Увод

О Осрецима и Осречанима нема много писаних података. Готово све што је било значајније у памћењу губило се смрћу старијих људи, који су те догађаје чули од својих предака или су их лично доживљавали. Нико од тих људи није записао оно што зна, нити су то пренијели на своје потомке. Ако је неко и причао својим синовима и унуцима, младе људе то није интересовало, па је све брзо заборављено.

Од садашњих Осречана само Влајко Симоновић и Лука Машковић могу да испричају нешто из живота Осречана у ранијем времену или да објасне генезу неких братстава у селу. Међутим, ни они не знају значајније податке о најстаријем братству у Осрецима - Главичанима, које је некада само насељавало горњи дио Осредака, а у Котлима имало десетине колиба.

Због тога многи садашњи Осречани не знају имена чак ни својих најближих предака даље од дједа или најдаље од прадједа. Посебно мало знају сродства по женској линији, гдје су се удавале одиве из њихове шире породице или одакле су њихове бабе, прабабе и чукунбабе. Млађи људи, такође, не знају какав је био начин живота у селу, чиме су се највише бавили њихови преци, како су обрађивали имања и стварали услове за издржавање породице, какви су били обичаји, у којим су ратовима учествовали и колико су гинули, какве су им биле куће, имања, путеви, водопоји, мостови, како су се забављали итд.

Поодавно сам размишљао о свему томе, па сам одлучио да забиљежим бар оно што сам лично доживио и запамтио, а по нешто и од онога што сам од других чуо и задржао у памћењу. Не знам да о тим стварима пишем романсијерски, већ само да опишем оно што је било стварно, дакле, да опишем фактографски. Уопште у животу нијесам прихватао било какво

уљепшавање појава, јер се тако стварност замагљује и нетачно приказује, што никоме не може користити.

Неке податке о осредачким братствима и њиховој генези и о историјским догађајима користио сам из књига Секуле Добричанина, Стевана Поповића и Рајка Раосављевића, мада су неки подаци у тим књигама, посебно о братствима, доста уопштени и непотпуни. У њима се нека братства и не помињу, као Бјелићи, Лазаревићи, Главичани.... За неке податке, нарочито из времена ратова у новије вријеме, користио сам радове Батрића Јовановића, Љуба Анђелића, Бана Митрофана и других.

Најбољи познавалац осредачке традиције, обичаја, генезе осредачких братстава итд, био је Радоња Грујичин Машковић из Љуте, који је умро прије тридесетак година. Права је штета што нико ништа није записао од тих значајних података.

Највише података о братствима дао ми је Влајко Симоновић, који и у 88. години живота, много зна и о Осречанима и о Моравчанима и о Ровчанима. Зна доста и о одивама из ових племена, а посебно из Осредака и Јасенове.

Значајну помоћ сам имао од мојег сестрића Миливоја Вукаловог Јовановића, наставника из Колашина, који ми је дао податке о сортама воћака у Осрецима и љековитим биљкама, као и више сугестија, које сам, углавном, прихватио. Помоћ су ми дали и др Радоје Пајовић и др Божидар Шекуларац својим савјетима у погледу садржине и композиције књиге, као и Будо Симоновић.

Волио бих ако би се нашао неко од млађих и писменијих Осречана, који би, са више успјеха, написао више и потпуније о Осрецима и Осречанима, што би допринијело да садашњи и будући Осречани све ово сачувају од заборава.

Молим оне који прочитају овај рад да схвате да сам све ово писао само из добрих намјера и да ми, за евентуалне грешке, не замјере, пошто сам се ослањао на легенде, сјећања и памћења, што, често није сигуран извор података. Све примједбе, сугестије и допуне радо ћу прихватити и сачувати, било за друго издање ове књиге, било за неког другог аутора, ако буде расположен да о овоме пише.

Издавање књиге помогли су новчаним прилозима: Љубислав Бјелић, Драган Букилић, Миодраг Букилић, Миле Лазаревић, Момчило Машковић, Миленко Машковић, Велибор

Машковић, Иван Машковић, Вучић Симоновић и Рајко Стевановић, на чему им захваљујем.

Војислав Васов Радоњић ми је помогао у припреми фотографија за ову књигу, коме се, такође захваљујем.

На крају књиге дајем шест прилога, и то:

1. Опрема у кући,
2. Дјелови ношње и средстава за њену израду,
3. Алатке и прибор за рад,
4. Називи (имена) мјеста (локалитета).
5. Истините и шаљиве приче и догађаји
6. Мање познате ријечи (провинцијализми)

Подгорица, јануара 1996. године
Ананије Симоновић

Први дио

Село Осреци - географски опис и границе

Нема података од када датира назив села Осредака. Осреци се не помињу као село у попису (дефтеру), који је извршила турска власт 1477. године. Тада су у саставу Нахије Горња Морача, пописана села: Милошевине, Јелица, Присто, Буква, Висока, Мртвинце, Старче, Пуж, Рашко, Бистрица и Опалица, као и катуни: Јаворје, Костин дол, Старчева ковачевица, Вучева и Рзача. У оквиру Нахије Доња Морача пописана су села : Лијешње, Ибрија, Јасенова, Свадија, црква Пиргиште (вјероватно мјесто гдје се налази Манастир Морача), Љуботић, Ђуђевина, Врана, Вруица, Сеоца, Добричић, Кос и Цртижа. Не помињу се доњоморачки катуни што може да значи да их није ни било (Др Бранислав Ђурђев: "Нови подаци о најстаријој историји брдских племена" - Историјски записи, Титоград бр:1/1960; стр.5, 7, 8 и 20). Др Ђурђев тумачи да је село Пуж, у Горњој Морачи садашње село Пожња. Милошевине се налазе сјевероисточно од Старча, Присто и Буква непознато, Опалица можда Упалица или Ублац у Бојићима, а Бистрица је садашња Бистрица Морачка. У Доњој Морачи мјесто Љуботићи и сада постоји изнад Бара, Врана је, вјероватно, Врањача на обали Коштанице, садашње Симаче, Добричић је било село у Прекобрђу, по којем су Добричани добили презиме, Цртижа је непознато итд.

У вријеме тога пописа па све до краја 19. вијека, људи у овим крајевима, углавном, нијесу имали презимена него је писано име и име оца. Тако се у Морачакој нахији помињу имена: Добрико, син Радића, Ђурко син Добрила, Мркша, син Гује, Миодраг син Гујице, Радосав, син Прибила, Вукосав, син Радована, Радич, син Љубе, Милан, син Брајка, Димитрије, син Радосала, Јакоје, син Кудила, Божидар, син Влатка, Радељ, син Мића, Бутраш, син Богиша. Даље се помињу имена: Иван, Вукашин, Радоња, Миоман, Вукас, Радјеља, Стјепан, Миле, Рашко, Богић, Вукша, Новак, Радојица, Срђа, Радоје, Радман,

Обрад, Буришко, Марин, Губач, Владило, Милошко итд. Као што се види ово су готово све словенска имена, која се понављају и у садашњем добу. Имена као што су Гуја, Јакоје, Кудило, Бутраш, Радјеља, Буришко и др. могу припадати и неком другом народу који је тада живио на простору нахије Морачке.

Иначе, ове двије нахије и нахија Ровца су под турском влашћу, припадале Херцеговачкој области, а као племена су се образовала у другој половини 15. вијека. У поменутом попису се не помињу још нека садашња доњоморачка села: Миоска, Црквина, Равни, Баре, Раичевине, Прекобрђе итд, што значи да су касније настала.

Име села Осредака, вјероватно, је постало од ријечи осредак - брijег, брдашце, које се протеже између издужених удолина и потока. Таквих брегова или брда у Осрецима има више, а највећи су:

- Шпировац-Брдо никоновачко-Расута плоча-Пресло-Ковачића Њива-Гувнина-Пушине;
- Премацко брдо - Мало брдо - Гробље - Куси брijег - Гувнина - Пушине;
- Јељење брдо-Садови-Пејин мрамор-Јужерица-Брацковина-Стубице-Скорин врх;
- Тодоров брijег-Подлазачје-Једина буква-Липа-Скорин врх;
- Липораван-Завојице-Крстац-Једина буква;
- Чукљине-Чукер-Кук-Разбјени рт;
- Јаблан-Катун-Разбјени рт;
- Пишче брдо-Луко брдо-Пријесједаље.

Има још мањих брегова, али их није потребно набрајати. Сви ови брегови су одвојени већим или мањим потоцима и поточићима, који се протежу од запада према истоку и сви се уливају или у веће потоке као што су Јеловац и Врело или у Морачу. Значи, ријеч **осредак**, у множини гласи **осреци**, па се зато и село, на овом географском простору, зове Осреци.

Село Осреци се простире десном обалом Мораче од Брода код Манастира Мораче, узводно до Његалица. Даље, граница села иде лијево уз Пишче брдо на Луко брдо, десно преко Кочишта испод Мачковњака и Чистина, па лијево на врх Тали,

који се зове Кокошија глава, одатле десно врхом Кула и Лајушнице на Прелијес и даље на Лијепи до, па лијево, врхом Плани низ Мравињаче, врхом Ђјевице и Прагова на Пољане. Одатле десно вододјелницом на Вратло, уз Пушине до Водица, па лијево јаругом између Закриља и Плавичина, Јагодиним потоком до ушћа у Морачу.

До прије око 150 година, горњи дио Ропушнице је припадао

Јасенови до пута Пољане-Комуница-Станичин бријег-Корита-

Прелијес. На Станичином брijегу, на путу, и сада се види урезан крст у камен-станац, као обиљежје те границе. На томе мјесту је

1

био један велики вао (вал, камен) и у њему урезан крст као ознака границе између осредачке и јасеновске планине. Пошто је био покретан Осречани су га урвали (сурвали) к Долини Вучковића. Због тога су се Осречани и Јасеновци судили, па су Јасеновци, по добијеној парници, урезали крст на камен-станац на истом мјесту. Касније, за вријеме Петра И Петровића., поново су се Осречани и Јасеновци судили због горњег дијела Ропушнице и Плани, па су у Цетиње ишли Драгоје Мијајлов Стевановић, Вучко Пајов Јовановић и Милета Радунов Машковић из Осредака и заклели се да је тај дио планине осредачки. На основу њихове заклетве је пресуђено да Јасеновци немају више право на овај простор и ако су ливаде у Ропушници и даље имали Томаш Илић и Петар Тошков Тошковић, Јасеновци. Сада су и те ливаде осредачке. Због тога, Јасеновци немају територијалну везу са њиховим катуном у Суботиштима.

Панорама Раванаца и Врта
(снимљено 8. маја 1998.)

Надморска висина Осредака и припадајуће планине се креће од 300 метара код Брода до 2.063 метра на Талима: мост на Морачи испод Манастира је на 271 метар, Вињица (Клокочев луг) на 320, мост испод Љуте на 409, Садови на 458, Гробље у Осрецима на 607, Врта на 676, Јаблан на 678, Пејин мрамор на 795, Закучница (Крстац) на 881, мост на Врелу у горњој Љутој на 799, Пишче брдо на 884, Гробље на Лединцима на 900, Гувнина више Закриља на 943. Пушине на 1.118, Врањач крш на 1.213, Кук на 1.361, Котла на 1.457, Пољане на 1.485, Скорин врх на 1.507, Ђевица на 1.584, Мравињаче на 1.687, Руда главица на 2.020, Лукање чело (Плани) на 2.049 и Куле (на Талима) на 2.063 метра.

На врху Тали, изнад Жлијеба (уздужна удолина између

Лајушнице и Ластава), постоји један риједак природни феномен,

који се зове Змајска јама, висине око три, ширине два и дужине

око 12 метара, а има облик грудног дијела човјечјег тијела, са сужењем у горњем дијелу у облику људске главе. Отвор је нижи од врха око 10 метара, а кроз њега се једва може проћи са осредачке на јасеновску страну Тали. Са врха Тали виде се слични отвори (јаме) на врху Бабиног зуба изнад Мртвице, на

2

југу и у Потском врху изнад Горње Мораче, на сјеверу. По легенди, сва три отвора је, некада, направио змај, али је у Потском врху сломио крило, па сличне отворе није могао направити и у врховима на истом правцу: Лебршнику на Јаворју, Јаблановом врху на Синьавини итд. То, наравно, нема научног објашњења, а легенде су легенде.

Панорама Оструж̌ња
(снимљено 8. маја 1998.)

Један велики камени вијенац-обруч протеже се од Старча, у Горњој Морачи, изнад Завраца па даље изнад Пожње, испод љућанског Катуна и Страна, дном Ропушнице, преко Сикова, изнад Гнојишта на Брацковину, испод Стубица, Пољана, Прагова, Студенаца и Тустице, па изнад Лијешња и Вељега Дубокога све до Требијеша и Бабинога Зуба, у дужини од око 40 километара. Само на неколико мјеста постоје природни или вјештачки (направљени) пролази (ждрелине), којима се може проћи према Ропушници и Тустици. Испод ове греде (обруча) има велики број мањих и већих пећина, које су некада биле потпуно суве преко читаве године, па су у њима могли живјети чобани са стоком, као оне изнад Липа, Гнојишта, испод Стубица, Прагова и Студенаца. Зими су у тим пећинама боравиле дивље животиње. Сада све те пећине прокишњавају, највјероватније због честих земљотреса од којих се у каменим масивима стварају пукотине кроз које продире вода.

3

Панорама Доње Љуте
(снимљено 8. маја 1988.)

Горњи дио села: Закриље, Криоче, Крушевље, Њивице, Горња Љута и Студенички Поток налазе се на надморској висини од 700 од 900 метара. Осрецима припадају и љетњи катуни Ропушница, Котла, Палеж и Катун.

Осреци се дијеле на два већа дијела: Осретке и Љуту, али су увијек оба дијела чинили једну цјелину под именом Осреци, а њихови становници се називали Осречани. Оба дијела насељавају готово иста братства, имају заједничку испашу, имали су једнога кнеза, кмета или одборника, војници су припадали истој чети итд.

Осреци и Љута имају више засеока (група кућа) који су одвојени потоцима и бреговима. Засеоци у Осрецима су: Брод, Дебели Луг, Равно, Корања Њива, Већа Њива, Закриље, Врта, Крушевље, Камена Гора, Раванца и Остружње, а у Љутој: Липораван, Доња Љута, Горња Љута, Топли Поток и Његалице.

Клима

Клима у Осрецима је неуједначена, што зависи од надморске висине и од географског положаја појединих заселака. Тако је око Мораче клима топлија, нарочито преко љета, а код великих суша и веома топла. У овом дијелу села пада много мањи снијег него у високијим дјеловима, а и кад падне много се брже топи под утицајем климе која продире од Подгорице кроз кањон Платије, па и даље уз Морачу, све до њеног извора. На то утиче и температура воде, која протиче ријеком, пошто је њена температура на извору 7-8 степени. Због тога се ријетко дешава да се на ријеци ухвати лед, без обзира на спољну температуру ваздуха.

У горњим дјеловима села клима је доста различита због положаја појединих заселака. Закриље и Камена Гора су окренути према југу, па су и у току зиме доста сунчана и у њима је много топлије него у Корањој Њиви, Равноме, Вртима, Крушевљу, Оструженју и у читавој Љутој, пошто су ови засеоци више окренути сјеверу. Има више кућа у овим засеоцима, које, у зимским мјесецима, сунце веома мало или ни мало не огријава: Криоче, Раванца, Старо Село, Студенички и Топли Поток.

У току љета клима је у Осрецима доста топла, јер сунце огријава читаво село врло рано, а почне да залази доста касно, као у Закриљу, Каменој Гори, Равноме, Оструженју.

У Осрецима највише дувају сјеверни и јужни вјетар. Када зими дува сјеверни вјетар, ако још пада снијег, онда га носи у намете (сметове), гдје се веома споро топи, ако не падне киша. Сјеверни вјетар често дува и у току љета, па проузрокује олују, која наноси велике штете усјевима.

Јужни вјетар, такође, може нанијети штету, нарочито преко љета. Без обзира што је највише заселака бреговима заклоњено од југа, јужни вјетар удара у Пољане, Липу и Тали и онда, као суврат, дува према ријеци Морачи, помрси кукуруз и друге усјеве.

У Осрецима, често, дува вјетар од запада према истоку, који се зове кривац. Овај вјетар, обично, разбије кишоносне облаке, па су га сељаци назвали ”празноторба”, јер онемогући кишу, која је нужна усјевима. Међутим, зими, највећи снијег у Морачи и око Колашина падне баш са кривца, зато што се

топли, јужни вјетар, на том простору, сретне са хладним, сјеверним вјетром, па оба скрену према истоку и донесу снијег.

Због географског положаја села, великог броја високих врхова (Столови 2.167 метара, Лебршник на Јаворју 1.911, Зебалац 2.129, Капа 2.226, Стожац 2.141, Тали 2.063, Лукање чело 2.049, Војиновац 2.047, Крстац 2.098, Бабин зуб 2.139, Комови 2.483, Бјеласица 2.117, Острвица 1.767), долази до јаког струјања ваздуха у разним правцима и до веома великих падавина и кише и снијега, па и љетњих олуја.

У ранија времена, готово сваке године, у нашим крајевима је падао велики снијег, који се није топио од децембра до марта, а у планинама је био висок и по неколико метара. У Манастиру постоји запис да је, на Божић, 1840. године, у Порти био снијег висок девет педи (око 2,5 метра). Из Тали и Плани су, преко цијеле зиме, силазили урвови (усови) и правили огромне сметове у Палежу, Врелима, Сјењацима, Драги, Прасарници, у Вртачама, иза Главице, изнад Гвозда и врхом Котала. Некада би смет потпуно заравнио Котла од Гвозда до колиба (у Котлима). Урвови су, често, рушили и колибе, као 1934. и 1972. године, па се од 1972. и не издиже у Котла. Сметови су остајали и до половине августа, а служили су као појила за стоку, а и људи су користили снијег за добијање воде за пиће и друге потребе. Старији људи су запамтили да је 1929. године пао највећи снијег који је забиљежен у овим крајевима, висок преко два метра. Тада је из Возника сишао снијежни урав и срушио кућу Миље Јованове Симоновић у Крушевљу. То се десило око пола ноћи, али, срећом, није нико погинуо.

Велики снијег је пао и у зиму 1944. године, када је снијежни урав сишао из Скориног врха и Стружина низ Јеловац до висине Крушевља. Поломио је све букве и донио их са собом, без обзира на огромно камење, котловаре (вирове) и водопаде. Тада је и из Тали урав сишао низ Врело до висине кућа Букилића. Од вјетра проузрокованог урвом, поломљен је велики број стогодишњих или још старијих букава у Сиковима, а свака је пала уз брдо. Ту је послије постала велика пањевина и ливада Букилића.

Велики снијег је пао и крајем јануара 1954. године, који је дуже вријеме прекинуо сваки саобраћај између села, заселака, па и кућа у селима, а камо ли између градова и читавих крајева.

Било је много порушених кућа и других штета. Тада је и у Титограду снијег био висок 54 центиметра.

Године 1984. поново је сишао урав из Возника низ Пода Вукала Јовановића до на дно Пода. Иако снијег није био велики, урав је однио два Вукалова сијена до првих букава. Милосава, Вукалова жена, је случајно избјегла смрт, јер се, само неколико минута прије урва, налазила код тих сијена.

Као што се види, клима у Осрецима је, као и у осталим крајевима сјеверне Црне Горе, веома промјенљива и неуједначена. То се, нарочито, догађа у првим пролећним мјесецима, марту и у априлу. Често се дешавало да падне већи снијег "кад му вријеме није".

Остало је запамћено када је 14. априла 1938. године (на васкрс), за једну ноћ, снијег пао преко 70 цм. Сви они који су се спремали на причест и на сабор морали су одустати да би спасавали стоку, да би довлачили букову брст и клековину овцама и козама, а они који су живјели ближе Морачи, морали су да тјерају стоку к ријеци да би јела тек олисталу шуму. То се често и касније понављало.

Велики снијег је пао 21. маја 1949. године, када су Осречани морали да спасавају овце и чобане из Доли. Исте године, али 21. августа, пао је снијег на свим планинама у сјеверној Црној Гори, па су сељаци морали да здижу у село, а послије неколико дана, поново да издижу.

Сељаци су имали своје изразе за висину снијега: Тако нпр:

4

за мали снијег (до 4 цм) говорили су: ”обијелио” или ”оклануо”. За снијег око 10 цм - ”опанчар” или ”до чланка”, око 30 цм - ”назубичар” или ”до сред ноге”, око 60 цм - ”до кољена”. око 100 цм - ”до паса”.

Снијег у Осрецима 1981.

Било је и правих природних (климатских) феномена и у Морачи и у Југославији. Тако је мјесец март 1990. године био најтоплији за последњих 104 године. У Титограду је 12. марта температура била 24 степена, а у Београду 25,4. Тада је званично саопштено да је то најтоплији 12. март за посљедних 104 године, односно од када се води евиденција о времену у нашој земљи. Топло је било читавог мјесеца, а у Титограду се стално температура кретала око 26 степени. Те године воћке су исцвјетале већ 22. марта и то најприје у Врујцима, Закриљу, Крушевљу, Остружњу, Каменој Гори и Равноме, па тек послије 10-15 дана у Вочју и Међуријечју. И то је био прави природни феномен, раније незапамћен и незабиљежен.

И гора је те године, до краја марта, олистала до Почивала. Али, 1. априла је захладнило и почеле падати јаке кише и снијег, па гора, за читав април, није даље листала, а род воћа је уништен. Снијег је пао по врховима изнад Мораче и 29. априла. Чак је и 29. маја пао на Градиште.

Слично је било и 1991. године, када је снијег пао 29. априла до Ковачевца и Гробља и тако, опет, оштетио воће, које је било процвјетало до Крушевља. И гора је била олистала до Почивала. Снијег је пао и 7. маја до Брацковине и врхом Равни, а 19. маја на Тустицу и Ропушницу. Температура у Титограду је пала 24. маја на 7 степени, а снијег је пао у Колашину и на Бротњик изнад Платија.

У прољеће 1992. године је опет било хладно: 11. априла је пао снијег на Црквини и у Колашину, као и на морачким врховима. У Пљевљима је 18. априла снијег био висок 7 цм, у Жабљаку 35 цм, а у Морачи обијелио до Манастира. У Колашину је температура пала на минус 3 степена. То се понавља, као по неком правилу, и посљедњих четири године: Крајем марта 1993. године снијег је на Крушевљу пао 120 цм, у Колашину 150, а у Жабљаку 200 цм. Због снијега је тада паралисан читав живот: саобраћај, струја, телефони, школе, производња. Остао је на земљи до 13. априла, а у планинским селима знатно дуже.

У 1994. години, опет 26. марта до 6. маја снијег је падао 5-6 пута, али се није хватао више од 10-15 цм.

У Колашину је 28. марта 1995. године пало 70 цм снијега, 29. марта 10 см, 30. марта 20 цм и 31. марта још 10 цм, или укупно 110 цм. Тада се у Врањештици смрзао један човјек. Те године је и у априлу више пута падао снијег до половине села, па чак и 14. маја, када је обијелио до Пода.

Све се поновило и 1996. године: 12. марта је у Приморју пао 17 цм, у Цетињу 45 цм, у Колашину 55 цм, а у Крушевљу 100 цм. Поново је пао 31. марта до Равнога, а 14. априла у Крушевљу 20 цм, а обијелио до Мораче.

Нијесу ријетке ни љетње олује, које су Осречанима увијек наносиле велику штету. Највећа љетња олуја, која је до сада запамћена, десила се 11. јуна 1977. године, која је трајала око четири ипо сата. Град, који је неприкидно падао, обијелио је до Равнога, а у горњем дијелу села, био је, мјестимично, висок и до 20 цм. Изгледало је као да се небо отворило. Сви потоци су носили "дрвље и камење". Преко Јеловца нијесу ни људи могли прећи. Нанесена је велика штета у читавом селу, јер су сви усјеви били уништени. Слична олуја, али је мање трајала, десила се и 21. августа 1977. године, која је више захватила Ропушницу, Тали, Доли и друге планине него Осретке. Причали су очевици да су свуда по Ропушници избили извори у виду гејзира, "пукло" је врело у Долини, а низ Тали, од самих врхова, текли су потоци низ Жлијеб, Ластве, Кођи до, низ Позиду према Палежу и Врелима. Низ Ропушницу је вода носила пластове сијена, па и оне који су били сађенути око стожине, Извори су се појавили и у више колиба, у којима се никада раније нијесу појављивали. То је била чудна природна појава у нашим крајевима, незапамћена до тада.

Велику штету од једне сличне олује претрпјело је село Веље Дубоко, 29.јула 1982. године, која је срушила велики дрвени мост, почупала орахе, јабуке и друге воћке и открила више кућа и из њих однијела покућство, постељину и друго. Једна олуја десила се и крајем јула 1990. године, која је захватила буљук (стадо) оваца Јока Јоковића из Лијешња, који се налазио на врху Плани. Тада је 43 овце захватио неки чудни талас вјетра, највјероватније тзв. пијавица и бацио их до пута Корита-Прелијес, у мјесту Точила удаљеном око 400 метара.

Све овце су на мјесту остале мртве, а изгледало је као да су саме ту полијегале.

Велика поплава захватила је Осретке, као и већи дио сјеверне Црне Горе, 16. до 18. октобра 1992. године. Тада су се по селу појавили извори гдје их никада није било. Вода је затрпала земљом, камењем и дрвећем све сеоске, а и друге путеве, однијела много мостова и направила друге штете. Пут до Гробља, који је био припремљен за асфалтирање, био је толико оштећен да се није могло проћи ни пјешке. Једва је, помоћу машина, расчишћен од земље и дрвећа и оспособљен за саобраћај. На путу од Дебелог Луга до Манастира, вода је била висока преко 20 цм. То сам лично видио, иначе никоме не бих вјеровао. Жути, Црни и Висов поток су се могли прећи са великим напорима. Тада је, за четири дана, пало око 200 литара воде на 1м2, што се сматра највећим падавинама од 1908. године, тј. од када се води евиденција о количини падавина на нашим просторима. Водостај Мораче и других ријека у сјеверној Црној Гори је, такође, био највећи од када се водостаји прате.

Потоци и извори

Као што је речено, Осреци имају више мањих и већих брешчића и брегова, које раздвајају потоци и поточићи:

1. Јагодин поток представља границу између Осредака и Јасенове према југу. Поток почиње са врха Закриља и, за вријеме већих пролећних и јесењих киша, добија воду од извора од Орашца до Брода. Најјачи је извор између Рупа и Китошевина, који тада личи на врело. Тада Јагодин поток постаје бучан и јак, а преко љета готово пресуши.
2. Од Веље Њиве испод Пресла формира се поток који иде између Црнина и Росова Лаза. У његовом кратком току има неколико мањих извора, који су у пролеће и јесен јачи, али поток никада није велики. Улива се у Морачу.
3. Висов поток се формира од Корање Њиве и иде између Локвине и Телеће Њиве. За вријеме већих киша може да буде велики и веома бучан. Даље тече низ Дебели Луг и раздваја га на два дијела. Улива се у Морачу.
4. Од извора на Корањским лазинама почиње поток, који има доста дубоко корито и тече између Дугачке лазине и Подина. Улива се у Висов поток изнад Дебелога Луга.

5. Од више малих поточића, за вријеме јачих киша, из Брајиних лаза почиње Куцина рива (поточина) и тече између Пасти и Пржине са јужне и Граба и Карошевина са сјеверне стране, иде низ Прлове и улива се у Јеловац. Сада је ова Рива врло мала од када је око Брајиних лаза порасла јача шума. Иначе, 1938. године, за вријеме дуготрајне кише, ова Поточина је направила прави "дар-мар" низ Прлове и однијела много материјала у Јеловац и даље у Морачу. У њеном току постоје само 2-3 мала извора.
6. Од Гувнине се образује једна мања поточина, која иде између Брајиних лаза и Карошевина са јужне стране и Мацурске главице, Поткриљача и Обрежака са сјеверне стране. Улива се у Јеловац.
7. Жути поток почиње од Мочила на Криочу и иде између Поткриљача и Обрежака са јужне и Ђурђевине са сјеверне стране и иде низ Прлове, а улива се у Јеловац. За вријеме већих киша може да буде бучан и јак.
8. Црни поток почиње од горњег дијела Криоча и то од два мања поточића и више мањих извора у његовом кориту. Тече између Ђурђевине са јужне и Ћепала и Маковишта са сјеверне стране. Када су јаче кише може да буде бучан и јак. Улива се у Орашни поток, доље покрај Ђурђевине и улива у Јеловац.
9. Врћански поток почиње из долина изнад Крушевља и иде између Палежа, Ћепала и Маковишта са јужне и Извора, Врта и Баре Рашовића са сјеверне стране. Са Црним Потоком чини Орашни Поток. Са већом водом се појављује само за вријеме већих киша и траје само неколико дана. Обично, кад овај поток проври престаје даље падање кише.
10. Од Извора подно Крушевља образује се поток, који иде поред Богишиног Гувна и Врта са јужне и Зауглина са сјеверне стране. Врло ријетко тече већа вода до Јеловца, већ се губи у неким невидљивим понорима.
11. Највећи осредачки поток је Јеловац. Име је добио по томе, како се вјерује, што је у нека стара времена, горњи ток Јеловца био обрастао јеловом шумом. Да то има основа може потврдити то што је, приликом обрушавања земљишта из Лазина Радула Машковића 1938. године, дубоко у земљи откривено једно веће јелово стабло, које је некада ту донијела вода и вјековима ту остало. То је утврдила група

Осречана (Јоле и Бошко Јовановићи, Мијајло Машковић, Влајко Симоновић и други), али није ништа предузето да се то и научно утврди. Јеловац се образује од више мањих поточића у његовом горњем току, до висине Крушевља. За вријеме јачих и дуготрајнијих киша, а нарочито у прољеће, све док има снијега у Ропушници, Јеловац је бучан и богат водом. Када нестане снијега у Ропушници и Јеловац готово пресуши. Преко љета ријетко надође да би могла млљети и најмања воденица. Зато га Осречани често псују и кажу да је "посрани поток" зато што пресуши кад "угледа звијезде". У ранија времена воду са Јеловца користили су Осречани, који су имали ливаде у Крушевљу, Зауглинама, Вртима и Ковачевцу за наводњавање у току раног прољећа. Међутим, од тога није било готово никакве користи, јер је вода била потпуно чиста и није могла "ођубрити" ливаду као вода која се слива са њива. Напротив, то је било више штетно, јер је вода доносила велике количине букове шуме и шљунка, па је то требало чистити са ливада. На Јеловцу су, од јесени до средине прољећа, радиле по 3-4 сеоске воденице, а љети је са њега неколико породица одводило воду јазовима за наводњавање усјева (Мијајло, Зарија, Радуле и Милован Машковићи). У Јеловац се улива неколико мањих потока, па, у доњем току, може да буде доста велики.

12. Оструж ањски поток почиње од Ћеткова лаза и воду прима од више извора низ Обратни поток, од Сопота и потока од Једине букве. Није богат водом, али се могао наводњавати Силни До и Музга.
13. Други по величини поток у Осрецима је Врело, које извире испод Тали. Врело никада не пресушује, вода му је веома хладна, а има је довољно да воденице у Горњој Љутој раде и преко љета. Водом са Врела наводњавају се Лугови и Лединци, па за то усјеви добро успијевају. Врело протиче низ дубоки кањон између Крсца и Чукера, који се зове Обод. Врело се улива у Морачу, а љети, по изласку из Обода, пресуши. У дубоким вировима у Ободу увијек има најквалитетније пастрмке. Некада је лове и рукама, одјазујући те вирове, да би се смањио ниво воде. Једном сам (1946. године) и ја ишао да ловим рибу и никада више. Преко зиме и за вријеме јачих киша Врело прима воду из доста великога слива Ропушнице и Палежа. У јесен и у прољеће

низ Ропушницу тече доста јак поток, који се образује од више извора. Та вода поплави добар дио ливада и тада се улива у неколико понорница (безданица). Када се, преко љета, у те јаме баци камен, послије неколико секунди, чује се како падне у воду, што значи да испод Ропушнице теку подземне воде. Вјероватно та вода извире у нижим предјелима, у кориту Врела. Исто тако, у дијелу Ропушнице око Корита, јесени и у прољеће, формира се поток, који тече поред Долине Вучковића и Ломова и улива се у Врело нешто ниже од његовог изворишта. По једном у неколико година, када падају изузетно јаке и дуготрајне кише, између Долине Вучковића и Долине Стевановића, право испод Станичиног брijега, појављује се један природни феномен, риједак у нашим крајевима. Наиме, на том мјесту "пукне" једно јако врело, чија је вода бијела као млијеко. Са водом излази много рјечног шљунка са крупнијим и ситнијим каменчићима разних боја, а округлог су или издуженог облика као кликери па до величине јајета. Тако јако врело тече према Ломовима и Врелу, али никада не потраје дуже од неколико сати. Обично, пошто ово врело "пукне", престаје да пада киша. То је увијек био сигуран знак да ће падавине престати. Док та вода избија преко ње тешко може прећи ситна и крупна стока, а некада ни људи. Тако је било и 1976. и 1995. године. Никада се није неко заинтересовао да утврди одакле ово врело потиче и зашто се појављује у оваквом виду.

14. Ћелински поток почиње од Колибишта и Марине воде и тече низ Ламућаке, поред Ћелишта, Алуге и Дугог Села и улива се у Морачу. Иначе је сиромашно са водом, па су га љети, да би могли наводњавати имовину, Доњолуђани појачавали водом из Студеничког Потока доста дугачким јазом преко Грабинског потока и Брijега.
15. Студенички поток почиње испод Катуна и тече између Липа и Брijега са јужне и Јаблана са сјеверне стране. У Морачу пада низ велики водопад. У њему има воде и преко љета, па су га користили и Доњолуђани. И у њему има пастрмке, али у мањим количинама.
16. Топли поток почиње испод Лукога брда и тече између Јаблана са јужне и Пишча брда са сјеверне стране. Није богат водом, али задовољава потребе неколико

домаћинстава, која живе у непосредној близини. Улива се у Морачу.

Има још неколико мањих потока као онај између Раванаца и Гробља у Оструж њу, поток низ Међупоточје, поток поред Старог Села у Горњој Љутој и Грабински поток, али они немају више воде и не протичу близу кућа.

У Осрецима нема много извора, поготову нема јачих, који би се могли користити за наводњавање имања. Извори су, углавном, удаљени од кућа и имања, па су становници, а посебно жене, у ранија времена, губили много времена у доношењу воде за потребе домаћинства и за напајање стоке. Само је неколико кућа могло довести воду јазом на имање, као Владимир Бјелић, Радомир Меденица, Радуле Машковић, Бошко и Видо Јовановићи, Мијајло и Зарија Машковићи, Симо Рнковић, Рако Букилић, Благоје Милошевић и Радосав и Саво Машковићи. Симоновићи (Василијевићи) су 1904. године довели воду са Јеловца јазом, коју су користили само док Јеловац не пресуши. Љети су доносили воду са извора у Јеловцу, далеко око 300 метара. Многе породице су воду доносиле са много веће удаљености, чак и до 500 метара. Тек пред Други свјетски рат неколико породица су воду довеле до кућа дрвеним коритима (точковима) од храстових или букових матина. Најприје је такав "водовод" поставио Мијајало Машковић од извора на Виноградини до куће у дужини око 120 метара. Године 1934. Василијевићи су точковима довели воду од извора у Јеловцу до куће у Крушевљу, у дужини око 370 метара. Тим точковима је вода долазила све док би почели мразеви или пао снијег. У вријеме кад су точкови ван употребе воду су користили са јаза. Иначе, вода је са точкова била топла, а често је престајала да долази, јер су се точкови пунили буковом шумом, а и земљом. Тада се морало ићи и чистити точкове. Некада је то било и опасно, јер су и змије улазиле у точкове. Готово сваке године је требало замијенити по неколико старих, иструнулих, точкова новим, што је изискивало доста посла. Овај "водовод" је служио све до 1969. године, када је замијењен новим од пластичних цријева.

Точковима су се служили нешто испред рата и Ћиле Јовановић, Гајо Машковић, Петар Бјелић и Васо Машковић, али су њихови извори били много ближи кућама, а послије рата су

сви осим Ћилевића и Мијајла напустили точкове, а воду доносили са извора.

Мапа потока

Најмање извора је било у Закриљу, свега три и то малог капацитета, са којих је воду користило осам породица. Љети су многи извори били још слабији, а неки су, за вријеме већих суша, и пресушивали, као Пишталина испод Закриља, Пишталина на врх Чакли, извор на дно Зауглина и други.

Најпознатији извори у селу су: Обарак, извор у Равноме, извор Вулевића, извор на Бари Рашовића у Вртима, извор на путу у Остружњу, на Дугом Селу, у Алуги, у Ламућацима, више извора у Топлом и Студеничком Потоку, уз Врело у Горњој Љутој. Више квалитетних извора има испод Криоча и Крушевља, уз Јеловац поред Крушевља и Пода, међу којима се, по квалитету и хладноћи воде, истичу:Студена вода под Криочем, два извора у Ћепалу, Краљева вода крај Пода и други. По легенди овај извор је добио тај назив по томе што је некоме краљу, који је дошао у Манастир, са овога извора однешена вода да пије. Не зна се када је то било и који је то краљ био. По другој причи, неки већи главар, који је ишао путем поред Јеловца према Вратлу, кад се напио са овог извора је рекао: ”Каква је ово вода, краљ би је пио”. Вода са овога извора је

5

заиста изузетно доброг квалитета, што су потврдили налази стручњака, који су је оцијенили као воду ”прве-а” класе.

Извори које окружује храстова шума имају много слабију и топлију воду као што су Обарак, Куцина рива, Тодоров бријег и други, него извори које окружује букова шума.

Катун Ропушница, поглед са Мравињача
(снимљено 1965.)

У Ропушници има осам извора са водом доброг квалитета, али су неки доста удаљени од колиба. У Ломове је вода ношена или са извора на Комуници или са извора у Долини. Лучићи у Требежинама су воду користили са извора у Јасеновом Долу или са извора на Комуници. У Котла је вода ношена са извора на Коритима пошто нестане снијег на сметовима. Неке породице су покривале, у прољеће, дио смета сијеном или буковином да би снијег дуже трајао, како би мање доносили воду са удаљених Корита. Вода је ношена у бурилима или су коришћени коњи. Добра вода је и на изворима у Палежу и Колибиштима. Љућани из Катуна су користили воду са јаког извора у врху Топлог потока, који је доста далеко од колиба.

Шуме и љековито биље

Осреци нијесу богати шумом. Највише има храстовине (дубовине), која је, до прије двадесетак година, углавном, кресана за листове за исхрану стоке. Зато ова шума није употребљива, чак ни за огријев. Нешто квалитетније храстове шуме је било изнад Остружња, испод Коњева, испод Росова Лаза, испод Закриља и у Гувнини, али ни она није много коришћена због удаљености, па ни од ње сељаци нијесу имали веће користи, него више штету, пошто су на шуму плаћали доста велики порез. Само у мањим количинама су сјекли грађу за куће (за кровну конструкцију или подове). У ранија времена, када су се градиле куће-брвнаре, од дебљих стабала храстова су шегана или тесана дебела брвна. Сада је готово читава храстова шума на овим мјестима у врло лошем стању, јер је уништена од великих и честих шумских пожара, који су, често, и намјерено подметани, а рјеђе изазивани из непажње.

У горњем дијелу села, изнад Криоча, у горњем току Јеловца, у Сиковима, испод Котала и испод Катуна до Лукога брда, има доста квалитетне букове шуме, али од ње сељаци никада нијесу имали неке веће користи, јер није приступачна за експлоатацију, чак ни за огријев. Раније је, углавном, коришћена

за израду даске (шиндре) за кровове колиба или кућа, иако је букова даска веома краткотрајна, јер брзо труне, нарочито у селу.

Поред храстовине и буковине, било је и јасена, липе, јавора, јове, граба, макљена, цера, али све то веома слабог квалитета. Ријетки бријест је готово уништен, пошто је највише коришћен за израду карлица за разлијевање варенике. Коре јове и јасена и лист од ораха су коришћени за бојење вунених предмета у црну боју, као додатак скупој карабоји (индустријској боји) која се морала куповати. У једном дијелу села има доста рујевине (руја) од које је кора, такође, коришћена за бојење одјевних вунених предмета.

Подножје Тали од Катуна, врхом Палежа, Котла до Прелијеса и подножје Плани до Корита је од давнина обрасло густим жбуњем које се зове смрдљика. Од половине августа кад лист смрдљике сазрије, овце и козе га радо једу и од њега се добро гоје. Зато су чобани своја стада раније сјављивали "у смрдљику" да би се стока што боље најела. Прије двадесетак година кора од смрдљике је откупљивана по доброј цијени. Тада је читав овај простор посјечен и кора продавана у Боану. Сакупљањем коре су се тада масовно бавили сељаци из Осредака, Љуте па чак и из Горње Мораче. На томе послу остајали су по више дана. Имали су шаторе за преноћиште, а користили су и напуштене колибе. Послије тога смрдљика се "омладила" и сада је има више него раније, али сада нема ни стоке ни берача да је користе.

Нешто јелове шуме је било у Сиковима и у Луком брду, али је и она готово истријебљена. Из Сикова су Осречани 1939. године одвукли двије велике греде за школу у Манастиру, а извукли су их уз Ропушницу на воловима Гаја Машковића, а с Пољана на рукама, помоћу конопа и вунених веза. Биле су дуге око 30 метара. У неко давно доба јеловине је било и у горњем току Јеловца. Одавно на том простору није било јелових стабала.

Борове шуме је било врло мало и то у Малим планима испод Пријеке греде и иза Пријесједаља. Сада је у читавом подножју Тали: Кошеницама, Откивачи, Брегoвима, и до половине Позиде никло доста младих борова. Има изгледа да за слиједећих 50 година у Талима буде доста борове шуме, поготово што нема стоке да "загриза" младе борове.

У Осрецима, и у селу и у планини, има доста љековитих трава и дрвенастих биљака од којих су сељаци од давнина давали људима и стоци лист, цвијет или коријен или од свега тога правили мелеме и чајеве ради лијечења од разних болести. У садашње вријеме се људи све више враћају употреби тих љекова, с обзиром на несташицу индустријских љекова. Није без разлога, према легенди, вила пјевала:

”Ој да ми је, мила мајко, знати
Које ли су љековите траве:
лук бијели и омановина,
веље зеље и одољен трава”.

Најпознатије љековите траве код нас су:

Планински чај лат. ***Ориганум вуларе*** (вранилова трава, бабина дубчица, горка мета, добровољка, мравињац): Италијани суше ову биљку, мељу је и добијају чувено ”оригано”, као зачин националном јелу ”пизза”. Скупља се у августу за вријеме цвјетања. Употребљава се против грчева у стомаку, против пролива, а ставља се и као облога код запаљења грла.

Кантарион ***Циперицум перфоратум:*** ливаде се у јуну зажуте од ове љековите траве. Кантариново уље се користи за лијечење рана, болова у стомаку, чира и пролива.

Смрдљика ***Рхамнус франгула*** (крушина, пасја лијеска, крковина, тршљика): кора се скида у прољеће, а употребљава се за лијек тек друге године за кување чаја за рад органа за варење, код опстипације (затвора), помаже код застоја у излучивању жучи, против жучног каменца, одстрањује отрове из организма, чисти крв.

Гладишевина ***Ононис спиноса*** (гладиш, зечји трн, бодеж, грмотрн, рабуж, липница): ко би рекао да ова незгодна биљка од чијег убода одмах наступа гнојење, има толико љековитости. За чај се употријебљава коријен, који се суши све док не постане крт, да се лако ломи. Чајем се лијече мокраћни канали, запаљење бубрега и органи за варење. Помаже да се смање отоци, да се смањи накупљена вода у неком дијелу тијела (гихт) и против реуме зглобова.

Спориш ***Ацхиллеа миллефолиум*** (хајдучка трава, петровско цвијеће): за чај се користи цијела биљка, када се осуши. Од давнина се користи као лијек за добар апетит, код болести јетре, жучи и бубрега, код крварења и свих стомачних

поремећаја, а нарочито код пролива. Убрзава крвоток и помаже код поремећаја рада срца.

Мајчина душица *Тхумус вулгарис*: од ње се прави омиљени чај у сваком домаћинству због љековитости и пријатног мириса. Дјелује повољно на органе за варење и дисање. Биљка се користи као изврстан конзерванс за сокове и спречава кварење.

Пелим *Артемисиа абсинтхиум* (горчика, вермут): има га доста у Котлима и у Талима. Чај се употребљава за апетит, помаже варењу смањењу лучења кисјелине у желуцу. Повољно дјелује код поремећаја мокрења. У већим количинама је отрован.

Кичица *Ерцттхраеа центауриум* (грозничава трава, златна жуч): зову је биљком "хиљаду златника".За чај се користи надземни дио биљке за лијечење желуца. Регулише рад органа за варење, помаже код обољења жуча, поправља апетит и крвну слику. Бере се у августу.

Раставић *Елуисетум арвенсе* (коњски реп, барска метлица): бере се од марта до октобра цијела биљка. Смањује кварење и кашаљ, а лијечи и све плућне болести. Побољшава крвну слику, јача желудац, лијечи чиреве и ране, гони на мокрење.

Дубачац *Теуцриум цхамаедрцс* (подубица, мравак): вишегодишња зељаста биљка, користи се надземни дио. Расте на сунчаним мјестима. Помаже код поремећаја варења, за лијечење јетре, против чирева и као противотров код уједа змије.

Ива *Теуцриум монтанум*: народ каже: "Ива од мртвога прави жива". Расте по Котлима. Љековита је за све унутрашње органе.

Дивља паприка *Цинанцхум винцетоциум*: доста је распрострањена, а нарочито по Ропушници. Стабљика јој личи на паприку, па је, због тога, и зову дивља паприка. Цвијет јој је плаво-модар. Од коријена ове траве се кува чај, који је врло ефикасан лијек против жутице. Има и Осречана који су се брже излијечили овим чајем, него љековима.

Јасен *фрацинус ецицелзиор*: од дрвенастих биљака најпознатији је јасен као лијек против ишијаса и реуме. То може да потврди и изљечење од ишијаса Влајка Симоновића, који је 1965. године за дан-два постао непокретан. Снијели су га на

носилима у Манастир Морачу. У болницама у Титограду и Рисну је провео више од два мјесеца. Отпуштен је без виднијег побољшања, а једва се кретао помоћу штака. На повратку из Рисна у Никшићу га је срио неки старији човјек и кад је сазнао од чега болује, рекао му је: "Казаћу ти сигуран лијек од ишијаса. Огули килограм јасенове коре, стави у два литра воде и кувај док не дође на један литар. Пиј свако јутро по чашу ракијску. Отровати се нећеш, гарантујем ти, а сигурно ћеш се излијечити". Влајко је тако и урадио и за мјесец дана био је потпуно здрав. Најважније је то што му се болест за 32 године није више појављивала, и ако је за ишијас карактеристично да се јавља сваке године. Влајко је касније овај лијек препоручивао својим пријатељима у Београду, Титограду и другим мјестима. Сви су се хвалили и захваљивали му што им је помогао да се излијече.

Поред ових има још много љековитих трава и биљака: зова, клека, глог, матичњак (љубица), липа (чај је бољи од црне липе), балан, боквица, троскот (мишјакиња), аптовина, оман, одољен, сапуњача, јагорчевина, тиса, дивизма, линцура, сомина, коприва, камилица, љубичица, кипровина, шипурак, америчка купина и др.

До сада нико стручан није испитао долину Мораче и околне морачке планине да би утврдио које све љековите траве успијевају на овом подручју. Ботаничар Данијел Винцек из Колашина је обишао Ропушницу и Котла 12. августа 1997. године и увјерио се да на читавом овом простору од Сикова до Прелијеса има много љековитих трава, па и неких врло ријетких. Наравно, то је само први наговјештај да за ову област треба заинтересовати и грађане и одговарајуће научне установе, како би се то природно благо могло сакупљати и користити, што би добро дошло и сакупљачима и откупљивачима и прерађивачима.

Најбољи познавалац љековитог биља у Осрецима био је Мијајло Новичин Машковић (умро 1958. године). Мијајло је правио разне мелеме за опекотине, посијечи и све друге ране на човјечијем тијелу. Послије лијечења његовим мелемима, нијесу остајали ожиљци. Права је штета што то нико није записао, како би то благо остало народу.

Но, у Осрецима има доста и отровних трава и трава које су познате као коров у баштама и њивама. То су: штир, лобода, троскот, слатковина, а као најпознатија и најштетнија тзв

вражја трава, која се појавила прије 15-ак година. Она је неуништива, брзо ниче и брзо расте. Од цвијета једне стабљике може нићи око 300.000 нових биљака. Вражја трава се још зове: коница обична, ситноцвјетна коница, француско зеље, а на латинском *галинсога парвифлора.* Код нас је народ зове паприкара, пошто јој листови личе на листове паприке. Ова трава се може користити за јело, али само прије него процвјета. У Њемачкој од ње праве сок, који се мијеша са соком од парадајза.

У нашим крајевима расту и разне врсте печурака (гљива) које су корисне за људску исхрану или за фармецеутску индустрију, а у народу су познате као бубине. У ранија времена били су познати само смрчци, које су чобани, у рано пролеће, радо брали по паљевинама и папратњацима. Често су увече доносили пуне плетиваче (ткане вунене торбе), пржили их на масти или на скорупу и јели. По свом укусу и хранљивости смрчци су могли замијенити најбоље месо. Било је и других врста печурки, али народ није знао које су добре за јело, а које су отровне, па их није ни брао. Зато их је стока, а нарочито козе, такорећи, таманила. Чобани су имали муке да козе, које би се растуриле по шуми, сакупе. Често су говорили: "Отишле су ми козе за бубином". Послије 1945. године смрчка је било све мање док се није потпуно изгубио и сада се готово не може наћи. Међутим прије 15-ак година народ је почео масовно да бере друге печурке, нарочито лисичарке и вргањ. Многе домаћице су се научиле да спремају добра и укусна јела од лисичарке, а и да их чувају у замрзивачима. Вргањ се мање користио, већ је продаван у сировом или у сувом стању откупљивачима. На Броду је неколико година радила откупна станица, гдје је народ, продајући печурке, зарађивао добре паре. Али, неки су брали све печурке, а увече кад сазнају да ту има и отровних, све бацали и више нијесу ишли у бербу.

Ни печурке не успијавује сваке године једнако. Неколико година, за вријеме пролећних и љетњих киша, било их је доста, нарочито у шумама које су страдале у пожарима. Печурке (лисичарка и вргањ) се беру од раног пролећа до јесени, најприје у доњем дијелу села, а касније и у планини, све до Студенаца, Ћевице и Котала. Поједини људи: Лабуд Главичанин, Тихомир Јовановић, Владета Симоновић, Мила Главичанин, Љубица и Милосава Јовановић, дневно су

прелазили по више километара, кроз тешко проходне шуме изнад Криоча, Гајеве, испод Прагова, Сикове, око Студенаца итд. да би донијели по неколико килограма печурки. Било је дана да су сви лисници и шуме пуни берача, али нико не жели да иде у друштву, нити да каже гдје је набрао неколико кеса, да би идуће године на том мјесту могао опет да нађе добру бербу. Само је Тихомир Јовановић причао да печурке налази далеко око Коњева, а стварно их је брао у близини куће, највише око Јеловца. Било је и смијешних случајева као када је Миливоје Милошевић оставио пуне двије кесе на неком грабу да их не носи кроз лиснике, па кад се вратио за њих, није их нашао.

Међутим, посљедње двије године печурке нијесу добро родиле, па су берачи изгубили вољу да их траже, док у неким другим селима и општинама (око Црквине, око Мојковца и Рожаја) печурке и даље добро рађају па и народ добро зарађује.

Путеви

Општим имовинским законом црногорским из 1888. године прописано је да се сељаци у Црној Гори могу служити постопицом (босоножицом), прогоном и путем. Постопицом може пролазити пјешак и коњ, прогоном може пролазити стока сваки дан, а пут су могли користити сви.

Први значајнији пут од Колашина до Манастира Мораче изградио је архимандрит Михаило Дожић 1904. године правцем Колашин-Црквина-Попова Њива-Луге-Грла-Манастир Морача. Тада је изграђен и камени мост на Морачи, на Грлима, испод села Осредака. Пут се, у прво вријеме, могао користити само за запрежна кола, али је то трајало врло кратко због рушења, засипања, оштећења од већих киша и брзих потока, који су рушили и односили дрвене мостове. Тим путем су се користили Ровчани и Доњоморачани све до 1962. године, када је изграђена Јадранска магистрала. За вријеме великих киша на овом путу је било много глиба (блата).

Приликом одласка у Колашин све жене и дјевојке из долине Мораче су, углавном путовале у старој дотрајалој обући, а у торби су имале неке новије чарапе и опанке. Око 200 метара прије Бабље греде, близу уласка у Колашин, има поток гдје су жене и дјевојке прале ноге од блата и ту се презувале, да би биле уредније док су у граду. На повратку су се у том потоку

опет презувале. Зато се тај поток од давнина зове Женски поток.

Осреци су, као и сва села у долини Мораче, одвајкада била без квалитетнијих путева и пролаза и за човјека, а камо ли за било каква возила. Село је испресијецано, уздуж и попријеко, разним стазама, којима је било тешко пролазити, а тешко их је и описати. Као што је речено, дио архимандритовог пута од Грла до Манастира је пролазио дном села Осредака. Много година касније, 1922. године, један крак овога пута је, са краја Вочја, изграђен преко потока Коштаница, па испод Дугога Лаза кроз кањон Субадањ до Међуријечја. Са дијела овога пута изграђен је крак преко моста архимандрита Димитрија Радојевића, који се налази испод Манастира, уз Лакатац до Манастира. И овим путем су се могла кретати само запрежна кола, којима је од Колашина превожен грађевински материјал (цименат, грађа, цријеп и др.) за нови кров манастирских конака, роба за Ан (кафану) и продавницу Димитрија Марковића из Међуријечја, који се налазио на горњем дијелу садашњег плаца испред Амбуланте. Имао је кафану у приземљу и двије-три собе на спрату за спавање. Испред Ана била је мања дрвена барака (као већи киоск) у којој је била продавница колонијалне робе (шибице, сапун, дуван, гас, оловке, свеске, таблице за ђаке, кекс итд.). Када смо, као ђаци, имали по неку круну (25 пара) трчали смо у ту продавницу да купимо паковање бискивта (10 колачића кекса). Ко је имао читав динар сматрали смо га богаташем. Ан је срушен када је грађен Јадрански пут, а тада је изграђен садашњи модерни и већи мотел.

Робу су највише превозили кочијаши Машан Пекин Шћепановић и Мића Ивезић из Колашина. Како смо се, ми ђаци, дивили љепоти и снази њихових коња, а још више како их коњи слушају на њихове команде, које нијесмо разумијевали: ”О, виста”, ”О, цурик” и друге. Они су превезли 1937. године умрлог архимандрита Никифора Симоновића, а 1938. студента Александра Стевановића. Никифор је довезен уз Лакатац. Ми, ђаци са учитељима, смо чекали на мјесту садашњег Мотела и присуствовали његовој сахрани код цркве. То нам је било први пут да видимо како се врши сахрана умрлог човјека. Александар је довезен преко Брода и сахрањен у гробље на Горњем Врту.

Путеви кроз Осретке су били само као путине или стазе:

- Од Брода је била једна стаза, која се, ипак, звала пут, уз Брдо никоновачко на Обарак и даље преко Телеће Њиве, Малога брда, поред Крушке Вељове, на Садове, Тодоров бријег, Коњеве, низ Завојице, на Алугу, Јаблан према Пишчу брду и Пожњи;
- Од Брода је једна путина била уз Јагодин поток-Рупе-Ђурина Лазина-Закриље;
- Са моста на Грлима, који је, такође изградио Михаило Дожић, један пут је ишао уз Премацко брдо, десно према Подравању, на Клисуру, преко Равнога до Крушке Вељове;
- Изнад Грла се једна стаза-путина одвајала лијево уз Вељу Њиву-Пресло-Ковачићу Њиву-Закриље према Рошцима, који су, највише, користили Церовичани, Љешњани и Дубочани, кад су ишли у Колашин и натраг;
- Једна путина је ишла од Крушке Вељове на Гробље-уз Куси бријег-врхом Корање Њиве-Закриље. И овај пут су доста користили Ровчани;
- Са Премацког брда путина је ишла право уз брдо на пут на Малом брду.
- Од Закриља је једна стаза ишла преко Брајиних лаза на Поткриљаче-Врта-Камена Гора-Пејин мрамор-Сопот-Тодоров бријег;
- Од Ковачиће Њиве стаза је ишла уз Чомовић Лазину-Криоче-Вратло-Пољане-Корита-Прелијес;
- Са краја Криоча једна путина је ишла преко Криоча-изнад Крушевља-преко Јеловца и Гајева на Равни бријег-у поток Сопот и даље према Тодоровом бријегу. На неким мјестима, у Гајевима, и сада би могли проћи волови у јарму, што значи да је некада много коришћен;
- Од Клокочевог луга пут је ишао уз Јељење брдо-преко Присоја (изнад Винограда) у Јеловац, па десно уз Врта и Крушевље на Вратло;
- Некада давно пут је ишао од Камене Горе уз Радошев Трап-изнад Дамљине и Драгунине пећине, поред Јеловца до Растока, па лијево на Краљеву воду-преко Пода на Вратло. Тада није било пута низ Крушевље и Врта, вјероватно због великог успона, а зими и због леда;

- Из Остружња пут је ишао уз Обратни бријег-преко Сикова на Јасенов До, па уз Ропушницу до врха Комунице, на пут Пољане-Корита;
- Од Међупоточја одваја се пут лијево на Закучницу-Крстац-Врело-Лединци-Грабински поток-Јаблан;
- Из Горње Љуте, почев од Лединака пут иде изнад кућа Букилића-уз Лугове-уз Врело-поред Ломова на Драгу-уз Котла на Прелијес;
- Од ушћа Врела у Морачу пут иде уз Ћелински поток до Алуге, на пут Завојице-Јаблан;
- Са Јаблана пут иде уз Студенички поток-уз Липе-Колибиште-Катун-Луко брдо.

Има још мањих и краћих путина између кућа и засеока, али су оне мање значајне (Рупе-Пресло-Биљега; Равно-Пржина-Обрешци-Поткриљаче-Криоче; Камена Гора-Висилазе-Раванца-Гробље-Сопот; Плавичине-Закриље; Вељa Њива-Корања Њива-Кекова лазина-Криоче и друге).

Године 1937. и 1938, прије избора, држава је платила да се уз Осретке изгради пјешачки пут, ширине два метра, почев од Грла, лијево до Висовог потока, па десно до Клисуре, па опет лијево до Корањских лазина, поред Гробља, па опет лијево до Ковачиће Њиве. Изградњом овога пута запуштене су путине уз Вељу Њиву, уз Премацко и Мало брдо и уз Куси бријег, које су брзо обрасле шумом и постале неупотребљиве. Овим путем је било лакше и путовати и преносити терет на коњима, а највише су га користили Ровчани. Но, пут се брзо почео осипати и сужавати, па је опет постао обична стаза. На изградњи пута Осречани су нешто зарадили, јер су узимали да раде поједине парцеле за паре. Највише су се грабили за оне парцеле које су биле најтеже за рад, које су биле камените или обрасле шумом, пошто су биле најскупље.

У селу је било више прогона за стоку, које су могле користити само одређене породице. Тако су Закриљани могли да јаве (тјерају) стоку изнад Крушевља на Јеловац, гдје им је стока, за вријеме топлих прољећних дана, пландовала док не "подлади" сунце. Када је Радивоје Милошевић посјекао шуму у Подима, Закриљани су престали користити овај прогон, који је

премјештен преко имања Василијевића-Симоновића и од тада су га сами користили.

Постојао је прогон за стоку из Корање Њиве и Биљеге поред Корањских лазина на Мало брдо па низ Клисуру, поред Подравања у Трновити луг. Из Врта је постојао прогон испод Брњака, дном Зауглина преко Јеловца, па изнад Дамљине. Други је био од Богишиног Гувна, врхом Зауглина према Јеловцу.

У Ропушници је био прогон приликом издига уз Требежине и Пиревине до Комунице, а други од Јасеновог Дола, дном Ропушнице до Ломова. Постојао је прогон од Горње Љуте уз Сиришњаке до Палежа и Страна.

Један прогон је био од Комунице преко Главице Милићевића на извор у Долини, па десно између Долине Стевановића и Долине Вучковића према Ломовима и Врелу. Овај прогон је највише коришћен док се не покосе ливаде у Ропушници. Било је више пјешачких пролаза, тзв. босоножица. То значи да тим босоножицама могу пролазити само људи и стока у повоцу (улар, веза, коноп, ланац). Најпознатија је босоножица преко Ропушнице од Комунице до Ломова и од Комунице иза Крша према Пољанама.

Сви путеви кроз село су брзо зарастали у шуму, па је било тешко и пјешке проћи, а камо ли пронијети бреме листа или сијена или провести коња са било каквим товаром. Већина ових путева и путина су пролазили преко имања, па су морали бити ограђени плотовима (оградама) да не би стока правила штету на ливадама, воћњацима и њивама. Таквих ограда је било у свим засеоцима (Равно, Биљега, Закриље, Крушевље, Камена Гора, Врта, Остружње, Доња Љута). Ограђени путеви су се звали и сокацима. Ограде су се морале поправљати свакога прољећа, пошто у току зиме многи иструну или их стока и људи поломе.

На Јеловцу су увијек била два моста (мостине) од дрвених греда, које је вода често рушила, па их је требало поправљати. На Врелу је било три моста, али су дуже трајали, јер су били високи, па их вода није могла оштетити или однијети.

За оправку ових путева и мостова често су организоване акције, које су се звале кулук, који је био обавезан за све способне мушкарце. Осречани су морали учествовати и на одржавању пута према Колашину, све горе до Црквине, који је

веома често бивао оштећен од великих киша и помута (поплава).

Изградњом аутомобилског пута кроз Осретке и Љуту многих старих путина више нема. Памте их само старији људи. И добро је што је тако.

ДРУГИ ДИО

Становници Осредака - поријекло

Село Осреци је насељено у давна времена, али је тада било и мало кућа и мало становника. Прије 300 до 350 година у читавој Морачи није било више од 100 кућа (Стеван Поповић: "Ровца и Ровчани").

Нема података када су се у Осрецима населили први становици. Свакако је то морало бити веома давно. Најприје је био насељен горњи дио села: Закриље, Криоче, Крушевље, Пода и Вратло, гдје се и сада могу наћи трагови старих кућа. Први становици ових крајева, па и Осредака, изгледа, били су Илири. Али, помињу се и Мацуре и Кричи. Недавно сам сазнао да се на илирском језику, за високо брдо, вис, каже "бад толи". Кроз дугу историју ријеч "бад" се изгубила, а остала је ријеч "толи", да би сада постало име Тали. Такође, за мјесто Кртоли у Боки се сматра да је добило име на сличан начин: за брежуљке, брдашца се на илирском језику каже "кр толи" па је то брежуљкасто мјесто названо Кртоли. То нема везе са називом кромпира, који се назива кртола, јер је кромпир у наше крајеве дошао тек за вријеме Петра Првог, послије 1780. године.

На више мјеста у Осрецима се могу наћи трагови старих, далеких цивилицазија. Тако је писац ових редова, приликом копања темеља за кућу у Крушевљу 1981. године нашао на дубини од око 1,5 метара дјелове посуђа (ћупова, лонаца и др.) од грнчарије (печене глине). На томе мјесту је од давнина била ливада. Исто тако у њиви Вукала Јовановића у Вртима су нађени слични дјелови грнчарије. Вјероватно да тога има и у другим дјеловима села, али се нико није заинтересовао да их сакупи. Стручњаци-археолози, којима је овај материјал предат, мисле да ова грнчарија потиче још из праисторијског-палеолитског доба од прије око 7.000 година. То потврђује претпоставку да су Осреци, као и други наши крајеви били насељени у нека далека времена која се тешко могу и замислити, али о томе нема много доказа. Касније су дошли

неки нови народи и нове цивилицазије, које су, углавном, уништавале оно што је прије било створено, па стварале нови начин живота и нова материјална и културна добра.

Пространа ливада Криоче у Осрецима је, вјероватно, добила назив по народу који се звао Кричи. У Прекобрђу се један засеок зове Кричање, вјероватно, по истом основу. Главица на дну Криоча се зове Мацурска. На том мјесту има трагова гробља, па се још зове и Мацурско гробље. Од садашњих осредачких братстава само Главичани припадају тим старосједиоцима, као што су Даниловићи у Ђуђевини, Ћировићи у Барама и Брауновићи у Прекобрђу. Да ли се Главичани тако прозивају по тој Главици или по некој другој није познато. Постоји верзија по којој су Главичани Словени, православне вјере, који су доселили, у давна времена, из Херцеговине, из мјеста Главица, па су се, у новом мјесту насељења прозвали Главичани по старој постојбини.

Зна се да је некада читави горњи дио села припадао овом братству, а у Котлима су имали више десетина колиба. На жалост, они су веома мало запамтили о свом братству и о својој генези. Доњи дио села (Равно, Дебели Луг, Остружње, Доња Љута и други засеоци) био је ненасељен и служио је за испашу стоке. Читава Морача је била слабо насељена, тако да је око 1600. године имала свега око 100 кућа. Тада је (1628. године) Црна Гора (четири нахије) имала 50.000 становника, а 1638. године 72 кнежевине (кметије). Руски конзул у Далмацији Паладаклис каже: "Црна Гора има 15 нахија (округа): Дрекаловићи, Васојевићи, Братоножићи, Пипери, Бјелопавлићи, Пјешивци, Ровца, Доња Морача, Горња Морача, Дробњаци, Пива, Језера, Црквице, Бањани и Грахово. У њима има шест манастира. Свака нахија има око 1.500 до 3.000 домова". Није наведено када је ово писано. (Војислав Перовић: "Морачко Требаљево и Сјерогоште" - 1996).

Француз Анри Делари објављује 1862. године, у брошури "Црна Гора": Нахије се дијеле на 43 племена, има 600 села, 15.000 кућа и 120.000 становника, сви православне вјере. Године 1898. Црна Гора је имала 250.000 становника. Француз А.Шобозу 1919. године биљежи да је Црна Гора имала 450.000 становника.

Око 1650. године, што значи прије око 350 година, у Морачу се доселило више братстава из Братоножића, Куча,

Лијешња у Ровцима и из Љешанске Нахије. Према писању Секуле Добричанина, Павић Матијешев, унук чувеног Пеја Станојева, доселио се у Морачу око 1720. године из Братоножића (око 80 година послије Богића Морачанина).

Матијаш је имао неколико синова, а најбољи је био Павић, војвода братоношки (С Добричанин: "Доња Морача"-стр 61.). Павић је био у честим сукобима са Кучима, од којих је отео неке баштине. Једнога дана, са својим синовцем, затекне два Куча, који са својим овцама уништавају усјев у Павићевој баштини. Синовац, чије име није познато, ухвати једнога чобанина и на мјесту га убије, а Павић ухвати другога. Имао је намјеру да чобане застраше, али кад види да је синовац једнога убио, убије и он свога, како не би дао глас Кучима да крену у потјеру. Тада саберу сву стоку и побјегну к Лијевој Ријеци, а пошаљу глас својима у Братоножиће да, са стоком и чељадима, бјеже у Колашин, гдје стигну са око 4.000 оваца и великим бројем коња и говеди. Настанили су се код бега Мушовића, који их радо дочека, пошто су Колашинци били у непријатељству са Кучима.

Ускоро по Павићевом доласку бег Мушовић сакупи Колашинце и стави их под Павићеву команду да нападну Куче и Братоножиће. Павић преда команду своме синовцу и поучи га како да распореди војску тако да сва изгине. И заиста, Турци сви изгину, а Павић погуби и сина бега Мушовића, кога је задржао код себе.

Да би избјегли турску освету побјегну у Морачу и настане се у Ђуђевини, измире се са Кучима, а Братоножићи га позову да се врати на своје имање. Павић не пристане на повратак, већ остане у Ђуђевини са синовима Мулутином и Зеком, гдје је и умро, а његова жена се врати у Братоножиће. Тако Милутин и Зеко остану и без оца и без мајке ("Доња Морача", стр. 61-62).

У Осретке је напријe доселио Милутин Павићев, који је, са оцем Павићем, братом Зеком и братом од стрица (чије име није познато), краће вријеме живио у Ђуђевини, па затим одселио у Тушињу код Боана. У Тушињи им се није свидјело, па су се Милутин и Павић вратили у Ђуђевину. Зеко је остао у Тушињи и од њега су настала братства Зековићи и Ашани. Павић је, послије краћег времена, умро у Ђуђевини, а његов син Милутин се настанио у Осрецима. Мулутин је био праунук чувеног Пеја Станојева (Милутин-Павић-Матијаш-Пејо), који је живио у Братоножићима око 1658. године (др Миомир Дашић:

"Васојевићи до 1820. године", стр. 190). Међутим, у књизи Уроша Зековића: Зековићи - братство у Ускоцима, 1985, се тврди да Зековићи у Тушињи потичу од Митра - Зека Радоњића из Куча. Митар је имао сина попа Радоњу, Радоња Грбу, а Грба сина Митра, који се населио у Тушињу и узео презиме Зековић по прадједу Митру - Зеку. Остаје отворено питање да ли су Ашани потомци Зека Павићева из Братоножића или Митра - Зека из Куча.

Кућа Милутина Павићева је била у Равноме. Од њега су настала осредачка братства: Лазаревићи, Машковићи, Милошевићи, Станковићи и Стевановићи.

Павићев синовац, чије име, као што је речено, није запамћено, имао је жену Бјелу и сина Илију. И Бјелин муж је умро у Ђуђевини, као и његов стриц Павић, а Бјела, са сином Илијом, се пресели у Осретке. Од ње је настало осредачко братство Бјелићи.

Нешто прије тога времена у Прекобрђе се доселио испод Хума зетског (хотског) Богић Морачанин са синовима, од којега су настала морачка братства: Ракочевићи, Радовићи, Лакићевићи, Перовићи, Меденице, Рашовићи, Јанковићи и друга.

Касније су из Лијешња, које је већ постало пренасељено, а припадало је Морачи као и Церовица, дошли у Јасенову и Ђуђевину: Тошковићи, Јанкетићи, Бошковићи и Трипковићи, а са Његуша Кујовићи и Шуковићи.

Тада или нешто мало касније доселио се из Горњих Кокота у Осретке Јован Стеванов Кокотовић, од којега су настала братства Јовановићи и Лучићи. Јован је у Горње Кокоте доселио из Куча, али му се у Кокотима није допало, па се преселио у Осретке.

Неколико вјекова касније, око 1900. године, у Осретке су доселили: једна породица Симоновића из Јасенове, двије породице Букилића из Пожње, двије породице Булатовића из Церовице, двије породице Меденица из Црквине и једна породица Бојића из Горње Мораче. У новије вријеме доселиле су се двије породице Букилића из Пожње, једна породица Кљајић из Рашка, једна породица Трипковић из Вочја и једна породица Томић из Лијешња.

У Осрецима је једно вријеме живио и поп Саво Рубежић, родом из Сировца код Боана, и то на Вељој Њиви, својини

цркве. У списку осредачких ђака за школску 1873/74. годину, који су ишли у школу у Манастир, помиње се, као ђак трећег разреда, Петар Рубежић.

Послије 1878. године, Рубежићи су Вељу Њиву замијенили са Лучићима за дио који су Лучићи добили у Планој и одселили у Плану.

У Осрецима је од 1958. до 1965. године, живио Чедо Јовов Букилић из Пожње у кућама Маре Милошевић, пок. Вукосава Станковића, Милотија Милошевића, Владимира Машковића и Луције Јовановић, а тада се одселио у Манстир Морачу.

Братства у Осрецима

Дакле, из Братоножића је у Ђуђевину, око 1720. године, дошао Павић Матијашев и његов синовац, чије име није понато. Павићева генеза овако гласи: Павић-Матијаш-Пејо-Станоје-Радоња-Бале-Вучета-Лазо-Нико-Брато-Стеван-Вук-Гргур-Ђуро-Вук Бранковић (Секуле Добричанин:"Доња Морача", стр. 62). Међутим, у генези Братоножића стоји да је Ђуро (деспот Ђурађ) био син Вуков, Вук син Бранков, Бранко син Младенов, а Младен син Милована Шубића, српског властелина (Ђуро-Вук-Бранко-Младен-Милован). Не зна се шта је од овога тачно.

Др Јован Ердељановић, у књизи "Кучи, Братоножићи и Пипери", на страни 484. каже: "Из Братоножића су се иселиле многе породице. За таква стара исељавања карактеристично је једно братоношко казивање: Веле, да се, за вријеме књаза Данила, састало на Цетињу, седам племенских капетана, који у разговору нађу да су сви пореклом Братоножићи. Један је био Вуко Милошев Премовић из Бањевића из Пелева Бријега, а остали: Саво Батрићев из Ускока у Дробњацима, Божо Нешков из Осредака у Морачи, Бошко Милутинов Ђурић из Загарча, у Катунској Нахији, Вукадин Фемијић из Васојевићске Нахије код Берана, Лука Љаков из племена Зубаца у Херцеговини и Коља Петров из Крњица у Црмничкој Нахији. Само се за једнога од ових капетана, за Фемијића, зна поуздано, да је пореклом од исељених Букумира. За капетане из Дробњака, из Мораче и из Загарача нагађају да су, можда, од "Братова" рода, а за остале мисле да су од неког давно исељеног, старог братоношког становништва."

У истој књизи, на страни 505, др Ердељановић само на једном мјесту помиње Павића Матијашева, па каже: "Марко Миљанов каже да је Пејо имао четири сина: Оташа, Тошка, Матијаша и Станишу. Од њих су четири братства: Премовићи од Оташева сина Према, Тошковићи од Тошка Пејова, Павићевићи од Матијашева сина Павића, Станишићи од Станише Пејова". Др

Ердељановић нигдје није рекао да је Павић био војвода и да се одселио из Братоножића, како то наводи Секуле Добричанин. Но, то може бити и нормално пошто је др Ердељановић боравио у Братоножићима само чтери дана, септембра 1904. године, па му о Павићевом исељењу није нико ништа рекао, а његови етнолошки радови се, углавном, заснивају и ослањају на подацима које су му давали најстарији људи из ових крајева. Павић Матијашев се помиње као војвода "од Братоножића са 80 ратника" у меморандуму кучког војводе Радоње Петровића, који је предат грофу Секендорфу, заповиједнику аустријске војске 1737. године, када је дошло до устанка брдских племена (др Растислав Петровић: Племе Кучи, 1684-1796, Београд, 1981. године).

Милутинови и Јованови потомци су заузели доста велики простор од Јагодиног потока код Манастира до Његалица и Пожње.

- Рупе су биле својина Бјелића - Риста Бојова, Савића Томашева и Мишура (Савића) Савићева. Кад се Петрана Риста Бојова удала за Милосава Стевановића донијела је дио Рупа у мираз. Кад је Петрана са синовима одселила у Бијело Поље, Рупе је купио Петко Стевановић, а послије наслиједили синови Илије и Миладина Вељова Стевановића.
- Китошевине су некада биле Главичана, па их је послије добила црква. Половина је била црковна, на којој је живјела нека баба Слова (не зна се чија је била). Она је говорила: "Поп Калица је рекао да планинка треба да пјени кото с вареником, боље ће се заметати скоруп". Други дио је држао Радован Базовић из Липова.
- На Никоновцу је живио неки поп Видак, који је негдје премјештен и онда дошао поп Нико Симоновић, којему је умро син јединац - Љубомир 1918. године од "шпањолке". Причало се да је поп Видак клео онога ко се ту насели, па је касније поп Нико говорио: "Не смијем најамника држати више од годину дана да му се нешто не деси".
- Дебели Луг је био црковни. Бешо Окичин (Јованов) Јовановић је, једно вријеме, живио у Рупама и обрађивао дио имања које су му дали Бјелићи. Послије су му калуђери дали Дебели Луг, гдје је до тада живио неки ковач Амет.

- Црнине су биле Милосава Булатовића из Церовице, који је живио на некој лазини изнад Пилопаћа (изнад извора). Кад је Милисав умро остале су му двије кћери и жена. Кћер Анђелија се удала за Милутина Милосављева Машковића. Имали су сина Јанка, који је наслиједио Црнине.
- Росов Лаз је био црковни. Узео га је Радуле Бјелић и радио под аренду (под закуп). Сада је Милана Бјелића.
- На Вељу Њиву, на црковно имање, се давно, доселио Поп Лука Рубежић из Сировца код Боана. Поп Лука је имао синове Тодора, Павла и Радисава који су одселили у Плану код Колашина, пошто су са Лучићима замијенили војнички дио у Планој за Вељу Њиву. Малиша Лучић се населио на то имање, а Завиша је и даље живио на Равништу.
- Равно Борислава-Мишка Машковића је било Вукашина Лучића, који је имао синове Љуба и Милинка. Кад је умро Вукашин и његова жена, родом од Ћаловића из Врујаца, Љубо и Милинко су остали сирочад. Милинко се родио кад је Вукашин имао 75 година. Тада су Осречани наговорили Завишу и његову жену Велику да се преселе у Равно и подижу Вукашинове синове. Зато су Љуба и Милинка касније звали синовима Завишиним. Кад се Милинко оженио Бориком од Дрљевића из Равни - Симача, Завиша и Велика су морали селити код брата Гаја у Гајтан, јер се Велика и Борика нијесу слагале. Љубо и Милинко су одселили у Бијело Поље 1924. године, а имање продали Савићу Перкову Машковићу, за 60.000 динара.
- Равно Војимира Јовановића било је Пуја Радосављева Јовановића. Пујо је имао двије кћери. Једна се удала за Радивоја Драгојева Машковића и имала сина Радосава, који је Равно продао Вулу Јовановићу. И Силни До у Оструж њу је био Пујов, па га је купио Милисав Мишељин, који су наслиједили синови Стевана Букилића.
- Доња Пржина је била Петра Милошевића, па је купио Вуле Јовановић и послије на дио добио његов син Пајо.
- Паст је била Јована Стевановића, па Томичина. Пошто се Томица није вратио из Америке, Паст и Долину у Ропушници је наслиједио Сава Стевановић. Савина сестра Сава је ову имовину продала Виду Јовановићу.

- Росуља је била Мирка Мијаилова Машковића, а прије тога и Биљега и Росуља су биле Мијаила Машковића. Када су се подијелили његови синови Грујица и Мирко, Грујици је припала Биљега, а Мирку Росуља. Послије 1923. године, Радосав Мирков је продао Росуљу Вукосаву Букилићу из Пожње, своме тасту, пошто је Радосављев отац Мирко погинуо од Арнаута у Ругову 1923. године. Вукосав је на Росуљи живио само преко зиме, када је ту зимио стоку, па је кућа брзо пропала и на њено мјесто направљена појата.
- Половина Поткриљача, гдје је сада кућа Рајка Главичанина, била је Милинка Стеванова Милошевића. Други дио, према Брајиним Лазима је био Николе Милошевића. Горњи дио, изнад сеоског пута, је био Пека Милошева. Ту је Пеко имао савардак и ту му се родило седам синова. Све то је купио Божо Николин.
- Доња Ђурђевина (сада Лабуда Главичанина) је била Ивана Мирашева Јовановића. Купио је Мијаило Јовановић. Мијаилова снаха Милијана је Ђурђевину продала Лабуду.
- Горња Ђурђевина је била Радоја Стевановића, као и више лисника у Гајевима. Зато се једна пећина у Гајевима зове Радојева пећина. Радојев син Драго је продао половину Ђурђевине Мијаилу Јовановићу, а половину Лазару Боришину Милошевићу. Лазар је свој дио продао Милети Петрову Милошевићу за 10.000 динара. Жена Драга Радојева, Стана, је имала обичај да се задужује, па су повјериоци узимали дио по дио имовине, да би намирили штету. Она је говорила: "Кантар Дулев (Дукин) с краја", кад би што мјерила на Дукин кантар.
- Нерезине су биле Новице Бећова Машковића, који је био сиромашан, па је често узимао новац на зајам код Рама Богданова Булатовића из Лијешња. Кад није могао вратити позајмицу и камату (добит) морао је продавати дио по дио. Све је куповао Дука (Марко) Милићев Машковић. Имали су и Лучићи дио у Нерезинама.
- Драгиша Мирашев Букилић је око 1900. године купио имање Павића Бећова Машковића у Каменој Гори.
- Главица Костадинова је била Главичана. Звала се Јошанова (Јошан Милованов Главичанин) главица.

- Радован Драгојев Машковић (Крићанин), је имао кућу на врх Раванаца. Кућу је продао Савићу Машковићу, који је однио у Равно, а земљу и половину Јасеновог Дола Периши Машковићу.
- Садашње имање Боривоја Рнковића је било Мила Стевановића. Године 1918. Милевом кћерком Милицом, оженио се Милован Булатовић из Церовице и са свом фамилијом доселио у Остружње. Послије три године отпратио је породицу (оца и браћу) у Пећ, гдје су добили земљу и тамо погине и он и његов отац. Убрзо му је умро и малољетни син. Тада се Милица удала за Сима Рнковића из Горње Мораче, који се доселио у Остружње 1922. или 1923. године.
- Букова Раван и имање и кућа у Каменој Гори су били Петка Стевановића, па је то продао Миладину Стевановићу. Сада је та имовина Миладинових унука.
- Ливада Миличкова изнад Силног Дола је била Богића Милићева, а Дурјачки Врт Дуке (Марка) Милићева Машковића. Богић је ливаду продао Перку Јовановићу, а Дука Дурјачки Врт Новаку и Тадиши Лучићима. Лучићи су касније то продали Радулу Симеунову Милошевићу, који је од Дукине појате, гдје је зимио козе, изградио кућу чакмару. Сада је та кућа Јеле Драгове. Радуле је имао имање у Сиришњацима, а нешто и у Закриљу.
- Имање гдје живи Јелена Ћирова Милошевић је било Милисава Мишељина Јовановића, а Грацка Лазина Теодора Мишељина.
- Ђурина Лазина (у Закриљу) и Пољане су биле Радисава Бјелића. Пољане је продао Пауну Симоновићу, а Ђурину Лазину Петру Мишељину Јовановићу. Послије је то купио Петров зет Филип Илић.
- Станишина Њива је била Станише Илијина Машковића, коју је продао Томи Бјелићу. Тома је то отплатио кукурузом.
- Садашња ливада Крста и Спасе Бјелића у Криочу била је Томе Бјелића, коју је продао Јоксиму Бјелићу.
- Ћелиште у Љутој је било Веља Божова Машковића, а други дио Богдана Станковића. То је купила Марица Перкова и њен син Савић Машковић.

- Чукљине у Љутој су биле Веља Машковића и Радована Илијина Машковића. Продали су их Грујичићима и Миловану Новакову Машковићу. Вељове су биле и Стране, које су касније продате Миловану Машковићу, а сада су синова Стевана Букилића.
- Половина Липоравни је била Веља Машковића, а половина Милана Илијина Јовановића. Касније је Вељо свој дио продао Милинку и Бају Јовановићима.
- На Дугоме Селу је Вуле Милутинов Јовановић имао ливаду, коју је продао Василију Јовановићу. Вуле је имао ливаду чак и у Његалицама, коју је замијенио за ливаду Малише Јовановића у Крушевљу. Сада је та ливада Влајка Симоновића.
- Крушевље је било Главичана и Лучића, које су 1904. године и касније купили Симоновићи.
- У Подима (изнад Крушевља) дјелове су имали: Никола Милисављев Милошевић, Арсеније Милошевић, Јован Лазаревић (Солила), Секуле Машковић, Нећељко Машковић, Мијат Стевановић (отац Вељов),. Сава Лазаревић (и сада се зове Џајовића), Јагош Тошковић из Оцке Горе, Радуле Бјелић, Лазар Милошевић и Завиша Лучић. Највећи дио Пода је купио Божо Николин Милошевић, а касније Вукале и Војин Јовановићи. Сада су Пода Вукалових синова, Влајка и Милића Симоновића. На Подима су некада биле двије куће и два савардака. И сада се познаје гдје су биле куће и савардаци. Божо Николин Милошевић је имао ливаду и у Праговима, коју је касније купио Јагош Тошковић, па Михаило Милошевић и најпослије Костадин Букилић.
- Садашње двије њиве Сретена Машковића у Студеничком Потоку, биле су Милована Новакова Машковића.
- Јаблан је био Перка Јовановића, Арсенија Бјелића и Мила Јовановића, а изнад Гробља, Савића Машковића. Јовановићи су све продали Бранку Букилићу, као и дио Његалица.
- Катун је био Мирка Машковића и Василија Јовановића, а Лугови Перка Машковића. Василије је свој дио продао Малиши Јовановићу, а остали дио и сада држе потомци Мирка и Перка Машковића.

- Загвожђе је било Михаила Машковића, па га је купио Радосав Машковић.
- Паљевина у Лукоме брду је била Милије Машковића. Продао је Вучићу Јовановићу, а он Миљану Букилићу.
- Имовину Јанка Теодорова Машковића у Топлом Потоку су купили потомци Арсенија Бјелића и сада је све својина његових потомака.
- Садашња ливада Милана Владиморова Бјелића у Ропушници је била Мијата (Чубра и његове жене Чумере) Машковића. Чубро је ливаду продао Радулу Бјелићу да би од Стевановића купио дио Пасти, гдје је сада кућа Миливоја Бранкова Машковића. За то имање је рекла Милосава Милосављева (мајка Милутинова): "Шта ћу да радим на овоме кусоме бријегу?" Од тада се бријег од Гробља до Кекове лазине зове Куси бријег.
- Божо Николин Милошевић је имао ливаду и у Ропушници, коју је купио Никола Максимов Милошевић и сад је његових потомака.
- Милисав Мишељин Јовановић је имао ливаду у Ломовима, коју је продао Николи Максимову, а он Мијајлу Машковићу. Сада је та ливада Војимира Јовановића. Горњи дио Ломова је био Перише Машковића, па га је продао Мирашу Машковићу да би купио половину Јасеновог Дола од брата Радована. Иначе, Јасенов До је раније био Лазаревића. Радован је имао имовину у Горњој Љутој, па је продао Јову Букилићу из Пожње.
- Бориша и Ристо Милошевићи су имали имање у Чомовић Лазини, у Радошевом Трапу, у Горњој Љутој (Старо Село) и у Заграцу изнад Пожње. Издизали су у катун Ковачевац (иза Застана).

Интересантно је што су готово сви Осречани имали, барем по један лисник на простору од ријеке Мораче до Челине и Пијотског брда, који се зове Чкаља, иако је тај предио врло стрм и неприступачан. Ту је била једна већа и равнија лазина, која се зове Рашки до. На том простору је, у раније доба, било доста стабала липе, која су коришћена за израду пољопривредних алатки, а и за гуљење коре, током гладних година, за прављење хљеба. То је и био разлог да овдје имају дјелове сва осредачка домаћинства. Сада је то све запуштено и

претворено у пустару, а многи садашњи Осречани и не знају који је лисник био њихових предака.

Из свега овога се може видјети колико су Осречани куповали, продавали и мијењали имовину у разним крајевима села и планине да би лакше могли живјети и издржавати своје породице. Само треба размислити колико је требало, рецимо, Вељу Божову Машковићу, који је имао земљу у Корањој Њиви, у Равноме, у Лазинама, на Липоравни, на Чукљинама, у Ћелишту, на Странама, у Ропушници, да све то отријеби (очисти), зађубри, орану земљу два пута узоре (преоре и заоре), два пута окопа (опраши и огрне), а гдје сади кромпир још једном копа да извади кромпир, да покоси ливаде, да попласти и сађене сијено и да га, зими, донесе да храни стоку. Томе треба додати листање, купљење дрењина, спремање дрва и много других послова, које није могуће набројити. Вељо је имао девет кћери и једнога сина. Требало их је подићи, облачити, обувати, хранити, опремити прћију и сваку удати. Вељо је имао вриједну и добру жену Госпаву, од Ракочевића из Прекобрђа, коју су готово сва дјеца из села звала "Лило". Било је још Осречана који су имали доста имовине, који су држали доста стоке, а имали су и већи број чељади (чланова породице). У селу је било више њива него ливада. То се види по многобројним цкладовима, који су настали од дугогодишњег орања и копања, па су ти цкладови нарастали сваке године по 20-30 центиметара. Сада је много више ливаде него њиве, а и ливаде зарастају у шуму, шикаре, трњаке, пошто се све мање чисте и обрађују.

У наставку ће бити говора о сваком братству, посебно, са приказом свих мушких припадника томе братству, као и о томе одакле су биле родом жене Осречана, мада нема података за све њих, већ само дјелимично за жене од петог паса па до 1941. године. За жене, које су се удале за Осречане послије 1945. године дати су, по братствима, само бројчани подаци одакле су биле родом, јер би поименично набрајање захтијевало много простора. Исто тако биће говора о осредачким одивама, по истом систему, гдје су се удале, опет од петог паса до 1941. године, а за удате послије 1945. године дати су само бројчани подаци.

Подаци о женама и одивама дати су одмах иза текста о братству и графичког приказа генезе братства, што ће, надамо се, бити прегледније и јасније. На крају је дат збирни

статистички преглед за жене и одиве свих братстава, посебно до 1941. а посебно послије 1945. године.

1. Бјелићи:

Бјелићи потичу од унука Матијашевог, а братанића Павићевог, чије име није познато. Његова жена се звала Бјела, а имали су сина Илију, који је узео презиме Бјелић по мајци Бјели. Бјела и Илија су дошли у Осретке из Ђуђевине, као и Милутин, син Павићев. До сада, од Бјеле до најмлађег нараштаја Бјелића има 11 пасова (кољена). Неке породице имају девет или десет пасова, што зависи у којим су годинама стварали породице и добијали мушке потомке.

Бјелићи су се, изгледа, најприје населили на Закриљу и око садашњег Гробља. Брдо на којему је гробље, до скоро се звало Умер Лекин, по Леки Милијином. Много касније, када се повећао број Бјелића, населили су Росов Лаз, Рупе, Брод и Топли Поток. Један број Бјелића, у новије вријеме, одселио се у друге крајеве, па чак и у Америку. Петар Томин се 1941. године јавио из Уругваја, а од тада о њему и његовој породици нема никаквих вијести. Други су се селили у Колашин, Београд и друге градове Југославије. О Бјелићима је писао и Секуле Добричанин у књизи "Доња Морача", али не помиње сина Илијиног, Милована, који је имао синове Радоша и Томаша, већ само Леку и његове потомке.

Бјелићи су се доста споро бројно повећавали, тако да их је до сада било 120 мушких глава.

Познат је био Јоксим Крстов, барјактар Осредачке чете од 1871. године до смрти. Убрајао се међу боље јунаке у биткама на Вучјем долу, Дуги, опсади Никшића. Послије његове смрти (умро као војник), за барјактара је постављен Јован Богићев Машковић.

Бојо Бјелић се помиње у једној народној пјесми, која се односи на борбу Морачана са колашинским Турцима-Пијуцима на Вучју 1841. године.

Бјелићи су имали само неколико интелектуалаца: Уроша Мишурова (Савићева) адвоката, Радомира Јоксимова Бјелића, учитеља и Војислава Машова, ђака.

Жене Бјелића удате до 1941. године:

5. пас:

1. Томина прва жена Мируша од Булатовића из Роваца.
2. Томина друга жена Милосава, кћер Мијата Булатовића из Церовице.
3. Арсенијева Марица од Баошића из Горње Мораче.
4. Недјељкова Милица, не зна се одакле је била.

6 пас:

5. Јованова Драгуна-Ката, кћер Божине Главичанина из Осредака.
6. Милутинова Стана од Тодоровића из Старча.
7. Мирова Цвијета ванбрачна кћер Петруше Пујове Јовановић, која је била родом од Меденица из Равни.
8. Миловановa Стана из Херцеговине.
9. Машова Велика, не зна се одакле је била.
10. Мишурова Јована од Кршикапа из Дробњака,
11. Радулова Вида од Вуковића из Штитарице.
12. Милијина Стануша, кћер Нова Булатовића - Калуђера из Смаилагића Поља.
13. Петрова Јана од Драговића из Горње Мораче.

7. пас:

14. Миланова Видна од Иванчевића из Пипера.
15. Илијина Марија од Абрамовића из Колашина.
16. Јоксимова прва жена, Стануша, кћерка Новице Машковића из Осредака. Развели се.
17. Јоксимова друга жена Јована од Минића из Вељега Дубокога.
18. Урошева, не зна се ни име ни одакле је била.
19. Владимирова прва жена Мијојка, кћер Стевана Булатовића с Вочја.
20. Владимирова друга жена Сава, кћер Перуте Булатовића из См.Поља.
21. Драгишина Јелица од Меденица са Црквине.
22. Радомирова Милка од Дожића из Врујаца.
23. Тадишина прва жена од Бошковића из Ђуђевине, развели се.

Жене Бјелића послије 1945. године:

1. из Јасенове2,
2. из Светозарева1,

3. из Роваца8,
4. из Рашка1,
5. из Осредака2,
6. из Плъеваља1,
7. из Пипера2,
8. из Војводине 5,
9. из Титограда1,
10. из Колашина1,
11. из Ђуђевине1,
12. из Њемачке 1,
13. из Метохије 1,

Свега:27

Један брак разведен.

Одиве Бјелића удате до 1941. године:

1. Петрана Ристова за Милосава Стевановића у Осретке;
2. Кадуша Крстова за Николу Милошевића у Осретке;
3. Јасна Јоксимова за Малина Јанковића у Лијешње,
4. Анђелија Нећељкова у Штитарицу,
5. Милена Петрова за Мијата Букилића у Лијешње, а затим за Саву Пајовића у Горњу Морачу,
6. Јелена Петрова за Јанка Илинчића у Липово,
7. Румица Јоксимова за Радована Булатовића у Лијешње,
8. Јована Томина у Бијело Поље,
9. Мијојка Арсенијева за Мијајла Јовановића у Осретке,
10. Ружа Арсенијева за Милована (Шуту) Јовановића у Осретке,
11. Станија Томина за Николу Милошевића у Осретке.
12. Мируна Савићева за Јована Машковића у Осретке.
13. Јелица Радошева за Јанка Машковића у Осретке.

Одиве Бјелића удате послије 1945. године:

1. у Братоножиће1,
2. у Баре1,
3. у Пећ1,
4. у Осретке3,
5. у Босну1,
6. у Липово1,
7. у Комане1,
8. у Титоград1,
9. у Пипере1,

Свега:11
Једна одива разведена.

2. Главичани:

Главичани су најстарији становници Осредака. Не зна се да ли су Илири, Кричи, Мацуре или Словени. Њих су у Осрецима затекли Милутин Павићев и његова снаха Бјела, који су доселили у Осретке из Братоножића.

Главичани су живјели у горњем дијелу села: на Закриљу, Криочу, Подима, Вратлу. Најнижа њихова кућа била је у Карошевинама, гдје је сада појата Бранислава Главичанина. Доњи дио села служио им је за испашу стоке. У прољеће су издизали на Пушине.

До скоро је постојала пјесма:
”Зло ти село у Карошевине,
А планина гора у Пушине.”

У љето су издизали у Котла, гдје су имали десетину колиба и тада су били доста бројни и богати. Постоји леганда да су били толико осилили да су једном, у Котлима, неким калуђерима, који су тражили прилог за цркву, на коњима окренули главу к репу, тако их увезали и потјерали уз планину. По легенди, тада су их калуђери проклели да се не размножавају више од двије куће. Главичани не знају много о својим прецима и генези свога братства. Најдаље знају за Милована, од којега има осам пасова (колјена). Пет пасова од Милована имали су само по једну кућу са мушким потомцима. Тек од Ђура и Радоша, Милевих синова, су се бројно повећали,, тако да у седмом и осмом пасу имају по 11 мушких глава.

Главичани у Осрецима имају само девет пасова, за које се зна, иако у Осрецима живе много година, па можда и вјекова прије него су доселили остали Осречани. Пошто сви Главичани нијесу имали потомака, од њих су неки Осречани куповали или насљеђивали, по женској линији, њихова имања. Тако је Василије Симоновић, 1904. године, купио имање Милана Радосављева у Крушевљу. Криоче Божине Радосављева наслиједили су његови зетови Јован Бјелић и Андрија Драшковић, а сада је то имовина Јованових синова. Слично је било и са Подима и Вратлом, у неко раније вријеме.

Главичани сада имају два интелектуалаца-професора.
Жене Главичана удате до 1941. године:
4. пас:
1. Радосављева жена се звала Кадуша-Кака, али се не зна одакле је била. Позната је и по томе што је само она носила у Ропушницу навијену прећу на вратило и на Долу, испред савардака, побије четири сове и начини натру за ткање. Причао је Вељо Машковић да је брдилом од натре толико јако ударала да је сваки ударац одлијегао у Жлијеб, "то, то", како је Вељо представљао.

5. пас:
2. Милева Симона, кћер Нова Булатовића-Калуђера из Смаилагића Поља,
3. Миланова Милосава од Драшковића из Луга,
4. Божина је имао прву жену Јаглику, али се не зна одакле је била,
5. Божинина друга жена Миља од Милошевића из Матешева. Послије Божинине смрти Миља се удала за Јована Симоновића у Крушевље,

6. пас:
6. Ђурова Мања (Мијојка) од Кљајића из Рашка,
7. Радошева Божана од Рнковића из Горње Мораче.

Жене Главичана послије 1945. године:
1. из Горње Мораче3,
2. из Лијеве Ријеке1,
3. из Осредака5,
4. из Колашина4,
5. из Липова1,
6. из Титограда1,
7. из Зете1,

Свега:16
Један брак разведен.
Одиве Главичана удате до 1941. године:
1. Стана, сестра од стрица Радосављева (не зна се име њеног оца) за Милована Обреновића у Јасенову,
2. Новка Милева за Зека Ракочевића у Раичевине. Развела се и умрла у Осрецима.
3. Драгиња Божинина, за Андрију Драшковића у Луге.
4. Драгуна-Ката Божинина, за Јована Бјелића у Осретке,

Одиве Главичана удате послије 1945. године:
1. у Горњу Морачу2,
2. у Никшић2,
3. у Осретке1,
4. у Зету3,
5. у Цетиње1,
6. у Ровца2,
7. у Колашин3,
8. у Речине1,
9. у Даниловград1,
10. у Титоград1,

Свега:17

Разведена једна одива.

3. Јовановићи:

Јовановићи су доселили из Куча почетком 18. вијека. Њихов најстарији предак, за кога се зна, је Дрекале, по коме се зове племе Дрекаловића. Презиме су добили по Јовану Стеванову, који је кратко вријеме живио у Горњим Кокотима, у Љешанској Нахији, па су се, по томе, звали и Кокотовићи. Даља генеза иде: Стеван-Мартин-Вукић-Вујош-Љале-Дрекале. Не зна се које је презиме имао Јован кад се населио у Осретке, осим Кокотовић.

Јован је имао девет синова. Њих седам су одселили у Србију, а један од њихових потомака је био познати књиженик Раде Јовановић-Драинац. У Морачи (Осрецима) су остали Јованови синови Пајо и Мијушко. Пајо је имао синове: Милутина, Вучка, Раша и Јоша, по којима се, на мања братства (трбушчиће), зову: Милутиновићи, Вучковићи, Рашовићи и Јошовићи.

Мијушко је имао Јована, а Јован Илију, Јакова и Теодосија, архимандрита, чије право (световно) име није познато. По Мијушку се његови потомци зову Мијушковићи.

Јовановићи су живјели у, готово, свим засеоцима Осредака. Једна ливада на Дугом Селу, у Љутој, зове се Лаковача по Лаку Јаковову. У Крушевљу је једна ливада била Малише Божова из Његалица, а Вуле Милутинов је имао ливаду

у Његалицама, које су замијенили, па је она у Крушевљу, до скоро, била власништво Вулевића.

Ово братство се, бројно, доста брзо повећавало. До сада има десет пасова (колјена) од Јована Стеванова.

Велики број породица из овога братства се одселио у разне крајеве Југославије, па и у Америку и Аустралију. Тако је Секуле Вулев пошао у Америку и више се о њему ништа не зна, а Ђорђије Живков у Аустралију, гдје сада живе његови потомци Борис, Берт, Марк, Паул, Џорџ, Гери и други.

Послије 1878. године у Србију су одселили потомци Јакова Мијушкова: Радојица, Ристо, Ђорђије и Перута, а потомци Јована Илијина: Вукосав, Мијат и Војин у Сјерогоште, а затим у Србију.

Много касније, пред Други свјетски рат, у Баковиће код Колашина, одселили су синови Малише Божова: Зарија, Раде и Војислав из Његалица, али су држали имање у Његалицама до 1954. године, а и рат су ту провели.

Најпознатији Јовановић је архимандрит Теодосије Кокотивић, син Јована Мијушкова, који је живио у доба Петра Првог Петровића и био архимандрит у Манастиру Морачи од 1805. до 1831. године. Познато је писмо Петра Првог Љешњанима (у Ровцима), гладне 1817. године, да ће их проклети ако не плате аренду за црковна имања, која обрађују и користе у Лијешњу, у којем помиње архимандрита Теодосија. Теодосије је изградио дио манастирског конака, који се дуго звао Кула Кокотовића, као што се по попу Головићу зове Кула Головића. Познат је био и Вуле Милутинов, који је живио 95 година, а дуго година је био потпуно слијеп. То му, ипак, није сметало да, често, више "види" и "чује" него многи здрави људи. У новије вријеме познат је Батрић Миловановић, који је био предратни комуниста, а у НОР-у борац Прве пролетерске бригаде и носилац Партизанске споменице 1941, а послије рата се налазио на високим државним функцијама. Најпознатији је био 1947. године као командант Главног штаба на изградњи Омладинске пруге Шамац-Сарајево. Под његовим руководством, пругу, у дужини од 241 км, завршило је 211.000 омладинаца и омладинки за осам мјесеци. На прослави завршетка пруге, 16. новембра, Батрић је рапортирао Маршалу Титу овим ријечима: "Друже Маршале, извршили смо дату обавезу, изградили смо Омладинску пругу Шамац-Сарајево".

Касније је, дуго, година, био директор Управе цивилног ваздухопловства и амбасадор Југославије у УНЕСКО-у.

У послијератном периоду бавио се публицистиком и написао више значајних радова о НОП-у у Црној Гори и у срезу колашинском.

Жене Јовановића удате до 1941. године:

4. пас:

1. Вулева прва жена Јевра од Минића из Роваца,
2. Вулева друга жена Милена од Ракочевића из Прекобрђа,
3. Павлова Анђуша, не зна се одакле је била. Занимљиво је да су Павле Вучков и његова жена Анђуша умрли у истом сату. Заједно су их донијели, по великом снијегу, на гробље и сахранили заједно. Нешто слично се није десило у Осрецима.
4. Мирашева прва жена, не зна јој се име нити одакле је била,
5. Мирашева друга жена Станица, не зна се одакле је била,
6. Миливојева Милена од Вујисића из Прекобрђа,
7. Зајкова Зака од Ракочевића из Прекобрђа,
8. Перкова Марица од Булатовића из Роваца.

5. пас:

1. Јолева прва жена Љубица, кћер Радована Тошковића из Јасенове,
2. Јолева друга жена Луција од Поповића из Пипера,
3. Маркова Милка, кћер Маринка Шћепановића из Вишања,
4. Бошкова Госпава, кћер Томице Вујисића из Прекобрђа,
5. Пајова Иконија, кћер Млађена Дожића из Врујаца,
6. Бешова Јела од Драшковића из Поља колашинских,
7. Видакова прва жена Јана од Ракочевића из Прекобрђа,
8. Видакова друга жена Була од Грујића из Прекобрђа,
9. Ђокина Петруша, кћер Јована Трипковића из Ђуђевине,
10. Иванова Стакна, кћер Павића Ракочевића из Раичевина,
11. Милутинова-Ћилева Мируна-Мишна, кћер Милисава Машковића из Осредака,

12. Мијаилова Милосава од Ђурђића из Ђуђевине,
13. Милунова Златана, кћер Радојице Ракочевића из Раичевина,
14. Мијајлова прва жена Мијојка, кћер Арсенија Бјелића из Осредака,
15. Мијајлова друга жена Петрана од Булатовића из Роваца,
16. Перишина Цмиљана од Драшковића из Селишта код Колашина,
17. Малишина Шајка, кћер Павла-Муја Букилића из Пожње,
18. Милисављева Јаглика, кћер Вељa Стевановића из Осредака,
19. Петрова Милосава, кћер Миливоја Шуковића из Миоске,
20. Теодорова Плана од Илинчића из Таре,
21. Василијева Јаглика од Лакићевића из Бара;
22. Миркова Милуша, кћер Тома Булатовића из Церовице.

6. пас:

23. Милованова Јелисава, кћер Нећељка Радовића из Бара,
24. Ђуканова Стојана, кћер Новице Машковића из Осредака,
25. Милинкова Мируна од Шћепановића из Роваца,
26. Бојова Савна од Ракочевића из Прекобрђа,
27. Милованова (Шута) Ружа, кћер Арсенија Бјелића из Осредака,
28. Милошева Вукосава од Меденица из Равни,
29. Радивојева Стака, кћер Николе Ћетковића из Рашка. Касније се удала за Радисава Букилића,
30. Радулова Булица од Перовића из Јасиковице,
31. Пујова прва жена, не зна јој се име нити одакле је била,
32. Пујова друга жена Петруша од Меденица из Равни,
33. Јованова Босиљка од Брауновића из Прекобрђа,
34. Блажова Марија, кћер Ћира Машковића из Осредака,
35. Војинова Љубица, кћер Нешка Лакићевића из Бара,
36. Милосављева Милијана, кћер Спасоја Милошевића из Осредака,
37. Мирова Љепосава од Ракочевића из Прекобрђа,

38. Заријина Љубица, кћер Перише Драшковића из Роваца,
39. Радева Љуба, кћер Грубана Радовића из Бара,
40. Војислављева Зорка од Влаховића из Речина,
41. Мирова Милица, кћер Марка Булатовића из Роваца,
42. Милева Милка, кћер Ђорђија Машковића из Осредака,
43. Миркова Станисава од Драшковића из Ђуђевине.

Жене Јовановића удате послије 1945. године:

1. из Горње Мораче8,
2. из Никшића5,
3. из Миоске1,
4. из Јасенове1,
5. из Осредака11,
6. из Роваца1,
7. из Београда5,
8. из Словеније2,
9. из Херцег Новог1,
10. из Љешанске Нахије1,
11. из Цетиња1,
12. из Врујаца1,
13. из Колашина3,
14. из Поља1,
15. из Равни1,
16. из Славоније1,
17. из Липова1,
18. из Бјелопавлића1,
19. из Бијелог Поља1,
20. из Србије1,
21. из Куча1,
22. из Титограда1,

Свега:50

Разведена четири брака.

Одиве Јовановића удате до 1941. године:
1. Павлова Бутра за Петра Милошевића у Осретке,
2. Мирашева Добрица за Божа Шћепановића-Веснића у Косјере, изнад Међуријечја,

3. Мирашева Стануша за Васа Шћепановића-Веснића у Косјере изнад Међуријечја,
4. Мирашева Милуша за Рајка Шћепановића-Веснића у Косјере изнад Међуријечја,
5. Мирашева Видосава за Радосава Даниловића у Ђуђевину,
6. Рашова Ружа за Богића Машковића у Осретке,
7. Милутинова Цмиљана за Новака Машковића у Осретке,
8. Кћер Рашова (не зна јој се име) удата за Агицу Минића у Веље Дубоко,
9. Миливојева Илинка за Јефта Раковића у П.Бистрицу,
10. Миливојева Бјела за Максима Раковића у П.Бистрицу,
11. Миркова Јелка за Синђића у Шаховиће,
12. Миркова Јелисавка за Шапоњића у Бијело Поље,
13. Миркова Марица за Марковића у Косјерић,
14. Миркова Коса за Дамјановића у Ужице,
15. Бешова Дуња за Благоја Радоњића у Плану,
16. Бешова Даринка за Мата Шћепановића у Вишње,
17. Вулева Стамена за Шћепана Поповића у Речине,
18. Милисављева Стеванија за Радивоја Пековића у Горњу Морачу,
19. Перкова Милосава за Драга Јанковића у Равни,
20. Малишина Румица за Стевана Ћетковића у Рашко,
21. Малишина Илинка за Сава М. Машковића у Осретке,
22. Ћилева Јелица за Крста Шишовића у Гоњу Морачу,
23. Милунова Иконија за Милорада Машковића у Осретке,
24. Мијаилова Мара за Алексу Милошевића у Осретке,
25. Пујова Мара за Радивоја Машковића у Осретке,
26. Милисављева Милена за Радула Машковића у Осретке,
27. Милисављева Зорка за Радомира Букилића у Осретке,
28. Петрова Јована за Филипа Илића у Јасенову,
29. Петрова Мијојка за Радојицу Радоњића у Јасенову,
30. Перкова Мируна за Радула Милошевића у Осретке.

Одиве Јовановића удате послије 1945. године:

1. у Плану1,
2. у Прекобрђе2,
3. у Титоград4,
4. у Београд4,

5. у Никшић2,
6. у Кулу1,
7. у Јасенову1,
8. у Осретке6,
9. у Горњу Морачу5,
10. у Зету1,
11. у Плав1,
12. у Цетиње2,
13. у Херцег Нови1,
14. у Даниловград1,
15. у Ровца2,
16. у Колашин2,
17. у Миоску1,
18. у Липово1,
19. у Ђуђевину1,
20. у Рашко1,
21. у Рачине1,
22. у Србију1,
23. у Швајцарску1,

Свега:43

Разведене три одиве.

4. Лазаревићи:

Лазаревићи су добили презиме по Лазару, сину Трипковом, а унуку Милутиновом. Даља генеза иде: Трипко- Милутин-Павић- Матијаш- Пејо- Станоје- Радоња- Бале- Вучета-Лазо-Нико-Брато-Стеван-Вук Гргур-Ђуро-Вук Бранковић (Секуле Добричанин: "Доња Морача", стр. 62.). Трипко је имао и сина Милоша по којему су Милошевићи добили презиме. Имају 11 пасова од Милутина, а девет од Лазара.

Лазаревићи су живјели у Гоњој Љутој, а касније су од Томића купили и Неретву у Пожњи. Бавили су се сточарством и земљорадњом, као и остали Осречани. Имали су, за оне прилике, добро имање, доста шуме, а и планина им је била близу. И сада се у Осрецима неке парцеле земљишта зову по њима, иако су доста давно сви одселили. На Подима изнад Крушевља, једна мања ливада се зове "Џајовића" по Џају

Лазаревићу. Велика храстова и друга шума испод Коњева, поред ријеке Мораче, била је њихова.

Лазаревићи се, као братство, нијесу много бројно повећавали као нека друга осредачка братства. Тако њих девет, из осмог паса, нијесу имали мушких потомака. Пошто су били имућни, почетком 20 вијека, су школовали сву мушку дјецу, па су имали више интелектуалаца са факултетском спремом, а и учитеља, официра, службеника. Интереснатно је да је сину Милована Лазаревића било, такође, име Милован, али су га звали Џајо. Џајова жена Стануша, родом од Булатовића из Церовице, била је удовица Симона Трипкова Симоновића из Оцке Горе (Јасенове). Кад је Симон погинуо на Метеризима 1862. године, Симонова мајка, а Станушина свекрва Анђа, јој је рекла: "Ако ти испадне прилика удај се, а ја ћу ти подизати малољетнога сина Видака". Стануша је послушала и удала се за Џаја. Имали су четири сина. Лазаревићи су се почели исељавати из Осредака, одмах по ослобођењу Липова од Турака, 1858. године, најприје у Липово, затим у Колашин и у Пожњу, а послије Првог свјетског рата и у друге крајеве Југославије. Миле Шолев се одселио из Љуте у Колашин негдје око 1905. године зато што му је, док је орао њиву убио камен (који се опучио-обрушио испод Страна) вола у јарму. Тада је рекао: "Вођње се више не може живјети". Увече је продао кућу и имање свом рођаку Јовану Радовановом. Нећељко Џајов је умро 1911. године, а његова жена Живана 1937. г. Сахрањени су у гробље на Николјачи, у Пожњи. Од тада Лазаревића нема у Морачи.

Од Лазаревића су познати: Божо Нешков, племенски капетан Доње Мораче, Шоле Радованов, осредачки кмет око 1882. године, Милован-Џајо, који је погинуо 1877. године у одбрани Манастира Мораче од Турака, Јагош Бегов, командир Липовске чете у балканским и Првом свјетском рату, Спасоје Шолев, пензионисани пуковник послије Првог свјетског рата, Миле Шолев, командир Осредачке чете од 1912. године и Сава Џајов, који је био вођа комита у Липову и начелник Пећког округа. У новије вријеме познат је и Владимир Милев, први предсједник Среског народноослободилачког одбора 21. јула 1941. године у Колашину, министар у првој влади Народне Републике Црне Горе 1946. године и предсједник Среза и Општине Колашин од 1952. до 1960. године. Лазар Љубомиров

је био носилац Партизанске споменице 1941. У Цетињу је живио, до 1934. године, Милош Јованов, који је дуже времена био срески начелник.

У братству Лазаревића је од почетка двадесетог вијека, па и сада, било више интелектуалаца, разних струка. Сада Лазаревића нема ни у Липову, ни у Колашину, већ живе у Подгорици, Београду, Аранђеловцу и другим мјестима.

Жене Лазаревића удате до 1941. године:

5. пас:

1. Милованова (Џајова) Стануша од Булатовића из Церовице.

6. пас:

2. Вучетина Булица, кћер Сима Дожића из Врујаца,
3. Савина Аница од Пековића из Горње Мораче,
4. Нећељкова Живана од Перовића из Бара (у Морачи),
5. Шолева Василија, не зна се одакле је била,
6. Василијева Даринка од Хаџи-Пешића из Србије.

7. пас:

7. Милева Марија, кћер Грујице Машковића из Осредака,
8. Спасојева Савета од Милошевића из Матешева,
9. Миланова Марица од Булатовића из Церовице,
10. Светозарева Милица из Србије,
11. Јовова Милева, кћер Малина Радовића из Блатине,
12. Љубомирова Босиљка од Спасића из Приштине.

8. пас:

13. Владимирова Милка од Вујисића из Речина,
14. Божидарова прва жена Драга, кћер Тома Ракочевића из Таре,
15. Божидарова Друга жена Марија, кћер Тома Вујачића из Колашина
16. Мојсијева Драгица од Мијушковића из Никшића.

Пошто су Лазаревићи одселили из Осредака послије Првог свјетског рата, нема података о њиховим женама и одивама удатим послије 1945. године.

Одиве Лазаревића удате до 1941. године:

1. Џајова (Милованова) Милена за Радоја Перовића у Липово,
2. Вучетина Савета за Вељa Радовића у Блатину,
3. Вучетина Иконија за Мијаила Радовића у Липово,
4. Вучетина Неша за Николу Дуловића у Горњу Морачу,
5. Вучетина Милева за Милосава-Шања Перовића у Липово,
6. Савина Јована за Васа Дожића у Требаљево,
7. Савина Мијојка за Радосава Лазовића у Беране,
8. Неђељкова Софија за Јова Поповића у Липово,
9. Неђељкова Сава за Спасоја Беговића у Даниловград,
10. Радева Кадуша за Риста Рашовића у Врујца,
11. Радева Цмиљана за Вукосава Букилића у Горњу Морачу,
12. Василијева Деса за Митра Раичевића у Подгорицу,
13. Василијева Босиљка за Бору Цветића у Велику Плану,
14. Даринка (не зна јој се име оца) за Душана Миљанића у Сарајево,
15. Милева Вукосава за Димитрија Раичевића у Подгорицу,
16. Радеве: Видосава Милица и Аница, удате су али се не зна гдје,

5. Лучићи

Лучићи, према предању, потичу од Јовановића. Једна одива Јовановића по имену Стана, је имала сина Луку, којега су звали Лука Станин. Не зна се чија је кћерка била Стана нити се зна име Лукинога оца.По њему се Лукини потомци прозивају Лучићи.

Лучићи су се споро бројно повећавали, па их ни сада нема много. Имали су осам пасова од Стане, што значи да постоје око 230 година, што је знатно мање од осталих осредачких братстава. Дијеле се на Милуновиће, по Милуну Лукином и на Шћепановиће, по другом Лукиномм сину Шћепану.

Лука је имао кућу у Крушевљу, близу извора у мјесту које се, ближе, зове Извори. Ту и сада постоји кућиште. Ово је причао Вукашин Милунов Лучић, унук Лукин. Касније су то Лукино имање наслиједили Малиша и Вукашин, односно Вукашинов син Милинко. Малиша је свој дио продао Зајку Јовановићу, а Милинко Марку Симоновићу, негдје 1922. године.

Ово братство не помиње Секуле Добричанин у књизи "Доња Морача", а помиње сва остала братства у Осрецима, вјероватно што му нико о њима није дао податке. Ни Лучићи не знају много о генези свога братства, па ни о свом родоначелнику.

Лучићи су живјели у Крушевљу, у Равноме и у Раванцима, а од прије 120 година и на Вељој Њиви, гдје су до тада живјели Рубежићи из Сировца код Боана. Рубежићи су одселили у Плану, јер су Вељу Њиву замијенили за дио који су Лучићи добили у Планој. И Лучићи су се одавно почели исељавати из Осредака због тешких услова живота и пренасељености. Тако су Мијат, Гајо и Завиша Милунови, још давно, одселили у Србију (послије 1878. године), у Гајтан и Топлицу. Вјероватно да од њих постоји широко потомство, али о њима нема података. Они се сада презивају Милуновићи. Новак и Тадиша Благови и Милинко и Љубо Вукашинови су одселили у Шаховиће (Томашево) и у Бијело Поље, послије 1922. године. Њихово потомство је обухваћено генезом братства Лучића.

Познати су били, као мајстори, Милун Лукин и Малиша Милунов. Малиша је зидао велике камене куће и у Осрецима и ван Осредака. На Солунском фронту је, као добровољац из Америке, погинуо Милета Малишин 1918. године. Тадиша Благов је био борац НОР-а и имао Партизанску споменицу 1941. Сада имају више интелектуалаца разних струка.

Жене Лучића удате до 1941. године:

3. пас:

1. Шћепанова Марица, кћер Крста Бјелића из Осредака,

4. пас:

2. Малишина Станија, кћер Мика Стевановића из Осредака,
3. Завишина Велика кћер Илије Шуковића из Миоске,
4. Николина Станица, кћер Николе Ћировића из Бара,
5. Благова Шајка, не зна се одакле је била,
6. Вукашиновој жени се не зна ни име ни одакле је била,

5. пас:

7. Маркова Борика од Влаховића из Роваца,
8. Лукина Јована кћер Милутина Јанковића из Равни,
9. Новакова Луција кћер Перка Булатовића из Речина,

10. Тадишина Видна кћер Мијушка Вујисића из Прекобрђа,
11. Милинкова Борика кћер Грујице Дрљевића из Равни,
12. Љубова Велика од Бошковића из Шаховића,
13. Милијина Боса, кћер Радула Машковића из Осредака.

Жене Лучића удате послије 1945. године:

1. из Колашина1,
2. из Јасенове1,
3. из Роваца1,
4. из Осредака2,
5. из Пљеваља1,
6. из Зете1,
7. из Бјелопавлића1,
8. из Бијелог Поља1,
9. из Цетиња1,

Свега:10

Одиве Лучића удате до 1941. године:

1. Малишина Милуша за Милутина Машковића у Осретке,
2. Николина Божана за Миливоја Ракочевића у Прекобрђе,
3. Благова Станија за Мирка Кљајића у Рашко.
4. Благова Цмиљана за Дармановића у Тару,
5. Благова Стануша у Андријевицу,
6. Лукина Јелена за Радоша Машковића у Осретке,
7. Лукина Милена за Вукосава Рнковића у Горњу Морачу,
8. Стана Станије Благове за Маринка Машковића у Осретке

Одиве Лучића удате послије 1945. године:

1. у Боан2,
2. у Бијело Поље1,
3. у Зету2,
4. у Јасенову1,
5. у Осретке1,
6. у Ровца1,
7. у Никшић1,

Свега:9

6. Машковићи

Машковићи су добили презиме по Машку, сину Милутиновом. Машко је имао браћу: Стевана (Стевановићи), Станка (Станковићи), Саву, који није имао потомака и Трипка, који је има синове Лазара (Лазаревићи) и Милоша (Милошевићи). Даља генеза Машковића иде: Милутин-Павић-Матијаш-Пејо-Станоје-Радоња-Бале-Вучета-Лазо-Нико-Брато-Стеван-Вук-Гргур-Ђуро-Вук Бранковић (С.Добричанин: "Доња Морача", стр. 62.).

Машко је, према предању, доживио дубоку старост, а имао је све своје зубе, па је изгледало да их има више него остали људи. Зато су га звали "стозуби". Машко је имао синове: Мијата, Милету и Радивоја. Они су се даље бројно повећавали, па се, на мања братства, зову: Илићи по Илији Мијатову, Радуновићи по Радуну Милетину, а други дио, два паса касније, Милићевићи по Милићу Пекову, Драгојевићи по Драгоју Пекову, Бећовићи по Бећу Спасојеву, а још касније Перковићи по Перку Теодорову. Машковићи су живјели у Равноме, Корањој Њиви, Подравању, Ковачевцу, на Биљези, у Каменој Гори, Раванцима и у Доњој Љутој. Било је, међу њима, бројно већих, а и богатих породица за оне прилике.

Због пренасељености и тешких услова живота доста породица Машковића се одселило у друге крајеве ван Мораче. Послије ослобођења Колашина, 1878. године, у Плану, Смаилагића Поље и Дуловине одселиле су породице Станише и Дмитра Илијиних, Радована и Милутина Драгојевих, а у Србију Јован Радисављев. Јован се населио у село Стубла, у општини Медвеђа. Његови потомци су узели презиме Савић по Сави Радивојеву. Од Јована је, до сада, било 16 мушких потомака и сада живе у Лесковцу и Крагујевцу, а у селу Стубла само Миладин, унук Јованов. У генези братства Машковића приказани су као Савићи. У Мурину код Плава су одселили Петроније и Илија Секулови, али њихови потомци не знају чији је био Секуле и ко се доселио из Осредака и када. Њих сада има пет пасова од Секуле, а има их 3-4 породице. По једној легенди и Машко је одселио у Србију са једним сином, чије име није познато, а тамо су узели друго презиме, тако да сада о

њима нема никаквих података. Ипак је тешко вјеровати да је и Машко отишао у Србију, ако су му у Осрецима остали синови Мијат, Милета и Радивоје.

Од Машковића су познати: Богић Милићев, Милован Богићев и Милован Новаков као добри, паметни и правични осредачки кметови и Јован Богићев, барјактар Осредачке чете у Првом свјетском рату. Међу паметније Машковиће је спадао и Мијајло Новичин, који је био велики радник и велики мајстор за готово све сеоске послове. Зидао је кречане за потребе села, градио и поправњао воденице, мостове и друго. Мијајло је 1953. године изградио пјешачки дрвени мост преко Таре, код Жутога крша, који је дуго година одолијевао снази Таре и служио Морачанима и Ровчанима да не иду заобилазним путем испод Бабње греде и да љети, не газе хладну Тару. Умро је 1958. године. Од млађих познати су: Мијат Вуков, који је погинуо у Шпанији 1937. године, Јелица Новичина и Саво Секулов који су погинули у НОР-у и проглашени за народне хероје Југославије. Саво је погинуо на Сремском фронту 1944. године, као командант Осме црногорске бригаде. Познати су и Војислав Секулов, брат Савов, као предратни члан КПЈ и један од организатора Тринаестојулског устанка 1941. године у колашинском крају, а погинуо је на Купресу јула 1942. године као политички комесар батаљона у Четвртој пролетерској бригади, као и Милић Милованов, који је, уочи рата, био секретар комитета КПЈ у великом индустријском базену у Зеници. И његова улога у устанку је била значајна. Погинуо је у борбама за Ливно, у љето 1942. године.

Неколико Машковића из Плане (Новица, Радош, Радомир, Вељко и други) су били познати по свом револуционарном раду од 1934. до 1945. године. Блажо Милутинов је био свјештеник, а живио је у Херцеговини. Имао је Партизанску споменицу 1941, као и Маријан Секулов и Вељко Новичин.

Сада у братству има велики број интелектуалаца разних струка.

Жене Машковића, удате до 1941. године:

4. пас:

1. Станишина Стамена (Нана), не зна се одакле је била,

5. пас:

2. Дмитрова Јаглика, кћер Филипа Радојевића из Јасенове,

3. Нећељкова Нела (Милица), кћер Борише Јанковића из Штитарице, поријеклом из Лијешња,
4. Радованова Драгуна од Џаковића из Шаранаца,
5. Божова Ђурђа, не зна се одакле је била,
6. Милисављева Мируна од Шћепановића из Међуријечја,
7. Перкова Марица од Булатовића из Роваца,
8. Јанкова Јелица, кћер Радоша Бјелића из Осредака,

6. пас:

9. Вукова Илинка, кћер Вучића Рашчанина из Липова,
10. Павлова прва жена - не зна јој се ни име, нити одакле је била,
11. Павлова друга жена из Роваца, али јој се не зна име,
12. Перишина Дуња, кћер Мираша Букилића из Пожње,
13. Васова Мируна, кћер Јокице Булатовића из Роваца,
14. Секулова прва жена Јаглика од Шуковића из Миоске,
15. Секулова друга жена Мируна, кћер Милана Мујовића из Пожње,
16. Драгишина Миросава, кћер Петка Радојевића из Јасенове,
17. Милосављева Милосава, кћер Драга Стевановића из Осредака,
18. Вељова Госпава-Лила, кћер Мишура Ракочевића из Прекобрђа,
19. Грујичина Вемија, кћер Станише Радојевића из Јасенове,
20. Миркова Госпава од Ракочевића из Прекобрђа,
21. Новакова Цмиљана, кћер Милутина Јовановића из Осредака,
22. Петрова Јана, не зна се одакле је била,
23. Миливојева Милица, не зна се одакле је била . Кад су Петар и Миливоје Милетини умрли, њихове жене Јану и Милицу, свекар Милета је потјерао у род, а њихово петоро дјеце сам подизао.
24. Новичина Савица од Шуковића из Баковића,
25. Павићева Каја, не зна се одакле је била,
26. Мирашева Мируна, кћер Радосава Булатовића из Церовице,
27. Маринкова Стана, кћер Станије Благове Лучић из Осредака,

28. Дукина (Маркова) Станица од Тапушковића из Церовице,
29. Богићева Ружа, кћер Раша Јовановића из Осредака,
30. Радивојева прва жена Мара кћер Пуја Јовановића из Осредака,
31. Радивојева друга жена Милица од Влаховића са Бабљака,
32. Радивојева трећа жена Василија од Драшковића из Блатине,
33. Радованова Станија, кћер Јована Ђурковића-Пипера са Дугог Лаза,
34. Савићева Стана је од Шћепановића из Међуријечја,
35. Јоветина прва жена Крстиња од Драшковића из Вељег Дубоког. Развели се.
36. Стеванова Мируна од Меденица из Равни,

7. пас:

37. Драгојева Бука, не зна се одакле је била,
38. Милутинова прва жена Миросава, кћер Милисава Булатовића из Церовице,
39. Милутинова друга жена Милуша, кћер Малише Лучића из Осредака,
40. Милутинова трећа жена Јела од Булатовића из Роваца,
41. Милијина Стана од Вујачића из Ускока,
42. Радоњина Сара од Кљајића из Рашка,
43. Гаврилова прва жена Јаглика, кћер Гаврила Бошковића из Ђуђевине,
44. Гаврилова друга жена Мируна, кћер Веља Машковића из Осредака,
45. Радосављева Грана-Велика, кћер Вукосава Букилића из Пожње,
46. Савова Илинка, кћер Малише Јовановића из Осредака,
47. Ђорђијева Ружица, кћер Богдана Аџића из Требаљева,
48. Дмитрова Стануша, кћер Пулете Булатовића из Церовице,
49. Милованова Новка, кћер Дага Кљајића из Рашка,
50. Спасојева Ђурђа од Ракочевића из Прекобрђа,
51. Михаилова Станојка од Тодоровића из Липова,

52. Ћирова Василија од Шћепановића из Дуловина,
53. Мијајлова Милица, кћер Мираша Букилића из Пожње,
54. Радошева прва жена Граница, кћер Веља Машковића из Осредака,
55. Радошева друга жена Јелена, кћер Луке Лучића из Осредака,
56. Радулова Милена, кћер Милисава Јовановића из Осредака,
57. Видакова Аница, кћер Јована Тошковића из Јасенове. Поново се удала за Михаила
58. Милошевића,
59. Миловановa Аница, кћер Грујице Дрљевића из Жирака,
60. Ђорђијева Милена, кћер Раја Лакићевића из Бара,
61. Јованова Мируна, кћер Савића Бјелића из Осредака,
62. Перишина Мијојка, кћер Симеуна Милошевића из Осредака,
63. Новичина Милена-Џала, кћерка Јована Кујовића из Баковића,
64. Радомирова Бојана, кћерка Ђура Јакшића из Плане.

8. пас:

65. Батрићева Агатина, кћер Секуле Машковића из Осредака,
66. Милева Зорка од Ракочевића из Прекобрђа,
67. Заријина Совија, кћер Марка Симоновића из Осредака,
68. Маријанова Новка од Ћетковића из Боана,
69. Милорадова Иконија, кћер Милуна Јовановића из Осредака,
70. Филипова Милева, кћер Благоте Булатовића из Лијешња,
71. Јанкова Савета, кћер Ђорђија Машковића из Осредака,
72. Лукина Цмиљана, кћер Петка Илића из Јасенове,
73. Вељкова Станка од Лакићевића из Бара, разведени,
74. Радева Милева од Радовића из Бара,
75. Ђурова Ковиљка, кћер Перише Машковића из Осредака,

Жене Машковића удате послије 1945. године:

1. из Осредака17,
2. из Горње Мораче5,
3. из Јасенове2,
4. из Роваца4,
5. из Србије2,
6. из Рашка2,
7. из Речина1,
8. из Миоске4,
9. из Пипера2,
10. из Ниша2,
11. из Аустралије1,
12. из Томашева1,
13. из Пољске Бистрице1,
14. из Колашина7,
15. из Приштине1,
16. из Пећи2,
17. из Куча2,
18. из Титограда4,
19. из Бијелог Поља2,
20. из Ђуђевине1,
21. из Београда2,
22. из Бјелопавлића1,
23. из Пољске1,
24. из Македоније1,
25. из Плъеваља1,
26. из Хрватске2,
27. из Ивангрда2,
28. из Лике 1,
29. из Славоније1,
30. из Прекобрђа2,
31. непознато6,

Свега:82

Разведено пет бракова.

Одиве Машковића удате до 1941. године:

1. Савина Милосава за Милована Булатовића у Пожњу. То је најстарија одива из Осредака за коју се зна гдје се удала.

2. Мијаилова Макица за Нова Булатовића-Калуђера, у Ровца
3. Павлова Вукосава у Пипере,
4. Божова Илинка за Павића Милошевића у Осретке,
5. Грујичина Марија за Мила Лазаревића у Осретке,
6. Драгојева Ковиља за Шћепановића у Ровца,
7. Милићева Цмиљана, за Богдана Аџића у Требаљево,
8. Милићева Мирјана за Петра Милошевића у Осретке,
9. Вељова Добрица за Димитрија Булатовића у Лијешње,
10. Вељова Вида за Вучету Јанковића у Лијешње,
11. Вељова Стана за Јефта Булатовића у Смаилагића Поље,
12. Вељова Јела за Којадина Марковића у Горњу Морачу,
13. Вељова Ружица за Марка Симоновића у Осретке,
14. Вељова Јелисавка за Миљана Радовића у Баре,
15. Вељова Мируна за Гаврила Машковића у Осретке,
16. Вељова Ћирјана за Томицу Стевановића у Осретке,
17. Вељова Граница за Радоша Машковића у Осретке,
18. Новичина Вукосава за Стевана Стевановића у Осретке,
19. Новичина Стојана за Ђукана Јовановића у Осретке,
20. Новичина Мишна за Радивоја Милошевића у Осретке,
21. Новичина Стануша за Јоксима Бјелића у Осретке. Развели се.
22. Радованова Јагода за Новака Шћепановића у Колашин,
23. Богићева Љубица за Мила Стевановића у Осретке,
24. Богићева кћер (чије име није познато) за Мирка Крговића у Поља,
25. Милисављева Мишна за Милутина-Ћила Јовановића у Осретке,
26. Дукина (Маркова) Сава за Вукашина Трипковића у Ђуђевину,
27. Нећељкова Аница за Андрију Милошевића у Осретке,
28. Ћирова Зорка за Рада Кљајића у Рашко,
29. Ћирова Марија за Блажа Јовановића у Осретке,
30. Перкова Анђелија за Богдана Ракочевића у Требаљево,
31. Радосављева Солумија за Милутина Бојића у Горњу Морачу,

32. Радосављева Совија за Влајка Симоновића у Осретке,
33. Секулова Ката за Николу Микића у Боан,
34. Секулова Зорка за Радоњу Шуковића у Миоску,
35. Секулова Агатина за Батрића Машковића у Осретке,
36. Ђорђијева Савета за Јанка Машковића у Осретке,
37. Перишина Коса за Ивана Лакићевића у Баре,
38. Перишина Ковиљка за Ђура Машковића у Осретке,
39. Гајова Аница-Мања за Костадина Букилића у Осретке,
40. Ђорђијева Милка за Мила Јовановића у Осретке,
41. Радулова Мијојка-Мишна за Велимира Милошевића у Осретке,
42. Радулова Босиљка-Боса за Милију Лучића у Осретке,
43. Миловановa Станисава за Стевана Букилића у Осретке,

Одиве Машковића удате послије 1945. године;

1. У Ровца 5,
2. у Жупу 1,
3. у Боан1,
4. у Осретке16,
5. у Куче1,
6. у Београд3,
7. у Горњу Морачу6,
8. у Швајцарску1,
9. у Црквину1,
10. у Србију 4,
11. у Баре 1,
12. у Титоград6,
13. у Бјелопавлиће1,
14. у Љешкопоље1,
15. у Колашин1,
16. у Васојевиће1,
17. у Пећ1
18. у Даниловград1,
19. у Рожаје1

Свега:53

Разведена једна одива.

7. Милошевићи:

Милошевићи су добили презиме по Милошу Трипкову. Милош је имао брата Лазара, по којему се прозивају Лазаревићи. Даља генеза иде:Трипко-Милутин-Павић-Матијаш-Пејо-Станоје-Радоња-Бале-Вучета-Лазо-Нико-Брато-Стеван-Вук-Гргур-Ђуро-Вук Бранковић (С.Добричанин: "Доња Морача", стр. 62.).

Милошевићи имају 10 пасова од Милутина, а осам од Милоша. Милош је имао синове: Стевана, Пека, Милисава, Боришу и Риста. Од њих је настало доста велико братство. Милошевићи су живјели у Закриљу, Поткриљачама, Вртима, Раванцима, Оструж њу, у Горњој Љутој и у Заграцу (знад Пожње). Пеко Милошев је живио у Поткриљачама, у савардаку и имао седам синова. Ристо и Бориша су имали кућу у Заграцу (изнад Пожње), а брвна су јој била од бијелог јасена (лучкојасен). Њихова је била и Чомовић Лазина, гдје су зимили стоку, а почетком септембра су ту здизали и проводили по петнаестак дана, док не посијеку и сађену по 10-12 листова. Стоку би јавили у пашу до Ропушнице.

Послије ослобођења Липова, 1858. године, у Липово су одселили Јоксим и Савић Пекови и Милинко Стеванов, а послије 1878. године, у Требаљево Милија Стеванов, а у Плану Миливоје Пеков, Радуле Лазарев и Перко Боришин, гдје и сада живе њихови потомци. У Америку је давно одселио Перко Милијин, а не зна се има ли потомака.

У Србију је одселио Душан Јованов и тамо узео презиме Јовановић по Јовану Милисављеву. Касније се иселио и Јован Лазарев, који је имао синове: Миомира, Страшимира, Драга и Сретена, али се не зна ни гдје су се одселили ни гдје сада живе њихови потомци.

Од старијих Милошевића најпознатији су Милинко и Милија Стеванови. Милинко је био командир осредачке чете и постао је чувен у ратовима од 1876. до 1878. године у бојевима са Турцима на Вучјем Долу, Дуги, Петном Брду, опсади Никшића, као и у бојевима око Колашина (Поља, Штитарица и др.). И његов син Милош је био официр црногорске војске. Најмлађи син Стеванов, Милија убраја се међу најхрабрије и најбоље морачке јунаке. Послије 1878. године преселио се у Требаљево и све до ослобођења Штитарице 1886. године био страх и

трепет за потарске Турке. На његовом споменику у Штитарици је записано да је посјекао осамнаест турских бегова. У то вријеме је Милија био управник (командир) црногорске карауле на Великом Препрану, тадашњој граници између Црне Горе и Турске. Тешко је рањен 1885. године, у сукобу са Турцима, када је покушао да посијече и деветнаесту турску главу. Пуниша Перков је био учитељ у Манастиру од 1905. године.

У новије вријеме познати су Блажо Милошев, учитељ, који је стријељан од четника 1942. године, Страхимир Андријин и Ранко Богданов, матурант, који су били чланови КПЈ, организатори устанка, а погинули су као борци НОВ Југославије. Велимир Андријин је био носилац Партизанске споменице 1941. године. У братству Милошевића сада има више интелектуалаца разних струка.

Жене Милошевића удате до 1941. године:

5. пас:

1. Милијина Пауна, не зна се одакле је била. Милија је отео Пауну на сабору у Манастиру Морача.
2. Павићева Илинка, кћер Божа Машковића из Осредака,
3. Максимова Загорка од Крговића из Поља,
4. Миливојева прва жена Луција од Поповића из Колашина,
5. Миливојева друга жена Тодорица, кћер Перка Вујисића из Прекобрђа,
6. Николина Кадуша, кћер Крста Бјелића из Осредака,
7. Лазарева Станија, кћер Теодора Тапушковића из Церовице,
8. Перкова Милосава, кћер Дмитра Машковића из Осредака,
9. Петрова прва жена Бутра, кћер Павла Јовановића из Осредака,
10. Петрова друга жена Мирјана, кћер Милића Машковића из Осредака,

6. пас:

11. Петкова Анђелија од Бјелића из Осредака,
12. Јованова Илинка од Вујисића из Липова,
13. Жена Миркова (име непознато) од Вуковића из Штитарице,
14. Андријина Аница, кћер Неђељка Машковића из Осредака,
15. Петрова Станија, кћер Милете Дрљевића из Равни. Поново се удала за Вукосава Станковића,

16. Богданова Симона, кћер Пауна Симоновића из Јасенове,
17. Николина Станија, кћер Томе Бјелића из Осредака,
18. Радулова Мируна, кћер Перка Јовановића из Осредака,
19. Благојева Шајка од Ковијанића из Ђуђевине,
20. Спасојева Стеванија од Илинчића из В.Дубокога,
21. Божова Стамена од Базовића из Липова,
22. Радивојева прва жена Мишна, кћер Новице Машковића из Осредака,
23. Радивојева друга жена Стакна, кћер Павића Ракочевића из Раичевина,
24. Радивојева трећа жена Јела, кћер Павла-Муја Букилића из Пожње,
25. Ђурова Аница, кћер Радисава Илића из Плане,
26. Арсенијева Милица, кћер Сима Трипковића из Ђуђевине (Луге),
27. Милисављева Милосава од Вујисића из Прекобрђа,
28. Милетина Новка, кћер Перуте Булатовића из См.Поља,
29. Ристова Јована од Давидовића из Љешанске нахије

7. пас:

30. Вукова Стојана, не зна се одакле је била,
31. Милијина Зорка, од Ристића из Поља,
32. Милинкова Јелка, од Ристића из Поља,
33. Велимирова Мишна-Мијојка, кћер Радула Машковића из Осредака,
34. Владова Љубица, кћер Милоша Радовића из Бара,
35. Урошева Савета од Рецића из Плане,
36. Михаилова Аница, кћер Јована Тошковића из Јасенове,
37. Алексина Мара, кћер Мијаила Јовановића из Осредака,
38. Заријина Јована, кћер Видака Јовановића из Осредака,
39. Блажова Стојана, кћерка Вучете Дожића из Врујаца,
40. Милијина Вукосава, од Илинчића из Липова,
41. Иванова Милева, од Шуковића из Миоске.
42. Михаилова Зорка, кћер Петра Вешовића из Лијеве Ријеке.
43. Милисављева Љубица из Тушиње
44. Радованова Милева из Поља
45. Милошева Станојка, не зна се одакле је била

Жене Милошевића, удате послије 1945. године:

1. из Осредака7,

2. из Прекобрђа1,
3. из Колашина4,
4. из Ђуђевине1,
5. из Никшића1,
6. из Горње Мораче4,
7. из Титограда1,
8. из Ровца2,
9. из Македоније1,
10. из Босне1,
11. из Цетиња1,
12. из Жупе1,
13. непознато2,

Свега:27

Одиве Милошевића удате прије 1941. године:

1. Милосава Милијина за Вукашина Тапушковића у Штитарицу,
2. Илинка Милијина за Нећељка Раонића у Гојаковиће,
3. Вукосава Петкова за Вука Маџгаља у Равну Ријеку,
4. Станка-Талица Јованова за Ђорђија Ракочевића у Штитарицу,
5. Јелисавка (Зорка) Јованова за Вука Јанкетића у Љевишта,
6. Јелица Јованова за Уроша Бошковића у Штитарицу, а послије његове погибије за Јанка Влаовића у Штитарицу,
7. Госпава Николина за Радосава Тапушковића у Церовицу, Вратила се у род и умрла,
8. Стакна Павићева за Драгутина Вуковића у Штитарицу. Посвађала се са мужем и 20 година
9. живјела у роду са сином Јагошем. Кад је Драгутин умро, вратила се на његово имање.
10. Јелена Павићева за Илију Брауновића (Кењова) у Прекобрђе,
11. Ружица Павићева за Филипа Шћепановића у Селишта код Колашина,
12. Круна Петрова за Мирка Симоновића у Осретке,
13. Вида Петрова за Радована Шуковића у Липово,
14. Мијојка Симеунова за Перишу Машковића у Осретке,
15. Марија Симеунова за Шћепановића у Ровца,

16. Вукосава Спасојева за Саву Перишића у Лијешње,
17. Јелисавка Спасојева за Милоша Бојића у Горњу Морачу,
18. Милијана Спасојева за Милосава Јовановића у Осретке,
19. Стакна Арсенијева за Саву Стевановића у Осретке,
20. Дмитра Арсенијева за Николу Дожића у Врујца,
21. Петрана Арсенијева за Радивоја-Рака Букилића у Осретке,
22. Милка Радулова за Драшковића у Ђуђевину,
23. Алексија Радулова за Радована Ћетковића у Рашко,
24. Војка Радулова за Радована Ћетковића у Рашко,
25. Сава Благојева за Јова Кљајића у Рашко,
26. Коса Божова за Радосава Ракочевића у Прекобрђе,
27. Аница Радивојева за Машана Булатовића у Церовицу,
28. Даница Милетина за Филипа Машковића у Осретке,

Разведена једна одива.

Одиве Милошевића удате послије 1945. године:

1. у Осретке9,
2. у Жупу1,
3. у Колашин5,
4. у Титоград4,
5. у Ђуђевину1,
6. у Србију1,
7. у Никшић1,
8. у Скрбушу1,

Свега: 23

8. Станковићи:

Станковићи су презиме добили по Станку Милутиновом. Станко је имао браћу: Трипка, Стевана (Стевановићи), Машка (Машковићи) и Саву, који није имао потомака. Трипко је имао Лазара (Лазаревићи) и Милоша (Милошевићи).

Даља генеза Станковића иде: Милутин-Павић-Матијаш-Пејо-Станоје--Радоња-Бале-Вучета-Лазо-Нико-Брато-Стеван-Вук-Гргур-Ђуро-Вук Бранковић (С. Добричанин: ”Доња Морача”, стр. 62.).

Иако има девет пасова од Станка, а десет од Милутина, братство Станковића је остало најмање по броју потомака у односу на друга осредачка братства. Тек у шестом пасу је имало седам мушких глава, а у осталим пасовима се тај број драстично смањивао, тако да их сада има свега 3-4. Четири сина Новељина: Станко, Марко, Матија и Милутин нијесу имали потомака.

Станковићи су живјели у Равноме и одатле су, послије Првог свјетског рата, одселили у Пећ, осим Вукосава, који је погинуо 1941. године, а ни он није оставио потомке.

Познат је био Миљан Богданов, који је живио у Пећи, по људском односу према свим Осречанима, који су код њега долазили, као и његов син Блажо Миљанов, адвокат у Пећи. Ранко Алексин је био њекар, а Вукосав Блажов је адвокат.

Жене Станковића, удате до 1941. године:

5. пас:

1. Богданова Стака, не зна се одакле је била,

6. пас:

2. Миљанова Видосава, не зна се одакле је била,
3. Вукосављева Станија, кћер Милете Дрљевића из Равни,
4. Алексина Милица, кћер Косте Бијелића из Горње Мораче,
5. Маркова Илинка, кћер Завише Томића из Горње Мораче.

Одиве Станковића, удате прије 1941. године:

1. Богданова Плана за Блажа Јоковића у Лијешње.

Пошто су сви Станковићи, осим Вукосава, одселили из Осредака послије 1920. године, немамо података о супругама и одивама Станковића послије 1945. године.

9. Стевановићи:

Стевановићи су добили презиме по Стевану Милутиновом. Стеван је имао браћу: Трипка, Машка (Машковићи), Станка (Станковићи) и Саву, који није имао потомака. Од Трипка су Лазаревићи и Милошевићи.

Даља генеза Стевановића иде: Милутин-Павић-Матијаш-Пејо-Станоје-Радоња-Бале-Вучета-Лазо-Брато-Стеван-Вук-

Гргур-Ђуро-Вук Бранковић (С. Добричанин: ”Доња Морача”, стр. 62.).

Стевановићи имају 11 пасова од Милутина, а десет од Стевана, али се бројно нијесу много повећавали.

И Стевановићи су се давно почели исељавати у друге крајеве. Иванови синови Лазар и Радисав су одселили у Америку и о њиховим потомцима се не зна. Радисав је у Америци стријељан због неке кривице. И Мијајлов син Симо је негдје одселио око 1830. године, али се не зна гдје. Према неким подацима, Стеван Милутинов је, послије више година проведених у Осрецима, одселио негдје у Србију, највјероватније у ужички крај (долина Рзава на обронцима Златибора). У Осрецима је остао само један Стеванов син, Новак, а неколико других синова је пошло са Стеваном. Сада у томе крају, како се процјењује, има око 200 Стевановића, док их је у Осрецима до сада било свега 103.

Међутим, тешко је вјеровати да се Милутинов син Стеван одселио из Осредака око 1820 године, како пише у једном листу (ако се о њему ради), у којем је објављена репортажа о скупу ових Стевановића, 23. јуна 1984. године. Ту се каже, да се Стеван доселио у село Вране из Мораче, са десетогодишњим сином Јосипом. Међутим, Стеванов отац Милутин Павићев, доселио се у Осретке, као зрио човјек, око 1720. године. Према томе, Стеван није могао имати сина који је рођен 1803. године. У Осрецима је живио Стеванов син Новак, од којег су садашњи Стевановићи. Из долине Мораче се иселило, у то доба, много људи према Србији, па је могуће да је међу њима био и неки други Стеван, а не Стеван Милутинов. Но, сада је тешко утврдити шта је тачно, поготово што се Стеванови потомци из Србије нијесу до сада интересовали за своје сроднике у Морачи и за своје поријекло.

Прије неколико година се интересовао извјесни Михаило Радојев Стевановић, географ, који је тврдио да су његови преци живјели на Ђурђевини у Осрецима. На Ђурђевини је живио Радоје Станков, али Михаило не може бити син тога Радоја већ некога Радоја из каснијег доба, ако су то исти Стевановићи.

Један Стевановић, Драгоје Мијајлов, се разболио, као зрио човјек, од тешке психичке болести, што се тада сматрало врло опасним, па је такав болесник морао бити изолован (издвојен) од породице. Зато се и називао ”издвојеник” или ”одвојеник”.

Тако је и Драгоје дуго сам живио у савардаку испод Корунине главе (главице) на Закучници. И сада се познаје мјесто гдје је био његов савардак, у којему је и умро. Сахрањен је негдје ван сеоског гробља.

Стевановићи су живјели у Рупама, Оструж̌њу и на Закучници, али су имали имовину и у другим дјеловима села. Тако је једна ливада у Крушевљу била својина Илије Вељова, коју су купили Симоновићи послије 1910. године.

Послије 1920. године синови Милосављеви: Новак, Милић, Миро и Стојан су одселили у Љешницу код Бијелог Поља.

Најпознатији Стевановићи су Милосав Вељов, барјактар Братоношког батаљона, који је погинуо на Гласинцу, 1914. године. Барјак је наслиједио његов најстарији син Милић. Затим, Петко Вељов, официр у црногорској у југословенској војсци и Александар Петков који је као студент умро 1938. године, а сахрањен је у Манастиру Морачи. Миро је био познат као добар учитељ. Из новијег времена познати су и синови Савини: Симо и Мојсије, студенти и комунисти. Симо се утопио у ријеци Љубљаници у Љубљани, а Мојсије је погинуо у Шпанији као официр шпанске републиканске армије 1938. године.

Сада готово сви Стевановићи живе ван Осредака, а имају више интелектуалаца разних струка.

Жене Стевановића, удате до 1941. године:

5. пас:

1. Вељова Медуна, кћер Аџије Булатовића из Церовице,

6. пас:

1. Иванова Ружа, од Кљајића из Рашка,
2. Илијина прва жена, Була, не зна се одакле је била,
3. Илијина друга жена Дмитра од Шуковића из Миоске,
4. Петкова Веруша, кћер Новака Милошева Поповића из Куча,
5. Милосављева Петрана кћер Риста Бјелића из Осредака,
6. Миладинова Ружица, кћер Ћира Шуковића из Миоске,
7. Стеванова Вукосава, кћер Новице Машковића из Осредака,
8. Драгова Стана, не зна се одакле је била,
9. Микова Љубица, не зна се одакле је била,
10. Јовановој жени се не зна ни име ни поријекло,
11. Милосављева Петрана, кћерка Риста Бјелића из Осредака.

7. пас:

12. Милева Љубица, кћер Богића Машковића из Осредака,
13. Савина прва жена Стакна, кћер Арсенија Милошевића из Осредака,
14. Савина друга жена Грана од Јоковића из Лијешња,
15. Томичина Ћирјана, кћер Вељa Машковића из Осредака,
16. Митрова Пава од Ракочевића из Раичевина,
17. Милићева Роса од Рубежића из Штитарице,
18. Новакова Новка од Томовића из Поља.
19. Мирова Марија од Царичића из Берана,
20. Стојанова Даринка од Шуковића из Липова.

Жене Стевановића, удате послије 1945. године:

1. из Осредака4,
2. из Колашина1,
3. из Титограда1,
4. из Ђуђевине1,
5. из Црквине1,
6. из Шведске3,
7. из Подбишћа1,
8. из Горње Мораче2,
9. из Љига1,
10. из Никшића1,
11. из Васојевића1,
12. из Приштине1,
13. из Ровца1,

Свега: 19

Разведена три брака.

Одиве Стевановића удате до 1941. године:

1. Милосава Драгова за Милосава Машковића у Осретке,
2. Станија Микова за Малишу Лучића у Осретке,
3. Марија Вељова за Мушику Шуковића у Миоску,
4. Јаглика Вељова за Милисава Јовановића у Осретке,
3. Стева Савина за Радосава Бојића у Горњу Морачу,
4. Агатина (Гана) Савина за Шћепана Јанковића у Равни,
5. Ката Савина за Јоксима Букилића у Пожњу. Разведени,

Одиве Стевановића удате послије 1945. године:

1. у Цетиње1,
2. у Осретке3,
3. у Титоград3,
4. у Горњу Морачу2,
5. у Боан1,
6. у Липово1,
7. у Пипере1,
8. у Колашин2,
9. у Србију1,
10. у Мојковац1,

Свега: 16

Разведене двије одиве.

10. Породице других братстава

Као што је раније речено, у Осрецима су, поред Осречана, живјеле и по једна или двије породице из братстава: Букилића, Симоновића, Меденица, Булатовића, Бојића, Рнковића, Зорића, Кљајића, а од прије неколико година и једна породица Томић.

а) Букилићи:

Око 1904. године Машковићи су запродавали имање Павића Бећова у Орашју (у Каменој Гори), а Држава Крушевље. Драгиша Мирашев Букилић је прегледао оба имања, па се одлучио за сунчану Камену Гору, због тога што у његовој Пожњи зими готово и не огријава сунце. Послије је његов син Костадин оформио породицу и ту живио до краја живота. Сада његови потомци живе у Америци, Загребу и Подгорици, а у Каменој Гори нема нико. Послије Првог свјетског рата и Лазаревићи су запродавали своје велико имање у Горњој Љутој, пошто су одселили у Колашин, а неки још раније у Липово. Имање је купио Радивоје-Рако Милутинов Букилић из Пожње. Тада је већ имао четири одрасла сина: Мурата (Радосава), Стевана, Радомира и Машана који су се поженили и имали бројне породице. Дуго су живјели у заједници, држали су доста стоке и обрађивали велико имање. Око 1938. године су се подијелили и

од тада живјели одвојено. Рако је остао да живи заједно са Стеваном. Од Рака је постало бројно потомство од 63 мушке главе, а било је доста и одива.

У Горњу Љуту се населио и Радисав Мујов Букилић из Пожње, у кућу једнога од Лазаревића и узео имање под закуп, гдје је живио све до смрти, а остала му је друга жена Љубица, родом од Радојевића из Оцке Горе.

У Љуту, у Његалице, 1953. године, се доселио Бранко Петков Букилић из Пожње и купио имање Зарије, Рада и Војислава Јовановића и изградио нову кућу. И Миљан Владимиров (Тујов) Букилић је 1954. године доселио из Пожње у Горњу Љуту, на имање које је његов дјед Радосав давно купио од Лазара Боришина Милошевића.

Жене Букилића, удате до 1941. године:

1. Радивојева-Ракова Кеја од Раковића из Горње Мораче,
2. Радивојева друга жена Петрана, кћер Арсенија Бјелића из Осредака,
3. Радосављева-Муратова Марица од Булатовића из Лијешња,
4. Стеванова Станисава, кћер Милована Н. Машковића из Осредака,
5. Радомирова Зорка, кћер Милисава Јовановића из Осредака,
6. Машанова Милица, кћер Радована Тошковића из Јасенове,
7. Костадинова Аница, кћер Гаја Машковића из Осредака.

Жене Букилића удате послије 1945. године:

1. из Ровца6,
2. из Босне2,
3. из Осредака8,
4. из Србије1,
5. из Лијеве Ријеке1,
6. из Цетиња2,
7. из Пећи1,
8. из Бијелог Поља1,
9. из Горње Мораче6,

10. из Пиве3,
11. из Титограда3,
12. из Бјелопавлића2,
13. из Војводине2,
14. из Љешанске Нахије 2,
15. из Требаљева1,
16. из Америке1,
17. из Загреба1,
18. из Плъеваља 1.

Свега: 44

Разведена четири брака.

Одиве Букилића удате послије 1945. године:

1. у Горњу Морачу6,
2. у Никшић2,
3. у Боан1,
4. у Осретке5,
5. у Рашко2,
6. у Бијело Поље1,
7. у Србију2,
8. у Јасенову1,
9. у Ровца1,
10. у Колашин4,
11. у Нови Сад1,
12. у Зету1,
13. у Братножиће1,
14. у Титоград1,

Свега: 29

Разведена једна одива.

б) Симоновићи:

Године 1904. Држава је ”запродавала” имање Милана Радосављева Главичанина у Крушевљу, пошто је Милан узео неке паре своме куму попу Минићу из Вељега Дубокога. То се

дознало тако што је Милан живио врло сиромашно у савардаку, али је почео да купује и коље неку јунад. Тада слијепи Вуле Милутинов Јовановић каже да треба утврдити одакле Милану те паре. На сеоском скупу Милан све призна, па га кмет Богић Милићев одведе и затвори у избу, али га увече пушти да побјегне. Никада се није вратио.

На оглас о продаји имања јави се Василије Трипков Симоновић из Јасенове са синовима: Марком, Милованом, Јованом и Мирком да имање купе. Али, морали су чекати шест мјесеци док се не види да ли ће се јавити као купац неки Осречанин, јер би он имао предност. Пошто се нико није јавио, племенски капетан Крсто Бојић одлучи да се имање прода Симоновићима за 350 фиорина. За те паре се могло купити око 20 добрих волова. Василијеви синови одмах започну изградњу куће и крчење имања, па 1907. године уселе у нову кућу. Живјели су у заједници до 1913. године, а тада се подијеле, па Милован, са породицом, одсели на Јеловицу (у Оцкој Гори), Јован направи нову кућу, а Марко и Мирко наставе да живе у заједници све до смрти. Имали су доста добро имање, јер су стално куповали ливаде, сјекли шуму и правили нове ливаде, а држали су и доста стоке, али су и много радили.

Иначе, Симоновићи потичу од Шћепана Херцеговца, који се у Јасенову доселио прије око 400 година из села Јасенице у Поповом пољу. По томе је, према предању, нова Шћепанова постојбина, добила име Јасенова. Међутим по турском попису из 1477. године, као што је раније речено, ово село се и тада звало Јасенова. Од Шћепана до најмлађег његовог потомства, има 13-14 пасова, а о његовом насељењу у Јасенову има више легенди:

1. Једна бројна херцеговачка породица је бјежала из неких разлога према Турској. Заноћила је у манастирским конацима код калуђера, а ујутро поранила да настави преко Црквине. У тој журби породица заборави малога Шћепана у слами, на којој су преспавали. Кад се Шћепан пробудио, било је касно да иде за својима, који су већ били одмакли према Колашину. Калуђери Шћепана задрже да их служи. Кад је одрастао, оженио се и настанио на Поткутњицу испод Брда јасеновског.
2. Једна велика херцеговачка породица се доселила од Никшића и настанила на Поткутњицу испод Брда јасеновског. Шћепан је имао само мајку, јер му је отац већ

био умро или погинуо. Тада породица одлучи да Шћепана пошаље у Манастир, да калуђерима чува телад и говеда. Као дијете носио је раскројену "ђуду" (врста одјеће, слична хаљини), као и друга дјеца. Кад би Шћепан чучнуо, видјела му се "она работа", па су му жене, док су музле краве, често говориле: "Љукај (одбиј), Куро, теле!", и тако му остане надимак "Куроња". Јасеновцима су до скоро говорили: "Ви потичете од Шћепана Курое". Кад су Шћепановој породици некакви плаачкаши покрали злато, које је старешина породице сушио на сунцу, породица закључи да ту више не може живјети. Да ли због брзине забораве на Шћепана или га намјерно оставе код калуђера, не зна се. Кад је Шћепан одрастао, населио се у Јасенову.

3. Кад је поменута породица на путу из Манастира према Колашину изишла на Почивала (на врх Врујаца), ту се одмори, па Шћепана савлада сан од умора. Кад су кренули даље, Шћепан остане спавајући, а то нико не примијети. Послије краћег времена, Шћепан се пробуди, види да је сам, угледа доље Манастир и врати се код калуђера. Пошто је одрастао, оженио се и настанио у Јасенову, а о својој породици никад ништа није сазнао, нити се она за њега интересовала. Шћепан је имао бројно потомство: сина Радосава, Радосав Јована (Јоју), а Јован Илију, Радоја и Симона, од којих су постала јасеновска братства Илићи, Радојевићи и Симоновићи. Илија је имао синове Пунишу, Шћепана и Лакету, а Лакета синове Радоњу и Радула, од којих су постали Радоњићи и Радуловићи.

Симоновићи од Симона имају 11 пасова и до сада их је било 239, а 68 Симоновића нијесу имали мушких потомака. Симоновићи су живјели у Јасеновој све до 1879. године када су почела масовна исељавања Морачана у Колашин и околину и у Топлицу у Србији, а послије 1912. године у Шаховиће и друге крајеве Југославије.

Симоновићи су од 1809-1916 године имали барјактаре: Мијајла и Милету Бајове, Трипка Милетина, Ђорђија Трипкова и Павла Ђорђијева. Више Симоновића је погинуло у бојевима од 1809. године: на Лиму, Метеризима, Липову, Мојковцу и другим бојиштима. Братство Симоновића је имало осам попова и једног игумана, који су углавном службовали у Манастиру Морачи,

међу којима су најпознатији: поп Андрија Радивојев, игуман Новак-Никифор Малишин, поп Машан Лазарев и протојерej Јагош Лазарев, пуковник ЈНА и вијећник АВНОЈ-а. Вјероватно је ово и утицало да писцу ових редова кум Јаков Ковијанић из Ђуђевине нађене име Ананије, претпостављајући да ће "и ово дијете бити свјештено лице". Кум је, вјероватно, знао да је у Манастиру око 1800. године, боравио игуман Ананије (Раде) Симоновић из Никшића, са двадесетак породица-Требјешана, који су одатле одселили у Љевишта, а послије 3-4 године отишли у Русију.

У Другом свјетском рату, као борци НОР-а, погинули су проф. Лука Паунов (једна школа у Никшићу по њему носи име), Милан Машанов, Милинко Миков, Владимир и Светозар Маркови, Владимир Секулов, Манојле Милованов, Милорад Станков, а као четници: Лакић Перов, Блажо Милев и Милорад и Бајо Павлови. Симоновићи су имали шест носилаца Партизанске споменице 1941.

Најпознатији Симоновићи у Осрецима су Лакић Милованов, као организатор устанка 1941. године и секретар ратног и поратног Среског комитета КПЈ, односно СКЈ и Владимир Марков, као командир Осредачке партизанске чете 1941-1942. године. Сада имају више интелектуалаца.

Жене Симоновића, досељених у Осретке 1904. године, удате до 1941. године:

1. Маркова Ружица, кћер Веља Машковића из Осредака,
2. Милованова Госпава, кћер Живка Шуковића из Миоске,
3. Јованова Миља од Милошевића из Матешева,
4. Миркова Круна, кћер Петра Милошевића из Осредака,
5. Влајкова Совија, кћер Радосава Машковића из Осредака,
6. Лакићева Јелена од Пижурица из Пећи, разведени,
7. Манојлева Милева, кћер Ивана Бојића из Пећи,

Жене Симоновића, удате послије 1945. године:

1. из Јасенове1,
2. из Горње Мораче2,
3. из Колашина3,
4. из Словеније3,

5. из Светозарева1,
6. из Осредака1,
7. из Титограда2,
8. из Црмнице2,
9. из Ниша1,
10. из Војводине1,
11. из Цетиња1,
12. из Штитарице1,

Свега:19

Разведен једна брак.

Одиве Симоновића удате до 1941. године:

1. Плана Василијева за Павла Букилића у Лијешње,
2. Петруша Василијева за Јока Радовића у Веље Дубоко,
3. Иконија Маркова за Гаврила Мујовића у Горњу Морачу,
4. Совија Маркова за Зарију Машковића у Осретке,
5. Љубица Миловановa за Љуба Бојића у Липово. Разведена,

Одиве Симоновића удате послије 1945. године:

1. у Јасенову1,
2. у Колашин1,
3. у Титоград2,
4. у Цетиње1,
5. у Осретке2,
6. у Пећ1,
7. у Краљево1,
8. у Чачак1,

Свега:10

Разведена једна одива.

в) Меденице:

На Брод је доселио Милош Милетин Меденица око 1900. године, али се одселио у Метохију 1930. године. Поново се

вратио на Брод 1941. године, гдје и сада живи његов унук Војислав са породицом.

Око 1930. године на Никоновац се доселио Радомир Мијајлов Меденица са Црквине, гдје је до тада живио поп Нико Симоновић. Имао је добро имање, у својини цркве, али је касније постало његово. Послије рата, 1969. године, Радомиров син Реља-Веселин је изградио нову кућу, у којој и сада живи.

Жене Меденица удате до 1941. године:

1. Милетина Ђурђа од Булатовића из Липова,
2. Милошева Милосава од Кнежевића из Шаранаца,
3. Лакићева Милица, кћер Илије Булатовића из Липова,
4. Радомирова Спаса од Влаховића из Речина.

Жене Меденица, удате послије 1945. године:

1. из Равни1,
2. из Пљеваља1,
3. из Требаљева1,
4. из Осредака1,

Свега:4

Одиве Меденице удате послије 1945. године:

1. у Ровца2,
2. у Осретке2,
3. у Липово1,
4. у Пећ1,
5. у Титоград1,

Свега:7

г) Булатовићи:

На Локвини је живио Радисав Нећељков Булатовић, а повремено и његов отац Нећељко у свом савардаку. Послије рата, Радисављева жена Стана, са сином Богољубом, је

преселила на Рошца, на имање свога рода, а Нећељко је умро, тако да сада на Локвини нема ни њихових савардака.

Стеван Булатовић из Церовице је, послије рата, дуго година био учитељ у Осрецима и у Манастиру Морачи, па је на Броду купио плац и изградио кућу 1959. године, гдје је, до скоро, живјела његова друга жена Даринка. Сада ту, повремено, долазе његови синови.

д) Бојићи:

Прије Другог свјетског рата на Броду, на црковном имању, је живио Иван Бојић из Горње Мораче. И он се селио у Метохију 1922. године, али се породица вратила 1941. године, када се заратило. Живјели су на Броду до 1945. године, па су поново одселили у Метохију, а у њиховој кући остала Иванова свастика Милосава Кљајић, родом од Шуковића. На Броду је умрла, а на њеном имању живи унука од кћери Милице, Рада која се удавала за Трипковића на Вочје, али се развела.

ђ) Рнковићи и Зорићи:

Симо Боришин Рнковић је доселио у Остружње из Горње Мораче, на имање Мила Стевановића 1922. године, када се оженио са Милевом кћерком Милицом. На Милевом имању је претходно живио и Милован Булатовић из Церовице од 1918. до 1922. године, који се женио са Милицом. Имали су једнога сина. Милован је у Остружње довео читаву породицу: родитеље, браћу и сестре. Издизали су у Рупушницу, гдје је сада ливада Данила Лучића. Милован је 1922. године отпратио породицу у Метохију, гдје су добили земљу као и многи Црногорци. Тамо је дошао у сукоб са Арнаутима (Шиптарима) и погинуо и он и његов отац. Убрзо му је умро и мали син, па се Милица поново удала за Сима, који је из првога брака довео кћер Зорку (Жућу).

Жене Рнковића удате послије 1945. године:

1. из Горње Мораче1,
2. из Осредака1,
3. из Загарча1.

Свега:3

е) Кљајићи:

На имању Благоја Милошевића, у Горњој Љутој, сада живи његов унук од кћери Саве, Момчило Јовов Кљајић, који је дуго година био учитељ у Љутој. Има сина Дражена са Милијаном, рођеном Стевановић, са којом се развео. Момчило је имао брата Момира-Љубишу, који је као војник, погинуо несрећним случајем. Има сина Јова.

На Броду је послије рата живјела Милосава Кљајић, родом од Шуковића. Имала је кћер Милицу, која се удала за Јована Радуловића из Лијешња и са њим имала кћер Раду, али се развела и вратила на Брод. Рада се удавала за Лолу Трипковића и имала двоје дјеце, па се и она развела и вратила на Брод, тако да сада у Осрецима живи и једна породица Трипковића.

ж) Томићи:

У Корањој Њиви је, на дијелу имања Васа Машковића, прије неколико година, изградио кућу Васов зет Милојица Томић, родом из Лијешња, односно из Горње Мораче.

Осредачке одиве, као што се из наведених података види, више су се удавале ван Осредака него у Осретке, вјероватно због тешких услова живота. Биле су, углавном, вриједне и добре жене-супруге и мајке.

Осречани су се, у ранија времена, углавном, женили дјевојкама из Осредака, и из села Доње Мораче (Равни, Прекобрђе, Ђуђевина, Миоска, Баре и др.) и племена Ровца и Горња Морача, рјеђе из других крајева. Тако су око 270 жена Осречана, родом биле из око 40 села, укључујући и Ровца и Горњу Морачу. Међутим, послије 1945. године, Осречани су се, углавном, женили из мјеста гдје су живјели и радили од Ћевђелије до Триглава, а неки и из других држава. Тако су око 300 осредачких жена, родом из преко 60 мјеста, али опет највише из Осредака, Роваца и Горње Мораче. То се односи и на осредачке одиве. Њих око 150 удатих до 1941. године, највише су се удававле у Осретке, Ровца и Горњу Морачу, а остале у око 30 других мјеста. Послије 1945. године удало се

око 210 одива, у око 40 мјеста, опет највише у Осретке, Горњу Морачу и Колашин, а у мањем броју у друге, удаљеније крајеве Југославије.

Нема тачних података о неудатим осредачким одивама, а колико се зна, било их је веома мало. Сада у свим осредачким братствима нема више од 20 дјевојака старијих од 20 година, па и оне, изузев 3-4, живе у градовима.

1. Жене Осречана удате до 1941. године

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи	Лазаревићи	Лучићи	Машковићи	Милошевићи	Станковићи	Стевановићи	Букилићи	Симоновићи	Меденице	Свега
Ровца	2		8	2	1	13	2		2	1			31
Липово						2	3		1			2	8
Г. Морача	3	1	1	1		4	1	2		1			14
Колашин	1			1			1						3
Л. Ријека							1						1
Осреци	2		8	1	3	19	13		6	4	3		59
Плана						1	2						3
Љ. Нахија							1						1
Приштина				1									1
Равни	2	1	2		2	2	1	1					11
Требаљево						1							1
Боан	1					2	1						4
Штитарица	1						1		1				3
Беране									1				1
Шаранци						1						1	2
См. Поље	2	1					1						4
Пипери	1		1										2
Миоска			1		1	1	1		2		1		7
Шаховићи					1								1
Ђуђевина	2	1	3			2	2						10
Баковићи						2							2

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи	Лазаревићи	Лучићи	Машковићи	Милошевићи	Станковићи	Стевановићи	Букилићи	Симоновићи	Меденице	Свега
Врујца	1		1	1			1						4
Блатина				1		2							2
Матешево		1		1							1		3
Рашко		1	1			2			1				5
Србија				2									2
Прекобрђе			9		1	4	2						16
Јасенова			1			5	2			1			9
Поља			1				4		1				6
Речине			1	1	1							1	4
Раичевине			2				1		1				4
Никшић				1									1
Тара			1	1									2
Баре			4	1	1	3	1						10
Кучи									1				1
Пећ											2		2
Херцеговина	1												1
Селишта			1										1
Јасиковица			1										1
Дуловине						1							1
Бабљак						1							1
Непознато	4	1	4	1	2	6	3	2	4				27
Разведено	2	1				2				3	1		9
Свега	23	7	51	16	13	73	45	5	21	7	7	4	272

2. Жене Осречана удате послије 1945. године

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи	Лазаревићи	Лучићи	Машковићи	Милошевићи	Станковићи	Стевановићи	Букилићи	Симоновићи	Меденице	Рнковићи	Свега

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи Лазаревићи	Лучићи	Машковићи Милошевићи	Станковићи Стеванови	Букилићи	Симоновићи	Меденице	Рнковићи	Свега
Јасенова	2		1		1	2				1			7
Србија	1		1			2			1				5
Ровца	8		1		1	4	2		1	6			23
Загреб			1							1	2		4
Рашко	1					2							3
Црмница										2			2
Осреци	2	5	11		2	17	7		4	8	1	1	59
Пљевља	1				1	1				1	1		5
Пипери	2					2							4
Војводина	5									2	1		8
Титоград	1	1	1			4	1		1	3	2		14
Колашин	1	4			1	7	4		1		3		21
Ђуђевина	1					1	1		1				4
Америка										1			1
Њемачка	1												1
Метохија	1												1
Црквине									1				1
Г. Морача		3	8			5	4		2	6	2	2	32
Требаљево										1	1		2
Лијева Ријека		1								1			2
Липово		1	1										2
Зета		1			1								2
Никшић			5				1		1				7
Комани			3										3
Миоска			1			4							5
Београд			5			2							7
Словенија			2								3		5
Х. Нови			1										1
Подбишће									1				1
Љ. Нахија			1							2			3

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи	Лазаревићи	Лучићи	Машковићи	Милошевићи	Станковићи	Стевановићи	Букилићи	Симоновићи	Меденице	Рнковићи	Свега
Цетиње			1		1		1			2	1			6
Шведска									3					3
Врујца			1											1
Поља			1											1
Босна							1			2				3
Равни			1									1		2
Славонија			1			1								2
Бјелопавлићи			1		1	1				2			1	6
Бијело Поље			1		1	2				1				5
Кучи			1			2								3
Речине						1								1
Прекобрђе						2	1							3
Ниш						2					1			3
Светозарево						1					1			2
Аустралија						1								1
Пива										3				3
Томашево						1								1
Љиг									1					1
П. Бистрица						1								1
Жупа							1							1
Приштина						1			1					2
Пећ						1				1				2
Пољска						1								1
Штитарица											1			1
Македонија						1	1							2

	Бјелићи	Главичани Јовановићи Лазаревићи	Лучићи	Машковићи Милошевићи	Станковићи Стеванови ћи	Букилићи	Симоновићи	Меденице	Рнковићи	Свега
Хрватска				2						2
Иванград				1	1					2
Лика				1						1
Непознато				6	1					7
Разведено	1	1 4		5	3	4	1		1	20
Свега	27	16 50	10	82	27	19	44	19	6 4	304

3. Одиве Осречана удате до 1941. године

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи	Лазаревићи	Лучићи	Машковићи	Милошевићи	Станковићи	Стеванови ћи	Симонови ћи	Свега
Ровца	2		5			4	4	1		2	18
Штитарица	1						4				5
Г. Морача	1		2	2	1	3	2		2	1	14
Липово	1			5			1			1	8
Б.Поље	1		1				1				3
Осреци	7	1	10		3	24	6		3	1	55
Јасенова		1	2								3
Косјерић			1								1
Раичевине		1									1
Подгорица				2							2
Речине			1								1
Беране				1							1
П.Бистри			2								2

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи	Лазаревићи	Лучићи	Машковићи	Милошевићи	Станковићи	Стевановићи	Симоновићи	Свега
ца											
Даниловград				1							1
Шаховићи			1								1
Ужице			1								1
Плана			1								1
Вел. Плана				1							1
Равни			1						1		2
Рашко			1		1	1	2				5
Боан						1					1
Прекобрђе					1		2				3
Тара					1						1
Андријевица					1						1
См. Поље						1					1
Баре						2					2
Колашин						1	1				2
Сарајево				1							1
Поља						1	1				2
Ђуђевина		1	1			1	1				4
Врујца				1			1				2
Требаљево				1		2					3
Жупа							1				1
Пипери						1					1
Миоска						1			1		2
Непознато				3							3
Разведено	1	1				1			1	1	5
Свега	13	4	30	18	8	43	27	1	7	5	15

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи	Лазаревићи	Лучићи	Машковићи	Милошевићи	Станковићи	Стевановићи	Симоновићи	Свега
											6

4. Одиве Осречана удате послије 1945. године

	Бјелићи	Главичани	Јовановићи	Лазаревићи	Лучићи	Машковићи	Милошевићи	Станковићи	Стевановићи	Букилићи	Симоновићи	Меденице	Свега
Баре	1					1							2
Пећ	1					1					1	1	4
Осреци	3	1	6		1	16	9		3	5	2	2	48
Титоград	1	1	4			6	4		3	1	2	1	23
Београд			4			3							7
Колашин		3	2			1	5		2	4	1		18
Г. Морача		2	5			6			2	6			21
Никшић		2	2		1		1			2			8
Зета		3	1		2					1			7
Цетиње		1	2						1		1		5
Ровца		2	2		1	5				1		2	13
Речине		1	1										2
Даниловград		1	1			1							3
Јасенова			1		1					1	1		4
Мојковац									1				1
Плав			1										1
Херцег Нови			1										1
Липово	1		1						1			1	4
Швајцарска			1			1							2

Ђуђевина			1				1						2
Миоска			1										1
Б. Поље					1								2
Боан					2	1			1	1			5
Жупа						1	1						2
Кучи						1							1
Црквина						1							1
Србија			1			4	1		1	2	2		11
Бјелопавлов.						1							1
Љешкопоље						1							1
Васојевићи						1							1
Скрбуша													1
Пипери	1								1	1			2
Братоножићи	1												2
Босна	1												1
Рожаје						1							1
Комани	1												1
Плана			1										1
Прекобрђе			2										2
Кула			1										1
Рашко			1							2			3
Нови Сад										1			1
Разведено	1	1	3			1			2	1	1		10
Свега	**11**	**17**	**43**		**9**	**53**	**23**		**16**	**29**	**10**	**7**	**218**

Осредачка братства, као што је раније речено, су се различито бројно повећавала од насељења у Осретке до сада:

Бјелићи: Од Бјеле има 11 пасова. Споро су се бројно повећавали. До сада је било 120 мушких насљедника. Насљеднике нијесу имали 17 Бјелића.

Главичани: Од Милована има 9 пасова, јер ранији преци нијесу познати, иако су најстарији становници Осредака. Веома споро су се бројно повећавали. До сада је било свега 42 мушкарца. Све до петог паса од Милована, Главичани су имали само по једнога сина. Насљеднике није имало 7 Главичана.

Јовановићи: Од Јована има 10 пасова. Бројно су се доста брзо повећавали. До сада их је било 294. Насељеднике нијесу имали 59 Јовановића.

Лазаревићи: Од Милутина имају 11 пасова, а од Лазара 9. Споро су се бројно повећавали. Имали су 58 мушких глава, а насљеднике нијесу имали 17 Лазаревића.

Лучићи: Имали су 8 пасова од Стане, мајке Лукине, односно 7 пасова од Луке. Споро су се бројно повећавали. До сада их је било свега 57. Насљеднике није имало 10 Лучића.

Машковићи: То је најбројније осредачко братство. Имају 11 пасова од Милутина, а 10 од Машка. Било их је 389, а потомке нијесу имали 78 Машковића. У овај број је урачунато и 16 Савића у Србији од Јована Радисављева.

Милошевићи: Имали су 10 пасова од Милутина, а 9 од Милоша. И они су се доста брзо бројно повећавали. Било их је 209, а насљеднике није имало 48 Милошевића.

Станковићи: Имају 9 пасова од Станка. Споро су се бројно повећавали. До сада их је било само 20, што значи да су били најмање осредачко братство. Насљеднике није имало 7 Станковића.

Стевановићи: Имају 11 пасова од Милутина или 10 од Стевана. До сада их је било 105, а насљеднике није имало 13 Стевановића.

Из овога прегледа се може закључити да је до сада, по братствима, било Осречана:

1.	од Милована Главичанина	42
2.	од Милутина Павићева:	
	Бјелића	120
	Лазаревића	58
	Машковића	389
	Милошевића	210
	Станковића	20
	Стевановића	105
3.	од Јована Стеванова:	
	Јовановића	294
	Лучића	57
4.	остала братства:	
	Букилића	84
	Симоновића	41
	Меденица	15
	Рнковића (и Зорића)	10
	Свега:	1.445

За Булатовиће, Кљајиће, Томиће и Трипковиће није рађена генеза, пошто имају само по једну породицу.

У овај број, наравно, нијесу урачунати потомци оних Осречана који су, прије 1941. године, одселили у разне крајеве Србије и у друге државе, док су потомци свих осталих Осречана, који су живјели у Осрецима и у Црној Гори, обухваћени овим подацима. Изузетак су Јовановићи, који су некада одселили у Сјерогоште, а касније у Америку и Аустралију. За њихове потомке постоје подаци, што се види из генезе братства.

Као што се види било је доста Осречана, који нијесу имали мушких потомака:

1.	Бјелићи	17

2.	Главичани	7
3.	Јовановићи	59
4.	Лазаревићи	17
5.	Лучићи	10
6.	Машковићи	78
7.	Милошевићи	49
8.	Станковићи	7
9.	Стеванићи	13
10.	Букилићи	8
11.	Симоновићи	6
12.	Меденице	1
	Свега	272

Од ових 272 Осречана, насљеднике нијесу имали они који су умирали као дјеца или веома млади, они који су гинули у ратовима и на други начин као неожењени и они који су се женили, али у браку нијесу имали мушке дјеце. Од 35 Осречана, који су погинули у ратовима до 1918. године, њих 24 нијесу били ожењени, а од 45 погинулих у Другом свјетском рату, њих 22 нијесу били ожењени.

Бракови у Осрецима

Жене Осречана су, углавном, биле радне и вриједне. Издржавале су велике напоре у тешким осредачким условима живота, нарочито за вријеме ратних година, када су сви способни мушкарци морали бити одсутни од својих кућа и породица.

Бракови Осречана су били доста стабилни, тако да није било већих брачних свађа, размирица и развода. Од бракова склопљених до 1941. године, колико се зна, разведено је свега 9, а од бракова склопљених послије 1945. године разведено је 20.

Осредачки рекордер, по броју жена је Вукашин Зоркин Зорић, који је, по његовом казивању, доводио осам жена. Са три жене је имао укупно четворо дјеце, а вјенчавао се само са првом, Зором, родом од Драговића из Горње Мораче. Са садашњом женом Стојком Катић из Босанксе Дубице, живи 17 година.

Занимљиво је да се у Осрецима почетком двадесетог вијека појављују случајеви склапања брака унутар братства Машковића што су дозвољавале и црквене и свјетовне власти, јер се радило о сродницима даљим од трећег степена сродства, али тога није било у другим Осредачким братствима. Међутим сличних случајева је било у другим морачким и ровачким братствима као што су Булатовићи, Влаховићи, Ракочевићи, Меденице и друга.

Дакле, у братству Машковића, до сада је било осам бракова и то:

1. Гајо Грујичин се оженио Мируном Вељовом, око 1904. године и отишао преко Таре, у Турску. Гајо је имао прву жену Јаглику, кћер Гаврила Бошковића из Ђуђевине. Имали су сина Рада и кћер Аницу-Мању. Гајо и Мируна су се вратили у Осретке послије Јагликине смрти.

2. Радош Новичин се оженио Границом, најмлађом кћерком Вељовом око 1926. године. Имали су сина Драгоша, који је страдао као дијете 1933. године.
3. Јанко Милутинов се оженио Саветом Ђорђијевом. Имали су два сина и кћер.
4. Батрић Ђорђијев се оженио Агом Секуловом. Имали су сина и двије кћери.
5. Ђуро Гајов се оженио Ковиљком Перишином. Имали су четири сина и четири кћери.
6. Урош Милијин се оженио Јасном Миловановом. Имали су петоро дјеце.
7. Вељко Ђорђијев се оженио Спасом Радоњином, пошто се развео од Станке, родом од Лакићевића. Имали су троје дјеце.
8. Властимир Радулов се оженио Кићом Владимировом. Имају кћер.

У Осрецима је, као и у другим селима у долини Мораче, и у другим крајевима било и ванбрачне дјеце, најчешће, као резултат обећања мушкараца да ће се оженити са дјевојком са којом има љубавне односе. Тако је око 1900. године Бојана Миланова Јовановић родила ванбрачног сина, који је добио име Јово. Пошто га отац није признао, а Љуђани су знали ко је био, мајка је Јову дала презиме Бојанић, по своме имену. Јовов отац се оженио другом дјевојком, али са њом није имао дјеце. Исто тако је и Стана Миркова Машковић имала сина са добрим Осречанином, који га, такође, није признао нити се са Станом хтио оженити. Оженио се са другом дјевојком, са којом је имао само кћер и тако се истражио. Син им се звао Стеван Машковић, а звали су га и Туњо. Ишао је у школу у Манастир под тим презименом. Стана и Стеван су одселили 1920. године и настанили се у Гајтану, у Топлици. Тада је Стеван имао око 16 година. У Србији се оженио и имао четири сина, који су узели презиме Марковић, али нијесу позната њихова имена ни да ли имају потомке и гдје сада живе.

Станија Благова Лучић је имала ванбрачну кћер Стану коју није признао ванбрачни отац. Послије Првог свјетског рата је погинуо, а убрзо су му умрла и три малољетна сина. Стана се удала за Маринка Машковића и имала бројни пород.

Послије 1922. године у Осрецима је рођено десеторо ванбрачне дјеце: четири дјевојчице и шест дјечака. Сва ова

дјеца су узела презиме мајке осим Вукашина Зорића. Вукашин-Мако је узео презиме Зорић по мајци Зорки-Жући Симовој Рнковић. За осталу дјецу се знало ко им је отац, али то, званично, није утврђивано, иако је било неких суђења. У генезу братстава сам увео мушкарце, а умјесто имена оца уписао сам име мајке.

Домаћинства у Осрецима 1941. године (како сам их запамтио)

Осречане сам почео упознавати као дијете, најприје оне који су издизали у Ропушницу и оне који су долазили код нас на славу, а касније и остале. Највише Осречана на једном мјесту сам видио на Петров дан 1933. године, када су доносили крстове у Равно. Касније, до 1941. године, сам упознао готово све Осречане, а нарочито оне најстарије.

Овдје ћу, укратко, описати домаћинства у Осрецима, онако како сам их запамтио из тога доба, по мјестима гдје су живјели, почев од Брода до Његалица. Вјероватно ће неки подаци бити непотпуни, а неки и нетачни, али то нијесам намјерно учинио:

1. Бјелић Милана Владимир је живио на Броду. Мајка му је била од Иличковића, из Пипера. Имао је два сина, а његову прву жену не знам, јер је раније умрла. Поново се оженио Савом Булатовић из Смаилагића Поља. Живјели су у старој Машовој (ђедовој) кући, покривеној сламом. Држали су мало оваца, више коза и неколико говеди. Нијесу издизали у Ропушницу.
2. Бјелић Маша Војислав је живио заједно са синовцем Владимиром, али им је имовина била подијељена. Завршио је два разреда гимназије, али није имао никакве службе.
3. Меденица Мијајла Радомир и Спаса. Живјели су на Никоновцу, на црковном имању, у старој кући покривеној сламом. Кућа је имала оџак, собу и избу. Тада су имали 3-4 дјеце, а држали су доста стоке и имали добро имање, па су и живјели доста добро. Издизали су на Бјеласицу. Са њима је живјела болесна Радомирова сестра Јелена и њен син Васо.
4. Бјелић Савића Милија и жена Стануша, кћер Нова Булатовића из Смаилагића Поља. Живјели су у малој

чакмари, покривеној сламом, на Броду, ондје гдје се скреће уз Шпировац. Имала је оџак и собу. Нијесу имали дјеце. Држали су по неколико коза. Нијесу издизали у планину.

5. Јовановић Беша Милован и Јелисава од Радовића. Имали су петоро дјеце. Живјели су у Дебелом Лугу, у кући брвнари, доста доброј за оне прилике. Држали су овце, козе, говеда и коња. Издизали су у Котла, у савардак, а у Ропушници су имали колибу, пошто су купили ливаду од Паја Вулева. Запамтио сам и Миловановог оца Беша, који је био слијеп, али је, пред смрт, прогледао. Милован је био црквењак, а Батрић је учио у средњој школи и на факултету.
6. Јовановић Беша Ђукан и Стојана од Машковића. Имали су шесторо дјеце, а живјели су у Дебелом Лугу, у савардаку. Држали су козе и говеда, а пред рат и овце, Тада су направили колибу у Котлима, гдје су издизали неколико година.
7. Бјелић Савића Радуле и Вида од Вуковића из Штитарице. Нијесу имали дјеце. Живјели су на Росовом Лазу, у старој кући, брвнари, покривеној сламом. Имала је оџак, собу и избу. Држали су више стоке и издизали у Ропушницу, у савардак. Плаћали су надничаре за обраду имања.
8. Машковић Милутина Јанко и Савета од Машковића. Живјели су у Црнинама, у кући чакмари, покривеној сламом. Имали су два сина. Држали су по мало коза, краву и неку овцу. Нијесу издизали.
9. Лучић Малише Марко и Борика од Влаховића. Имали су четворо дјеце. Живјели су на Вељој Њиви, у кући од камена, покривеној сламом. Имала је оџак, собу и избу. Имали су добро имање, а држали су и доста стоке. Плаћали су надничаре за рад на имању. Издизали су у Ропушницу.
10. Лучић Малише Станија. Имала је сина Раша и кћер Гордану, ментално заостале. Живјели су на Вељој Њиви, у савардаку, у тешким условима. Рашо је ишао на рад по селу под надницу. Држали су козе и продавали прасад. Нијесу издизали у Ропушницу.

11. Булатовић Нађељка Радисав и Стана од Радуловића. Имали су сина Богољуба, а живјели су у савардаку на Локвини. Држали су само козе.
12. Машковић Секуле Милорад и Иконија од Јовановића. Нијесу имали дјеце. Живјели су на Ковачићој Њиви, у кући брвнари покривеној даском. Имала је оџак, двије собе и избу. Са њима су живјели Милорадова браћа Саво, Маријан и Војислав. Саво је радио негдје на страни као радник, а Војислав учио у Пећи и Београду. Маријан се оженио пред рат Новком од Ћетковића из Боана и имали су сина Митра. Милорад је био мајстор за куће, дрвено посуђе и алат. Држали су доста стоке и имали добро имање за оне прилике. Редовно су издизали, а у Ропушници су имали колибу и савардак.
13. Машковић Нађељка Васо и Мируна од Булатовића из Роваца.Имали су два сина и четири кћери. Живјели су у Корањој Њиви у, кући брвнари покривеној сламом. Имала је оџак, собу и избу. Држали су доста стоке и редовно издизали у Ропушницу, гдје су имали колибу.
14. Машковић Гаврила Лука и Цмиљана од Илића из Јасенове. Имали су двије кћери. Живјели су у Оцкој Гори у Цмиљанином роду до 1938. године, када су купили имање Веља Божова, Лукинога ђеда по мајци у Корањој Њиви. Кућа је била брвнара, покривена сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су по мало стоке, али нијесу издизали. Цмиљана је умрла у јесен 1940. године.
15. Јовановић Вула Јоле и Љубица од Тошковића са Рожаца. Имали су три сина и кћер. Живјели су на Пржини у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су више стоке и редовно издизали у Ропушницу, у савардак. Јоле је више пута био сеоски кмет, правичан и објективан. Био је мајстор за дрвено посуђе. Пред рат је Љубица умрла, па се Јоле поново оженио Луцијом, од Поповића из Пипера. Имали су двије кћери.
16. Јовановић Вула Бошко и Госпава од Вујисића из Прекобрђа.Имали су три сина и три кћери. Живјели су у Равноме, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су више стоке и издизали у

савардак у Ропушници, а пред рат су поправили и стају у Котлима.

17. Јовановић Маркова Милка. Муж јој је погинуо 1933. године падом са ораха. Имали су два сина и двије кћери. Живјели су у Равноме, у брвнари покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су нешто стоке и редовно издизали у Ропушницу, у савардак.
18. Машковић Ђорђија Батрић и Ага од Машковића. Имали су једнога сина и двије кћери. Живјели су у Равноме, у старој кући покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су по мало стоке, па нијесу издизали. Батрићев брат Милојица је био жандарм, па је нешто помагао.
19. Машковић Перка Јовета. Женио се 1924. године из Дубокога, али то није било мило његовој браћи, па му је жена побјегла, али им је запалила нову незавршену кућу. Живио је сам у заједничкој кући у Равноме.
20. Машковић Грујице Гаврило. Имао је прву жену Јаглику од Бошковића и сина Рада и кћер Аницу (Мању). Поново се оженио Мируном Вељовом Машковић, али је не памтим, пошто је умрла негдје 1934. године. Имали су пет синова и једну кћер. Живјели су на Биљези, у кући брвнари, покривеној сламом. Имала је оџак, собу, избу и ћилер. Ђуро се оженио уочи рата, Ковиљком Перишином. Држали су овце, козе и говеда, а повремено и коња. Редовно су издизали на Корита, гдје су имали једну од најбољих колиба у Ропушници. Имали су увијек јабука, крушака и другога воћа. Испред рата су имали два велика вола, Мркоњу и Галоњу, са којима је могао радити један човјек (орати, вући сијено, дрва и друго), јер су били готово дресирани. На њима су Осречани, уочи рата, извукли двије велике јелове греде из Јасеновог Дола на Пољане за школу у Манастиру.
21. Машковић Милосава Милутин и Јела. Имали су сина Бранка. Живјели су на Кусоме Бријегу, у савардаку, а држали су само по неколико коза. Нијесу издизали.
22. Главичанин Мила Симона од Булатовића из Смаилагића Поља. Била је удовица и веома стара. Живјела је у Карошевинама са породицом Ђуровом у старој брвнари, покривеној сламом. Кућа је имала оџак, собу и избу, али

је била једна од највећих у селу, а и на средини села, па су у њој стално одржавани сједници. Ђурова жена Мања је била од Кљајића из Рашка. Имали су четири сина и три кћери. Држали су, углавном, козе, а ријетко по краву. Нијесу издизали.

23. Јовановић Миливоја Мијаило и Милосава од Ђурђића из Ђуђевине. Живјели су у Вртима у кући брвнари, покривеној сламом. Имали су сина и кћер. Држали су овце, говеда и козе и стално издизали у Ропушницу, у савардак. Син Милосав се оженио Милијаном Милошевић са Закриља, али нијесу имали дјеце, а Мара се удала за Алексу Милошевића. Милосава је постила сва четири поста и сваки петак и сриједу у години, али се, пред рат, убила у старој кући на Ђурђевини. Тада је умро и Мијаило.
24. Јовановић Милуна Златана од Ракочевића из Прекобрђа. Муж јој је погинуо у Првом свјетском рату. Имали су сина и кћер. Живјели су у Вртима у кући брвнари, покривеној сламом. Син Миро се оженио Љепосавом од Ракочевића из Прекобрђа. Имали су кћер. Држали су овце, козе и говеда и издизали у Ропушницу, у колибу.
25. Јовановић Видака Була, од Грујића из Прекобрђа. Муж јој је умро послије Првог свјетског рата. Имали су два сина и кћер. Живјели су у Вртима, у савардаку. Држали су козе и мало оваца и краву. Син Јован се оженио Босиљком Брауновић и имао сина Веселина. Издизали су у Долину, у савардак.
26. Јовановић Ђоке Петруша од Трипковића из Ђуђевине. Муж јој је погинуо у Првом свјетском рату. Имали су сина и кћер. Живјели су у Вртима у кући брвнари, покривеној сламом. Имала је оџак, собу и избу. Блажо се оженио Маријом Машковић из Камене Горе. Родило им се више дјеце, али су одмах умирала. Касније су имали 2-3 кћери. Држали су козе и краву, а редовно су издизали. Петруша је знала да шије на машини, па је добро зарађивала. Пушила је дуван. Блажо је био мајстор за дрвено посуђе и за алат. Живјели су осредње, иако нијесу имали велико имање.

27. Јовановић Миливоја Милутин (Ћиле) и Мишна од Машковића, су живјели у Вртима, у савардаку. Имали су четири сина и кћер. Држали су, углавном, козе, па нијесу издизали. Пред рат су живјели, краће вријеме, у кући Михаила Милошевића, па када им је дао отказ, почели су са изградњом куће, коју су пред сам рат завршили. Син Војин је био раније у најму, а касније кувар код жандарма, а научио је и да шије на машини. Почели су да купују по мало имања и да повећавају број стоке и тако да се извлаче из сиромаштине. Други син, Вукале је био вриједан радник и мајстор за куће, кречане, воденице, алат и друго.
28. Милошевић Милете Новка од Булатовића из Смаилагића Поља. Муж јој је умро 1923. године од срца. Имали су двије кћери. Живјели су у Вртима, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држале су овце, козе и говеда и издизале у Ропушницу, у савардак. Имање је било доста добро, а сељаци су им много помагали путем моба и на други начин. Пред рат се Даница удала за Филипа Машковића, али се брзо разболјела и умрла. Љубица се удавала за Манојла Бјелића, али се брзо вратила.
29. Машковић Богића Милован и Аница од Дрљевића из Жирака. Живјели су у Подравању, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Имали су два сина и три кћери. Син Милић је био правник и радио је у Зеници. Кћер Милка је имала сина Владимира-Тока. Држали су по мало оваца, коза и говеди. Повремено су издизали у Ропушницу, у савардак.
30. Машковић Марка (Дуке) Радуле и Милена од Јовановића из Оструж ња. Имали су двије кћери, које су већ биле удате. Живјели су у Ковачевцу, у кући од камена, покривеној сламом. Имала је двије собе и велики оџак, који је био над избом. У њој је често одржаван сеоски сједник преко зиме. Имали су добро имање, а држали су и доста стоке. На имању су радили надничари, а о стоци су радиле најамнице. Издизали су у Ропушницу, у савардак. Њихове су биле Требежине, али су их пред рат продали Лучићима. Били су веома

гостопримни, а њихова кућа је служила и као чекаоница за сељаке који чекају ред у воденици.

31. Станковић Богдана Вукосав и Станија од Дрљевића из Равни.Имали су кћер. Живјели су у Равноме, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су говеда, а Вукосав је имао пензију, па су доста добро живјели. Имање су му радили надничари. Није издизао у Ропушницу. Станија је умрла у прољеће 1940. године.
32. Милошевић Божа Стамена, родом из Прекобрђа. Имала је сина Влада и кћер, која се раније удала. Владо се оженио Љубицом од Радовића из Бара и имали сина Милисава, који је умро као дијете 1938. године. Живјели су у Поткриљачама у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Имали су добро имање. Њихови су били Ломови у Ропушници, али су их продали Мијајлу Машковићу и од тада нијесу издизали. Љето су проводили на Подима, гдје су имали колибу, а држали су овце, козе и говеда.
33. Милошевић Павића Андрија и Аница од Машковића из Корање Њиве. Живјели су у Закриљу, у старој кући брвнари, покривеној сламом, заједно са братом Богданом, у којој су имали по једну собу. Испод соба је изба. Имали су и помоћну зграду од камена, покривену даском, као кухињу, гдје су проводили већи дио дана. Имали су четири сина и кћер. Син Велимир се оженио Мијојком Машковић, па су до рата имали три сина и двије кћери. Андрија је био курир у Колашину, па је ријетко долазио у Закриље. Држали су више стоке, а издизали су у Котла, у колибу, а касније у Ропушницу, у савардак. У Закриљу је рађала пшеница, па су увијек имали погаче. Аница је била једна тиха, вриједна жена, пажљива према својој дјеци, па смо је зато волјели. Имала је сина Војина, који је болестан рођен, због чега је много патила.
34. Милошевић Павића Богдан и Симона од Симоновића из Оцке Горе. Имали су сина Ранка, средњошколца. Са њима је била и Богданова сестра Божана. Живјели су у Закриљу у заједничкој кући са Андријом, а имали су и помоћну кућу-кухињу. Држали су по мало стоке, али

веома доброг квалитета и редовно издизали на Пољане или у Ропушницу, али нијесу имали своју колибу или савардак.

35. Милошевић Максима Никола и Станија од Бјелића. Имали су сина Милотија. Живјели су у Закриљу у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Са њима је била и Николина сестра Јела, али је пред рат отишла негдје у Санџак. Држали су стоку и стално издизали, најприје у Ломове, а кад су купили ливаду и савардак од Јована Бјелића, онда на своју ливаду. Држали су најамнике, али је и Станија доста сама чувала стоку. Никола је више пута био сеоски кмет, правичан и паметан.
36. Милошевић Спасоја Стеванија. Муж јој је погинуо у рату. Имала је сина Зарију и кћер Милијану, која се удала за Милосава Јовановића. Зарија се оженио Јованом од Јовановића из Врта. Био је неспособан од ноге. Живјели су у Закриљу, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су козе и по неку овцу. Нијесу издизали.
37. Бјелић Радоша Тома и Милосава из Церовице. То му је била друга жена и са њом имао сина Јована. Јован се оженио Катом Главичанин и са њом имао до рата, сина и кћер. Живјели су у Закриљу, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су доста стоке и редовно издизали, док су имали своју ливаду и свој савардак, а кад су ливаду продали онда код супоника, а најчешће са Марком Симоновићем. За продату ливаду купили су половину Божининог Криоча, гдје су имали и кућу. Добро су живјели.
38. Бјелић Нећјељка Петар. Прва жена му је раније умрла, па се поново оженио Љубицом из Пипера. Имао је синове Драгишу и Тадишу. Драгиша је имао жену Јелицу од Меденица, а нијесу имали дјеце. Имали су у Закриљу кулу од камена, покривену сламом, а имала је 2-3 мање собе, а у приземљу избу. Држали су доста стоке и имали велико имање, а нарочито ливаде, слабог квалитета (Јованја Крш, Липа, Ћетков Лаз и др.). Дуго су јесени остајали са овцама под пећином у Липи, па би, по великом снијегу, уз велике напоре, једва дојавили стоку

у Закриље. Држали су и најамнике: Томаша Тодоровића, Неђа Клобучара и др.

39. Бјелић Јоскима Јована. Муж јој је умро у Првом свјетском рату, као брајактар. Имали су сина Радомира, учитеља, који је имао жену Милку од Дожића из Врујаца. Имали су два сина и кћер. Живјели су у Закриљу, у кући од камена, покривеној сламом, са три собе и избом у приземљу. Држали су овце, козе, говеда и коња. Радили су им надничари. Не памтим кад су издизали, али је постојао њихов савардак, у који смо затварали говеда. Радомир је сваког дана водио коња Зекана, да би, у повратку, јахао. Живјели су, релативно, добро. Само су Јоза и Олга имали ципеле међу 80 ђака у Манастиру. Радомир је пред рат припадао ЈРЗ, а око 1928. године био је члан КПЈ.
40. Главичанин Мила Радош и Божана Рнковић из Пожње су живјели у кући Јована (Томе) Бјелића на Криочу, јер нијесу имали ни савардака ни куће. Имали су 4-5-оро дјеце, држали су по неколико коза, а ријетко краву, а имање им је било веома слабо. Радош је био послужитељ у школи у Манастиру, а Божана је много прела вуну другим женама и тако нешто зарађивала. Нијесу издизали у Ропушницу.
41. Симоновић Јована Миља од Милошевића из Матешева. Муж јој је погинуо 1924. године од финанса у Јасеновој. Имала је сина Милића и кћер Милку. Живјели су у Крушевљу, у новој кући, коју су изградили 1936. године. Њихову стару кућу срушио је снијежни урав 1929. године. Од тада су живјели заједно са породицама Марка и Мирка, Миљиних дјевера. Држали су овце, козе и по једну краву и вола. Издизали су у Котла и у Ропушницу увијек заједно. Миља је била удовица Божине Главичанина прије него се удала за Јована. Имала је двије кћери, које је довела у Крушевље - Драгињу и Кату, које су се удале из Крушевља.
42. Симоновић Василија Марко и Ружица од Машковића из Корање Њиве. Живјели су у Крушевљу, заједно са братом Мирком и Круном од Милошевића из Врта. Марко је имао три одрасла сина и двије кћери, које су биле удате, а Мирко два сина и двије кћери. Марков

син Влајко се оженио Совијом Машковић из Љуте, а имали су кћер. Други Марков син Владимир био је официр авијације у Новом Саду. Тако је у породици тада било 13 чланова. Имали су велику кућу брвнару, покривену сламом, са оџаком, великом собом и избом. Уз кућу су биле додатне просторије-камара, ајат, избица и коњушница. Држали су доста стоке-оваца, коза, говеди и коња. Имали су, за оне прилике, велико имање: у Јасеновој, у Крушевљу, ливаде у Стубицама, Праговима и у Ропушници, паљевине у Почивалима и Чаклима итд. Издизали су у Котла, у колибу, и у Ропушницу, у савардак, а 1938. године су изградили колибу. Доста су радили, па су релативно добро и живјели. Радили су и туђе њиве и ливаде под наполицу или под травнину.

43. Машковић Новице Мијајло и Милица од Букилића из Пожње. Нијесу имали дјеце. До 1938. године био је жив Мијајлов отац Новица. Живјели су у Каменој Гори, у великој кући од камена, покривеној сламом, са три собе и избом. Са њима је живио и брат Радош до 1938. године, па су се подијелили. Држали су доста стоке: овце, козе, говеда, коња и редовно су издизали у Ропушницу. Држали су најамнике док су пристасала Радошева дјеца, а на имању су им често радили надничари. Мијајло је био добар радник и мајстор, али је био строг за дужнике и надничаре. И Милица је била велика радница и домаћица све док је остарала. Сва дјеца из Камене Горе су је звала "Мама". Имали су велико имање - Гроца, Гнојишта, Ропушница.
44. Машковић Новице Радош и Јелена од Лучића, су имали 3-4 дјеце, а живјели су у Каменој Гори у истој кући са Мијајлом, а подијелили су се 1938, али су се и даље добро слагали. Радош је раније био ожењен Границом Вељовом Машковић. Имали су кћер и сина, који је умро као дијете, а умрла је и Граница 1931. године. Тада се Радош поново оженио, а Мијајло усвојио његову кћер.
45. Машковић Ћира Василија од Шћепановића из Дуловина код Колашина. Муж јој је погинуо у рату. Имали су два сина и двије кћери, које су се биле удале. Син Зарија се оженио Совијом Симоновић и имали троје дјеце. Син

Вукота је умро као момак 1936. године. Живјели су у Каменој Гори, у великој кући чакмари, покривеној сламом, са оџаком, двије собе и избом. Једна соба никада није довршена. У њиховој кући су често одржавани сједници. Држали су овце, козе и говеда у скромном броју и увијек издизали, али нијесу имали ни савардака ни колибе, па су супашили (заједно издизали), најчешће са нама.

46. Букилић Мираша Драгиша се у Камену Гору доселио из Пожње око 1904. године. Имао је сина Костадина, који се оженио Аницом Машковић. Имали су 4-5 дјеце, а живјели су у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су доста стоке и издизали у Ропушницу.
47. Милошевић Лазара Радивоје и Стакна од Ракочевића из Раичевина. Имали су два сина и двије кћери. Стакна је умрла 1935, па се Радивоје поново оженио Јелом Букилић. Син Милош је умро као војник 1937. године. Урош се оженио Саветом Рецић из Плане и имали два сина. Живјели су у Радошевом Трапу, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су више стоке, али нијесу издизали, јер нијесу имали ливаде у Ропушници. Имање им је било доста добро, па су живјели пристојно.
48. Машковић Милисава Мираш и Мируна од Булатовића из Церовице су имали сина и двије кћери. Живјели су у Каменој Гори, у савардаку. Држали су, углавном, козе, па нијесу издизали у Ропушницу. Мируна је много радила код других породица под надницу.
49. Лучић Николе Лука и Јована од Јанковића из Равни, имали су четири сина и четири кћери. Двије кћери су већ биле удате, а син Милија се оженио Босом Машковић. Имали су четворо дјеце. Милија је био управник поште у Манастиру. Живјели су у Раванцима, у кући чакмари, покривеној сламом, доста доброј за оне прилике, са оџаком, собом и избом. Држали су доста стоке и издизали у Катуништа, у савардак. Око 1938. године су купили Требежине и направили колибу. Живјели су доста добро, али су доста и радили. Имали су доста имања: у Раванцима, Гнојиштима, Ропушници.

50. Машковић Драгоја Периша и Мијојка од Милошевића. Имали су три сина и двије кћери. Коса се већ била удала, а син Филип се оженио и одијелио негдје испред рата. Живјели су у Раванцима, у кући чакмари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Пред рат се удала и друга кћер. Држали су више стоке и издизали у Јасенов До, у колибу, која је имала избу, једина у Ропушници. Периша је био добар мајстор и за изградњу кућа, али је његова остала врло слаба. Он је потврдио пословицу: "Мајстору кућа без врата". Живјели су, просјечно, добро.
51. Машковић Перише Филип и Даница од Милошевића су се одијелили 1939. године, али су живјели у Раванцима, у истој кући са Перишом. Даница се одмах разбољела и умрла.
52. Милошевић Петра Милисав и Милосава су имали два сина. Алекса се оженио Маром од Јовановића и имали сина. Живјели су у Раванцима, у кући чакмари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су нешто стоке, а имали су имање и савардак у Старом Селу, гдје су живјели преко љета.
53. Јовановић Мишеље Милисав и Јаглика су живјели у Острушњу, у кући брвнари, покривеној сламом. Кћери су им се раније удале, па су живјели сами, држали су мало стоке и већ су били остарали.
54. Јовановић Перка Мијајло и Петрана су имали два сина. Живјели су у Остружњу, у старој кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су, углавном, козе, а нијесу издизали.
55. Рнковић Борише Симо и Милица од Стевановића су имали сина, а кћер је довео из првог брака. Живјели су у Остружњу, у доброј, каменој кући, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Симо је дошао из Горње Мораче кад се оженио Милицом, кћерком Мила Стевановића. Наслиједио је добро имање, а држали су доста стоке, али нијесу издизали. Симо је био омиљен комшија. Радили су му и надничари на имању. Волио је да се шали, па и на свој рачун.
56. Милошевић Симеуна Радуле и Мируна од Јовановића су имали три сина и три кћери. Двије кћери су се већ биле

удале. Имали су у Остружњу кућу чакмару, покривену сламом, са оџаком, собом и избом. Имали су имање и кућу и у Сиришњацима, гдје су живјели љети. Држали су доста стоке и пристојно живјели.

57. Стевановић Вељa Миладин и Ружица од Шуковића су имали два сина и двије кћери. Миладин је био глувонијем од рођења, али је живио и радио као и сви други људи. Живјели су у Остружњу, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Издизали су на Вучје или у Ропушницу, у колибу. Држали су козе и говеда, а мање овце.
58. Стевановић Илије Дмитра од Шуковића из Миоске. Муж јој је умро око 1928. године. Живјели су у Остружњу, у кући брвнари, са оџаком, собом и избом. Имали су три сина. Држали су нешто стоке. Ријетко су издизали до 1938. године, а од тада су издизали у саврдак Саве Стевановића у Ропушници.
59. Јовановић Милинка Бојо је живио на Липоравни у старој кући, покривеној сламом. Не знам му жену. Имао је два сина и двије кћери. Син Мирко је имао жену Станисаву од Драшковића из Ђуђевине и три сина. Држали су више стоке и издизали на Палеж, у савардак.
60. Јовановић Милинка Миро и Милица од Булатовића су имали сина и кћер. Миро је био болестан од ноге. Живјели су на Липоравни, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су више стоке, а издизали су на Палеж, у колибу. Доста добро су живјели.
61. Машковић Грујице Милија. Не знам му жену. Имали су два сина и двије кћери, а живјели су у Доњој Љутој, у истој кући са братом Радоњом. Кућа је била покривена сламом, а имала је оџак, собу и избу. Држали су више стоке и издизали у Катун, у колибу. Доста пристојно су живјели.
62. Машковић Грујице Радоња и Сара од Кљајића су имали два сина и двије кћери, а живјели су у Доњој Љутој, у заједничкој кући са братом Милијом, али су имали половину куће. Држали су више стоке и издизали у Катун. Живјели су релативно добро.

63. Машковић Петра Ђорђије и Ружица од Аџића из Требаљева су имали два сина и кћер, која се била удала. Живјели су у Доњој Љутој, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су више стоке и издизали у Катун. Ђорђије је ишао у Америку у зараду. Кад се вратио почео је да одвраћа народ да не пости, да не иде у цркву и да не светкује, па су га прогласили, готово, лудим. О њему има више шаљивих прича овим поводом.
64. Јовановић Василија Милош и Вукосава од Меденица из Равни, имали су три сина и три кћери. Имали су у Доњој Љутој нешто бољу кућу, јер је Милош био добар радник и мајстор. Умро је млад 1938. године. Држали су више стоке и имали доста добро имање, али су почели да сиромаше послије Милошеве смрти.
65. Машковић Новака Милован и Новка су имали четири сина и кћер. Имали су у Доњој Љутој кућу брвнару, покривену сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су доста стоке и издизали на Стране у колибу. Умали су добро имање и били су међу имућнијим породицама у Осрецима. Син Миле се оженио Зорком од Вујисића, а имали су двије кћери.
66. Машковић Перка Савић и Стана су имали доста добро имање у Осрецима и Љутој. Имали су четири сина и двије кћери. Живјели су у новој кући Доњој Љутој, заједно са братом Стеваном. Држали су доста стоке и издизали на Подове (у Катун).
67. Машковић Перка Стеван и Мируна имали су три сина и двије кћери. Живјели су у Доњој Љутој, у истој кући са Савићем, али су били подијељени. И они су држали више стоке, али нешто мање него Савић. Издизали су, такође, на Подове.
68. Машковић Гаврила Раде и Милева од Радовића из Бара су најприје живјели у савардаку на Телећој Њиви. Држали су само неколико коза. Пред рат купили су кућу Михаила Машковића на Бријегу, у Студеничком Потоку, који је умро 1938. године. Имали су два сина. Држали су по неколико коза и краву. Нијесу издизали у планину.
69. Милошевић Дмитра Арсеније и Милица од Трипковића из Ђуђевине, која је раније умрла.Имали су кућу брвнару

у Вртима, покривену сламом, са оџаком, собом и избом, а имали су кућу и у Старом Селу (у Горњој Љутој). Његов син Михаило је имао жену Аницу од Тошковића из Оцке Горе и једног сина. Имали су добро имање, држали су више стоке, али нијесу издизали у планину. По пола године су живјели у Вртима, а другу половину у Љутој. Пред рат се Аница убила из пиштоља и умрла. Доста добро су живјели.

70. Машковић Мирка Радосав и Грана од Букилића из Пожње, имали су два сина (четворица су им умрли као дјеца) и четири кћери. Једна се удала раније, а једна 1937. године. Са њима је заједно живио и брат Саво са женом Илинком. Подијелили су се 1938. године. Имали су у Студеничком Потоку доста велику кућу, покривену сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су доста стоке и редовно издизали у Катун. Припадали су имућнијим породицама у селу, али су доста и радили.
71. Машковић Мирка Саво и Илинка од Јовановића из Његалица су 1938. године почели градити нову кућу на мјесту гдје се раније налазила кућа Савовог ђеда Мијаила. Нова кућа је имала избу, оџак и три собе, а покривена је шиндром. Имали су три сина и двије кћери. Држали су нешто стоке и издизали у Катун у нову колибу
72. Бјелић Радоша Арсеније је живио у Топлом Потоку, али о њему мало знам. Имао је четири сина, али су двојица колонизирани у Метохију.
73. Јовановић Малише Зарија и Љубица од Булатовића из Церовице су имали малу дјецу, а живјели су у Његалицама, у заједничкој кући са осталом браћом, али не знам детаљније о њима. Пред рат су Раде и Војислав одселили у Баковиће.
74. Јовановић Малише Миле и Милка од Машковића су имали четири сина и двије кћери. Живјели су у Његалицама, у заједничкој кући, а држали су нешто стоке. Издизали су у Катун, у колибу.
75. Милошевић Симеуна Благоје и Шајка од Ковијанића из Ђуђевине су имали само кћер. Живјели су у Горњој Љутој, у кући брвнари, покривеној сламом, са оџаком, собом и избом. Држали су више стоке и коња, а

повремено су издизали, али у туђу колибу или савардак. Имали су добро имање и доста добро су живјели. Уочи рата Благоје је почео да гради цркву на осредачком гробљу и за годину-двије доста потрошио, али је није завршио.

76. Стевановић Јована Сава и Стакна од Милошевића су имали два сина и кћер. Све троје су изгубили на необичан начин: Симо се утопио, Кату је убио Јоксим Букилић, а Мојсије је погинуо у Шпанији. Одмах иза тога је умрла и Стакна, па се Сава поново оженио младом Граном Јоковић из Лијешња. Тада му се родила кћер, а Сава умро. Иначе, су живјели на Закучници, у старој кући, а држали су нешто стоке. Издизали су на своју ливаду, на Кук, гдје су имали колибу.
77. Букулић Милутина Радивоје-Рако је био међу најбогатијим Осречанима. Доселио је у Горњу Љуту око 1920. године на имање Лазаревића. Не знам му прву жену, а поново се оженио Петраном Арсенијевом кад се подијелио са синовима. Држали су доста стоке, највише у селу. И стари Рако је стално чувао овце у планини до снијега. Добро им је било и имање, али су доста радили, јер су били бројна породица. Кад су се подијелили Рако је остао да живи заједно са сином Стеваном у старој кући, а остали синови су направили нове куће. Стеван се оженио Станисавом Машковић, а имали су, до рата, 4-5 дјеце.
78. Букилић Радивоја Мурат-Радосав и Марица су направили нову кућу од камена, у Горњој Љутој. Имали су три сина и три кћери. Држали су више стоке, али нијесу више били богати.
79. Букилић Радивоја Радомир и Зорка од Јовановића из Оструж њa су, послије подјеле, изградили у Горњој Љутој добру кућу од камена и покрили је даском. Имали су два сина и двије кћери. И они су држали стоку, али су слабије живјели него док су били у заједници.
80. Букилић Радивоја Машан и Милица од Тошковића с Рожаца су, такође у Горњој Љутој, направили нову, добру кућу. Имали су петори-шесторо дјеце синова, држали су нешто стоке, а издизали су у Ропушницу, у

Катуништа, у савардак, јер су наслиједили ливаду Тошковића.

81. Букилић Муја Радисав и Стака су доселили у Горњу Љуту, такође, из Пожње на имање Лазаревића, које су узели под закуп. Били су већ остарали, а у Пожњи је остао њихов син Милан са породицом. Кућа им је била стара.

Према томе, домаћинстава је у Осрецима 1941. године, било:

Бјелића.....8
Булатовића.....1
Букилића.....6
Главичана.....2
Јовановића.....17
Лучића.....3
Машковића.....25
Меденица.....1
Милошевића.....11
Рнковића.....1
Симоновића.....2
Станковића.....1
Стевановића.....3

Свега:.....81

Ако се узме да је свако домаћинство имало, просјечно, нешто више од пет чланова (стари људи су говорили чељади или роба), онда се може сматрати да је у Осрецима живјело од 400 до 420 становника. Било је породица са два члана, али и породица са 10 до 13 чланова.

Повремено су у Осрецима живјели Нећељко Булатовић и Филип Илић, али се они нијесу сматрали Осречанима, пошто су имали куће у Јасенови и тамо, претежно, живјели.

Од 1935. до 1941. године у селу није било нових кућа, али је било неколико започетих, а незавршених (као кућа Александра Стевановића у Рупама, двије куће Милорада Машковића у Корањој Њиви), јер нико није имао пара за градњу куће, иако су многи живјели у старим и дотрајалим кућама, а неки и у савардацима. Само су Саво Машковић, Мурат, Радомир

и Машан Букилићи и Милутин-Ћиле Јовановић, од 1938. до 1941. године, направили куће од камена и покрили их буковом даском (шиндром), али их нијесу до краја завршили. Готово све друге су, као што је раније речено, имале кровове од сламе.

У Осрецима је живјело још неколико породица, неке до 1922, а неке до 1938. године:

1. Иван Бојић је живио на Броду, на црковном имању, до 1922. године, када је одселио у Метохију. Његова фамилија се вратила на Брод 1941. године и ту провела рат.
2. Милош Милетин Меденица је, такође, живио на Броду до 1930. године, па је и он одселио у Метохију. Имао је имање и у Лугама, такође црковно. Имање у Лугама је преузео Илија Трипковић, а имање на Броду Аница Јаковова Илић из Јасенове, с тим да имање врате ако се Милош врати на Брод. Кад је Милош дошао 1941. године, Аница му је вратила имање, а Илија је, у међувремену, изградио кућу у Лугама и задржао имање. Милош је касније изградио нову кућу.
3. Поп Никола-Нико Симоновић је живио на Никоновцу, на црковном имању до 1928. године, када је одселио у Колашин, а на имање се доселио Радомир Меденица.
4. Пајо Вулев Јовановић и Иконија од Дожића из Врујаца су живјели на Пржини, у савардаку до 1935. године, када су продали ливаду у Ропушници и Лазину у Ћепалу и одселили у Сркбушу, гдје су купили ново имање. Дио имања у Равноме су задржали и обрађивали до смрти.
5. Госпава Вељова Машковић је живјела у Корањој Њиви до 1936. године, а њена кћер Ћирјана, која је била удата за Томицу Стевановића, до 1938. године. Ћирјана се вратила у род пошто се њен муж није вратио из Америке. Држале су по мало стоке, а имале су добро имање и у Љутој и у Осрецима. Издизале су у Ропушницу, углавном са Симоновићима, јер им је Марко био зет. Имале су свој савардак у Долини, у Ропушници.
6. Михаило и Станојка Машковић су живјели на Бријегу, у Студеничком потоку, до 1938. године. Нијесу имали дјеце. Пошто су умрли, њихово имање је купио Раде Гајов Машковић и преселио из Телеће Њиве.

7. Александар Петков Стевановић је био студент. Није имао породице, а живио је у Подгорици. Почео је изградњу куће у Рупама око 1936, али је није завршио. Умро је 1938. године.

У Осрецима је 1941. године било 81 породица. Међутим, Осречана је било бар још толико у разним другим крајевима, који су, почев од 1862. године, због тешког и сиромашног живота, напуштали Осретке и тражили боље услове живота. Тако је читаво братство Лазаревића продало имовину у Горњој Љутој Букилићима и преселило у Липово, а касније и у разне крајеве Југославије. Исто тако је одселило више породица из братстава Милошевића, Јовановића, Машковића, Станковића, Стевановића, Бјелића и Лучића у разне крајеве Југославије, па и у друге државе и континенте.

Најмасовнија исељавања из Црне Горе су вршена од 1879 до 1912. године. У Србију се одселило од 1879-1892. године 22.298 породица, а у печалбу (по Европи и Америци) 25.888 углавном младих људи (Д. Ђоковић: "Краљ Никола и финансијски проблеми Црне Горе током његове владавине") Већина тих "Американаца" се вратила из патриотских разлога да би учествовали у балканским и у Првом свјетском рату.

Домаћинства у Осрецима сада

Кад је настављена изградња Јадранског пута кроз Платије према Морачи, Колашину и даље, готово сви способни Осречани су ступили у стални радни однос код предузећа, која су радила на овоме путу, а највише код Војне поште и Опште-грађевинског предузећа. Главни радови кроз Ровца и Морачу почели су 1957. и 1958. године, а доста Осречана је радило и од 1955. године кроз Платије. Радници су почели добро зарађивати, па су, постепено, занемаривали рад на својим имањима. Од тада се, нагло, смањује и број стоке и интерес младих за живот на селу. Кад је пут завршен, 1962. године, више Осречана је радило на његовом одржавању као путари, а омладина је масовније кренула у школе у Титограду, Никшићу и другим градовима. Они који су тих година завршили школовање, остајали су у градовима, стварали породице, добијали станове или градили своје куће, а у село долазили само викендом или на годишњи одмор. Ускоро је почео рад на изградњи пруге Београд-Бар, па је и тамо радило доста Осречана, све до њеног завршетака 1976. године. На тим радовима је већина радника из Осредака остварила право на пензију, а неки и на станове у градовима, па су рад на имовини наставили као пензионери. Било је више запошљених на Економији на Вочју, у Мотелу, у школама итд.

Међутим, године старости и здравствено стање није им омогућавало да обављају тешке радове на селу. Зато је број породица које стално живе у селу и број њихових чланова сведен на садашње стање:

1. Бјелић Милан-Мујо, пензонер,5 чланова,
2. Трипковић Рада, радница,3 члана,
3. Меденица Војислав, пензионер,2 члана,
4. Меденица Реља, радник,6 чланова,
5. Јовановић Марица, пензионер,1 члан,
6. Машковић Милка, пензонер,2 члана,
7. Машковић Ага, пензионер,1 члан,

8. Јовановић Војимир, пензионер,2 члана,
9. Јовановић Тихомир, пензионер,2 члана,
10. Машковић Сава,"1 члан,
11. "Жељко, радник6 чланова,
12. "Сенка, пензионер,1 члан,
13. "Ковиљка (Ђурова),пенз.1 члан,
14. "Милка (Векова),пенз.1 члан,
15. "Јелка, пензионер,5 чланова,
16. Главичанин Лабуд, пензионер,8 чанова,
17. "Рајко,"2 члана,
18. "Бранислав, радник,3 члана,
19. "Здравко, пензионер,2 члана,
20. Јовановић Вукале, земљорадник,4 члана,
21. Лучић Данило, пензионер,2 члана,
22. Машковић Станка-Ћика, пензионер,1 члан,
23. Бјелић Драгослав, пензионер,4 члана,
24. Бјелић Даринка, домаћица,1 члан,
25. Бјелић Крсто, пензионер,4 члана,
26. Бјелић Спаса, пензионер,2 члана,
27. Симоновић Влајко, пензионер,2 члана,
28. Милошевић Љуба, пензионер,1 члан,
29. Машковић Милева, пензионер,1 члан,
30. Машковић Радисав, пензионер,3 члана,
31. Лучић Новак, пензионер,2 члана,
32. Лучић Милена, пензионер,1 члан,
33. Лучић Божо, земљорадник,2 члана,
34. Милошевић Мара, домаћица,1 члан,
35. Машковић Стојан, пензионер,2 члана,
36. Машковић Ковиљка (Рељина),пенз.1 члан,
37. Милошевић Јелена, пензионер,4 члана,
38. Милошевић Љубо, земљорадник,2 члана,
39. Милошевић Милева, пензионер,1 члан,
40. Лучић Боса, домаћица,1 члан,
41. Јовановић Миличко, земљорадник2 члана,
42. Рнковић Боривоје,"3 члана,
43. Рнковић Зорка-Жућа, домаћица,1 члан,
44. Стевановић Мијат, пензионер,2 члана,
45. Машковић Вукота, земљорадник,1 члан,
46. Букилић Бранко,"2 члана,
47. Бјелић Никола, пензионер,4 члана,

48. Машковић Сретен, земљорадник2 члана,
49. Машковић Илинка, домаћица,1 члна,
50. Јовановић Вучић, земљорадник,2 члана,
51. Јовановић Вукић, пензионер,2 члана,
52. Машковић Језидмир,"3 члана,
53. Машковић Бранислав,"6 чланова,
54. Машковић Батрић,"2 члана,
55. Машковић Савка, домаћица,1 члан,
56. Јовановић Милица, домаћица,1 члан,
57. Букилић Веселин, радник,9 чланова,
58. Букилић Стевка, пензионер,2 члана,
59. Букилић Богић, земљорадник,2 члана,
60. Букилић Миљан,"2 члана,
61. Букилић Милија,"3 члана,
62. Букилић Божана, домаћица,2 члана,
63. Машковић Станка, домаћица,1 члан,
64. Стевановић Манојле, пензионер,2 члана.

То значи да сада домаћинстава у Осрећима има:

Бјелића.....6
Букилића.....7
Главичана.....4
Јовановића.....8
Лучића.....5
Машковића.....21
Меденица 2
Милошевића.....5
Рнковића 2
Симоновића.....1
Стевановића.....2
Трипковића.....1

Свега:.....64,

или 17 домаћинстава мање, него 1941. године.

Из ових података се види да сада у Осрецима и Љутој има укупно 154 становника или око 37% од броја становника колико их је било 1941. године. Томе треба додати да су садашњи

становници, углавном, стари и неспособни за теже физичке послове, које тражи живот у селу. Због тога, а и због других разлога, драстично се смањио и број стоке у селу у односу на 1941. годину. Сада нема ни 50 оваца, 20 коза и до 65 крава. Из тога се најбоље може закључити какав је сада живот ових људи, пошто све своје потребе морају обезбјеђивати у граду. Из истих разлога је опао и интерес млађих Осречана, који живе у другим мјестима, да долазе и да раде за вријеме слободног времена, а посебно преко љета, као што су то чинили до прије десетак година. Тада су имали шта и да донесу родитељима и млађим најближим сродницима из града, али и да однесу својим ужим породицама у граду. Сада од свега тога нема ништа. Прошлога љета је у Осрецима било мање "грађана" него икада раније, а тако ће, изгледа, бити и убудуће.

Осречани који су радили на државним пословима, а породице им живјеле у Осрецима

Овдје ће бити говора о Осречанима који су стално живјели у Осрецима и радили на државним пословима, па тако остварили право на пензију (или њихове породице):

1. Бјелић Милана Владимир, радио код Зем. задруге и Мотела у Манастиру Морачи,
2. Бјелић Владимира Милан, радио код Мотела у Манастиру Морачи,
3. Меденица Лакића Војислав, радио на изградњи пута и пруге,
4. Јовановић Ђукана Јосиф, радио на Економији на Вочју,
5. Јовановић Ђукана Вучко, радио на путу,
6. Јовановић Марка Видо, радио као порезник,
7. Машковић Гаја Ђуро, радио на путу,
8. Машковић Гаја Велимир-Веко, радио код Мотела и Зем. задруге Манастир Морача,
9. Машковић Гаја Лука, радио на путу,
10. Машковић Милутина Бранко, радио код Осн. школе Манастир Морача,
11. Машковић Милована Милка, радила код Основне школе Манастир Морача,
12. Главичанин Ђура Лабуд, радио на путу, прузи и економији на Вочју,
13. Главичанин Ђура Здравко, радио на путу и прузи,
14. Главичанин Радоша Рајко, радио на путу и прузи,
15. Главичанин Радоша Гојко, радио на путу и прузи,
16. Лучић Марка Данило, радио у Зем. задрузи и ”Велетрговини” Колашин,
17. Јовановић Милутина Војин, радио на путу и као кувар,
18. Јовановић Видака Богић, радио на путу,

19. Јовановић Ђоке Блажо, радио као матичар и као благајник кодВ.П. у Пољима,
20. Машковић Новице Радош, радио на сјечи шуме,
21. Симоновић Марка Влајко, радио на више објеката и на путу,
22. Милошевић Уроша Лазар, радио на прузи и путу,
23. Машковић Мираша Радисав, радио на путу и прузи,
24. Стевановић Илије Чедислав, радио у милицији и Зем. задрузи Манастир Морача,
25. Милошевић Андрије Трипко, МЈ. канц. Манастир Морача,
26. Бјелић Петра Тадиша, жељезара "Б. Кидрич", Никшић,
27. Бјелић Радомира Крсто, "Р. Дакић", Титоград,
28. Бјелић Јована Драгослав, "Словенијацесте" и "Мостоградња",
29. Јовановић Бошка Војимир, школа у Љутој и Осрецима,
30. Лучић Милије Новак, радио на путу и прузи,
31. Лучић Луке Божидар, радио на путу,
32. Машковић Перише Стојан, радио на путу,
33. ""Рељa, Предузеће за путеве,
34. Милошевић Радула Манојле, радио на путу,
35. 35. ""Драго, " "
36. 36. Стевановић Миладина Мијат, " "
37. ""Милован, радио на прузи,
38. "Илије Манојле, радио на путу и прузи,
39. Јовановић Беша Милован, радио у Општини Манастир Морача,
40. Бјелић Милутина Милић, радио на путу и прузи
41. Бјелић Милутина Радош, радио на путу и прузи,
42. Јовановић Боја Милосав, радио на путу и прузи,
43. Машковић Ђорђија Гојко, радио на путу,
44. Машковић Стевана Батрић-Раде, радио на путу,
45. ""Којадин,"
46. "Савића Јездимир,"
47. ""Бранислав-Туро"
48. Милошевић Маре Ћиро, Комбинат алуминијума.
49. Јовановић Бошка Тихомир, Школа у Осрецима,
50. Јовановић Милоша Вукић, Школа у Љутој.

Осречани који су радили ван Осредака и остварили пензију:

1. Главичанин Ђура Милован, трговац, Колашин,
2. Јовановић Милутина Лакић, официр ЈНА, Загреб,
3. Машковић Секуле Маријан, "Споменица 1941" Београд,
4. Милошевић Андрије Велимир, "Споменица 1941", Титоград,
5. Машковић Милована Момчило, РСУП, Титоград,
6. Симоновић Јована Милић, Студ. дом, Никшић,
7. Симоновић Мирка Вучић, официр ЈНА, Крањ,
8. Симоновић Мирка Ананија, Одбор среза и Општине, Колашин, Извршно вијеће и РО СУБНОР-а, Титоград
9. Јовановић Милована Батрић, "Споменица 1941", Управа цив. вазд, УНЕСКО, Београд,
10. Симоновић Милована Лакић, "Споменица 1941", Срески ком. КПЈ, Извршно Вијеће Црне Горе, ДОЗ, Титоград,
11. Милошевић Николе Милотије, Срески одбор НФ, СНО, Скупштина Црне Горе - Титоград,
12. Јовановић Милоша Вука, радник ВП, Титоград,
13. Јовановић Марка Велиша, "Неимар,", Београд,
14. Машковић Стевана Рајко, подофицир ЈНА, Титоград,
15. "Радосава Божидар, официр ЈНА, Београд,
16. "Сава Комнен, ПТТ, Титоград,
17. Јовановић Мира Жарко, официр ЈНА, Титоград,
18. Машковић Радоње Вукман, ОГП, Титоград,
19. "Милована Милика, ПТТ, Томашево,
20. Милошевић Михаила Лука, школа Никшић, Војни отсјек, Титоград,
21. Јовановић Јола Димитрије, жељезара "Б. Кидрич", Никшић,
22. ""Драшко, пут и пруга, Јасенова,

23. ""Душан, "Словенија цесте", Љубљана,
24. "Ђукана Момир, милиционар, Краљево,
25. Симоновић Мирка Ђука, Управа зграда, Титоград,
26. Букилић Стевана Драго, жељ. "Б. Кидрич", Никшић,
27. Милошевић Велимира Миливоје, Ком. пред. Колашин,
28. ""Милинко, КП дом, Спуж, Титоград,
29. Машковић Милке Владимир, Дом здравља, Колашин,
30. Симоновић Влајка Владета, "Ватростална", Титоград,
31. Машковић Радоша Зоран, СУП Колашин,
32. Букилић Костадина Александар, ОГП, Америка,
33. Лучић Милије Миомир, Комбинат алуминијума, Титоград,
34. Јовановић Мила Татомир, "Црна Гора", Никшић,
35. ""Драго, ОГП, Титоград,
36. Машковић Милована Милун, Зем. задруга Томашево,
37. Букилић Стевана Драгомир, Комбинат алуминијума Титоград,
38. " Дарко "
39. "Стевана Драгутин, Комбинат алуминијума, Титоград,
40. Главичанин Радоша Ћетко, Геодетски завод, Титоград
41. Јовановић Јована Веселин, "Радоје Дакић", Титоград,
42. Милошевић Велимира Вукан, Мотел Манастир Морача,
43. Милошевић Вукана Драгиња,"""
44. Јовановић Мила Љубомир, ОГП, Титоград,
45. Јеленић Јелене Васо, Загреб
46. Букилић Мурата Милутин, Босна

Осречани који нијесу радили на државним пословима:

1. Главичанин Мила Радош, радио као школски послужитељ, али није испунио услове за пензију,
2. Јовановић Милутина Вукале,
3. Јовановић Мијајла Миличко,
4. Рнковић Сима Боривоје,
5. Милошевић Радула Љубо,
6. Јовановић Милинка Миро,
7. Јовановић Боја Мирко,
8. Бјелић Радомира Јоксим,
9. Машковић Милије Урош,
10. Јовановић Милоша Вучић,
11. Машковић Савића Владимир,
12. ”Радосава Сретен,
13. ”Ђорђија Вељко,
14. ”Радоње Вукота,
15. Лучић Луке Божо,
16. Букилић Петка Бранко,
17. Букилић Радомира Радоман,
18. Букилић Машана Слободан,
19. Букилић Владимира (Туја) Миљан,
20. Зорић Зорке Вукашин.

Осречани који живе и раде ван Осредака

Велики број Осречана сада раде и живе у разним крајевима Југославије, а и у другим земљама, а имају породицу:

1. Бјелићи:

1. Бјелић Владимиров Срдан у Њемачкој,
2. ” Јованов Љубислав у Београду,
3. ” Крстов Владан у Подгорици,
4. ” Крстов Драгомир”
5. ” Јоксимов Зоран”
6. ” Радошев Радивоје”
7. ” Радошев Радуле”
8. ” Радомирова Стојка”
9. ” Илијина Драга”
10. ” Милутинов Милија у Колашину,
11. ” Милијин Славољуб”
12. ” Илијин Томаш”
13. ” Илијин Милија у Београду,
14. ” Милијин Урош у Швајцарској,
15. ” Илијин Милосав у Београду,
16. ” Илијин Савић у Новом Саду,
17. ” Миланов Манојле у Војводини,
18. ” Манојлев Миливоје”
19. ” Манојлев Мијат ”
20. ” Манојлев Машо”
21. ” Владимиров Ниша у Њемачкој,
22. ” Милованов Миломир у Мојковцу,
23. ” Јоксимова Роза у Подгорици;

2. Главичани:

1. Главичанин Радоша Бојица у Колашину,
2. ”Бојичин Радош у Колашину
3. ”Радошев Радојица у Даниловграду,

4. ”Здравков Будимир у Подгорици,
5. ”Милованов Дејан у Колашину,
6. ”Милованов Ратко у Колашину,
7. ”Лабудов Веселин у Подгорици,
8. ”Бранисављев Светислав у Подгорици,
9. ”Ђуров Бранислављав у Манстиру Морачи.

3. Јовановићи:

1. Јовановић Јосифов Радован у Колашину,
2. ””Обрад, у Колашину,
3. ”Вучков Горан у Подгорици,
4. ”Видов Светомир, у Подгорици,
5. ”Бошков Пуниша у Никшићу,
6. ”Велишин Игор у Београду,
7. ”Драшков Млађен у Приштини,
8. ”Душанов Жељко у Љубљани,
9. ”Миров Вук у Колашину,
10. ”Вукалов Миливоје у Колашину,
11. ”Вукалов Милика у Колашину,
12. ”Вукалов Миодраг у Подгорици,
13. ”Богићев Драган у Подгорици,
14. ”Богићев Љубислав у Подгорици,
15. ”Миличков Јово у Подгорици,
16. ”Миличков Владо у Подгорици,
17. ”Миличков Милика у Београду,
18. ”Татомиров Радован у Никшићу,
19. ”Татомиров Ратко у Никшићу,
20. ”Милев Вуксан у Подгорици,
21. ”Милев Љубомир у Никшићу,
22. ”Драгов Милисав у Никшићу,
23. ”Драгов Радослав у Новом Саду,
24. ”Милев Стојан на Златибору,
25. ”Вуксанов Миленко у Подгорици,
26. ”Вукин Веселин у Титограду,
27. ”Вучићев Ново у Њемачкој,
28. ”Вучићев Славко у Подгорици,
29. ”Вучићев Јован у Подгорици,
30. ”Љепавин Бећир у Подгорици,
31. ”Војимиров Вуле у Подгорици,
32. ”Пајов Милутин у Крању,

33. ”Пајов Љубомир у Сомбору,
34. ”Радев Момир у Београду,
35. ”Војислављев Момир у Београду,
36. ”Војислављев Миодраг у Београду,
37. ”Блажова Анђа у Подгорици,
38. ”Жарков Жељко у Подгорици,
39. ”Мирков Душан у Подгорици,
40. ”Мирков Милан у Подгорици,
41. ”Батрићев Павле у Београду,
42. ”Димитријев Дмитар у Никшићу,
43. ”Димитријев Јоле у Никшићу;
44. ”Милошев Вукић у Манастиру Морачи.

4. Лазаревићи:

Као што је раније речено Лазаревићи су давно одселили из Осредака, па о њима овдје не можемо говорити;

5. Лучићи:

1. Лучић Данилов Милун у Подгорици,
2. ” Данилов Мило””
3. ” Божидаров Милинико”
4. ” Божидаров Светислав”
5. ” Драгишин Благоје у Београду,
6. ” Драгов Никола у Београду,
7. ” Драгов Веселин у Београду;

6. Машковићи:

1. Машковић Момчилов Данило у Подгорици,
2. ”Владимиров Мишко-Борислав у Подгорици,
3. ”Ђуров Љубислав у Њемачкој,
4. ”Ђуров Јакша у Манастиру Морачи,
5. ”Раткова Станка у Подгорици,
6. ”Ратков Љубиша у Подгорици,
7. ”Љубислављев Срђан у Београду,
8. ”Бранков Миливоје у Подгорици,
9. ”Лукин Слободан у Скопљу,
10. ”Лукин Срдан у Подгорици,
11. ”Лукин Дарко-Бато у Пљевљима,
12. ”Лукин Драго у Подгорици,
13. ”Маријанов Дмитар у Новом Саду,

14. ”Дмитров Зоран у Новом Саду,
15. ”Радулов Гргур у Подгорици,
16. ”Радулов Властимир у Подгорици,
17. ”Радошев Миленко у Цириху,
18. ”Миленков Иван у Цириху,
19. ”Миленков Велибор у Цириху,
20. ”Радошев Новица у Београду,
21. ”Зоранов Жељко у Колашину,
22. ”Заријин Спасоје у Подгорици,
23. ”Рељин Винко у Подгорици,
24. ”Стојанов Перо у Подгорици,
25. ”Босиљкин Драгољуб у Београду,
26. ”Сретенов Душко у Колашину,
27. ”Сретенов Часлав у Подгорици,
28. ”Савов Трипко у Подгорици,
29. ”Савов Тихомир у Аустралији,
30. ”Трипков Дејан у Нишу,
31. ”Комненов Мирко у Подгорици,
32. ”Вељков Радун у Подгорици,
33. ”Вељков Миодраг у Подгорици,
34. ”Гојков Драгоје у Подгорици,
35. ”Бранков Мојсије у Колашину,
36. ”Вукманов Данко у Подгорици,
37. ”Миликин Зоран у Томашеву,
38. ”Миликин Славољуб у Мојковцу,
39. ”Миликин Дејан у Томашеву,
40. ”Вукотин Славољуб у Подгорици,
41. ”Вукотин Велизар у Подгорици,
42. ”Којадинов Предраг у Колашину,
43. ”Којадинов Зоран у Колашину,
44. ”Јездимиров Југослав у Подгорици,
45. ”Батрићев Радмило у Подгорици,
46. ”Батрићев Ранко у Подгорици,
47. ”Радев Владимир у Аранђеловцу,
48. ”Илијин Горан у Београду,
49. ”Урошев Момир у Даниловграду,
50. ”Машанов Новак у Подгорици,
51. ”Машанов Блажо у Подгорици,
52. ”Машанов Небојша у Подгорици,
53. ”Машанов Саша у Подгорици,

54. ”Миљанов Вељко у Пећи;

7. Милошевићи:

1. Милошевић Велимиров Пеко у Никшићу,
2. ””Ђоко у Београду,
3. ””Милија у Подгорици,
4. ”Заријин Милан у Зрењанину,
5. ”Заријин Слободан (Спасоје) у Зрењанину,
6. ”Слободанов Драган у Зрењанину,
7. ”Лазарев Перко у Подгорици,
8. ”Миодрагова-Батова Вера у Колашину,
9. ”Љубов Милајко у Подгорици,
10. ”Љубов Миленко у Подгорици,
11. ”Манојлев Радован у Подгорици,
12. ”Манојлев Раде у Подгорици,
13. ”Манојлев Васо у Подгорици,
14. ”Лукин Миодраг-Мико у Подгорици,
15. ”Лукин Душко у Подгорици,
16. ”Миливојев Душко у Колашину,
17. ”Лукина Мања у Подгорици,
18. ”Милотијева Мира у Подгорици,
19. ”Трипкова Савка у Колашину.

Велики број Милошевића су раније одселили у околину Колашина и у друге крајеве, па сада нема довољно података колико има породичних људи, а колико неожењиних момака старијих преко 20 година (види генезу братства).

8.Станковићи:

Као што је раније речено Станковића нема у Осрецима од 1941. године, а мало их има и у другим крајевима, свега 3-4 породице.

9.Стевановићи:

1. Стевановић Мијатов Вељко у Манастиру Морачи,
2. ”Чедислављев Драгомир-Драгић у Подгорици,
3. ”Чедислављев Милета у Подгорици,
4. ”Чедислављев Милан у Манастиру Морачи,
5. ”Манојлев Радомир у Шведској,
6. ”Радомиров Дејан у Шведској,

7. ”Манојлев Радован у Шведској,
8. ”Миливојев Жељко у Подгорици,
9. ”Миливојева Милица у Подгорици,
10. ”Милованов Рајко у Подгорици,
11. ”Милованов Драган у Подгорици,
12. ”Милованов Батрић-Бађо у Америци,
13. ”Милованов Миладин-Мићо у Подгорици;

10. Букилићи:

1. Букилић Александров Мијо у Подгорици,
2. ”Александров Драган у Подгорици,
3. ”Костадинов Ђорђије у Загребу,
4. ”Костадинов Ново у Загребу,
5. ”Миломиров Радосав у Јужној Африци,
6. ”Миломиров Горан у Подгорици,
7. ”Милијин Радивоје у Србији,
8. ”Милијин Миливоје у Подгорици,
9. ”Милијин Милета у Подгорици,
10. ”Радомиров Раде у Новом Саду,
11. ”Машанов Богдан у Тителу,
12. ”Машанов Ратко у Подгорици,
13. ”Машанов Радоје у Подгорици,
14. ”Стеванов Драгоман у Подгорици,
15. ”Стеванов Драган у Подгорици,
16. ”Драганов Срећко у Подгорици,
17. ”Стеванов Данило у Подгорици,
18. ”Драгутинов Весељко у Подгорици,
19. ”Зоранова Мира у Београду,
20. ”Драгутинов Велизар у Подгорици,
21. ”Драгов Миодраг у Никшићу,
22. ”Драгова Анка у Никшићу,
23. ”Даркова Славка у Подгорици,
24. ”Миљанов Радосав у Даниловграду,
25. ”Миљанов Рашко у Даниловграду,
26. ”Бранков Дарко у Њемачкој,
27. ”Богићев Славко у Подгорици;

11. Симоновићи:

1. Симоновић Милићев Мартин у Колашину,
2. ”Вучићев Весељко у Лондону,

3. ”Вучићев Винко у Крању,
4. ”Влајков Будимир у Подгорици,
5. ”Влајков Велизар у Нишу,
6. ”Влајков Славко у Подгорици,
7. ”Влајков Вуксан у Подгорици,
8. ”Влајков Југослав у Колашину,
9. ”Ананијев Владан у Подгорици,
10. ”Ананијев Владимир-Бато у Подгорици,
11. ”Владетин Дражен у Подгорици,
12. ”Лакићев Милован у Подгорици,
13. ”Боривојев Славенко у Подгорици;

12. Булатовићи:
1. Булатовић Стеванов Рајко у Београду,
2. ”Стеванов Борислав-Жујо у Београду,
3. ”Стеванов Радослав-Мишко у Подгорици,
4. ”Ранкова Даница у Београду;

13. Рнковићи:
1. Рнковић Боривојев Милорад у Подгорици,

14.Меденице:
1. Меденица Војислављев Лука у Колашину,
2. ” Војислављев Зоран у Колашину,
3. Јеленић Васов Миодраг у Загребу,
4. Меденица Радомиров Веселин-Реља у Манстиру Морача;

15.Кљајићи:
1. Кљајић Јовов Момчило у Колашину,
2. Кљајић Момирова Божидарка у Подгорици;

Дакле, сада има 220 Осречана који живе и раде ван Осредака.

Ово су, углавном, млађе породице, које просјечно, имају по двоје дјеце, односно по четири члана породице, што значи да укупно има око 860 чланова. Овом броју треба додати око 100 чланова породица пензионера, који живе ван Осредака (42) и 154 стална становника Осредака, што укупно износи 1.114 Осречана. Треба имати у виду да је неколико породица одселило послије 1945. године у друге крајеве: Манојле Бјелић

у Војводину, Милун и Милика Машковићи у Томашево, Милорад М. Машковић и Бранко Машковић у околину Колашина итд, али су и чланови њихових породица овдје урачунати.

Осречани старији од 20 година, неожењени

У Осрецима и ван Осредака има већи број неожењених осредачких момака. Међу њима има и оних са 40 или више година, што говори да се људи доста тешко одлучују на стварање породице. То сада, свакако, није ни лако због опште политичке и економске ситуације, јер за свадбу, опрему домаћинства и друго што уз свадбу иде, треба обезбиједити знатна средства, а то сада није лако. Ево њихових имена:

1. Бјелићи:

1. Бјелић Јоксимов Ристо, Цетиње,
2. ""Драган, Осреци,
3. "Крстов Мартин, Осреци,
4. "Љубислављев Горан, Београд,
5. "Илијин Родољуб, Подгорица,
6. "Илијин Љубислав, Подгорица,
7. "Илијин Велибор, Подгорица,
8. "Благојев Миливоје, Подгорица,
9. "Благојев Мидо, Подгорица,
10. "Николин Жељко, Подгорица,
11. "Николин Милосав, Осреци,
12. "Милићев Милан, Осреци,
13. "Тадишин Томо, Осреци,
14. "Милијин Милутин, Колашин,
15. "Милијин Драгољуб, Колашин,
16. "Николин Божидар, Подгорица;

2. Главичани:

1. Главичанин Здравков Бобан, Осреци,
2. "Ћетков Звонко, Подгорица,
3. "Радојичин Данило, Даниловград;

3. Јовановићи:

1. Јовановић Миливојев Вељо, Колашин

2. ”Миодрагов Вукосав, Подгорица,
3. ”Миодрагов Вукман, Подгорица,
4. ”Видов Вукомир, Подгорица,
5. ”Драшков Анђелко, Подгорица,
6. ”Вучков Јован, Подгорица,
7. ”Драганов Милан, Подгорица,
8. ”Љубислављев Вељко, Подгорица,
9. ”Веселинов Предраг, Подгорица,
10. ”Веселинов Дејан, Подгорица,
11. ”Тихомиров Славенко, Колашин,
12. ”Тихомирв Раденко, Никшић,
13. ”Вукин Васо, Подгорица,
14. ”Вукићев Милош, Подгорица,
15. ”Новов Небојша, Њемачка,
16. ”Новов Данијел, Њемачка,
17. ”Душанов Анђелко, Подгорица,
18. ”Славков Слободан, Подгорица,
19. ”Вуксанов Бобан, Подгорица,
20. ”Пунишин Борис, Никшић,
21. ”Пунишин Бошко, Никшић,
22. ”Љубов Јовица, Сомбор,
23. ”Момиров Милан, Краљево,
24. ”Вуков Зоран, Колашин;

4. Лазаревићи: нема података

5. Лучићи:

1. Лучић Божидаров Предраг, Београд,
1. ” ” Ненад, Београд,
2. ” Новаков Милош, Подгорица
3. ” Благојев Жељко, Подгорица;

6. Машковићи:

1. Машковић Радулов Влатко, Осреци,
2. ”Јакшин Александар, Подгорица,
3. ”Јакшин Ранко, Манастир Морача,
4. ”Радисављев Радмило, Подгорица,
5. ”Радисављев Радоје, Осреци,
6. ”Новаков Ивица, Београд,
7. ”Стојанов Рашко, Осреци,

8. ”Рељин Машко, Никшић,
9. ”Борислављев Дражен, Подгорица,
10. ”Радев Бранислав, Морачка Бистрица,
11. ”Јездимиров Срећко, Осреци,
12. ”Бранивслављев Дејан, Осреци,
13. ”Јездимиров Драган, Подгорица,
14. ”Рајков Саша, Подгорица,
15. ”Милунов Миливоје, Томашево,
16. ”Милунов Будимир, Томашево,
17. ”Бранков Винко, Колашин,
18. ”Миликин Бошко, Томашево,
19. ”Тихомиров Мајкол, Аустралија,
20. ”Спасојев Борис, Цирих,
21. ”Миљанов Јанко, Пећ,
22. ”Миливојев Милутин, Подгорица,
23. ”Миливојев Драгољуб, Подгорица,
24. ”Владимиров Милан, Аранђеловац,
25. ” Владимиров (Токов) Драган, Колашин,
26. ”Срданов Веселин, Подгорица;

7. Милошевићи:

1. Милошевић Миливојев Дражен, Колашин,
2. ”Милинков Огњен, Подгорица,
3. ”Милинков Горан, Подгорица,
4. ”Ћиров Драгољуб, Осреци,
5. ”Ћиров Драгомир, Осреци,
6. ”Ћиров Драгоман, Осреци,
7. ”Милотијев Драгомир, Париз,
8. ”Милотијев Милош, Подгорица,
9. ”Пеков Андрија, Никшић,
10. ”Миланов Александар-Саша, Зрењанин,
11. ”Лазарев Раде, Подгорица;

8. Станковићи: нема података;

9. Стевановићи:

1. Стевановић Радомиров Данијел, Шведска,
2. Стевановић Миливојев Обрад, Подгорица;

10. Букилићи:

1. Букилић Радоманов Здравко, Осреци,
2. ””Здравомир, Дечани,
3. ”Миломиров Миленко, Београд,
4. ”Миломиров Мрдеља, Подгорица,
5. ”Милијин Добривоје, Никшић,
6. ”Милијин Светозар, Осреци,
7. ”Драгутинов Велибор, Подгорица,
8. ”Драганов Саша, Подгорица,
9. ”Данилов Жељко, Подгорица,
10. ”Милутинов Ђуро, Подгорица,
11. ”Драгомиров Југослав, Подгорица,
12. ”Радојев Жељко, Њемачка,
13. ”Радојев Машан, Њемачка,
14. ”Данилов Младен, Подгорица,
15. ”Новов Жељко, Загреб,
16. ”Новов Златко, Загреб,
17. ”Александров Димитрије, Подгорица,
18. ”Драгоманов Сретен, Подгорица;

11. Симоновићи:
1. Симоновић Милићев Миљан, Никшић,
2. ”Милованов Дарко, Подгорица,
3. ”Милованов Миро, Подгорица,
4. ”Велизаров Игор, Ниш;

12. Рнковићи:
1. Рнковић Боривојев Миле, Колашин,
2. Рнковић Боривојев Миљан, Осреци,
3. Зорић Вукашинов Горан, Подгорица,
4. Зорић Вукашинов Дражен, Подгорица;

13 .Меденице:
1. Меденица Веселинов-Рељин Обрад, Подгорица,
2. Меденица Веселинов-Рељин Радомир, Подгорица;

14. Кљајићи:
1. Кљајић Момчилов Дражен, Подгорица,
2. Кљајић Момиров-Љубишин Јово, Подгорица;

Укупно: 116

Садашња квалификациона структура Осречана

Нема података о школској спреми потомака Осречана који су из Осредака одселили прије 1941.г, мада има више њих који су постали интелектуалци: Велимир-Мишо Машковић из Плане, дипломирани правник, Вукосав Станковић из Пећи, дипломирани правник-адвокат, Вуко Машковић, љекар и његов брат Вељко, професор, из Смаилагића Поља, Драго Милошевић, професор из Плане, Милутин Јовановић, електроинжињер из Скрбуше, Миливоје Лазаревић, електроинжињер и Јован Лазаревић, грађевински инжињер из Колашина и др.

Сада, од око 270 млађих и способних за рад имају квалификацију:

1. са осмогодишњом школом64,
2. са средњом школом (гимназијом, средња економска, машинска, машинбраварска, трговинска, техничка, угоститељска, медицинска,учитељска) 123,
3. Нижа војна школа2,
4. Возачи моторних возила5,
5. Милиционари3,
6. Студенти7,
7. Виша школа15,
8. Дипломирани правиници9,
9. Доктори права1,
10. Љекари2,
11. Професори8,
12. Дипломирани економисти2,
13. Војна академија1,
14. Машински инжињери2,
15. Електроинжињери4,
16. Погонски инжињери1,
17. Остала занимања20

Свега269

Од овога броја је 99 женских и 170 мушких. Од 99 дјевојака, мањи број њих су се удале ван Осредака, а оне које су завршиле само основну школу, нијесу обухваћене овим прегледом. Од 64 мушкараца и дјевојака, који су завршили осмогодишњу школу, већина је стекла неку квалификацију уз рад у предузећима, али о томе нема тачних података (зидари, возачи, молери и други).

Више Осречана имају супруге са стране (ван Осредака) које, углавном, имају образовање и стручне квалификације, а међу њима има љекара, економиста, правника, професора, инжињера и других, али то није утврђивано, пошто таквих података нема.

Трећи дио

Начин и услови живота

Имајући у виду географски положај, климу и величину села Осредака, може се, са сигурношћу, закључити да је живот Осречана био веома тежак, оскудан и готово исцрпљујући. Може се претпоставити колико је требало уложити рада и зноја да се изгради кућа за боравак породице, за обезбјеђење довољно обрадиве земље (њиве, ливаде, пашњака), затим путева, мостова, сувота за стоку итд. Од тога је зависило колико је породица могла држати ситне и крупне стоке да би имала довољно сточних производа. Уз све те напоре требало је, врло често, остављати породицу и, са осталим сељацима, ићи у рат са турским и другим освајачима, који су често нападали на Морачу и од Колашина и од Херцеговине, а још чешће и на Црну Гору. Било је много и оружаних сукоба са околним племенима у вези са коришћењем планинских испаша, водопоја, пљачке имовине. О тешким условима живота, глади, опасности од Турака и околних племена говори и писмо војводе Мине Радовића Петру Првом 1817. године:

"... доносимо велику плач од обје Мораче и Ускоках да никако није већ могуће овамо живовати ни у наша ова мјеста стајати; једна је велика напаст међусобна: јачи на нејачега и што не питају те оду у турску земљу, те Турке бију и варају преко оволико зла што се зимус учини; друго, напаст од Брдах, а треће, Турчина зовемо и што не мисли; гладна година као и свуд што је доспјела, како ће ви казати и отац Теодосије (Јовановић-Кокотовић, Осречанин - А.С.), којега шљемо од свега три именована збора. Турци зову и јоште љепше говоре; црно то звање, а горе предавање, како што је и од прије било, док смо шњима били њихови послушници, па нам шњима било наопако...".

Због свега тога је споро долазило до повећања броја становника и стварања нових домаћинстава. Било је много погибија у тим сукобима, а и од разних непогода. Много дјеце и

младих људи је умирало од разних, најчешће, непознатих обољења и епидемија, пошто није било услова за било какву организовану здравствену заштиту становништва. Многима ни имена нијесу запамћена. Веома мало или нимало су помагале разне врачаре, надриљекари и гатари. Услови становања, удаљеност од градова, непостојање путева, непрекидни рад око обраде земље, око стоке, припреме сточне хране, убирања љетине и много других послова, изискивало је од сељака много напора.

Готово све куће у селу су биле врло старе (изузев оних које су изграђене пред сами Други свјетски рат), од слабог материјала, од брвана, од чакме, покривене ражаном или пшеничном сламом. Заједничко за све старе куће је што су имале по двоја улазних врата, избу за стоку, а изнад избе по једну собу за породицу. Други дио куће се звао оџак са огњиштем на средини.

Зидови избе су били од грубог, нетесаног, камена, озидани као сувозидина или са малтером од земље црвенице и креча. Куће су, обично, грађене на врху имања, како не би заузимале равнију и квалитетнију обрадиву земљу. Оне су својим горњим дијелом биле укопане у земљу. Зид са доње стране оџака је, најчешће, од чакме, а то је преграда између собе и оџака. У неким кућама није било собе. Као преграда је служио обични плот од грања. У половину куће је затварана стока, најчешће козе, а у другој половини, око огњишта, је спавала, сједјела или нешто радила породица. Никаквог пода није било. Многи људи који су живјели у таквим условима сада не желе да признају такву истину, иако то није ништа увредљиво. Нико не треба да се стиди што је више био бос него обувен, често био гладан, слабо одјевен. Није за то крив нико, па ни родитељи. Тако је живјела огромна већина народа, и млађих и старијих.

Ако је кућа брвнара, три стране собе су, најчешће, од дебелих храстових брвана, а ако је кућа чакмара, онда је од чакме (чести вертикални храстови стубови, поковани хоризонталним јасеновим полуоблицама прућа дебљине око четири центиметра, са обје стране). Све то је омалтерисано малтером од земље и креча дебљине до 4 цм.

Брвна за кућу су била од дубовине (храстовине), ширине од 20 до 30 цм, а дебљине 8-10 цм, тесана сјекиром или шегана великим шегама (натра) људском снагом, а дугачка према

дужини стране куће. Брвна су постављана хоризонтално, а на њихове ивице је стављана машина (маховина) са дрвећа или камења, како између њих не би пролазила хладноћа или топлота. Крајеви брвана су усијецани са обје стране (ћерт) и тако причвршћивана за брвно дотичне стране куће, под углом од 90 степени. У старо вријеме није било металних чивија (ексера) за закивање дрвених дјелова куће, већ су ти дјелови причвршћивани дрвеним, најчешће дреновим, клиновима (пијавицама). И сада постоје те куће, које су касније поправљане и уз употребу ексера: Блажа Јовановића, Новке Милошевић, Зарије Милошевића (која је раније била власништво Арсенија Милошевића) и Пуја Јовановића (сада је појата).

За изградњу куће је требало обезбиједити велике количине разног грађевинског материјала, а то је зависило од величине куће. За кућу од камена: камен, креч (клак), земља црвеница, греде дрвене (вјенчанице), греде за под (патос) и таван, рогове, коснике, даске за под и таван, баскије (дебеле летве - неотесане), ако је кров од сламе, слама ражана или пшенична у сноповима, јасеново пруће, врбово пруће, тесане муларе за кључеве за шљеме, даске за врата, direke, праг и довратник, багламе-шарке, летавицу, рукохват, direke за прозоре, летве за телере, стакло, материјал за спољне калпаке на прозорима и др.

Сељаци су веома тешко припремали и набављали овај грађевински материјал, а нарочито клак (креч). Зато је о томе потребно нешто више рећи. Само бројније породице су саме могле "сагорети клачину (кречану)", јер то изизкује велики посао, напор и трошак. И таквим породицама су комшије и рођаци помагали. Зато су често, клачине заједнички горели породице из појединих засеока, па дијелиле клак.

За клачину је требало наћи погодно мјесто, гдје има доста камена - кречњака и шуме. Само се од кречњака може произвести добар клак. Најприје је копана изба (рупа), кружног облика, пречника од 4-6 лаката (3-4,5 м). Лакат је била мјера за величину клачине. Изба мора бити дубока око 3 м. Са дна избе се морао прокопати канал за ваздух, који ће струјањем поспјешивати ватру у клачини. Кроз тај канал је изгртан вишак жара и пепела. Онда се изба озида крупним каменом при чему се мора водити рачуна да зид буде довољно тврд. На тој основи

се додатно озида волат (купола), такође веома пажљиво да се не би урушила под тежином камена, којим ће се клачина "товарити", до висине 3-4 м, у зависности од величине клачине. На површини земље, на најпогоднијем мјесту, се оставе врата (отвор) кроз који се убацује грање и дрва за вријеме горења клачине. Около се оплете тврди плот са дебелим колјем до исте висине, а простор од око 20 цм, између плота и озидане кошуљице (наређаног камена) од ситног камена, пуни се тврдом земљом црвеницом или иловачом, да се не би плот запалио и због тога клачина срушила прије него што сагори. У средину клачине товари се нешто крупнији камен, а према плоту све ситнији, до величине ораха. На врх клачине, у центар се ставља један већи камен (око 3-4 кг), који се зове "кокот". За горење клачине мора се припремити доста дрва, сувих или сирових, чак и до 70 м3. Потпаљивање клачине је врло ризично јер се то врши унутар избе, па је опасно да се онај ко потпаљује не угуши од дима, који се тешко пробија кроз натрпани камен. Зато се потпаљивање вршило сламом и сувим грањем, а онда се кроз отвор све више убацује грање, док се ватра не разгори. Тада се стално убацују све крупнија дрва, па и балвани, помоћу накомица (дугачко рачвасто дрво), пошто се човјек не може приближити вратима од велике врућине. Када се у распаљену кречану убаци балван, он се у трену претвара у буктињу и нестаје. Зато је за горење клачине потребно више људи да издрже темпо убацивања дрва. Горење клачине траје од 6-10 "чела" (3-5 дана). Тада се читав камен у клачини зажари и из њега се извија високи модри пламен. Када се онај камен на врху (кокот) почне распадати, онда се зна да је клачина сагорела. Хлађење траје око 15 дана, а онда се "живи" клак у виду грумења и праха односи на леђима или на коњима да се "загаси" водом. Зато се близу мјеста гдје се гради кућа или неки други објекат ископа један или више "клачунара" (рупа) у којима се живи клак размућује водом. Приликом загашивања, ствара се висока температура, па та мјешавина стално кључа. Послије 24 сата или више, она кречна вода се згусне у клак. Ако је камен био квалитетан, клак је бијел као снијег, а масан као скоруп.

Ако, случајно, у току рада попусти волат или сагори плот на клачини, клачина се сруши и пропада читав посао. То се ријетко догађало, јер се о томе много бринуло. Клачине су

горене готово у свим засеоцима Осредака, а највише у Растоцима поред Јеловца, у висини Пода.

Најбоље куће у Осрецима, око 1920. године, биле су: Миладина и Мила Стевановића, Марка Симоновића, Секуле Машковића, Вељa Машковића, Петра Бјелића и др. У куће се улазило директно на оџак, а одатле у собу. Изнад собе и оџака је био таван, попођен даском или плетен од прућа, за држање кукуруза, ораха, меса, лука и другога. Неке куће су имале и додатне просторије: ајат, ћилер, камару, магазу итд, које су служиле за смјештај мрса, покућства, ноћних хаљина, одијела, ракије, бадњева итд.

Постеље су, у раније вријеме, биле заједничке за сву породицу. Одвојено су спавала само стара и болесна чељад. Спавало се на оџаку, на земљи поред огњишта. Као простирка је служила папрат, сијено, слама, шума и сл. и то покривено вуненим поњавама или простирачима. Као заједнички покривач, употребљавала се поњава. Под главу је свако чељаде стављало своју одјећу. Тек касније су породице спавале у соби, на поду. Кревети су се појавили врло касно, и то најприје на оџаку. Стубови кревета су били побијени у земљу, што значи да се кревет није могао премјештати.

Касније у соби су, обично, била по два дрвена кревета, са сламарицама, напуњеним кукурузном цимином, поњавама, шарицима (простирачима), а то је све било од вуне. Ту је била и лимена вуруна (фуруна, пећ) за ложење ватре у зимском периоду, око које се, преко ноћи, сушила обућа (чарапе, наглавци, обојци, гете и др.) и дјелови одјеће, ако су се преко дана оквасили од кише или од снијега, па неколико столица са и без наслоњача. На једном од дувара (зидова) налазио се рав (врста малог отвореног креденца), на чије се полице стављају пљатови (тањири), ужице (кашике), пируни (виљушке), - ако их има и неке ситније ствари. Дуго времена су кашике биле дрвене. На другом дувару налазила се гасна (петролеумска) лампа (свит) за освјетљавање собе преко ноћи. У кућама, чије су домаћице ткале, преко зиме је стајала натра за ткање сукна, поњава, шарика и других вунених тканина. На оџаку се налазила нека затворена или отворена полица за држање хљеба (љеба), посуђа и других ситнијих ствари, неки бадањ за шљиве или за дрењине, дрвена, округла трпеза, која се уносила у собу за сваки оброк. Оџак није имао дрвенога пода, него само

земљу. Када је вријеме било топло породица је боравила на оџаку, а када је хладно, онда у соби. Од тавана према огњишту, на средини оџака, висиле су вериге (дебљи ланац, синџир, влачег или специјално сковане вериге, са куком на крају, на коју се стављало вријесло (држач) котла, бронзина, ламе (матаре). На огњишту се кувала храна у бакарном или месинганом котлу. У посебном котлу је кувана (варена) вареника.

Неке породице су кад се ојагње овце на оџак уводиле коња, ако су га имале, јер је коњушница била потребна за затварање јагњади, која су ноћу лучена (одвајана). Коњу је сваке вечери метан (стављан) нарамак (бреме) букове брсти да једе, пошто коњ, поготову старији, не лијеже као друге животиње. Док чељад у соби спавају, коњ читаву ноћ рда (прегриза) букове гране.

Огњиште се налазило на средини оџака или на средини савардака или колибе. Огњиште је кружног облика, пречника 80-100 цм. Са обје стране су стављани пријеклади (два већа вертикална камена, висине око 30 цм, да би се на њих ослањале главње, дебљи трупци). Око огњишта је стављан ред камења на које се ослањају дрва и да се не би растурао пепео по оџаку. У огњишту се налазила равна камена плоча на којој је печен хљеб. До појаве сача и саксије (метални поклопци) хљеб је покриван, преко љета, листовима блъуштура, чемерике, смрдљике, лозе, тикве, лопура и сл., а по лишћу је стављана супражица-жеравица (топли пепео са ситним жаром). Онда се ложила мало јача ватра да се хљеб испече. Кад нема лишћа хљеб је покриван само пепелом, па кад се испече морао се стругати неким већим ножем. Огњиште је служило старијим мушкарцима и за лијечење костобоље или упале плућа, болова у предјелу бубрега и сл. Обољели би легао на неку простирку (пустину, суву овчију кожу, неку ткану вунену полу) испред огњишта, окренутих голих леђа према добро наложеној ватри. Од топлоте се обољели презнојавао , а по леђима су му излазили црвени колутови -"врке" и "кнежеви", како се у народу говорило. Такво лијечење је обављано, највише у току хладнога периода, углавном успјешно. Болови би престајали за краће, а чешће и за дуже вријеме, све до слиједеће јесени или зиме. То су радили и старији чобани који су у јесен остајали у планини са овцама. По томе је био познат Павић Пеков Милошевић, о којем је остала прича како су га једном на

Пољанама лелекали чобани док је лежао поред ватре, због чега, за мало нијесу били кажњени од сељака и од сеоског кмета.

Уочи Другог свјетског рата осам осредачких породица су живјеле у савардацима: Милутин Машковић, Радисав Булатовић, Недјељко Булатовић, Станија Лучић, Була Јовановић, Ђукан Јовановић, Милутин-Ћиле Јовановић и Мираш Машковић. Радош Главичанин није имао ни савардака, већ је живио у кући Јована Бјелића на Криочу. Касније, све до 1958. године, живио је, краће вријеме, у више кућа: код Новке Милошевић, у кући Николе Милошевића и Милића Симовновића. Краће вријеме је живио у свом савардаку на Криочу.

Влајко Симоновић је запамтио да су, послије Првог свјетског рата, у савардацима живјели и ови Осречани: Милутин Машковић у Црнинама, Савић Машковић у Равноме, Јаглика Пирина Милошевић у Поткриљачама, Савић Машковић у Љутој, Марица Перкова Јовановић у Љутој, Благота Перков Јовановић у Љутој, Милутин Бјелић у Топлом Потоку, Малиша Јовановић у Његалицама и Арсеније Милошевић у Горњој Љутој.

Милован Арсенијев Бјелић је, послије 1954. године, живио у савардаку у Топлом Потоку, док је одселио у Колашин.

Савардак (неко га је звао и дубирог) је чудна грађевина. Пошто их сада, готово нема, потребно га је детаљније описати:

Његова основа је кружног облика, пречника од пет до седам метара. Около је зид висине до једног метра. Са зида су постављене облице (матине, сурожнице) букове или храстове, пречника око 10 центиметара, дужине од шест до осам метара, у зависности од величине савардака. У врху су сурожнице састављене у купу, а на једном или два мјеста су, хоризонтално, преплетене, јасеновим или буковим прућем, дебелим до четири центиметра. На ту купу стављане су неотесане, дугачке, букове или храстове даске (проштине или врљике). Кров на савардаку је био од мршене (послије вршидбе) пшеничне или ражане сламе, од папрати или од букових грана са лишћем. На "бољим" савардацима кров је био од сламе у сноповима, подшивене као на кућама. Све то је било добро притиснуто облицама (матинама) да не би растурио вјетар. Савардак је имао само једна врата, а није имао прозора. Испод довратка је имао два мања отвора, како би могао излазити дим са огњишта, које се

налазило на средини савардака као и на средини оџака у кући. Ни пода дрвенога није било. Изнад огњишта, у суженом дијелу, био је таван од дасака или од прућа, о којем су висиле вериге. Около је било неколико полица од дасака за држање посуђа и других најнужнијих ствари и по један или два дрвена кревета. Неки су били покретни, а често и непокретни, са ногама (стубовима) побијеним у земљу. За загријавање и за кување је служило огњиште, на којем је ватра готово увијек горела. Кад је вријеме било смутно, под ниским ваздушним притиском, у савардаку је био прави пакао од дима, који је тешко излазио из савардака. Зато су све вунене ствари, постељина и друго, брзо постајале жуте, тако да се нијесу могле опрати да добију ранију, бијелу боју.

И кровови на кућама су били од сламе, али од сламе у сноповима, причвршћени (подшивени) јасеновим и врбовим прућем. То је било доста тврдо и ријетко се дешавало да их вјетар оштети. Шљеме (врх крова) је било притиснуто са обје стране са по неколико укрштених облица (кључева).

У неким кућама су живјеле по двије подијељене породице (Андрија и Богдан Милошевићи, Милија и Радоња Машковићи), а у неким неподијељене (Марко и Мирко Симоновићи, Мијајло и Радош Машковићи, Радосав и Саво Машковићи и синови Рака Букилића - Мурат, Стеван, Радомир и Машан). Сви су се они, пред рат, подијелили, осим Симоновића. Мијајло и Радош су наставили да живе у истој кући, а остали су направили посебне куће: Саво, Мурат, Машан и Радомир. Ове су породице тада биле и најбогатије у селу, ако се о богатству, у оним приликама, може говорити. Имали су највише радне снаге, највише земље и највише стоке, па самим тим и највише приходе.

Има више појмова из сељачког живота, који се заборављају, па сада ни образовани људи не знају њихово значење. Ти појмови се односе на становање, на рад око стоке, на рад домаћица, на алат земљорадника и мајстора итд. У вези становања постоје ови појмови: кућа, кућерина, вићерина, зиндан, врзлина, кућерак, кућица, сувота, стаја, мегара, појата, савардак, изба, колиба, наслон, катава, мљекар, доксат, ајат, избица, камара, ћилер и др.

Главна храна сеоског становништва и свакога осредачког домаћинства био је кукурузни (урметинови) хљеб и качамак, кромпиров (кумпијеров) качамак, кромпир, купус, пасуљ (граг) и

мљечни производи (сир, скоруп, млијеко, варе̏ника, урда, тврди сир) и месо. Све до 1945. године, сви одрасли чланови породице јели су из заједничкога ”сана” (суда), а дјеца из повећег ”санчића’ (тањира), ћасе или вагана. У многим породицама није било довољно кашика, већ су се, обично, двоје чењади наизмјенично служила са једном кашиком. То се звало полагање (полажу се). Дуго су у употреби биле дрвене кашике, а ксније су се појавиле металне, најприје тамне (алуминијске)), а затим од свјетлијег метала. У више породица, хране није било довољно. Неке, са свога имања, нијесу имале кукуруза ни до Дмитрова дне (8. новембра), па су морале да га купују. Пошто нијесу имале никаквих других прихода, морале су продавати стоку: јарад, јагњад, телад, а често и овце, козе или говеда и тако стално смањивале број стоке и даље сиромашиле. Да би мање куповале, већ од краја августа су ”усијецале” кукуруз из своје њиве, сушиле га на сунцу и мљеле у воденици да би се прехраниле. Због тога им је брзо нестајало за зиму, па су опет морале куповати. Жито је било скупо, а пара није било. Зато су морали позајмљивати, ишли су на рад ”под надницу” код имућнијих породица (Мијајла, Радула, Милована Новакова Машковића, Радомира Бјелића и других). Надница се плаћала 12 до 15 ондашњих динара, а добро јаре се могло продати за 15 динара.

За вријеме владавине кнеза и краља Николе, Русија је више пута, а нарочито, за вријеме ”гладних година” Црној Гори слала помоћ у житу, најчешће у кукурузу, које је искрцавано у Котору. Није познато како је то жито транспортовано у удаљене крајеве Црне Горе, док нијесу изграђени колски путеви, осим људском и коњском снагом. Жито су народу дијелили племенски капетани, према броју чељади и то на ”ваћевину” (на вересију до одређеног рока, уз камату). Мјера за подјелу је била ”стар”(60 кг) или ”багаш” (15 кг). У новије доба, појмови стар и багаш су нестали, а као мјера за жито, пасуљ, шљиве, дрењине и друге сличне производе, употребљавана је ”лама” (канта), у којој се продавао гас (петролеум), а тежила је 15 кг. Десет лама жита је давало товар. И сијено се у Морачи и околини мјери у товарима, а у неким другим крајевима Црне Горе бременима (30 или 40 кг).

У то вријеме, а и касније све до 1941 године, најефтинија је била радна снага. Често су људи били принуђени да се преко

зиме задужују позајмљујући новац узимајући коње да нешто "пређерају" из Колашина или са неког другог мјеста, узимајући волове да узору њиву, узимајући лисник да посијеку лист итд, а то су морали одужити надницама. Наднице су плаћане и у натури: кромпиром, сиром, пасуљем, па и тиквама за свиње. Било је људи, који су за један дан, износили по 17 бремена сијена из Ропушнице на Пољане, на даљини вишој од један километар, за 17 кг тикава, и то без хране. То је несхватљиво за људе који су касније рођени, а поготово за оне који нијесу живјели у селу и не знају какав је то био живот.

Главна пијаца Ровчана и Морачана, све до 1878. године, била је на Доброј лазини, поред ријечице Пчиње иза Црквине, која је касније названа Добра вода, по хладном, али водом доста сиромашном, извору на врху те лазине. За вријеме примирја са колашинским Турцима, Морачани и Ровчани су на Добру лазину носили воће, сточне производе, тјерали ситну и крупну стоку и продавали Турцима, а од њих куповали жито, со, цукар (шећер), каву и друге производе потребне за своје домаћинство. Често је долазило до сукоба између Турака и Црногораца на самом пазару. За вријеме већих сукоба и ратова са Турцима нити је било продаје ни куповине. Тада су сви морали живјети о ономе што имају код своје куће и на своме имању или су ишли у крађе и пљачке и код својих комшија и код другоплеменика, уз велики ризик да изгубе главу. Било је и Осречана који су тако погинули.

Послије ослобођења Колашина од Турака, Морачани и Ровчани су трговали у Колашину, осим за вријеме ратова. Рјеђе су ишли и у Никшић и Подгорицу и тамо продавали своје производе и куповали индустријску робу за своје потребе.

У то доба и све до 1918. године, народ у нашим крајевима је имао велике тешкоће да обезбиједи кухињску со за чељад и за стоку, с обзиром да се со могла купити само у Котору, а рјеђе у Никшићу и у Пећи. Зато су способни чланови породице, па и жене, морали путовати пјешке, преко Роваца и даље све до Котора, и обратно. Требало је уложити много напора да би се из Котора у Морачу, донијело 20-30 кг. соли. Остала је прича да је Сека Новице Симоновића, са Дугога Лаза, која је била веома снажна и вриједна, једном приликом донијела из Котора 40 ока(60) кг соли, На повратку је заноћила у свом роду у Раичевинама и исте ноћи родила здраво мушко дијете. Ујутро је донијела

дијете на Дуги Лаз и одмах се вратила да донесе и ону врећу соли. Иначе, у народу се за мршаве и изнемогле људе говорило: ” Шта му је, нијесу на њега ћерали со из Котора”! У ратним временима со се није могла набавити ни за чељад, ни за стоку, што се веома тешко подносило. За све друге потребе, народ се сналазио разним замјенама, али за со, као нужну животну потребу још није пронађена замјена, без обзир на напредак науке. Недостатак соли у људском организму има лоше посљедице по његово здравље, а и стока много слабије напредује, ако јој се једном недјељно не даје со, (”ако се не омрси”) , губи мљечност, бучно реагује и трчи за чобанима. Млијечни производи се морају солити, иначе ће се покварити.

Пшеничног хљеба су имале само оне породице које су сијале пшеницу (шеницу) као у Закриљу, јер у другим дјеловима села пшеница није успијевала. Неке породице су имале пшенице ако су крчиле шуму изнад села. У тим паљевинама је пшеница успијевала по једну или двије године (изнад Криоча, Возници, Почивала, Стубице, Крши, Сикови, Липа, Колибишта, Требежине, Сирови бријег). За славу (крсно име) куповало се по неколико килограма, јер је пшеница била много скупља од кукуруза. Неке породице нијесу куповале ни за славу. Ни најбогатије породице нијесу живјеле у изобиљу, већ су морале да штеде и да воде рачуна о сваком динару. За вријеме поста, зими, је за ручак спреман качамак са водницом (вино од шљива пошто се испече ракија) или са кисјелим купусом и расолом, а за вечеру, најчешће, посни пасуљ. Преко љета је било још теже постити, јео се кукурузни хлеб са луком или пасуљем и то је све. Добро је ако роди воће. За свечанији дан, у имућнијим породицама, куван је готовац (цицвара), пита, приганице или пекла погача, ако је било пшеничног брашна. Послије 1. августа је, понекад, од овчије вареника прављена грушавина (јардум), што се сматрало правом посластицом. Иначе, зими је стално или најчешће, за ручак, куван качамак, кромпиров или од сама брашна, осмочен сиром и скорупом, а за вечеру купус или пасуљ са сувим месом или сланином, јер је увече породица увијек била на окупу. Преко љета је главна храна била хљеб или качамак са мљечним производима, а рјеђе са месом.

У раније вријеме сељаци нијесу гајили свиње (крмад). Прва осредачка домаћица, која је, око 1900. године држала свињу, била је Велика Завишина Лучић. У то доба било је више

породица које су само за Божић заклале неко јаре, па половину поједу, а половину оставе на таван за месне покладе (почетком великих поста, крајем марта или почетком априла).

За свечанији дан или кад се обављају тежи радови на имању (косидба, орање, копање и сл.) или на изградњи куће или дође "стидни гост" клало се неко јагње или јаре, ако већ нијесу била продата за жито, обућу, со или дуван. За вријеме рада око листа (сјеча и ђенидба храстових грана за сточну храну преко зиме) или купљења дрењина, храна је била најгора, јер се није имало времена за спремање, иако су то били најтежи сељачки послови. Породице са више стоке морале су сађенути најмање 10 до 12 листова, па листање траје и до мјесец дана, од половине августа до половине септембра..

Послије листања долазило је купљење дрењина, брање шљива, ако роде и ко има, па сјеча и комишање кукуруза, спремање дрва за зиму и за печење ракије, заграђивање стогова сијена да их стока не ара (једе) и, на крају, печење ракије. У томе падне снијег, односно дође зима. Тада наступају други напори: ношење листа, ношење или довлачење сијена, рад о стоци, кресање брсти, значи све теже од тежег.

Сељачка одјећа је била врло оскудна и јадна. За свакодневну употребу сва одјећа је била од вуне: веладун (капут) и гаће (панталоне) од дебелог сукна, фањеле (џемпери), чарапе, гете, завијуше (шал) и капуљаче плетене од вуне, а наглавци од кострети (длака од козе), а боље стојеће породице су имале веш од "беза", а рјеђе од "камрика" (врста платна).

Малобројни имућнији сељаци су имали свечано одијело: златни или свитни џамадан, димије, докољене, чизме или прављене опанке, а рјеђе ципеле (цревље), црногорску капу, пас (појас) за оружје (Милован Богићев, Периша Драгојев, Мијајло Новичин Машковићи, Милован Бешов Јовановић, Радивоје Лазарев Милошевић, Благоје Симеунов Милошевић и други. Неки су имали и токе, душанку, зелени мушки зубун итд. Богатије жене су имале: везене свилене кошуље (са ошвицом), сукње, зубуне, јакете, долактице, вел (фел), корет и сребрни ћемер са скупим украсима, који се опасивао око појаса. Златно црногорско одијело за мушкарца или за жену могло се купити за доброга вола. Ипак, то је за многе био скуп луксуз, па су га имали само најбогатији.

Веш је пран у цијеђу (врућа вода са пепелом), без много пераћег сапуна. Цијеђем су се и чељад купала. Због слабе хигијене било је доста вашака (ушију), бува и стјеница (кимака), а као посљедица свега тога, често су владале епидемије заразних болести, а најчешће свраба (шуге), која се лако преносила на друге. Врло тешко се лијечило од те болести, а нападала је руке, сједала, па и читаво тијело. Због тога је трајала мјесецима, а није ни било неких ефикасних љекова. Коришћена је нека смрдљива сумпорна маст, која је била много непријатна, па су обољели, често, крили да су се и они "осрабали". Иначе, свраб се појављивала у виду бубуљица и ситних мјехурића, које веома јако сврбе. Чешањем ноктима болест се нагло ширила и дуго је трајала.

За опанке је, најчешће, коришћена кожа од говеди и већих свиња, а испред рата су се појавили у трговини и танки гумени опанци. Опанци су прављени опутом (изрезана танка нит од овчије или козје суве коже), а за свечаније прилике бијелим шпагом (дебљи памучни конац). Кад је суво вријеме овакви опанци су доста добро служили, али би се брзо издрли, па би и чарапе страдале. Тако продрти опанци су крпљени (пријечани) преплитањем тих рупа пречавином, која је прављена (као дебља трака) од старих кожних опанака. То су се звале трање, а служиле су до прве кише. Ако почне падати киша трање су се морале одмах скинути и ставити испод пазуха да се не оквасе, иначе би се брзо распале, а даље се тога дана ишло босо. Тада су страдала стопала и прсти од трња, камења, а најопасније је било од змија. Много дјеце је по читаво љето ишло босо, па се нијесу плашила ни од змија, пошто су им стопала била много тврда. Требало је много умјешности да се босо дође из Тали, из Плани, из Котала до Ропушнице без озледа од камења. У току зиме опанци су морали бити здрави, али су ноге, ипак, послије првих корака, биле мокре. По снијегу су опанци од свињеске коже били веома клизави због масноће опанака, па је требало на стопала ставити неку гужву од прућа или навући неке старе чарапе. По смрзлом снијегу могло се сигурно ићи само уз помоћ разних говздених направа са малим шиљцима, које су се звале крапче. Клизави су били и гумени опанци. Гумени опанци су ношени и дуго послије рата, све до 1955. године, а рјеђе и касније када су прављени од унутрашњих и спољних аутомобилских гума. Опанци од спољних гума су били веома

трајни, носили су се и по више година. Правили су их опанчари-обућари у градовима и продавали, а и неки умјешнији сељаци су знали да их направе. Ови опанци су касније замијењени гуменим чизмама. Ципеле су дуго биле "мислена именица". Прије рата, у читавој школи у Манастиру само су учитељева дјеца, Олга и Јоксим, имали ципеле, а од одраслих само учитељ Радомир Бјелић и пензионер Вукосав Станковић. Када су се послије рата, појавиле прве ципеле биле су знатно другачије од данашњих. Дубоке ципеле су личиле на војничке, потковане гвозденим клинцима, а на петама су имале гвоздени оков који се звао "налче", да би биле трајније.

Вриједне и радне домаћице, а нарочито млађе жене са више дјеце и одрасле дјевојке, у зимском периоду, устајале су већ око четири сата ујутру и док сване, код жмиркаве лампе, крпиле обућу (чарапе, наглавке, гете, рукавице) и одјећу, правиле опанке, прије чале трање, преле или плеле, јер су, преко дана, морале спремати храну, доносити воду и дрва, а често и да раде о стоци или иду далеко од куће да донесу бреме листа или сијена. Значи, никада нијесу имале довољно времена да се наспавају, па ни преко зиме. Мушкарци су, у томе, имали значајну предност, јер нијесу морали тако рано устајати. Али, зато су то плаћали у сезони радова од априла до новембра. Иначе, сва породица је веома рано, у свануће, устајала да ради многобројне послове. Ђаци су рано кретали у школу, с обзиром да до Манастира треба ићи више од сат времена, а ако је рђаво вријеме, а нарочито кад падне снијег, и много више.

Сваки члан породице је имао задужење: чување стоке, рад око усјева и сијена, ријетки одлазак у варош, одлазак на сахране, на славе и много других послова. Никада нијесу имали правога одмора. Таман се заврши један посао, а стиже други и тако стално у круг.

У селу су, послије 1935. године, имали плату само: Милојица Машковић, жандарм, Радомир Бјелић, учитељ, Војин Јовановић, кувар код жандарма, Радош Главичанин, школски послужитељ, Андрија Милошевић, курир у Пореској управи, Милија Лучић, управник Поште и Вукосав Станковић, пензионер. На страни су били: Саво Машковић, радник, Милић Машковић, правник, Владимир Симоновић, официр и ђаци или студенти: Војислав Машковић, Батрић Јовановић и Ранко

Милошевић. Сви остали су се бавили земљорадњом и сточарством и од тога живјели и издржавали породице.

У ранија времена није било услова за зараду ван свога мјеста и имања. Ни држава није имала средстава за инвестиције за изградњу било каквих објеката потребних народу или држави, јер је све своје приходе од становништва или од повремене помоћи од других држава, највише од Русије, морала давати за издржавање и наоружавање своје војске и за издржавање бројне краљевске породице и све већег броја државних чиновника: перјаника, капетана, сердара, војвода, министара и тд. Приликом изградње пута Подгорица-Матешево-Колашин од 1902. до 1908.године, сви способни мушкарци су морали да раде више пута по мјесец дана у смјенама. За надницу су добијали капу (црногорску) жита-кукуруза, а морали су имати свој алат и храну. Значи, од капе кукуруза добијеног за надницу морао је радник да се храни и да уштеди за породицу. За насипање земљом и шљунком иза високих потпорних зидова уз Вјетерник и Лијеву Ријеку, морали су користити своје широке вунене панталоне (гаће или димије), пошто нијесу имали никаквог другог начина да тоураде (колица, сандуци, кашети, корпе и сл.), тако да су, за кратко вријеме, остајали и без панталона. За то нијесу добијали никакву накнаду. Стручни радник-зидар на изградњи Царевог моста код Никшића, добијао је 4 кг жита (фурметина), за рад "од зрака до мрака". (Д Ђоковић: "Краљ Никола и финансијски проблеми Црне Горе"). Због овако тешког рада и сиромашног живота из Осредака је доста људи морало ићи у друге земље и крајеве да би нешто зарадили и повећали имања за опстанак породице и, евентуално, обезбиједили богатији и лакши живот. Највише их је ишло у Америку од 1879. до 1912. године, за вријеме тзв. "златне грознице". Већи број њих се вратио 1912. до 1914. године да би се борили против Турске и Аустро-Угарске, а неки се нијесу никада вратили нити се о њима и њиховим потомцима нешто зна.

У Америку су пошли, а нијесу се вратили:

1. Бјелић Томин Петар. Јавио се 1941. године из Уругваја. Тада је имао синове Ћирила и Методија и од тада се о њима ништа не зна.

2. Машковић Недјељка Оташ, о којему се ништа не зна од када је отишао.
3. Главичанин Мила Ћиро, о којем се, такође, ништа не зна.
4. Стевановић Ивана Радисав, који је тамо стријељан због неке кривице.
5. Стевановић Илије Стеван, који је код куће оставио жену Вукосаву. Никада се није јавио.
6. Стевановић Ивана Лазар, о којему се ништа не зна.
7. Стевановић Јована Томица, који је код куће оставио жену Ћирјану. Никада се није јавио.
8. Милошевић Арсенија Недјељко, који се у Америци оженио и имао фамилију, али се о њима одавно ништа не зна.

На зараду у Америку су ишли и, послије 6-7 година се вратили:

1. Бјелић Недјељка Петар,
2. Милошевић Павића Андрија,
3. Милошевић Сименуна Радуле,
4. Милошевић Сименуна Спасоје,
5. Милошевић Сименуна Перо,
6. Машковић Радована Секуле,
7. Машковић Радована Драгиша-Мушо,
8. Машковић Грујице Гаврило,
9. Машковић Дуке Видак,
10. Машковић Новице Мијајло,
11. Машковић Грујице Милија,
12. Машковић Петра Ђорђије,
13. Машковић Петра Дмитар,
14. Машковић Миливоја Спасоје,
15. Машковић Мушике Марко,
16. Машковић Мушике Сава,
17. Машковић Перка Мато, који је поново ишао у Америку и, послије 50 година, дошао и умро у Осрецима,
18. Лучић Малише Рашо,
19. Лучић Малише Милета, дошао на солунски фронт и погинуо 1918. године,
20. Јовановић Павла Ђока,
21. Стевановић Јована Сава,
22. Милошевић Петра Милета,
23. Јовановић Божа Мрдеља,

24. Симоновић Василија Јован.

Нико од ових људи није у Америци зарадио неко богатство. За пут у Америку и натраг требало је добро платити, па су сви морали те паре позајмити. Оно што су зарадили морали су послати фамилији да врати ту позајмицу. Пошто су сви били неуки и неквалификовани морали су у Америци обављати тешке послове, слабо плаћене, а неки нијесу били баш штедљиви, рачунајући да ће у Америци дуго остати, па ће бити времена да се заради. Међутим, морало се ићи у рат против Турака, а затим и против Аустрије. Оно пара што су зарадили и уштедјели потрошили су за путни трошак приликом повратка. И они што су нешто зарадили или су те паре негдје сакрили, као што се причало за Петра Бјелића, или су за те паре куповали лиснике, пашњаке, а готово нико није ни добру кућу направио. Само је Мијајло Машковић 1913. године изградио кућу и покрио је сламом, као што су биле покривене и све друге куће у селу, јер је његова фамилија, прије Мијајловог одласка у Америку, живјела у савардаку.

Иначе, смртност становника Осредака, а нарочито дјеце, била је велика. Мало је било породица из којих није умрло ни једно дијете. То је, у првом реду, условљавала слаба или никаква хигијена још од рођења, када се има у виду да су се жене порађале у шуми, у савардацима, избама и другим нехигијенским просторијама, када није било љекара да пруже помоћ обољелим женама, људима и дјеци. И писац ових редова се родио у савардаку, у који су затваране овце, удаљеном од куће око 100 метара. Мајка је испред ноћи, пошла са бурилом (буре за воду), да донесе воде са оближњег јаза. Док се бурило пунило, добила је порођајне болове, ушла у савардак и сама се породила. Мене је донијела у кућу, а бурило оставила. Кажу, да је мој стриц Марко увече, гостима који су дошли на славу уочи Срђева дана, рекао да му је "ноћас вође најмилији гост, онај који се данас родио". Дијете је, одмах по рођењу, повијано у вунене пелене, стављано у дрвену колијевку, у којој је, као простирка, била пшенична слама. Повојем су дјетету везане и ноге и руке, па је било потпуно непомично. У колијевци је и храњено (подајано), а пролазило је и по више дана да га не окупају. Ако жена мора нешто да ради, а мора, дијете стрпа у колијевку, чврсто га повије и тако остави. Могло је оно плакати до

изнемоглости, а да се на њега нико не окрене. Жене су говориле: "Нека плаче, слађе ће заспати". И заиста, дијете би плакало све док га умор и сан не савладају и тада се умири. Није био риједак случај да мајка однесе колијевку на ливаду, у лисник или на њиву, привеже је на неко дрво да не би дошла змија да уједе дијете, а она пласти, приноси лист или копа. Нико не зна колико је дјеце умрло, нити се знало од чега болују и какве имају болове. Велики руски путописац Ровински, описујући живот људи у Црној Гори 1890. године, чуди се како су ова црногорска дјеца остајала у животу.

Жене су, углавном, носиле малу дјецу у планину и обратно или код љекара у Колашин. Дјецу до двије-три године старости мајке су носиле у колијевци, а старију су пртиле (везале) на леђа, често са неким другим теретом (брашно, кромпир, воће и др.). За ношење таквог терета и дјеце имале су "специјалну" направу, која се звала ћедило (парче изатканог, ишараног сукна величине 30 са 50 цм (или приближно толико) ивицом опшивено повразима (као дебљи коноп исплетен од вунене преће, такође са више боја). Повраз је причвршћен за углове тога парчета сукна и служи као неки упртач, који се завеже да би руке биле слободне за плетење, предење и слично. Требало је доста напора и зноја да се такав терет изнесе из Осредака у Ропушницу, Котла или Катун. Али, о томе није нико мислио. Дјетету је било угодно и топло на мајчиним леђима, а кад је хладно или пада киша, онда је коришћен неки огртач од вуне или кострети. У то вријеме умирањем је вршен природни одабир, јер су умирали они најнеотпорнији на напоре, на глад, на нехигијену и на разне болести и епидемије. Тада није било никаквих вакцинисања становништва против заразних болести, па ни тек рођене дјеце. Сви људи су били препуштени самоодржању. Најпознатија епидемија, која је захватила читав народ ових крајева, је она из 1917. и 1918. године, позната под називом "шпањолка", пошто се најприје појавила у Шпанији. То је била врста опасног грипа од којега су страдале читаве породице, а често и братства и тако прекидане братственичке лозе.

Први стални љекар у Колашину био је Јован Кујачић, а затим Салих Стринић 1908. године. За вријеме Краљевине Југославије од 1918. до 1941. године, у срезу колашинском радио је само по један љекар. Више година пред рат и до 1944.

године љекар је био др Михаило Вукчевић из Љешанске Нахије, који је био вриједан и код народа омиљен. Због слабих саобраћајних веза многе болеснике није било могуће пренијети до болнице, а сељаци, па ни дјеца, нијесу били осигурани. Сељаци нијесу имали пара да плате скупо лијечење, па су били препуштени својој судбини. Зато, а и због услова рада и живота, животни вијек Осречана је био веома кратак. Људи су врло рано изгледали стари. Имали су тамна, изборана лица, танко тијело, мршаве удове, мале главе. Ријетки су били људи старији од 60 или 70 година, а изгледали су као да имају 80 или 90.. Колико се зна само је Вуле Милутинов Јовановић живио 95 година. Међутим, он је доста млад ослијепио, па дуго година није могао ништа физички радити. Иначе, кажу, био је врло паметан и многе ствари је боље "видио" него они који су били здрави. Доста су били стари кад су умрли и Малиша Лучић и Машо Бјелић, али није запамћено колико су имали година. Запамтио сам Беша Окичина Јовановића и Новицу Бећова Машковића који су умрли у 72. години, а изгледали су много старији.

Због тешких услова живота увијек је била висока смртност Осречана. Од 1934. до 1997. године у Осрецима је умрло више од 290 чланова породица, које су 1941. године живјеле у Осрецима. Међу њима има доста дјеце и млађих људи, нарочито до 1950. године. Само за 5-6 година умрло је једанаест Осречана млађих од 68 година.

Послије рата, више Осречана, су имали преко 80 година, када су умрли: Драгиша Букилић 90, Милош Меденица 103, Станија Лучић, рођена Стевановић 80, Мирко Симоновић 84, Милован Б. Машковић 96, Петар Бјелић 85, Ђуро Главичанин 85, Радисав Букилић 93, Радосав Машковић 88, Грана Машковић, рођена Букилић 91, Милица Машковић, рођена Букилић 85, Драгиша Бјелић 81, Костадин Букилић 94, Радомир Букилић 95, Јелена Машковић, рођена Лучић 88, Јована Лучић, рођена Јанковић 88, Мања Главичанин, рођена Кљајић 85, Милијана Јовановић, рођена Милошевић 81, Велимир Милошевић 82, Војин Јовановић 81, Новка Милошевић, рођена Булатовић 84, Лука Машковић 91, Јелица Шишовић, рођена Јовановић 85, Велимир-Веко Машковић 80, Вукале Јовановић 80 година. Највише ових људи су Букилићи, рођени у Пожњи, гдје су услови живота најтежи у долини Мораче. У толико је чудније како су

доживјели овако дубоку старост. Сада има само шест Осречана старијих од 80 година и то: Раде Јовановић 91 година, Влајко Симоновић 89, Мијојка Милошевић, рођена Машковић 86, Боса Лучић, рођена Машковић 84, Сава Машковић, рођена Јовановић 81 и Војислав Јовановић 86 година.

Као што је раније речено, здравствена заштита становништва у овим крајевима, до рата 1941. године, готово није постојала. Тек почетком 1944. године, када је у Манастиру Морачи боравио Штаб Другог ударног корпуса НОВ-е, обољели су могли добити љекарску помоћ од војних љекара болнице у Манастиру, гдје су лијечени рањени и обољели борци-партизани. Болница је била смјештена у манстирским конацима све до офанзиве августа 1944. године, када је евакуисана преко Јаворја.

Од половине 1946. године у Манастиру је радила Здравствена амбуланта за пружање најнужније здравствене заштите становништву. У амбуланти је, око двије године, радила медицинска сестра Даринка Дрљевић из Колашина. Од 1948. године болесници су ишли у Колашин. Љекари су само у хитним и веома тешким случајевима обилазили болеснике у селима, али тек од 1953. године, када је било више младих љекара, који су тек завршили студије. Један од тих љекара, који је ишао и на скијама до Лијешња и Драговића Поља, био је Владета Лазовић из Куча, а у Колашину је радио од 1952. до 1954. године. До његовог доласка једини љекар опште праксе у Колашину је био Њемац Хорст. Све теже болеснике је упућивао у Титоград, а чешће у Цетиње, гдје је била болница опремљенија и са више способних љекара-специјалиста, пошто је Цетиње још било сједиште црногорске Владе, ПК КПЈ и других републичких установа. У Колашину је, до 1950. године, радио Санаторијум за лијечење болесника обољелих од туберкулозе, али у Санаторијум други болесници нијесу упућивани због опасности од ове, тада заразне, болести.

Као љекари, у Колашину су радили Максим Поповић из Колашина и Бошко Ракочевић из Речина. Од 1955-1962. године, у Колашину је радио млади љекар Божо Вуковић из Липова, који је 1965. године докторирао и тако постао први и најмлађи доктор медицинских наука у Црној Гори послије Другог свјетског рата. Тек послије 9 година су постали доктори и неки други љекари у Црној Гори. Доктор Вуковић је био вриједан,

приступачан и омиљен код болесника и код грађана, јер је љекарску помоћ пружао свима којима је била потребна. Преласком на рад код Војно-медицинског центра у Титограду, па и послије одласка у пензију, наставио је да лијечи све Колашинце, Ровчане и Морачане, који су му се обратили и многима помогао. Доктор Божо се бави, повремено, и писањем и објављивањем стручних радова у штампи и стручној литератури.

У Манастиру Морачи је отворена Болница са сталним љекаром, тек 1956. године, која је радила у тешким просторним и кадровским условима. Болница је најприје била смјештена у неколико просторија Конака, десно од горњих портених врата, у којима су раније биле учионице школе. Први љекар је био Светозар Булатовић из Лијешња, а касније Тодор Булатовић из Роваца, Драгољуб Меденица из Колашина, Веселин Бошковић из Ђуђевине и Славко Симоновић из Даниловграда. Медицинске сестре су биле Соња Вујисић-Меденица, а касније Даринка Машковић-Перовић. Касније је изграђена нова зграда за амбуланту, која је била слабог квалитета, а касније је коришћена за канцеларије и за станове, а за амбуланту је поново изграђена нова зграда. Од тада су, повремено, љекари долазили једном или два пута недјељно да прегледају болеснике, да дају упуте за даље прегледе или, лакшим болесницима, да дају љекове. Тада је завршен пут Титоград-Колашин, па су болесници могли лакше ићи и у Колашин и у Титоград ради даљег лијечења. Знатну помоћ у лијечењу становништва из долине Мораче пружали су и љекари Војне поште у Манастиру, док су инжињеријске јединице ЈНА градиле пут од Платија до Колашина од 1955. до 1962. године.

Земљорадња

Основни вид занимања Осречана била је земљорадња. У селу није било довољно земље подесне за гајење кукуруза (урметина), кромпира (кумпијера), пшенице, па су морали крчити шуме. Природних заравни, такође, није било довољно, па су разним подзидама и зидовима, заравњивањима и на други начин, стварали мање или веће њиве за обраду. Земља је слабог квалитета од ИИИ до ВИИИ класе, стрма са доста ситног шљунка и шкриљца. У неким дјеловима села дебљина слоја

плодне земље је врло мала, па се сталном обрадом брзо долази до тврде, камене подлоге, која се не може обрађивати нити се на њој може гајити никакав усјев. Честа су изоравања крупног камена, што отежава обраду и умањује приносе. На сличној подлози су и ливаде, нарочито оне у Ропушници и у Катуну. То се најбоље види у јулу, ако више дана не падне киша, када трава у неким парцелама веома брзо жути и зријева, што негативно утиче и на квалитет и на количину сијена.

И многе ливаде су стваране крчењем шуме, гдје би једну или двије године сељаци сијали пшеницу или раж. Сијала се и елда (хељда), овас и јечам, али у малим количинама. Кмет је могао да одобри да заинтересовани сељаци, у планинском предјелу Осредака, посијеку шуму и да двије године посију пшеницу, а да послије то постане заједнички пашњак. Тако је Периша Драгојев Машковић сјекао шуму у Сировом брijегу, изнад Врела, и посијао пшеницу. Тако је рађено и испод Врујаске пећи (поред Врела), у Сјењацима, у Палежу итд.

Орање је вршено воловима, а у новије вријеме и коњима, и то са дрвеним ралом. Нема услова за орање плугом због великог нагиба и много камена у њивама. Више породица су држале само по једнога вола, па су онда "сватале" са другом породицом да би заједно орале. Неке породице су држале и по три вола, па би једнога вола давале, у јесен, другој породици да га храни (зими), а у прољеће да са њим узоре своју њиву, што се звало "изор". Послије орања во је враћан власнику.

Сламу од стрних жита (пшеница, раж) користили су за покривање кућа, стаја, савардака и мањих помоћних зграда. Повећањем броја породица и подјелом имовине на мушке наследнике долазило је до даљег сиромашења, па су опет морали освајати нове просторе у Остружњу, Љутој, све до Његалица или селити у друге крајеве или државе. Никада Осречани нијесу имали довољно земље, која би им давала довољно пољопривредних производа за потребе породице. Зато су морали, за већи дио године, да купују жито, а највише кукуруз. Куповину су вршили на удаљеним пазарима: Колашину, Подгорици и Никшићу. До тих пазара није било никаквих путева осим пјешачких, па су купљено жито и друге потребштине, углавном, сами доносили. То је изискивало и много труда и много времена, што је ишло на штету рада код куће. Коришћење туђих коња за пренос (прегон) тих терета је било

скупо, обично у надницама, па ни то није било прихватљиво за сељака.

Непосредно прије Другог свјетског рата само неколико породица нијесу морале куповати жито (Мијајло и Радуле Машковићи, Јоле и Бошко Јовановићи, Марко Симоновић, Радосав и Саво Машковићи и други), под условом да је година била родна.

Главни трговци у Колашину су били: Акан, Јефто и Владо Марићи, Саво Милашиновић, Стака Вукојичић, Васо Булатовић (Ћаћић), Радосав Ивезић, Милан Дивац и други. Код њих су сељаци куповали сву индустријску робу, па и жито и брашно. Жито су куповали и на Житном пазаришту (садашњи Трг бораца), које су продавали трговци из Пећи или сељаци из Метохије, које су догонили (преносили), углавном, на коњима. Код њих су цијене биле нешто ниже него код колашинских трговаца. Многи сељаци нијесу имали пара да купе жито, па су, често, морали позајмљивати (узимати на зајам) код имућнијих сељака, уз високу камату (интерес). Зато је Симо Рнковић, једном, кад је чуо у прољеће кукавицу и сам "запјевао":
"А што кукаш кукавице тужна,
Кад нијеси Пају и Мијајлу дужна".

Сељаци су морали да купују многе металне пољопривредне алатке: раонике, сјекире, косијере, мотике, трнокопе, крампове, лопате и друге и да поправљају старе; да клепају (тање) да "превежу" (умјесто садашњег варења) сломљене дјелове, да наде (додају) на истрошене алатке итд. Ове алатке су се могле купити или поправити само код ковача, јер тада није било фабрика које су их производиле. Код ковача су куповали и дио опереме за кућу: сач, саксију, машице, ожег, сантрач, вериге за огњиште и друго.

Најпознатији ковач у Колашину је био Мића Матијашевић, који је имао ковачницу у Пажању. У Морачи је био давно неки ковач Амет, који је живио у Дебелом Лугу. Касније је на Шегунцу, на путу од Грла према Вочју, живио ковач Ибро Пепић. Он је радио све до 1941. године. Послије рата ковач је био Ибров пасторак Башо Поповић, син Милије Поповића-Пећанина. Башо је живио на Шегунцу, а касније је раскрчио очев лисник испод Црнина, направио ковачницу и кућу чакмару и ту радио све до 1980.године. Башов отац Милија и његов брат Радисав су

некада живјели под пећином на обали Мораче, на осредачкој страни, па су због тога названи Пећани. Милија је умро 6. јануара 1917. године у логору Мађмеђер, у Мађарској. Имао је 35 година, а сахрањен је у гробници број 1017. Радисав је нешто касније нађен мртав под пећином.

Кад је Новак Лучић 1979. године градио кућу, код Баша је ковао штампове за минање камена. Више штампова му се сломило послије првих удараца мацом, приликом бушења рупа за минање, па их је носио код Баша на поправку. Тада га је Башо питао: "Дохваташ ли оштри дио штампа прстом да видиш да ли је довољно оштар?" Кад је добио потврдан одговор, Башо му је рекао да то више не ради, па му се штампови неће ронити (ломити), што је несхватљиво да тај додир прста може бити узрок ломљења челика. Али, тако је испало, како Новак тврди. За вријеме изградње пута Титоград-Колашин, на Броду је радила ковачка радионица за оправку алата радника који су радили на путу. У ковачници је радио Божо Вујошевић са Биоча, који је много радио за потребе сељака, нарочито Осречана, који су му били комшије. По завршетку пута, 1962. године, Божо је постао руководилац утоваривача код Предузећа за путеве на одржавању пута кроз Морачу. Доста је Божо радио на поправци и чишћењу сеоских путева кроз Морачу, па и пута уз Осретке, који је пробијен 1972. године. Божо је некада радио за паре, а чешће и без пара. Својим колегама из Предузећа Манојлу и Драгу Милошевићу и Стојану Машковићу је помагао да изграде аутомобилски пут до својих кућа.

Косидба је најнапорнији земљораднички рад. Добар косач може бити само човјек који је научио косити док је био млад, односно док је био дијете. То исто важи и за пливача. Косач који касније почне косити то ради само снагом, уз много зноја и напора. За таквога се каже: "Дере животом". Али, не може бити добар косач ни онај који нема добар косачки прибор (алат): косу, билеђију (брус), ков (наковањ и чекић). Коса мора бити оштра, танка, лака, ни "љута" (тврда) ни мека, да се лако откива (клепа) и да буде прописно насађена на косиште (ни присеба ни осеба). Много је важно да косач зна да добро откује косу, а то може ако има добар наковањ и чекић. Кад се коса откује треба је намицати (оштрити) билеђијом, која, такође, мора бити доброг квалитета. Не ваља ни мека, јер се брзо троши, а не оштри косу, ни много љута, јер брзо носи отков

(оштру жицу) косе. Добра коса је жеља свих косача, јер је добром косом и лакше косити и више се покоси. Добра коса је увијек била скупа, вриједна као добра овца. Ко сломи добру косу зна да је штетовао добру овцу. У раније вријеме косе су биле кованице (ковane код нарочитих мајстора). Чувене су биле косе из Мркоњић Града из Босне. Касније су се појавиле ливене, фабричке косе. Нарочито су биле добре косе из Словеније, марке "Супер-силвер". И добре билеђије су биле увијек скупе и тешко их је било набавити. Тек у новије доба добављане су из Италије. Билеђију косач носи у водијеру (мањој, дубокој посуди од дрвета, лима или пластике). Раније су били само од дрвета. Водијер се носи о појасу на каишу или обичној узици. Неки косачи га носе и на поткољеници. У водијеру се држи вода, јер се не може "намицати" сувом билеђијом. Оштрење (намицање) косе, у току косидбе, мора се вршити врло често, послије сваких 4-5 минута, а откивање послије 2-3 сата рада. Косећи, косац мора да пази да му замаси буду једнолични, да косом не закачи камен, дрво или неки други тврди предмет, иначе ће оштетити или сломити косу. Исто тако мора да пази да траву покоси до земље и да му откоси буду прави, а сијено лијепо сложено. Слабе косаче сваки добар домаћин избјегава. За један сат кошења косач замахне око 1.000 пута, што је веома напорно. Зато је косачка надница увијек најскупља.

У косачким мобама, које су некада биле масовне и честе, косачи (косци) се надмећу ко ће љепше и више покосити, ко има бољу косу и билеђију, ко има љепше и лакше косиште и водијер. На свакој моби одређује се козбаша-најбољи косач, који иде први пред косачима. Кад он стане да "намиче" косу то раде и остали косци. Често бољи косачи натјерају оне испред себе, ако су слабији, да испадају из реда и да остану иза бољих косача. Зато је у моби веома тешко косити, и ако је, углавном, весело, има пјесме и шаљивих прича. За мобу, без обзира шта се ради, треба припремити доста хране и пића, а мора се заклати и неко јагње. Главу од јагњета добија косбаша, а плећа два најбоља косача. Ако моба ради неки други посао главу добија главни мајстор за тај посао.

Један од најбољих осредачких косача био је Милутин Драгојев Машковић-Крићанин (био у саставу међународних снага на Криту око 1910. године). Он је, са Ристом Јанкетићем

из Луга, сваке године ишао у Бјелопавлиће да косе за паре. Они су за један дан косили по девет коса - 18 рала ливаде.

У Осрецима је косидба ливада трајала од почетка јуна (у доњем дијелу села) до краја јула (у Ропушници, Палежу и Катуну), готово два мјесеца дана. У селу је било веома мало ливада, па су кошене и нове паљевине изнад Осредака и Љуте и ливаде на обронцима планине: Стубице, Прагови, Гнојишта, Липа, Ћетков лаз, Палеж, Стране. Све ове ливаде су биле лошег квалитета, осим Ропушнице и Катуна, стрме, готово неприступачне, са много камења и шикара, које је било тешко и покосити и попластити, а нарочито сијено сађенути у сијена (стогове). И поред тога, људи су се готово грабили да узму што више ових ливада да косе "под наполицу" (половина сијена припада власнику ливаде) или "под травнину" (плати се вриједност половине сијена), код власника који немају радне снаге и више стоке. Тако је често испадало као да је сијено са таквих ливада добијено џабе. Половином јула је почињала косидба и у Ропушници. Тада би и домаћинства из Котала пресељавала у Ропушницу, гдје су имала колибе или савардаке (Милован Јовановић, Марко Симоновић, Андрија Милошевић, Јован Бјелић и Зарија Машковић, а некада и Бошко Јовановић, Ђукан Јовановић, Манојле Стевановић и други. Рако Букилић је тада селио у Доли, гдје су издизали његови рођаци из Пожње и Лијешња.

Сијено из Ропушнице је изношено или извлачено на воловима на сјењак на Пољанама и ту ђенуто у сијена (стогове). То је трајало више дана и тада је било веома живо на путу од Ропушнице до Пољана, у зависности од броја радне снаге у домаћинствима и количине сијена. Једни су носили, други вукли са воловима, трећи товарили на коње, четврти ђенули на сјењаку, пети спремали љемежје и завровину (буковину) итд. Било је и моба за помоћ инокосним породицама. Мобе су, некада, организоване и по мјесечини, послије сједника омладине на Горњем долу или на неком другом мјесту. Некада власник сијена, до ујутру, није ни знао да му је сијено већ изнесено на Пољане. На сјењаку је сваки власник имао стално мјесто за своје сијено. Било је лијепо видјети толико стогова (сијена) на једном мјесту, а сјењак се добро видио и са Црквине. Слично је било и са сијеном које су имали сељаци из Камене Горе, Раванаца и Оструж њ а, које је преношено на сјењак у

Гнојиштима. Љућани су сијено из Катуна ћенули на својим ливадама. Сво то сијено је зими, по снијегу, у новије доба, одвлачено на саоницама у село, а раније ношено на леђима. И за тај посао су често организоване мобе.

Сточна храна (лист и сијено), је зими преношена са велике удаљености по два-три сата хода у једном правцу. Сијено су доносили и из Доње и из Горње Љуте у Осретке. Вељо Божов Машковић је доносио сијено са Чукљина у Љутој у Лазине код Гробља, далеко око 10 км. Могао је донијети по 30-40 кг, а то није било довољно ни за један оброк за 30-40 оваца. Сјутри дан је морао истим послом у Љуту и тако све док не потроши читаво сијено. Имали су и други Осречани у Љутој ливаде, као Радован Илијин Машковић, Петар и Арсеније Милошевићи, Лазар и Перко Милошевићи итд. Неких дана би се окупило по 15-20 дјевојака и младића да иду за сијено и по снијегу и по копнини. Некада су сакупљали и мобе. И Влајко Симоновић је најмање 5 пута ишао у мобу своме ђеду Вељу, када су му доносли сијено из Љуте. Зарија Милошевић је, иако неспособан од ноге, пошто му је погинуо отац, доносио сијено из Сиришњака уз Врело и Ропушницу на Пољане, па онда низ Брда до Закриља. Тада још није било саоница нити пута, да би се с Пољана могло вући сијено. И лист је доношен из удаљених лисника, уским и зараслим путинама, по киши и снијегу и по сваком времену, јер се стока морала свакодневно хранити. Једно бреме листа је било једва довољно за један оброк за 30-40 оваца или коза, а у њему има свега 7-8 кг. самога листа.

Код спремања хране за стоку (косидба и сјеча листа) највише су употребљавани ови појмови: насадити косу, затравити, отковати, клепати, намицати, откос, раскос, косбаша, грабуље, виле, ков, наковањ, чекић, билеђија (билегија) водијер, пластити, грабити, пласт, капина, навиљак, пласа, трина, колац, розга, просторина, подустор, подина, сијено, стожина, стог, ћенути, котар, љемез, завровина, површити, лист, листати, купити, лисник, брст, пљева, слама, шеварина, граорина итд.

Сточарство

Сточарство је други вид занимања Осречана. Без више стоке није се могао замислити мало пристојнији живот у селу.

Највише је гајено оваца, коза и говеди, а само мали број породица је имао по једног коња. Магарад нијесу држали прије рата.

У селу је, пред рат, било око 1.500 оваца, око 1.200 коза и око 800 грла говеди. Највише стоке су имали: Рако Букилић, Мијајло Машковић, Милован Н.Машковић, Марко Симоновић и други. Коње су имали: Радосав, Милован Новаков, Радуле, Мијајло и Милорад Машковићи, Симо Рнковић, Благоје, Радуле и Велимир Милошевићи, Марко Симоновић и Радомир Бјелић.

У селу је било веома мало испаше за стоку, па су овце остајале у планини до "мртве јесени", а некада и до почетка јануара, у зависности од тога кад падне већи снијег. Козе су се храниле, углавном, шумом, а зиму су проводиле, у лисницима да би брстиле. Када падне већи снијег, нарочито у високијем дијелу села, говедима и козама је кресана (сјечена) букова брст (гране), како би им се мање давала припремљена храна: храстови лист, шеварина и сијено. Ако је снијег био мали или га уопште није било, козе су дневно прелазиле и до 10 километара кроз лиснике да би брстиле. Када има више коза тада су ишле толико брзо да их је чобанин једва стизао. Овце су зими боравиле, углавном, на торинама. Све док би се почеле јагњити (око 1. марта) храњене су храстовим листом за ручак и за вечеру, а за ужину по мало сијена. Тек кад се ојагње добијале су још по два оброка сијена, да би боље задојиле и подигле јагњад. Највише посла око оваца било је у току њиховог јагњења, обично у мјесецу марту. Требало их је, преко ноћи више пута обилазити, па ако се нађе нека ојагњена, поготово ако је рђаво вријеме, увођена је са јагњетом у собу гдје спавају чељад. Ту би остала док се јагње задоји и осуши.

Најтеже је било у прољеће. Сијено и лист, готово нестану, а траве још нема. Ливаде су се морале забранити за пашу око 1. априла да би се покосило више сијена, а на пашњацима је трава споро расла да би овце могле нешто користити. Зато су овце, све до половине маја, дан проводиле у тору, уз веома оскудну храну. Слично је било и са говедима. Њима је, углавном, давана шеварина (сува кукурузовина) осим кравама које су се музле или су имале телад, као и воловима за вријеме орања. Зато су домаћинства са више стоке, а нарочито чобани, једва чекали да дође вријеме за издиг у планину. У прољеће је ситна стока морала да јави (путује) далеко у пашу. Тако је Петар Бјелић,

иако у старим годинама, јавио у пашу и по 70 оваца и коза из Закриља, изнад Криоча, на Вратло, преко Возника у Јеловац, па уз Почивала и Брацковину до Липе и Ћетковог лаза, на даљину преко 6 км, а увече истим путем натраг у Закриље. Мијајло Машковић је држао и до 100 оваца и коза, које су, у прољеће, јавиле из Камене Горе преко Пејина мрамора, низ Гробље на извор Лучића, па путем преко Тодоровог бријега низ Раздоље до Гроца и Зечкула, а увече истим путем натраг. Слично је било са стоком и других сељака. Стока је више јела шуму, него што је пасла траву које на овом просторима готово није ни било. Да су читав дан зобале зоб, док дојаве натраг кући, биле би гладне. Зато није чудо што је мљечност оваца и коза била врло слаба, па домаћице нијесу ни покушавале да скупљају мрс. То су могле тек пошто издигну у планину, гдје је било више траве.

Око датума издига је, често, долазило до сукоба и свађа, јер су једни тражили да се издиже 15. јуна, а други 28. јуна или чак и касније. У планини је било више испаше, бар за први мјесец дана, а у Талима и читаво љето. Ако је љето сушно, онда је и траве у планини било мање.

Честа је била слика у Ропушници да послије "струге" (послије 10 сати), ако је дан облачан, буљуци оваца и коза најаве преко Котала према Талима и да прве улазе под Штирну пећину, а посљедње крећу из Ропушнице, образујући колону дужу од 2 км. По неколико мањих буљука је скретало с Корита уз Мале плани или преко Точила према Прелијесу. Групе чобана, најчашће дјевојке, скупе се по четири-пет и у таквом поретку иду уз пјесму. Испред ноћи све се то "сјази" у Котла, да би, у одвојеним буљуцима, стока одјавила колибама у Ропушницу. Због тога би паша у Котлима брзо нестајала, па су говеда морала јести буковину или остајати гладна. Слично је било и у Палежу и у Катуну, гдје су издизали Љућани. Тали су врло стрме, са уским стазама и за стоку и за људе између појединих травнатих површина, на којима се напасала стока, одвојене мноштвом попречних или уздужних камених вијенаца (обручина). Чобани су често правили (закопавали, подзиђивали) ждрелине (пролазе) уз мање камене обручине. Често су се овце сатирале (сурвавале) у провалију или их је озљеђивало камење, које су овце или козе покретале, крећући се по каменитом и стрмом пашњаку. Ријетко је прошло неко љето да на тај начин не страда по неколико оваца већине домаћина. То је, на неки

начин, био вид плаћања пашарине. Чак су и козе, које су врло спретне у таквим стрмим просторима, заскакале (улазиле) у неке мање заравни за травом (изнад Врела, у Дуге и на друга мјеста), а онда се нијесу могле вратити истим путем. Тада су чобани излагали опасности свој живот да би спасили те козе из заскока. Некада су их морали везати, а други чобани извлачити помоћу дугачких веза.

Пет-шест година испред рата, кад нестане паша у Котлима, Марко Симоновић и Рако Букилић су јавили по 10-15 говеди у Тали (Кошенице, испод Ћопа, у Позиду) да пасу, пошто су направили дио пута и подзидали неколико ждрелина на Влашком камену, преко Кошеница и на улазу у Позиду. Због велике стрмине било је увијек опасно да говеда страдају, нарочито кад је земља клизава (омазна) послије веће кише или када је велика суша. Зато су морали, ако се небо почне облачити, брзо вратити говеда у Котла. Иначе, Ракова и наша породица су увијек биле у пријатељским односима, а 1934. године, кад је нашу колибу срушио снијег (урав), били смо супоници у Раковој колиби.

Више година се по нека Костадинова крава сатрла (сурвала) из Кошеница према Драги, пошто су, углавном, ишле без чобана у пашу. Неки домаћини, који нијесу имали чобана, су, почетком јула, своју јагњад јавили у Жлијеб и ту их остављали и по 20-30 дана. У Жлијебу је било доста младе траве за пашу, а готово читав дан има хладовине, због такве конфигурације терена. Међутим, јагњад нијесу много напредовала зато што у Жлијебу нема воде. Дешавало се и да се неко јагње сатре (сурва) у провалију поред Црвене греде, па тако власник претрпи штету.

У Талима и у Планима има много опасности и за чобане и за стоку, како од сатирања тако и од покретног камења. Тако је у Пријекој греди страдао Мијајло Арсенијев Милошевић, којега је убио камен испод оваца и бацио га у провалију. На сличан начин је страдао, у јесен 1928. године, и Петар Павлов Симоновић из Оцке Горе, који је пошао да спасава неколико оваца из заскока на јасеновској страни Тали. Уз Жлијеб на Лајушници су могли изићи само најхрабрији, јер је доље провалија од око 300 метара, тако да много осредачких чобана нијесу туда пролазили. Преко Тали постоји више мањих, паралелних, камених обручева, који се пружају хоризонтално, а на неким

мјестима, као у Кођем долу, имају коси положај. Зато се тај дио зове Ребра.

Интересантно је да у Талима од Потајске горе до Прелијеса нема извора, осим једног под Штирном пећином, веома малог капацитета. Претпоставља се да вода овдје долази из Горњега сметишта, гдје се дуго, преко љета, задржава смет снијега или из дубоке јаме-снијежнице иза врха Тали на јасеновској страни, далеко од Штирне пећине око 400-500 метара. Ту, под Штирном пећином су чобани Јоле Јовановић и Влајко Симоновић, око 1925. године, направили у камену већу каменицу гдје се скупља вода, тако да могу пити кад ожедне на љетној жеги. Каменицу су заграђивали да из ње овце и козе не могу попити воду. Неколико година је ту било дрвено корито за појење стоке, које је направио Радош Новичин Машковић код Драге, а изнио га је заједно са Влајком Симоновићем.

Ни у Планима нема воде осим једнога малога извора готово на врху Мравињача, који се улива у природну, отворену каменицу, па се вода од сунца брзо угрије. Али, кад нема друге, добра је и та топла вода. За вријеме топлих дана, у јулу, готово сва ситна стока је, послије 10 сати (муже на стругу), јавила на Врела да би пила воде и да пландује док "подлади" сунце. Само су мања стада појена на Коритима и ту пландовала. Из Ропушнице су стада (буљуци) оваца и коза јавила прогоном преко Главице Милићевића и између долине Стевановића и Долине Вучковића, па даље поред Ломова, а из Котала низ Драгу до извора који се зове Врело. И Љућани су стоку јавили на појило и пландиште у Доњи Топли поток. Са Страна и Кука су имали прогон преко Загвожђа на Крш на дно Катуна, а оданде путем кроз шуму испод Катуна до пландишта, далеко око два километра. Они из Катуна су имали други, горњи пут до заједничког појила и пландишта.

Када се напију воде и овце и козе су саме ишле на своје пландиште. Сваки буљук је имао своје мјесто испод великих букава. Чобани су сједјели, пјевали и забављали се на разне начине. Момци су свирали на свирало (фрулу) или на дипле (двојнице) и такмичили се чије је свирање боље и љепше. Иначе су чобани стално, чувајући стоку, носили свирало и тако лакше издржавали самоћу. Неки момци су на пландишту, урезивали своја имена или монограме на кору букава. Ено се и сада могу прочитати нека имена, која су написана прије 70 или 100 година.

Дјевојке су стално носиле игле, осим кад је неки "светац" и плеле чарапе, џемпере и друге одјевне предмете и пјевале саме или заједно са момцима.

Када "подлади" сунце, око 15 сати, чобани су покретали стоку, поново је напојили и окретали уз планину. Неки су ишли уз Сирови бријег према Откивачи и Позиди, други уз Сјењаке према Кошеницама и Ластвама, трећи уз Драгу и Прасарницу према Прелијесу, а Љућани уз Мачковњаке и уз Брегове према Талима. То се понављало готово свакога дана до краја јула када се мијењао начин напасања стоке. Наиме, тада се прекидало са "стружењем" (јутарњим напасањем и мужом око 10 сати), па је стока, послије јутарње муже, отварана касније и читав дан остајала на паши. Тада већ и ноћи постају дуже и хладније, а и кише чешће падају, па није било потребно да се стока јави на Врела. У годинама када нема вукова, ситна стока је могла, од почетка августа, да иде сама уз планину.

За вријеме љетњих олуја, које су, често, планину захватале ноћу, стока се морала пуштати из торова и склањати под оближње букве или у Дасјину пећину (по Драгуни Радовановој Машковић), на путу према Коритима, у коју је могло стати око 200 оваца и коза. За ово је коришћена и пећина Вулевића, која је отворена и много мања. И из Котала се стока спасавала испод букава у Прасарници и испод малих пећина. Некада је стока тјерана и под Црвену греду у Талима.

У позну јесен, неки чобани нијесу у Ропушници имали колиба и савардака за стоку па су спрађали (затварали) овце у пећину у Ластвама, у коју је могло стати око 300 оваца. У ову пећину је најприје спратио козе Периша Драгојев Машковић, кад је био младић. То је, отприлике, било око 1890. године. Никада није утврђено колико је ова пећина дубока, јер су се примитивна средства за освјетљење (луч, бакља, фењер) гасила послије 50 метара дубине. Прилаз пећини је био врло узак тако да су том стазом могле ићи само по једна овца. У пећини је, послије 30-40 година коришћења, било доста овчијег ђубрета, дебљине око 30-40 цм. Испод пећине и улазне стазе је обруч висине преко 20 метара. Послије Другог свјетског рата ова пећина је мање коришћена него раније.

У Ропушници и у Катуну је сијено добро рађало пошто су ливаде, преко љета, добро ђубрене премјештањем (прегрђивањем) торова у којима је стока ноћу боравила. Око

прегрђивања торова је било доста посла, пошто су грађени од обичних колаца и букових грана (грађе). Око 1935. године неки сељаци су почели градити торове од љеса (букове летве висине око два метра), који су били безбједнији за стоку од вукова, а и брже су прегрђивани. У јесен су љесе стављане у савардаке или колибе да не труну, па су могле трајати и по 15 година. Код торова су грађени наслони за спавање чобана да не би вуци нападали на тор. Чешће су грађене катаве (плужине, покретне кућице), које су премјештане као и торови и у њима спавали чувари торова, најчешће старији чобани. Код торова су везани торни пси-овчари, најчешће расе "вучјак", како би лајањем на вријеме најавили долазак вукова.

Говеда су, такође, везана на ливаду ради ђубрења. Било је милина видјети Ропушницу прекривену пластовима (капинама) или сађенутим сијеном у коље. Ропушницу је било лијепо видјети и у прољеће када процвјета докољена (нарцис, ружа), па изгледа као да је пао снијег, а пријатни мирис докољене готово опија. Исто тако је била лијепа у септембру, када се заотави, а велики број оваца је, свакога предвечерја, готово покрије. Како се ноћ примиче овце се саме приближују своме тору у којему ће преноћити. У сваком већем буљуку био је ован-предводник (угич) и на његовом врату чактар (веће звоно). Сваки чактар је имао друкчији звук, па је њихов заједнички одјек личио на неки оркестар. У стадима је било бар по један приплодни ован, који су, често, започињали међусобну кавгу са овновима из других стада. У томе, изгледа, овнови личе на људе или обрнуто. Било је више случајева да, послије снажног судара главама, један ован остане на мјесту мртав, а било је, истина рјеђе, да од судара оба овна падну мртви. Негдје у љето 1967. године Вуксан Влајков Симоновић и Милета Чедислављев Стевановић, на смету у Котлима, заваде Влајковог овна Виљушка и овна Бранка Машковића. Тада их измакну на довољно одстојање и пусте. Овнови се залете великом брзином и од првог судара Бранков ован падне мртав. Вуксан и Милета су се правили да нијесу ништа криви и тако се све заврши. Послије 5-6 дана, заваде Вуксан и Милета Виљушка и овна Драгише Бјелића на пашњаку у Међеђој драги. И ту Драгишин ован падне мртав послије првог судара. Крајем септембра исте године Виљушко је на исти начин убио овна Драгослава Бјелића на Пиревинама у Ропушници. Слиједеће,

1968. године Виљушка су заклали приликом изградње куће да не би и даље убијао друге овнове, јер су његови рогови били завиљушени и готово срасли, па су били опаснији од рогова који су расли природно. Било је и борби волова, са тешким посљедицама. Зато су чобани морали пазити да до оваквих борби не долази.

Свака домаћа одрасла животиња је имала своје име - па су се чобани са њима често свађали, клели их, тјерали их и намамљивали (вабили), обраћајући им се по имену. Овце су, најчешће, имале имена: Калуша, Зрња, Докољена, Чуља, Жуја, Јаштерица, Бјека, Листока, Јаребица, Крсточела, Латинка, Галља, Бугарка, Мрка, Праменка, Руда, Мркочела итд, а овнови: Галјак, који је носио чактар на врату, а стрижен је само до половине леђа, тако да је по више година носио гриву на врату и плећкама. Није му стрижен ни реп. Даље су имали имена: Виљушко, Зрналъ, Бјеличко, Мркалъ, Калушко,Рудалъ, Брњаш итд. Чобани-мераклије су овновима запињали (завиљушивали) рогове док су мали (док су јагњад) помоћу канапа да би им расли увис и да би се засврдлили. Зато су такви овнови добијали име Виљушко. Било је лијепих и крупних овнова, са великим природним, коврџавим роговима, који су се добро тукли са другим овновима. Мало је било овнова без рогова (шућака), а било је доста оваца са роговима. Овнови, који су носили чактар, ако су били појавни (ако су ишли пред овцама) гајени су и до 12 година, а међу овцама су се понашали као прави газде и старјешине. Ако би се у "његово" стадо умијешале овце из другога стада, он би изишао на страну, неколико пута блекнуо и онда би све "његове" овце прешле код њега. Такав ован их је љети наводио на најбољу пашу и увече их сам доводио код колибе. Овце су, углавном биле бијеле, али, у готово сваком већем буљуку било је по неколико шарених или црних оваца, које су се звале "Шара" или "Галља". А , и ован који носи чактар је , најчешће био "Галјак" или "Шарак". Ту је било мало и празновјерја. Ако поред оваца пролази нека"вјештица", очи ће јој најприје "ограбити" гаљу, па се осталим овцама неће ништа рђаво догодити.

Овце су тјеране ријечима: "Ис, јави, де", а овну са чактаром је чобанин говорио: "Арда, Галјак" и он би одмах кренуо пред овцама. Неки овнови-предводници су учени да се воде пред овцама или им чобанин само викне: "Ћи, оди, Галјак" и он би

кренуо за чобанином, а овце за њим. Овце су се вабиле (намамљивале) ријечима које је тешко и написати, а камо ли изговорити: "Тпрусј, тптрусј" уз јак звиждук помоћу језика или два прста, када се ставе у уста. Тада се овце брзо скупе око чобанина, очекујући да ће им дати со или, зими, сијено. Стоци је једном недјељно давана со, али не у петак, јер се вјеровало да би због тога било штете од вука или би се нека сатрла, сломила или разбољела од неке болести. Зими се со стоци давала из карлица, а љети се сипала на више мјеста на пашњаку (солила). Појединачно су овце мамљене (вабљене) ријечима: "Бја, Калуша, Зрњо" итд, а јагњад са "Тпруке јаго". Козе су имале имена: Писара, Штика, Вилорога, Балља, Милореса, Жука, Појасица, Реса, Соколица, Зека, Јелокош, Маликош и друга, а јарчеви: Штикоје, Бисјко, Сргоје, Шутиле, Периле, Врањко, Голубан, Шарко. Јарац је носио на врату чакалицу (клепетушу) или звоно. Козе су чобани тјерали ријечима: "Исјке" (са меким с, као што се код нас изговара ријеч сјекира), а мамили су их (вабили) са "Кеђ, кеђ". Јарад су вабљена са: "Тики, јаре".

Краве су имале имена: Мркуља, Зекуља, Јелуља, Китуља, Шаруља, Сивуља, Дивуља, Красуља, Крстуља, Ћетуља, Бјелуља, а волови: Мркоња, Галоња, Јелоња, Шароња, Китоња, Сивоња. Краве су тјеране са ријечима: "Ћуље", а теле са "Љуке". Вабљене су са: "Сјок Мрке, сјокКите, сјок Шаре, а теле са "Сјок каве" или "Дојш каве". Ако се говеда растуре по шуми, онда их чобани гласно вабе са: "Дојш Мрке, дојш Шаре" или са "Ејс Мркец". Кад краве препознају глас чобанина, обично се и оне огласе риком, па их чобанин лакше нађе.

Ако је вријеме топло на говеда нападају муве и обадови, па се она брзо разбјеже по шуми. Ако неки чобанин хоће да се са другим чобанином нашали, само викне: "Обад, обад" и то понови неколико пута и говеда се брзо разбјеже на све стране. Тада чобанин има муке да их опет сакупи.

Када се са воловима оре, говори се: "Ојс, дољ амо дље", "Више Мрке, више" (да иду изнад бразде), а код окретања на крају њиве: "Јоч ојст амо'ста". Волови се завађају да се бију у планини ријечима: "Вара бу, вара бу" и они одмах почну да бучу и да се приближују један другом. Ако се пободу (побију) мимо воље чобана, онда им се виче: "Ујсту, вук ве закло".

И коњи су имали имена: Дорат, Вранац, Мрков, Зекан, Алат, Брњаш, Баћко, Алат, Ћеталъ, Путалъ, Доруша, Брња,

Зекуша, Ласта и друга. На коња се викало: ”Ћпро Зекане”, а вабљен је ријечима: ”Ња, Зечко, ња”.

Све до 1924. године нико у Осрецима није користио волове и коње за извлачење сијена из Ропушнице на Пољане. Кажу да је прве саонице за вучу сијена на воловима направио Мирко Симоновић, пошто је дошао из ропства. Иначе су волови цијело љето били беспослени, а људи се мучили. Тада су почели товарити и коње сијеном и на неки начин, бар мало, олакшали себи живот.

Готово свака породица је држала по једну свињу (годишњу или ”пиле”) за зимницу. У годишњој је могло бити до 150 кг, а у ”пилету” до 100 кг меса. У близини сваке колибе грађен је телечар (мала стаја, кућара) за телад и крмедар (још мања кућара, у коју човјек није могао ући) за крмад (једно, највише двоје). Ту им је било корито за сипање хране, најчешће кувана трава-мећа (коприва, штир, чаплијез) тиква, јабуке, кромпир и друго. Крмадима су стављане брњушке (алкице од жице) у ћушу (њушку), да не могу ровити (копати, рити) пашњак по Котлима и ливаде у Ропушници.

Крмад (свиње), углавном нијесу имала имена, а тјерана су: ”Киш”, а вабљена са: ”Гућ гудо, гућ гудо”.

Пси су имали имена: Шаров, Зељов, Бањов, Гаров, Шапов, Жујов и слично. Тјера се са: ”Мрш”, а ваби са: ”На, Шарове”.

Мачке су тјеране са: ”Мац отоле”, а вабљене са: ”Мисј мацо” или ”Мац, мац”.

Кокошка је тјерана са: ”Иш”, а вабљена са: ”Ћук, коко”.

Све домаће животиње се јављају гласовима којима нешто траже: да једу, да пију воде, да им се да соли или траже своју младунчад. Овца блеји, коза вечи, говече риче, коњ рже или ињиче, крме рокће, пас лаје или вије (завија), мачка мауче, кокошка кокодаче. Нарочито је гласна када снесе јаја (весели се). Пијето (пијевац) кукуриче (пјева).

Овце су, нарочито, гласне када им се, ујутру, припуштају јагњад, тражећи своје јагње, а и јагњад блеје док не нађу своју мајку. Ако је стадо веће, створи се велика галама (врева).Овце могу да својим понашањем најаве снијег: халапљиво пасу, једу и суву траву и шуму и, кад увече уђу у сувоту, блеје. И пијетао може да најави промјену времена ако пјева увече (у вечере). Колико пута запјева толико ће дана бити вријеме рђаво, односно лијепо. И преко дана пијетлови пјевају, поготово ако

чују другога пијетла у селу. Готово се "надпјевавају" док се не уморе. Чују се доста далеко: из Равнога у Камену Гору и на Биљегу.

У стаду оваца и коза морали су сељаци држати овнове и јарчеве за приплод (празове), и вола (бика), коња (пастува) и крмка (вепра-нераста). Приплодну стоку су држали само имућнији сељаци, који су, иначе, држали више стоке, па су бикове, пастуве и вепрове давали комшијама, најчешће, бесплатно да се и њихова стока пари (осјемени). Овца се "мрка", коза "тече", крава "води", кобила "пасе", прасица (крмача) "букти", кучка и мачка се "ћерају".

Овца, коза и крмача "носе" младунчад пет мјесеци, крава девет мјесеци, кобила 12 мјесеци, а кучка и мачка од три до четири мјесеца, јер њихово парење траје више од 15 дана, па се тачно не зна колико носе младунчад. Стока се у пролеће млади: овца ојагњи, коза окози (ојари), крава отели, кобила ождријеби, крмача опраси , кучка окуци или оштени, мачка омаци. Овце, козе, краве и кобиле, најчешће омладе по једно младунче, крмача до 15 прасади, кучка и мачка до петоро штенади, односно мачади. Ако су овце и козе добре и крупне давале су и по двоје јагњади или јаради, поготову када је, послије рата, вршено вјештачко осјемењавање. Краве се ријетко близне, али се дешава. Овце и козе су држане до 12 година, краве до 20, коњи до 30 година.

Када власник жели да празови, бик, пастув, не служе за приплод онда се врши јаловљење, асуљење (штројење). Овај посао су стручно радили само ветеринари, а неки сељаци су то радили примитивно, најчешће, успјешно шкопљењем бритвом бријаћом, јаловљењем (тучењем) специјалном дрвеном маљицом. То је највише и успјешно радио, Влајко Симоновић, а раније је то радило више сељака. Било је и угинућа, али ријетко, ако се послије овакве "операције" стока нахлади или лежи у блату или ђубрету. Уштројени (кастрирани) овнови, јарчеви и волови су називани: јаловаши, утукаши, товљеници. И крмаче (прасице) су штројене (шкопљене) да се више не букте, односно не прасе. То је много компликован посао, па је мало људи то радило. Била је позната, по томе, Видна Миланова Бјелић, која је живјела на Броду, а тај посао је наплаћивала.

У вези са држањем стоке има доста појмова који се веома брзо губе и заборављају, као: тор, торина, кочак, јасли, обор,

кућер, телечар, крмедар, коњушница, струга, катун, појило, корито, пландиште, ждрелина, заскок, изимити, дати на изор, издићи, здићи, острићи, вуна, јарина, кострет.

Стока је оболијевала од разних болести: црног пришта, жућенице, утробице, бијеле на оку, папкаре, метиљавости, надимања, крви, тровања росом, лишаја, шуге, сипљивости, гутунара, сичка (промак), вучца итд. У ранија времена није било ветеринара, па су ове болести сељаци и чобани сами лијечили давањем обољелој стоци разне љековите траве. Ако чобанин на испаши примијети да се нека овца или коза често "протеже", зове у помоћ другога чобанина, ухвати обољели брав и са отвореном бритвом, сјечивом окренутим према горе, врши покрет од репа уз леђа према глави и говори: "Дерем, дерем, дерем". Други чобанин га пита: "Шта то дереш" - "Дерем жабу", "Што је дереш?" - "Дерем, дерем да је није, да је бог убије" и тако три пута. Кад животињу пусте, ако се стресе, сматра се да је излијечена, мада се дешавало да већ истога дана угине. Вјеровало се да је животиња добила протезање зато што ју је прескочила жаба, иако жаба у планини готово и нема, а сигурно је да је појела неку отровну траву.

Сељаци су имали лијек против озљеде (удара) код животиња тупим предметом (кад ован удари роговима овцу или ако их удари неки већи камен на паши) који се звао "убојни камен". То су била два камена величине сапуна, кафене (браон) боје. Да се направи лијек требало је употријебити пола литра варенике у којој се трљају та два камена. Кад варенika добије боју бијеле каве, то се даје озлијеђеној овци, кози или било којој другој животињи, да пије. То је био доста ефикасан лијек. Некада се тај "убојни камен" користио и за лијечење чељади, ако су ударена у леђа, бутине или у друге меке дјелове тијела, под условом да нема отворене ране. Убојни камен је купован негдје у градовима, али није познато његово поријекло и састав. Можда би се још нашао у некој Осредачкој кући.

Први ветеринар у Колашину је био Станко Радовић из Бјелопавлића од 1911. године. У срезу колашинском, прије рата, радио је само један ветеринар, Рус Лебедински, али он није залазио у беспућа као што су била Ровца и Мораче. Уз то ветеринарске услуге су биле веома скупе, па сељаци нијесу могли да их плате.

Планинке су употребљавале ове појмове: вареника, млијеко, јомужа, овчавина, кођавина, крављавина, смок, бијели мрс, меки сир, тврди сир, слани сир, скоруп, пршТевина, грИјавина, грушавина, повлака, пјена, штетљавина, бурљавина, урда, сурутка, масло, стап, млаћеница, сплачине, карлица, разљевач, каца, бркати карлице, сирити, сириште, сиришњак, купљење, прозукнути, плијес, запрагнути, закапити, сакрити, кабо, ћедило, крс, дебе, круг итд.

Имали су чобани много клетви за своју стоку: ”вук ти га попио”, ”сломила ногу”, ”сломила врат”, ”не музла се”, ”ударило ти у виме”, ”дабогда се не врнула” и много других.

Најоптерећенији чланови породице били су чобани, нарочито у породицама које су држале више стоке, Још од пете или шесте године дјеца су, и мушка и женска, имала велике обавезе. О игри и лијепом дјетињству није могло бити ни говора. Још од раног пролећа дјеца су морала и радним и нерадним даном устајати ” у девет зора”, што значи веома рано, да би тјерала стоку у пашу, најприје козе, а затим и овце и говеда. Када јагњад и јарад одрасту, одлучивана (одвајана) су од мајки и чувана одвојено. Чобани су морали да пазе да им стоку не нападну вуци, да се не посатиру, да се добро напасу, да није жедна, да се која не изгуби, да не пође у туђи буљук итд. Зато су преко дана, нарочито када се издигне у планину, морали по више пута да их броје, да би утврдили да ли су им све на окупу. Такво једно бројило (сужење на путу), налазило се иза Корита према Котлима. Ако чобанин установи да му фали нека овца или коза, морао се вратити и тражити је по пашњаку, куда су се кретале у току дана. То је био тежак проблем, јер чобанин није знао шта ће са осталом стоком, па је морао тражити помоћ од осталих чобана. Често се дешавало да изгубљену овцу или козу нађе мртву, ако је ујела змија, или се сатрла, или је убио камен. Не зна се шта је за чобанина било горе, јер је укућанима морао објаснити шта је радио, те није примијетио кад је наступила штета. Чобанин је морао имати нешто оштро (бритву или бритвулин) да би болесном браву могао накрвавити (насјећи оба ува), ако се отровао од младе траве, да би угинулог брава (ако се сатро или га је убио камен), преклао да истече крв, да се не ”мрцини”. Чобани су често, били гладни, јер су преко дана, код куће или код колибе, морали на брзину нешто појести, а за ужину су носили по парче хљеба и сира. Само су вечеравали са

осталим чељадима. Дешавало се да нека овца оде у туђи буљук, одатле у други, трећи, тражећи свој буљук, и тако доспије и до удаљених катуна, као што су Доли, Капа морачка итд. Тек се по причању чобана, сазнавало да у "Долима има нечија овца", па би чобанин коме недостаје ишао да је доведе. У међувремену до таквог сазнања чобанин је загледао сваки жбун, вртачу, јаму, да му ту није изгубљена овца. Чобани су морали бити код стоке по сваком времену, често гладни, слабо одјевени и обувени. Нико није бринуо како им је. Зато многи нијесу волјели да чувају стоку, већ су радије радили на имању око усјева, сијена листа и другога. У "мртву" јесен, пошто се здигну говеда и козе, код оваца би остајао одрасли члан породице, најчешће одрасли момак, који би посупашио (заједно становао) са другим чобанима. Спавали су у једној колиби, а често заједно и спремали храну, обично на смјену. Мало је било породица које преко љета неби претрпјеле неку штету у стоци: поједе вук, уједе змија, сатре се, разболи се од разних сточних болести, "оде од вимена" (добије упалу вимена), итд. Неки домаћини су то прихватали као нормално, па се због тога нијесу нервирали, нити су галамили и викали на чобане, као што су били Костадин Букилић, Радош Главичанин и други. Радош би на примјер, када му кажу да је вук заклао неку овцу или козу, и ако их је увијек мало имао, само рекао: "У реду, сјине" са нагласком на ријеч "у реду". Други су, иако су имали више стоке, увијек викали, љутили се, испитивали чобанина гдје је био, што није пазио итд. Из свега се може закључити да је то био тежак и мукотрпан посао.

Више имућнијих, а "инокосних" (малобројних) породица из Осредака су , нарочито, од пролећа до јесени, имали најамнике за рад око стоке, а повремено и за рад на имању. Најамници су били дјевојке или момци из бројнијих, а сиромашнијих породица. Обично је отац уговарао под којим ће условима његово дијете радити као најамник. Висина накнаде је одређивана, најчешће, у храни: житу, кромпиру, мрсу, а врло ријетко у новцу. Ту храну је користила најамникова породица, а он се хранио код газде. Договарано је и шта ће газда купити најамнику од одјеће и обуће, који су најамникови послови итд. Најамник није био осигуран као радници на државним пословима. Ако се разболи, лијечење је плаћао родитељ. Послије ослобођења, 1945. године, донесен је закон да се свим најамницима, који докажу да су

били у најму, то вријеме призна у стаж за пензију, пошто се сматрало да је то био врло тежак рад. Многи су ово злоупотријебили па су, помоћу свједока, "доказали" да су у најму провели онолико времена колико им је недостајало да би остварили право на пензију. Таквих је било и у Осрецима, као и у другим крајевима.

Било је вриједних најамника, који су радили марљиво, као што би радили код своје куће. Такав је био Војин Ћилев Јовановић, који је код Мијајла Машковића и код других газда био у најму око 10 година. Мијајло је, иначе, промијенио доста најамника од 1913-1941. године, који су били из Осредака, Роваца и Горње Мораче, све док нијесу дорасла дјеца његовог брата Радоша, да могу чувати стоку и радити на имању, које се простирало од Камене Горе до Гроца и Ропушнице. Најамнике који су слабо радили, газде су одмах отпуштале и примале друге.

Најамнике су, краће или дуже вријеме, имали: Миле Стевановић, Сава Стевановић, Вуле Јовановић, Мијајло Машковић, Марко Симоновић, Радуле Машковић, Радуле Бјелић, Радомир Бјелић, Петар Бјелић, Јоле Јовановић, Благоје Милошевић и други. Најамници су, повремено, били: Војин, Вукосав и Вукале Ћилеви Јовановићи, Јована Видакова Јовановић, Божана Вукајлова Илић из Јасенове, Мируна и Зорка Радосављеве Булатовић из Церовице, Милева Благотина Булатовић из Лијешња, Коса Крковић и Томаш Тодоровић из Горње Мораче и др. И у току и послије Другог свјетског рата је било најамника, али су 1948. године забрањени. Могли су радити, али под условима под којима се радили радници у друштвеним пресузећима. У ратном и поратном периоду, повремено су најамнике имали: Радуле Машковић, Никола Милошевић, Мирко и Милић Симоновићи и други, а најмници су били: Дуња Кадић и Милица Јекнић из Горње Мораче, Машан и Дуња Машковићи и Рајко Главичанин из Осредака, а много касније је код Милована Богићева Машковића радила Стануша Гагова Булатовић из Церовице.

Као што је раније речено, крајем јуна, сељаци су са стоком "издизали" у планину. Прије Другог свјетског рата, нијесу издизали због малог броја стоке, малобројне радне снаге и немања ливаде у Ропушници: Владимир и Милија Бјелић, Ђукан Јовановић, Ђуро и Радош Главичани, Милутин, Јанко и Мираш

Машковићи, Станија Лучић, Радомир Бјелић, Милутин-Ћиле Јовановић, Зарија, Стамена и Радивоје Милошевићи, Симо Рнковић, Мијајло Јовановић, Дмитра Стевановић, Милисав и Михаило Милошевићи и други. Тада су држали мали број стоке, највише до 15 коза: Милија Бјелић, Станија Лучић, Ђукан Јовановић, Јанко, Милутин и Мираш Машковићи, Ћиле Јовановић и Стеванија Милошевић.

У Ропушници су имали колибе: Милован Јовановић, Периша, Мијајло, Гајо, Милорад и Васо Машковићи и Миладин Стевановић, а у Котлима Рако Букилић, Марко Симоновић и Андрија Милошевић.

Костадин Букилић је негдје 1938. године изградио колибу у Ломовима на необичан начин: посјекао је четири букве и на њихове пањеве ставио вјенчанице (греде) за кровну конструкцију. Пањеви су били тачно гдје треба, на четири угла (ћошка). Касније је полако зидао зид, па кад су пањеви иструлили, колиба се ослонила на тај зид. Служила је дуго послије рата, али је сада нема. На томе мјесту је Војимир Јовановић изградио нову колибу. Кад је породица Ђукана Јовановића економски ојачала, направили су 1939. године колибу у Котлима, гдје су издизали само двије године док се заратило. Сви остали су имали у Ропушници савардаке: Никола Милошевић, Бошко Јовановић, Јоле Јовановић, Милка Јовановић, Милосав Јовановић, Петруша Јовановић, Була Јовановић, Марко Симоновић, Радуле Машковић, Милован Машковић, Милорад Машковић, Петар Бјелић, Андрија Милошевић, Новка Милошевић, Машан Букилић, Лука Лучић, Марко Лучић, Сава Стевановић и Радуле Бјелић, а у Котлима Милован Јовановић и Арсеније Бјелић. И Вулевићи су у Котлима имали неку стају, сличну савардаку, али у њу нијесу редовно издизали.

Године 1938. Лука Лучић је саградио колибу у Требежинама, пошто је купио ливаду од Радула Машковића, Марко Симоновић у Палуу, на купљеној ливади пок. Госпаве Машковић и Златана Јовановић на својој ливади на Станичином бријегу.

Колибе су имале камене зидове, а кров од даске. На колиби су само једна врата и по један мањи прозор. У новије вријеме, умјесто зидова стављају се вертикални стубови (диреци), на које се стављају дебље греде-вјенчанице, као

ослонац рогова, односно кровне конструкције. Простор између дирека се покива дебљом даском. На средини колибе је огњиште, а под је земљани. Сада има колиба, које умјесто огњишта, имају шпорет, емајлирани или "босански", а у колиби Влајка Симоновића модерни камин.

Тамо гдје нема изворске воде као у Котлима, код сваке колибе је било велико дрвено корито, у које су стављане велике грудве снијега да се истопе у воду, која се користила за пиће, кување и прање. Ова вода није увијек добра, јер у њој има прљавштине, па и црва. Кад се то примијети, таква се вода не употребљава за људе.

У прољеће су продавана јагњад и јарад у Колашину или у Никшићу, најчешће по врло ниској цијени. Јаре се прије рата продавало за 15 до 20 динара, а толико се могла продати само кожа, али то сељак није знао. За продату стоку купована је со за стоку и за породицу, гас (петролеум) за освјетљење, гумени опанци и друге ситне потрептшине, али је највише пара трошено за куповину жита, пошто је на имању могло родити само за неколико мјесеци.

У новије вријеме богатије породице су, у јесен, могле да закољу више комада ситне стоке: јарца, овна, јалову овцу, а рјеђе вола или неко јуне, како би обезбиједиле месо за зиму. Доста стоке су давали домаћини дуванџијама за дуван, пошто су готово сви мушкарци, а и по нека жена, пушили котробан, јер је монопол био врло скуп. Сваке јесени су, кроз Морачу, кријӯћи се од финанса и жандарма, пролазиле веће или мање групе дуванџија из околине Подгорице са врећама дувана, продајући га за стоку или за паре. За добру овцу се могло купити 4 до 5 кг дувана, а за јуне 8 до 10 кг, па би дуванџије из више породица одјавиле по добар буљук стоке.

И за вријеме Другог свјетског рата је све ово рађено готово на исти начин, али у смањеном обиму, пошто је број стоке нагло смањен, а и многи мушкарци гинули, умирали или одлазили у разне војске. Наравно, није било више онога веселља, сједника, трговине, али се морало живјети уз повећане напоре омладине, жена и стараца.

Као што је раније речено, једно од главних занимања Осречана је био рад у пољопривреди. Са таквим радом су наставили и послије рата. Број стоке је нагло почео да расте, јер је стока у рату готово десеткована. Узимали су четници, а и

партизани. До почетка 1949. године домаћинства су се прилично опоравила.

Сељачка радна задруга је у Осрецима основана почетком априла 1949. године и добила име "Саво Машковић". Упис је трајао неколико мјесеци, јер су нека домаћинства одуговлачила са уписом, па је на њих вршен јак притисак. Сва домаћинства су у Задругу унијела највећи дио имовине, укључујући и стоку. Задржала су по једну краву и мало земље као окућницу за најнужније поврће. Рад у задрузи је било тешко организовати због удаљености кућа и имања, малог броја радника, слабих климатских услова, слабог расположења за колективни рад и живот итд. Први предсједник Задруге био је Трипко Милошевић, а од априла 1950. године, Влајко Симоновић, као искусан сељак и радник. Књиговођа је био Реља Машковић, а бригадири за ратарство Димитрије Јовановић, а затим Манојле Стевановић, а за сточарство Радомир Букилић, а затим Велимир-Веко Машковић. Задруга је 1950. годину завршила успјешно, а 1951. још боље. Домаћинства, која су имала више радне снаге, без обзира колико су имовине унијела у Задругу, имала су више трудодана (надница), па су више добијала и готових производа: жита, поврћа, мрса, ракије, вуне и другога, а она која су мање радила, без обзира на уложену имовину, добијала су веома мало. То је била основна мана тадашњег задружног система.

Задруга је изградила велике овчарнике у Горњој Љутој, Оструж њу и Ропушници за смјештај оваца и крава. Главни терет рада око задружне стоке поднијели су чобани и планинке и њихов бригадир. Издизали су рано у прољеће у Доли, па се враћали у Котла и Ропушницу, гдје су остајали до касне јесени. Било је угинућа оваца и јагњади и много других тешкоћа. Остаће у сјећању 21. мај 1951. године, када је пао велики снијег до Мораче, а задружне овце су већ биле у Долима. Тада су сви способни Осречани пошли да спасавају овце и чобане. Газили су снијег висок до преко кољена и правили пртину, како би могле проћи овце и још веома мала јагњад. Кад су били од Божурица према Локвама и Прелијесу, из Лукања Чела се покренуо снијежни урав и загрнуо око 15 оваца и јагњади и однио према Речицама. Срећом, снијег је био веома мек (тзв. прљуг), све су овце испливале из њега, а изгубило се само једно јагње. Ту је било више стотина оваца. Прве су избијале на Прелијес, а посљедње кретале од Божурица, удаљене око два километра.

Тако се, ипак, све срећно завршило. Овце су неколико дана остале у селу, па опет враћене у планину.

У току љета 1949, 1950,1951 и 1952. године било је виши планинки и чобана, који су се бринули о чувању стоке и о скупљању сира и скорупа за потребе Задруге. Планинке су биле: Милка Векова Машковић, Босиљка Радосављева Машковић, Ковиљка Радосављева Машковић, Савка Ђуканова Јовановић, Ђука Миркова Симоновић, Росанда Савићева Машковић и Видосава Милијина Машковић, а чобани: Радомир Радивојев Букилић-бригадир и Велимир-Веко Гајов Машковић-бригадир, Мага Бојова Јовановић, Станка Радомирова Букилић, Милуша Стеванова Машковић, Станка Ђуканова Јовановић, Ђука Миркова Симоновић, Ћетко Радошев Главичанин, Драга Мирова Јовановић, Маргита Лукина Машковић, Драшко Јолев Јовановић, Анка Милијина Лучић, Марија Муратова Букилић и други. Чобани и планинке су веома вриједно радили , међусобно се добро слагали и веселили.

Већ крајем 1951. године руководство Југославије је утврдило да је колективизација пољопривреде у оваквим крајевима, која је извршена под притиском оптужби у Резолуцији ИБ-а, била крупна грешка и да је тиме нанешена велика штета, и материјална и политичка, читавој земљи, а посебно сеоским домаћинствима. Зато је одлучено да се, до краја 1952. године, све сељачке радне задруге, у неразвијеним (пасивним) крајевима, расформирају. То је у Осрецима учињено у љето 1952. године и сва непокретна имовина враћена ранијим власницима, а стока и алат подијељена према уложеном броју и вриједности, наравно, умањено за онолико колико је уништено, потрошено или распродато за потребе задруге и задругара. Тада је свако домаћинство почињало готово из почетка. За неколико наредних година домаћинства су нешто напредовала, али пољопривреда у Осрецима никада више није достигла оно што је била 1948. године, посебно у погледу броја стоке. Томе је, нарочито, допринијело нагло запошљавање способне радне снаге у друштвену привреду и одлазак омладине (и мушке и женске) на школовање у средње и високе школе.

У зиму 1953. године усвојен је Закон о забрани држања коза, које нијесу "санске" расе. Разлог за то је заштита воћарства и шума, које су тада интензивно сађене на голетима у организацији шумских газдинстава и Организације горана.

Иначе, козе које су тада гајене, нијесу биле нарочито млечне, требало их је стално чувати у шуми итд. Ипак, неки сељаци су оклијевали да се ослободе коза, јер су их сматрали "сиротињском мајком".

Живот Осречана се нагло побољшавао, иако се број стоке смањивао, а тиме су смањивани и приноси са имања, пошто више није било довољно стајског ђубрива. Све је то допринијело да се смањи интерес људи за обраду имања. Њиве су претваране у ливаде и пашњаке, престала је сјеча листова. Посљедњи лист у Осрецима је сађенуо Војимир Јовановић 1990. године у Папратној њиви, али му је сагорио у шумском пожару.

Много породица је престало да издиже, колибе и савардаци су нагло пропадали. Тако се дошло на садашње стање, када у Осрецима само Данило Лучић има 10-15 оваца, а многа домаћинства немају ни по једну краву. Сада у Ропушницу издижу: Лабуд Главичанин, Влајко Симоновић, Јелка, Стојан, Ковиљка и Радисав Машковићи, Боривоје Рнковић, Љуба и Милева Милошевићи, Божо, Данило и Новак Лучићи, Војимир и Тихомир Јовановићи, Бранислав Главичанин и Милосава и Мијат Стевановићи, и то, углавном, са по једном или највише са двије краве. Из Љуте издижу: Слободан, Миљан и Милија Букилићи и Сретен Машковић. Сви остали љето проводе у селу, а тако је и у осталим селима у Морачи, а и у другим крајевима, изузев планинских села од Горње Мораче до Пиве.

Воћарство

Воћарство у Осрецима је увијек било неразвијено, иако за његов развој постоје повољни климатски и други услови. У предратном периоду, а и раније, воћарству није поклањана готово никаква пажња, јер се сељак више бавио земљорадњом и сточарством. Стока, а нарочито козе, које су увијек биле бројне, наносила је велике штете засађеним воћкама - шљивама, крушкама, јабукама, џањама, дреновима и другим. У Осрецима није било великих воћњака. Свега на неколико имања било је засађено више шљива: у Равноме, Каменој Гори, на Никоновцу, у Остружњу и у Доњој Љутој. Све остало је било готово безначајно за неку знатнију производњу. Осредачка клима најбоље одговара шљиви пожегачи, али ни она није редовно рађала, поготову ако је рано прољеће топло па

прерано процвјета. Довољна је једна слана, један јачи сјеверни вјетар, а о снијегу, који у тим данима често падне, да се и не говори, па да читав род пропадне. Шљива се гајила на екстезиван начин, о њој се мало радило, није окопавана и орезивана нити ђубрена. О прскању хемикалијама против шљивиних обољења не може се ни говорити. Сељацима је увијек прва брига била да имају што више сијена. Све оно што је сметало бољем роду сијена, а то су воћке по ливадама, сматрали су штетним за њихово домаћинство. Мало је случајева да је обрађивана земља у шљивику. Шљива пожегача је подесна за производњу ракије, за пекмез, за слатко и за сушење, а нарочито за јело. Само мале количине су употребљаване за сушење на сунцу или за пекмез, а све остало је ишло за ракију, иако је пекмез врло хранљив и увијек је могао замијенити сир и скоруп. Јабуке су, такође, добро успијевале у Осрецима, углавном домаће сорте: петроваче, илињаче, крстоваче, јесенке, тврдаче и друге, али све у малом броју, по неколико стабала на читавом имању. Људи су били жељни да уберу јабуку, нарочито до половине љета. Највише су их имали Радуле и Мијајло Машковићи. Радуле их је неких година продавао "под наполи".

Успијевале су и крушке. Прије рата су биле најпознатије сорте: свињаруша, батињача, плочанка, жутац, раница и медница (виљемовка). Била је позната крушка (свињаруша) Вељa Божова Машковића код извора Вулевића у Равноме, гдје је било стално мјесто окупљања Осречана на сеоску Скупштину од раног пролећа до касне јесени. Послије смрти Вељове и Госпавине 1938. године род крушке је дијељен на девет дјелова, колико су имали кћери, односно зетова. Посјекли су је Вулевићи прије десетак година, јер је била остарала и склона паду. Тешко је процијенити колико је имала година, али свакако није мање од 200. Сличну крушку је имао и Гајо Машковић на Биљези.

У раније доба ријетки Осречани су на коњима али и на леђима носили јабуке у Колашин, Никшић или Подгорицу или на пиперске катуне и продавали их за паре или за сир. Мирко Василијев Симоновић је, често, узимао јабуке код Радула Машковића "под наполи" и продавао их у Подгорици. На пут би пошао рано у суботу преко Роваца, Трмања и Пипера или преко

Пулетића Локве, Штавња и Пелева Бријега, а враћао се у уторак, касно увече.

Орах је воћка која, најчешће, слободно расте у природи, тамо гдје га "изгуби" вјеверица или га случајно баци људска рука. Ако никне на мјесту гдје не смета њиви, ливади или другим воћкама, онда је и остављан да ту расте, па какав буде. Иначе, хладовина од ораха веома смета другим воћкама и усјевима. Ријетко су ораси сађени, јер је постојало вјеровање да ће онај који је посадио орах умријети када орахово стабло достигне дебљину човјечје бутине. То је тако могло и да буде, пошто орах расте веома споро зато што му најприје расту жиле у земљи, па тек онда гране и стабло. У селу су били најпознатији ораси Марка Лучића испод Пресла, ораси Михаила Милошевића у Крушевљу, четири ораха Василијевића изнад куће, који су били стари више од 200 година, са стаблима пречника више од метра и ораси Сима Рнковића у Остружњу. Ораси су често добро рађали и добро су се продавали, па је од њих била добра корист за породицу.

Дрењине су, прије рата, биле главна сировина за производњу ракије. Стабло дријена веома споро расте тамо гдје никне и о њему није потребан никакав рад, а плод даје готово сваке године. Највише дренова су имали: Радивоје Милошевић, Мијајло, Зарија и Радуле Машковићи, Новка Милошевић, Гајо, Милутин и Милован Машковићи, Вулевићи и други. Василијевићи су имали дренове на старевини у Јасеновој. Купљење дрењина је тежак и спор посао, пошто су веома ситне, а дренови, обично, расту у стрмим дјеловима имања и, најчешће, обрасту шикарама и трњем. Уз то, зријевају уз "међудневицу", у септембру, када је вријеме обично, топло. Ракија "дрења" је веома слабог квалитета, али неки сматрају да је "љековита". Но, била је добра кад нема шљивовице.

Осречани су увијек волјели алкохол, нарочито ракију, наравно не сви. Неки у томе, често, нијесу имали мјере. Таквих има и сада. У народу сам чуо и на више мјеста прочитао доста изрека о уживању алкохолних пића, памтио сам их и биљежио. Мислим да је корисно да их овдје наведем:

"Прва чаша част, друга сласт, трећа страст, а четврта и више, пропаст".

" Не почињи пити, ако се не знаш зауставити".

"Вино пиј из мале боце, а знање из велике".

”Не опија вино човјека, него се он опија сам”.

”Када вино долази на сто, одлазе тајне”

”Савјете примај уз вино, а употребљавај уз воду”.

”Вино и мудраце чини глупима, а ракија убија”.

”Ко пијан убија, биће тријезан објешен”.

”У води је лако потонути, у вину још лакше”.

”Тврдити да алкохолизам доприноси генијалности, исто је што и тврдити да више види онај који види двоструко (пијаница)”.

”Пијаницу, пиће најприје одваја од друштва, а затим од живота”.

”Пио сам да вас не бих гледао, а сад вас видим двоструко, јао мени”.

”Не проклињи пиће, проклињи жељу за њим”

”Пијанство је добровољна лудост”.

”Пијанство је постепено самоубиство”.

”Вода за образ, вино за душу, ракија за покој”.

”Ко у пићу утапа бриге, никад их се неће ријешити”.

”Кад намјераваш пити, сјети се како изгледа пијан човјек”

”Кад у главу уђе више пића, оде разум”.

”Добро вино и лијепа жена, то су два најљепша отрова. Зато буди опрезан”.

”Када је у глави алкохол, памет је ван главе”.

”Што тријезан мисли, пијан говори”.

”Тешко је замислити, каква би срећна промјена настала у нашем животу, кад би људи престали да се опијају и трују ракијом, вином и дуваном-опијумом. Пијани не чува ничију част, а најмање своју”.

О штетности алкохола има још много изрека паметних људи, али ја сам изабрао ове, у нади да ће бити корисне.

У Осрецима је, на неколико мјеста, успјешно гајена винова лоза, нека бијела сорта, која се није морала прскати. У Присоју испод Садова, на лијевој обали Јеловца, некада је била засађена лоза, јер се то мјесто и звало Виногради. Не зна се ко их је гајио, које су биле сорте и да ли су давале род. Виногради су, у новије вријеме, били у власништву Вула Милутинова Јовановића. Кад су се Вулеви синови подијелили, у Винограде су засадили шљиве, које су дуго година давале добар род. Сада ту нема ни лоза ни шљива.

Познат је био виноград Милутина-Ћила Јовановића и Мијаила Јовановића у Вртима. На зидовима дном њива у Закриљу, а посебно код Томе Бјелића и Николе Милошевића, зријевало је квалитетно грожђе исте сорте као оно у Вртима. Иста сорта лозе је расла и давала добар род на јасену испред куће Мијајла Машковића. На великим церовима, изнад куће Марка Лучића, расле су лозе сорте "розаклија". Сваке године су давале добар род, крупних гроздова, који су трајали до касне јесени. Било је лоза и "америчке" сорте, које су добро рађале, па и на вишој надомрској висини, чак и до 850 метара. У Каменој Гори се једна лазина звала Виноградина. Не зна се када је ту расла винова лоза као ни за Винограде Вулевића.

Најпознатији воћар и калемар у Осрецима био је Мијајло Машковић, који је калемио сваку дивљаку, чак и у Гнојиштима или их је доносио и садио на имање.

Послије рата воћарству је поклањана прилична пажња. На Броду је изграђена сушница за шљиве, али је, послије неколико година рада, разрушена. Пошто су засади шљива уништени у рату од њемачке "коњице", морале су се садити нове шљиве. На томе је доста урадила СРЗ "Саво Машковић", која је засадила шљивике у Равноме, на Вељој Њиви, у Каменој Гори, на Биљези, у Остружњу, на Ђурђевини. Али, шљиве и друге воћке су садила и домаћинства. На Вочју је, послије рата, основан Расадник, а касније Економија, гдје су се могле купити разне саднице, а међу њима и саднице шљиве на подлози џање, што се није добро показало. Те шљиве су сваке године цвјетале, али нијесу давале рода, па су морале бити извађене. Расадник је продавао и саднице шљива сорте "стенлеј", које добро рађају, али нијесу квалитетне као "пожегаче". Раније су стабла шљива достизала и 100 година старости, а сада не могу више од 40-50 година. У Равноме, гдје је најквалитетнија земља у Осрецима, шљивик засађен 1938. године, послије обилнијег рода 1948, нарочито 1961. године, почео је нагло да се просушује, па је 1988. године читав извађен. То значи да су издржале свега 50 година. Слично је и са другим шљивовим засадима у селу. Сада "пожегачи" пријети опасност од шљивине шарке, која захвата коријен стабла, што доводи до сушења. Најновија сорта "ваљевка" није се добро показала, али није још довољно испитана. Поред ових, у мањем броју се гаји "чачанска рана", "чачанска родна" и њемачка "рутгештетнер".

Захваљујући поменутом Расаднику на Вочју, друкчијем односу сељака, а највише укидању коза 1953. године, сада у Осрецима има велики број јабукових стабала разних раних и касних сорти: златни делишес, црвени делишес, јонатан, чадел, мелбо, ајдаред, мелроза, старкова и друге. Неке од ових сорти зријевају прије него старе петроваче, које стижу тек крајем јула. Осречани нијесу гајили много крушака, мада су се у Расаднику могле набавити нове сорте: калуђерка, санта марија, јулска шарена, јунско злато и друге. Само појединци су садили овакве крушке. Од јабука и крушака се може добити веома квалитетна ракија, можда боља и од лозе, под условом да није мекша од 50 степени. Посљедњих година је више породица добијало приличне количине такве ракије, пошто људи немају навику да јабуке и крушке некоме продају или сами одвозе на пијацу.

У Морачи успијевају ораси, љешници, дуње, а мјестимично и смокве, кајсије, бресквe и винова лоза. Од јагодастог воћа успијевају питоме јагоде, малине, рибизле и америчке купине.

Прије двадесетак година многи сељаци су посјекли још родне орахе и продали ораховину. Од скоро се саде нове сорте ораха: тиса, шампион, а нарочито бугарска сорта "шеиново". Сада најбоље орахе имају Лука Машковић и Боривоје Рнковић, који им рађају готово сваке године и од тога имају знатне користи. Већи засад младих ораха има Миливоје Јовановић, наставник из Врта, који му, послије 15 година, већ даје пристојан род. Он је први Осречанин, који се аматерски успјешно бави калемљењем ораха, и сваке године окалеми велики број разних воћака за себе или за комшије и пријатеље. У раду око воћа проводи много времена, али други споро прихватају његове сугестије у вези са тим. И писац ових редова је, прије неколико година, засадио 30 комада ораха, али врло споро расту.

Џање су људи гајили тамо гдје никну. Раније су коришћене као воће за људе или свиње, а сада се од џања пече и ракија слабог квалитета.

Дренови су готово истражени, тако да их сада има веома мало, јер нема довољно радне снаге. И од дрењина се сада пече квалитетнија ракија. Тихомир Јовановић и Рајко Главичанин сада пеку најбољу дренову ракију. Од дрењина је добар сок и џем. Стари засади винове лозе су се истражили, изгледа, зато што лозе нијесу прскане. Само се одржала

америкаика (хибридна лоза). И даље рађа велика лоза пред кућом Зорана Машковића. Има их и у другим дјеловима села: Боривоје Рнковић и Анђелија Јовановић од овога грожђа производе и вино и ракију.

Остале воћке: брескве, кајсије, мурве, оскоруше, трешње, аршламе и друге, гаје се по једно или два стабла, па немају већи значај за домаћинство, осим мурава, које редовно рађају. Користе се за јело, за свиње и за ракију, која је веома слабог квалитета. И питоми љешници добро успијевају. Писац ових редова је посадио десетак жбунова, који већ дају род.

Јагоде, малине и купине, такође, добро успијевају. Раније су рађале у новим паљевинама и коришћене су само за јело, а највише су их брали чобани чувајући стоку. Од шумских јагода, малина и купина је веома квалитетно слатко и сок. Пошто су старе паљевине или обрасле шумом или постале ливаде, сада је све мање овог шумског воћа. Сада се гаје питоме (сортне) јагоде, малине и купине. Њихови плодови су много крупнији, а јагоде зријевају све до јесени. Малине и купине (које немају трње) треба орезивати, ђубрити и окопавати. Писац ових редова има мање засаде овога воћа, а имају их и неке комшије.

Повртларство

У ранија времена поврћу није поклањана потребна пажња, јер се није знала корист од поврћа, а и рад око гајења поврћа био је велики. Уз то, на већини имања у Осрецима није било воде за наводњавање, што је услов за успјешно гајење поврћа. Иако је кумпијер (кромпир) у Црну Гору донио Петар Први Петровић тек око 1780. године, брзо је постао главно поврће, којим су се хранили Црногроци, па су га највише и производили, нарочито у планинским предјелима. И Осречани су доста својих имања засађивали кромпиром, а доста су га гајили у својим катунима: Катуну, Странама, Ропушници, гдје је добро успијевао. Занимљиво је да је кромпир у Србију донешен 40 година касније -1821. године (Т. Ђорђевић: "Из Србије кнеза Милоша" стр. 4).

Од осталог поврћа највише су гајили пасуљ (граг) и купус, а мање бораније и лука. Пасуљ су, углавном, садили кроз кукуруз, а купус у добро ођубреном земљишту. Краставци су познати тек

од 1936. године, али у малим количинама, пошто не могу успијевати ако нема доста воде, као ни друге врсте поврћа.

Послије рата, а нарочито од 1970. године, све више је гајено поврће: парадајз (патлиџан), паприка, цвекла, шаргарепа, грашак, боранија и пасуљ разних сорти. Све више се гаји и раштан, који спада у најхрањивију зелен а који је веома укусан, под условом да има сувога меса. Поврће сада много боље успијева и зато што је, готово, код сваке куће доведена вода, па се може заливати, када не пада довољно кише.

Пчеларство

Пчеларством се бавило мало Осречана. Само неколико породица су имале по пар примитивних кошница, најчешће од дубових (храстових) и липових стабала, а мање од дасака. Кошнице су имали: Гајо и Мијајло Машковићи, Тома и Петар Бјелићи, а остали су ријетко држали по неку кошницу. Петар Бјелић је, једно вријеме имао више од 50 кошница. И Тома Бјелић је тада држао пчеле, али су се често клале са Петровим пчелама. Пошто су Петрове биле увијек бројније и јаче, комшије су мислиле да Петар "нешто зна" што други не знају о пчелама. Гајење пчела изискивало је доста стрпљивога рада. Треба их преко зиме прихрањивати, лијечити, а љети чувати када се излијежу нова јата. Нарочито је тешко лијечење пчела, а наши људи нијесу у томе били нарочито вјешти. Зато су, често, пропадали читави пчелињаци, што је представљало велику штету за домаћинство, јер је једна кошница увијек цијењена као једна овца. У прољеће и љето, када се пчеле "пуштају" (излијежу млада јата) код пчела је увијек морао бити по један способан члан породице. Нарочито је било "узбудљиво" када се пчела "пушти". Требало је брзо припремити нову, чисту кошницу, пазити да се јато не узнемири и не "нађути", причати јој неке приче, као "пани мати блага", звижудкати итд, уз сталну опасност да не изуједа чувара. Било је доста случајева да јато побјегне у шуму, јер се сматра да матица (главна пчела) унапријед нађе "кућу" за ново јато. Губљење јата је сматрано као да је домаћин штетовао овцу. У условима када је сваки радник на имању много значио, чување пчела је било много скупо. Зато је пчеларство на селу стално опадало, без обзира што је мед увијек био на цијени као и скоруп. Тада се није знало

за кошнице типа "ђерзонка", а и да се знало не би се могле куповати, пошто су скупе.

Лов и риболов

Ловом се бавио мали број Осречана, углавном млађих. Од дивљачи највише је било лисица, зечева, куна и јазаваца. Некада је, вјероватно, било и јелена, по којима се зове Јељење брдо. Дивљих свиња није било од 1922. године до прије десетак година, а медвједа уопште није било. Вукова је било повремено. Некада је пролазило и по десет година да се не појаве. Срне и дивокозе су, највише, боравиле у Талима, а преко зиме изнад Осредака у многобројним пећинама од Лукога брда до Лијешња. Поред Мораче се могла наћи по нека видра, чије је крзно било много скупо. Мало је било људи који су имали ловачке пушке, па су највише ловили гвожђима (клъусама). Гвожђа су постављали на уским шумским путинама, куда су очекивали да ће проћи нека звјерка. Рано ујутру гвожђа су уклањана, како не би настрадала нека домаћа животиња када иде у пашу. Највише су, на овај начин, ловили Милинко Лучић, Јоле и Ђукан Јовановићи, Радош, Зарија, Стојан и Филип Машковићи, Миличко и Милорад Јовановић, Љубо и Бајо Милошевићи, Чедислав, Момчило и Милован Стевановићи, Влајко, Божидар и Божо Лучићи, Саво, Вељко, Урош и Бранко Машковићи и други. Дешавало се да неки ловци украду туђа гвожђа, јер су сматрали да ће им бити "навачнија (срећнија) него своја. Због тога је долазило до свађа, а некада и до туче. О томе су и пјесме пјеване. Крзно од лисице вриједјело је као овца, од куне као во (нарочито од златке), од зеца као јаре. Уз то, месо од зеца је врло укусно. Крзно од вука није било на цијени, али је ловац добијао и неку награду од државе, пошто се вук третира као штеточина. Неких година вукови су сељацима чинили велику штету, као 1938. године, када су Страхимиру Милошевићу заклали 28 оваца, које су се, преко ноћи, отвориле из колибе Васове у Ропушници. Само неколико оваца је остало живо, а једна је нађена чак у Сиришњацима. Али, пролазило је и по неколико година да се вукови не појаве, па је стока, преко љета, могла да иде уз планину и без чобанина.

Дивље свиње су биле потпуно истражене око 1922. године и касније их није било. Старији људи су причали да су

осредачки чобани, негдје око 1910. године (Васо Машковић, Стеван Стевановић, Михаило Милошевић, Драго и Мирко Симоновићи, Милика и Петар Милошевићи), у Ропушници организовали лов на дивље свиње, које су ровиле по ливадама у Палежу и у Странама. На Врелу су оставили Стевана Стевановића, а остали пошли према Палежу и почели хајку. У међувремену је из Лијешња наишао Милинко Миланов Јовановић и зачуди се шта Стеван ту ради. У том моменту низ паљевину према Врелу је трчао велики вепар. Стеван пружи Милинку пушку, а њему остане леворвер. Тада оба опале и ране вепра, који појури према неком великом пању, удари у њега, па се оба сруше.

Дуго послије тога, 1919. године, Ђукан Јовановић је у Котлима, са Бријега у Прасарници, убио вепра, који је ровио у горњем дијелу Котала. Исто тако су Ђукан и Јоле Јовановићи, 1921. године, пошли у лов и са Гвозда (у Котлима) угледали вепра како рови у Вртачама. Ђукан је нанишанио и на мјесту га убио. Од тада, готово 50 година, није било дивљих свиња у нашим крајевима. Посљедњих двадесетак година, у нашим крајевима, су се појавиле дивље свиње и чиниле много штете ливадама и усјевима. Врло тешко се лове, јер им је веома тешко прићи. Рјеђе су их ловили помоћу замки од сајли. Обично се крећу у чопорима. Ових дана је Јован Вучков Јовановић, са сином Вучића Трипковића, убио у Брацковини вепра од 130 кг, а прије четири године Рашко Миљанов Букилић убио је, иза Скориног врха, једним метком, два вепра. Затекао их је у брлогу. Један је остао на мјесту мртав, а други, рањен, бјежао је до Јасеновог дола, па је и он угинуо. Рашко је 1995. године, једнога дана, убио у Суботиштима, три вука.

Послије рата у Талима је било доста срна и дивокоза, али су их криволовци немилосрдно уништавали, тако да их сада, готово, нема.

Прије десетак година, у нашим крајевима, су се појавили медвједи, али у малом броју. Ријетко су се ловци усуђивали да их лове. Ипак, прије неколико година, Манојле Стевановић је убио једнога у Гнојиштима. Послије двије године и Веселин Букилић је убио једнога у Сиковима. У њему је било око 250 кг. Иначе, о ловцима има много истинитих и шаљивих прича. Тако су Бранислав Главичанин и Тихомир Јовановић ловили зеца у Корањој Њиви. Имали су пушке, а зец је трчао путем од једнога

до другога и, на крају, протрчао Брану између ногу и "здраво и весело" побјегао уз Куси бријег. Брано је то послије овако описивао: "Бјежи зец испред мене путем и ја опалим према њему и вичем: "Ето га тамо Тихо." Тихомир опали из пушке, али га не убије, него се зец поново врати к мене. Тада ја опет опалим, али у брдо. Опет вичем: "Ето га тамо Тихо". Пуца опет Тихомир и ја мислим да је зец већ готов. Али видим зеца право к мени. Збуним се и он ми протрчи између ногу и побјеже. Да нијесам имао пушку могао сам га лако ухватити."

Риболовом се бавило мало Осречана и то само млађи, који су живјели ближе Морачи и Горњољућани. Ловили су, углавном, пастрмку, која је врло квалитетна, нарочито у Врелу, највише на прут и у вршу. Било је појединаца који су ловили рибу динамитом, али је било и озбиљних повреда.

Домаћа радиност

У Осрецима је увијек било по неколико самоуких мајстора за градњу кућа, појата, колиба, савардака, кречана и других грађевина, као и за израду дрвених судова (посуда) и дрвених алатки за рад у пољопривреди.

Најстарији запамћени осредачки мајстор био је Милун Лукин Лучић. За то постоји доказ. Кад је Драгомир Стеванов Букилић срушио стару кућу Рака Букилића, која је до 1920. године била Лазаревића, на једном брвну је нашао овај кратки запис: "И надмајстор Милун Лучић", што значи да је Милун био нешто више и од мајстора. Ту кућу преградио је 1876. године "неимар" Алекса Кнежевић, што је записано на прагу собе. Сматра се да је то била прва соба у сеоској кући у Осрецима. Негдје у то доба живио је и Божина Радосављев Главичанин, који је, такође, био мајстор. Нешто касније су мајстори за куће били Малиша Милунов Лучић и Секуле Радованов Машковић.

Малиша је озидао прве камене куће (куле) у Осрецима, као што су биле Петра Бјелића у Закрињу, Дуке Машковића у Ковачевцу и Малишина у Вељој Њиви, Василија Јовановића, Арсенија Милошевића и Симеуна Милошевића у Љутој. Изградњу куће Петра Бјелића Малиша је погодио "под ђутуру" (сада се то зове "Кључ у руке"). Кад је дизао рогове на кућу, помагали су му комшије и пријатељи из села, а Петар са

фамилијом је купио и ђенуо лист више Закриља. Кад је Малиша видио да није ништа зарадио на Петровој кући (имао је више расхода од износа средстава погођеног за рад на кући), онако љут је неколико пута ударио чекићем у зид куће и нешто рекао. Није запамћено шта је рекао, али, свакако, није рекао ништа повољно за власника куће. Био је обичај да се домаћин према мајстору пажљиво понаша, да га добро храни и да га не нељути. Било је више случајева да мајстор не "алали" (не честита) домаћину кућу и да му не захвали, ако према њему није био пажљив.

Малиша је зидао куће и у другим селима, као у Барама Никићу, Сави и Новици Радовићима, а зидао је и зграду Начелства на Тргу у Колашину, у којој је сада музеј. Кућу Јоксима Бјелића у Закриљу је зидао Петко Томић из Горње Мораче. То је био веома тежак посао, с обзиром да није било довољно квалитетног камена нити цимента и пијеска. Као везивни материјал коришћена је земља црвеница и креч, који су производили сами сељаци у кречанама (клачинама). За вријеме Краљевине Југославије мајстори су били: Периша, Мијајло и Милорад Машковићи и Машан Букилић. Периша је зидао кућу Мијајла Машковића и Радомира Букилића, а Машан кућу Мурата Букилића и своју. Милорад је зидао кућу Петка Стевановића у Рупама и Ћила Јовановића у Вртима.

Мајстори за израду дрвених судова су били: Јоле, Вукале и Блажо Јовановићи и Мијајло и Милорад Машковићи. Они су израђивали бадњеве, каце, жбанове, карлице, бурила, дебад, каблове за мужу, сиришњаке и друго. Разне пољопривредне алатке: рала, јармове, амове, саонице, виле, грабуље, дрљаче, љесе за торове, натре за ткање, прешлице, косишта, трпезе, столице и друге предмете за кућне потребе, поред горе поменутих, израђивали су и Мирко и Влајко Симоновићи.

Мајстори су морали имати добар алат. Давно се рекло: "Без алата нема заната". Многе алатке су биле врло необичне по облику, а имају и чудне називе: сјекира, брадва, тесла, блања (копачица и равна), шараман, шеге (тестере: шегац, ручна, конопара, бокара, натра), дубач, скобла, савита тесла, уторњак, клијешта (коњска, ручна-комбинирке), копитњак, сврдо, бургија, просијек, чекић (корађ), глијето, висак, метар, шквадра (угаоник), шеста (шестар), маца, мањ, ђускија (штанга), штамп и друго.

Неке судове (котлове, казане, канте, шерпе и друго) су поправљали, а неке и калаисали, Габељи (Роми, Цигани, Чергари) који су, повремено, најчешће од пролећа до јесени, долазили у ове крајеве. Живјели су под Чергама, на Броду, на Вочју, и другим мјестима. Они су и продавали сељацима своје производе. Сличне предмете су, послије рата, продавали и Власи, које је народ звао Каравласи, а куповали. вуну и друге производе. Занимљиво је да се није десило да ови мајстори свога посла направе било какву непријатност сељацима. Неки су се чак и спријатељили са појединим Осречанима. Један од таквих је, у новије вријеме, и Саит Сејдовић, радник Комбината алуминијума, који у слободном времену, ради и ове послове и каже да не може без њих. Посљедњи пут је био у Осрецима негдје 1990. године.

У селу је дуго година једини кројач (шнајдер) била удовица Петруша Ђокина Јовановић из Врта, родом од Трипковића из Ђуђевине. Највише је шила мушка одијела од вуненог сукна, које су саме жене ткале на натри. То је радила готово до краја живота 1963. године, а имала је од тога значајне приходе.

Више старијих жена: Милица Мијајлова Машковић, Милена Радулова Машковић, Ружица Маркова Симоновић, Аница Андријина Милошевић, Мируна Радулова Милошевић, Грана Радосављева Машковић, Сара Радоњина Машковић, Новка Милованова Машковић, Мируна Секулова Машковић и друге су, у зимским мјесецима, ткале на натри сукно, поњаве, простираче (ираме или шарике), сламарице, клашње за женске сукње (џупе), пелене, цједила за варенику итд. На тај начин су обезбјеђивале материјал за мушка одијела, постељину за домаћинство, често и за породице комшија и рођака. Постељина се спремала и за прћију (мираз, опрему) за одиве које су стасале за удају. Припрема вунене пређе (основе и потке) изискивала је велики рад почев од прања, чешљања, гребенања, предења, снивања, навијања на вратило, увођења у брдо (дио натре) до ткања и ваљања у ваљалици. Све то је требало завршити од времена стриже вуне са оваца до краја зиме.

У раније вријеме, кад је било доста јарине (вуне од јагњади), чешљање јарине (разбијење) су обављали посебни занатлије, који су се звали дрндари. Дрндаров алат се звао дрнда, а састојао се од неке жице (рјеђе канапа), а правила се и

од јагњећег танког цријева, два стубића и дрвене маљице. Жица се затегне преко та два стубића и завеже за неке стубове, па се по њој удара маљицом. Испод жице се стави јарина, коју жица вибрацијом захвата и тако је разбије (изчешља). Један од посљедњих дрндара у нашим крајевима око 1938. године, био је Вуксан Станишин Булатовић из Ибрије. Радећи, Вуксан је пјевао: "Дрн, дрц, каква јеђа, таква пређа", што значи да му домаћица спреми добар ручак, па ће јој и јарина бити боље исчешљана.

Тек послије рата су се појавиле електирчне машине за чешљање вуне и јарине, које су се звале вуновлачаре, најприје у Колашину, а касније, око 1963. године, и у Морачи. Више година (док је било вуне) је таква вуновлачара радила у појати Владимира Бјелића на Броду, а власник је био неки Симоновић из Велике, општина Плав. То је била велика помоћ работницама (женама које су радиле на изради одјеће и других предмета од вуне), које су, и без тога, имале много послова у породици. Сада нема ни оваца, ни вуне, ни работница, ни вуновлачара. Много вуне су опреле женама Мања Ђурова и Божана Радошева Главичанин за паре или за храну, а своје вуне, готово никада, нијесу имале.

Све дјевојке су, чувајући стоку, стално плеле џемпере (фањеле), чарапе, гете, наглавке, рукавице, мараме, а неке и сукње и доње мушке гаће, за потребе домаћинства, а лијепе, бијеле, чарапе и за, евентуалне, сватовске дарове, ако се буду удале. Чарапе су се звале према начину плетења: једножичне, двожичне, пуцаре, косјераче, челаче, пераче, цвјетаче, крушкаче, шљиваче итд. И удате младе жене су, поред рада око мрса и подизања дјеце, радиле на имању, доносиле дрва и воду, плеле, ткале, кувале храну за породицу, чистиле кућу, прале одјећу и веш (ако га је било), чињеле (правиле) опанке и обављале много других послова.

И послије рата је било више Осречана који су се бавили мајсторским пословима. Најпознатији су: Бранко Букилић, Радош Бјелић, Љубо Милошевић, Вукале Јовановић, Лабуд Главичанин, Драшко Јовановић и други. Лабуд Главичанин је сам или заједно са другим мајсторима, радио на изградњи или реконструкцији 19 кућа у Осрецима.

Неки су се више бавили зидањем, а неки радовима са дрветом: постављање кровне конструкције, покривање даском,

градња кућа чакмара, покривање лесонитом и цријепом итд. Лабуд Главичанин је имао тек 18 година када је градио, готово сам, кућу чакмару, у којој сада живи његов брат Бранислав. Пошто је позван у војску прије него је кућу завршио (1950. године), даску су исцијепали Ђуро Машковић и Чедислав Стевановић, а покривали су је Мирко Симоновић и Димитрије Јовановић.

У послијератно вријеме, поготову послије изградње путева кроз Морачу, било је много лакше градити куће, јер је све више коришћен циментат, пијесак, бетонски и печени блокови, доста ексера, савременији алати, уграђивана је фабричка столарија итд.

Кројачким занатом дуго година се бавио самоуки кројач Војин Ћилев Јовановић. Он је, као младић, доста година провео у најму код Мијајла Машковића и других газда, а касније био кувар код жандарма на Заграцу. У току рата, кад није био у војсци, израђивао је разне одјевне предмете од сукна, а послије рата и од куповних материјала. Тим послом се бавио и када је радио на изградњи пута уз Морачу и пошто је пензионисан. Захваљујући томе, имао је значајне допунске приходе уз зараду и уз пензију и тиме помагао породици у куповини имања и школовању дјеце његовога брата Вукала.

Од млађих жена, које су ткале предмете за кућу од вуне најпознатије су Љубица Војинова Јовановић, која је годинама прела и ткала, Совија Влајкова Симоновић, која и сада чува своју натру, Милосава Милованова Стевановић и друге.

Израдом столарије и других предмета од дрвета сада се баве Миливоје Јовановић, Будо Симоновић и Јакша Машковић, али само у слободном времену, пошто раде на државном послу. Од старијих овим послом се још баве само Бранко Букилић и Љубо Милошевић. Сада су најпознатији мајстори за израду гусала из Осредака Милинко Велимиров Милошевић и Вукашин Зорић. Раније се овим послом, у Осрецима, није нико бавио.

Половином 1990. године синови покојног Милована Стевановића, су се сјетили да би било уносно отварање кафане на Јадранском путу код извора испод Црнина и назову је доста атрактивним именом "Починак". Кафана је, захваљујући квалитетној понуди и доброј услузи, убрзо постала стјециште, како домаћих Осречана и Морачана , тако и великог броја туриста који љети путују на море,што се одразило и на

пристојне приходе власника. Како је посао добро кренуо, од њега користи имају чак и њихови најближи рођаци. Након пар година, кафана је проширена, а има изгледа и за даље проширење. У кафани ради 10 радника у три смјене, од којих осморо из Осредака. Цјелукупним послом највише руководи Рајко Стевановић, који је својим запосленим увео, неки свој, доста социјалан систем понашања: Радници су осигурани , ако то желе, али им је тада плата мања него да нијесу осигурани; Радници не смију тражити позајмице код других лица, већ само код њега, наравно без камате; Радници су обавезни да пруже помоћ на Рајков терет, лицима којима треба помоћ због саобраћајног удеса, изненадне болести, нестанка новца и тд. Такви пролазници, могу добити бесплатан оброк, па и мању позајмицу новца; Ако неко од познатих комшија нема новца за аутобуску карту до Подгорице или Колашина, толико новца могу добити од особља кафане.

Рајко све ово објашњава тиме што је, док је био млад, био сиромашан и добро зна шта значи кад човјек дође у тешку ситуацију.

Воденице

У животу села значајну улогу су имале и воденице, у којима су сељаци мљели кукуруз, пшеницу, јечам, раж, а у гладним годинама и окласине и липову кору. Воденица је доста компликована грађевина, а има више дјелова са интересантним називима. Воденице су грађене на потоцима који су били богатији водом, барем половину године. За воденицу је потребно наћи, у долини потока, приступачно мјесто гдје могу прилазити коњи са мливом (товаром жита), гдје се може јазом захватити довољна количина воде са потока и гдје постоји довољна висинска разлика да се постави "буква" из које се користи снага воде за окретање воденичког кола и млина.

Воденица се гради у два нивоа. Изба се зида каменом, а горњи дио од дебелих букових или храстових брвана. У избу се поставља воденичко коло са перајима, у која удара снажан млаз воде из ципуна воденичке букве. Коло се састоји од трупине, у коју су чврсто (у круг) усађена дрвена пераја, чији су спољни крајеви спојени кружним обручем (дрвеним или гвозденим). Коло се ослања на водоравно чврсто дрво које се

зове мртвица. Један крај мртвице се ослања на чврсту подлогу (већи камен или плоча), а други крај је спојен, под правим углом, са усправним дебљим дрветом, које се зове подизач. Подизач је, на горњем крају, који пролази кроз под воденице, пробијен, гдје се ставља водоравни заглавак према потреби. На средину мртвице се поставља поставак (дебља метална плоча) са рупом на средини, на који се ослања постанац (вертикално гвожђе усађено у центар трупине кола). Оба ова гвожђа се зову гвожђија.

Вертикални продужетак кола до горњака (горњег млина) зове се прешлица, у коју је вертикално усађено четвртасто гвожђе, које пролази кроз под воденице, трупину у млин доњак. Ово гвожђе је добро стегнуто металним обручем да се не окреће у прешлици. На то вертикално гвожђе се поставља једно водоравно парче четвртастог гвожђа, које је пробијено на средини. Отвор има облик правоугаоника. Ово гвожђе упада у жљеб млина горњака са његове доње стране и тако га окреће воденичко коло.

На горњем нивоу воденице, на под од дебелих дасака, се постављају двије дебеле, четвртасте трупине (храстове или орахове), висине око 70 цм. У трупине се укопа удубљење у које се утапа млин доњак. Трупине се причвршћују једна за другу и за под воденице гафама (кламфама) или другим оковом да се не би покретале за вријеме рада кола и млина. Горња површина доњака мора бити равна са површином трупина. Млин доњак је на средини пробијен за пролаз онога гвожђа из прешлице кола. Тај отвор се зове туоца, али поред тога гвожђа не могу пропадати зрна жита.

Испред доњака и трупина, према улазним вратима воденице, гради се мањи сандук, који се зове мучница (од ријечи ”мука”, што на старословенском језику значи брашно, а и у српском језику се ова ријеч јавља као провинцијализам) од дебљих дасака у коју пада самљевено брашно испод горњег млина. На доњак се ставља горњак (горњи млин), који на средини има већи отвор, који се зове окно, гдје пада жито из коша. Горњак се ослања на оно попречно (водоравно) гвожђе насађено на прешлицу, а оно се види у окну. Поред тога гвожђа упада жито између млинова да се меље.

Око горњака се стављају двије полукружне дебље даске, оклачнице, да се брашно не би расипало око млина, већ да пада у мучницу кроз отвор на предњем споју оклачница.

Изнад млинова се, на посебне стубове, ставља кош (сандук од дасака) у који може стати око 50 кгр. жита. Кош је у доњем дијелу сужен, а има отвор за испадање жита, који се зове корице. На доњи дио коша ставља се (најчешће објеси) покретно парче дрвета, које се зове чактало. Чактало додирује горњу површину горњака, па се окретањем млина тресе и кош да би жито испадало у окно у потребној количини. У овај отвор (корица) се ставља један крај водоравног дрвета, које се зове вретено, а другим крајем се вретено ослања на предњу ивицу мучнице, које, такође, има чактало. Помоћу тога вретена се одређује колико ће жита падати у окно.

Ако горњи млин потпуно налегне на доњи онда се жито не може мљети, већ се окно напуни и жито расипа по воденици. Зато се помоћу онога подизача подиже и коло и горњи млин да би се постигло довољно размака између млинова. Ако жито није довољно суво млинови се "подлијепе" и опет се не може мљети, па дође до просипања. Зато се мљевење мора стално надгледати.

Млинови морају бити од врло тврдог камена, који се радом врло споро троше, како камена прашина не би падала у брашно. Таквог камена није било у нашим крајевима, већ су млинови још одавно набављани и довожени, сигурно веома тешко, из некога каменолома на Косову. Зато су такви млинови називани "косовци", а били су веома скупи. Рјеђе су добављани из Буковице код Шавника, али су они били слабији.

Посебан проблем приликом изградње воденице био је како пронаћи одговарајућу букву, кроз коју вода пада на воденичко коло. Буква је шупље стабло дебеле стогодишње или још старије букве, дужине око осам метара. Отвор кроз стабло се морао, специјалним алатом, проширити и углачати да се кроз њега може провући човјек. Што је буква дужа и шира, снага воде је већа. Најтеже је било букву довући из осојника (из шуме) негдје из Брацковине, Једине букве, Сикова итд, коју су својом снагом, помоћу веза и полуга, довлачили сви способни људи из засеока или из села низ стрме и неприступачне поточине, уским путинама, кроз густу шуму. Једном се десило да се буква, због тежине и стрмог терена, испод Јељењег брда, отргла и

одлетјела према Морачи и, наравно, разбила. Тада се морала тражити, припремити и довући друга. Буква је уграђивана са горње стране воденице, што више усправно и обзиђивана каменом и земљом да би дуже трајала. Доњи отвор букве се морао сузити (редуковати) са два већа, кружно издубљнена дрвета дужине око 40 цм, које се зове кабо, а у кабо се, опет, уграђује ципун, такође од два полукружно издубљена дрвета, са мањим отвором. Доток воде мора бити већи него што може проћи кроз ципун, па је буква морала увијек бити пуна до врха. Вишак воде отиче поред букве и воденице. На горњи отвор букве ставља се мрежа од жице да у букву не улази шума или предмети који не могу проћи кроз ципун. Ако се то деси буква се зачепи, па треба много труда да се изврши отчепљење (мора се вадити ципун и кабо). У новије вријеме букве су грађене монтажом бетонских цијеви одговарајућих димензија, а и воденичко коло се израђује од гвожђа, па су и буква и коло много трајнији.

Кад се воденица прописно направи у букву се пушта вода из воденичког јаза и почиње мљевење. Кад треба прекинути рад воденице на горњи отвор букве се ставља поклопац (нека већа плоча или даска), па вода тече поред воденице. Рад воденице се може зауставити а да се не излази из ње тако што се кроз под воденице, тамо иза коша и млинова, спушта кочница (нека дебља даска) на млаз из ципуна, којом се спречава да вода удара у пераја, па се коло и млин горњак више не окрећу. Ако има доста воде да се буква напуни, онда се горњи млин веома брзо окреће, па се каже да млин "витли".

Кад се млинови потпуно заравне од дугог рада, онда се горњак подиже и на оба млина се врши посијек посебном челичном алатком која личи на већи чекић, оштрих крајева, која се зове сјечивица. Њом се у равним површинама млинова усијецају (праве) ситне рупице, у које упадају зрна жита. Послије посијека око 3-4 кгр. брашна није за људску употребу, јер у њему има доста зрнаца и прашине од млинова.

Воденице су радиле и ноћу, јер сељаци нијесу имали времена да иду у воденицу дању због других послова. У углу воденице је ложена ватра да се власник жита може грijати. Ватра се ложи на неку већу плочу, а и брвна су заштићена на том дијелу плочама да се воденица не би запалила. Али се дешавало да се, по обављеном послу, ватра не угаси потпуно,

па воденица сагори. Тако је, послије рата, сагорела и воденица Симоновића у Јеловцу, па су морали градити другу. Дешавало се да се плашљивијем човјеку, док воденица ради, од одсјаја ватре, клопарања кола и млина, причињавало да око воденице скачу и вичу неки људи, па су мислили да су то ђаволи. Зато су такви људи избјегавали да мељу преко ноћи.

Кад се заврши мљевење, брашно из мучнице се сипа у врећу дрвеном лопатицом, а брашно које се налази између оклачница и горњег млина (околиш), се скупља пером (крилом од кокошке).

Као што се види око мљевења жита има много посла, а ако дође до неког квара у водиници, мљевење се прекида док се нађе мајстор да то поправи. Сад има само неколико људи у Осрецима који знају радити ове послове: Влајко Симоновић, Љубо Милошевић, Драшко Јовановић, Лабуд Главчанин, Бранко Букилић и други.

У Осрецима, на потоку Јеловцу, од давнина су радиле сеоске редовничке воденице, и то:

Доња воденица, испод Ковачевца, била је заједничка за читаво село. Имала је тешке млинове и могла је самљети доста жита.

Горња или Милошевића воденица (око 200 м. узводно од Доње воденице) је служила само Милошевићима.

Врћанска воденица, на путу Врта-Камена Гора, коју су градили Лазар Боришин Милошевић и Миливоје Рашов Јовановић, служила је само Врћанима. Када су Лазар и Миливоје остарали, нијесу могли да је поправљају, па су у њој дали дио и Мијајлу Машковићу, под условом да је он поправља, пошто је био мајстор.

Ове три сеоске воденице су биле редовничке, што значи да их могу користити само они сељаци који су учествовали у њиховој изградњи, али само под условом да мељу по реду доласка у воденицу. Некада се стварао велики ред помељара, па су чекали по више сати. Зато су од куће кретали прије зоре да би ухватили ред. Због тога се говори: ”Ред као у водиници” или ”Налога као у водиници”. Они који су ишли да мељу у двије доње воденице, да би се огријали највише су боравили у кући Радула Машковића, која је најближа овим воденицама. Ту су увијек били почашћени кавом и ракијом, а често и ручком или

вечером, јер су Радуле и његова жена Милена били много гостопримни.

Воденице на Јеловцу су могле мљети само када има доста воде, у току јесени, зиме и раног прољећа. Осречани су, преко љета, жито мљели у воденици на Морачи, у Клокочевом лугу, коју су изградили послије Првог свјетског рата. До ње се долазило стрмим путем низ Јељење брдо. Сваке зиме Морача је односила "главу" од јаза, којим се захвата вода са ријеке. У прољеће се морао градити нови јаз, уз велике напоре. Ако би Морача "устала" (послије веће кише) у току љета, опет би однијела дио јаза, па се морало опет радити.

Симо Рнковић је имао своју воденицу на потоку Сопот, која је радила као и воденице на Јеловцу.

На Врелу, у Горњој Љутој, су одавно радиле бар по двије воденице, које су градили Лазаревићи, а послије наслиједили Букилићи. Ове воденице су радиле и љети, ако Букилићи и Благоје Милошевић не користе воду за натапање (кропљење) имања. Букилићи нијесу правили сметњу ни сељацима из других села, па ни Осречанима да самељу своје мливо.

Грујичићи су имали своју воденицу на Врелу близу његовог ушћа у Морачу, која није радила љети, пошто Врело, у доњем току, пресушује. Такве воденице су имали и Радосав Машковић на Студеничком потоку и Бјелићи и Јошовићи (Јовановићи) на Топлом потоку.

Осредачке воденице су и послије рата доста добро служиле редовницима, као и прије рата. Симоновићи су у Јеловцу, у висини Крушевља, направили своју воденицу. Једна им је сагорела, па су купили друге млинове и направили нову, која им и сада служи. Ради и врћанска воденица, као и оне у Горњој Љутој. Одавно не раде Доња, Милошевића ни она на Морачи, јер нема ни кукуруза ни сељака-помељара. Ако неко преко љета, набави кукуруз, мора га носити или у Манастир или у Горњу Љуту.

Забавни живот

О забавном животу у ранијим временима у Осрецима је тешко говорити, с обзиром на услове живота у којима су становници живјели и радили. Свакодневни тешки рад на

имању и око стоке, сиромаштво у одијевању и оскудна исхрана негативно су утицали на масовнији забавни живот.

У зимском времену сељаци су се окупљали, обично суботом увече или уочи некога другога празника, у некој пространијој сеоској кући на сијело (сједник). Најчешће је сједник одржаван у кући Мила Главичанина, у Карошевинама, због тога што се кућа налазила готово на средини села. Касније су сједници одржавани и у кућама: Зарије, Мијајла, Радула, Савића и Гаја Машковића, а рјеђе у кући Божа Милошевића, Златане Јовановић и Томе Бјелића. По једном годишње сједјело се и у кући Симоновића на Крушевљу. У Љутој се сједјело у кући Грујичића, Милована Новакова, Радосава Машковића и Милоша Јовановића.

Старији људи су сједјели на оџаку око огњишта, а млади у соби. На оџаку се играо прстен "под капе" (а и под чарапе), а играчи су се дијелили у два друштва. Требало је много вјештине да се прстен сакрије, а да друго друштво не примијети гдје је прстен остављен. Ако неко од играча погоди под којо је капом (од свих 10) прстен, онда се каже да је "ишћилио" (погодио). Коме је то успијевало више пута, постајао је поуларнији играч и за његу су се грабили остали играчи. Број "коза" је износио онолико колико је остало неподигнутих капа послије налажења прстена. Када остану само двије капе од укупно десет, онда се погађа под којом је капом прстен. Ако друштво, које погађа гдје је прстен, узме за себе капу са прстеном, онда оно има право да крије, а оно друго да тражи прстен. Друштво које прије наброји 100 "коза" је, у овој игри, побједник, па одређује казне за припаднике противничког друштва. То се зове карет. Неки морају да вече, други да блеје, треће гараве тигањем по лицу итд, а нико нема право да се љути.

Стари људи су на сједницима причали разне шаљиве и истините приче, доживљаје у ратовима, у ропству, у сватовима итд.

Омладина је у соби пјевала, играла разна кола и изводила разне шале. Највише се играло Црногорско коло, затим разна српска кола: "кукуњеш", "чачак", "маглице", "у Вукића Бранковића", "Каломпер" итд. Често се пјевала пјесма "Шета Новак Дебељевић, по пазару царевоме".

Плана Богданова Станковић је била велика играчица у тим колима, која је, често, она водила. Често је пјевала:

”Играла бих, играла,
Кад бих љеба имала,
А још боље скочила,
Кад бих сиром смочила”.

На сијелима (сједницима), на саборима и другим веселим скуповима увијек се најприје ”кретало” црногорско коло. У ранија времена, почев од доласка на власт Краља Николе, у црногорском колу је најприје пјевана пјесма морачког племена, коју је, као и за друга племена у Црној Гори, спјевао краљ Никола. Пјесма гласи:

”Над Морачом ђе ускаче
Скок бијели Светигоре
Ту је ђаба Морачана,
Морачана и Ровчана.
Ту се купе, бога моле
Душманима да одоле.
Ту се Мина војевода
Закле цркви и олтару
И владици светом Петру
Црногорском господару.
Да он Турке колашинске
Подносити више неће.
Па савардак други пери
Љевишкије на врх страна”.

Други дио пјесме се односи на војводу Мину Радовића, који је убио свога усвојиоца Хасан-бега Мекића из Колашина на брду Пастирици у Барама 1798. године. Мина се већ био настанио у Љевишта и тамо живио до смрти. По њему су се његови потомци прозвали Војводићи.

Затим су пјеване и друге родољубиве пјесме као:

”Црногорско коло славно,
Кретало се још одавно.
Хватајте се бјеле руке,
Сваку срећу прихватиле,
Понајвише ђевојака.
Ко не стио колу доћи
Не стио му бог помоћи.
Скочио му чир на ногу

А чирица под кољено" итд.

У црногорском колу пјевала се и ова пјесма:
"Ој свијетла мајска зоро
Мајко наша Црна Горо,
Синови смо твог стијења
И чувари твоје части
И сељачког твог поштења.
Волимо вас брда тврда
И стравичне ваше кланце
Који никад не познаше
Срамотнога ропства ланце.
Ловћен нам је олтар свети,
У њега смо вјеровали
Са њиме се поносили
И вазда му вјерни били".

На свакоме сједнику, стари и добри гуслари отпјевали би по неку гусларску пјесму, што су, са великом пажњом, слушали и стари и млади. Најбољи гуслари у Осрецима су били: Јован Богићев Машковић, Павић Пеков Милошевић, Никола Максимов Милошевић и Милутин Милосављев Машковић, а од млађих Велимир и Страхимир Андријини Милошевићи и Јован Видаков Јовановић. Такође су били добри гуслари и Велимирови синови Милинко и Пеко. Павић је био неписмен, али је увијек могао да отпјева пјесму коју је први пут чуо од другога гуслара. Говорио је да зна толико пјесама да их за три дана не би могао све испјевати. Велика је штета што те пјесме није нико записао.Од "странаца", који су у Осретке долазили из других села, добри гуслари су били Богић Бакић из Врујаца и Јоксим Букилић из Пожње, а од млађих Илија Бијелић, Бошко Вујачић и Милојица Рнковић.

Ако се сједник одржава поводом женидбе некога Осречанина, онда је невјеста стајала поред гуслара (дворела га), а кад заврши пјевање, морала га је пољубити у руку.

Сваке зиме је бар једном сједник организован у Крушевљу, у кући Василијевића (Симоновића). Кућа је била доста велика за оне прилике, па су долазили и Јасеновци и Оцкогорани. Соба је имала двоја врата, па је црногорско коло играло и у соби и на оџаку, а истовремено су играла по два пара играча: један пар у

соби, а други на оџаку. У коло су се хватали и стари и млади. Када се сједник заврши, једни су одлазили низ Врта, други преко Криоча, а трећи према Вратлу, са упаљеним лучевима и "машалама" (врста бакљи за осветљавање од сувога дрвета са тавана). Још ако је био пао велики снијег, што се често дешавало, све је то било врло занимљиво и забавно.

Било је на тим сједницима и свађа, као она 1938. године, у кући Зарије Машковића. Играјући прстен "под капе", Милутин Машковић је Бошку Јовановићу, који је упорно тврдио да се прстен налази под одређеном капом, рекао "лажеш". Бошко се није много мислио, већ муњевито Милутину "опалио" шамар, од којега је пао са столице. Тада се створила велика свађа, па је пријетила опасност да дође до велике туче. На једну страну су се одвојили Машковићи, а на другу Јовановићи, па су се почели надгорњавати уз онај цклад (стрмен) до куће Костадинове. Паметни људи из других братстава су их једва смирили, али од даљег сједника те ноћи није било ништа. Послије недјељу-двије све је изгледало као да се ништа није десило.

Осречани су се, у раније доба, окупљали на покладе (почетак великих поста, почетком априла, а некада и раније) да се провеселе и припреме за "велики пост" од 49 дана. То се звало покладе. Ако је вријеме било повољно, славило се на некој ливади, као што је била Доња Ђурђевина, Равно, Камена Гора. Године 1935. је, први пут у Осрецима, на ливади Костадина Букилића, у Каменој Гори, изведен "Горски вијенац". Глумци су били Михаило и Велимир Милошевићи, Маријан и Вукота Машковићи, Влајко Симоновић, Јоле Јовановић, Петко Булатовић и други. Јоле је играо улогу Владике Данила, кажу, врло успјешно.

Играли су се разне игре, а најпопуларнија је била "поклада" (машкара) Људи су облачили разне старе и поцијепане дјелове одјеће. Сви су доносили доста хране (меса, приганица, пите, сира итд), јер многи такву храну неће јести до причешћа - Васкрса. Посљедња таква "забава" одржана је на Доњој Ђурђевини 1935. године. Од тада је тај обичај напуштен, а још га памте само старији Осречани.

У Љутој је било мање становника, па су се рјеђе сакупљали на сједнике. Када су се организовали неки значајнији скупови, онда су и Љућани долазили у Осретке.

Преко љета су сједници одржавани дању, нерадним даном, најчешће у Ропушници, на Долу Василијевића, на Комуници и у Долини код извора. Играло се црногорско коло, затим игре: ”клиса”, ”барјака”, ”пловке”, ”северача”, бацање камена с рамена, скакање у даљ итд. Најмасовнији су били сједници 12. јула (Петров дан) и 2. августа (Илин дан), када су долазили гости из села и из Катуна. Послије сједника ишло се на ручак, који је морао бити бољи него обичних дана (јагњеће и јареће месо, готовац, пита, грушавина итд), на који су позивани гости (рођаци и пријатељи), који нијесу имали својих породица у Ропушници. Дјеца су, чувајући стоку, читаво љето играла клиса, барјака, гуџе и др. Овакви сједници одржавани су све до 1941. године, када су дошле ратне бриге и тешкоће.

О забавном животу, у току рата, не може бити ни говора, нарочито до јесени 1943. године, због глади, погибија, затварања, одласка у разне војске итд. Тек крајем 1943. године почело је често окупљање свих одраслих становника на конференције поводом разних задатака и активности за потребе НОП-а: локалних радних акција, преноса рањеника, муниције, прикупљања хране, одјеће и обуће за војску и сиромашне итд. По завршеној конференцији настављана је игранка. Пјевале су се нове пјесме, партизанске, играла се кола, а као најновије ”Козарачко коло”, какво се играло на Козари. Све ове конференције и игранке одржаване су, највише, у кући Савића Машковића у Равноме, која је тада била празна, а сада је нема, а рјеђе у кући Радула Машковића. Касније је у кући Савићевој, једно вријеме, била школа, али су конференције и сједници и даље одржаване у тој кући, све до изградње Дома на Ђурђевини 1954. године. Дом је направљен од разрушеног овчарника у Остружњу, пошто је Задруга расформирана. Кров за овај овчарник је био лучеви (борови), а донијели су га задругари са Пилане у Рашку преко Рашкова Луга, уз Гранички поток на Коњеве.

Почев од краја 1943. године, у колу су пјеване нове, партизанске, пјесме, али на почетку, увијек ове:

”Крени коло да кренемо,
Да Сталjина поменемо,
Ко и Тита силног вођу
Нек другови колу дођу”.

И опет ону стару: ”Над Морачом ђе ускаче...” Много се тада, и дуго касније, пјевала пјесма о Сутјесци и Сави Ковачевићу, који је погинуо, као командант Треће дивизије НОВ, 13. јуна 1943. године на Сутјесци, са 7.350 бораца, који су погинули у Петој непријатељској офанзиви од 15. маја до 15. јуна те године:

”Крај Сутјеске хладне воде,
Барјак части и слободе,
Лепрша се изнад главе,
Команданта друга Саве.
А около гуја љута
Опасала по три пута.
Фашистичке црне чете,
Обруч стежу и пријете.
Ал’ је Сава херој прави,
На чело се војске стави,
Па повика из свег гласа
Зеленгору заталаса:
”Напријед, браћо партизани,
Борци моји одабрани” итд.

Ове пјесме су пјеване све до 1989. године, а од тада су, повремено, а све мање, пјеване неке друге, нове пјесме. Сада више игранки и пјесме, готово и нема.

Дакле, од 1954. године Осречани су се увијек окупљали у Дому, организовали колективни (заједнички) дочек Нове године, одржавали скупове, конференције, састанке и игранке (сједнике), испраћали регруте, а ријетко дворели и испраћали умрле. Нарочито су биле честе и добро посјећене игранке за вријеме изградње Јадранскога пута од 1957. до 1962. године, на које су масовно долазили и радници Војног насеља у Манастиру, који су били родом из разних крајева Црне Горе и Југославије. Они су се увијек пристојно понашали, а добро су и дочекивани од Осречана. Многи се и сада радо сјећају да су долазили у Осретке на игранке и да су били људски дочекани. Неки су се тада и оженили из Осредака. На тим игранкама главни хармоникаши, на усној хармоници (музици), или на свиралу, били су Лазар Урошев Милошевић, Бранислав Ђуров Главичанин и

Милан Владимиров Бјелић, који су овај посао увијек добро обављали.

Друштвени дом је темељно реновиран 1982. године. У одбору за изградњу били су: Божо Лукин Лучић, Јакша Ђуров Машковић, Радован Јосифов Јовановић, Миливоје Велимиров Милошевић и Бранислав Ђуров Главичанин.

Стари дом, који је изграђен 1954. године, срушен је акцијом у прољеће 1982. године и на истом мјесту изграђен нови од тврдог материјала. Средства за изградњу је обезбиједила Скупштина општине Колашин и Осречани својим уплатама. Дом су градили Бранко и Јанко Букилићи из Пожње, а лампериј, у унутрашности Дома, су постављали Јакша Машковић и Радован Јовановић. Међутим, послије изградње новог Дома, његово коришћење је нагло смањено, пошто су готово сви млади људи пошли у градове, па од тада, Дом служи, углавном, за спровођење избора. У њему је, од тада, одржано само неколико састанака мањег броја људи.

У првим годинама послије рата владало је изузетно и, до сада, невиђено расположење код готово читавог народа, и код младих и код старих. Без обзира на велике напоре у раду и код куће и на заједничким акцијама, сиромаштво и у храни и у одијевању, омладина је масовно долазила на такве игранке и остајала до касно у ноћ. Тешко је сада описати како се сва омладина из Осредака и читаве Мораче, далеке 1946, 1947. па све до 1954. године, окупљала у Манастиру и у манастирској порти, освијетљеном електриком са централе на Врелу (испод Манастира), коју је конструисао и њом руководио самоуки сељак из Ђуђевине Миле Даниловић још 1944. године. Црногорско коло је захватало читаву порту од горњих до доњих портених врата, а у средини кола истовремено је играло "црногорски" и по десет или више парова. Али, није се играло само црногорско коло, већ и разна кола из Србије, па и нека из Македоније, која смо научили од македонских партизана, који су, краће вријеме, на почетку 1945. године, боравили у Манастиру. Ова србијанска кола смо играли уз пјесму или уз "музику" помоћу чешља за косу. За то је био прави "мајстор" Милорад-Мурат Лакићевић из Бара. Тада је омладина почела играти и разне плесове, као и "Козарачко коло", које су често играли партизани кад су дошли из Босне 1943. године. Први хармоникаш, који је свирао разна кола и плесове, 1947. и 1948.

године, био је Миливоје Меденица, омладинац из Равни. Наравно, оваква сијела и игранке су одржавана по лијепом времену, у рано прољеће и у јесен.

У манастирској порти су одржавани и велики народни зборови и митинзи. Као говорница (трибина) служио је постамент на врху камених степеница на улазу у школу (које више нема) или балкон куле Шундића, близу доњих портених врата. У порти је формирано више омладинских радних бригада, које су одлазиле низ Платије на пругу Никшић-Титоград.

Послије 1948. године опет се мијења почетна пјесма у црногорском колу, па се, умјесто Сталина, помиње Тито:

”Крени коло да кренемо
Друга Тита споменемо.
Друг је Тито силан вођа
Сруши круну Карађорђа.
Сруши круну, сруши краља
И све оно што не ваља”, итд.

Иначе, Манастир је вјековима био центар окупљања свих Морачана, а годишње по два пута (у прољеће, о Васрксу и 28. августа, на Госпођин дан), када је много људи, а нарочито омладине, из многих крајева Црне Горе од Подгорице (касније Титограда) и Никшића до Берана и Жабљака, долазило пјешке и на путу остајали и по више дана. Послије рата Васкрс је замијењен празником рада - Првим мајем.

На саборима се играло и пјевало, упознавали се млади, било је вјеридби и женидби, односно удаје, а ишло се и у цркву, поготово на Васкрс. И то је био вид забаве.

Од 1946. године Осречани су се, сваке године, окупљали на Ропушници 13. јула, који је од тада био државни празник. Уочи празника омладина је на Скорином врху палила велику ватру, а тако је радила и омладина из других села Мораче и других крајева да би обиљежила дан устанка народа Црне Горе 1941.

Послије рата народ је ишао на сабор у Манастир 1. маја, на Зелене брегове 2. августа (Илин дан) и 28. августа (Госпођин дан) такође у Манастир. Нарочито је било ”забавно” ићи на Зелене брегове. Из Ропушнице се морало кренути одмах иза поноћи и пјешачити преко 35 километара беспућем преко Ђавољих плоча, Утлице, Крсца и Капетановог језера. Ту се

окупљала омладина од Никшића, Шавника, Морача, Роваца. Често се дешавало да већ око подне падне љетња олујна киша, често са вјетром и градом, и растури сабор. Онда се морало истим путем, по великој роси, а и хладноћи, боси, гладни, дођи колибама. Стизало се и до пола ноћи. Али, идуће године опет се ишло, увијек са надом да ће бити боље "него прошле године".

Међутим, у новије вријеме, чак и од 1970. године, постепено се смањивао број омладине на оваквим саборима и игранкама, јер су свуда по околним селима изграђени домови и друге просторије за окупљање омладине.

Већ десет-петнаест година и игранке по селима су престале, бар у Доњој Морачи, а и у другим крајевима, јер је омладина пошла у градове, гдје је имала много више могућности за неке друге, савременије, видове забаве и разоноде: кафићи, телевизија, биоскоп, позориште итд.

Пјесма у црногорском колу је извођена на посебној мелодији, карактеристичној за Морачу, коју је тешко описати. Пошто се сада ријетко "креће" црногорско коло, губи се и та препознатљива мелодија. Најпознатији пјевачи те мелодије у Осрецима су били: Влајко Симоновић, Реља Машковић, Манојле Стевановић, Бранислав и Рајко Главичани, Милинко Милошевић и други. Ако се та мелодија на некој касети (магнетофонској или телевизискоj) не забиљежи, пријети опасност да се потпуно изгуби, што би била велика штета.

У новој биоскопској сали, у згради Школе "Мојсије Стевановић", готово сваке ноћи су приказивани филмови, нарочито послије 1957. године и касније, све до 1980. године. Иначе, прве филмске представе у долини Мораче су организоване у љето 1953. године. Пошто није било путева за аутомобиле, филмска апаратура је преношена на коњу, а представе даване напољу. Биоскопско платно стављано је на фасаду неке зграде, пошто није било већих просторија за такве потребе. Прва таква представа у Осрецима дата је код Школе у Равноме. Дошли су сви покретни становници, без обзира на године, и мало и велико. Већина њих је тада први пут видјела филм, нарочито дјеца и старије жене. Филмско платно је стављено на фасаду, са доње стране зграде, а "публика" је посједала по двориштy. Приказиван је партизански филм "Барба Жване". Филмски оператер је објаснио гледаоцима шта филм приказује. Кад је почела пројекција филма, многи су се

чудили како се људи "крећу" по стрмој фасади зграде. Нарочито је било узбудљиво кад се појавила сцена са Барба Жваном, који је тјерао десетак волова да што прије пређе преко жељезничке пруге, да га не би ухватили Њемци. Неки гледаоци из првих редова су кренули да бјеже, на нечији повик "бјежите", мислећи да ће их волови погазити. Тада је оператер прекинуо представу док се гледаоци не умире, објашњавајући им да нема опасности ако сједе на својим мјестима. Дуго се касније причало о тој представи, шта су видјели, како је то могуће итд, распитујући се када ће поново моћи да гледају неки нови филм. Та екипа је обишла и сва села у долини Мораче: Ровца, Доња и Горња Морача. Свуда је било велико интересовање и сличних реаговања као у Осрецима. Слиједеће 1954. године организовани су у мјесним центрима домаћички течајеви (курсеви) за омладинке, на којима су обучаване домаћинству: кување, прање, пеглање, подизање дјеце, лична хигијена, прва медицинска помоћ, спремање намирница за зиму, кување пекмеза и слаткога од воћа, спремање колача и тд. За те курсеве је владало велико интересовање код женске омладине, која се, убрзо, удајом или запошљавање, готово сва преселила у градове.

Свадбе су биле и обичај и врста забаве, јер је на свадбама увијек било доста пјесме, шале и игре. Свадбе су, у нашим крајевима, биле, углавном, сличне, са веома малим разликама у примјени обичаја.

У ранија времена, у просидбу невјесте се, углавном, ишло по договору младенаца или будућих пријатеља, али је било случајева да се дјевојка тражи и ако се будући супружници и не познају. Зато се дешавало да или родитељи не одобре вјеридбу кћери за тога младића или дјевојка одбије да се за њега уда. Онда би просци одмах или послије краћег времена, пошли да траже неку другу невјесту, а неуспјелу просидбу су држали у тајности. Али, готово, никада није било сигурно да ће доћи до вјеридбе. Зато су као просци, обично били отац младожење, брат или најближи рођак младожење и младожења. Све док се не испроси невјеста, њени родитељи (домаћини) не чашћавају просце, чак ни са чашом ракије. Исто тако ни просци не носе никакво пиће.

Приликом просидбе, у првим разговорима, причају се неке шаљиве приче, као: "Чули смо да имате неку ђевојчицу за удају,

а ми имамо неко дијете, које би се оженило, па смо дошли... итд". Кад се пређе на озбиљну причу, ако се дјевојкини родитељи не противе, зове се дјевојка из друге собе или неке просторије, гдје се била склонила, да каже да ли јој се момак допада и да ли ће се удати за њега. Ако она прихвати, ако да пристанак, онда јој младожења даје одређени износ пара (динара) као обиљежје и гаранцију да је испрошена за њега. Тада се "уговара" да ли ће бити сватова и колико, када ће бити свадба, шта од рува (руха, одијела) треба да купи свекар, да ли ће куповати везену свилену кошуљу, златне долактице, зубун, вел (вел - врста мараме за невјесту), ципеле, јакету, ћемер итд. Често су невјесту просци доводили "са уговора" исте ноћи, без било каквих свадбених обичаја и трошкова. Одмах послије просидбе, младенци, са по једним најближим рођаком, иду код попа "на записник", који утврђује да ли добровољно ступају у брак, има ли између њих крвнога сродства и других сметњи за ступање у брак. Ако је младенце, као дјецу, крстио исти кум, поп није одобравао склапање таквога брака. Било је таквих случајева и у Осрецима.

Ако се уговори више сватова, обично од 15 до 20, што зависи од имовинског стања оба родитеља, онда се у сватове зову најближи рођаци и пријатељи, а и виђенији сељаци. Отац младожење одређује старога свата, а то је неко од најближих рођака, по могућности богатији.

Прије дана одређеног за свадбу, неко од родбине младожење односи дјевојачко, невјестачко руво (одјећу) у дјевојачки род. Када се одреде сви сватови, ако је невјеста далеко и сватови морају код пријатеља преноћити, сви се окупљају код старога свата на ручак. Стари сват, на ручку, одређује кума, два дјевера (брат и рођак младожење), барјактара (зет младожењин), војводу, првјенце (два момка, који знају добро да наздрављају), цауше (чауше - кокошаре) који треба, на поласку сватова са невјестом, да ухвате пријатељевог пијетла, енђибулу (сестру или рођаку младожење) и накоњче (дијете од 6 до 10 година) које ће невјеста да унесе у кућу кад дође са сватовима. Остали сватови се, у шали, називају "набигузице", што значи иду само да једу.

Послије ручка код старога свата, сватови, уз пјесму и пуцање из ватреног оружја, највише из левора, одлазе у село невјесте. Сватови носе, на коњу, закланога доброга брава

(овна или јалову овцу), пшенични хлеб (колач) и демижану (већу боцу) ракије, као сватовски "тајин" (ручак). Кад дођу у село пријатеља, дочекују их пријатељеви комшије и рођаци и одводе по једнога свата својим кућама на спавање. Сви домаћини се труде да свога госта што боље угосте. Увече се, обично, организује заједнички сједник у томе селу.

Рано ујутру сватови се искупљају на мјесту које је одредио стари сват, па пјевајући и пуцајући, крећу према кући невјесте. Највише се пјевала пјесма, и то по неколико пута, која почиње:

"Пођосмо ли, пођосмо, јање моје, јање,
Ће рекосмо дођосмо, јање моје, јање,
Ту дјевојку нађосмо, јање моје, јање" итд.

Првјенци иду испред сватова да јаве пријатељима да су сватови већ близу њихове куће и да ће брзо доћи. Тада пред домаћинову кућу излазе сви његови рођаци, који су дошли на пратњу невјесте, а дјевојке пјевају: "Јесте ли се, ој, свати поморили" итд, почне поздрављање, љубљење, питање за здравље и како су сватови прошли у путу. Одмах посједају око пуних столова са храном и пићем. Домаћини стално наздрављају сватовима по чиновима, а кад неко наздрави ђеверима, увијек се јаве други сватови, а не прави дјевери. На сватовској трпези има свега доста, а на средини је главни печак, обично печени ован са великим роговима, а у уста му је стављена црвена јабука. Кад почне ручак, домаћин куће или неки снажнији рођак треба једним замахом ножа да откине главу са печка. Глава се даје, обично, старом свату као најглавнијем пријатељу. Затим се одсијеку плећке и дају двојици цијењених сватова. Ако има више печака онда се плећке дијеле по значају и угледу сватова. Одатле је остала изрека: "Глава глави, плећа арамбаши, а фукара може и ребара". Било је због подјеле плећки љутње и замјерке зашто је дата томе, а не другоме. Тада су долазили до изражаја људи који су знали да "гледају у плеће". Пред почетак ручка стари сват оштро заповиједи дјеверима да иду за невјесту, која се налази у некој другој просторији. Ту се створи највише пјесме, вике, задиркивања, шале. Дјевојке као не дају невјесту ђеверима док је "не плате". Обично, ђевери, на почетку баце неки ситни новац, али ђевојке траже "злато за злато". Тек кад ђевери дају "довољно" пара, невјеста долази међу сватове, али се са сватовима не поздравља, иако их, можда, не познаје.

Већ тада дјевојке "ките" сватове цвијећем, а невјестина мајка дијели сватовима дарове. Ако је породица богатија сватови добијају кошуље и вунене чарапе, а ако је сиромашнија, онда само чарапе. У сваком случају барјактар добија кошуљу да је стави на барјак (заставу).

На свим свадбама највише је пјевана ова пјесма:

Врела вода на валове,
О јаворе, зелен боре,
Кад је врела куј се ђела,
О јаворе, зелен боре,
Попили је морни коњи,
О јаворе, зелен боре.
Ђе су били те су 'морни,
О јаворе, зелен боре.
Ишли момку за ђевојку,
О јаворе, зелен боре.
Је ли каква та ђевојка,
О јаворе, зелен боре.
Јес' висока ко јелика,
О јаворе, зелен боре.
А лијепа ко јабука,
О јаворе, зелен боре.

Пошто сватови ручају и попију "сиктер" каву, коју плаћају као и цвијеће, невјестин отац одржи "говор", савјетујући кћерку како треба да буде добра и у домовини као што је била у роду итд.

На оштру "команду" старога свата, сватови устају, па настаје поздрављање са пријатељима. Приликом одласка од куће, дјевери пазе да се невјеста не би окренула на позиве њене браће и комшија, "како њена дјеца не би личила на ујчевину". Чауши, при поласку, хватају пијетла и односе.

Сви домаћини, на путу од невјестиног рода до домовине поред чијих кућа сватови пролазе, ако нијесу у каквој завађи са домаћином сватова (оцем младожење), износе боцу ракије са јабуком на грлићу, која се зове здравица. Кад он гласно викне: "Ко ми је здрав?", онај сват који први одговори: "Ја, с дружином", прихвата здравицу и додаје свим сватовима да попију по гутљај ракије. Јабука се даје невјести. Сватови нуде

комшију, који је изнио здравицу, да попије из њихове боце, које имају сви.

Кад пролазе поред куће, која је у жалости-короти за умрлим или погинулим члановима породице, сватови савију барјак (заставу) око копља и престану пјевати док такву кућу прођу.

Када се приближе кући домаћина, опет првијенци иду напријед да јаве свадбарима да ће сватови брзо доћи. Свадбари излазе пред кућу, предају невјести накоњче да га унесе у кућу "да роди мушко дијете", затим је срета свекрва (мајка или мама) и заове (секе или сеје), како ће их убудуће звати.

Ту се наставља весеље до дубоко у ноћ, опет са пуном трпезом, пјева се, игра, пије и једе. Опет се понавља поступак са главом печка и плећкама као и код пријатеља.

Свадбари, чланови породица сватова, а и други који су позвани на свадбу, доносе печке (овцу, овна, добро јагње), питу, приганице, сир, колаче и по боцу ракије. Било је доста случајева да неки комшије и рођаци одбију да дођу на свадбу, пошто нијесу позвани у сватове, јер су то сматрали неком врстом увреде што се и за њих није нашло мјесто међу сватовима. На питање што нијесу дошли на свадбу, неки су одговарали: "Није ми равна глава да могу носити тепсију с питом", мислећи на то што жене тако носе тепсије.

Са сватовима није ишао младожења, већ је остајао код куће да помаже око припреме свадбе (коље стоку, спрема пиће, доноси дрва и обавља друге послове). Дјевери (из шале) нијесу дозвољавали младожењи да се приближи невјести.

Вечера и весеље трају до послије поноћи, па се онда иде на спавање. Сватови иду својим кућама, а ако су им куће далеко, остају код комшија, па ујутру поново дођу на свадбу. Невјеста прву ноћ спава са дјеверима, а у последње вријеме са заовом.

Када се заврши ручак и попије "сиктер", кава, сватови се припреме за одлазак. Тада невјеста свакоме свату полива воду да опере руке и даје пешкир да их обрише, а сват јој даје паре, обично у вриједности дара који је добио. То се звала полијевна. Кад се све то заврши сви су одлазили својим кућама.

Свадбе су се, обично, завршавале са весељем и задовољством свих учесника, поготово ако су родитељи и остала родбина младожењина били задовољни снахом и ако се

нико није опио или свађао. Али, било је и свадби које су се рђаво, па чак и трагично, завршавале. Једна од таквих је запамћена када се удавала Станисава Милована Машковића из Љуте за Стевана Букилића, 1929. године, када је, пуцајући из црногорског левора, погинуо Миладин Арсенијев Бјелић и рањен у руку Милош Василијев Јовановић.

Било је и случајева, истина ријетких, да се невјеста, послије вјеридбе, предомисли ако јој се јави бољи или богатији момак, па "баци" примљене паре. То је била велика увреда за породицу и братство младожење, па се из тога стварала велика свађа и сукоби.

У сватове се, најчешће, ишло пјешке, јер није било довољно коња у селу за већи број сватова. Људи су, иначе, нерадо давали своје коње сватовима због непажње и напора којима су коњи излагани на рђавим сеоским путевима. Али, ако се за невјесту ишло далеко као у околину Колашина, у Горњу Морачу, у Ровца итд, онда су сватови имали коње. Морали су имати и коња за "тајин" сватова и коња за невјесту. У таквим сватовима је било и смијешних сцена, које су служиле за увеселављавање сватова и свадбара.

Послије неколико дана најближа родбина невјесте (отац, мајка, брат, сестра) иду у "поде" код нових пријатеља, однесу "прћију" или "мираз" и да се боље упознају и виде гдје ће кћерка провести други дио живота. Тада, обично, невјеста са њима одлази на неколико дана у род, па се опет врати својој новој кући.

Послије рата је било све мање оваквих свадби. Кад су изграђени путеви кроз морачка села сватови више нијесу ишли ни пјешке нити на коњима, нити су ишли на конак код пријатеља, већ су се возили аутомибилима, а свадбе су се завршавале за један дан и код невјестинога рода и код младожењине куће. Не обављају се сви они стари обичаји, не иду просци док се млади сами не обећају једно другоме, они сами одлучују хоће ли ступити у брак, а не родитељи, нема погодби шта ће ко купити, нема чауша, првјенаца, а рјеђе и накоњчета и енђибуле итд.

И поред тога што има доста нових и великих кућа, свадбе се, најчешће, обављају у кафанама или хотелима. Са сватовима за дјевојку-невјесту иде и младожења, а чешће све то заврше младожења, његов брат и два свједока. Сада се мање и пуца из

ватреног оружја, јер је, у новије вријеме, било много несрећних случајева од залуталих метака, непажње и др. па се весеље претварало у жалост и несрећу.

Одмах послије свадбе (послије неколико дана), младенци одлазе на вјенчање, ако то није било могуће учинити на дан свадбе. Вјенчање је, до 1946. године обављано у цркви по посебном вјерском церемонијалу, уз присуство кума. Послије 1946. године младенци су били обавезни да најприје брак склопе код матичара у мјесној канцеларији или у Општини, као код државног органа, у присуству два свједока, односно кума младожење и кума невјесте, а послије тога су се могли вјенчати и у цркви по црквеним прописима.

Значи, многи свадбени обичаји се више не примјењују. Често се свадба проведе заједно и за родбину и за домовину невјесте. Нема класичних сватовских дарова, нема сватовских чинова, осим кумова и дјевера. Свадба, обично, траје један дан. Има доста нових бракова без икаквих сватова и свадбе. Договоре се младенци, позову два кума, склопе брак, пођу негдје на заједнички ручак и то је све. Послије тога имају заједнички ручак код младожењиног оца, на који дође и најближа родбина невјесте (пооди) и све је готово. То је модерно и економски корисније него кад се прави велика свадба.

Религиозност народа

У старо вријеме и Осречани су, као и други становници наших крајева, били религиозни и празновјерни. Вјеровали су у Бога, Христа, разне свеце (важније и мање важне), ђаволе, анђеле, виле, змајеве, вјештице, вампире, здуваче, гатаре итд.

У Планима има једна природна пећина (или дубока јама) која се зове Вилинска јама. Вјеровало се да ту живе виле. Има и једна прича како су осредачки ловци слушали из Котала како се дозивају из Плани у Тали виле Свилокоса и Златокоса и траже свога јарца Штикоја, којега су ловци тога дана убили. Вјеровали су људи у анђеле, који су имали своја имена, али више у ђаволе или врагове. И власти и црква су батинама "истјеривали" ђавола из тијела неке болесне дјевојке или млађе жене, која би психички, односно нервно обољела.

Вјеровало се да се ђаволи највише јављају у облику човјека. Чобани су их препознавали по томе како су им окренута стопала. Ако им виде "напријед пете, а позади прсте", добро га ожеже (ударе) угарком са огњишта или неком батином, али само једном. Вјеровало се ако га ударе више пута, ђаво би се излијечио и дуже остао присутан. Кад од таквог ударца ђаво побјегне, други ђаволи му се ругају:"Охо, не био ићи. Рекосмо ли ти да ће те чобани надмудрити". Ђаво се боји пса Гарова. Кад би људи "под зарок" (опкладу) негдје ноћу одлазили водили су и пса и онда "храбро" позивали:"Чик ђаволе, изиђи на мегдан", а из мрака би чули одговор: "Моли Бога за Гарова твога". Тада би, са страхом, журили кући.

Људи који су присиљавали болеснога да каже јесу ли с њим ђаволи, са исуканим ножем су говорили: "Казуј ђаволе или ћу ти главу одсјећи", ударајући га неком батином, Кад га добро заболи болесни "призна" да је с њим Учкуљ Подреповић, Мара Фараона и други, а онај ко руководи мучењем, на једном парчету дрвета, за свако име, направи рабош (зарез) и на крају то дрво баци у ватру, а обољели оздрави. Добричанин наводи да зна човјека који је тако излијечен. ("Доња Морача", стр. 133-134.).

И у Осрецима је запамћен један сличан случај. Анђелија Нећељкова Бјелић, сестра Петрова, је негдје око 1880. године отишла у Тали да тражи своју стоку. Отишла је доста касно и у Талима је ухватио мрак. Пошто се није вратила до ноћи, почели су комшије из Ропушнице да је дозивају. Тек послије више покушаја одазвала се негдје из Ластава. Тада је кренуло више одраслих људи, који су се затекли у Ропушници, да је траже. Кад су јој се приближили, кренула је да бјежи уз Ластве, по чему су закључили да се са њом нешто десило. На сто мука су је ухватили и довели у Ропушницу. Ту се искупио читав катун. Почели су је испитивати. Примјењивали су и батине, поливали је хладном водом и приносили јој ватру до очију. Кад су је на неки начин смирили, почела је да прича да јој се, још док је ишла преко Корита, причињавало да поред ње иду неки чудни људи, а у Талима су они исти људи око ње играли и пјевали. Када неко зове из Ропушнице они још више загаламе. Само су се умиривали када зове Јован Стевановић и кажу јој да се одазове. Тако су је и дозвали и дознали гдје се налази. То јој се десило још једном прије него се удала у Штитарицу. И пошто се

удала имала је два таква напада, а послије је оздравила и родила више дјеце. Ово је причао Гајо Грујичин Машковић, који је запамтио кад се то са Анђелијом догодило. Гајо је умро око 1946. године у 75. години живота, што значи да је рођен око 1870. године. Тако се може закључити да се ово догодило око 1880. године.

Најдуже се задржало вјеровање у вјештице. Обично се мислило да су вјештице старије жене, које имају грубљи лик. И против њих су употребљавана груба средства принуде да признају да су вјештице. То се помиње и у Горском вијенцу (Кажуј баба, јеси ли вјештица?). Често се вјеровало, ако умре неко дијете од непознате болести да га је "урекла" нека баба, или ако угине најбоља овца, коза, крава. Зато се против вјештица, односно против "урока" стављала нека "сигурна" заштита као: црвени конац, парче тисовог (светог) дрвета, чесма бијелог лука итд. Вјеровало се да вјештице, 14. марта (о марчу) јашу на вратила (од натре) и долазе да отварају стаје са стоком да би стоци нанијеле неко зло. Зато су те ноћи пред стаје везани пси, како се вјештица не би могла приближити стаји. То је рађено све до 1941. године.

Против "злих очију" и "урока" (против вјештица) су "помагале" неке жене у селу које су знале да "гаскају". За гаскање је потребна вода и усијане жишке (жар). Вода мора бити свјежа, са три или више извора. Док се стављају жишке у воду изговарају се ове ријечи: "У урока два ока, једно водено, а друго огњено. Прште око водено те истули огњено". Или: "Урок сједи на полици, урочица на столици. Урок уриче, урочица разриче, ух ти, уроче, у очи". Жишка која јаче зацврчи открива онога на кога пада сумња да је урочио. Кад се то заврши, оном водом окупају урекнутога болесника и дају му да пије од те воде. Преостала вода се сипа на пса или мачку. Ако се стресу, (а морају се стрести) значи да је лијек успио.

Било је више људи и жена, који су знали да "заварчују" од уједа змије, од упале вимена код оваца, коза, крава, па и жена-породиља. Код заварчивања "љекар" кружи шаком, са састављеним кажипрстом и малим прстом преко средњег и домалог прста и шапће: "Рогобор ручак, рогобор вечера. Ујсту биче уметче. Ујсту јармашу, ујсту. Ками ти за ручак. Ујсту. Ками ти за вечеру". Или: "Бјеж погани од погани, ту ти мјеста није, ту ти куће није. Ајде куј знаш, бјежи куј знаш: преко девет

брежина, преко девет лужина. Нит ти тамо упоришта ни овамо повратишта".

Код заварчивања од уједа змије изговаране су ријечи: "Реп ујела, реп понијела" и то више пута из једнога душка, док се "љекар" не умори. Кад повуче ваздух, наставља: "Зела земљу пољубила, за ржан колач, за зле жене, за доброга човјека. Излази Марија, зове те кадија". Или: "Рогобор вечера, рогобор постеља. А што си је, гујо, јела од теб' већу, од теб' жешћу триста и три пута" итд. (С.Добричанин - "Доња Морача).

Једној жени из Осредака сам прочитао ове ријечи, али није ни потврдила, нити одрицала, а и она је заварчивала.

У дневнику Вуксана Минића из Пипера, који је водио у ратном заробљеништву, записао је 24. фебруара 1945. године, да му је причао п.пуковник Ђуро Вукотић како је Петруша Арсова, рођена у Кучима, заварчивала од уједа змије и изговарала ове ријечи:"Злаћена, крашена, поговор вечера, змија земљу љуби, с кога је љуби, са злог човјека, са зле жене и са зле змије. Ржани колач на клокочеви колац, да је бог убије". Ово се три пута изговара из једног душка, а прије тога се болесној животињи стави у уста нека травка. Петруша није никоме казала како се то ради, јер се сматрало да би тиме изгубила своју моћ лијечења. Тако су радиле и жене у Осрецима и Морачи па сада мало жена знају да заварчују.

Још чудније је лијечење од "сметнутог желуца" или "развијеног пупка". "Љекар", најчешће жена, мора знати име болесника и имена његових родитеља и кума, У неки суд (тањир или тигањ) се сипа чаша воде (вреле). Чаша се поклопи и почиње шаптање и преклињање неба и земље и свих духовних сила да спасу болесника, уз стално окретање чаше. Ако се сва вода скупи под чашу, "љекар" је задовољан, јер је постигао успјех. До сада није забиљежено шта овај "љекар" изговара. Једном сам и ја пробао да изведем овај експеримент у присуству човјека који је вјеровао да је "љекар" од желуца. Ништа нијесам причао, само сам окретао чашу. И на његово велико изненађење, сва се вода скупила под чашу. Тада се он "разочарао" у његову способност и обдареност. За ово имам свједока - његову кћерку.

У народу се вјеровало да се по неки мртвац може повампирити и чинити пакост својим "непријатељима", коју није могао остварити док је био жив. Вампир не може прећи преко

воде ако нема моста, а људи га могу убити само глоговим коцем.

Старији људи су "гледали" (гатали) у плеће од брава (јагњета, јарета, овце, козе) и "са сигурношћу" могли да "виде" хоће ли бити рата, има ли болести у кући, хоће ли неко из куће брзо умријети, дали ће у кући бити "колијевке", да ли ће година бити родна итд. Знакови у плећу односили су се на власника брава, а не на онога у чијој је кући брав заклан и скуван или испечен.

Плеће се на свадби или на слави давало угледном госту, али не најглавнијем, јер њему припада глава. Кад гост сврне (скине) месо са плећа, кост се даје ономе ко зна да "гледа" у њу.

У народу се вјеровало да су неки људи "здувачи" и да имају моћ да другоме својим "чинима" може нанијети штету. Вјеровало се да један пчелар може да "учини" да његове пчеле, без обзира на даљину, могу да униште пчеле некога његовога "непријатеља". Добричанин наводи име неке Ћипране Божа Петрова из Улице (Прекобрђе), чије су пчеле нападнуте од пчела некога Турчина са Бабљака. Ћипрана је својом моћи заробила те туђе пчеле и присилила их да њој скупљају мед. Тада Турчин дође са својом женом код Ћипране и Божа и замоли их да му ослободе његове пчеле. Они на то пристану, под условом да иду кући и да се не осврћу за собом док дођу код своје куће на Бабљак. Ћипрана пушти туђи рој пчела, који стигне Турчина иза Црквине. Була се окрене да види шта то тако јако зуји иза ње и на мјесту умре. То мјесто се од тада зове Булин гроб, а у новије вријеме Булин мост.

Неки сељаци су знали да справљају разне мелеме од биљака за лијечење лакших озљеда као што су: посјекотине, сагоријев, удар тврдим предметом итд, или да длаже (намјештају) сломљене удове (руку, ногу, кључну кост) код људи или код стоке. У томе је био најпознатији Мијајло Новичин Машковић. Он је знао и да сакупи више змија на једно мјесто, па кад да неки знак, оне се брзо разиђу. Није их убијао. Сваки чобанин је носио у џепу нешто оштро (бритву, перорез, бритвулин) да би могао накрвавити овци, кози, јагњету, ако се у току дана разболи, насијецањем оба ува (пуштање крви). То се често дешавало када стока пасе младу траву или поједе неку

травку од које добије надимање. Ако се на вријеме накрвави надимање пролази, у противном долази до угинућа.

До скоро је народ вјеровао да не треба љутити главнога мајстора који некоме гради кућу, да би на крају "алалио" (пожелио добро породици која ће у новој кући живјети). Обично се мислило да ће из породице неко умријети по усељењу у нову кућу. Да се то не би десило, приликом постављања камена темељца, требало је заклати пијетла, јаре или јагње и тај камен окрвавити. Појединачних случајева је било да неко из породице умре након усељења, и ако је "принешена жртва". И неки мајстори су имали тешку нарав. Код погодбе о градњи куће, углавном, би одредили вишу цијену на рачун тога што газда не би био обавезан да му помаже у раду нити да га храни, што се звало" под ћутуру", а у новије вријеме "кључ у руке", али је касније желио да му газда и помаже и да га храни. Ако то газда не би радио, на крају би мајстор рекао неку неповољну ријеч, не би "алалио", а неки би изговорио и неку клетву, што је, психички оптерћивало газду и његову породицу.

У народу су се могле чути многе клетве. Многе су језиве, нарочито кад мајка куне своју дјецу због непослушности и кад је много "љута", а не помишља како би се понашала да се некоме дјетету, послије такве клетве, нешто рђаво деси. Сва је срећа што се клетве не остварују. Ево неке клетве:

- Змија те запунула (ујела),
- Мајка ти у мртве очи погледала,
- Пошо на зли пут,
- Пукло ти згибеније,
- Станска те рђа убила,
- Пук'о ти слом,
- Земља ти кости изметала,
- Ударило ти у бубреге,
- Пас ти се меса напотезо,
- Уста ти се за врат окренула,
- Устријелило те,
- Муња те спржила,
- Гром те убио,
- Сломио врат,
- Очи ти испале,
- Ће ћеш, наусјеченије,

- Усјечениje ти било,
- Вода те однијела,
- Ајде, не видио се,
- Стрва ти се не знало,
- Модра те стријела размодрела,
- Траг ти се утро ко шареним коњима,
- Загрмио ти гром у шљеме,
- Камење те ћерало,
- Нашо те јад,
- Печила те змија у нос,
- Полокала ти живина младост,
- Дошо ти најад свети Илија (или неки други "светац"),
- Ударац те ударио,
- Пукло ти згибениje,
- Губа те разгубала, па нагрдан одио да те народ прстом показује,
- Живина ти утробице растргла,
- Рана те уранила.

Људи у нашим крајевима, па и у Осрецима, се много заклињу да нијесу нешто урадили, да су урадили, да ће урадити или да неће урадити, мада многи не говоре истину и не испуне заклетву. На примјер:

- Нијесам, части ми,
- Јесам, живота ми,
- Живота ми очина (мајчина, брата ми),
- Тако ми Бога,
- Светога ми Петра, (Илије, Ђорђа и других светаца),
- Славе ми,
- Бог ме убио, ако сам,
- Образа ми, очу,
- Разгубао се ако нијесам.
- Има и вулгарних, псовачких: J... ми оца, ако сам, Изио г...., ако сам итд.

Свјештеници су у ранија времена имали велики углед код народа, па су имали и велики утицај на вјернике. Црногорски владике и нижи црквени главари дуго су, кроз историју Црне Горе, били веома популарни, јер обични, неписмени, народ није

знао суштину и циљ религиозног учења. Виала де Сомијер, француски пуковник и командант Боке, писао је о свом боравку у Црној Гори 1812. године. У разговору са Петром Првим Петровићем, питао га је зашто у току своје дуге владавине, није отворио ни једну школу за образовање својих поданика, а свуда по Црној Гори подиже цркве. Владика му је одговорио да је "много лакше владати неписменим народом".

У народу се, ипак, с времена на вријеме, причало да овај или онај свештеник или калуђер не примјењује све оно што проповиједа вјерницима. У народу се могло чути: "Слушај попа шта говори, али не ради оно што он ради". Чак су неки попови по Црној гори, позајмљивали паре сиромашним сељацима-вјерницима, уз зеленашку камату и тако се богатили.....Све свештеничке куће у Црној Гори онога доба (за вријеме краља Николе) биле су, по правилу, имућне. (Д.Ђоковић: "Краљ Никола и финансијски проблеми Црне Горе током његове владавине")

Било је случајева да се и поп распопи или калуђер раскалуђери из објеткивних или из субјективних разлога. Калуђер Ново Булатовић из Мртвога Дубокога (Ровца) био је угледан и цијењен Ровчанин. Имао је брата, који је умро као момак. Тада Ровчани и најближи рођаци убиједе Нова да се раскалуђери и ожени како му се не би угасило огњиште, тј. да остане без наследника. Послије дужег супротстављања, Ново, ипак, пристане да се ожени, али није браду обријао. Оженио се Макицом (не зна се дали јој је било такво право име) кћерком Мијаила Радунова Машковића из Осредака и са њом имао пет синова и три кћери. Послије 1878. године његова се породица преселила у Поље Смаилагића, гдје и сада живи Новово бројно потомство. Његова је кћерка била Симона, жена Мила Главичанина и Стануша, жена Милије Бјелића, а унуке Новка Милетина Милошевић и Сава Владимирова Бјелић.

Послије Првог свјетског рата је почела да слаби религиозност народа у нашим крајевима. Све мање вјерника је ишло на причест, све мање је људи постило иако су то црквени главари проповиједали. Томе је доприносило и понашање неких свештених лица, а и повећани број писмених млађих људи. И неки повратници из "бијелог свијета" су одвраћали народ од обављања религиозних обреда. У Осрецима се у томе истицао

Ђорђије Машковић, који је у Америци провео више година и видио шта раде културни народи.

Али, било је у селу и фанатика, који су "светковали" сваки црквени празник, постили све посте и сваки петак и сриједу. Позната је Милосава Мијаилова Јовановић, родом од Ђурђића из Ђуђевине, која се тако понашала, али се разбољела и извршила самоубиство. Готово сви Осречани су славили крсно име, Божић, Васкрс и светковали више вјерских празника. Осречани су, на Петров дан, 12. јула, носили крстове кроз село, често кроз кукурузе и друге усјеве. Једне године су их носили преко Пољана, низ Ропушницу, низ Љуту и увече их вратили у Манастир. Лако су се увјерили да им то није много помогло, јер је та година била изузетно неродна. Посљедњи пут су крстове доносили у Равно 1933. године, али без Љућана, пошто су се, у прољеће те године грдно посвађали због издига, о чему ће бити посебно ријечи. Причало се, када крстове носе кроз кукурузе, који су у то доба доста одрасли, да су неки носиоци намјерно газили усјев, да би домаћину учинили што више штете. Зато касније власници нијесу дозвољавали да им литија пролази кроз њиве.

Ни попови се нијесу, увијек, бринули да вјерници слијепо вјерују њиховим проповиједима. Више људи је знало да, напримјер, ни поп из оближњег села, који је, иначе, био добар човјек, не пости, већ кад крене да причешћује народ, доручкује пржене сланине и јаја, како би, послије причешћа, могао да пије ракију са својим пријатељима у оближњем ану (кафани).

Осречани су славили светога Николу, 19. децембра, изузев неколико породица, које су се касније доселиле у Осретке и имале своју славу. Био је велики посао да се обезбиједи потребна посна храна (риба, уље и друго), које није било у довољним количинама у нашим крајевима. Ни за остале "посне" дане није било лако обезбиједити храну за породицу, па су чељад више била гладна него сита. Зато је више породица, постепено, напуштало овај обичај, а почетком Другог свјетског рата то је било масовније. Од завршетка рата, 1945. године, највећи број породица је престао да пости, да слави, да иде у цркву, да се вјенчава по црквеним прописима итд, тако да сада у Осрецима нема много вјерника. Истина, од појаве странака, неки бивши "невјерници" и "комунисти" су почели набављати црквене календаре, светковати, па и постити, али се то за

већину Осречана не може рећи. Више је калуђер Кирило Раичевић, за вријеме свога осмогодишњег службовања у Манастиру, одвратио вјерника од цркве него сви партијски радници у Морачи. Познато је како је Кирило, кад неко приложи паре, говорио, бацајући новац увис: "Ове што су Божје, отићи ће горе, а ове што падну су за мене". Наравно, све новчанице падну, па Кирило задовољно позива вјернике да иду у Мотел да их потроше за пиће. Или, када му се обрати нека жена, слободније одјевена, кратких рукава или са већим деколтеом, да ли смије тако одјевена у цркву, он јој одговори: "Што голија, мени и Богу милија".

Послије Другог свјетског рата све више људи је напуштало заостале вјерске и друге обичаје. Готово је престало вјенчавање младенаца и крштавање дјеце у цркви, већ је то обављано код матичара у Мјесној канцеларији или у Општини. Само је неколико породица стално обављало све ове обичаје. Власт није забрањивала вршење ових обреда, али су људи, а нарочито омладина, кроз образовање и контакте са другим људима, долазили до сазнања које заступа наука у вези са религијом. Сада у неким срединама вјеровање у божанска бића, у загробни живот и могућност васкрсења, у рај и пакао, поново заузима маха, највише под утицајем цркве. То је сада више постала мода него стварно вјеровање, па, често, прелази у баналност. Многи млади људи, и мушки и женски, који носе крст, не иду у цркву, не посте и не врше вјерске обреде. Смањио се број и оних који вјерују у анђеле, ђаволе, виле, вјештице и друго у односу на предратно вријеме. Многи не знају ни како треба да се крсте, нити се крсте.

Гробља и сахране

У Осрецима, на више мјеста, има трагова гробља. Остаци старих гробова могу се видјети на Мацурској главици (на дно Криоча), па се то мјесто зове и Мацурско гробље.

У неком даљем ранијем времену осредачко гробље је било у Јеловцу, на дно Зауглина. Тешко је утврдити зашто су тадашњи становници Осредака за гробље изабрали ово мјесто, које, преко зиме, готово и не огријава сунце, или га огријава само неколико сати дневно. Ту и сада има трагова гробова. Један гроб се налазио на самом путу од Врта према Радошевом

Трапу, за који се говорило да је у њега сахрањен неки Раде с веригама, а вјероватно је то био неки гвоздени оков у који је Раде био окован због неке кривице.

Осредачко гробље је било и у Присоју, на лијевој обали Јеловца. На више мрамора у овом гробљу се и сада може прочитати ко је ту сахрањен. Највише се помињу Милошевићи. У ово гробље посљедњи је сахрањен Спасоје Вељов Стевановић, око 1850. године.

Има трагова гробља (великих плоча и мраморја) и на Премацком брду и на Јељењем брду, али се не може процијенити када је у та гробља вршено сахрањивање умрлих, нити се зна који је то народ био. Једна ливада у Остружњу зове се Гробље, али је тај простор одавно претворен у ливаду, тако да нема никаквих трагова гробља. Неки оближњи сељаци су одатле одвлачили камен за куће које су градили. Једна лазина између Остружња и Тодоровг бријега зове се Црквина. По неком предању, ту је некада била нека богомоља и гробље око ње, али нема никавих трагова, који би то потврдили. Ипак, приликом изградње пута преко Раванаца и Остружња, у Пролеће 1997. године , на овом мјесту су ископане двије велике обрађене камене плоче за које се, са сигурношћу, може рећи да су од неке гробнице. Једна, већа је од неког црвеног камена, какав се може наћи само испод Челине, на десној обали Мораче. Тешко је утврдити како је плочу таквих димензија било могуће донијети неприступачним тереном какав је испод Челине.

Има трагова гробља и на Превоји, коси изнад Остружња, између Подлазачја и Једине букве, али се не зна када је ту вршено сахрањивање и ко је сахрањиван.

Гробље се налазило у Старом Селу, у Горњој Љутој, гдје је сада кућа Миљана Букилића. Када је Миљан закопавао темељ за кућу нашао је људски костур. Тада се мислило да су то кости Милосаве Радованове Лазаревић, која је око 1860. године, претрпјела напад Турака, када су јој заплијенили овце у Суботиштима, а њу, готово голу и босу, вратили са Утлице. Она је тако, по снијегу, дошла у Љуту и премела се (премрзла се), тако да су јој се руке и ноге почеле распадати. Касније је постала потпуно неспособна због деформисаних ногу и руку. Њена породица и комшије су сматрали да је обољела од губе (неизљечиве болести), па су је издвојили у неки савардак. Дуго

година је тако живјела, а нико није смио да јој приђе. Храну су јој доносили до улаза у савардак и ту остављали. Кад је умрла сахрањена је ван гробља. Сада није сигурно да су нађене кости Милосавине, пошто су и на другом мјесту, у близини, нађене и друге људске кости, што потврђује да је ту било гробље, али се не зна чије је било и када. Још једна ливада, изнад Лединака, у Горњој Љутој, се зове Гробље. Ни ту нема трагова гробова, јер се ливада одавно обрађује као и друге околне ливаде.

Садашње осредачко гробље је на Брду, које се некада звало Умер Лекин (Леке Бојова Бјелића). У ово гробље први је сахрањен Лакић Станков Станковић око 1850. године, када је престало сахрањивање у Присоју поред Јеловца, значи прије око 150 година. Све до 1938. године сахрањивање је вршено далеко низ Брдо, у обичне гробове-раке. У том дијелу гробља има само неколико породичних гробница или тзв. затворених гробова, у које се не може више вршити сахрањивање. Улаз у гробље је тада био код породичне гробнице Јоксима Бјелића. Пошто је гробље постало тијесно и није више било мјеста за сахрањивање, Станковићи су дали дио своје имовине 1938. године за проширење гробља.

Гроб се, обично, копа по два ипо метра дужине и око 90 цм ширине, а у дубину најмање један метар. Док једни копају гроб, други прибављају камен за подзиду и потребан број плоча за пријеклоп и мраморје. Кад се гроб ископа до потребне дубине, приступа се подзиђивању дна гроба са све четири стране до 10 цм висине. Када се сандук са умрлим спушти на онај зид у гробу, подзиђује се око сандука са све четири стране до висине сандука. Тада се преко сандука стављају плоче-преклопнице, које се ослањају на зид. Земља се сипа до површине гробља, а онда се стављају дугачке плоче (лебрнице) и већи мрамор више главе умрлога, а мањи изнад ногу. Између тога оквира од плоча, ставља се бусење, како би се гроб заливадио. На мрамору изнад главе се исписује име умрлога и датум смрти или се поред мрамора ставља дрвени крст или пирамида са најнужнијим подацима о умрломе. Мртвачке ковчеге-сандуке ранији су правили сеоски столари, а у новије вријеме се купују у градовима.

Захваљујући изградњи пута, Осречани су лакше могли да оправљају старе и граде нове куће, као и породичне гробнице. Готово нема породице која нема гробницу. Од 1965. године

направљено је много гробница. Гробље је постало тијесно, па су наследници Радула Бјелића дали дио имовине за проширење гробља. Тако је обезбијеђен довољан простор за ове потребе. Гробље се доста добро одржава, а на њему нема скупих и раскошних споменика као на неким другим гробљима. Осречани су, у томе, били скромнији и нијесу се међусобно надметали.

Први споменик на осредачком гробљу подигао је Вељо Божов Машковић, умрлом сину јединцу Милошу, око 1910. године. Споменик је градио Видак Вељов Радуловић из Оцке Горе, самоуки мајстор за клесање споменика од камена. Камен за споменик мора бити компактан, без вена и порозности, па се може наћи само на неколико удаљених мјеста у околини. Овај споменик је рађен у Грабини, у Горњем Заграцу (Јасенова). Кад је завршен, моба је помогла да се споменик превуче (превезе) преко Јасенове, помоћу воловске запреге, гдје су се волови могли упрегнути. Морали су га извући на Брдо јасеновско, па преко Рожаца и Закриља до гробља. За сваки дио споменика су прављене нарочите саонице, према величини дијела.

Други споменик је наручила Стакна Ивана Мирашева Јовановића своме мужу Ивану, који је умро као војник код Чајнича. И овај споменик је градио Видак Вељов послије 1918. године, и то од камена испод Јасеновог Дола у Ропушници (Пасји зуб). За рад је добио ливаду у Станичином бријегу, која је сада Здравка Главичанина. Видак није никада живио на овој ливади, већ је продао Петру Бјелићу. И Малиша Лучић је израдио споменик Милу Стевановићу, који је, такође, умро као војник, а Миле му је био шура. За рад је добио ливаду у Ропушници, која је сада Данила Лучића.

Мирјана Милошевић је уговорила израду каменог споменика своме сину Милети, који је умро 1923. године, са Војином Бакочем-Кучем из Куча. У част погодбе Мирјана је позвала на вечеру неколико комшија, а међу њима и Марка Симоновића. За вечеру је било припремљено доста меса, сира, готовца, кромпира, а на крају, кисјелога млијека. Тада јој Војин - мајстор, рече: "Док радим на споменику за храну ми доносите само кисјелога млијека, јер то највише волим". Тада му Мирјана одговори: "Мени нико није радио само о млијеку, па нећеш ни ти. Од наше погодбе нема ништа". Тако разбатале погодбу, па Мирјана нађе Видака Вељова, те јој он изради споменик, такође у Ропушници. Видак Павлов Јовановић је са Видаком

Радуловићем погодио израду споменика сину Ћирку, који је умро као дијете.

Сви ови споменици су, по дјеловима, довучени на осредачко гробље мобом, уз помоћ волова и људском снагом. И пут од Јасеновог Дола до Гробља су морали поправљати. На Пољане су их извукли са воловима, а оданде људи, помоћу вунених веза, пошто још није било конопа као сада. Ипак су са собом водили по два пара (јарма) волова да би им могли помоћи на равним дјеловима пута, као што је Врањчем кршем, Вратлом и изнад Криоча, све до Брајиних лаза. Видак Радуловић је и Јасеновцима израдио више споменика од камена из Грабине.

До 1941. године споменике су израдили, од бетона, Вукосав Станковић, Радомир Бјелић и Радуле Машковић.

Послије 1945. године најприје је споменик израдио Васо Нећељков Машковић синовима Божидару и Жарку, који су умрли од тифуса 1944. године. Нешто касније споменик је израдио и Момчило Машковић, а 1965. године су Влајко, Милић Вучић и Ананије Симоновићи израдили заједничку породичну гробницу.

Послије изградње пута од Грла до Гробља, 1972. године, готово свако, осредачко домаћинство је израдило породичне гробнице и споменике. Сада нема гробницу само једно домаћинство.

Више породичних гробница су озидали самоуку зидари Блажо и Вукале Јовановићи, Лабуд Главичанин, Љубо Милошевић и други, а стручни дио посла (изливање бетонских плоча, терацо-плоча и плоча за затварање гробница) радили су Божо Вујошевић из Биоча, Ђоко Шуковић из Миоске и др. Пирамиде са уграђивањем фотографија и клесање слова израђивали су професнионални мајстори-каменоресци из Титограда, Никшића, Бијелог Поља итд. Највише пирамида је израђено од познатог јабланичког мермера, који је увијек био доста скуп, али и постојан и дуготрајан. Само неколико споменика је израђено од друге врсте мермера (бијеле или сиве боје) из неког другог мајдана.

Први камени споменик на љућанском Гробљу на Јаблану, израђен је Мрдељи Јовановићу послије 1920. године, а послије 1945. године, први споменик од бетона-цимента израдио је Вукман Машковић својим родитељима. Касније је израђено више модерних споменика и гробница на овом гробољу.

На гробљу у Осрецима је Благоје Сименунов Милошевић, 1939. године, почео изградњу цркве. Многи његови комшије и рођаци су то примили са великом резервом, а више њих су сматрали да је то непаметно. Благоје је уложио много средстава и рада, али није успио да цркву заврши због рата и тешких услова рада. По беспућу је било тешко и скупо прибавити потребни материјал: камен, креч, пијесак и друго. Камен је довлачио од Закриља, Јеловца и Врта на воловским запрегама. Кречану је горио у Јеловцу, на Плочама, а пијесак је довлачио са Мораче или на коњима ли на воловским саоницама. У томе је почео рат и готово онемогућио даљи рад. У 1942. години је наставио рад, али за кратко, па сада стоји као зидина. Благоје је умро 1947. године, па је сахрањен у унутрашњост цркве.

Љућани имају своје гробље на бријегу Јаблан, али мало породица имају гробнице, па се сахране врше у обичне гробнице-раке. Неколико породица је изградило гробнице преко пута Љута-Пожња, па сада гробље има два дијела, што је ријеткост у нашим крајевима. Гробови и гробнице су веома збијени, па, готово, нема мјеста за нова сахрањивања. Прије десетак година, Радомир Букилић је на својој ливади, на десној обали Врела, испод пута према Осрецима, направио породичну гробницу гдје су сахрањени Радоман и Радомир. То је једина породична гробница на усамљеном мјесту у Осрецима.

Жалбе и сахране у Осрецима су обављане као и у другим селима у Морачи и Ровцима. До књаза Данила, 1850. године, обичај је био да се за умрлим или погинулим, нарочито млађим мушкарцем, или за јединцем, жене, сестре, снахе, а нарочито мајке ударају стиснутим шакама у груди, гребу се по лицу и расплићу косу, а неке су и сјекле косу. Мушкарци су се ударали револверима по челу, а неки и песницама. Књаз Данило је тај обичај забрањивао, али се то и касније радило, али мање.

На жалби се жалбеницима давала ракија, мање кава и друго пиће, а преко ноћи месо и хљеб. Ујутро је и даље служена ракија, месо и хлеб свим жалбеницима (тада није било сокова и цигарета). Кад се са умрлим крене према гробљу, товарена је ракија у бурилима, на коње и тјерана на гробље. По завршеној сахрани, сви жалбеници посједају да пију. Они који имају посла код куће раније одлазе, а љубитељи "капљице" остају дуже. Неке породице су носиле и храну на гробље. Негдје 1938.

године, Осречани су на скупштини сложно одлучили да прекину обичај служења пића и хране на гробљу. То је једна од ријетких одлука коју су сви прихватили и поштовали. Како тада, тако и сада. Од тада се жалбеницима служи само пиће код куће умрлога, а послије рата и сокови и цигарете.

Кад су жалбеници прилазили кући умрлога издвајао се мушкарац, који зна да "лелече". Кад он, из гласа, наброји све добре особине умрлога и његових раније умрлих или погинулих најближих сродника, сви мушкарци, који стоје иза њега, заједнички "лелечу". Тако су, до скоро, радили Рашчани. По некада из једне групе жалбеника има и по 2-3 лелекача. Кад су жалбеници долазили из другога племена (Роваца или Горње Мораче) и кад њихов лелекач заврши са лелекањем, онда је неки лелекач из Мораче излазио пред другоплеменике и лелекао све познатије умрле и погинуле из њиховог племена. То се сада не практикује, а мање има и лелекача и лелекања. Добри лелекачи у Осрецима су били: Михаило Арсенијев Милошевић, Милутин Милосављев Машковић, Никола Максимов Милошевић и Драгиша Бјелић, а од млађих, који и сада добро лелече, Вучић Милошев Јовановић.

Вучић је лелекао многе умрле и погинуле Осречане и Морачане, а лелекао је и у Горњој Морачи, Колашину, Никшићу и другим мјестима. Својим продорним гласом и течним и тачним набрајањем врлина умрлога привлачио је пажњу свих жалбеника. Према многим другим лелекачима, а нарочито онима који су се појавили у скорије вријеме, жалбеници немају такав однос, с правом, јер они немају дара, немају гласа, какав има Вучић.

Будо Симоновић је записао дјелове Вучићевог лелекања, када су умрли Трипко, Лука и Симона Милошевићи, а односи се на Трипкову браћу Ранка и Страхимира:

"О, леле мене, Ранко и Страхимире,
Млади момци, храбри пролетери,
Који у вашим младим данима,
Послушасте Тита и Партију,
Пролетерску школу најмилију,
И слушасте ви у младе дане,
И за прошле борбе и мегдане,
О јунаштву и шпанскоме рату,
О Мојсију, Вељку и Мијату,

Како су се јуначки борили,
Црногорци с њима се зорили,
Па сте и ви, са пушком у руци,
На бојишту решавали ствари,
Своме сте се одужили роду,
У свакоме бој за слободу."

Луку Милошевића је лелекао 1989. године и, поред осталог рекао, говорећи о братству Милошевића:

"По четири из по једне куће ваше,
Нестало је, храбро у бомбаше,
Ту нестанка и за племе доста,
Ранку кућа затворена оста,
Па и ваше јуначке одиве,
Рађале су соколове сиве,
Мојсије је у Шпанију пошо,
Кући више никад није дошо,
Јуначки је пао на бојиште,
А пусто му остаде огњиште,
Стиме онда и што је најцрње,
Порасте му на огњиште трње,
А на мјесто књига и ормара,
Изиђоше змије из дувара,
Сруши му се кућа, без никога,
Имовина прећје на другога,
Јуначко је срце у њему куцало,
А мајчино срце испуцало,
Имала је и другијех јада,
Што је, тужну, нађе изненада,
Њој су били избројани дани,
Кад јој Симо оста у Љубљани,
Отац Сава на гроб му је пошо,
И таман је кући својој дошо,
Са гроба му, камен је узео,
И кући га, у Љуту донио,
Мјесто сина и од сина дара,
Да с каменом отац разговара."

Симона Богданова Милошевић је умрла 1. априла 1990. године. Имала је 95. година. И за толики вијек је премного шта

је све претурила преко главе. Само из свога најближега рода Божовића (Симоновића) је испратила петнаесторо носила (умрлих и погинулих), а толико и из домовине Милошевића.

Вучић је Симону лелекао 2. априла на Закриљу:

”О, леле мене, данас,
Пред овом људском, јуначком, темељитом и
племенитом кућом,
За твојом, Симона, главом,
Више за навијек нестанулом,
Леле, Симона,
Дуговјека старице,
Гостопримна домаћице,
Људска и јуначка жено,
Људска и јуначка одиво, кћери и сестро,
Леле мене, Симона,
За твојијем дуготрајним, непреболним,
на срцу, ранама,
Због нестанка у твом јуначком роду и дому,
Леле, Ранко,
За твојом младом главом,
Храбри ратниче,
Куће твоје љути утрениче,
Леле, мене, Страхимире,
Леле, мене, Богдане,
Леле, мене, Андрија,
Леле, мене, Трипко и Велимире,
Леле, мене, чето људи,
Чето храбрих ратника,
Нестанулих из ваше јуначке куће и расадника,
Леле, мене Симона,
Црна чавко, данас срећна мајко,
Тамо ће те срести твој јединац Ранко,
И наћи ћеш твога дичног брата,
Професора Луку,
За онаквим и леле и куку,
Зато ћу те замолити воће,
Реци Луки нека амо дође,
И нек зовне са собом сестрића,
А били су у љутоме боју,
И бранили домовину своју,

Нека они пођу до границе,
Јер су били тврде узданице,
Они закон добро разумију,
Бритком сабљом манути умију,
А ђе дођу чврсти комунисти,
Пањкароши неће бити исти,
Ни скидати са зидова слике,
Ни тражити друге републике,
Зар вранови и сад хоће меса,
Као некад што су код Купреса,
Леле, мене, многобројни и ненабројни,
Из ваше куће и вашега братства."

Штета је што није забиљежено више његових лелекања, кад су умирали или гинули многи други млади и добри комшије и племеници.

Кад заврше са лелекањем, жалбеници прилазе, најприје мушкарци, поклоне се и (раније) прекрсте над одром и изјављују саучешће, изговарајући ријечи: "Фалај богу". На то им чланови породице одговарају: "Но коме, но богу". У новије вријеме се жалбеници све мање крсте, а ове ријечи су замијењене ријечима:

"Учествујем у жалости" или "Примите саучешће", а ожалошћени одговарају са: "Хвала" или "Много хвала".

Приликом приласка кући већег броја жалбеника, неки мушкарци и жене су тужели, наизмјенично, из гласа. Добро су тужели на овај начин: Никола Максимов Милошевић, Велимир Андријин Милошевић, Влајко Марков Симоновић, Јасеновци Радош, Грујица и Драгутин Илићи, а из Раичевина Јосиф Ракочевић. Сада тако тужи само Мијат Миладинов Стевановић.

У новије вријеме је све мање лелекача и тужбалица, а о умрлом је неко од пријатеља, комшија или представника власти или организација, којој је умрли припадао, држао опроштајни говор, у којем би истакао врлине и животни пут умрлога.

Раније, можда до 1930. године дешавало се да на Васкрс, послије причешћа, жене тужилице изиђу на Горњи врт, изнад Манастира, и почну да туже своје најближе , који су умрли у протеклој години. Око њих се окупљао народ, па би се тако сабор претворио у жалбу, готово као, када су ти умрли

сахрањивани. У новије вријеме овај обичај је заборављен, па се на сабору само играло и пјевало.

У раније вријеме био је обичај да, послије смрти млађег човјека, а посебно јединца, у селу нико не пјева за три године. Тако је било када је, око 1900. године, умро изненада Милош Вељов Машковић, јединац међу девет сестара, а био је стасао за женидбу. Пред крај треће године, у Пријекој греди, погине Мијајло Арсенијев Милошевић, такође момак, па се жалост продужи још за три године. У новије вријеме је такав обичај нестао. Најближи рођаци и фамилија "коротују" годину дана и носе црнину, а остали у селу немају ту обавезу. У Другом свјетском рату није се "коротовало", нарочито у партизанским породицама, јер је народни борбени морал уздизан пјесмом:

"Наша борба захтијева
Кад се гине да се пјева".

Често су и мајке погинулих бораца тражиле од омладине да не коротује, већ да пјева и да се и даље бори за побједу и слободу, говорећи: "Свадбе и борбе нема без меса" или "Нема слободе без крви и жртава". Симони Богдановој Милошевић погинули су брат, професор Лука Симоновић, муж Богдан и јединац син Ранко, матурант. Кад су дошли партизани из Босне, Симона се укључила у одбор АФЖ (Антифашистичког фронта жена) и до ослобођења, а и касније, радила да жене и народ што више помогну НОБ-и и обнови земље. Ријетко ко јој је могао видјети сузе. Држала се храбро све до смрти, у дубокој старости. Таквих је било доста и у Морачи и у другим крајевима Црне Горе.

Послије 1950. године, био је обичај или мода прилагања великог броја вијенаца на одар покојника. Ту је било претјеривања и "надметања" ко ће купити већи и скупљи вијенац као доказ жалости за умрлим. То је, често, стварало проблеме породици умрлога када је требало више десетина вијенаца пренијети од куће до гробља. Вијенци су стављани на гроб или на гробницу умрлога, али би вјетар за неколико дана све то растурио по гробљу. Многе породице су у читуљама у новинама или у плакатама, апеловале да се вијенци не прилажу. Сада се прешло на скупе букете цвијећа, па неке породице моле да се не прилаже ни цвијеће, али то нема великог ефекта.

У Осрецима је било више добрих тужилица као што су: Милица-Нела Недјељкова Машковић, родом од Јанковића из Лијешња, Мируна Гајова Машковић, кћер Веља Машковића, Стакна Савина Стевановић, родом од Милошевића, Аница Михаилова Милошевић, родом од Тошковића из Оцке Горе (она је тужела и из гласа приликом доласка на жалбу), Мируна Милинкова Јовановић, родом од Булатовића из Церовице, Аница Милованова Машковић, родом од Дрљевића из Жирака, Мијојка Перишина Машковић, родом од Милошевића, Јелка Михаилова Милошевић, родом од Чогурића из Плане, а од млађих Милка Милованова Машковић и Милосава Милованова Стевановић, родом од Јовановића. Милкине тужбалице су снимљене у неким филмовима из НОБ-е или су објављене у књигама. Познате су биле, као тужилилице и Ружица Ђорђијева Ђурковић са Дугога Лаза, родом од Рабреновића из Пољске Бистрице и Босиљка Ј. Ковијанић из Ђуђевине.

Овдје ће бити наведене двије тужбалице које су записане и у ранијем и у новијем времену.

Тужилица Босиљка Ј. Ковијанић, на годишњем помену Александра Петкова Стевановића, 28. августа 1939. године, у Манстиру Морачи, овако је тужела:

”Дошли смо ти у походе
Са срцима пуним бола,
Да видимо дом ти вјечни,
Надо црна, Александре,
Дал’ мирујеш као многи
Крај нашега Манастира,
Који данас помен држи
Пролећелим вјековима,
Кроз које је остарио,
Многе славе прославио,
Од постанка његовога,
Кроз све борбе по Морачи.
Па и данас службу служе,
Побожни му свештеници,
И молитве небу шаљу,
С јеванђељем из олтара,
А, над њима одјекује,
К’о увијек, у појању,
Са сводова црква стара.

Звона звоне, сложно јече,
Све Морачом одлијеже,
Рекло би се нешто жуде:
Да ли младост из прошлости,
Или жале мртве људе,
Па им ето, тако смјело,
Данас врше опијело.
Том' напротив, испред цркве
У порти се пјесме оре,
Млади момци и дјевојке
У кола се похватали.
Сви играју и пјевају
Док се њина срца ближе,
С врелом крвљу поскакују,
Па на прошлост и не мисле,
Већ дан грабе од младости.
А нама је, црна туго,
То веселље без радости.
И скоро би прецркнула,
Искрај тебе, мајка твоја,
Баш рад' тога од жалости.
Данас ето, ти нијеси,
Ко раније међу нама,
да је ма чим обрадујеш.
Нема твоје младе главе,
Да погледа око себе,
Нити ногу, нити руку,
Нит осмјеха на уснама,
И погледа из очију,
Нит' ичега од живота,
Да би мајци наду дао,
Е ћеш једном устанути,
Из мрачнога твога гроба,
И водити зетско коло,
К'о сад други врсници ти,
Наш цвијету у свијету,
Те си рано увенуо.
Отац те је оставио,
Прије равних десет љета,
Да о теби бригу брине,

Мајка твоја жалосница,
А он оде на тај свијет,
Као многи, пр'је времена,
Изранављен, измрцварен
Напорима, ратовима,
За све јаде црним ропством,
Кроз логоре по свијету,
Кад нас Швабе посвојише,
и зло свако међу нама
са поганством унијеше.
Неће Петко са дружином,
што с њим оде на тај свијет,
Командоват, никад више
С нашом војском и оружјем,
Као што су у биткама
око Скадра и Граовца,
Вишеграда и Гласинца,
Па Јавора и Мојковца,
Нити даље с друговима,
Заслужену славу носит,
Нит ордење с грбовима,
И ако су многе чете,
Већ одавно земљи прешле,
Што су пале у борбама,
С Брегалнице до границе
Више славног Сарајева.
Мајка те је Александре,
С тешкоћама школовала,
У далеком Биограду,
Да би тамо к'о и други
бавио се наукама,
И с тим мајци, узор био,
К'о у свему међу браћом
И с тобом се подичила
И у кући и племену.
Сандро драги, срећи надо,
Што си мајци измакнула,
За свакада, изненада.
Јединац си мајци био
И отиде без повратка,

Оцу своме у сретање,
Кад се нико над'о није,
А остави мајку црну
Да те вјечно оплакује
Својом сузом и жалошћу
На овоме студном гробу,
Грлећи га мјесто сина,
Док од бола не прецркне,
Рад судбине жалостивне,
Која јој је занавијек
Драгу срећу одузела,
Сва са тобом, Александре.
(Радун Ђ. Трипковић: " Посмртни обичаји и морачке жалопојке"-стр. 32-34.)

Милка Машковић је, на гробу брата Милића, који је погинуо у Босни као партизан 1942. године и пренесен на Брезу код Колашина 1955. године, овако тужела:
"О Милићу, мио брате,
Јеси ли се одморио
Од тешкога ратовања?
Јеси л' ране извидао?
Није земља видарица,
Но је земља зла тамница.
Ту момачка младост вене,
Ту љепота сва угине,
куку сестри.
Е, диван ли сестри бјеше,
Кад би дошо на скупове
Са младијем студентима,
Све их стасом надвисио
И љепотом украсио
Благим срцем ублажио.
Ја сам ти се ужељела,
жељо брате,
Боле сестру ране твоје,
Боле сестру муке твоје
И другова твојих зорних.
Ви нијесте ратовали
Ни годину ни четири,

Но и двадест и четири.
Ви сте борбу започели
Давно, прије шпанског рата,
Уз Мојсија и Мијата.
Мука сте се намучили
Од пендрека и кундака,
Од тамница злогласнијех.
На муке вас измучише
ал' вам ништа не могоше.
Кад устанак подигосте,
Кад на Пљевља полазаште:
Да су горске виле стале
па гледале,
Не би момке пробирале,
Ал' вас пробра црна земља.
прости јади од крвника,
Ал' не просто од четника,
Од четника издајника.
Град Колашин притискоше,
Суд крвави заврголе.
Ej, ви горе и планине,
Ви нијесте што сте биле,
У крв сте се претвориле,
Мучилишта и стрелишта,
И крвава разбојишта.
Ђе год горска ниче трава,
Ту момачка труне глава.
О Бистрице, проклетнице,
А ђе су нам соколови?
Ђе је Будо Томовићу?
Дични вођа омладине,
Ђе је Бајо Секулићу?
Ђе је Лакић Анђелићу?
Ђе је Лука Симоновић?
И око њих млади момци,
Млади момци, бираници.
Ej, проклете Краљске Баре,
Ђе је Вукман, зорна глава
Са бираним друговима?
Ту су у крв огрезнули,

Па у снијег замрзнули.
Не познаје мајка сина,
не познаје сестра брата.
О Лубнице, ископнице,
Што нам момке не сачува.
Ту их живе похваташе,
У конопе повезаше.
Па плотуном стријељаше.
Нити једног ни двојицу,
Но четрдест младих глава.
Па крвава Дрцка вода,
Младе момке доведоше,
Па их води примакоше.
Кад их добро пофронтили,
Митраљезе намјестили,
Ал' се момци погледаше:
Зле конопце покидаше,
Па у воду поскакаше,
али вода срца нема,
Но је пуста маовита,
Баца момке на маове,
Удара их о валове,
Избацује на брегове,
Ће их мајке наћи неће.
Па проклета Лучка Гора,
Младе момке доведоше,
У гору их посакрише.
Не шћеше их стријељати,
Но уз јеле привезаше.
Да с' гаврани залијећу,
Да им живе очи пију,
Да би муке жешће биле.
Па жалосна равна Бреза,
Окити се гробовима,
Ту су момке доводили,
Из затвора злогласнога.
У окове, оковане,
На гробове отворене.
Још бих, јадна, поменула,
Три ујака, три јунака,

Три јунака Дрљевића.
И жестоке њине муке,
Преламане три пут руке.
Ребра су им поломљена,
На нож очи извађене,
Кад их тако нагрдише,
У Мрчаву заведоше,
На муке их уморише.
Тражиле их тужне сестре,
Тражиле их мјесец дана.
Ал' их наћи не могоше
Док је црни вран гракнуо.
Е, у јад их наодиле,
Руку нема, очи нема.
Тешко нама кукајући,
На планине гледајући.

(Вукоман Џаковић: "Црногорске народне тужбалице"-стр. 105.)

Занимљиво је да су тужилице биле углавном неписмене, али су ипак имале способност да спјевају стихове изузтно снажног и лирског садржаја, који су код жалбеника изазивали дубоке емоције.

Манастир Морача

Манастир Морача је од свога постанка 1252. године био народно светилиште, културно и политичко средиште, уточиште слободара и ватромет наде и слободе. Био је центар за окупљање ради збора и договора, нарочито брђанских племена. Ту су чињени договори првака Морачке нахије о сваком народном послу и о сваком подухвату народних чета све до последњег Другог свјетског рата, у којем су боравили штабови и команде крупних јединица Народноослободилачке војске Југославије.

Морачка нахија је све до 1865. године обухватала подручје Роваца, Горње и Доње Мораче, Ускока и Дробњака.

Морачки манастир је изградио краљ Стефан, син Вукана Немањиног. Кад је Стефан дошао у Морачу, казали су му

Даниловићи да сваке ноћи виде, у лугу преко Мораче, који се према турском попису из 1477. године звао Пиргиште (од грчке ријечи "пирг" што значи "кула која се у средњем веку градила уз манастире опкољене зидинама"- Енциклопедија Просвете ИИ, стр.297), да на једној крушци гори свијећа. Ту је већ постојала садашња Никољска црква, за коју се не зна ни ко је изградио ни када је изграђена. Шира околина цркве био је луг обрастао шумом, власништво попа Сава Томића. На мјесту садашњег манастира је било неко старо гробље, што се види и по плочама веће димензије у унутрашњости цркве. Када је 1935. и 1936. године уређивана манастирска порта и копан канал за одвод воде са тада изграђене чесме, ископаване су људске кости.

Краљ Стефан је откупио имовину и попа Томића населио у Горњу Морачу, а луг очистио и почео да гради храм. По легенди, камен (сигу) за Манастир је донесен из Тушиње (код Шавника) по систему "рука-руци". Хљебови за раднике у каменолому у Тушињи стизали су топли из Манастира, гдје су печени. Када је било пренесено доста камена, дато је наређење да се посао заврши. Затечени камен у томе ланцу људи је остављен на путу, па је тих камених блокова (сиге) било до скоро низ Горњу Морачу. Таквог камена нема нигдје на подручју сјеверне Црне Горе осим у Тушињи, па се, с правом, претпоставља да је на овај начин пренесен до Манастира.

О почетку рада на Манастиру има више легенди. Као најинтересантнија је сачувана она када је краљ Стефан дао крамп своме сестрићу Ниши (или Никши) Илијановом из Грбља (Бока Которска), да удари у земљу и каже: "Помози боже краљу и краљевом колјену", а Ниша изговарао "Ниши и Нишином колјену". Кад је и трећи пут то поновио, краљ му рече: "Може бити да је то воља божја", па тако Ниша остаде Краљев насљедник.

Нешто касније, око 1350. године, појавио се Никша, оснивач Никшића, који је друга историјска личност. По једној варијанти Никшић је основао исти онај Ниша који је закопавао темељ Манастира, а град се звао Нишић. На Лукавици, гдје је Ниша, наводно, погинуо 1389. године од Леке, сина бана Угрена (када је био кренуо на Косово) зато што је његовог оца (Угрена) убио Нишин син Гојак у Жупи никшићкој, па побјегао у Ровца,

подигнут је споменик, који се зове Нишин киљан. (Стеван Поповић: "Ровца и Ровчани", стр.385.).

Конаци око Манастира Мораче грађени су много касније. Тако је Аксентије Шундић, архимандрит, изградио кулу Шундића, лијево од доњих портених врата, а игуман Теодосије Јовановић-Кокотовић (умро 1831.) је изградио кулу Кокотовића (до мађупнице), архимандрит Димитрије Радојевић је изградио зграду за школу, која је отворена 1854. године, а поп Митар Головић кулу Головића, лијево од горњих портених врата, послије 1840. године. Све ове зграде су биле покривене каменом плочом.

Кроз дугу историју Манастира Мораче помиње се више свештених лица, која су радила у Манастиру или била управитељи:

1. Поп Никодим (1444. год.)
2. Игуман Тома (1574.)
3. Игуман Мојсије (1578.)
4. Јеромонаси Лука и Герасим (1617.)
5. Игуман Макарије (1617.г)
6. Игуман Антоније (1639.), обновитељ Никољске цркве
7. Игуман Лука Равњанин (1645.)
8. Проигуман Атанасије (1665.)
9. Игуман Неофит (1673.)
10. Духовник Авесалом (1673.г)
11. Јеромонах Исаије (1673-1713.)
12. Јеромонах Теодосије (1673 - 1713.)
13. Духовник Јефтимије (1713.)
14. Игуман Михаило (1712-1713.)
15. Игуман Данило (1723.)
16. Игуман Јосиф (1742.)
17. Игуман Никодим Дуловић (1795)
18. Архимандрит Аксентије Шундић (1790-1826.)
19. Игуман Ананије (Раде) Симоновић из Никшића (1798.)
20. Игуман Теодосије Јовановић-Кокотовић из Осредака (1815-1831.)
21. Архимандрит Димитрије Радојевић из Јасенове (1831-1864.)
22. Јеромонах Никодим Ђурђић (1834.)
23. Поп Митар Головић (1840-1850.)
24. Јеромонах Висарион Љубиша (1864.)

25. Архимандрит Митрофан Бан (1864-1880.)
26. Поп Андрија Симоновић (1864-1872.)
27. Игуман Головић
28. Јеромонах Никадим Ђуровић (1871.)
29. Поп Петар Симоновић (1892.)
30. Игуман Никифор (Новак) Симоновић (1900-1903.)
31. Архимандрит Михаило Дожић (1891.)
32. Поп Никола-Нико Симоновић (до 1930.)
33. Поп Машан Симоновић (до 1934.)
34. Поп Марко Кусовац (до 1936.)
35. Архимандрит Мирон (Милун) Меденица (до 1940.)
36. Игуман Гаврило Дабић (до 1941.)
37. Прото Мирко Симоновић (1941-1957.)
38. Игуман Иларион Милатовић (1941-1942.)
39. Поп Милован Кујовић (до 1945.)
40. Јеромонах Петар (Радосав) Обреновић (до 1947.)
41. Јеромонах Кирило (Крсто) Раичевић (1957-1965.)
42. Јеромонах Стефан (1965-1972.)
43. Протосинђел Максимилијан Бикицки (1972-1981.)
44. Јеромонах Рафаило (Раде) Калик (1981-сада)

Кров Манастира Мораче је, кроз вјекове, више пута мијењан и поправљан. Оловни кров, који је постављен 1252. године, Турци су скинули 1504. године и претопили га за муницију, па је Манастир 70 година био без крова. Тада су уништене или знатно оштећене манастирске фреске, које су представљале велику умјетничку и историску вриједност.

Игуман Тома и ровачки кнез Вукић Вучетић су, уз помоћ Мехмед-паше Соколовића, по поријеклу Србина из Босне, који је тада био Велики везир у Цариграду и његовог брата Макарија, пећког патријарха, 1574. године, извршили оправку Манастира, ставили нови кров и обновили дио манастирских фресака. У Троношком љетопису помиње се да је прву оправку Манастира извршио краљ Милутин. Од тада до игумана Томе (1574.) нема помена о оправкама нити о његовим настојатељима све до попа Никодима 1444. године. Године 1712-1713. се помиње препокривање цркве за доба игумана Михаила. Такође је и 1742. године извршена у Манастиру нека обнова и препокривање цркве за вријеме игумана Јосифа.

Послије похаре Манастира 1813. године, црква је покривена 1817. и 1818. године, за вријеме архимандрита Аксентија Шундића и игумана Теодосија Јовановића-Кокотовића, а прекривање 1891-1893. године је извршено о трошку књаза Николе Петровића, за вријеме архимандрита Михаила Дожића. Тада је на Манастир стављен дрвени-лучеви кров од клиса (даске сличне паркету, али нешто дуже, а стављале су се у више слојева).

Клис за кров су донијели људи пјешке из Добриловине, у долини Таре. Пошто се из лучевине (боровине) катран (смола) брзо истопи од Сунца, лучевина брзо труне, па је краткотрајна. Тај кров је служио све до 1935. године, када су обје цркве (и Никољска) покривене бакром, под управом архимандрита Мирона Меденице, а кров од камених плоча на конацима замијењен ћерамидом и цријепом. Главни мајстор је био Ласица, родом од Никшића. Приликом њемачког бомбардовања Мораче, маја 1943. године, једна бомба је пала на манастирско кубе, али није експлодирала, као ни многе друге које су пале у околину Манастира. Када је у Манастиру боравио Штаб Другог ударног корпуса НОВ-а, у пролеће 1944. године, позван је мајстор из Колашина да оправи кров. Када је Манастир прекриван 1990. године, испод старога крова је нађено парче лима, на којему је писало: "По наређењу Пека Дапчевића, команданта Другога ударног корпуса, извршио сам оправку крова Манастира Мораче, априла 1944. године. Миха Лојпур, лимар из Колашина".

У непосредној близини Манастира извире доста јако врело, које никада не пресушује. Врело тече иза манастирских конака, које је народ звао "град", вјероватно зато, што је то ред више спојених кућа: куле Шундића, куле Кокотовића, Мађупнице и куле Головића. Ровински је записао да врело потиче "од језера, које је удаљено око 2 км западно од Манстира", што значи да је повјеровао нечијој причи. Међутим, врело потиче од речице Ибрештице, која тече од Оцке Горе између села Ибрије и Јасенове, од које један дио увире у већи понор. Кад се на Врелу смањи количина воде, преграђивањем Ибрештице на мјесту гдје се налази понор, одмах се врело повећа. Дио Врела се сурвавава низ водопад Светигора у Морачу, висине 36 метара, а други дио се користи за покретање воденичког кола на манастирској води ници и ваљалици. Букве за Манстирску воденицу и ваљалицу израђиване су од по четири широке и

дугачке даске, окована гвозденим обручевима, тако да вода није могла пролазити на спојеве дасака. Не зна се кад су воденица и ваљалица изграђене, а свакакао је то било давно. За мељаву жита се узимао ујам, а ваљање сукна је наплаћивано у новцу, па је Манастир од тога имао значајне приходе.

Воденицом и ваљалицом је, у новије доба, дуго година руковао Радојица Радев Радоњић из Јасенове, који је и обрађивао добар дио манастирског имања. Послије његове смрти воденица ради само повремено, а рад ваљалице је одавно престао, пошто више нема вриједних морачких ткаља, нити сукна и поњава за ваљање.

У манастирским конацима су дуго времена биле канцеларије племенских капетана, начелника Нахије морачке, предсједника општине, предсједника мјесног одбора, канцеларије органа управе општине, учионице Основне и осмогодишње школе, болница, станица милиције, фотографска радња Петра Блажова Радојевића из Лијешња итд.

Школа и образовање

Прва основна школа у Манастиру Морачи је отворена, за вријеме владавине књаза Данила, 1854. године. Зграду за школу и учитељски стан је изградио архимандрит Димитрије Радојевић, на простору између цркве и куле Головића, у манастирској порти. Имала је ниски подрум, приземље и спрат. Била је покривена каменим плочама, као и остале зграде манастирског конака. Тај кров је замијењен 1935. до 1937. године, кровом од ћерамиде и цријепа. Тада је у порти изграђена чесма са текућом водом са оближњег Врела и постављене велике бакарне чаше, на дебелим ланцима, које и сада служе за ту намјену. Зграда школе је сагорела априла 1952. године, а 1954. је срушена до темеља и простор очишћен.

Први учитељ у школи био је јеромонах Симеун Дамјановић из Јасенове. На томе послу је остао само годину-двије, а онда је, по казни, премјештен у Дечане. Постојала је сумња да је дошао у сукоб са војводом Новицом Церовићем који га је опањкао код књаза Данила да ђацима говори против владавине новога црногорског владара. На мјесто учитеља постављен је Новичин син Периша, који је убрзо умро у Београду на школовању, а замијенио га је други Новичин син Ђуро, који је,

касније, постао војвода и предсједник Великог суда на Цетињу. Није помогла ни "молбеница народа морачког и ровачког" којом су тражили 1863. године од кнјаза Николе да врати Симеуна у Манастир, "да нам га, Господару, опростите, да сједи у твоју кућу и твој народ. Ако, Господару, оде из наше земље, свакога ћеш Ровчанина и Морачанина заплакати. Ми га, Господару, вас народ, жудимо и кумимо Вашу свјетлост, да га пошаљете у Манастир. И ми, вас народ Вашу свијетлу десницу љубимо. Ваше покорне слуге, вас народ ровачки и морачки". Ипак, молбеница није имала дејства код Господара, јер је за учитеље требало задржати синове Новице Церовића, који је тада живио у Манастиру. Симеун је до смрти остао у Дечанима и тамо је сахрањен.

На почетку рада школе било је свега 12 ученика, а радила је веома кратко, јер су наступили нови ратови 1857. и 1858. године и веома тешке прилике за Морачу, Брда и Црну Гору. Касније је радила само за вријеме краткотрајних примирја.

Тек 1869. године могло се мислити о школама и просвјећивању народа. Тада је отворена Богословија и Женски институт на Цетињу, а 1870. године је отворено 30 школа у Црној Гори, па и школа у Морачи. Први учитељ нове школе био је Митрофан Бан, јеромонах, касније митрополит цетињски. Послије двије године, школа је постала четвороразредна, а Бану је помагао учитељ Јагош Николић из Бјелопавлића.

Школске 1873/74. године ђаци из Осредака су били:

Први разред:

1. Периша Машковић,
2. Сава Лазаревић,
3. Перко Милошевић,
4. Милуша Лазаревић,
5. Миле Пејовић,
6. Милија Пејовић,
7. Милован Јошановић.

Други разред:

1. Новак Машковић,
2. Трипко Машковић,
3. Нећељко Јовановић.

Трећи разред:

1. Мираш Бјелић,
2. Петар Рубежић,
3. Завиша Лучић,
4. Драгиша Пејовић.

Четрвти разред:

1. Радован Базовић.

Не зна се ко су били Пејовићи: Миле, Милија и Драгиша, пошто тога братства није било у Осрецима. Може се претпоставити да су у Осрецима само становали док су ишли у школу. Тих имена нема ни у једном осредачком братству из тога доба. Међутим, Плана Богданова Станковић је говорила некоме од Јовановића, док се играло у колу: "Ви сте муаџери (избјеглице), а ми смо Пејовићи", вјероватно мислећи на Пеја Станојева, претка Осречана. Милован Јошановић, који се помиње као ђак првог разреда, је Милован Радосављев Главичанин, праунук Јошана Миловановог, сада најдаље познатог родоначелника Главичана.

Ни Радован Базовић није Осречанин, а живио је у Китошевинама, на црквеном имању. Китошевине су увијек припадале Јасенови, као и Плавичине, јер је граница између Јасенове и Осредака увијек био Јагодин поток, мада су некада биле својина Главичана из Осредака.

Године 1874. Николића је замијенио учитељ Нешо Зековић из Пипера и остао у Манастиру само годину дана. Наступањем новога рата 1876. године, све школе су престале са радом, а ђаци и учитељи су постали борци за слободу.

Послије завршетка рата и Берлинског мировног конгреса 1878. године, у Манастиру се поново отвара школа 1879. године, са учитељем Митрофаном Баном. Његови ученици су касније преузели сву власт у племену морачком. Те године је Митрофан отишао из Мораче и оставио најљепше успомене и као учитељ и као свештеник и дипломата и јунак у одбрани Мораче и учесник у преговорима са колашинским Турцима око разграничења заузетих територија око Колашина и, на крају, око предаје Колашина Црној Гори. Бан је, све до краја живота, одржавао контакте са Морачанима и помагао им у свакој прилици, а и они њега су волјели и поштовали.

Школа је наставила са радом, некада са једним, а некада са два учитеља, овим редом:

1. Саво Божовић из Пипера,
2. Митар Ивановић из Цетиња,
3. Поп Јоко Гојнић из Црмнице,
4. Никола Дапчевић из Љуботиња,
5. Милун Меденица из Мораче, доцније архимандрит Мирон, старјешина Манастира до 1940. године,
6. Митар Ивелић из Боке Которске,
7. Лука Кажић из Љешанске Нахије,
8. Станко Марковић из Пипера,
9. Андрија Јовићевић из Ријеке Црнојевића,
10. Шпиро Калуђеровић из Ћеклића - Цетиње,
11. Лука Аџић из Косијера - Цетиње
12. Обрад Поповић из Гусиња, касније прото у Скопљу,
13. Новак (Никифор) Симоновић, јеромонах из Јасенове, доцније архимандрит цетињски,
14. Машан Симоновић, свештеник из Мораче,
15. Саво Меденица из Мораче.
16. Никола Јовановић из Роваца

(Секуле Добричанин: ”Доња Морача”, стр.210.).

Професор Стеван Ракочевић каже да су учитељи у Манастиру Морачи, до 1905 године, били и Стево Брковић из Пипера, Лука Ханић (а, не Аџић из Косијера), Станко Марковић из Пипера и Никола (Нико) Симоновић, свјештеник из Доње Мораче (”Манстир Морача 1252-1952”, стр. 12.).

Од 1905. године у школи су радили учитељи Мираш Радовић из Мораче и Пуниша Милошевић из Плане код Колашина, иначе Осречанин.

Школа у Манастиру Морачи је, у том периоду, имала слиједећи број ђака:

- 1883. године - 50,
- 1884. године - 28,
- 1885. године - 89,
- 1886. године - 68,
- 1887. године - 41,
- 1888. године - 41,
- 1889. године - 26,

- 1890. године - 34,
- 1891. године - 30,
- 1892. године - 60,
- 1893. године - 63,
- 1894. године - 52,
- 1895. године - 57,
- 1896. године - нема података,
- 1897. године - 61,
- 1898. године - 94, од тога 3 дјевојке,
- 1899. године - 86, од тога 3 дјевојке,
- 1900. године - 76, од тога 2 дјевојке,
- 1901. године - 63,
- 1902. године - 51,
- 1903. године - 72, од тога 15 дјевојака,
- 1904. године - 107, од тога 1 дјевојка,
- 1905. године - 108, од тога 1 дјевојка,
- 1906. године - 93,
- 1907. године - 117, од тога 2 дјевојке,
- 1908. године - 123, од тога 6 дјевојака,
- 1909. године - 125.

Прве дјевојке из Осредака, које су ишле у школу 1908. до 1910. године, биле су сестре Јелисавка и Граница Вељове Машковић, које су завршиле само два разреда. Рад школе је прекидан у ратовима од 1912. до 1918. године. Окупацијом 1916. године Аустрија је у школе увела уџбенике написане латиницом, а ђаци су учили само читање и писање на ћирилици. Тада су многе сеоске дјевојке саме научиле да пишу латиницом, уз своју браћу, ђаке.

Између два рата од 1918. до 1941. године, број ученика је био у сталном порасту. Први учитељи су били Мираш Радовић, Миливоје Базовић, Радомир Шћепановић и Ђорђије Ђурковић, син Јована Ђурковића-Пипера, који је живио на Дугом Лазу, на црковном имању. Ђорђије је 1921. године премјештен у Рашкови Луг, гдје је остао до 1924. године, када је премјештен у Никшић. Учитељ у Манастиру је био Новеља Трипковић из Ђуђевине, који је, по казни, због опозиционог става према режиму, премјештен 1921. године у Рашкови Луг. Касније је учитељ у Манастиру био и Радомир Бјелић из Осредака, а пред рат, 1938. године, по казни је у Манастир премјештена

учитељица Зорка Топаловић из Ниша. Била је затварана због учешћа у комунистичком покрету. У рату су је ухватили Њемци, као партизанку и објесили у Нишу. Једној од нишких улица дато је њено име.

Кад је школа у Манастиру наставила рад 1918. године, у школу су ишле и двије кћери Мишура Бјелића, Милева и Милена из Осредака и завршиле четири разреда. И из других морачких села у школу су ишле по једна или двије дјевојке, али је мало њих завршило четири разреда.

Касније, 1927. и 1928. године, из Љуте су ишле у школу у Рашков Луг дјевојке: Сава Благојева Милошевић, Ката Савина Стевановић, Совија Радосављева, Јелика Радоњина и Коса Милијина Машковић. Само је Сава завршила основну школу и пред рат била дактилограф у Суду у Колашину. Остале су завршиле само по један или два разреда.

Због пораста броја ђака и слабих услова за рад у старој згради школе у Манастиру, 1938. године је покренута акција за изградњу нове школе на мјесту гдје се сада налази Основна школа "Мојсије Стевановић", а у изградњи су учествовали становници села из којих су дјеца била ученици ове школе: Врујца, Вочје, Ђуђевина, Осреци и Јасенова. До рата је зграда озидана и стављена кровна конструкција. Земљиште за школу, које је припадало Манастиру, дао је управитељ Манастира Мирон Меденица.

Од учила, све до Другог свјетског рата, ученици првог разреда, имали су само таблицу од камена и буквар. Таблица је имала дрвени оквир, као уоквирена слика. Са једне стране је имала водоравне уске и широке линије за писање малих и великих слова, а са друге стране ситне квадрате за бројеве. Уз таблицу је био сунђер за брисање, причвршћен канапом. Слова и бројеви су исписивани каменом писаљком (парче камена-шкриљца у облику оловке), које смо налазили у Брајиним лазима или у Чиоца, на лијевој обали Мораче. Ријетки су били ђаци са куповном писаљком. Таблица је ношена у плетивачи (торби) изатканој и изшараној од конаца разне боје, са осталим књигама,. Често се дешавало да се таблица сломи или од пада ђака или му је, у игри, ђаци намјерно сломе. Тада се мора куповати друга, а ни батине не изостану, јер је таблица била скупа, око 15 динара.

У првом разреду учио се рачун до 20, писала се писана и штампана слова, али дуго прије тога само линије, "косе танке и усправне дебеле", читање из буквара и вјеронаука. Тек у слиједећим разредима су долазили други предмети: земљопис, историја и др. У учионици је била само табла и географска карта на зиду и дрвене клупе за ђаке, и столица и катедра за учитеља.

Учитељи су били много груби према ђацима. Често су их кажњавали физичким казнама због слабог учења и због недисциплине. Увијек је на столу, у учионици, стајао врбови прут, којим је учитељ ударао по отвореним шакама, што је било веома болно. Ударали су прутом и по глави. Неки учитељи су гласно викали, псовали, вукли за косу и уши, па су ђаци, често и због тога, напуштали школовање. Ђаци су кажњавани и клечањем на кољенима одређено вријеме у углу учионице, што је било веома болно.

Године 1938. учитељ Радомир Бјелић је, по оптужби колегинице Зорке Топаловић да смо, у његовом одсуству, били недисциплиновани и да је нијесмо слушали, казнио тешким батинама све његове ђаке, осим Данила Лучића. Кад смо ујутро дошли у школу, није дозволио да сједамо у клупе, него да се поређамо поред зида учионице. На катедри се већ налазио сноп врбовог прућа. Без много објашњења почео је немилосрдно шибати све нас редом по отвореним длановима. Сви смо плакали и прије него што је на нас дошао ред кад смо видјели да нико не добија мање од 30 удараца. Кад је сноп прућа истрошен, служитељ Радош је, по учитељевом наређењу, донио нови сноп. Али, било је храбрих и издржљивих. Спасоје Нећјељков Илић из Јасенове је добио 105 удараца, а није се заплакао, а учитељ је хтио да и он плаче. Кад се све то завршило, нико од нас није мислио на наставу. Само смо дували у зажарене дланове да би их охладили, како би нас мање болјели. Тај дан смо сви запамтили до краја живота.

Некада су ђаке кажњавали и "затвором", који се састојао у томе да, послије наставе, ђак остане сат или два сам у учионици. Школски служитељ је био задужен да ђак издржи ту казну. То су биле чудне "педагошке мјере", које су више штетиле него користиле и ђацима и родитељима и учитељима. Такве мјере нијесу примјењиване или су их примјењивали ријетки учитељи послије Другог свјетског рата, а то је, највише,

зависило од опште кулутре, стручности и разумијевања тих васпитача.

Због нередовног рада школе до 1918. године Осречани су, углавном, били неписмени, односно необразовани. Зна се да је око 1900. године осредачки кмет био Богић Милићев Машковић и да је био неписмен. Ако је кмет, као најугледнији и најпаметнији човјек у селу, био неписмен онда се може проценити колико је других људи било писмено.

Послије Првог свјетског рата школу су похађали доста одрасли мушкарци и стицали основно образовање, а редовни ђаци су обухваћени школовањем тек од 1920. године. Тада је отворена и школа у Рашковом Лугу, у коју су ишла дјеца из села Рашка, Миоске и Љуте.

Од 1937. године у школу су из Осредака ишле дјевојке: Божидарка Вукосављева Станковић, Даринка Маркова Лучић и Драгица Милованова Јовановић. Касније су, по једну или двије године, у школу ишле: Милка Шуковић, Савојка Машковић и Ђука Симоновић, јер су услови за школовање били веома тешки: удаљеност школе, сиромаштво, обавезе око чувања стоке и друго. Зато су и дјевојке и мушкарци, често, прекидали школовање.

Први гимназијалци из Осредака, послије Првог свјетског рата, су били: 1921. године Влајко Симоновић, а касније Милојица Јовановић, Симо и Мојсије Стевановићи, а још касније Милић Машковић, Батрић Јовановић, Војислав Машковић, Војислав Бјелић и Ранко Милошевић. Влајко и Војислав Бјелић су завршили само по два разреда гимназије, а остали су постали студенти.

Школеске 1938/39. основну школу су завршили Трипко Милошевић и Димитрије Јовановић и уписали се у гимназију, као и школске 1939/40,. године Велиша и Војимир Јовановићи, Ананије Симоновић и Лука Милошевић. Рат је прекинуо рад свих школа, па и гимназије у Колашину.

У току Другог свјетског рата школа у Манастиру је радила повремено, а учитељи су били Нокаш Меденица из Равни и Антоније Вуксановић из Крње Јеле. Редован рад школе почео је школске 1944/45. године, а учитељ је била Милка Јанкова Тошковић из Колашина. Школске 1945/46. учитељ је био Јездимир Радовић из Бара.

Школске 1946/47. године у Манастиру је отворена Седмогодишња школа, што грађани нијесу добро прихватили, немајући повјерења у квалитетно образовање, па су своју дјецу школовали у Колашину. Прва генерација ученика у новој школи бројила је свега 28 ђака, а ђаци од првог до четвртог разреда ишли су у сеоске школе које су биле отворене прве године иза рата: Вочје, Осреци, Јасенова, Љута, Рашко, Миоска, Црквина, Равни, Баре, Улица.

Из Осредака су у Седмогодишњу школу уписани:

1. Букилић Костадина Ђорђије,
2. Јовановић Милоша Вука,
3. Јовановић Јола Душан,
4. Јовановић Бошка Пуниша,
5. Машковић Радосава Божидар,
6. Милошевић Велимира Вукан и
7. Милошевић Велимира Миливоје.

Већ школске 1947/48. године у Школи је било два одјељења, јер су се уписивали нови ђаци, који су завршавали четврти разред у основним школама.

Први поламатуранти (са седмогодишњом школом) из ове Школе изишли су јуна 1949. године. Од тада се нагло повећава и број ученика и број наставника. Школске 1951/52. Школа постаје осмогодишња. Тада је у пожару уништена стара зграда Школе у манастирској порти, коју је изградио архимандрит Димитрије Радојевић 1854. године, па је Народни одбор среза колашинског одлучио да се догради нова зграда и прошири тако да има модерне и простране учионице, кабинете и канцеларије, а од старог дијела зграде да се уреди биоскопска сала. Главни зидарски мајстор био је Ника Букилић из Лијешња. Радови на школи су завршени 1954. године, па од тада Школа има све разреде од првог до осмог. Године 1958. Школа добија име шпанског борца и комунисте Мојсија Стевановића из Осредака.

До 1955. године све сеоске школе, па и школа у Осрецима, су биле самосталне, а њиховим радом је руководио орган управе за просвјету и културу среза, а од 1955. године, када је срез укинут, орган управе општине, а финансиране су из буџета Одбора среза, а затим из буџета Општине. Тада (1955.) Школа добија назив Основна и постаје матична за четвороразредне сеоске школе у Барама, Вочју, Љутој, Осрецима, Јасеновој,

Равнима, Рашку и Улици. Школа у Јасеновој је престала са радом 1961. године.

Послије 1966. године долази до наглог смањења броја ученика у свим сеоским школама, па и у Школи у Манастиру због одласка сеоског становништва у градове, гдје су услови живота били неупоредиво бољи него на селу.

Број ученика од оснивања Седмогодишње школе, сваке десете године, изгледа овако:

школске 1946/47. - 28 ученика,
1956/57. - 141 ученика,
1966/67. - 361 ученика,
1976/77. - 150 ученика,
1986/87. - 129 ученика,
1993/94. - 86 ученика.

У овом периоду, у овој школи, је радило преко 130 просвјетних радника из разних крајева Црне Горе, а међу њима и четири професора.

Директори школе су били:

1. Меденица Батрић из Жирака (Црквине),
2. Радуновић Димитрије из Брскута,
3. Ћетковић Велимир из Баковића - Колашин,
4. Ракочевић Т.Петар из Требаљева, Колашин,
5. Влаховић Драго из Роваца,
6. Радовић Радосав из Бара,
7. Булатовић Владимир из Церовице и
8. Машковић Јакша из Осредака.

Послије Другог свјетског рата описмењавању и образовању народа посвећена је највећа пажња, која је, у оним приликама, била могућа. Готово у свим селима су отворене основне школе: у Осрецима, Јасеновој, Љутој, Барама, Рашку, Црквини, Равнима итд. Свака школа је основала аналфабетске течајеве за одрасле мушкарце и жене, који су били неписмени. Сви су морали научити да читају и пишу, а нарочито омладина. И на радним акцијама свака бригада је морала организовати овакав течај. Није мало случајева да су се са радне акције враћали омладинци, а више омладинке, који су научили и читати и писати. Тамо је и у том погледу уведено такмичење као и за

радни учинак (превезено колица, постављено шина, постављено прагова итд.).

Прва школа у Осрецима отворена је на Закриљу, у кући Радомира Бјелића, у зиму 1945. године. Први учитељ је био Нокаш Меденица, а први ђаци: Вукан и Миливоје Милошевићи, Драгослав Бјелић, Зоран и Анђелија Машковићи, Станисава Главичанин, Вучко Јовановић, Милинко Милошевић, Ђорђије Букилић, Пуниша Јовановић, Рајко и Лабуд Главичани и други.

У јесен 1945. године Школа је наставила рад у Равноме, у кући Савића Машковића, а учитељица је била Добрила Ђурковић. Ђаци су били:

Први разред: Ново Букилић, Миленко Машковић, Драгиња Јовановић, Невенка Симоновић, Ћетко Главичанин и Душан Јовановић.

Други разред: Зоран и Анђелија Машковићи, Милинко Милошевић, Станисава Главичанин, Драгослав Бјелић, Вучко Јовановић и Владимир-Токо Машковић.

Трећи разред: Вукан и Миливоје Милошевићи, Лабуд и Рајко Главичани.

Четврти разред: Ђорђије Букилић и Пуниша Јовановић.

Вјероватно је било још ђака, који су те школске године били ученици, али није било могуће знати њихова имена.

Школске 1948/49. Школа је премјештена у Ковачевац, у кућу Радула Машковића и ту радила двије школске године.

Када је СРЗ "Саво Машковић", 1950. године, поправила кућу Стевана Машковића у Равноме за своју канцеларију и магацин, Школа је премјештена у ту зграду, у којој је радила све до 1990. године, када је укинута због малог броја ђака. Сада неколико ђака из Осредака иду у школу у Манастиру. Од рата школовањем су обухваћена и мушка и женска дјеца, а њихов број се кретао до 35 ученика.

У Осрецима су као учитељи радили краће или дуже вријеме овим редом: Нокаш Меденица, Добрила Ђурковић, Љубомир Јанковић, Бранко Дожић, Драго Мујовић, Антоније Вуксановић, Вељко Бојић, Даница Кљајић, Стеван Булатовић, Војимир Јовановић, Свјетлана Букилић и Мира Јушковић.

Већ школске 1947/48. уведено је обавезно осмогодшње школовање, па су из Осредака, углавном, мушкарци настављали школовање у Манастиру Морачи, али је било и дјевојака.

Први послијератни гимназијалци из Осредака су били: Велиша, Димитрије и Војимир Јовановићи, Лука Милошевић, Данило Лучић и Ананије Симоновић, који су први разред завршили 1940, односно 1941. године. Средњу школу су завршили 1949. и 1950. године: Велиша гимназију, а Војимир и Лука учитељску школу. Нешто касније средњу школу (економску) је завршио и Ананије Симоновић, а 1960. године су завршили Вишу управну школу Милотије Милошевић и Ананије Симоновић, а Лука Милошевић и Пуниша Јовановић су завршили Вишу педагошку школу.

Прве дјевојке, које су завршиле осмогодишње школовање биле су:

Даринка Батрићева Машковић и Јованка Мирова Јовановић. Оне су 1958. године завршиле и средње школе. Јованка је 1961. године завршила и Вишу педагошку школу. Прва дјевојка из Осредака, која је завршила факултет је Веселинка Видова Јовановић.

Школовањем у средњим, вишим и високим школама, у послијератном периоду, обухваћена је готово сва омладина из села. Неки су завршили стручне школе за рад у привреди, други за просвјетне раднике, трећи за официре или подофицире ЈНА, као правници, економисти, инжињери, геометри, љекари итд.

Као што је раније речено, ђаци из Љуте су ишли у школу у Рашкови Луг све до 1943. године. Учитељи у овој школи, од 1920. до 1943. године су били, дуже или краће вријеме: Ђорђије Ђурковић са Дугога Лаза, Радован Радуловић из Комана, Спасоје Јовановић из Бјелопавлића, Новеља Трипковић из Ђуђевине, Рајко Ж. Радовић из Колашина, Персида Јовановић, Вељко Поповић из Бјелопавлића, Даринка Т. Шуковић из Миоске и Радоје Крговић из Штитарице.

Новеља Трипковић и Рајко Радовић су били у опозицији према монархистичкој власти, па су били отпуштени с посла. Због тога су ђаци изгубили школску 1930/31. годину и морали да понављају разреде, као и школске 1933/34. године. Ђаци су, углавном, били мушкарци, а ако је нека дјевојчица и почела ићи у школу, брзо је напуштала школу из истих разлога као и оне из других морачких села. У то вријеме из Љуте није било средњошколаца и студената осим Сима и Мојсија Стевановића и Милојице Јовановића, који је умро веома млад.

Почетком 1945. године ђаци из Љуте су ишли у школу у Рашко, пошто је школа у Рашковом Лугу, у рату, маја 1943. године, запаљена од окупаторске војске. Школа у Рашку је била у кући Веља Кљајића, а учитељ је био Ристан Кљајић. Ђаци из Љуте су били: Рајко, Божидар и Комнен Машковићи, Жарко и Вука Јовановићи, Драго, Милија, Радоман и Драгић Букилићи и други.

У јесен 1945. године школа је отворена у Љутој, у кући Гојка и Милована Машковића. Било је око 30 ђака, али је сада тешко утврдити у којим су разредима били: Никола Бјелић, Жарко Јовановић, Драго Букилић, Комнен Машковић, Вука Јовановић, Рајко и Божидар Машковићи и други. Већ 1947. године, ђаци који су завршили четврти разред, уписали су се у Седмогодишњу, па у Осмогодишњу школу у Манастиру. Пошто нијесу могли ићи из Љуте, сви су становали по околним селима: Осрецима, Вочју, Ђуђевини итд. Божидар је становао код Василијевића у Крушевљу, као и Драгољуб касније, Вука код Вида Јовановића, а касније у Ђуђевини, па код Милована Стевановића у Рупе, Комнен и Трипко код Савете Милошевић, Рајко код Јаглике Јовановић, у Остружње, а касније код Јовете Машковића у Равно, Жарко код Миличка Јовановића, у Остружње, па код Милована Стевановића и кратко вријеме код Мијојке Машковић у Раванца итд.

Из ових података се види колико је било тешко организовати школовање дјеце у оном, сиромашном и оскудном времену и колико су дјеца имала тешкоћа у привикавању на такве услове становања, исхране и учења.

Од 1945. до 1953. године у Љутој су радили ови учитељи: Сава Кљајић, Нокаш Меденица, Манојле Ракочевић, Миладин Булатовић и Сенка Радовић.

Школске 1953/54. године, Школа је поново премјештена у поправљену зграду у Рашкови Луг и радила три године (са ђацима из Љуте), а учитељи су били: Јован Дрљевић, Сретен Пижурица, Никола Томашевић и његова жена Даринка Шуковић-Томашевић.

Школа је поново враћена у Љуту школске 1956/57, у кућу Гојка и Милована Машковића, у којој је школа радила и до 1953. године. Учитељи су били: Драгомир Бећировић и Војимир Јовановић.

Школске 1960/61. године у Љутој је завршена изградња нове школе, а учитељи су били: Велимир-Вељо Симоновић, Манојле Ракочевић, Ранко Рашчанин, Ранко С.Булатовић, Ристо Вуковић, Милан Булатовић, Вељко Букилић и Момчило Кљајић. Интересантно је да је Ранко Булатовић стално долазио на посао од куће с Брода, далеко преко два сата хода. Школа је престала са радом 1988. године због малог броја ђака. Сада ђаци иду у школу у Манастир аутобусом од моста испод Љуте.

Сада из Љуте и Осредака има више факултетски образованих младих људи и жена: Васо Јеленић, Мартин, Вуксан и Југослав Симоновићи, Пуниша Јовановић, Мико, Милош и Драгица Милошевићи и Ратко Букилић, дипл. правници, Новица Машковић, Раде Букилић, Радослав-Мишко Булатовић и Дарко Симоновић, електро-инжињери, Предраг и Ненад Лучићи, машински инжињери, Драгомир Милошевић и Веселинка Јовановић, љекари, Драгомир Машковић (умро), Будо Симоновић, Пуниша Јовановић и његов син Борис, професори књижевности, Јованка Машковић и Лука Меденица, дипл. економисти, Весељско Симоновић и Жана Главичанин, професори енгл. језика, Павле Јовановић, доктор права и универзитетски професор за упоредно право, Драгомир-Драгић Стевановић, професор физичке културе, Звонко Главичанин, професор марксизма и др.

Вишу педагошку школу су завршили: Пеко Милошевић, Коса Стевановић, Вук, Јованка, Миливоје, Љиљана, Мирјана и Миланка Јовановићи, Јакша Машковић, Драган Букилић и други.

Сигурно је да има још осредачких интелектуалаца, који живе ван Осредака, односно ван Црне Горе, али о њима нема података.

Спорови и свађе

Осречани су се доста међусобно свађали и тужели код органа власти и судова, па и до најновијих дана, око путева, прогона, потре (штете коју учини стока), међаша, а највише због граница између села и планине и датума издига.

Прије око 150 година Осречани су имали неки велики спор, али није запамћено због чега, а подијелили су се, територијално, на двије групе. Граница им је била поток Јеловац, без обрзира на братства. Дошло је и до оружаног сукоба. Кад је неко с

Ђурђевине пуцао на оне у Каменој Гори Милисав Савин Машковић је викао из гласа да му се "попиша у прашник" (мјесто на пушци гдје се стављао барут). Не зна се колико је овај "рат" трајао и како се завршио.

Некада давно Осречани су имали као своју планину Градишта изнад Сврка (Горња Морача). Ко им је ту планину дао и када није познато. Тали су биле подијељене, па су Осречани у Талима косили сијено. То се може закључити и по називима неких дјелова Тали: Кошенице, Откиваче, Сјењаци итд. Ропушница је тада била под густом буковом шумом, а мањи катун са савардацима и колибама био је у Котлима.

Једнога 28. августа (на Госпођин дан) преко Осредака је ишао на сабор у Манастир неки горњоморачки кнез (кмет) или војвода, по имену Пејо, и да би се показао јунаком и да би потцијенио Осречане и Јасеновце, запјева колико га грло служи:
"Ој, тако ме осредачка пушка не убила,
Јасеновска сабља не посјекла."

Чују то Осречани и у Манастиру кажу Јасеновцима, па се договоре да убију Пеја за ту увреду. Засједу му направе на повећем брду у средини Осредака, које се сада зове Пејин мрамор. Кад се Пејо, испред ноћи, враћао према Горњој Морачи, јер другога пута није било, ту га убију. Одмах иза тога Горњоморачани затраже да им Осречани за Пејову главу дају Градишта или ће Пеја платити главом некога виђенијега Осречанина. Немајући другога излаза Осречани пристану да дају Градишта, па се договоре да Тали претворе у заједнички пашњак, а шуму у Ропушници подијеле, посијеку, направе ливаде и на њима изграде колибе. Слично ураде и са шумом у Палежу и у Катуну. Тако су завршили тај спор са Горњоморачанима.

Највећу свађу су Осречани имали 1933. године. На сеоској скупштини, одржаној "Под Крушком", у Равноме, заједно су одлучили да издигну у планину 28. јуна (на Видов дан). Међутим, једној групи сељака то није одговарало, па затраже од кмета Милована Богићева Машковића да ту одлуку измијени и издиг одложи за седам дана. Кмет закаже скупштину у Вртима. Ту је било свађе, па Милован напусти скуп и пође кући. Неколико породица из Љуте: Радосав, Савић и Милован Новаков Машковићи, Миле, Зарија, Бојо и Миро Јовановићи,

издигну, како је на скупу одлучено. Тада Мијајло Машковић и већина Осречана, па и они који више година нијесу издизали, пођу уз Обратни бријег и преко Сикова, у Тали да "казне" Љућане, иначе своје рођаке. Са њима нијесу ишли кмет Милован, Милутин-Ћиле Јовановић и Марко и Мирко Симоновићи.

У Талима су нашли стоку и чобане и одвојили 20 оваца да тјерају у Осретке. За то су брзо сазнали домаћини и планинке у Катуну, па су одмах дошли у Тали. Жустро су се посвађали са Мијајлом и његовим друштвом. Било је ту крупних псовки и пријетњи, али су Осречани "успјели" да побјегну са плијеном према Ропушници. Сјутри дан су послали курира у Колашин да пита органе власти да ли могу тако "казнити" недисциплиноване комшије и рођаке. Тамо им је адвокат Благота Селић рекао да су Љућани правилно поступили, јер су издигли како је одлучено на сеоској скупштини, а да је рок за издиг у планине одредио давно краљ Никола. Тада су морали вратити заплијењену стоку власницима. Ипак су одредили комисију са предсједником општине Окицом Илићем да процијени штету коју су Љућани са стоком направили у Талима. Кад су дошли у Катун нико их није понудио неком чашћу, и ако су Љућани били познати по гостопримству. Окица се, ипак, томе чудио. Процијењену штету нико није платио, знајући да за то нема никаквог основа. Од тада Љућани и Осречани никада нијесу били у великој слози и љубави као раније. Те године Љућани са Осречанима, чак ни крстове нијесу носили као ранијих година.

О том догађају сеоски пјесници су спјевали пјесму која се дуго памтила у селу. Нигдје у околини се није никада десио такав случај да се комшије, рођаци и пријатељи тако посвађају због тако безначајне ствари.

Неки сељаци нијесу дозвољавали својим комшијама да пуштају своју стоку у њихове лиснике. Тако су 1938. године Радивоје и Михаило Милошевићи увели "незер" (забрану другима да користе њихове лиснике и обавезу да они неће користити туђе), али нијесу дуго издржали.

Некима је изгледало да комшија премјешта међаше на њихову штету, најчешће кад се ради о наоравању њива, када се цкладови испод њива сваке године повећавају. Много су се сељаци свађали због потре (штете), коју стока учини на туђем

имању. Ријетко су се могли сами споразумјети о висини накнаде. Свађали су се Осречани и због разних пролаза, путева, босоножица, прогона за стоку у других разлога. Свађе код Осречана су биле врло грубе и са великом срџбом. Тешко су псовали и вријеђали један другога, упућујући најпогрдније ријечи: "Лупежу од лупежа, кучко од кучке, лажове, лажеш ко ништа чоек, ништавило, фуњеру, свашточињо, нећеш да ј.... оца, ј.... ти оца", а онај други одговара: "Не, но ја тебе и оца и мајку" итд. Био је један, који је увијек упућивао ријечи: "Лупежу", да не би онај други то њему рекао, јер је заиста био лупеж. Због таквих тешких свађа, па и између браће и најближих рођака, долазило је до трагичних посљедица. У једној таквој свађи, прије 25 година, погинула су два млађа човјека, а један тешко рањен, а у другој свађи између браће један је убијен.

Поводом неке свађе Осречана, по сјећању Велимира Милошевића, Милосав-Бејо Мијатов (Чубров) Машковић је рекао: "Нема Осречана одовле до Верибанка, а Закриљана ни мимо Верибанка" (град у држави Мичиген -САД у којем је Бејо, вјероватно, боравио)

У Осрецима није било много крађа, јер је увођењем казне "шибљикањем", у доба књаза Данила, овај порок Црногораца готово изчезао. И сада се, у неким крајевима Црне Горе, памте људи којима је ударано "25 по туру".

Један Осречанин је, са осталим осредачким чобанима, у мртву јесен, био са стоком на Синьавини. Стално је узимао, кријући, скоруп из дебета Вучете Лазаревића. Кад су га ухватили, чобани га "осуде" да закоље двиску да заједно поједу, па неће никоме о томе причати. Али он не пристане, јер "не смије од оца заклати двиску", него да га казне, по обичају, па каже: "Гузица јела, гузица нека плати". Тако је и било. Ипак, негје послије 1930. године у Осрецима се чешће дешавало да некоме нестану ситније ствари: сјекира, крамп, трнокоп, веза, мотика и слично. Нико није знао ко би то могао узети. Мини Симоновићу је тада неко однио с Полъана јелову стожину за сијено, коју је Мина донио из Потајске горе. Једне зиме, 1938. или 1939. године, Зарија Машковић је, пратећи траг куне по снијегу, открио једну мању пећину, готово у средини села, и под њом нашао много тих ствари, које су сељацима нестајале, али није знао сигурно ко их је ту оставио. У прољеће 1940. године нестала је Владу Милошевићу једна врећа вуне. То се брзо

прочуло по селу, па су почеле јавне пријетње да ће се извршити претрес свих кућа док се вуна не нађе. Послије 5-6 дана вреће је нађена пред Владовом кућом, што значи да се лупеж уплашио да ће бити откривен. Тада је испјевана пјесма, која овако почиње:

”Ој, Осреци око џаде (пут који је изграђен 1938.г.)
У вама се вуна краде”.

Иако се број становника у Селу знатно смањио посљедњих двадестак година, међусобни односи нијесу најбољи. И даље се неки комшије свађају због ситних и готово незначајних ствари.

Општи утисак је да су Осречани, за људе са стране, привидно, живјели сложно, али, стварно, између њих није било праве слоге и комшијске љубави,. Често су се међусобно оговарали, били завидни и љубоморни. Најситнија неслагања и различити интереси су доводили до сукоба и спорова.

Односи Осречана са сусједним селима били су углавном коректни и пријатељски, а нарочито са становницима Јасенове. Било је, додуше, љутње неких јасеновских жена-планинки због преласка осредачке животиње у Кошенице иза Прелијеса и обрнуто ако козе Јасеноваца прејаве у Дуге, на осредачкој страни, али то није имало тежих посљедица. У селу су се увијек добро слагали. Јасеновци су често долазили у Осретке на сједнике и друга весеља и на жалбе и сахране, а тако су ишли и Осречани у Јасенову. Јасеновци су запамтили велику помоћ Осречана кад је погинуо (сатро се) у Талима Петар Павлов Симоновић, у јесен 1928. године. Тада су сви Осречани ишли у Суботишта, и заједно са Букилићима из Пожње, помогли да се Петрово тијело спушти из високе ластве, гдје се било уставило. Помогли су да се, по снијегу и киши, донесе у Оцку Гору и сахрани у Јасенову. Ту су били Букилићи: Радосав, Лудо, Вејзо, Костадин, Петар, Јоксим, Петко и Миладин. Највише умјештности и храбрости су показали Костадин и Јоксим, са којима су се Симоновићи покумили и спријатељили у знак захвалности за такву, несебичну помоћ.

Између Јасеноваца и Осречана од давнина има више родбинских веза (удаја, женидби, кумстава итд). До сада су 16 Осречана имали жене из Јасенове, а седам Јасеноваца су се оженили из Осредака. Може се рећи да ти односи могу служити за примјер другим селима у Морачи. Сличне односе Осречани су

имали и са комшијама из других села: Ђуђевине, Рашка, Пожње итд.

Органи власти

До доласка књаза Данила на црногорски престо, у Црној Гори су, углавном, као органи власти, били познати кнезови (сеоски кметови), као Радуле и Рашко Радовићи у Барама, Пурен Тапушков Булатовић у Церовици, Радован Јанковић у Лијешњу итд. Није познато ко је тада био кнез (кмет) у Осрецима, а свакако је морао постојати.

Од 1853. године, када је књаз Данило завршио попис војске, краће вријеме су судили "десечари гарде" (С. Добричанин, "Доња Морача", стр. 33). Неколико година послије тога главни судије у селу су били сеоски кметови, а старији од кметова био је племенски капетан. Власт је примјењивала оштре казне према преступницима и то материјалне (глоба) и физичке (шипкање и везање). Глоба је изрицана у новцу или у стоци. Кривац је био дужан да суду закоље јалову овцу или двиску (младу нејагњену овцу). За крађе и друга прљава дјела књаз Данило је увео шипкање, по 25 удараца (или шест и деветнаест) штапом или батином по туру (по дебелом месу). Казна је извршавана јавно, пред окупљеним народом. У Манастиру је (у порти) постојао велики камен, два метра дуг, на који су потрбушке обарани и шипкани кривци. Многима је тај камен, "по грдилу" остао упамћен. Сердар Ристо Рашовић, као племенски капетан, је касније наредио да се тај камен, као симбол срама и понижења избаци из манастирске порте. Али, такве оштре мјере су значајно допринијеле да престану масовне крађе туђе стоке и друге имовине, које су, прије књаза Данила, биле уобичајени начин опстанка многих породица, без обзира што су такве крађе биле узрок погибија и крвних освета између комшија, племеника и другоплеменика.

У Морачи дуго нијесу дозвољавали лоповима да се куну у цркви да нијесу украли оно што им се ставља на терет. Када им је ипак дозвољено заклињање, у народу се о томе пјевала пјесма:

"Весели се ајдукова мајко,
Позваше ти сина на заклетву,
Ајдук краде, а куне се криво".

Но, било је и грубог изнуђивања признања: везањем обје руке, пријетњом да ће "вадити мазију" (усијано гвожђе из вреле воде) или батинањем "кесом дуванском пуном кремена" (камења).

Најпознатији по строгости био је капетан Смајо Спасојев Радуловић из Комана, који је судио Ровчанима и Морачанима. Када је архимандрит Димитрије Радојевић подизао мост на Мртвици 1858. године једне ноћи је оставио коња у засеоку Гојачевина у Међуријечју. Увече дођу момци из Међуријечја и Церовице и украду коња и исте ноћи пређу границу и продају га колашинским Турцима. Смајо је октрио да је у крађи учествовао и Мираш, син чувеног Пурена Тапушкова Булатовића. Мираша је осудио на смрт, привезао га за дрво (врбу) код Врела на Светигори и позвао Пурена да га својом руком мушкета (убије). Пурен је то прихватио, али не по Смајовом наређењу, већ зато што му је син обрукао часно име и углед међу Ровчанима и Морачанима.

Књаз Данило је наредио да се стријеља Атанаско Иванов Меденица из Равни за то што је од црногорске капе, коју је Данило прописао, направио ћесу (кесу) за дуван. Доласком књаза Николе на власт 1860. године ублажен је строги Данилов режим, а правичност је узимала све више маха.

Године 1870. за окружног начелника Морачко-Ровачке нахије, са сједиштем у Манастиру Морачи, постављен је Башо Токов Божовић из Пипера (1830-1902), који је био начелник и за вријеме напада Турака на Морачу 1877. године. Кад је ослобођен Колашин, Башо је постао начелник Округа Колашин и на тој дужности остао све до 1882. године, када је пошао за пиперског командира. Замијенио га је Тодор Миљанов Вуковић из Васојевића.

Године 1882. од подручја Колашина формиран је срез колашински са четири племенске капетаније:

1. Капетанија Малише Кргушића (Поља), са 202 куће;
2. Капетанија Вула Радивојева Булатовића (Требаљево, Речине и Липово); са 254 куће;
3. Капетанија Милоша Влаховића (Ровца) са 547 кућа;
4. Капетанија Мрдеље Радовића (Доња и Горња Морача и Колашин) са 1.061 кућом.

Доњоморачка капетанија је имала 16 опћина (села). Занимљиво је да је овој Капетанији припадао Колашин, са двије опћине: Колашинско насеље И, са 80 кућа и Колашинско насеље ИИ, са 80 кућа, у којима су помоћници кметова били Миливоје Радованов Лазаревић и Бего Божов Лазаревић, а у опћини Липово Сава Цајов Лазаревић, Осречани.

Занимљиво је да ни у то вријеме (1882. године) још се поред имена људи, нијесу писала презимена, већ само име оца, исто као и за вријеме турског пописа 1477. године. Тако је од 148 кметова и њихових помоћника, у четири капетаније и 30 опћина у срезу Колашинском, 118 имена уписано са именом оца (без презимена), а 30 са презименом (Милован Мушо Шћепановић: "Школе у колашинском крају", стр. 55 и 59).

Осредачка опћина (кметија) је имала 65 кућа, а кмет је био Шоле Радованов Лазаревић, а његови помоћници: Симеун Пеков Милошевић, Богић Милићев Машковић и Периша Дмитров Машковић. (Милован-Мушо Шћепановић: "Школе у колашинском крају", стр.57-58).

Осредачка кметија је припадала горњоморачкој капетанији, а племенски капетан је био Крсто Бојић из Горње Мораче.

Од завршетка рата Осреци су припадали општини Доња Морача, а чета, као формација, више није постојала.

Капетанске канцеларије су, све до 1906. године, биле врло примитивне, смјештене у приватним капетанским или писаревим кућама. Од 1906. године сједиште капетана је било у једноме од конака у манастирској порти. Тако је народ престао да иде капетановој или писаревој кући.

Први избори у самосталној Црној Гори су спроведени 1906. године. Тада је за посланика у колашинском Округу изабран Јанко Тошковић, учитељ из Колашина, родом из Јасенове. Он је тада, са 38 посланика, основао Народну странку (клубаша), која је била опозиција Странци права (праваша), која је била на страни краља Николе. Избори су поновљени 1907, а редовни су одржани 1911. године. Тошковић је стално биран за посланика. Са својом странком стално се супротстављао политици краља Николе.

У току окупације од 1916. до 1918. године, аустријски окупатор је у Морачи, као и у читавој Црној гори, имао своју

власт, коју је остваривао преко војне посаде, предсједника општине и начелника.

Старијешина војне посаде звао се вакмајстор. Запамћен је морачки вакмајстор Чех Дивокије. Није био строг према грађанима, а повремено је сарађивао са морачким комитима, који су се налазили у шуми и штитио их од потјера. За вријеме свога службовања у Морачи оженио се сестром познатога комите Бошка Бојовића из Дурмитора. Кад се рат завршио жену је оставио код Мијата Перова Симоновића у Јасеновој. Послије три године дошао је за њу, али је једна група Јасеноваца хтјела да га убије. Заштитио га је јасеновски кмет Крсто Радојевић, па су здраво отишли у Чешку.

За вријеме окупације предсједник доњоморачке општине био је Крсто Радојевић из Оцке Горе. Стално је одржавао везу са комитима, заједно са вакмајстором Дивокијем. Приликом интернирања Морачана у ропство, у прољеће 1916. године, Крсто је помогао многим Морачанима да избјегну интернацију, а гдје је било више браће, омогућио им је да се договоре ко ће од њих ићи у ропство, а ко остати код куће. Кратко вријеме пред крај рата Крста је, на дужности предсједника, замијенио Саво Меденица из Попове Њиве. Кад се рат завршио Саво је убијен у својој кући, али није утврђено ко га је убио. Начелник у Манастиру Морачи, за Ровца и двије Мораче, био је Радоје Ракочевић из Раичевина, који је био веома строг према грађанима.

По завршетку рата 1918. године сву власт је имао начелник Доње Мораче, Роваца и Горње Мораче, са сједиштем у Манастиру. Тада је основана и Жандармеријска станица. За начелника је постављен Гавро Аџић из Лијеве Ријеке. Позната је његова грубост према Ровчанима и Морачанима, тако да се није разликовао од начелника из доба окупације. Аџић је био још строжији послије побуне Ровчана и неких других црногорских племена против уједињења Црне Горе и Србије. Гавру су се највише супротстављали поп Машан Симоновић из Ђуђевине и Радуле-Вејзо Букилић из Пожње. О томе постоји више запамћених прича из тога доба. Причали су старији људи да се Гавро, кад је одлазио из Мораче на другу дужност, негдје 1924. године, поздравио само са Машаном и Вејзом, иако су, читаво вријеме његовог начелниковања, били његови стални и отворени противници.

Послије Првог свјетског рата, 1919. године, поново је формиран Срез колашински, који је имао осам општина и 70 насеља. Према попису из 1931. године, Срез је имао 19.160 становника и 3.706 кућа. Доњоморачка општина је тада имала 3.146 становника, десет насеља и 592 куће. Први предсједник општине био је Лакић Јанкетић с Вочја.

Од 1918. до 1941. године предсједници општине у Доњој Морачи су били: Лакић Јанкетић из Ђуђевине, Никола Ђурђић из Ђуђевине, Томо Меденица из Равни, Окица Илић из Јасенове, Милош Лакићевић из Бара, Веко Радовић из Бара и Милосав Бакић из Црквине.

Дјеловође у Општини (као касније секретари) били су Спасоје Радовић из Бара, а затим Михаило Ћировић, такође из Бара, а писар Лакић Перовић из Јасиковице. Канцеларије Општине су биле у манастирским конацима, близу садашње чесме, а три-четири године пред рат Општина је била премјештена у кућу Мирка Трипковића на Вочје.

Жандарми су стално патролирали по околним селима, тражили оружје, дуван котробан, који пушачи нијесу смјели куповати и пушити, већ само "државни монопол". У јесен су пресретали дуванџије из околине Подгорице, који су, по групама, доносили и продавали сељацима велике количине дувана у листовима, а рјеђе изрезани дуван. Жандармима су помагали и финанси који су, повремено, долазили из Колашина, а били су много строжији од жандарма.

Од појаве опозиције 1935. године жандарми су пооштрили контролу села да би открили окупљање опозиционе омладине, која је све више прихватала комунистичке идеје. Долазили су на сеоске саборе и скупове и контролисали шта се говори о режиму, претресали куће које су биле сумњиве да имају оружје, а често су претресали и грађане. Било је довољно да код пушача нађу кутију или ћесу котробана или калуп картица (за завијење цигара) да против њега поднесу пријаву и да буде строго кажњен. Сељаци нијесу смјели садити ни питоми ни дивљи (крџу) дуван. Све што би нашли жандарми би одмах уништили, а власника казнили високом новчаном казном.

Године 1930. и 1931. на Заграцу је изграђена зграда за жандармеријску станицу (касарна), која је порушена послије Другог свјетског рата, пошто је била ван употребе. Жандарми су, углавном, били странци, а највише их је било из Босне и

Херцеговине. Остали су запамћени командири Станице Милош Косановић, Иван Зеленика и Петар Дујмовић.

У ранија времена, све до Другог свјетског рата, Осречани су се окупљали на сеоску Скупштину ради одлучивања о важним сеоским пословима. Ако је вријеме било топло Скупштина је одржавана нерадним даном, најчешће недјељом, када се не ради на имањима. Стално мјесто за одржавање Скупштине је одређено веома давно, али се не зна када. Довољно је било да кмет саопшти да ће се у недјељу одржати Скупштина, а сваки одрасли Осречанин је знао да треба ићи под Крушку, код извора Вулевића у Равноме. Касније је то названо "Вељова крушка" (Веља Божова Машковића). Врло ријетко је Скупштина одржавана и код извора, на путу Остружње-Раванца, да би се и Љућанима учинила олакшица. У зимском времену Скупштина је одржавана у већим кућама подесним за то, по могућности у средини села. То су, најчешће, биле куће Мила Главичанина и Дуке Машковића. На Скупштини је одлучивано о кулуку, времену за издиг у планину, граници између села и планине, оправци или изградњи воденица, путева, мостова, водопоја, о прикупљању помоћи за сиромашне породице, о мобама, потрама (штета од стоке), споровима између комшија, о прогонима за стоку, босоножицама, а саопштавана су и разна наређења органа власти. Кметови су постојали све до 1941. године, а са прекидима и до 1943. године.

У то вријеме је било мало писмених људи. Племенски капетани и сеоски кметови (кнезови) су имали своје писаре који, такође, нијесу били школовани, већ углавном самоуки. Капетани и кметови су судили на основу логичког размишљања и обичаја, пошто није било никаквих закона или других државних прописа све до Књаза Данила и Књаза Николе. Но, и за вријеме њихове владавине је било мало прописа. Познат је био племенски капетан Вуле Радивојев Булатовић, капетан за Речине и околину Колашина, иако је био неписмен. Неписмен је био и осредачки кмет Богић Милићев Машковић, али је имао доброга писара Ђоку Павлова Јовановића, па је остао запамћен као бољи осредачки кмет. Оно што је тада пресудио племенски капетан или сеоски кмет није се више могло преиначити, нити је ко покретао поновни спор, јер се у народу говорило: "Ово је пресудио Мрдеља Вељов "(Радовић), или " ово је пресудио

капетан Божо Нешков" (Лазаревић) или " Овако је пресудио кмет Богић Милићев" (Машковић) итд.

Крупније спорове су решавали племенски капетани, од када Морача припада Црној Гори. Познати су морачки капетани Мрдеља Радовић из Бара, Божо Лазаревић из Осредака, Стеван Ђурђић из Ђуђевине и сердари Милета, Пуро и Ристо Рашовићи из Врујаца. Мање спорове и послове обављали су и решавали сеоски кметови.

На одлуке кметова и племенских капетана Црногорци су се жалили Црногорском сенату или Господару. Књазу-Краљу Николи су писали многи његови поданици и тражили од њега помоћ, али им је он врло ријетко излазио у сусрет.

Послије 1918. године у Осрецима кметови су били: Милован Новаков Машковић, Милован Богићев Машковић, Јоле Вулев Јовановић, Зарија Ћиров Машковић, а најпослије од 1935. године, Никола Максимов Милошевић.

Крајем 1945. године, 11. новембра, спроведени су избори за органе народне власти од мјесних одбора до посланика Скупштине Југославије.

Осреци и Јасенова су бирали Мјесни народни одбор, који се налазио у кући Милорада Машковића, на Ковачићој Њиви. Предсједник је био Секуле Симоновић, из Јасенове, потпредсједник Момчило Машковић и секретар Блажо Јовановић из Осредака.

Послије рата су често вршене реорганизације органа власти. Средином 1946. године укинут је Мјесни народни одбор у Осрецима, као и други мањи мјесни одбори, а формиран Мјесни одбор Доња Морача, са свим селима, осим Црквине и Лугова, која су припала колашинској општини. Прекобрђе је имало свој Одбор.

За предсједника Мјесног народног одбора Доње Мораче изабран је Мијајло Радовић из Бара, за потпредсједника Момчило Машковић из Осредака, а за секретара Милија Даниловић из Ђуђевине. Курир је био Радисав Машковић из Осредака. Послије погибије Мијајла Радовића, у јесен 1946. године, за предсједника је изабран Момчило Машковић. Касније су предсједници Доњоморачког мјесног народног одбора били овим редом:

1. Божо Кујовић из Миоске,
2. Димитрије Кујовић из Миоске,

3. Милотије Милошевић из Осредака,
4. Бранислав-Мишо Лакићевић из Бара,
5. Јово Ћировић из Бара,
6. Милић Симоновић из Осредака,
7. Ристо Меденица из Црквине,
8. Велимир Трипковић из Ђуђевине.

Секретар Мјесног народног одбора од 1948. до 1951. године био је Пуниша Јаћимић из Ђуђевине, носилац "Споменице 1941". У прољеће 1952. године укинути су мјесни народни одбори и основана општина Доња Морача. За предсједника је изабран Радун Бакић из Врујаца, носилац "Споменице 1941", а у љето 1952. године за секретара је постављен Ананије Симоновић, који је, послије два мјесеца, постављен за секретара Народног одбора среза колашинскога. Тада је предсједник Народног одбора среза био Владо Лазаревић, Осречанин.

Срез колашински је укинут августа 1955. године, а укинуте су и општине у Ровцима и Горњој Морачи, које су припојене општини Доња Морача. Предсједник је и даље остао Радун Бакић, а за секретара је постављен Миро Перовић из Јасиковице. Пошто је укинут срез, за предсједника колашинске општине изабран је Владо Лазаревић, дотадашњи предсједник Одбора среза. За секретара општине је, 1957. године, постављен Ананије Симоновић, који је на тој дужности остао до 1. новембра 1961. године, када је прешао на рад у Извршно вијеће Црне Горе. Њега је на овој дужности замијенио Милотије Милошевић.

Читаво вријеме од 1945. до 1960. године, канцеларије Мјесног народног одбора и Општине Доње Мораче, налазиле су се у манастирској порти, у конацима, за које је била оспособљена и кула Головића.

У прољеће 1960. године укинута је и општина Доња Морача и припојена општини Колашин. За предсједника је изабран Периша Ћорић, родом из Подбишћа, ранији секретар ОК СК Црне Горе у Колашину. У Ровцима, Горњој и Доњој Морачи су отворене мјесне канцеларије за обављање најнужнијих послова: наплата пореза, вођење матичних књига и др.

За шефа Мјесне канцеларије у Манастиру Морачи постављен је Трипко Милошевић, а за матичара Блажо Јовановић. Њих је касније замијенио Томо Ћетковић из Рашка.

Послије Перише Ћорића, предсједници општине Колашин су били:

1. Рајко Раосављевић из Липова,
2. Драган Вујисић из Дријенка,
3. Саво Анђелић из Требаљева,
4. Предраг Влаховић из Дрпа,
5. Драгиша Дожић из Врујаца,
6. Драгомир Дуловић из Трновице,
7. Грујо Чогурић из Војковића,
8. Драгољуб Меденица из Оћибе,
9. Милета Булатовић из Колашина.

Од 1945. до 1966. године из Осредака су били сеоски одборници у саставу Скупштине општине Доња Морача и општине Колашин, овим редом:

1. Влајко Симоновић,
2. Реља Машковић,
3. Манојле Стевановић,
4. Војимир Јовановић,
5. Божо Лучић,
6. Момчило Кљајић и
7. Рашко Машковић.

Послије ослобођења 1945. године, расформирана је посадна чета при Команди мјеста у Доњој Морачи и основана Станица народне милиције, која је имала задатак да одржава ред и да штити органе власти од евентуалних напада остатака четника, који су се крили у шумама, пећинама, земуницама и другим скровитим мјестима у читавој Црној Гори, па и у Морачи.

Станица милиције је постојала и у Драговића Пољу, која је укинута, као и општина, 1955. године, а Станица милиције у Манастиру Морачи је укинута 1965. године. Станица је била смјештена у кули Шундића, лијево од доњих портених врата.

Командири станице су били:

1. Радомир Даниловић из Жабљака,
2. Андрија Ђуровић из Бјелопавлића,
3. Јован Килибарда из Никшића,

4. Бранко Жарковић из Пиве,
5. Бранко Медојевић из Мојковца,
6. Пеко Бобичић из Бјелопавлића.

Почетком јула 1947. године, нестао је Милорад Секулов Машковић из Корање Њиве. Више дана су га тражили сви одрасли Осречани. Послије 15 дана нашла га је Стева Шуковић из Миоске на коси изнад Блатаца, на Црквини. Тада је у шуми било мањих група четника, па се сумњало да су га они убили. Касније је Маријан, Милорадов брат, подносио тужбе против свих Осречана-чланова КПЈ: Лакића, Влајка и Вучића Симоновића, Милотија и Трипка Милошевића, Луке и Века Машковића, Блажа Ђ. Јовановића и других, тврдећи да су га они убили. Међутим, органи правосуђа нијесу утврдили ко га је убио и због чега, а постоји више решења о одбијању Маријанових тужби као неоснованих и недоказаних

Јуна 1948. године, група четника је покушала да ухвати Милотија Николина Милошевића у Дубрави изнад Рупа. Успио је да се истргне из руку једнога четника, да опали два-три метка из пиштоља и да побјегне према Манастиру. За то смо свједоци Манојле Стевановић, који је тога јутра прашио (окопавао) кукуруз у Долу, у Рупама и ја.

Послије Другог свјетског рата предратне сеоске скупштине су замијењене зборовима бирача, конференцијама ССРН (Социјалистичког завеза радног народа), у који су били укључени сви пунољетни грађани, и састанцима актива или основних организација народне омладине, а до краја 1948. године и састанцима актива СКОЈ-а (Савеза комунистичке омладине Југославије). Наравно, у свему томе је најважнију улогу имала партијска ћелија, а од 1950. године, основна партијска организација (ОПО) КПЈ, односно Савеза комуниста. На свим тим састанцима и конференцијама су разматрана сва важна питања из живота и рада од села и предузећа до Федерације. Било је ту и отворене критике и конкретних захтјева и предлога, без обзира на садашње тврдње да је то било "доба једноумља". Наравно, кад је земља била у питању, као од 1948. до 1953. године, било је мање демократије, а више дисциплине и одговорности, па и одрицања. О многим стварима се није могло ни дискутовати, већ су се мјере и локалне и републичке и савезне власти морале спроводити.

Међутим, касније, кад се Југославија ослободила од притиска и са Истока и са Запада, у власти је учествовало доста грађана, радећи у разним органима и организацијама. Има доста људи који сада тврде да никада није било слободних избора, да није било више кандидата, да су кандидати одређивани негдје далеко од грађана и бирача, а то све није тачно. На зборовима бирача, по изборним јединицама, су подношени извјештаји о једногодишњем или вишегодишњем раду скупштине општине, о увођењу самодоприноса, о локалним акцијама, кандидовани одборници и посланици, и то увијек више него што се бира итд. Према томе, мислим да је тада било више непосредне демократије него сада, када нема ни збора бирача, ни конференција ССРН и омладине. У Осрецима су зборови бирача и сви састанци и конференције, прије изградње друштвеног дома, одржаване у школи или у већим кућама, а од 1954. године у Дому на Ђурђевини, који су увијек били добро посјећени од грађана.

Сада се све своди на страначке скупове или промоције, на којима се више говори о другим странкама него о својој, кандидовање врши неко ван знања и учешћа грађана и не гласају се личности већ странке, па бирачи не могу знати ко је њихов одборник или посланик.

У установама и предузећима је, послије рата, радило доста чиновника, администратора, а мање стручњака, јер их, све тамо до 1960. године, није било довољно. У мањим предузећима, у сеоским и мање развијеним општинама сви административни и рачунски послови су обављани ручно, а писало се, углавном, мастилом. Сва преписка, извјештаји и друго писани су у два примјерка. Ријетке су биле писаће и рачунске машине, а мало је било и чиновника-службеника који су на таквим машинама знали радити. Тек од педесетих година се администрација почела модернизовати оспособљавањем дактилографа, књиговођа и других рачунских радника на специјалним курсевима и у школама. Постепено све више је долазило из средњих стручних школа и гимназија, виших школа и факултета, економиста, учитеља, наставника, професора, правника, инжињера, љекара и људи других професија. Најприје су се појавиле механичке писаће и рачунске машине, а затим електричне, што је био велики напредак, па су послови обављани и брже и квалитетније него раније. Сада се отишло

још даље појавом рачунских центара и компјутера. Раније је непостојање ових средстава надокнађивано ефектним, дисциплинованим и одговорним радом службеника и њихових стручних руководилаца. Сада су чиновници много лежернији у раду, своје пропусте правдају малим платама и ниским животним стандардом, па су чести бирократски постпупци и неодговоран рад. Грађанима се дају обећања, за која је и онај ко их даје, сигуран да неће бити извршена.

Сељаци у Морачи су, од времена припадности Црној Гори плаћали државну дацију (порез) у новцу за потребе државе, а касније и за просвјетне, културне и друге потребе, као и за изградњу објеката. Вид пореза је зависио од државног уређења. Тако је, у одређеним периодима, порез плаћан на површину имовине, на број стоке (па и на псе), затим на укупне приходе које породица оствари у току године итд, што је било врло компликовано (комисијске процјене, лични односи, изгбјегавање приказивања правог стања итд). Од увођења катастра земљишта, прије 40-ак година, порез се плаћа само на непокретну имовину према класи земље (оранице, ливада, воћњак, шума, пашњак). У одређеним периодима, порез је био врло висок, што је оптерећивало и онако сиромашног сељака. Тако је било и за вријеме монархије Карђорђевића. Пошто је погинуо краљ Александар 1934. године (у Француску је отишао преко Црне Горе), у пјесми, која је испјевана тим поводом се, поред осталог каже:

”Кажу да је био, по прилици,
Обећао Бану и Владици,
Кад се отуд, из свијета врне
Да ће наљеђ’ преко Горе Црне,
Умањиће порезе и данке
И помоћи уморне сељаке.....”

Међутим, од умањења пореза није било ништа, јер се политичка ситуација погоршавала и приближавао рат, па су порези из године у годину повећавани.

Иначе, још у давна времена у Црној Гори је уведен новац као средство плаћања и средство помоћу којег се трговало. У оптицају је било више врста металног новца: талијери, дукати-златници, фиорини-форинти, перпери, динари, лире и други.

У доба владавине Владике Данила од 1697-1735. године, као новац се помиње: цекин, грош, лира и маџарија. Од 1800. године, циркулише аустријски дупли дукат (цекин), који садржи два талијера. Руси су 1822. године давали годишњу помоћ Црној Гори од 1.000 дуката, а Петру Првом пензију од 300 дуката (златника) годишње.

Петар Први Петровић је 1797. године обећао 100 талијера Мини Радовићу ако убије Асан-бега Мекића. Из тога се види са су талијери имали велику вриједност.

Од 1906 године постојао је и црногорски ковани новац, од никла или бронзе, који се звао перпер, а четири перпера су вриједјела као један фиорин.

Динар се у Црној Гори помиње још од Душановог царства, у Доба Петра Првог и Петра Другог и поново од 1918. године. Дукат је био турски, енглески и италијански, а франак и гулден(форинта) француски. Аустријски фиорин потиче од 1844. године, а његови дјелови су били грош, цванцика и круна. Фиорин се дијелио на двије круне, на четири гроша, на шест шестица или на 100 крајцера или новчића. Фиорин је касније замијењен круном. Златни перун је био у промету од 1.871.г, а вриједио је 2 талијера. Око 1900. године овца је вриједјела од пет до десет фиорина, добар во од 30 до 35 фиорина итд. Доласком наших људи из Америке донешен је амерички долар, који је био много вреднији од фиорина. Из тога доба се помиње као новац солат и плета, који су имали малу вриједност. Често се за некога говорило: "Не ваља плете" или "Не ваља солта". У току окупације од 1916. до 1918. године, Аустрија није уводила други новац, већ је у оптицају и даље био фиорин.

Од 1918. године уведен је југословенски динар, доста велике вриједности. Дијелио се на четири круне (по 25 пара). Добра овца са јагњетом је вриједјела око 100 динара, а добар во око 900 динара. Плата учитеља је износила око 900 динара мјесечно. Године 1941, приликом капитулације Југославије, вриједност динара је нагло опала, а дошло је и до паљења новца у близини Никшића. Тада су сељаци масовно продавали стоку и добијали велике количине динара, мислећи да ће се обогатити. О томе је снимљен познати филм "Зле паре". Убрзо су Италијани замијенили динаре лирама, и то у бесцјење, па су сељаци све штетовали.

Послије ослобођење 1945. године, поново је уведен југословенски динар. Просјечна плата је износила око 1.500 динара мјесечно. Динар је дуго година био стабилан, све до 1965. године, када су почеле девалвације, ревалвације, инфлације, повећање цијена, брисање нула у новчаном систему и проглашавање "нових" динара итд.

Нарочито велики пад вриједностиј динар доживљава од 1987. године, када инфлација незадрживо расте:

- 1987. године - 117%,
- 1988. године - 195%,
- 1989. године - 1.269%,
- 1990. године - 593%,
- 1991. године - 121%,
- 1992. године - 9.237%,
- 1993. године - хиперинфлација, која се не може бројчано исказати. Један литар уља се плаћао 470.000.000.000 (да, да, четири стотина и седамдесет милијарди) динара. Плата или пензија је била 1-2 марке,
- 1994. године - од фебруара 0%,
- 1995. године - 120%,
- 1996. године - 58%.

Како ће се даље кретати инфлација и цијене тешко је предвидјети.

У 1993. години је штампано више од 20 разних новчаница, све већа од веће, а све мање вриједности. Највећа је била она од 500 милијарди динара или једна марка.

Почетком 1994. године је извршена замјена старих динара за нове у вриједности један динар, једна њемачка марка. Тада је читав југословенски простор био покривен дилерима за трговину маркама, а прије тога су Јездимир Васиљевић и Дафина Милановић, уз знање највиших државних органа, опљачкали све девизе које су се нашле код лековјернога народа, надајући се да ће добити велику камату и тако се обогатити. То је био још један доказ да је теорија и пропаганда једно, а живот друго. Већ крајем 1994. године вриједност динара је пала на 3,5 за једну марку. Тај однос је званично задржан и сада.

Несрећни случајеви

У Осрецима је било много тешких и веома необичних несрећних случајева, у којима су страдали и млади и старији становници. То су, најчешће, условљавали тешки услови живота, незнање, непажња и друго, а било је страдања и од више (природне) силе.

Запамћено је више несрећених случајева, који су се дешавали у ранија времена:

Миро Мијатов (Чубров) Машковић је, као дијете, прије 1900. године, чувао козе испод Премацког брда и пао у Морачу. То мјесто је названо Миров мрамор.

Вељо Мијатов Стевановић се смрзао у Барама Бојовића, прије Балканскога рата. Враћао се из Никшића и носио неке потребштине за кућу (за славу), ухватила га снијежна олуја и тако се смрзао. До Вељега Дубокога су га донијели Вељедубочани и поручили Осречанима да дођу за њега. Тешко је и замислити уз какве је напоре, по великом снијегу, донешен у Осретке. Причало се да се Вељо, уморан и знојав, склонио у неки савардак и покушао да запали ватру, али у томе није успио. Када га је хладноћа савладала, само се смијао и рукама стезао торбу са стварима и тако умро. Иако је то била трагична смрт доброг Осречанина, касније су се, неки млађи људи, подсмијавали Вељовим потомцима како се смрзао са врећом соли, иако није носио ни килограма соли. То је увијек било несхватљиво, па и сада.

Марко Николин Милошевић, као петнаестогодишњак, се објесио прије 1900. године, и то због баналне ствари. Његова старија три брата и сестра Госпава су Марка оптужили да је сакрио кутију-табакеру са дуваном. Пошто о кутији није ништа знао браћа га избију. Тада он пође путем од Ласца према Гувнини и објеси се о некој букви гатњиком из гаћа (панталона). Тек тада је Госпава признала да је она сакрила кутију, али то је за Марка било касно.

Божина Николин Милошевић је, око 1900. године, пошто се објесио његов брат Марко, погинуо код куће Веља Машковића у Лазинама - Биљега. Вељо је био припремио грађу да гради нову кућу, али му је сметала велика, двокрака, трешња. Вељо је молио Божину да је посијече, па ће му платити, што Божина прихвати. Али не прихвати Вељов предлог да трешњу посијече

по деблу, већ се попне на два-три метра висине и посијече само крак, који се наднио над кућу. Тада крак закачи Божину и гранама га повриједи. Умро је послије 3-4 дана. Тада је Вељо однио грађу у Корању Њиву и ту подигао кућу, у којој сада живи Лука Машковић.

Милош Вељов Машковић је, изненада, умро почетком 1904. године, јединац међу девет сестара. Имао је око 25 година. Био је дјевер у сватовима Ђорђија Богићева Машковића, који се оженио Миленом Рајовом Лакићевић из Бара. Увече је дошао уморан, заспао, добио главобољу и ујутру умро од можданог удара.

И Јовица Томин Бјелић је умро на сличан начин око 1905. године.

Мијајло Арсенијев Милошевић је погинуо 1907. године у Пријекој греди, у Планима. Имао је око 18 година. Чувао је овце и сједио на неком камену изнад дубоке провалије. Према њему је полетио неки камен, који су покренуле овце и он се пренуо (лецнуо), не мислећи да је испод њега амбис и тако погинуо. То су видјели неки чобани из Плани и почели да дозивају. У Котлима је био Мирко Симоновић, који га је мртвога донио до Корита, гдје се окупио читав катун.

Око 1910. године нестала је Милуша Благова Лучић, већ одрасла дјевојка. Била је много лијепа и добра. Једнога дана је отишла да чува козе и увече се није вратила. Нестала је као да је у земљу пропала. Никада се није сазнала њена судбина. Причало се у селу да је тога дана са њоме сједио на Равноме брijегу (изнад Камене Горе), такође, лијепи момак Милошевић са којим се "гледала", али то није ни потврђено ни демантовано. Тада није било могућности да се утврди прави узрок Милушиног нестанка.

Године 1911. убила се Вукосава Стеванова Стевановић, кћер Новице Машковића. Стеван, Вукосавин муж, је око 1908. године испросио (вјерио) сестру Ћирка Кљајића из Рашка. Били су обоје лијепи. Нека њена тетка се није слагала да се лијепа братаница уда за Стевана и стално је, због тога, клела. Уочи свадбе невјеста полуди и умре. У Осрецима су се спремали бројни сватови да иду за њу, али добију глас да је умрла. Тада сви пођу на сахрану и они је однесу на гробље. Послије краћег времена Стеван се ожени Вукосавом, али Мијајло, Вукосавин брат, јој то није одобравао. У јесен 1910. године Стеван пође у

Америку за вријеме "златне грознице", а Вукосава остане у другом стању. Убрзо иза тога стигне глас да је брод са путницима за Америку имао бродолом и да су погинули сви путници. Ту вијест саопште и Вукосави у Ропушници, па крене у село. У Обратном бријегу сретне брата Мијајла и упита га да ли је вијест о бродолому тачна, али он не хтједне са њом разговарати, већ јој само рече: "Ето ти га сад, нека га рибе једу", заобиђе је и придужи према Ропушници. Вукосава оде кући и свекру Илији све исприча. Илија, јадан и утучен, изиђе на Ћулав (главица крај куће, далеко око 100 метара), а Вукосава узме његов пиштољ и убије се на доксату пред кућом. Пошто је Вукосава сахрањена, дошла је вијест да брод није потопљен нити је неко страдао. Стеван се никада није вратио у Црну Гору, а у Америци се оженио и имао кћер.

Јанко Василијев Јовановић је погинуо 1917. године од Арнаута у Ругову, на путу у Пећ да нешто тргује.

Мирко Мијаилов Машковић је погинуо, такође у Ругову, 1923. године од Арнаута. И он је ишао у Пећ да нешто купи.

Јован Василијев Симоновић је 1924. године погинуо у Јасенови. Уз његову ливаду су ишли два-три финанса и на његово питање: "Зашто господо, газите сиротињска имања", један од финанса је окренуо пушку и убио га. Касније је утврђено да је финанс био пијан, али није ништа одговарао. Само је премјештен на службу у друго мјесто.

Савица Мирашева Машковић, дјевојчица од 4-5 година се утопила у Сопот 1926. године. Била је сама код савардака и отишла преко Пејина мрамора, низ Гробље и сишла код извора Лучића. На необјашњив начин је пала у котловар потока Сопота испод пута. Свуда су је тражили око 15 дана, а онда је Јаглика Милисављева Јовановић примијетила да у дубокоме виру има неки предмет. Узела је неки срг (велики прут) и дохватила до онога предмета. Тада је вода избацила Савичин леш на површину. Сумњало се да је Савицу морао неко одвести на толику даљину, али су Периша и Мијајло Машковићи и други утицали да се то смири.

Вукосав Милутинов-Ћилев Јовановић је погинуо у Раичевинама, гдје је био у најму код некога Ракочевића. Појахо је коња, који га је бацио и од тога пада је погинуо, а био је младић од 15 година.

Миладин Арсенијев Бјелић је погинуо јануара 1929. године. Тога дана се женио Стеван Букилић Станисавом Миловановом Машковић из Љуте. Кад су сватови отишли уз Ћелиште, дозивали су Миладина и остале и пуцали, а Миладин им је одговарао. У томе му се примакао Милош Василијев Јовановић и тражио му пиштољ да и он пуца. Јакали су се (отимали) око пиштоља и тада пиштољ опали и Миладин на мјесту погине. Даље није било ни свадбе ни весеља, него се весеља претвори у тугу и жалост.

Милојица Милинков Јовановић је 1930. године извршио самоубиство у Љутој. Био је војно лице. Послије 23 дана је умро, а сахрањен је у колашинско гробље.

Симо Савин Стевановић је отишао на студије у Љубљану око 1930. године. Одмах је приступио револуционарном студентском покрету. Године 1933. је дошао глас његовим родитељима да се Симо утопио у ријеци Љубљаници. Изгледа да је Симо добио неки задатак од своје партије, који није могао извршити, па је због тога извршио самоубиство.

Марко Вулев Јовановић је погинуо у јесен 1933. године у Равноме, падом са ораха.

Миличко Гајов Машковић је погинуо од пушке у кући Луке Лучића у Раванцима 1934. године. У кући је било више лица, али није утврђено како је погинуо. Имао је око 18 година.

У љето 1934. године смртно је страдао Драгош Радошев Машковић, који је имао 4-5 година. Пао је у велики котао пун вреле варенике. Убрзо је подлегао од тешких опекотина.

Кату Савину Стевановић је, 1935. године, убио Јоксим Букилић из Пожње. Ката се била удала за Јоксима, али се брзо вратила у род. Јоксим јој је живој одсјекао нос, па је убио из пушке. Био је осуђен на затвор више година.

Милосава Мијаилова Јовановић, родом од Ђурђића из Ђуђевине, убила се 1938. године у старој кући на Доњој Ђурђевини.

Божидар-Бојо Костадинов Букилић је страдао од пиштоља 1938. године. Имао је 12-13 године.

Грану Савину Стевановић је, у јесен 1940. године, заклао Милисав Милисављев Милошевић.

Аница Михаилова Милошевић, родом од Тошковића из Оцке Горе, убила се из пиштоља у Вртима 1940. године.

Алексу Милисављева Милошевића убио је Жарко Јоковић из Лијешња, маја 1941. године, за освету што је Радоња, Алексин брат, убио његову сестру Грану Стевановић.

Божидар Радомиров Меденица погинуо је од њемачког бомбардовања на Никоновцу почетком маја 1943. године. Имао је 14 година.

Божо Заријин Јовановић је погинуо играјући се бомбом или пушком у Планој, у јесен 1943. године. Имао је 6-7 година.

Новка Маријанова Машковић, родом од Ћетковића из Боана, погинула је од пушке у кући на Ковачићој Њиви, у јесен 1943. године.

Послије Другог свјетског рата погинуло је, несрећним случајем више Осречана, а највише у саобраћају:

Радош Новичин Машковић је погинуо у јесен 1952. године на сјечи шуме у Мушовића Ријеци.

Ђуро Гајов Машковић је погинуо у јесен 1955. године у Платијама на изградњи пута Титоград-Колашин.

Зорка Боривојева Рнковић се објесила у прољеће 1968. године.

Момир Милевин Машковић је погинуо од аутомобила на путу према Манастиру Морачи, у љето 1969. године.

Божина Алексин Милошевић се објесио у прољеће 1969. године.

Милован Миладинов Стевановић је погинуо на раду, на прузи Београд-Бар у Селиштима код Колашина 1970. године.

Богић Видаков Јовановић је погинуо од аутомобила, на раду као путар, 1971. године,

Миро Милинков Јовановић је погинуо на повратку из Драговића Поља падом у провалију, 1970. године.

Лазар Урошев Милошевић је погинуо у саобраћајној несрећи у Дебелом Лугу, 1971. године.

Љубица Милетина Милошевић се објесила у прољеће 1972. године.

Владимир Савићев Машковић је погинуо у породичној свађи у Љутој, 1972. године.

Тодор Стеванов Машковић је погинуо у породичној свађи у Љутој, 1972. године.

Реља Перишин Машковић погинуо на раду у Левер Тари 1973.године,

Гојко Ђорђијев Машковић погинуо на раду код Титограда, од аутомобила 1974. године.

Момир-Љубиша Јовов Кљајић је погинуо у саобраћају код Пећи као војник ЈНА 1974. године.

Душанка Данилова Лучић, родом од Бакића, повријеђена је у Дебелом Лугу од камиона. Послије неуспјелог лијечења, извршила је самоубиство, бацивши се под воз 1975. године.

Будимир Момчилов Машковић је извршио самоубиство 1978. године.

Блажо Ђокин Јовановић је погинуо од аутомобила у Титограду 1979. године.

Вучко Ђуканов Јовановић је погинуо у кући од земљаног урва, у јесен 1979. године.

Даница Вучкова Јовановић, рођена Бојић, погинула у кући од земљаног урва у јесен 1979. године.

Соња Вучкова Јовановић погинула у кући од земљаног урва у јесен 1979. године.

Илија Миров Бјелић је погинуо у породичној свађи, у Његалицама 1980. године.

Драгутин Стеванов Букилић је погинуо од аутомобила код Комбината алуминијума 1980. године.

Милосав Бојов Јовановић је погинуо на раду код Спужа од жељезничке композиције 1980. године.

Драго Стеванов Букилић је извршио самоубиство у Никшићу 1982. године.

Борислав Филипов Машковић је умро на радном мјесту у Титограду 1985. године.

Станисава Миркова Јовановић је погинула падом у провалију у Љутој 1985. године.

Миодраг Милићев Бјелић је погинуо у саобраћајној несрећи на раду код Цетиња 1987. године.

Ћиро Марин Милошевић је погинуо од аутомобила код Комбината алуминијума 1988. године.

Милић Милутинов Бјелић се утопио у Тару 1988. године.

Новак Машанов Машковић је погинуо од удара струје преко бетонске мјешталице код Београда 1988. године.

Александар Вукин Јовановић је погинуо у саобраћајној несрећи у Ђуђевини 1989. године.

Милосав Николин Бјелић је погинуо на раду у Комбинату алуминијума 1989. године.

Драган Бранков Букилић је погинуо падом у Морачу, у Међуријечју, под неразјашњеним околностима 1991. године.

Радоман Радомиров Букилић је погинуо од удара струје у Љутој 1994. године.

Дарко Стеванов Букилић је извршио самоубиство у Титограду 1994. године.

Радуле Заријин Јовановић је погинуо у Москви 1995. године.

Зоран Милутинов Букилић је погинуо у Београду 1995. године.

Милија-Пујо Велимиров Милошевић је погинуо у саобраћајној несрећи октобра 1996. године у Ријеци пиперској.

Према томе:

1. Погинуло у саобраћају13
2. Погинуло на раду5
3. Самоубиства 7
4. Погинуло од струје2
5. Убиства5
6. Остало7

Свега:39

Четврти дио

Осречани у ранијим ратовима

Осречани су, као и други Морачани и Црногорци, учествовали у свим ратовима против Турака и Аустријанаца и, наравно, много гинули. Борили су се у борбама од Бара до Сарајева, од Ђаковице и Скадра до Вучјег Дола и Ријеке Црнојевића. Ишли су и на Брегалницу 1913. године у борбу против Бугара. Нарочито честе сукобе су имали са колашинским Турцима око Црквине и Вучја и са Никшићанима око Јаворја и Требијеша. Такав један сукоб су Морачани имали 30. јула 1795. године са никшићким Турцима, које је довео Паун Рнковић да би се осветио своме стрицу, Радоју са којим је био у завади. Турци попале села, опљачкају стоку и крену према Никшићу. Тада их нападну Морачани испод Врагодола, преотму стоку и посијеку 37 турских глава, а рањених је било много више на обје стране. О томе боју постоји пјесма у Огледалу српском, у којој се каже:

”Калаузи Хрнковић Пауне,

Те Турцима распутице каже”

Један од првих забиљежених, већих сукоба Морачана са Турцима, била је велика борба на Лопатама, у Лијевој Ријеци, септембра 1796. године против јаке турске војске од 3.000 војника, која је кренула према Подгорици да помогне Махмут-паши Бушатлији у Бјелопавлићима. Црногораца је било само 685, од којих је погинуло 40, а рањених је било много више. Нијесу познати турски губици, али су били разбијени и враћени према Колашину, Плаву и Гусињу. У олтару, у Манастиру је остао овај запис:

”Тада се побише Морачани и Ровчани и Ускоци с војском на Лопате, и ту би сила бруке, септембрија 25. дан 1796”.

Тих дана је била и борба на Крусима, када је погинуо Махмут-паша Бушатлија и преко 3.500 Турака. Од тада су, практично, Ровца и Морача признавали власт Цетиња и у свакој опасности тражили помоћ од Црне Горе као државе, без обзира што се, у историографији Црне Горе, сматра да су Ровца и

Морача припојени Црној Гори тек послије битке на Морачи 1820. године.

Турци су нападали на Горњу Морачу и 1797. године, али су разбијени и враћени преко Јаворја и према Колашину. Петар Први је обећао Мини Радовићу, који се већ био преселио у Љевишта, 100 талијера ако убије Хасан-бега Мекића, заповједника Колашина. У Манастиру је скована завјера да Мина убије Хасан-бега, свога поочима.

Био је риједак случај да Турци усвоје или посине некога одраслога Црногорца као што је Хасан-бег Мекић посинио Мину Радовића. До тога је дошло тако што је Минин отац, морачки кнез Радуле, који је тада живио у Љевиштима, убио првака колашинских Турака Мурата Ђурђевића. Да би осветили Мурата Турци убију кнеза Радула 1794. године, а његовог другог сина Јована, 1797. године. Тада је дошло до неког помирења између Морачана и Колашинаца, па се Хасан-бег Мекић ожени кћерком новога кнеза Мораче Рашка, брата Радулова, која се звала Анђелија (код Добричанина Драгуна, стр. 78.), која је добила име Хајкуна. Тада Хасанбег посини Мину, извањег шуру. Учитељ Тадиша Ракочевић, у књизи "О Доњој Морачи" каже да се Драгуна удала за Мујагу, сина Асан-бега (стр. 25), а Андрија Јовићевић наводи да се Анђелија удала за колашинског диздара, али му не помиње име ("Историја Мораче до 1820. године", стр. 21).

О погибији Радула и Јована Радовића у Манастиру је остао запис:

"Архимандрит Ауксентије (Шундић) прије из Русије 1794. и би печалан, нађе велику жалост, Радула кнеза убита од Турака 1794. Јован прекрасни син Радулов осироти сву Морачу, 1797. године на вјеру мца јануара. Издаде га проклети Маријан Пешић, да га је анатема". На путу из Бара према Манастиру, по ноћи, Мина убије Хасан-бега, 1798. године, када је био дошао да купи харач по Морачи, која дуже времена Турцима није плаћала харач. Хасан-бегову главу, Мина са другим главарима, однесе на Цетиње, а десетак Равњана, са Турцима, однесу у Колашин Хасан-бегово обезглављено тијело. Турци затворе Равњане да их сјутри дан посијеку и освете Хасан-бега, али им Анђелија, (Драгуна), преко ноћи отвори затвор, па Равњани побјегну у Морачу.

Послије тога Петар Први је преклињао Ровчане и Морачане да због харача не долазе у сукоб са Турцима. То је подржавао и игуман Аксентије Шундић 1806. године, плашећи се да ће Турци "разурити" Ровца и Мораче. Али, Морачани и Ровчани су и даље били непослушни и према митрополиту Петру Првом и према Турцима, па 1809. године шаљу више од 70 бираних ратника у сусрет Карађорђу на Пештер. Од Карађорђа су добили више барјака и одликовања и вратили се у Морачу, са око 230 осталих Црногораца који су са њима ишли. У повратку су, на Лиму, водили борбу са Турцима, у којој је погинуло неколико Црногораца, а међу њима и барјактар Мијајло Симоновић из Јасенове. Тада је са Црногорцима у Морачу дошао један батаљон Карађорђеве војске (Морачани су их назвали Шијаци), који је у Морачи остао до 1.812. године. Од њих су Морачани научили пјесме: "Врела вода на валове, ој јаворе, зелен боре" и "Пољем се вије, ој зор делија". Шијаци су се у Србију вратили преко старе Црне и морем до Солуна, јер нијесу могли преко турске територије (А. Јовићевић).

Ни пријетње Сулејман-паше Скопљака, босанског везира, који се 1810. године жали Петру Првоме на непослужност Ровчана и Морачана, нијесу допринијели да се Морачани и Ровчани покоре Турцима. До напада на Морачу дошло је по наређењу Џелалудин-паше, новог босанског везира, 17. септембра 1820. године. Турском војском, која је била седам пута већа од црногорске, командовао је Делибаша, заповједник Никшића. Борба је вођена читави дан, али су Турци претрпјели пораз, јер су Морачанима дошли у помоћ Пјешивци, Бјелопавлићи и Ровчани. Турака је било око 7.000 (на другом мјесту се каже 12.000), а Црногораца око 1.000. Подаци о броју погинулих Турака крећу се од 332 до 3.000, а Црногораца само 11. У Манастиру је записано: "Да се зна када погибе Делибаша у Морачи са свом војском, септембра 17. 1820." Тада су Црногорци пјевали:

"Заклели се Турци на погачу
Да више неће ударати на Морачу".

Од тада су се Морачани потпуно везали за Цетиње и Петра Првога, као што су то урадили Ровчани послије 1796. године, али су о томе обавијестили Митрополита Петра Првог тек

послије одржаног скупа свих главара 8. октобра 1827. године. Тада су га признали за свога господара, као и његов суд.

Доласком Петра Другог Петровића-Његоша на црногорски пријесто, 1830. године, у Црној Гори се појављују неслога и сукоби међу племенима. То су Турци једва дочекали, па су појачали притисак на Црну Гору у Брда, нарочито према Дробњацима. На Његошеву иницијативу, у Манастиру Морачи, племенски главари Роваца, Мораче и Ускока (Новица Церовић, Шујо Караџић, Радован Рељић, архимандрит Димитрије Радојевић, Радован Јанковић и други) одлуче да убију Смаил-агу Ченгића, па то убрзо иураде на Мљетичку изнад Шавника, септембра 1840. године. У тој борби су учествовали Ровчани, Морачани, Пипери, Ускоци и Дробњаци.

Ни послије убиства Смаил-аге, Турци нијесу престали да нападају Црну Гору око Никшића, Дробњаке, око Колашина, Чева, у Црмници итд, и да убијају и кољу црногорско становништво и да пале и уништавају сву њихову имовину.

Негдје тих година, или нешто раније, једна неудата Осречанка по имену Којача је, на вјеру, одвела десетак Осречана и Морачана у Колашин, које су Турци одмах посјекли. Спасио се само Милован Илијин Бјелић на превару. То је помогло осталим Морачанима да се не одазову позиву Турака да дођу у Колашин на неке преговоре. Послије ове преваре и много других убистава које су колашински Турци (Морачани су их звали "Пијуци") извршили, окупе се морачки главари и договоре да освете своје погинуле. У пјесми "Погибија Пијука", на Вучју 1841. године, о томе се каже:

"Кад калуђер (Димитрије Радојевић) јаде изјадао,
Ријеч рече Филиповић Јуко (Јуко Филипов Радојевић):
"А знате ли, браћо Морачани,
Кад отиде Бојо од Бјелића,
И с њим Вучић од Милошевића,
Отидоше Колашину граду,
А Пијуци, невјерни хајдуци,
На вјеру су оба погубили..."

Дакле, на овом скупу су набројана сва недјела Турака - Пијука, па је одлучено да се Пијуци позову на Вучје ради рјешавања извјесних спорова око пасишта и да се, на превару, сви побију и ако то није витешки. Али кад могу тако радити

Турци могу и Црногорци. Дођу Турци, а дођу и Морачани и побију све Пијуке. О томе је и пјесма испјевана, али је гуслари нијесу често пјевали, јер је освета изведена методама турским, које се не слажу са духом херојства.

Кад је наступила гладна и неродна 1846. и 1847. година, главари више црногорских племена (Ровчани, Морачани, Пипери, Кучи, Братоножићи, Васојевићи, Црмничани и други) пошли су у Скадар код Везира Осман-паше Скопљака и молили за помоћ у храни, а он им обећа сваку помоћ и награду под условом да не признају власт Петра Другог Петровића-Његоша. Неки Црмничани су чак, учествовали у борби против Црне Горе заједно са Турцима (Вук Караџић: "О Црној Гори", стр. 369). Његош је овај догађај, у пјесми "Кула Ђуришића" овако описао:

"Издадоше Ровца и Мораче,
Издадоше Ровца сваколика,
До Пурена Тапушкова кнеза,
И сердара с братом Радованом,
До једнога Недић Радивоја,
До сердара Влаховић Павића,
И момчета Петра Лучинога."

Ровчани ово нијесу признавали, већ су доказали да издајства није било и ако је у Скадар ишло неколико Ровчана да виде шта Везир хоће, а вратили су се без дарова и хране.

Притисак Турака на црногорска племена наставља се и за вријеме књаза Данила од 1851. до 1860. године. Уз то, честе су неродне године, које доводе у питање опстанак народа. Нарочито тешко стање је било у Ровцима, Морачи и Ускоцима, којима је пријетила опасност од уништења. Павел Аполонович-Ровински је у својим записима записао да је Манастир тих година пружао уточиште народу, пошто је имао велика добра. У таквим приликама калуђери су дуж порте простирали ваљано сукно у више редова, око којих би посједао народ, а калуђери би, из великих казана, дијелили качамак и по мало сира. Тако се радило у више смјена док се нахрани сав присутни народ. Понекад би се дијелило и месо. Тада је управитељ Манастира био Димитрије Радојевић, архимандрит, родом из Јасенове.

Књаз Данило, јануара 1854. године шаље у Васојевиће Јола Пилетића са 400 Ровчана, Морачана и Братоножића да заштите Васојевиће од турског зулума. Морачане су предводили

Милисав МиШнин Вујисић и Мрдеља Радовић. Дошли су Црногорци и из других племена, а ту су били и Васојевићи са Миљаном Вуковим. У сукобу са Турцима, на Шеремету код Плава, Пилетићева војска је претрпјела пораз и имала 120 мртвих и више стотина рањених војника, а Васојевићи 8 мртвих. У тој борби погинуло је више Морачана, а међу њима и Осречана и Јасеноваца, али нијесу позната њихова имена.

Ни књаз Данило није једногласно и без потреса примљен за господара Црне Горе. Нарочито су се његовим државним мјерама супротстављали Кучи, против којих је књаз Данило наредио оштру војну акцију 1856. године под називом "Друга разура Куча", или "Друга поара Куча", да би обезбиједио јединство државе и јединство народа и племена, а онемогућио самовољу појединаца и сепаратистичке тежње племенских главара. Да би дисциплиновао и Морачане, поставио је за племенског капетана перјаничког старешину Смаја Спасојева Радуловића из Комана, који је завео терор: тукао је и затварао људе и по томе остао запамћен до данашњег доба. Често се, и сада, за некога ко је строг према потчињенима, каже: "Као Смајо Спасојев".

Већ фебруара 1858. године књаз Данило позива сва брдска племена у борбу против Турака на Граховцу. Црногорци су се листом одазвали и 14. маја 1858. године, послије жестоке борбе, извојевали побједу над Турцима, која је подигла углед Црне Горе и књаза Данила код великих сила и Европе. Турци су имали око 6.000 мртвих и рањених, а међу њима и Кадри-пашу и Фериз-пашу, док су Црногорци имали око 2.000 мртвих и рањених. Послије ове битке Црна Гора је добила нове територије: Грахово, дио Дробњака, дио Васојевића, половину Куча и Бањана, Жупу Никшићку, Горње Липово и Речине код Колашина. Колашински Турци се са овим нијесу мирили, већ су и даље нападали околна села, као и Васојевиће. Тада се у Манастиру састану Миљан Вуков и Новица Церовић и са Димитријем Радојевићем се договоре да нападну Колашин, иако је књаз Данило склопио мир са Турцима, да би се извршило разграничење између нових, добијених територија. Напад на Колашин извршен је 28. јула 1858. године, а у њему су учествовали Ровчани, Морачани, Дробњаци, Ускоци, Кучи, Братоножићи и Васојевићи. У борби је учествовао и архимандрит Димитрије Радојевић. За кратко вријеме Колашин

је био разорен, узет је велики плијен и заробљено много муслиманског живља, које је убрзо враћено из Мораче. Али, нападачи су имали и доста губитака - око 220 мртвих и 70 рањених. Због овога напада пријетила је опасност да зарате Турска и Црна Гора, али се све смирило зато што је књаз Данило "узео чинове Новици Церовићу и Миљану Вукову". Ипак их је ускоро помиловао, иако се Новица привремено населио у Боку. Већ 1861, одмах послије смрти књаза Данила, Новица Церовић је, са Морачанима и Дробњацима, ударио на Дедагу Ченгића (син Смаил-агин) из Гацка, који је, са 6.000 војника, покушао да покори Пиву и Дробњак. У борби су Турци поражени, а имали су 500 мртвих, а Новица 100 мртвих и рањених.

Послије овога успјеха, Новица са овом војском, иде на Поља колашинска. Морачани и Ровчани су убили 90 Турака, а изгубили осам својих бораца, док су Дробњаци, пошто су им Турци пружили јак отпор, напустили борбу. Шаранци су претрпјели велике губитке од 200 погинулих. Војска Церовића је имала 250 мртвих и рањених (на другом мјесту се помиње 60), а турска 270. У Морачком Манастиру стоји запис: "Да се зна кад удрише Морачани на Подбишће и када се разорише и посјекоше Турака у шанцу 25, издаше их Дробњаци, издало их љето и година, 1861. мјесеца септембрија".

Морачани су били учесници и у борби са 35.000 Турака Омер-паше Латаса, априла 1862. године, који је хтио да покори Црну Гору. Црногорци су на Пресјеци имали велике губитке од 300 до 600 мртвих и рањених. Међутим, у Васојевићима, код Рудеша, 19. априла, Турци су претрпјели пораз са око 2.000 мртвих, а Црногорци су имали 130 мртвих. Турци, који су се кретали преко Бањана према Никшићу, Острогу и Бјелопавлићима, под командом Дервиш-паше, продрли су у Бјелопавлиће, гдје их је дочекао војвода Мирко Петровић са 10.000 војника. У тој војсци су били и Ровчани, Морачани и Братоножићи, који су се истакли храброшћу у борби код Спужа. Турци су продрли до Ријеке Црнојевића, али се на Метеризима развила огорчена борба, најтежа у црногорској историји. У тој борби је погинуло много Ровчана и Морачана, али им се не знају имена. Укупни губици износе: 2.000 погинулих и 6.600 избачених из строја (1.500 умрлих рањеника) са црногорске стране и око 21.000 мртвих, рањених и несталих са турске стране. Црна Гора

је била потпуно опустошена. Послије ове битке наступио је мир, иако су Турци вршили честе испаде на црногорску територију у околини градова у којима су се налазили. Тако је било и око Колашина. Због једне обичне чарке на Блатини дошло је до напада Миралаја Салих-бега на Липово 30. септембра 1872. године са 3.000 војника. У Липову се затекло мало Липоваца, али су се одупрли нападачима до доласка око 600 Ровчана и Морачана преко Вучја. Сукоб је брзо завршен. Турци су враћени преко границе. Изгубили су три барјака и другу ратну спрему, имали су 20 мртвих и 150 рањених, а Ровчани и Морачани 7 мртвих и 15 рањених, а међу њима и поп Андрија Симоновић из Јасенове. Њему је краљ Никола подигао споменик на мјесту погибије, на којему пише: "Наредбом његовог височанства краља и господара Црне Горе, Николе И подиже се овај споменик попу Андрији Симоновићу, који храбро погибе у борби са Турцима 1872. године".

Иначе, од 1871. године Осредачка чета је припадала Горњоморачком баталиону (батаљону), чији су "командијери" били: Лука Мијатовић, а у балканским и Првом свјетском рату, Ђуро Пековић

Послије ове битке дуже времена су решавани спорови са Турцима, али је заједничка комисија утврдила да су за сукоб у Липову криви Турци. Ипак, сукоби су се и даље дешавали у околини Колашина: на Вучју, Владошу, Дрпама, Бистрици, Липову, Штитарици итд.

Због сталног турског насиља и крвавих обрачуна на границама, Црна Гора је поново објавила рат Турској 30. јуна 1876. године. Као што је раније речено, до овога рата, не знају се имена погинулих Осречана.

Муктар-паша је, у Херцеговини, имао 46.000 војника, албанска војска је имала 56.000, а посаде у Беранама, Колашину и другим градовима око 5.500 војника. Сва та сила је кренула против 40 батаљона црногорске војске. Краљ Никола је одвео у Херцеговину 28 батаљона, Божу Петровићу је остало у Бјелопавлићима шест батаљона, а остало су подијелили Машо Ђуровић у Црмници и Миљан Вуков Вешовић у Васојевићима. Први сукоби са Муктар-пашом су били неуспјешни, са 50 мртвих Црногораца. Међутим, на Вучјем Долу су се средили Јоле Пилетић са Пиперима, Братоножићима, Ровчанима, Морачанима и Васојевићима, Пеко Павловић са Херцеговцима, Бајо

Бошковић са Бјелопавлићима и Петар Вукотић са Катуњанима, Црмничанима и Ријечанима. Фронтални напад је почео када је Пеко Павловић намамио Турке у вучедолску котлину 28. јула 1876. године. Турци су се збунили од изненадног напада Црногораца са свих страна, изгубили су присебност и кренули у панично бјекство. Погинуло је око 6.000 (4.000) Турака, погинуо је и Селим-паша, а Осман-паша је заробљен. Црногорци су имали 150 мртвих и рањених. И Морачани и Ровчани су се истакли храброшћу у овој тешкој борби и имали више погинулих. Тешке борбе су вођене и око Спужа, гдје су пребачени Морачани и Ровчани са Вучјег Дола, и у Кучима, гдје је било тешких губитака.

Турска је, средином 1877. године одлучила да опет нападне Црну Гору са око 60.000 војника. Само од Берана и Колашина према Морачи је кренуло 12.000 војника, под командом Мехмеда Али-паше. Црна Гора је имала само 44 батаљона, са око 30.000 војника. Тешке борбе су вођене у Дуги, на Пресјеци, Петњем брду, Планиници и Острогу, гдје су се налазили Ровчани и Морачани. Турске снаге су имале 6.900 мртвих и 8.600 рањених, а Црногорци 600 погинулих и 1.750 рањених. Тада су се Црногорци повукли у Загарач, а Турци продрли у Спуж. Нема података о губицима Морачког батаљона, али су, свакако, били велики, као и у другим батаљонима. Мехмед Али-паша је нападао са 5.000 (на другом мјесту са 12.000) војника од Берана преко Колашина у правцу Мораче и Подгорице.

Са Црквине Турци су ишли у три колоне:

1. Низ Врујца - Али-бег Гусињац,
2. Преко Равни и Ђуђевине - Салих паша,
3. Средином - преко Попове Њиве - Мехмед Али-паша.

У Морачи се налазио један батаљон од 400 старијих људи са Митрофаном Баном, игуманом Манстира Мораче, јер су Морачки и Ровачки батаљони пошли у Дугу и Бјелопавлиће у одбрану Црне Горе, као што је већ речено.

Три батаљона Васојевића, са Миљаном Вуковим налазили су се на Матешеву и брзо су се пребацили преко Острвице у Доли Равањске и заузели положаје. Батаљон Ускока и Шаранаца налазио се на Вратлу, на Синьавини, који је усиљеним маршем кренуо преко Јаворја и Горње Мораче у правцу

Црквине. Кад су Турци запалили Врујца, Морачани су брзо, готово трком сишли низ Баре и Ђуђевину. Митрофан није могао користити коња, па га је оставио у Равнима, али му га је довео код Градине војник Ћиро Обреновић из Јасенове. Митрофан је журио да у Манастир дође прије Турака, који су већ били стигли до Вочја, а испред њега су се нашли Живко Ђоков Ракочевић и барјактар Ђорђије Трипков Симоновић. Они су му бранили да се излаже погледу Турака, који су отварали ватру према Манастиру. У том времену два-три младића од 12 до 14 година су стајали поред звоника, па им Митрофан нареди "да звоне у сва звона". Тада је Митрофан, са водопада Светигора, наређивао војсци, која се приближавала мосту на Морачи, да се врати према Дугом Лазу у сусрет Турцима.

Када су Турци чули звона и ватру са свих страна збунили су се и почели да одступају. Борба је вођена око два сата (25. јула 1877. године). Увече су се Турци повукли према Колашину. Ускоци и Шаранци нијесу стигли да се укључе у борбу, јер су дошли само до Коњева Лаза, а Васојевићи су одиграли значајну улогу јер су Турке нападали са лијевог бока, па су се Турци плашили да им Црногорци не пресијеку отступницу на Црквини.

О томе боју Бан Митрофан је јавио митрополиту Илариону на Цетиње:

"У прошлу суботу, 12. овог м. (по с.к) изидоше Турци више Мораче. У недјељу, 13. о.м. с највећим јуришем потрчаше низ Морачу. Наше морачке војске овдје бјеше само један батаљон, но дође в. Миљан и Перо Јокашев с војском. Турска војска велика бјеше 20.000, а наша према њој тако мала да јој не смједоше стати на чело. Пустисмо их низ Морачу, јер друкчије немаше лијека и опалише три села до самога Манастира. До самог моста под Манастир и са сјеверне стране Манастира сачека их војска морачка, а они (Турци) дошли бјеху на саму воду Морачу под Манастир. Јунаци морачки сви овде код ове свете обитељи прегли бјеху умријети. Њихове куће у пламену буктијаху, а чељад им и дјеца плачући, бјежијаху, но они се на то ни један не обазираху, но сви бјеху око цркве пали као пчеле око своје кућице. Ја сам кроз то од једнога до другога шанца као помамљен трчао и на свакоме мјесту чуо сам глас од војника, ђе један другога преклиње да цркву не оставе него код ње сви да погину. У тој жалосној муци Турцима са једне стране на врх Мораче удари војвода Миљан а са друге Перко Јокашев.

Турци тијем ненаданијем са стране ударцем, благодареħи Богу, уплашише се и оставише Манастир па побјегоше. И тако преосвеш. Господине данас веħе него икада срећан сам што Вам с неописатом радошћу јавити могу да је овај Манастир једином свемоћном помоћу промисла божијег и јуначким прегнућем спасен. Наша малена но јуначка војска преко 1.000 глава посијече. Бој трајао до ноћи. Утекоше из Мораче у Колашин. Од 400 Морачана на мртво погибоше 23 а рањених има око 40...”

У Морачи, 15/6 877.

Најпонизнији слуга,
Митрофан Бановић,
игуман

Доцније је утврђено да је било мртвих и рањених Турака око 2.000, а Црногораца 45 мртвих.

Из Осредака су у тој борби, погинули:

1. Машковић Мијаила Трипко,
2. Лазаревић Милована Милован-Џајо.
3. Лучић Шћепана Драго

У списку погинулих, који стоји уоквирен у Манастиру, уписана су њихова имена.

Причао је мој стриц Марко, који је тада имао 7-8 година, да је запамтио овај напад Турака на Морачу, када су Вочјани, Врујчани, Барани, Ђуђевци, Осречани и Јасеновци, са дјецом, женама и стоком кренули да бјеже према Ропушници. Наравно, млади и способни људи су били отишли у Херцеговину или у батаљон који се затекао у Морачи, па је бјежала, углавном, нејач. Тада је био закрчен пут од Закриља до Пољана. Читав тај збјег је на путу заноħио, а када су чули да је борба престала и да су Турци одступили, збјег се вратио својим кућама.

Турски планови ни овога пута се нијесу остварили, а Турци су се повукли на исток да бране своје територије од Руса. Послије тешких борби, у којима је учествовао и Морачки батаљон, заузет је Никшић 8. септембра 1877. године. Одмах иза тога црногорске снаге су покренуте према Бару, да би Црна Гора добила излаз на море. Ровчани и Морачани су уложили огромне напоре да својом снагом превуку црногорску

артиљерију преко беспутног Сутормана. Борбе око Бара су биле веома тешке и дуготрајне. Успјешно су завршене тек 10. јануара 1878, када је заузет Бар.

Послије Берлинског конгреса 1878. године, на којему је призната самосталност Црне Горе као државе, књаз Никола је вршио додјелу земље својим војницима и официрима у новоослобођеним крајевима. Одмах је дошло до сукоба и свађа између Ровчана и Морачана, јер су се Ровчани бунили што су добили Речине, а Морачани Липово, гдје је боља земља него у Речинама, а и конфигурација читаве околине је повољнија него у Речинама. Било је неправилности и код подјеле земље, па су долазиле разне комисије за решавање тих жалби. Тада су почела масовна исељавања Морачана и Ровчана, па и Осречана: Машковића, Јовановића, Лазаревића, Милошевића, који су се населили у Смаилагића Поље, Плану, Сјерогоште и Липово, а и у Србију.

Послије Берлинског конгреса до 1912. године је, углавном владао мир, иако је било сукоба са Турцима на новим границама према Мојковцу и Санџаку. Грађени су нови путеви кроз Црну Гору, као од Подгорице према Колашину и Андријевици, од Подгорице према Никшићу итд. Сељаци су обнављали своје куће или градили нове, гајили стоку, проширивали имања.

Србија и Црна Гора су октобра 1912. године објавиле нови рат Турској, који је назван Балканским. Црна Гора је тада имала око 33.000 војника. Морачани и Ровчани су ушли у састав Источног одреда под командом сердара Јанка Вукотића и пошли преко Санџака према Чакору, Пећи и Ђаковици. Кад су заузели те нове територије, Одред је упућен преко завијане и ледом оковане Богићевице према Скадру. Скадар је бранило 24.000 турских редовних војника и 5.000 башибозука. Борбе су почеле 22. јануара 1913. године, а завршиле се тек 23. априла 1913, када су Црногорци, по одлуци великих сила, морали напустити Скадар, иако је за више од три мјесеца тешких борби за његово ослобођење, погинуло, умрло и рањено око 10.000 официра и војника, а само из колашинске бригаде је избачено из строја око 500 бораца, а погинуло је 5 официра и 98 подофицира и војника.

Тек што је завршен овај, могло би се рећи, узалудни рат, што се Скадра тиче, дошло је до спора између Србије и Бугарске око подјеле територија ослобођених од Турака. Као

помоћ српској војсци упућена је Црногорска дивизија под командом Јанка Вукотића, 16. јуна 1913. године. То је назван Други балкански рат. Црногорци су ступили у борбу на Брегалници 17. јула 1913. године. Бугари су претрпјели пораз, па је успостављено примирје и мир у Букурешту 10. августа 1913. године. Колашинска бригада је у овим борбама имала 12 погинулих и 10 рањених, али су неке друге бригаде имале много више губитака. Одред је имао 224 мртва и 719 рањених. Према томе, Црногорци су, у оба балканска рата, имали 3.060 мртвих и 8.321 рањених официра, подофицира и војника. Дивизија се вратила из Косовске Митровице у Колашин пјешке 2. септембра 1913. године.

За непуну годину дана почео је Први свјетски рат, послије убиства Фрања Фердинанда у Сарајеву 28. јуна 1914. године од стране Гаврила Принципа. Црна Гора је била исцрпљена балканским ратовима (12.500 мртвих и рањених), али је морала притећи у помоћ Србији. Августа 1914. године Црна Гора је имала свега 35.000 војника према 75.000 аустријских, добро наоружаних и опремљених војника.

Почетком Првог свјетског рата почео је и покрет међу југословенским исељеницима у Сјеверној и Јужној Америци за учешће у рату на страни Србије и Црне Горе. Међу исељеницима је тада створена Југословенска народна одбрана, која је за све вријеме рата, новцем и пропагандом помагала Југословенски отпор. Због оскудице у бродском простору савезници нијесу дозволили превоз добровољаца, али је ипак, за прве двије године, њих око 150 дошло у Србију, гдје су укључени у српске јединице. Они који су стигли у Црну Гору укључени су у већ формиране добровољачке батаљоне сусједних покрајина. Поред ових, кренула су 1915. године из Америке преко Канаде, за Црну Гору три транспорта Црногораца, Херцеговаца, Бокеља и Личана. Један од транспората (480 људи) наишао је 24. децембра на мину у заливу Сан Ђовани ди Медова (у Албанији) и потонуо. Спасено је само 180 људи. Друга два су, касније, искрцана у Солуну. Појединци и групе стизали су и другим путевима у Црну Гору. (Војна енциклопедија, књига 2. стр. 561). На Солунски фронт су дошли и Милета и Рашо Малишини Лучићи из Осредака. Милета је погинуо у борбама на Кајмакчалану, а Рашо се по завршетку рата вратио кући.

Санџачка војска, којој је припадала и Колашинска бригада, усмјерена је према Дрини, Гласинцу, Романији и Сарајеву. У књизи ”Мојковачка операција 1915-1916” стр. 129/130 објављен је непотпун списак Друге чете (Осредачке) Горњоморачког батаљона на дан 5. септембра 1914. године, на брду Биволица на Дрини која је имала овај састав:

Водници

1. Лазаревић Миле, командир чете
2 Бјелић Машо,
3. Јовановић Бешо,
4. Машковић Спасоје,
5. Милошевић Благоје,

Полуводници

1. Бјелић Радуле
2. Букилић Новак,
3. Јовановић Мијаило,
4. Јовановић Радуле
5. Машковић Секуле,
6. Машковић Милија,
7. Милошевић Петар,
8. Милошевић Периша,
9. Стевановић Миле,

Барјактар

1. Машковић Јован,

Трубач

1. Лучић Завиша,

Војници

1 Бјелић Милија,
1. Бјелић Тома,
2. Бјелић Арсеније,
3. Бјелић Радомир,
4. Букилић Радисав,
5. Букилић Радош,
6. Букилић Радивоје,
7. Букилић Милосав,
8. Букилић Мијат,

9. Букилић Петко,
10. Букилић Радивоје,
11. Букилић Радуле,
12. Букилић Периша,
13. Јовановић Малиша,
14. Јовановић Милун,
15. Јовановић Милован,
16. Јовановић Ђукан,
17. Јовановић Марко,
18. Јовановић Бошко,
19. Јовановић Јоле,
20. Јовановић Милутин,
21. Јовановић (Перка) Видак,
22. Јовановић Теодор,
23. Јовановић Милинко,
24. Јовановић Милисав,
25. Јовановић Милован,
26. Јовановић Јанко,
27. Јовановић Бојо,
28. Јовановић Благота,
29. Јовановић Иван,
30. Јовановић Мијајло,
31. Лазаревић Милан,
32. Лазаревић Јован,
33. Лазаревић Вучета,
34. Лучић Марко,
35. Лучић Лука,
36. Лучић Малиша,
37. Машковић Милутин,
38. Машковић Мијајло,
39. Машковић Милован,
40. Машковић Периша,
41. Машковић Зарија,
42. Машковић Мираш,
43. Машковић Маринко,
44. Машковић Јовета,
45. Машковић Петар,
46. Машковић Б. Милован,
47. Машковић Микаило,
48. Машковић Гаврило,

49. Машковић Радосав,
50. Машковић Савић,
51. Машковић Ђорђије,
52. Машковић Стеван,
53. Машковић Митар,
54. Машковић Мирко,
55. Машковић Новак,
56. Милошевић Арсеније,
57. Милошевић Радуле,
58. Милошевић Миливоје,
59. Милошевић Спасоје,
60. Милошевић Божо,
61. Милошевић Никола,
62. Милошевић Богдан,
63. Станковић Алекса,
64. Станковић Вукосав,
65. Станковић Станко,
66. Стевановић Сава,
67. Стевановић Илија,
68. Стевановић Дмитар.

Као што се види, осредачкој чети су припадали и Букилићи из села Пожња, које је увијек припадало Горњој Морачи.

У списку чете нема имена Осречана, који су умрли док су били на положајима на Дрини, као:

1. Бјелић Јоксим, барјактар,
2 Јовановић Ђока,
3 Јовановић Машан,
4 Јовановић Ђуро,
5 Машковић Ћиро,
6 Машковић М. Радојица.

У списку нема имена Осречана који су тих дана погинули у борбама:

1 Јовановић Периша,
2. Јовановић Радивоје,
3. Машковић М. Драгиша
4. Машковић Ђорђије,

5. Машковић Вуко,
6. Машковић Јанко,
7. Машковић Милинко,
8. Машковић Марко,
9. Машковић Радоје,
10. Машковић Р. Драгиша,
11. Милошевић Милика,
12. Стевановић Милосав.

У списку нема имена Ђура Главичанина, који је тих дана био рањен и налазио се у болници у Гораждu. Касније је причао да се на положају, поред њега налазио Драгиша М. Машковић, који је погинуо у моменту Ђуровог рањавања. Исто тако у списку нема имена више Осречана који су, послије капитулације Црне Горе, интернирани у логоре у Аустрији и Словачкој:

1. Бјелић Милан,
2 Јовановић Ника,
3 Јовановић Пуниша,
4 Јовановић Мирко,
5 Лазаревић Спасоје,
6 Лучић Милинко,
7 Лучић Тадиша,
8 Машковић Сава,
9 Машковић Радоња,
10 Машковић Радуле,
11 Машковић Радован,
12 Милошевић Андрија,
13 Милошевић Михаило,
14 Милошевић Милета,
15 Милошевић Илија,
16 Станковић Миљан,
17 Стевановић Мијат,
18 Стевановић Вучета.

Може се са сигурношћу претпоставити да су и ови Осречани припадали својој чети, па или нијесу били још мобилисани, или су се тога дана, када је прављен списак, налазили на другим положајима, у болницама или у саставу неке друге чете. По сјећању Влајка Симоновића, сви су они били војници Осредачке чете, па су, као такви, и интернирани.

Санџачка војска је водила вишедневне борбе око Пала све до периферије Сарајева и ослободила Рогатицу 17. септембра. Већ од 6. октобра почели су концетрични напади непријатеља на Санџачку војску од 13.500 војника на Сокоцу и околини, све до 22. октобра, када је наређено одступање преко Дрине. У тим борбама погинуло је и рањено 1.270 војника и официра. Санџачка војска се даље повлачила, под борбом, преко Јавора према Мојковцу, успоравајући наступање Аустријанаца. Читаво ово вријеме није било довољно садејства са српском војском, чији штабови не желе заједничке борбе са Црногорцима против Аустријанаца. Таквим повлачењем Санџачка војска је 22. децембра посјела положаје изнад Мојковца. Ускоро, 23/24. децембра су вођене тешке борбе на читавој линији фронта. Црногорци су нападе и противнападе изводили јуришем за јуришем да би одбили непријатеља и да би га повратили на раније положаје. Најтеже борбе су вођене 6. и 7. јануара 1916. године, када су се већ последње јединице Српске војске повукле од Андријевице према Подгорици. Развршје је било главно поприште борбе, јер је непријатељ имао циљ да освоји долину Таре, Колашин и Матешево, како би спријечио одступницу Српској војсци. Али, и поред огромних жртава и крваве борбе, непријатељ у томе није успио.

У овим борбама Црногорци су имали 224 мртва и више стотина рањених војника, а непријатељ око 2.000 мртвих и рањених. Од тога су, само у борбама код Мојковца 6. и 7. јануара, црногорски губици износили 164 погинула и 281 рањених, а аустроугарски 112 погинулих и 350 рањених. И Морачани, па и Осречани, су имали доста мртвих, као и све друге бригаде.

Капитулација Црногорске војске је потписана 21. јануара 1916. године, када је краљ Никола отишао из Црне Горе, а његова војска се разишла кућама. Ипак, око 3.000 Црногораца се, са разних страна, окупило на Крфу, али се српско руководство супротстављало захтјеву да остану као самостална црногорска јединица. Ипак су Црногорци истрајали у том свом захтјеву. Међутим, у првој борби, на најтежем отсјеку Кајмакчалана, за један дан, погинуло је двије трећине бораца ове јединице, а преживјелих око 1.000 војника су враћени у логор, у Солун, пошто и даље нијесу хтјели да се укључе у

српске јединице. У логору су их чували сенегалски војници, па су Црногорци ту и дочекали крај рата.

Послије капитулације Црне Горе, почетком јануара 1916. године, сви војници су предали оружје окупатору и распуштени кућама. Већ у прољеће 1916, послије покушаја хапшења генерала Вешовића и погибије једног аустријског официра, окупатор је наредио да сви способни војници дођу у Колашин, што су и урадили. Тада је, осим мањих изузетака, окупатор интернирао све Осречане, као и све Морачане и Црногорце. Спроведени су пјешке од Колашина до Котора, а одатле бродовима за Аустрију, Мађарску и Словачку. У ропство су из Осредака интернирани:

1 Главичанин Мила Ђуро,
2. Бјелић Маша Милан,
3. Јовановић Перка Благота,
4. Јовановић Перка Видак,
5. Јовановић Беша Ника,
6. Јовановић Зајка Милун,
7. Јовановић Перка Пуниша,
8. Јовановић Беша Милован,
9. Јовановић Милана Милинко,
10. Јовановић Милана Бојо,
11. Јовановић Мишеље Теодор,
12. Јовановић Вула Јоле,
13. Јовановић Вула Марко,
14. Јовановић Зајка Мирко,
15. Лазаревић Шола Спасоје,
16. Лазаревић Шола Миле
17. Лазаревић Јована Милан,
18. Лучић Малише Марко
19. Лучић Вукашина Милинко,
20. Лучић Блага Тадиша,
21. Машковић Перка Савић,
22. Машковић Перка Стеван,
23. Машковић Перка Јовета,
24. Машковић Мушике Сава,
25. Машковић Петра Дмитар,
26. Машковић Петра Ђорђије,
27. Машковић Драгоја Периша,
28. Машковић Драгоја Радован,

29. Машковић Богића Милован,
30. Машковић Богића Јован,
31. Машковић Милосава Милутин,
32. Машковић Грујице Гаврило,
33. Машковић Грујице Радоња,
34. Машковић Дуке Радуле,
35. Машковић Мирка Радосав,
36. Милошевић Петра Илија,
37. Милошевић Петра Милета,
38. Милошевић Павића Андрија,
39. Милошевић Павића Петар,
40. Милошевић Арсенија Михаило,
41. Милошевић Симеуна Благоје,
42. Милошевић Симеуна Радуле,
43. Милошевић Максима Никола,
44. Симоновић Василија Јован,
45. Симоновић Василија Мирко,
46. Станковић Богдана Миљан,
47. Стевановић Драга Мијат,
48. Стевановић Илије Вучета.

У ропству су били још неки Осречани, који су се раније одселили из Осредака, али о томе нема података.

Као што је раније речено интернирци су спроведени пјешке од Колашина до Котора. Приликом проласка низ Његуше, Илија Петров Милошевић је успио да сједне поред једнога радника који је тукао шодер (камен за насипање пута), а да то спроводници колоне не примијете. Вратио се у Осретке и крио краће вријеме под Драгунину пећину у Јеловцу. Тада пошаље сестру Круну у Колашин код рођака Милића Милошевића, који је био неки чиновник код аустријске команде, да му обезбиједи неку објаву, како би се могао пријавити. Милић рече да се слободно пријави и да му се неће ништа рђаво десити, па Илија дође кући. За неколико дана дође патрола и одведе га у Колашин. Кажу да је Илија тада рекао: "Ако ме интернирају, никада ме Морача неће вићети". Тако је и било. Нико не зна у који је логор одведен и гдје је нестао. Много година послије рата причао је неки Колашинац да је Илију видио 1928. године у неком мађарском граду у друштву са неком дамом, да је био

модерно одјевен, са машном и шеширом, али му се није смио јавити. Можда је то измишљена прича ради Илијине породице да им се да нека нада да је остао жив. Мала је вјероватноћа да се не би бар јавио, ако је остао у животу. Но, све је могуће.

Пошто су црногорски војници интернирани у ропство, средином 1916. године, породице су остале без радне снаге, па имања није имао ко обрађивати. Иначе је та година била веома неродна, па је почетком 1917. завладала у народу права глад. У окупацији нијесу радиле ни пијаце и пазари, на којима би се могло нешто продати или купити. Цијене су драстично порасле, а пара није било. Тада је народ морао да једе разне хранљиве траве (коприву, штир, сријемушу, жућаницу и друге) и да прави хљеб од липове коре, од окласина (шишарки од кукуруза), од глогиња итд. Било је од глади доста смртних случајева. Народни пјесник Радован Бећировић је, у пјесми "Глад у Црној Гори", поред осталог, рекао:

"Кило хљеба двадесет динара,
А немаше сиротиња пара,
И немаше ниђе да заради
У несрећној аустријској влади"
.....
"Плачу ђеца, додијале муке,
Склопи мајци око врата руке,
Па је куме "Дај нам хљеба, мајко,
Не можемо више живјет 'вако"
Гледа мајка, не зна шта да ради,
Види ђецу ђе јој мру од глади"
.....
"За два љеба и лубину овчу
Човјек дава огњиште и плочу,
Све продаде од велике глади
Још му нема ни пола чељади.
Закоп'о је свако у гробницу,
Све једући траву жућеницу"
.....
"Коприва је многога спасила,
И зато се она огласила,
Без ње многи, мор'о је нестати
Па је треба на олтар метати,
Те служити на њој летурђију

Нека народ памти Аустрију".
.....
"Живи мртвом завиђаше тада,
Благо њему, кад у земљу пада".

У тако тешкој ситуацији дошло је још једно зло на народ, завладала је епидемија тешкога, до тада непознатога, грипа који је назван "шпањолка" зато што је дошао из Шпаније. Болест је захватила читаве породице, а тешка и висока температура је, за кратко вријеме, исцрпљивала људски организам. У народу се пронијела прича да се болесницима не смије давати никаква течност, а нарочито вода, што је за многе било кобно, јер су, због помањкања течности у организму, умирали у великим мукама. Тако су умирале читаве породице и прекидале своју биолошку лозу. У таквој ситуацији, често, није било способних људи да могу, на вријеме, сахранити умрле, што је доприносило даљем ширењу заразе на здраве чланове породице или на комшије. Тек доласком интернираца из логора, крајем 1918. године, који су у ропству видјели да се обољелима даје доста воде и друге течности, спасено је много обољелих од сигурне смрти. Било је више случајева да преживјели болесници изгубе моћ говора (онијеме) или остану са говорним манама и неспособни за живот и рад. Зато су те двије године у народу остале познате као "швапске године" (глад, терор, болест).

За вријеме Швабе и у Морачи су се појавили комити. Једни, под руководством Бећа Влаховића, борили су се против окупатора, али се нијесу много оглашавали. Више су се крили да не би пали у ропство. Према народу су били пажљиви и нијесу ништа од хране сами узимали, осим оно што су им сељаци сами давали.

Други, под руководством Светозара Радовића из Бара, више су били комити да би, у гладној години, лакше преживјели. Били су груби према становништву. Присиљавали су поједине породице да им спремају добру храну, да им кољу јагњад, иако сељаци нијесу имали ни за своју породицу.

У комитском покрету су били активни и неки Осречани из Липова: Милија Милошевић, Блажо Милошевић, Панто Милошевић, Сава Лазаревић, Јагош Лазаревић, Јово Лазаревић, Светозар Лазаревић и други. Ови комити су учествовали у ослобађању од окупатора Колашина, Шавника, Бијелог Поља,

Андријевице и других градова, прије доласка регуларних трупа из Србије.

Црногорци, па и Морачани, су ропство провели у пет логора у Словачкој и Мађарској, које су тада припадале Аустрији: Нежидер, Болдогасон, Мађмеђер, Картјан и Гросац, у којима је било 9.333 логораша. У тим логорима је умрло много интернираца. Само у логору Мађмеђер (у Мађарској) умрло је око 5.500 интернираца из Србије и 474 из Црне Горе, који су сахрањени у 2.182 гробнице. Од 474 умрлих Црногораца има 15 Морачана, а међу њима је и Мијат Драгов Стевановић из Осредака, рођен 1881, умро 15. 02. 1916, а сахрањен у гробници број 892. Многи су радили по селима код сељака: орали, копали, радили о стоци, што им је знатно помогло да преживе, јер је режим рада био много блажи него на државним радилиштима и пословима. Многи су научили да раде разне послове, што им је користило по доласку кућама. Послије завршетка рата и ослобођења Црне Горе 11. новембра 1918. године, логораши су долазили кућама на разне начине. Неки су из Београда до Мораче путовали пјешке 12 дана (Мирко Симоновић и други), а неки су страдали у току путовања од разних пљачкаша и разбојника. Из ропства се није вратило десет Осречана, од 48, колико их је интернирано. Неки су умрли у логорима, а неки су погинули у путу приликом повратка или просто нестали, да им се није знао никакав траг.

У балканским и Првом свјетском рату живот су изгубили:

1. Бјелић Маша Милан, умро у ропсртву,
2. Бјелић Крста Јоксим, умро као војник
3. Јовановић Живка Ђуро, погинуо,
4. Јовановић Мираша Иван, умро као војник,
5. Јовановић Беша Машан, умро као војник,
6. Јовановић Божа Периша, погинуо,
7. Јовановић Василија Радивоје, погинуо,
8. Јовановић Павла Ђока, умро као војник,
9. Јовановић Перка Благота, умро у ропству,
10. Јовановић Перка Видак, умро у ропству,
11. Јовановић Беша Ника, умро у ропству,
12. Јовановић Зајка Милун, погинуо на путу из ропства,
13. Јовановић Перка Пуниша, умро у ропству,
14. Лазаревић Јована Милан, умро у ропству,
15. Лазаревић Шола Миле, умро у ропству,

16. Лучић Малише Милета, погинуо,
17. Машковић Мушике Сава, умро у ропству,
18. Машковић Мирка Драгиша, погинуо,
19. Машковић Мирка Радоје, погинуо,
20. Машковић Мирка Радојица, погинуо,
21. Машковић Богића Ђорђије, погинуо
22. Машковић Станише Вуко, погинуо
23. Машковић Милосава Јанко, погинуо,
24. Машковић Мушике Милинко, погинуо,
25. Машковић Мушика Марко, погинуо,
26. Машковић Милоша Ћиро, умро као војник,
27. Машковић Радована Драгиша, погинуо,
28. Милошевић Петра Илија, нестао,
29. Милошевић Николе Милика, погинуо,
30. Милошевић Симеуна Спасоје, погинуо,
31. Станковић Богдана Алекса, погинуо,
32. Стевановић Драга Мијат, умро у ропству,
33. Стевановић Ника Миле, умро као војник,
34. Стевановић Ивана Дмитар, умро као војник,
35. Стевановић Вељa Милосав, погинуо,

Као што се види, у ратовима од 1912. до 1918. године, погинуло је или умрло у војсци и у ропству 35 млађих и способних Осречана, што представља велики губитак за оволико село.

У књизи "Колашин" нема имена погинулих Осречана: Лучића Малише Милете, Бјелића Маша Милана, Машковића Мушике Саве, Машковића Мирка Радоја, Станковића Богдана Алексе и Стевановића Ивана Дмитра, што значи да су подаци у тој књизи непотпуни. У књизи се помиње, као погинули, Машковић П.Илија. Међутим, у генези братства Машковића нема имена Илија из тога периода. Постојао је Милошевић Петра Илија, који је нестао у ропству од 1916. до 1918. године, па се може претпоставити да је дошло до грешке у презимену

За вријеме свих ратова, које је водила Црна Гора са Турцима и другим нападачима на њену територију, жене су имале велику улогу. Подизале су дјецу, држале стоку, косиле, орале, носиле бремена и обављале све послове док су мушкарци били у војсци. Уз то, често су ишле да обиђу своје

мужеве, очеве, ђевере или браћу на борбеним положајима од Вучјег Дола до Дрине, Пећи и Бара, да би им однијеле какву преобуку, нешто хране, а посебно обућу (опанке, чарапе, рукавице, џемпере), пошто држава није могла да обезбиједи војницима потребну војничку опрему. Жене су биле врло храбре и издржљиве и мушки су подносиле све те тешкоће. Кад је жена барјактара Ђорђија Симоновића, Булица, кћер Божа Нешкова Лазаревића из Љуте, ишла да обиђе мужа "под Бар", није му казала да им је десетогодишњи син Павић погинуо несрећним случајем, чувајући козе иза Вучја и да га је сама донијела у Јасенову и сахранила. Кад је Ђорђије дошао кући и питао гдје је Павић, тек тада му је казала шта се десило. То је урадила да би мужа поштедјела од бола и жалости за погинулим сином, а ако и он погине, да не сазна за ту несрећу. Није познато да је било сличних примјера на другим просторима у то доба.

Живот у Осрецима између два свјетска рата

Послије завршетка Првог свјетског рата 1918. године преживјели Осречани су почели обнављати своја домаћинства, неожењени су стварали породице и организовали живот у новој држави, Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, пошто су изгубили своју државу Црну Гору. Тада је Црногорска скупштина, под притиском Карађорђевића и Николе Пашића, донијела одлуку о присаједињењу Црне Горе Србији. Нови, монархистички, режим је већ 1919. године показао какав ће имати однос према Црногорцима, примјењујући најсуровије мјере према противницима уједињења. То су најбоље осјетили Ровчани, гдје је покрет за самосталну Црну Гору био јак. Убијено је 20 "побуњеника", 36 је осуђено на робију у Зеници, силовано је 30 жена, затворено у Колашин 450 жена, дјеце и стараца, запаљено 45 кућа и опљачкана сва стока и друга имовина. Тако је било и у другим крајевима Црне Горе: Цетињу, Никшићу, Црмници и другим мјестима. У тој казненој експедицији учествовали су и Морачани, па и Осречани, али командант морачког батаљона Милош Меденица није дозволио да се Морачани истичу у спровођењу тих оштрих мјера, с обзиром на сусједство са Ровчанима и многобројне крвне везе између више морачких и ровачких братстава и породица.

За вријеме казнене експедиције у Ровцима и у Морачи су се налазиле мање групе одметника, противника уједињења. Тако су се Васо Јанкетић из Луга (Ђуђевина) и Мијат Булатовић из Роваца, у љето 1919. године, крили код Плане Богданове Станковић у Катуништима, у Ропушници. Кад су Осречани сазнали за њих, једне ноћи, њих десетак опколе Планин савардак, убију Васа и Мијата, а Плану тешко ране и запале савардак. У прољеће идуће године (4. априла), одметници су, из освете за Васа и Мијата, убили Петра Павићева Милошевића у Закриљу. О томе се у извјештају Начелника Колашинског округа о нападу одметника на село Осретке, од 4. априла 1920.

године, каже: ”Начелник среза Морачког, актом пов. Бр. 55 јавља: Данас између.....пет сати поподне напали су одметници село Осретке, заселак Закриље и убили су Петра Милошевића из истог села. Пуцање пушака и борба још траје. Ово је место удаљено од среске канцеларије само један сат. Своју устаничку акцију изгледа тачно је, да су одметници по својем сређеном плану отпочели. Одметници блокирали су Осретке, јер их по извјештају који сам добио има доста велики број. Част ми је доставити ово Команданту ради знања и надлежности. За Повереника Владе, секретар”

Посљедњи одметници из среза Колашинског, Радош и Драго Булатовићи, погинули су 9. марта 1929. године у селу Равни од жандарма из Манастира Мораче, под командом наредника Дујмовића. Одметници су до задњег момента, пружали жилав отпор из запаљене куће некога Ђукића, отварајући ватру на четрнаест жандарма који су их опколили. Кад више нијесу могли остати у кући од ватре, кренули су да бјеже, али су оба погинули од жандармеријског плотуна (Др Шербо Растодер: ”Црногорска буна и одметнички покрет 1918-1929 године”).

У новој монархистичкој држави није било права и слобода ни онолико колико је било у Црној Гори за вријеме дугогодишње владавине краља Николе Првог Петровића. Пошто је на првим слободним изборима 1921. године велики број гласова и посланичких мјеста добила тек основана Комунистичка партија Југославије, краљ Александар је објавио ”Обзнану”, похапсио велики број комуниста и забранио рад ове Партије. Познато је да је у Петровцу на Мору општинску власт добила КПЈ, али су избори поништени, а општинска власт распуштена. Од тада се Петровац незванично зове ”Црвена комуна”, па је све од 1945. године до сада прослављан овај значајан догађај. Слично је било и у многим другим мјестима у Југославији.

И поред забране, КПЈ је све више јачала и стицала углед код народа, а тиме и вршила јак утицај, нарочито на омладину и радничку класу. Због тога је краљ Александар 1929. године прогласио војну диктатуру, а све комунисте је полиција похапсила и истакнутије чланове осудила на дугогодишњу робију. Из Осредака је у овом периоду једини члан КПЈ био учитељ Радомир Бјелић, али је 1928. године искључен. Тек од 1934. године, у срезу колашинском су организоване ћелије и

комитет КПЈ (Подбишће, Морача, Колашин). Тада су политичку активност на линији КПЈ почели два осредачка студента, Мијат Машковић из Плане и Мојсије Стевановић из Осредака. Десетог априла 1934. године, на Правном факултету у Београду, одржан је збор напредних студената и образован Акциони одбор, чији је први предсједник био Мојсије Стевановић. Тај Акциони одбор је све до Другог свјетског рата руководио свим акцијама прогресивних студентских удружења на Београдском универзитету против монархистичког система. У 1937. години Мојсије и Мијат су били делегати Акционог одбора у Студентском мировном одбору, али су убрзо пошли у Шпанију. Један од иницијатора за оснивање Студентског културног друштва на Универзитету, почетком 1937. године, био је Мојсије Стевановић. Још у љето 1934. године, Мијат и Мојсије су били чланови Мјесног комитета КПЈ за Колашин. Године 1936. основана је ћелија КПЈ у Липову, чији је секретар био Радош Машковић, Осречанин. Тада је у Црној Гори било само 420 чланова КПЈ, а у Југославији 2.200.

Прве демонстрације сељака 1936. године против колашинских трговаца, који су откупљивали цјелокупно жито на пијаци, па га сељацима продавали по вишим цијенама, организовали су Радош и Новица Машковићи. На збору у Колашину, 16. марта 1936. године, против режима, пред око 200 учесника, говорио је Радош Машковић, члан МК КПЈ. Крајем фебруара 1936. откривен је рад неких партијских органиција, па је у Дубровник, у логор, одведено 16 комуниста, а међу њима и Новица Машковић, а Радош је пошао у илегалство.

Мојсије и Мијат су пошли у Шпанију јуна 1937. године. Мијат је убрзо постао поручник шпанске републиканске војске, а погинуо је као командир чете. Помен му је одржан у Планој 31. октобра 1937. године. Мојсије је погинуо 3. априла 1938. као капетан на араганском фронту. Имао је дужност начелника штаба групе батаљона. Жалба му је одржана 3. јула 1938. године на Закучници, којој је присуствовало око 2.000 људи из свих крајева Црне Горе, а породица је добила око 170 телеграма из свих крајева свијета.

На жалби-помену Мојсију Стевановићу лелекао је и Бранко Рашовић из Врујаца и том приликом, поред осталог , рекао:

О, леле нама, Мојсије,

Дични сине црногорских крша,

Тврдо и неустрашиво чело,
Пред безобзирном навалом,
Крвожедних фашистичких хорди.
Доказани јуначе и поборниче,
За народна права, за мир, слободу и равноправност,
За права обесправљених радника
И хљеб сиромашних сељака.
(Будо Симоновић: "Мијат и Мојсије" стр. 197)

Мојсије је неколико пута писао из Шпаније родитељима. У једном писму наводи разлоге за одлазак у Шпанију. "Прво, да сам на слободи први пут од како сам се родио. Друго, ја сам убијеђен да својим радом, својом борбом, помажем свој народ, који још и данас стење под јармом буржоазије". Раније 1933. године погинуо је у Љубљани Мојсијев брат Симо, који је, такође, био укључен у рад напредног студентског покрета.

О одласку Мијата и Мојсија у Шпанију пјеване су пјесме на сијелима и скуповима омладине. Једна верзија ове пјесме гласи:

"Запјевајмо гласовито
Нек одјекне громовито.
Споменимо три студента
Из млађаног овог свјета.
Што одоше у Шпанију
Да се тамо храбро бију.
Што одоше преко мора
Да их жели Црна Гора.
Отишо је сиви тићу
Друг Мијате Машковићу.
Стевановић с њим Мојсије
Над њима се слава вије.
И Влаховић Вељко с њима
Да се боре с фашистима."

Послије њихове погибије и Вељковог рањавања пјесма има нешто другачији садржај, али снажно подиже народни морал и углед комуниста. О Мијату и Мојсију је објављено више сјећања њихових другова и сабораца, више записа и успомена.

Услови живота у селу су се споро или се готово нијесу мијењали. И нове генерације су обављале све послове на исти начин као и раније генерације. Услови становања су остали као и све друго. Индустријска роба је била скупа, а пољопривредни

производи, осим жита, јефтини. За 100 кг жита требало је дати најбољу овцу са јагњетом. Текстил, опанци, ципеле и друго је било веома скупо. Ципеле за дијете од 12 година коштале су 120 динара, а овца 100 динара.

Спроведено је више избора у новој држави и то: тајни: 1920, 1923, 1925. и 1927. и јавни: 1931, 1935. и 1938. године.

Нова држава се није много бринула о изградњи путева, школа, болница и других објеката, који би омогућили бољи и удобнији живот сељака. Осречани су и даље ишли пјешке на пазаре у Колашин, Подгорицу или Никшић да би продали нешто од стоке или купили нешто за домаћинство. Постепено се повећавао број ситне и крупне стоке у домаћинствима, али честе неродне године су доприносиле да се тај број брзо смањи, па поново испочетка. Опште стање у земљи и доста тежак живот сељака допринијели су постепеном укључивању и обичних људи у политику. И Осречани су се почели бавити политиком негдје од 1934. године, а нарочито пред изборе 1938. године, када су се старији опредијелили за прорежимску Југословенску радикалну заједницу Николе Пашића (ЈРЗ), а млађи, под утицајем КПЈ, за Удружену опозицију (којој је припадала и КПЈ). Политичке прилике у свијету, а посебно у Европи, су биле такве да се могло лако закључити да ће ускоро бити рата.

Најпознатији јерезовци су били: Вукосав Станковић, Радомир Бјелић, Мијајло, Периша, Милован Новаков и Радуле Машковићи, Марко Лучић и други, а припадници опозиције Страхимир Милошевић, члан КПЈ, Милорад Машковић, Богдан, Велимир и Владо Милошевићи, Влајко Лучић, Михаило Милошевић и други. Међу припадницима опозиције најстарији је био Милутин Милосављев Машковић. Изгледао је веома стар, а тада је имао око 70 година. Када би Милутин долазио на сједник сви би устали, а неко би викнуо: "Живио вођа омладине Милутин Машковић", сви би повикали "Живио". То је Милутину веома годило, па би, задовољан, отпоздрављао: "Тако, сјинови моји" и сјео на учињено мјесто. На страни опозиције, разумије се, били су и ђаци и студенти, који су љети долазили на ферије: Војислав и Милић Машковићи, Батрић Јовановић и Ранко Милошевић. У рад опозиције се, готово на илегалан начин, у току љета, укључивао и професор Лука Симоновић, који је радио у Кикинди и Новом Саду, а свако љето проводио на

Пољанама. Ови млади људи су често окупљали омладину на сијела, доносили литературу и ширили комунистичке идеје. Иако сам био малољетан, запамтио сам када је, у љето 1940. године, група чобана на Прелијесу читала једну брошуру (књижицу), која се звала "Лењин сеоској сиротињи". Касније, када сам одрастао, детаљније сам се упознао са садржином ове брошуре, јер смо је проучавали на теоријским састанцима актива СКОЈ-а.

Осречани у Другом свјетском рату

Овдје ће бити говора, углавном, о Осречанима, који су 1941. године стално живјели у Осрецима, како су се понашали, којим су војним формацијама припадали и колико их је у рату погинуло. Али, морају се поменути и неки Осречани, чији су преци раније одселили из Осредака, с обзиром на њихову улогу у Другом свјетском рату. Ово због тога што, објективно, није могуће тачно утврдити колико је Осречана, који су живјели у разним крајевима Југославије, учествовало у рату и на којој страни.

Већ од јесени 1940. године вршене су припреме за рат, јер је извршена општа мобилизација свих способних војника. Одмах послије 27. марта 1941. године, када је генерал Симовић извршио војни удар и поништио потпис Тројног пакта, дошло је, 6. априла до напада Њемачке на Југославију. Послије 11 дана готово безначајног отпора Југословенске војске, Југославија је капитулирала. Краљ Петар Други и Влада су побјегли ван земље, а огромна већина војске заробљена и одведена у њемачке логоре. Тих дана готово сви Осречани су дошли кућама, па и они који су били у државној служби или у школама и на студијама. Тада су из Метохије, као избјеглице, доселиле породице:

1. Маринка Милисављева Машковић, која се населила у Гроца, у савардак Мијајла Машковића;
2. Милована Арсенијева Бјелића, која се населила у кућу Радула Бјелића на Росов Лаз;
3. Милутина Арсенијева Бјелића, која се населила код рођака у Топли Поток;
4. Лакића и Манојла Миловановa Симоновића, која се населила код рођака у Крушевље, па краће вријеме у Оцку Гору, у кућу Мирка Илића, па онда у кућу Саве Стевановића на Закучницу;

5. Ивана Бојића и његове свастике Милосаве Кљајић, која се населила у њихову стару кућу на Броду и
6. Милоша Милетина Меденице, која се населила у своју стару кућу на Броду.

Од војника нијесу се вратили Јован, Милосав и Богић Јовановићи, Милун Машковић и Драгутин Бјелић. Касније се дознало да су Јован, Милосав и Драгутин погинули на Скадарском фронту, а да су Богић и Милун заробљени и интернирани у Њемачку.

Пролеће је у селу било веома живо, радило се на имањима и око стоке. Досељеним породицама дата је минимална помоћ у храни, стоци, алату и посуђу, али је то било недовољно за нормалан живот. Малобројни комунисти и СКОЈ-евци су тајно радили на припреми људи, а посебно оних из Удружене опозиције, за устанак против окупатора.

Италијани су успоставили своју власт и распоредили своје посаде (милицију) од бивших жандарма и финанса, а у градовима од црнокошуљаша-жандарма фашиста. Замијенили су југословенске динаре италијанским лирама и тражили да сви грађани-војници предају оружје. Али КПЈ није мирно чекала. Организовала је прикупљање оружја и хране, обучавање омладине руковању оружјем, пружању прве медицинске помоћи итд.

Пушка се могла продати или купити за добру краву. Почела је пропаганда да није све изгубљено, да ће помоћи велики Совјетски савез, да Њемачка не може побиједити читави свијет, а да томе треба да допринесу сви народи Југославије, а у првом реду омладина. То је дало значајне резултате. До 13. јула 1941. године, у срезу колашинском, формирано је 27 партизанских одреда са по 20-30 бораца. Осредачко-јасеновски одред имао је 25 бораца, у којем су политички руководиоци били Војислав, Саво и Милић Машковићи, Батрић Јовановић, Лакић Симоновић и Страхимир Милошевић. Војнички руководиоци су били резервни и активни официри, а у осредачко-јасеновском одреду Владимир М. Симоновић, поручник авијације.

Напад Њемачке на СССР, 22. јуна, убрзао је припреме за устанак, па је, послије прогласа Политбироа ЦК КПЈ од 4. јула, устанак најприје почео у Србији 7. јула, у Црној Гори 13. јула, у

Хрватској, Босни и Херцеговини и Словенији крајем јула и у Македонији 11. октобра 1941. године. Нарочито масован устанак, може се рећи свенародни, био је у Црној Гори, у којему је учествовало више од 30.000 устаника, који су, за неколико, дана заузели све мање градове у Црној Гори.

Напад на Италијане у срезу колашинском изведен је 14. јула на Врлоступу (на путу између Колашина и Мојковца), а 15. јула је разоружана Жандармеријска станица у Манастиру Морачи (Заградац), 16. јула у Лијешњу, а масовни напад на Колашин 16, 17. и 18. јула, у којем је учестововало око 1.500 до 2.000 људи. Колашин је заузет 18. јула, па одмах напуштен по погрешној директиви Покрајинског комитета. Поново је заузет 20. јула, да би 21. јула био изабран Први Срески народно-ослободилачки одбор, чији је први предсједник био Владимир Милев Лазаревић, шеф Пореске управе у Колашину, родом Осречанин.

Двадесет другог јула формиран је Доњоморачки батаљон од 180 бораца чији је командант био Милош Радовић, правник и резервни официр, а лице за везу са народом (политички комесар) био је Војислав Машковић, студент из Осредака. Батаљон је упућен према Подгорици, али се вратио на Рашково гувно и водио борбе са Италијанима 2. до 4. августа, а тада се повукао у Морачу. Италијани су поново заузели Колашин 8. августа. Штаб батаљона је краће вријеме боравио у Осрецима, у кући Стевановића у Рупама. То је било вријеме краткотрајног слабљена активности устаника, а крајем јула 1941. године су се појавили разни противници НОП-а. Италијани су запријетили драстичним мјерама против устаника и народа уопште (затварање, интернација у логоре, конфискација и потупно уништење имовине и др.). Као резултат такве пропаганде и застрашивања, противници НОП-а су организовали збор Морачана у Орашју (Луге) крајем августа и за предсједника општине изабрали Вукосава Станковића, пензионера из Осредака. На збору је одлучено да што више Морачана, под хитно, предају оружје Италијанима, а да се, истовремено, Италијанима предају и спискови оних који не предају оружје. Било је, на збору, предлога да предсједник буде Мијајло Машковић или Радомир Бјелић, али они то нијесу хтјели прихватити ни под коју цијену. Већ други или трећи дан иза тога, окупило се 70 Морачана који су, са предсједником општине и

оружјем, пошли у Колашин. Италијани су их одвели на Сточно пазариште (на Лугу поред Пажања) да тамо предају пушке.

Послије неколико дана, на састанку партијске ћелије у Морачи, гдје је био присутан и делегат ПК КПЈ за Црну Гору Саво Брковић, у оквиру анализе политичког стања у Морачи, истакнуто је и понашање предсједника општине Станковића. Брковић је само упитао: Можете ли удесити да он сјутра не стигне у канцеларију". Наравно, ујутру га је сачекала партизанка патрола - засједа на Брду никоновачком и убила га, пошто је био кренуо према Манастиру да обавља предсједничке послове. Може се, са сигурношћу, сматрати да је то једна од првих жртава револуционарних органа НОП-а у срезу колашинском, а можда и у Црној Гори. Тих дана (почетком септембра) одржан је збор Ровчана у Међуријечју, на којем је говорио Никола Јовановић, бивши посланик ЈРЗ, позивајући Ровчане да не учествују у борби против Италијана, јер "великој италијанској сили нико ништа не може". Због таквог говора и Никола је ускоро убијен из засједе.

У току септембра и октобра КПЈ је предузела интензивне активности на окупљању устаника у јединице НОП-а: чете, батаљоне и одреде на територијалном приницпу. Тада је поново формирана осредачка чета, чији је командир био Владимир М. Симоновић, а водници Михаило Милошевић и Јоле Јовановић. Тих дана изабран је и Општински НО одбор у саставу: Вуко Радоњић, предсједник, Лакић Симоновић, секретар и Велимир Милошевић, потпредсједник и економ и чланови: Милосав Радовић, Светозар Машанов Симоновић, Вука Рашовић, Миро Јанковић, Радомир Перовић, Јован Ракочевић, Ристо Шуковић и Зарија Кљајић. Одбор се старао о миру и реду, о снабдијевању необезбијеђених породица, о мобилизацији бораца, о исхрани војске итд. Противници НОП-а у Морачи су се примирили, послије убиства Станковића и Јовановића, све до јануара 1942. године.

Новоформиране јединице вршиле су нападе на окупатора у долини Таре: око Матешева, Липову, Требаљеву, Мојковцу. Комесар Морачког батаљона, који је имао око 450 бораца, био је Војислав Машковић, а командант Лука Симоновић, професор из Јасенове. Батаљон је имао шест чета, а међу њима и Осредачка. Половином новембра Војислав Машковић је именован за комесара Комског одреда. Крајем октобра Батрић

Јовановић је изабран за делегата за Покрајинску конференцију Црногорске народне омладине.

Од средине јесени 1941. године вршене су интензивне припреме за напад партизана на Пљевља, а затим да та крупна јединица црногорских бораца, која би заузела Пљевља, пође у сусрет партизанским јединицама, које су се повлачиле из Србије преко Златибора према Рудом. Међу 3.600 црногорских партизана, били су и Осречани: Батрић Јовановић, Саво С. Машковић, Страхимир Милошевић, Светозар М. Симоновић, Радомир Меденица, Јоле Јовановић, Милић Машковић, Чедислав Стевановић и Богдан Милошевић. Из Мораче је било 110 бораца, а за командира чете одређен је Мијат Лакићевић, за замјеника командира Саво С. Машковић, за комесара Страхимир Милошевић, а за замјеника комесара Батрић Јовановић. Послије неуспјелог напада на Пљевља, у Прву пролетерску бригаду су ступили Саво С. Машковић и Батрић Јовановић.

Почетком јануара вођене су борбе око Колашина, па је Колашин поново ослобођен 5. јануара 1942. године. Послије тога, партизанске јединице су држале велику слободну територују према Беранама, Бијелом Пољу, Лијевој Ријеци итд. Већ у то вријеме су постојале бројне четничке јединице, које су кренуле из Заостра код Берана, у борбу против снага НОП-а. Уз помоћ Италијана почеле су да заузимају територију Васојевића. У Барама Краљским су четници 20. јануара убили 34 и заробили 100 партизана. Највише погинулих партизана били су родом из околине Колашина. Исто тако 23./24. јануара 1942. године четници су у Лубницама, у Васојевићима, у борби убили 15, а заробили 27 партизана и одмах их стријељали. Ту су стријељани: Мило Радуловић, теолог (поп) из Лијешња, Новак Лакетић из Горње Мораче, Бранко Влаховић из Роваца и још 24 борца, родом из Горње Мораче и Роваца. Тих дана, у врло тешким временским условима, без хране, оружја и одјеће, вођене су тешке борбе у долини Таре, Брскуту, Лијевој Ријеци, Кучима, око Мојковца и широм Црне Горе, у којима су партизани трпјели велике губитке. Карактеристичан је случај, који се десио у Брскуту, када су припадници брскутске партизанске чете, на препад, убили своје руководиоце командира Илију Милачића и комесара Марка Биљурића, професора и одмах сви прешли у четнике. Сличних случајева је било и у другим

мјестима. Четници су имали неограничену помоћ од Италијана, а на њихову страну је прешло много интелектуалаца и официра.

Четници су заузели Колашин 23. фебруара 1942. године и наставили даље борбе са партизанима према Липову, Морачи, Прекобрђу. Тако су 20. марта напали партизанске положаје на Црквини. У тој борби је погинуло 30 партизана, а међу њима Будо Томовић, руководилац Црногорске омладине и члан Главног штаба, Бајо Секулић, члан Главног штаба, Лука Симоновић, политички комесар Доњоморачког батаљона, а из Осредака су погинули: Миле и Јанко Машковићи, Светозар М. Симоновић и Радисав Булатовић. Тих дана вођене су борбе и у Прекобрђу, Ровцима, око Мојковца и уз Липово.

Шестог априла четници су заузели Манастир Морачу, а Осретке 7. априла. Командант четничког батаљона, Ђуро Ковијанић извјештава виши штаб да су "четници из Краљског четничког батаљона, 8. априла пљачкали Осретке, одузимајући стоку, жито, кајмак, сир и друге намирнице". Посебно су се дрско понашали четници Ђорђија Лашића и Леке Вујисића према партизанским породицама, пљачкајући све што су могли понијети.

У периоду од јануара до почетка марта револуционарни органи НОП-а у Црној Гори (партијске ћелије и пријеки судови) су осудили на смрт више криминалаца, лопова, аустријских шпијуна, италијанских сарадника и шпијуна, жена које су у куће примале италијанске официре и угледних људи, који су својим утицајем одвраћали народ од учешћа у НОП-у. Било је ту свакако и претјеривања и личних обрачуна, али је било доста и оправданих убијања, с обзиром да није било услова за редовна суђења, затворе итд. Убијање људи за ситне грешке или на лажне доставе (а тога је у Црној Гори било) направило је много политичке штете Народноослободилачком покрету. Доста чланова породица, из којих је неко убијен, постали су активни сарадници окупатора и ступили у четничке редове, настојећи да освете своје најближе. Те грешке су, у политичкој терминологији, назване "лијевим грешкама". Више одговорних партијских руководилаца из Црне Горе из тога доба је узето на одговорност, а неки су и кажњени смјењивањем са партијских или командних положаја. Такву оцјену "лијевих грешака" дао је и Пети конгрес КПЈ, јула 1948. године.

Почетком јануара 1942. године ухапшен је, на конференцији у Равноме, Радоња Милисављев Милошевић, који је, у јесен 1940. године, заклао младу удовицу Саве Стевановића, Грану, на Закучници. Са њом је дошао у сукоб због неких Мојсијевих књига, које му је обећала, ако јој припреми дрва за зиму. Пошто то није урадио дошло је до свађе, па је Радоња преклао по врату, а онда јој нанио више убода ножем по тијелу. Био је осуђен и рат га је затекао у затвору у Подгорици. Послије капитулације дошао је кући и није се много појављивао све до ове конференције. На путу за Манастир, иако је био свезан, скочио је са моста на потоку Скудла, на улазу у Манастир, и побјегао. Кратко вријеме се крио и чувао козе, па га је једна патрола нашла у Раздољу и убила из засједе. Ту је био и сахрањен, али је у пролеће, кад су дошли четници, пренесен и сахрањен у гробље. Иста патрола је претресла кућу и ухапсила Радоњину мајку Милосаву и спровела у Манастир, гдје је исте вечери убијена. Пошто је Радоња, на звјерски начин, убио Грану, родом од Јоковића из Лијешња, Гранин брат Жарко је, у мају 1941. године, убио Радоњиног брата Алексу, на путу за Никшић, у мјесту Грабидоли. Да би се осветила Јоковићима, Милосава је одлучила да им запали кућу. Пошто није знала која је њихова кућа, по нечијем упутству, пошла је у Лијешње по ноћи и запалила двије куће Јанковића. Због те кривице, а и да не би запалила још нечију кућу послије Радоњине погибије, одлучено је да се и она убије. И она је сахрањена у осредачко гробље у љето 1942. године.

Почетком марта 1942. године упућена је једна партизанска патрола да ухапси Милију Лучића, који је прије рата био управник Поште у Манастиру Морачи. Патрола је опколила кућу, али је Милија, кад је осјетио патролу, скочио кроз прозор и побјегао ка ријеци Морачи. Прегазио је Морачу и преноћио код комшије Милосава Даниловића у Вињици, а сјутра дан је побјегао у Прекобрђе и прикључио се четницима Леке Вујисића. Пошто Милију нијесу нашли у кући, патрола је ухапсила Милијиног оца Луку и брата Влајка, и одвела их у Манастир, гдје су исте ноћи убијени. Иначе, када је, у јесен 1940. године, ухапшен један број комуниста и спроведен у концетрациони логор у Смедеревској Паланци, ухапшен је и Милија, иако није био члан Партије. Послије капитулације Југославије дошао је

кући. Бавио се домаћим пословима, али је, повремено, учествовао у акцијама, које је изводила осредачка партизанска чета. Њихова имовина је конфискована за потребе НОП-а. Лука и Влајко су пренесени и сахрањени у гробље у Осрецима у пролеће 1942. године.

Када су четници заузели Осретке, Милија је постављен за командира четничке чете, у коју су се брзо укључили сви Осречани, који нијесу одступили као партизани у Босну.

Било је Осречана, који су учествовали у ликвидацији противника НОП-а у Манастиру и Колашину, али им то није сметало да постану активни четници. Неки од њих су одступили са Њемцима крајем 1944. године или су раније погинули у борбама са партизанима.

Дакле, четници су у Осретке дошли 8. априла 1942. године и размјестили се по селу: Чета Вујисића (из Прекобрђа) у Закриље, Чета из Села и Петрове Равни (из Прекобрђа) у Крушевље, у двије куће Симоновића, Чета Барана и Ђуђеваца (из Мораче) - у Врта, Равно и Камену Гору. Истовремено су долазиле разне патроле да претресају куће и траже партизанску архиву. Тога 8. априла од Закриља се појавила дуга колона четника и дошла у Крушевље. Само су неки имали дуже браде. Разлетјели су се по нашој кући и њеној околини, а једна група је пожурила на тор да изаберу 4-5 оваца да закољу. Економ чете, Станоје Ракочевић имао је муке са својим војницима око одабирања оваца за клање. Једни су тврдили да је "дебља ова", а други да је "дебља она", а зна се да у априлу није "дебела" ни једна. Неки старији Прекобрђани су, у ранијим ратовима, били у истој чети са Јасеновцима, па и са мојим оцем и стрицем, али су се правили као да их не познају.

Одмах су Мирка (мог оца) послали у Колашин да, на коњу, дотјера со за њихове потребе. У Колашину га је препознао један Вујисић са Скрбуше, у чијој је кући, у току зиме, била партизанска посада. Мирко је тада два-три пута ишао да замијени пок. Светозара (свог синовца) по недјељу дана. Вујисић га је одвео у затвор, гдје је остао до краја јула, када је једва жив дошао кући.

Одмах по доласку чете, дође и један високи Вујисић са својом патролом. Разгледао је кућу, па је на раву (у соби) нашао књигу-пјесмарицу "Огледало српско", на којој је био потпис пок. Светозара. Стрпљиво је прелистао и ставио у свој ранац као да

је нашао своју, без обзира што сам га гледао. Истога дана дошао је и командант батаљона Ђуро Ковијанић, који је од нас тражио да кажемо гдје је партизанска архива. Наравно, нико од нас није ништа знао о некој архиви. Ђуро је у својој пратњи имао и једнога свога комшију, који није имао шаке на једној руци, а представио га је као "џелата". Кад није добио повољан одговор, Ђуро је наредио "џелату" да припријети Совији Влајковој (Симоновић), која је била пред порођајем, да ће је тући ако не каже за архиву. "Џелат" је примахивао оном руком без шаке као да ће је тући, али је није ударао. Пошто то застрашивање није дало никакве резултате, отишли су незадовољни.

Дан или два иза тога, дошао је капетан Нећељко Мировић, родом из Липова. Имао је дугу браду, официрско одијело, опасаче, пиштољ, шубару са великом кокардом. И он је тражио архиву. Нашао ме подалеко од куће код оно оваца што је још остало и повео ме уз Клеке до Краљеве воде и присиљавао да кажем гдје је архива. Извадио је и пиштољ да ме уплаши, а онда је узео прут и неколико пута ме ударио по врату, пријетећи да ће ме тући. Нити сам плакао нити сам се плашио. Само сам одговарао да не знам ни за какаву архиву. Онда ме одвео преко неких клека изнад Пода. Кад је моја стрина Ружица, коју сам од рођења звао "Мајком", видјела да ме нема код оваца, а и капетан се изгубио, почела је да ме дозива. Кад сам јој се одазвао горе из Клека, далеко око 500 метара, трчећи је кренула према нама, псујући што јој падне на памет. Тек тада сам почео да плачем од страха да ће је четник тући. Одвојио сам се од њега и потрчао према Мајци да је зауставим да га не псује. Није се осврtала ни на мој плач ни на моје молбе да се смири, већ је наставила, готово се не контролишући. Кад су се срели говорила му је: "Што дирате ђецу и жене, никаква војско? Вође је Шваба долазила, па то није радила. Што дираш дијете, којему је мајка љетос умрла, а сада сте му затворили оца, никаква војско. Тако никада нећете добити рат, никаква војско", па га плуну у лице. Он јој је само говорио: "Нека стара, смири се стара, нека стара", бришући лице. Још је она причала док смо се враћали кући. Тада Мировић оде према Вртима.

Четници су у селу остали девет дана, које су провели у пљачкању имовине партизанских породица, склоњену у траповима, шупљинама дрвећа, пећинама, кречанама и на друга скровита мјеста, удаљена од кућа и по више стотина метара,

надајући се да ће тако бар нешто сачувати за породицу, што би им помогло на онако гладној години. Но, то је био узалудан труд, јер није остало ни једне стопе села Осредака, а посебно околине кућа тих породица, гдје четници нијесу дошли и, са ножевима на пушкама, претражили. Неки Прекобрђани су довели и синове узраста од 10 до 15 година да се хране и да, пред вече, кад им очеви дођу "са терена", нешто однесу кући, па да се сјутри дан врате. Месо за војску су обезбјеђивали клањем оваца и говеди ових породица, а од имућнијих су, по више пута, узимали по 10 до 20 оваца и коза, краве, волове, јунад, за потребе других четничких јединица. Све што се могло однијети, попити или појести, узели су, па чак и кашике. Како су се веселили кад пронађу жбан са ракијом, канту масти, кацу скорупа, жито или било што друго. Из куће Милована Богићева Машковића однијели су више књига Мојсија Стевановића, које је Милован, као старатељ Гране Савине Стевановић, донио да би их сачувао.

Послије девет дана таквога "ратовања" четници су пошли према Горњој Морачи и одвели нашега посљедњег вола. Кућа је остала потпуно празна, као да је кроз њу прошао тајфун, без хране, па смо, као и друге четири-пет породица у селу, морали спас од глади тражити гуљењем липове коре, брањем коприве, једући само варенику, сир и млијеко. Хљеб смо пекли од липове коре или од окласина.

Све остале породице су почеле добијати требовање од Италијана: кукуруз, ситу, макароне, шећер, со, конзерве и друго. Касније су најактивнији осредачки четници добијали и плату. Сјећам се да им је у јулу мјесецу плата дијељена на Долу, у Ропушници. Ове примјере сам навео да се види каква је то војска била. Није ни знала зашто се бори и како се праве војске боре. То је била војска без морала, без дисциплине и реда, халапљива, пјана, распасана, спремна да служи туђина-окупатора за паре, за оружје, за храну. За то је остала позната као "конзерваши" и "макаронаши", јер су им Италијани највише давали конзерви и макарона.

Из Осредака су, као партизани, у Босну пошли: Андрија, Богдан, Велимир, Страхимир и Ранко Милошевићи, Војислав, Милорад, Маријан и Милић Машковићи, Војислав Бјелић и Лакић и Владимир М. Симоновићи. У новембру су, као што је већ

речено, у Прву пролетерску, пошли Батрић Јовановић и Саво С. Машковић.

Четници су у Осрецима одмах успоставили своју власт. За главног кмета постављен је Никола Милошевић, као искусан и доста објеткиван човјек. Он се те дужности прихватио само под условом да му четници не мобилишу јединца сина Милотија, који је баш тих дана примљен за члана СКОЈ-а. Никола је то, отприлике, знао, па није Милотију бранио да стално износи из куће храну партизанима, који су касније враћени у позадину, на илегални рад.

Осредачки четници су пошли, са осталим четницима, да гоне партизане уз Горњу Морачу, 17. априла и стигли до Јаворја. Послије три-четири дана партизани су извршили снажан против удар и вратили четнике до Осредака, Рашка и Миоске. У тој борби је погинуо Вуко Радоњић из Оцке Горе, којега су четници мобилисали, пошто је до 8. априла био предсједник Општинског НО одбора. Није сигурно да је погинуо у борби са партизанима, већ се сумњало да га је убио неко од четника. Када су се четници вратили у Камену Гору довели су онога нашега отетог вола, да закољу за ручак. Више њих се загонило да га убију сјекиром, као што се волови бију, али он није дао да му се приближе. Рикао је, гађао ногама као коњ, па су га морали убити из пушака. То се добро могло видјети из Врта, Крушевља и од Равнога, јер су га клали на ливади изнад куће Мијајлове.

Послије три-четири дана поново су пошли преко Јаворја, а мобилисали су и неке способне војнике из партизанских породица, којима нијесу дали оружје, већ су опслуживали комору, бринули се о храни итд. Морачки и осредачки четници су се, уз Горњу Морачу, преко Дробњака и Пиве, понашали као и сви остали четници, а најчешће су се представљали као Васојевићи. Иначе је Васојевиће већ био "убио" глас да су "велики плъачкаши". Међутим, нијесу ни сви четници били такви. Од 70 Прекобрђана било је њих пет-шест (Гавро Брауновић, Милош Ракочевић, Миле Ракочевић, Дмитар Поповић, Станоје Ракочевић и др.), који су се људски понашали. У чети која је била на Крушевљу био је и један Васојевић, по имену Марко Аџић из Лијеве Ријеке, који је, као власник пушкомитраљеза, придодат тој јединици, ради боље убојности чете у борби. Он је по читав дан сједио у кући, док остали

претражују све до Брацковине, Шипа, Врањча крша и доносе оно што су нашли. На питање мојега стрица Марка: "Зашто и ти, Аџићу, не идеш са њима?", он одговара: "Нека се види да и Васојевић може бити поштен". Распитивао сам се послије рата за њега, па сам дознао да је отступио са Њемцима заједно са братом Машаном, који је био велики четник и по карактеру друкчији од Марка. Погинуо је негдје преко Босне, што ми је искрено жао.

Послије одласка партизана у Босну осредачки четници су се вратили кућама. Контролисали су кретање партизанских фамилија и тражили осредачке илегалце, који су враћени на политички рад у позадини: Лакића и Владимира Симоновиће, Милорада Машковића и Војислава Бјелића. Пријетили су породицама ових илегалаца да ће им куће бити попаљене, породице затворене и интерниране у логоре, а имовина конфискована и уништена. То је имало извјесног ефекта, јер су се Милорад и Војислав већ почетком јула почели колебати да се пријаве. И на Владимира је вршен притисак од породице да се пријави, у првом реду што је Мирко био у затвору, па нема изгледа да остане жив. Било је неких обећања од Гаја Радовића да Владимир не би био убијен, иако је прекршио заклетву краљу, већ би био осуђен на временску казну. Лакић и Владимир су се томе оштро супротстављали, али су Милорад и Војислав ипак одлучили да се пријаве, а Владимир је рекао: "Добро, пријавићу се, али сигурно знам да ћу бити стријељан". Значи, свјесно се жртвовао за породицу и стрица. Отишао је у ноћ смркнутог лица, али храброг држања, а ми уплакани остадосмо у кући. Тако смо се с њим растали. Сјутри дан су њих тројица пошли у Команду мјеста. Одмах су их спровели у Колашин. Владимира су затворили, а Милорада и Војислава пустили кући, иако су четници знали да су чланови КПЈ. Колико је њих осуђено на смрт и стријељано на Брези и на другим мјестима само за то што су чланови Партије. Како и зашто су их пуштили остала је тајна, а и под сумњом, с обзиром да су три Милорадова брата у Босни били на високим функцијама у НОВ-ци. Владимир је осуђен на смрт и стријељан 8. септембра на Брези.

Осредачки четници су и даље активни. Интересују се код кога долазе морачки герилци: Лакић Симоновић, Мијат Лакићевић, Панто и Мијајало Перовићи, Радун и Богић Бакићи,

Бајо Даниловић и други. То је често коментарисао и Радомир Бјелић, једини интелектуалац, бивши члан КПЈ, који је био идејно везан за четнички покрет и имао углед код четничких команданата и функционера. Постојало је мишљење да је он интервенисао за Војислава и Милорада.

Једне ноћи, у септембру, група илегалаца дође код Радомира Бјелића у Закриље. У први моменат се уплашио, али су га брзо умирили. Тражили су само да им спреми нешто за вечеру. Пристали су на качамак и варенику, пошто, како је рекао, нема ништа друго. Кад су одлазили захвалили су му на вечери и упозорили га да се више не интересује код кога долазе, јер ће они тада пустити глас да су долазили и код њега. Тако се Радомир примирио, није носио оружје нити је ишао у акције, али под утицајем пропаганде, није сачекао партизане у јесен 1943. године, већ је побјегао у њемачки блок и отступио са Њемцима 1944. године.

Било је Осречана активних у четничком покрету. У сталним четницима Павла Ђуришића, од половине 1942. до априла 1943. године, из Осредака, су били само Раде Гајов и Милојица Ђорђијев Машковићи, бивши жандарми и Милутин Арсенијев и Милета Милутинов Бјелићи, избјеглице из Метохије. Крајем јула 1942. године једна патрола је из засједе, у Гајевима, пуцала у Лакића Симоновића. Мислили су да су га убили, и ако га, у помрчини, нијесу могли ни видјети. Он је прошао, чак и без ране, примирио се док они оду, па и он пошао својим путем. Од тада је био много опрезнији када је пролазио кроз Осретке. Његову фамилију, која је живјела на Закучници, често су злостављали и на њу вршили притисак да призна када Лакић долази и са ким. Његовог шестогодишњег сина Бора су често мучили и приносили му очи к ватри да им прича о оцу, што је на дијете имало тешке психичке посљедице. Међутим, ту фамилију су неке комшије и помагале: Михаило Милошевић, Машан Букилић и други, разумије се, крајње обазриво да о томе други не сазнају.

Крајем јесени 1942. године, Осречани су били још мобилнији и активнији као четници. Значајна је улога осредачке чете у хватању партизана-илегалаца Баја Даниловића и Мура Тошића у Бијелим стијенама, 24. новембра 1942. године. Чета је била распоређена од Јељењег брда до Раздоља, да би помогла четничком батаљону Неђељка Мировића и Ђура Ковијанића,

који је открио Мура, Баја и Лакића Симоновића у Бијелим стијенама. Осречани су са свога положаја обавјештавали четнике на другој обали Мораче куда се крећу партизани, говорећи им: "Ето их десно, ето их лијево, бјеже к Морачи, не видимо гдје се изгуби онај трећи" итд. Муро и Бајо су стварно побјегли према Морачи и склонили се у неку пећину, обраслу бршљаном. Неки од Осречана су и пуцали на њих. Тада су са њима почели преговоре о предаји, гарантујући им да им се неће ништа лоше десити. У преговорима је учествовао и четнички командир Милија Лучић, пошто му је Бајо био комшија, а Бајов отац га је спасио марта те, 1942. године. Командант батаљона је одобрио да два ухваћена партизана одведу Осречани на конак у Осретке. Бајо и Муро су, под стражом, преноћили у кући Мијајла Машковића, а сјутри дан су спроведени у Команду мјеста у Манастир. Милија Лучић, Владо Милошевић и Радош Машковић су се спремали да иду у Колашин код Ђорђија Лазаревића и интервенишу за Баја Даниловића. Исте ноћи су долазиле три патроле да воде Баја и Мура у команду, али Милија није дао. Ипак су их ујутру одвели у Ђуђевину на саслушање. Изгледа да су на саслушању причали код којих су четника долазили. Тада су, 1. децембра, поведени према Колашину, али су стријељани иза Црквине, како не би и у Колашину казали код кога су долазили. Ено им споменик на мјесту стријељања.

Пошто је Лакић остао сам, трчећи испред четника, упао је у неку рупу пуну шуме, која га је прекрила до главе. Учинило му се да је најбоље да се ту задржи, пошто се ближила ноћ. Осречани су га изгубили из вида, па нијесу више могли казивати куда се креће. Једна група четника је прошла близу поред њега низ неки брешчић, остављајући га ван обруча. Неко је од њих рекао: "Није овамо". У томе је почео падати мрак, па су четници наложили ватре и тако осванули, мислећи да је Лакић остао у њиховом обручу. Када су се умирили, он је полако, на рукама и колењима, отпузао неколико десетина метара док се од њих довољно одмакао да би могао устати и отићи. Ту је била стаза којом је и прије пролазио, па је дошао код куће Батрића Шуковића, опрезно му се јавио, и он га је исте ноћи отпратио до Бистрице Морачке. Четници су ујутру, већ од зоре, почели да пуцају и да галаме, али од Лакића ни трага. Тада су отишли у Баре, гдје су, 25. новембра увече опколили групу илегалаца и

убили Мијата Лакићевића, ранијег команданта партизанског батаљона. У наредби команданта активног четничког батаљона Леке Вујисића каже се да су "1. и 3. чета Четвртог батаљона, са дјеловима Ђуђевске и Осредачке чете Доњоморачког четничког батаљона пронашли, похватали и побили партизане Тошића, Даниловића и Лакићевића".

Двадесет седмог новембра 1942. године увече, горњоморачки четници су, на превару, у кући Драговића, ухватили Драгутина-Маку Јанковића из Крње Јеле и Ратка Драговића из Драговића Поља, комунисте и илегалце. Свезали су их и повели низа Шуме, прешли преко моста испод Љуте и на почетку пута испод Липоравни их стријељали. У својим забиљешкама о герили Лакић Симоновић је записао да је те ноћи, у Бистрици Морачкој, чуо пуцњаву из правца Љуте. Касније је сазнао шта се десило са његовим друговима-позадинским политичким радницима. Горњоморачки четници су хтјели да прикажу да су Маку и Ратка убили четници из Љуте (Осречани). Кад су њихове породице сазнале да су Мака и Ратко погинули, сахранили су их на Лугу, близу Мораче, код моста под Љуту. Касније су их пренијели у гробље у Драговића Пољу, али су четничке власти наредиле да се изваде из гробља и сахране ван гробља, на мјесту званом Капатић, близу куће Раткове. Тек послије ослобођења 1945. године њихови посмрти остаци су, четврти пут, сахрањени и то Ратко у Драговића Пољу, а Мака у Крњој Јели.

Послије ослобођења је спроведена истрага и утврђен начин убиства ових илегалаца, па је један Драговић, који их је издао, осуђен на казну затвора од двадесет година .

Јануара 1943. године четничке снаге из Среза колашинског, под командом Павла Ђуришића, пошле су на Муслимане у Санџак. Тамо су ишли и Осречани. Тада су, за неколико дана, побили око 12.000 муслиманског живља (жена, дјеце и стараца) и потпуно уништили око 40 села око Фоче, Пљеваља и Бијелог Поља. О томе постоји оригинални извјештај Павла Ђуришића Дражи Михаиловићу од 3. фебруара 1943. године. Осречани су о томе "војевању" нерадо причали, осим када су били припити. На дворењу Мируне Васове Машковић, негдје 1964. или 1965. године, неки су почели да причају о томе, али смо их прекинули да ту своју срамоту никада не помињу. И нијесу.

Почетком фебруара исте године поново је извршена мобилизација свих способних четника, а и партизанских симпатизера, да иду на партизане у Босну, пошто су Њемци почели Четврту офанзиву. Осречани су се сакупили у Равно, али није дошао Драгиша Бјелић, иако је имао велику браду и престављао се као велики четник. Одмах је за њега пошла патрола, која га је, на силу, довела у Равно. Из Колашина су враћени: Влајко Симоновић због болести од ноге, Милић Симоновић за то што живи сам, Сретен Машковић као малољетан и Манојле Симоновић за то што у њега нијесу имали повјерења, да му дају оружје. Из Колашина су пошли италијанским камионима са пјесмом и великим весељем, добро наоружани, обучени и наједени, сматрајући да ће са партизанима лако изићи на крај. Међутим, на Неретви су били потпуно разбијени, па су брже дошли назад пјешке него што су тамо стигли камионима. Имали су много мртвих и рањених. Од Осречана нијесу се вратили: Раде Машковић, Урош Милошевић и Миро Јовановић. Радош Главичанин је био заробљен. Нашли су га партизани скривеног поред неке крље и одвели у штаб, али га је тамо препознао прото Јагош Симоновић, касније вијећник АВНОЈ-а. Радош је касније причао:

"Скукавчио се ја испред неке канцеларије, кад дође прото Јагош. Загледа се у нас, па изненађен, упита: "Јеси ли ти то, Радошу, мајка ти кукала?" Ја слегох раменима и само прокамених: "Ето, Прото, и мене мобилисали" и не смијем више ништа изговорити. Прође он и, за неколико минута, излази са неком цедуљицом у руци. "Ево ти, Радошу, ова објава. Показуј је док прођеш наше, а онда је поцијепај и иди у Морачу и кажи нашим рођацима и пријатељима да ћемо ми тамо брзо доћи". Тако је Радош и урадио. Све нам је овако испричао прво јутро по доласку кући на Крioче.

Четнички затвор у Колашину основан је 23. фебруара 1942. године, одмах по заузећу Колашина од стране четника. Први затвореници су били 103 заробљена партизанска бораца у Барама Краљским 20. јануара и око 100 затвореника из срезова Андријевица и Беране. Од тада до 14. маја 1943. године кроз овај затвор је прошло преко 700 бораца, симпатизера НОП-а и њихових породица.Крајем 1942. године ухапшене су Новка Маријанова Машковић, Деса Васова Машковић и Божана Марковић (Пиперка) и задржане око два мјесеца у затвору у

Колашину, наводно, због сарадње са партизанима. У четничком затвору у Колашину били су и Осречани из Плане, Колашина и Смаилагића Поља: Машковић Новица, стријељан на Брези, Машковић Милена-Џала, Машковић Велимир-Мишо, Машковић Р. Вуко, Милошевић Јеврем, Милошевић Милија, Милошевић Мирко, Милошевић М. Војислав, Милошевић Милка, Милошевић Мируна, Милошевић Милица, Милошевић Јета и Милошевић Иван. Пошто у затвору није било довољно мјеста за оволико затвореника, као затвор су служиле касарне на Брези и зграда Начелства, у којој је сада музеј. Из четничког затвора је стријељано преко 120 комуниста и родољуба, најчешће само због тога што су се борили против Италијана, што су били чланови КПЈ, што су учествовали на Скупштини родољуба у Острогу, а официри зато што су прекршили заклетву коју су дали краљу. Највише затвореника је стријељано на Брези (око 80), затим у околини Колашина (Мрчава, Стрелички крш, Лучка гора, Боан, Биоградска гора итд.). Први су на Брези стријељани Спасоје Пижурица, земљорадник из Липова и Нећо Викторовић, шумски радник из Босне, а живио је у Пољској Бистрици. Четници су велики број затвореника предали Италијанима, а тако су радили и четници из других крајева Црне Горе. Само 26. априла 1943. године, у 15 италијанских камиона, транспортовано је, под јаком четничком стражом, 313 жена, дјеце, стараца и бораца и на блоку код Смоковца (на улазу у Подгорицу) предато Италијанима, који су их одвезли у логор у Бар. Одатле су неки интернирани у више логора у Италији, а њих 29 су, јуна 1943. године, стријељали у Цетињу и Андријевици, за одмазду за погинуле Италијане у борбама са партизанима на Јаворку изнад Никшића. Тада је стријељано још 151 логораш у Никшићу, Подгорици и Беранама.

Док су четници били у Херцеговини, дошла је четничка патрола, из Колашина, 8. фебруара 1943. године, под вођством Рада Божанића и ухапсила Влајка и Манојла Симоновиће из Осредака и Петра Симоновића из Јасенове и спровела их у четнички затвор у Колашину. Петар је интерниран у логор у Бару и у Италију, а Влајко и Манојле, 14. маја у Грчку. Влајко је побјегао јуна 1944. у грчке партизане, да би у Морачу дошао тек 17. децембра 1944. године, јер је око три мјесеца био са Македонским партизанима. Манојле је, половином 1944. године,

погинуо од бомбардовања на Сајмишту у Београду, на путу у неки логор у Њемачкој.

Осредачки четници су избјегли разоружање и интернацију, коју су Њемци извршили 14. маја у Колашину, када су разоружали 2.500 четника, а толико употријебили за пренос ратног материјала преко Сињавине и Пиве у тек започетој Петој офанзиви. Тада се говорило да су их "осамарили", пошто су имали специјалне направе за стављање на леђа код ношења терета. Тих дана су партизани продрли низ долину Мораче до Биоча, али су се морали брзо вратити под притиском нових, одморних њемачких снага. Партизани су само неколико дана боравили у Осрецима и Морачи, али нијесу имали времена за успостављање своје власти, већ су морали опет одступати преко Јаворја и Дробњака. Борбе су водили само један дан на падинама Вучја, па се повукли преко Коњевог Лаза к Јаворју. Тада смо сазнали да су у Четвртој офанзиви погинули Андрија Милошевић и његов син Страхимир. Тих дана осредачки четнци су се склонили у шуму, јер се нијесу смјели појављивати од партизана, али су у шуми остали и кад су дошли Њемци, све док су логоровали у Осрецима и док су прошле њихове бројне колоне уз Ровца, Тустицу, преко Ропушнице, уз Љуту и Катун преко Потајске горе и уз Пожњу и Драговића Поље према Капи и Јаворју. Код кућа су Њемци затекли само Милорада Машковића и Здравка Главичанина, а у Љутој Радосава и Сава Миркова Машковића и Војислава Јовановића које су одвели. Милорад, Здравко, Радосав и Војислав су се брзо вратили, а Саво је одведен у Њемачку, одакле је, послије рата, отишао у Аустралију, гдје и сада живи.

Њемци су у Осрецима логоровали неколико дана и поставили предстражу на Пољане, у колибу Мине Симоновића. Регуларне њемачке једнице нијесу пљачкале, осим припадника "Принц Еуген" дивизије, а то су били фолксдојчери или Шиптари са Косова и Метохије. Они су се понашали као и четници, ако су смјели од Њемаца. Узимали су жито од сељака и давали га мазгама. Док су Њемци логоровали у Осрецима, мазге су потпуно уништиле стабла воћака на Росуљи, Равноме, Вртима, Каменој Гори и Оструж њу.

Проласком Њемаца све се смирило. Партизани су одступили, а четници потпуно обезглављени, јер је њихов штаб у Колашину, са Павлем Ђуришићем, интерниран и разоружан.

Зато се нијесу живи чули неколико мјесеци. Та чувена Пета офанзива је трајала од 15. маја до 15. јуна. У том периоду вођене су крваве и непрекидне борбе између 127.000 свјежих, одморних, наоружаних, помагани авијацијом, њемачких, италијанских и четничких јединица, са једне, и 22.148 гладних, босих и голих, од рана и тифуса исцрпљених партизана, са друге стране. Од тога броја било је 19.265 мушкараца и 2.883 жене. У овај број партизана спада и око 3.500 тешких рањеника и туфусара, за које је била задужена Трећа дивизија Саве Ковачевића. Те мале партизанске снаге су биле опкољене са свих страна непријатељем, који је, уз сву ратну опрему, имао и псе трагаче, помоћу којих су лакше проналазили збјегове народа, рањенике у пећинама и мање јединице у дубоким, шумом обраслим, рјечним долинама и кањонима Таре, Пиве, Комарнице Сутјеске. Пјесма о томе каже:

”А около гуја љута,
Опасала по три пута”.

Ипак, пробој свих тих обруча извршен је 13. јуна. Готово сви рањеници су поубијани на Тјентишту, на обали Сутјеске, гдје је 1958. године подигнут монументални споменик са костурницом, у коју је сахрањено 3.033 борца и руководиоца, а укупно је, у тим борбама од Колашина до Зеленгоре, погинуло 7.543 партизана (6.946 мушкараца и 597 жена, од којих 352 болничарке (Виктор Кучан: ”Борци Сутјеске”-стр. 33), а међу њима и Сава Ковачевић, др. Симо Милошевић, пјесник Иван-Горан Ковачић и многи други. На подручјима гдје су вођене борбе страдао је и читави народ: старци, жене, дјеца. Само у Пиви је тих дана убијено, на звјерски начин (паљено у колибама и кућама и стријељано) око 1.500 становника Пиве. Ипак, главнина снага НОВ-е, са Врховним штабом, је успјела да се пробије преко Зеленгоре и поново продре у Босну, гдје су, до краја августа, поново ојачале и кренуле у противофанзиву и ослобађање нових територија према Херцеговини и Црној Гори.

Крајем јуна, са Сутјеске су дошли у Осретке Батрић Јовановић, Велимир Милошевић, Милета Симоновић и Тадиша Лучић, са једним његовим другом. Били су толико исцрпљени од глади, борби, тифуса и пјешачења да их ни укућани нијесу препознали. Милета се смјестио код рођака у Крушевље, а Тадиша код његових у Раванца. Тих дана је у Морачу враћена и

група илегалаца, углавном, они који су и до тада били у позадини. Они су одмах почели да раде са омладином и народом.

Први актив СКОЈ-а (Савез комунистичке омладине Југославије) основан је 10. јула 1943. године на Станичином бријегу, у Ропушници, који су сачињавали: Милотије Милошевић, Момчило Машковић и Вељко и Небојша Јовановићи. Састанку је присуствовао Батрић Јовановић, као већ искусан политички радник и омладински руководилац. Послије мјесец дана у СКОЈ су примљени Трипко Милошевић, Божидар Машковић и Роса Јовановић.

Половином августа 1943. године почели су се поново активирати осредачки четници, као и они око Колашина, у Васојевићима и у другим крајевима Црне Горе. На скупу у Орашном потоку поново су се уписивали у четнике, а Батрића Јовановића и Војислава Бјелића су приморали да им предају оружје, које је однио кмет Никола. На предлог Мијајла Машковића да одузимање оружја изврше рођаци Војислављеви и Батрићеви, како се у то не би мијешали људи из других братстава, устао је Радомир Бјелић и узео пушку од Војислава, а Ђукан Јовановић пиштољ од Батрића. За Батрићеву пушку је упућен Батрићев брат Небојша. За то су сазнали илегалци, који су се налазили у Бријеге изнад Вочја, па су поручили да Батрић, без одлагања, дође код њих и то са пушком. Тада је његов брат Небојша, по ноћи, пошао код Николе, који му је дао Батрићеву пушку, па је сјутри дан и Батрић пошао у шуму.

На поменутом збору су Осречани вршили притисак на Милића Симоновића да се упише у четнике, што је он одбио. Тада је више њих загаламило: "Како неће, а у својој појати држи партизана, који се вратио са Сутјеске?". Милић се бранио да то није истина, јер ни он не може сам да живи, а камо ли да некога држи. Зато је Милета увече морао да бјежи у Оцку Гору код Мине Симоновића.

Тих дана су Осречани имали већи сукоб са једном партизанском јединицом око Коњева, која се повукла према Љутој, а Осречани отишли код извора Лучића у Остружњу на скуп. Дуже су чекали да дођу Букилићи: Мурат, Стеван и Радомир, који су дошли са закашњењем, али су донијели једну пушку. Објаснили су да су разоружали партизанског курира Ника Драговића из Горње Мораче, али су га пустили да иде

кући. Да би га ухватили, бацили су према њему италијанску ручну бомбу и омашком, запалили лист Благоја Милошевића, који је био сађенут на ивици пута. Нико је одмах стао и предао им пушку, а затим отишао према Горњој Морачи.

Почетком септембра, под притиском јаких савезничких снага, капитулирала је Италија, што је за НОВ било од великог значаја. Дошла је до нових слободних територија и новог оружја и друге ратне опреме, а нарочито до великих количина хране за војску и осиромашени народ. Неколико италијанских дивизија је прешло на страну НОП-а и укључиле се у Народноослободилачку војску, под командом Врховног штаба. Четници су, тако, остали без свога главног помагача и снабдјевача храном, платом и ратном опремом, али су ипак средином септембра знатно ојачали. Тада је из Ђуђевине дошла једна група са Вељком Ковијанићем и на Броду убила Војислава Бјелића и Миливоја Бојића. Рајко Симоновић из Јасенове се спасио бјекством низ Брод према Морачи. Већ тада су све чешће стизале вијести да ће партизани брзо доћи из Босне. Често се могао чути ехо борби од правца Дурмитора и Херцеговине. Тих дана пјеване су нове пјесме, тихо па све гласније и слободније:

”С Бјеласице причај вило,
Свима нам је чути мило,
Јесил’ била ових дана,
У близини партизана,
Муче ли се по горама,
и хоће ли брзо к нама,
Јер крвнички нож нас боде,
Треба да нас ослободе,
Ко од Баја Станишића,
Павла, Љуба и Лашића,
И осталих издајника,
Што су против бољшевика,
Таквих мука, вило, није,
Запамтио народ прије.
Одговара бјела вила,
Ја сам скоро код њих била,
Сједјела сам крај логора,
У планини Дурмитора.
Слушала сам час читања,

Лењинова васпитања.
А најљепше код њих што је,
Код њих нема ријеч "моје",
Код њих бјеше ријеч "наше",
То се мени допадаше".

Или пјесма о Пеку и пролетерима:
"Иде Пеко про Језера,
Са корпусом пролетера,
Колашину граду лети,
Хоће Брезу да освети.
Хајде Пеко, хајде рисе,
Црној Гори пожури се", итд.

Крајем септембра су партизани продрли преко Сињавине и водили тешке борбе са четницима око Колашина, који су га упорно бранили. Ипак, су га партизани заузели 27. септембра. У току октобра Колашин је више пута прелазио из четничких у партизанске руке и обратно, да би га партизани коначно ослободили 5. новембра и успоставили своју власт. У тим борбама су учествовале и неке италијанске и њемачке јединице. Било је доста мртвих и рањених на обје стране. Тада су ослобођене Горња и Доња Морача, Ровца, Прекобрђе и све до Берана и на читавој територији успостављена нова народна власт.

И Осречани су учествовали у одбрани Мораче од партизана. На једну партизанску колону, која се кретала преко Вочја, пуцали су од Премацког брда. Партизани су, брзом акцијом неколико бораца, успјели да ухвате два Осречанина и да их доведу у кућу Милована Бешова Јовановића. Четници су, на разговор са партизанима, упутили старога Васа Нећељкова Машковића, ујака Велимира Милошевића. Партизани су одлучили да два заробљена четника поведу до на крај Вочја. Ако четници не буду пуцали на њих преко Вочја, заробљенике ће одатле пустити. Тако су и учинили.

У Миловановој кући се нашао и Јовица Булатовић, учитељ из Роваца, учесник НОР-а од 1941. године, који је био са Милијом Лучићем у Смедеревској Паланци 1940. године. Кад су Јовици казали да им је Милија командир, Јовица му је написао писмо и рекао му: "Овакве више не шаљи на партизане".

У Осретке је, опет, стигла тужна вијест да су у Петој офанзиви, на Сутјесци, погинули Богдан Милошевић и његов јединац син Ранко, момачка дика и понос цијелог села.

Тих дана су се по Црној Гори кретале веће или мање групе италијанских војника, покушавајући да се пробију према Приморју и Италији. Таква једна група од десетак војника је дошла од Никшића, који је још био у њемачким рукама, преко Вељег Дубокога и кренула према Колашину. Кад су из Оцке Горе изишли на Вратло, изгледа да је неко на њих нешто повикао, па су, од страха, бацили пушке и пошли у колибу Влада Милошевића на Подима и наложили ватру. Ту их је, пред вече, нашао Мирко Симоновић и довео у село. Неки су остали по кућама као радници (Лучјо, Ђовани, Вирђилије и др.), а други су пошли у Команду мјеста у Ђуђевину. Сјутри дан смо, у шуми код Вратла, нашли девет пушака, пошто смо разумјели да су побацали "фућиле" (пушке). Седам пушака смо предали, а двије задржали за наше потребе, које смо носили до ослобођења.

За предсједника Општинског Народноослибодилачког одбора у Доњој Морачи је, 10. новембра 1943. године, изабран Божо Кујовић из Миоске, а затим Милован Јовановић из Осредака, а за секретара Пуниша Јаћимић, првоборац са Дугог Лаза. Као административни радник у Одбору је радио Блажо Ђокин Јовановић, пошто је био један од писменијих Осречана у то вријеме, осим школованих.

Нешто касније за сеоске одборнике су одређени Милорад и Велимир-Веко Машковићи из Осредака и Михаило Милошевић из Љуте. Касније, 1944. године, Михаила је замијенио Машан Букилић, који је враћен из бригаде.

Одмах послије 10. новембра, у Народноослободилачку војску су ступили:

1. Јовановић Милутина Лакић,
2. " Милована Небојша,
3. " Боја Манојле,
4. " Ђукана Јосиф,
5. " Марка Видо,
6. Симоновић Јована Милић,
7. " Мирка Вучић,
8. Букилић Радивоја Машан,
9. Машковић Савића Велимир,
10. " Ђорђија Гојко,

11. Милошевић Николе Милотије,
12. Главичанин Ђура Здравко,
13. Јеленић Јелене Васо.

У НОВ су до краја рата остали: Лакић Јовановић, Вучић Симоновић и Васо Јеленић и касније постали официри.

У омладинско руководство у Осрецима и Морачи изабрани су Момчило Машковић, Трипко Милошевић и Драгомир Бојић.

У посадну чету код Команде мјеста у Ђуђевини су ступили:

1. Машковић Гаја Ђуро,
2. ” Ћира Зарија,
3. ” Гаја Лука,
4. ” Перише Реља,
5. Бјелић Милана Владимир,
6. ” Милана Манојле,
7. Јовановић Милутина Вукале,
8. ” Милутина Војин,
9. Стевановић Илије Чедислав.

И поред више јавних позива и апела Команде мјеста и органа власти да се сви четници, који нијесу починили злочине, слободно пријаве и ступе у редове НОВ, велики број Осречана је побјегао у шуму или у њемачки блок у Никшићу.

У шуму су побјегли:

1. Главичанин Ђура Радосав,
2. Машковић Новице Радош,
3. ” Милије Урош,
4. ” Милије Бранко,
5. ” Милије Вукота,
6. ” Ђорђија Вељко,
7. ” Милована Милорад,
8. ” Милована Милика,
9. ” Савића Владимир,
10. ” Радосава Сретен,
11. ” Перише Филип
12. Јовановић Малише Миле,
13. ”Малише Зарија,
14. Букилић Радивоја Мурат-Радосав,

15. Јовановић Малише Војислав,
16. ” Радивоја Стеван,
17. ” Радивоја Радомир,
18. Стевановић Илије Момчило,
19. Лучић Луке Божидар,
20. Стевановић Миладина Милован,
21. Машковић Ђорђија Батрић,
22. Јовановић Мијајла Миличко,
23. Милошевић Радула Манојле.

У њемачки блок, у Никшићу, побјегли су:

1. Машковић Перише Стојан,
2. Јовановић Мијајла Милорад,
3. Меденица Милоша Лакић,
4. Машковић Ђорђија Милојица,
5. Бјелић Јоксима Радомир,
6. ” Арсенија Милутин,
7. ” Милутина Радош,
8. ” Милутина Милета,
9. ” Милутина Милић,
10. Милошевић Божа Владо,
11. ”Радула Бајо,
12. ”Радула Љубо,
13. Лучић Луке Милија,
14. ” Луке Божо.

Крајем новембра 1943. године, тачније 21., једна партизанска јединица је отишла преко Ропушнице, опколила Лијешње и ухватила мању групу љешанских четника, који су те ноћи дошли на славу код својих кућа (Аранђелов дан). Међу њима је био и Филип Перишин Машковић, пошто му је у Лијешњу била тазбина. Сви ухваћени су мобилисани у НОВ, али су убрзо, углавно, сви поново побјегли у шуму, па и Филип.

Доласком Нардноослободилачке војске из Босне и успостављањем нове власти, у јесен 1943. године, почео је потпуно нови живот у Осрецима и у свим крајевима Црне Горе. Одржаване су конференције и младих и старих, организоване акције на спремању дрва, преносу сточне хране, за израду и прикупљање одјеће и обуће за војску (чарапе, рукавице, гете, џемпери, капуљаче, опанци идр.). Организовани су

аналфабетски течајеви за описмењавање свих неписмених. Било је доста посла за све способне људе и жене. Радило се на оправци пута према Колашину, оправци сеоских путева, преносу хране, муниције, рањеника, сијена из Требијеша у Колашин, чишћењу снијега и др. Једна од најтежих радних акција, у то вријеме, била је на преносу сијена из Требијеша у Колашин за потребе партизанске команде (исхрану великог броја коња, који су коришћени за пренос топова и минобацача). Акција је почела половином јануара 1944. године и трајала је пет дана: путовање од Колашина и околних села до Манастира Мораче, други дан од Манастира до Вељега Дубокога, трећи дан до Требијеша, везање бремена и повратак до Дубокога, четврти дан повратак до Манастира и пети дан повратак у Колашин, и то по веома високом снијегу и по великој јануарској хладноћи. Бремена су била тешка од 15 до 30 кг, у зависности од снаге носиоца. У акцију је ишла сва способна омладина, и мушка и женска, тако да сада није могуће навести њихова имена, а да се неко име не изостави.

Таква акција је изведена и јануара 1945. године, опет за пренос сијена са Требијеша у Колашин. Крајем фебруара 1945. године, омладина је масовно учествовала на преносу око 170 премрзлих војних питомаца из Вељег Дубокога до Ријеке Пиперске (близу Биоча). Сличних акција је било и у околини Колашина за пренос сијена из Лучке горе и из Потрка на Синьавини. Сада је тешко схватити да се у таквој ситуацији организују такве акције и омладина излаже изузетним напорима, али се мора знати да је то био једини начин да се потребне количине сијена пренесу до Колашина и премрзли питомци до Ријеке Пиперске.

И поред таквих напора, оскудице у храни и одјећи, ниској температури, готово нико од акцијаша није имао никакве посљедице за здравље. Само је Божидар Васов Машковић, послије акције на чишћењу снијега уз Тару, децембра 1943. године, оболио од тифуса и умро. Главна радна снага за радове у селу били су старији људи, који због старости, нијесу могли бити војници, а за послове ван села омладина рођена од 1920. до 1927. године. Тек половином 1944. године, општим пословима НОП-а, који су изискивали мање физичке напоре (прикупљање хране, пренос обавјештења, прикупљање

реквизиције и др.), обухваћени су и младићи рођени 1928. године.

У Осрецима је било око 35 дјевојака и младића, који су обављали све ове послове. Они су уложили много напора у тим акцијама. Неки су већ били чланови СКОЈ-а, а неки су примљени у току 1944. или 1945. године, а то је требало заслужити великом активношћу, дисциплином и одговорношћу,

Омладина Осредака укључена у омладинске радне акције (рођени од 1920. до 1927. године):

1. Машковић Милована Момчило,
2. Бојић Ивана Драгомир,
3. Милошевић Андрије Трипко,
4. Меденица Радомира Сенка,
5. Јовановић Милована Роса,
6. Јовановић Милована Драгица,
7. Јовановић Ђукана Булица,
8. ” Ђукана Савка,
9. Машковић Милована Пија,
10. Јовановић Марка Јелисавета,
11. ” Бошка Мира,
12. ” Јола Димитрије (пошао у посаду септембра 1944.),
13. Машковић Гаја Даница,
14. ” Васа Јелица,
15. ” ” Божидар (умро децембра 1943.),
16. ” ” Деса,
17. Лучић Марка Була,
18. Главичанин Ђура Ковиљка,
19. Симоновић Мирка Милосава (удала се априла 1945.),
20. ” Јована Милка (удала се октобра 1944.),
21. Машковић Мираша Радисав,
22. Лучић Луке Станка,
23. Стевановић Миладина Даринка,
24. ” ”Мијат (пошао у бригаду септ. 1944.),
25. Машковић Милије Видосава,
26. ” Милије Коса,
27. ” Радоње Јелика,
28. ” Милована Јасна,
29. ” Савића Јездимир,
30. Јовановић Милоша Милосава,
31. Букилић Мурата Шања,

32.” Радомира Деса,
33.” ” Јулка,
34.. Симоновић Јована Милић (по доласку из бригаде, фебруара 1944. године).

У току 1944. године, у ову радну јединицу укључени су омладинци рођени 1928. године:

1. Лучић Марка Данило,
2. Јовановић Марка Велиша,
3. Милошевић Радула Драго,
4. Симоновић Мирка Ананије,
5. Милошевић Михаила Лука,
6. Букилић Мурата Милутин.

Почетком децембра 1943. године дошле су вијести о Другом засиједању АВНОЈ-а у Јајцу и о његовим најважнијим одлукама, али је дошла и тужна вијест да је на Гламочком Пољу погинуо Иво-Лола Рибар, предсједник омладине Југославије и секретар ЦК СКОЈ-а. Тада је већ био умро од рана задобијених о борбама око Колашина и његов брат Јурица, члан Политодјела Четврте црногорске пролетерске бригаде. Лола је већ тада био веома популаран код народа и омладине, па су о њему и пјесме пјеване, као:

”Мила мајко би ли могла знати,
Могу ли се мртви подизати,
Ми би нашег подигли хероја,
Друга Ива, секретара СКОЈ-а.”

Тада смо први пут чули да је Командант Врховног штаба НО војске Југославије Јосип Броз Тито и да је проглашен за Маршала Југославије, али нијесмо знали ко је, одакле је, а то још нијесу знали ни многи стари борци. Тек касније, у 1944. години, смо сазнали и о другим руководиоцима (Ђиласу, Темпу, Милутиновићу, Ранковићу и другима).

У децембру су, у свим селима у Морачи и у Црној Гори, организоване пионирске чете, у које су укључивана дјеца од десет до петнаест година, а њихов је задатак био да помажу органима власти и омладини у прикупљању хране, одјеће, обуће, реквизиције и другог, за потребе НОБ-е. У Осрецима је пионирска чета формирана у кући Михаила Милошевића, у Вртима. Присуствовао је неко од руководства омладине, али се

не могу сјетити да ли је то био Милисав Лакићевић, Момчило Машковић или Рајко Симоновић. За командира чете је одређен Ананије Симоновић, а за комесара Данило Лучић. Било је присутно око 25 пионира.

Крајем 1943. године из бригаде су побјегли Јосиф и Видо Јовановићи и остали у шуми до ослобођења. У току зиме из бригаде је побјегао Здравко Главичанин и прикључио се групи осредачких четника, који су се крили у шуми. Марта 1944. године у Раздољу је ухваћен Божидар Лучић и упућен у бригаду. У борбама у Горњем Полимљу је рањен. Одбио је да иде у Италију, са другим рањеницима, на лијечење. Крајем јула исте године побјегао је из бригаде и прикључио се осредачким четницима у шуми. Марта 1944. године из шуме су се пријавили Момчило и Милован Стевановићи, који су упућени у бригаду. Са њима је пошао и Манојле Стевановић, нешто млађи од њих. Послије мјесец-два од Бродарева су се вратили и побјегли у шуму.

У прољеће 1944. године, поново је објављена објава или амнестија да се пријаве четници који су побјегли у шуму или у блок, али се на тај позив није нико од Осречана одазвао. Да би се онемогућиле породице да им износе храну и друге потребе, Команда мјеста је неке породице преселила у средину села. Тако су Станисава Стеванова и Марица Муратова Букилић живјеле у кући Вукосава Станковића, Радосав Машковић у кући Милке Јовановић, Радуле Милошевић у кући Бошка Јовановића, Миладин Стевановић у кући Ђура Главичанина итд. Но, ни то није помогло да се неко пријави, па су породице, послије мјесец дана, враћене својим кућама. Тада су организоване потјере за хватање четника, у којима су учествовали борци посадних чета и тек формираних јединица КНОЈ-а (Корпуса народне одбране Југославије). У једној таквој претрази шума изнад Осредака, у прољеће 1944. године, ухваћен је Момчило Стевановић и истога дана стријељан у Јеловцу. Иза тога се пријавио Манојле Стевановић, који је упућен у бригаду у којој је остао до краја рата. Тих дана вршена је претрага и Јасенове и Оцке Горе, па је испод Тустице погинуо Вељко Милованов Јовановић, борац Посадне чете. Убили су га Милета Радојевић и његови синови Драгиша и Мићун што су Милета и Мићун признали на суђењу у Колашину.

У борбама вођеним против Њемаца и четника, у току прољећа 1944. године, погинули су као партизани: Небојша Миловановић Јовановић, Манојле Бојов Јовановић и Велимир Савићев Машковић.

Из бригада су враћени у позадину због година или због болести: Машан Радивојев Букилић, Гојко Ђорђијев Машковић, Милић Јованов Симоновић, Милотије Николин Милошевић (упућен у Прекобрђе за омладинског руководиоца).

У прољеће 1944. године, у Морачи је формиран омладински радни батаљон за извођење радних акција који је добио име "Стаханов", по имену познатог руског комсомолца, који је послије Октобарске револуције организовао "стахановски покрет", за изградњу Земље. Тада је омладина пјевала пјесму:

"Наш батаљон ове зиме,
За заслуге доби име".

У августу 1944. године почела је нова њемачка офанзива против снага НОП-а. Партизанске снаге, органи власти, болнице и позадинске јединице су одступили преко Јаворја. У борбе су се укључили и четници из њемачког блока из Подгорице и Никшића, а и они из шуме.Око Колашина су више дана вођене тешке борбе, у којима су погинули осредачки четници: Филип Перишин Машковић, Милутин Арсенијев Бјелић и Милета Милутинов Бјелић, а тешко рањен Радош Милутинов Бјелић. У Манастиру су четници одржали велики збор, на којем је говорио војвода Павле Ђуришић. Постављена је нова четничка власт, а за предсједника четничке општине постављен Миљан Меденица из Равни. Са збора је Павле Ђуришић са својим "Гвозденим пуком", пошао према Горњој Морачи, испред саме ноћи. Тога дана је из Потајске горе (иза Тали) једна јака партизанска чета, која је враћена у позадину, кренула према Црквини и Вучју. Када се чета, у саму ноћ, спуштала низ Љуту ка мосту на Морачи, чула је да уз Шуме од Рашкова Луга иде јача четничка војска. Пред четом су били Лакић Симоновић и Мујо и Владо Шћекићи, првоборци из Васојевића. Да не би чета дошла у опасност због мале близине преко ријеке, одлучено је да чета брзо пређе мост и изврши мањевит напад на четнике. Чета је успјела да изиђе на пут Миоска-Драговића Поље прије него је стигло чело четничке колоне. Заузела је повољан положај, па је отворила убитачну ватру, која је трајала око пола

сата. Из Ропушнице је изгледало као да "гори небо". Само је "радила" машинка, пушкомитраљез и бомба. Четници су се разбјежали уз Шуме рашачке, а партизани продрли путем према Миоској са рањеним Мујом Шћекићем. Код четника је било више рањених и мртвих Убијен је и коњ Павла Ђуришића, а Павле се спасио.

Тих дана из посадне чете су побјегли у четнике Реља Машковић и Боривоје Рнковић. За Рељу је говорено да су га заробили четници у Старчу, што није немогуће.

Са партизанима, преко Јаворја, су одступили: Момчило Машковић, који је у борби на Требијешу теже рањен, па је евакуисан са аеродрома у Брезнима са осталим рањеницима у Италију, Милотије и Трипко Милошевићи и Роса и Драгица Јовановић, који су се, послије борбе на Крнову, вратили у Морачу.

На Крнову је 25. августа 1944. године четнички Гвоздени пук Павла Ђуришића упао у партизанску клопку, гдје је погинуло више четника, а око 300 заробљено. Ту је заробљен и Реља Машковић, који је упућен у Седму омладинску бригаду, али је послије 10-15 дана, поново побјегао у четнике.

Остали Осречани, који су били у Посадној чети и други, за вријеме ове офанзиве, остали су у шуми у Осрецима, кријӯћи се у Јеловцу и то:

1. Машковић Ђуро,
2. " Велимир-Веко,
3. " Лука,
4. " Зарија,
5. Јовановић Војин,
6. " Блажо,
7. Милошевић Михаило,
8. Симоновић Милић,
9. Машковић Милорад.
10. Стевановић Чедислав

Тих дана сви осредачки четници су дошли у село доста бучно, пјевајући и пуцајући из пушака. Дошли су преко Висилаза, а ручали су код куће Јола Јовановића, веселили се и бацили неколико бомби низ Прлове. Тада су се разишли кућама. Љућани су пошли уз Криоче према Вратлу и Ропушници, а мањи број отишао у Ђуђевину, у Команду мјеста.

Група осредачких партизана, која се налазила у Јеловцу, у висини Пода, за сваки случај се повукла дубље уз Јеловац. Увече, 26. августа, око пола ноћи, распламсала се борба у Манастиру, који су напале бригаде, које су стигле од Крнова преко Роваца. Борба је била жестока. Ено и сада зрништа од те борбе на металним дјеловима обоја портених врата. Тада је у Манастиру погинуло 17 четника, а међу њима и нови предсједник општине Миљан Меденица из Равни. И четници из Ђуђевине, гдје им је била Команда, без метка су побјегли преко Острвице према Матешеву, гдје су се налазили Њемци. Са њима је био и Вукале Јовановић који се тих дана пријавио четницима. Послије неколико дана се вратио кући. Никада није могао објаснити како се тамо нашао.

Рано ујутро смо сазнали шта се десило у Манастиру, па је мој отац Мирко звао Ђура Машковића и Михаила Милошевића, који су са осталима били у Јеловцу, али се нијесу одазивали, плашећи се да је Мирка неко присилио да их зове. Тада је он викнуо: "Кеђ, јаради, јаради", како је раније договорено да их зове ако све буде у реду. Брзо су дошли и продужили у Команду мјеста у Ђуђевини. Убрзо је у Посадну чету отишао и Вукале Јовановић.

Осредачки четници су поново побјегли у шуму или у њемачки блок у Подгорици. У блок су побјегли:

1. Јовановић Милорад,
2. " Миличко,
3. " Јосиф,
4. " Видо,
5. " Јоле, који је до августа био код куће,
6. Букилић Радосав-Мурат,
7. Машковић Батрић,
8. " Милојица,
9. " Стојан,
10. Меденица Лакић,
11. Стевановић Милован,
12. Лучић Милија,
13. " Божидар,
14. " Божо,
15. Милошевић Бајо,
16. " Љубо,
17. " Манојле,

18. Бјелић Радомир,

а у шуму су побјегли:

1. Букилић Стеван,
2. Букилић Радомир,
3. Јовановић Зарија,
4. ” Миле,
5. ” Војислав,
6. Главичанин Радосав,
7. Главичанин Здравко,
8. Рнковић Боривоје,
9. Милошевић Владо,
10. Машковић Урош,
11. ” Бранко,
12. ” Вукота,
13. ” Милорад,
14. ” Милика,
15. ” Вељко,
16. ” Владимир,
17. ” Сретен,
18. ” Радош,
19. ” Реља
20. ” Радосав.

Радосав је био старији и до тада је био код куће и бавио се домаћим пословима. Нико није знао зашто је Радосав побјегао у шуму, пошто је био старији човјек, а он је то, касније, правдао тиме што се плашио да ће његов син Сретен са својим, углавном, младим друштвом, направити неко зло, па се неће смјети пријавити кад се рат заврши. Изгледа да је тако и било. Једнога дана, одмах послије офанзиве, низ Колибишта се појавио један партизански војник. Четници су га угледали од Марине воде, па двојица-тројица искоче те га ухвате. Почели су да га псују и да му пријете, тако да се и он уплашио, што је и нормално. Тада се умијешао Радосав и почео да виче на њих, а њега да храбри. Научио га је да сврати код његове куће изнад Јаблана и да тражи нешто за јело, код Радосављеве жене Гране, па нека тада иде својим путем. Тако је војник и урадио.

Крајем септембра у бригаду је пошао Мијат Миладинов Стевановић, у којој је остао до завршетка рата, а Димитрије Јолев Јовановић у Посаду и остао до априла 1945. године, када је наставио школовање. Крајем новембра 1944. године група осредачких четника: Радосав и Здравко Главичани, Боривоје Рнковић, Владо Милошевић и Реља Машковић кренули су да иду у блок у Подгорици, код Њемаца. Кад су дошли до Ивачева дола видјели су да се не могу пробити до блока, вратили су се испод Маганика, преко Дубокога и Лијешња и, по снијегу, дођу у Ропушницу. Откопали су Перишин трап са кромпиром у Јасеновом долу и пекли кромпире да једу. Ту су одлучили да се пријаве Команди мјеста, па шта буде са њима. Придружио им се и Радош Машковић. Тада су Радосав, Боривоје и Реља упућени у Седму бригаду, а Здравко у Милицију. Владо и Радош су затворени. Владо је, на суђењу, признао и неке кривице које су други починили, па је осуђен на смрт и стријељан у Бијелом Пољу. Радош је осуђен на око годину дана затвора. Радосав Главичанин је погинуо у борбама за ослобођење Сарајева.

Приликом одступнице Њемаца и четника крајем децембра 1944. године, из Колашина су побјегли у шуму и прикључили се групи која се још од септембра крила у Осрецима и Љутој: Јовановић Миличко, Јовановић Видо, Јовановић Јосиф, Машковић Стојан и Стевановић Милован.

Дакле, осредачки четници су били врло упорни, па се споро смањивао њихов број, иако од септембра 1944. године четници нијесу представљали никакву снагу, која би могла бити сметња Народноослободилачкој војсци да не извојује побједу. Четници нијесу поступили ни по позиву краља Петра, у говору преко Радио-Лондона од 14. септембра и 20. октобра 1944, да се четници Драже Михаиловића ставе под команду Врховног команданта НОВ Југославије, Јосипа Броза Тита и тако сперу љагу издаје. То значи да су, на крају свога дјеловања и ратовања, у име Краља и Отаџбине, издали и тога Краља и ту Отаџбину.

Ипак, није било четника из Осредака, који се нијесу могли слободно прикључити Народноослободилачкој војсци, јер нијесу починили нека тежа дјела због којих би морали одговарати, осим што су се, понегдје, нељудски односили према својим комшијама-припадницима НОП-а. Али, гебелсовска пропаганда је била јача, па су се управљали према њој и бјежали код

окупатора и служили њиховим интересима. Они други, млађи, нијесу хтјели да прихвате идеологију и циљеве за које су се борили комунисти. Сматрали су да је боље сачувати голе животе у пећинама и земуницама него ићи у тешке борбе, гдје је вјероватноћа да се преживи много мања. И дисциплина и морал у партизанским јединицима је била много друкчија него код четника. Значи, сигурније је било у склоништима испод Јаблана, у Челини, у Луком брду, у Ваљу, у пећинама поред Мораче итд, него у пролетерским и другим партизанским јединицама, гдје се води борба на живот и смрт и гдје се не смије узети туђе парче хљеба или било што друго, па макар се умирало од глади.

Рат је потрајао све до половине 1945. године. У одступници Њемаца и четника вођене су крваве борбе кроз Босну, у Далмацији, у Војводини, а нарочито на Сремском фронту. Њемци су хтјели по сваку цијену да задрже партизане и Русе док им се не извуку бројне дивизије које су се повлачиле из Грчке преко Албаније, Црне Горе, Босне и Далмације. Те борбе су трајале све од почетка новембра 1944. до 12. априла 1945. године, када је пробијен Сремски фронт. У тим борбама је погинуло 13.200 бораца НОВ-а, углавном младих људи, који су у партизанске јединице ступили послије ослобођења Србије и Београда. Но, било је и старих бораца, који су издржали све окршаје са увијек бројнијим непријатељским снагама: Италијанима, Њемцима, четницима, усташама, бјелогардејцима, домобранима, Бугарима, балистима и другим од Рудога до Сремског фронта. Многи од њих су израсли у искусне и способне команданте и комесаре крупних војних јединица од батаљона и бригада до армија. Један од таквих био је и Саво Секулов Машковић, који је, на Сремском фронту, био командант Осме црногорске бригаде. Није имао среће да доживи завршетак рата, већ је храбро погинуо крајем 1944. године. Проглашен је за Народног хероја Југославије.

На згради школе у Осрецима откривена је 4. децембра 1974. године Спомен-плоча са овим текстом: ”У овом селу рођен је 14. јануара 1914. године, народни херој Саво Машковић, члан Комунистичке партије Југославије од 1940, борац и командант Првог црногорског батаљона Прве пролетерске бригаде, погинуо 4. децембра 1944. године на Сремском фронту као командант Осме црногорске бригаде”.

Други свјетски рат је завршен 9. маја 1945. године, а борбе у Југославији су завршене 15. маја 1945. Осреци су, као и многа друга села, у Другом свјетском рату, имали велике губитке у људству, а и велике губитке у имовини за издржавање разних војних формација које су боравиле или пролазиле преко Осредака и ближе и даље околине.

Погинули у априлском рату 1941. године:

1. Бјелић Арсенија Драгутин, рођен 1917. у Љутој. Погинуо 1941. године на Скадарском фронту.
2. Јовановић Видака Јован, рођен 1911. године у Осрецима. Погинуо 1941. године на Скадарском фронту.
3. Јовановић Мијаила Милосав, рођен 1910. године у Осрецима. Погинуо на Скадраском фронту 1941. године.

Погинули као припадници НОП-а:

1. Бјелић Маша Војислав, рођен 1920. Осреци. У НОП-у од 1941.Погинуо на Броду 1943. године. Члан КПЈ од 1940. године.
2. Бојић Ивана Миливоје, рођен 1924. године у Пећи. Погинуо 1943. године на Броду. Члан СКОЈ-а од 1941. године.
3. Главичанин Ђура Радосав, рођен 1922. године у Осрецима. У НОП-у од краја 1944. године. Погинуо 1945. године код Сарајева
4. Јовановић Милована Вељко, рођен 1921. године у Осрецима. Члан КПЈ од 1943. године. Погинуо у Тустици 1944. године.
5. Јовановић Боја Манојле, рођен 1925. године у Осрецима. Погинуо 1944. године код Сарајева.
6. Јовановић Милована Небојша, рођен 1925. године у Осрецима. Члан КПЈ од 1943. године. Погинуо 1944. године код Ужица.
7. Булатовић Нељка Радисав, рођен 1907. године у Јасенови.Погинуо 1942. године на Црквини.
8. Машковић Васа Божидар, рођен 1924. године у Осрецима. Члан СКОЈ-а од 1943. године. Умро од тифуса 1943. године.

9. Машковић Савића Велимир, рођен 1922. године у Љутој. Погинуо 1944. године код Бијелог Поља.
10. Машковић Секуле Војислав, рођен 1919. године у Осрецима. Члан КПЈ од 1938. године. Погинуо 1942. године код Купреса, као комесар батаљона 4. Пролетерске бригаде.
11. Машковић Милутина Јанко, рођен 1909. године у Осрецима.Погинуо 1942. године у Бистрици.
12. Машковић Милована Миле, рођен 1908. године у Љутој. Погинуо 1942. године у Бистрици.
13. Машковић Милована Милић, рођен 1919. у Осрецима. Члан КПЈ од 1940. године. Погинуо код Бугојна 1942. године.
14. Машковић Секуле Саво, рођен 1914. године у Осрецима. Члан КПЈ од 1940. године. Погинуо 1944. године на Сремском фронту. Народни херој.
15. Милошевић Павића Андрија, рођен 1888. године у Осрецима. Погинуо 1943. године код Шеховића.
16. Милошевић Павића Богдан, рођен 1893. године у Осрецима. Погинуо 1943. године на Зеленгори.
17. 17. Милошевић Богдана Ранко, рођен 1924. године у Осрецима. Члан КПЈ од 1942. године. Погинуо 1943. године у Кладњу.
18. Милошевић Андрије Страхимир, рођен 1916. године у Осрецима. Члан КПЈ од 1940. године. Погинуо 1942. године код Бугојна.
19. Симоновић Марка Владимир, рођен 1914. године у Осрецима. Члан КПЈ од 1941. године. Стријељан на Брези 1942. године.
20. Симоновић Милована Манојле, рођен 1912. године у Осрецима. Погинуо 1944. године на Сајмишту у Београду.
21. Симоновић Марка Светозар, рођен 1919. године, у Осрецима. Погинуо 1942. године у Бистрици.

Од бомбардовања маја 1943. године погинуо је Божидар Радомиров Меденица, рођен 1928. године.

На мермерном споменику у манастирској порти, који је откривен 13. јула 1981. године, поводом 40. годишњице устанка црногорског народа против окупатора, уписана су имена свих

погинулих Морачана, па и Осречана, у ратовима од 1875. до 1945. године, који су рођени у Морачи.

На дијелу споменика, са крстом као симболом, уписан је текст:

”У спомен Доњоморачанима погинулим у вјековним борбама за национално ослобођење од 1875. године. Ратови за слободу и националну независност и падоше Доњоморачани”:

1875-1880, са 73 имена, међу којима и 3 Осречанина.

1912-1918, са 327 имена, међу којима и 35 Осречана.

На другом дијелу споменика, са петокраком звијездом као симболом, уписан је овај текст:

”Народноослободилачки рат и револуција, под руководством Комунистичке партије Југославије, са другом Титом на челу, 1941-1945. и падоше Доњоморачани”: уписано 228 имена, међу којима и имена 24 Осречана.

Као припадници четничке војске из Осредака су одступили са Њемцима:

1. Бјелић Јоксима Радомир,
2. Букилић Радивоја Радосав-Мурат,
3. Јовановић Вула Јоле,
4. Јовановић Мијајла Милорад,
5. Лучић Луке Милија,
6. Машковић Ђорђија Батрић,
7. Машковић Ђорђија Милојица,
8. Милошевић Радула Бајо,
9. Меденица Милоша Лакић.

Погинули у борбама, као четници:

1. Бјелић Арсенија Милутин, код Матешева,
2. Бјелић Милутина Милета, код Матешева,
3. Јовановић Милуна Миро, код Калиновика,
4. Машковић Гаја Раде, у Херцеговини,
5. Машковић Перише Филип, у Смаилагића Пољу,
6. Милошевић Радивоја Урош, у Херцеговини.

Стријељани од органа НОП-а:

1. Станковић Богдана Вукосав, 1941. године,
2. Лучић Николе Лука, 1942. године,

3. Лучић Луке Влајко, 1942. године,
4. Милошевић Милисава Милосава, 1942. године,
5. ""Радоња, 1942. године,
6. Стевановић Илија Момчило, 1944. године.
7. Милошевић Божа Владо, 1945. године,

Заробљени на Зиданом Мосту као четници, па враћени кући:

1. Лучић Луке Божидар,
2. Лучић Луке Божо,
3. Милошевић Радула Љубо,
4. Милошевић Радула Манојле.

Осречани, који су се, као четници, пријавили 28. августа 1945. године:

1. Бјелић Милутина Милић,
2. Бјелић Милутина Радош,
3. Букилић Радивоја Радомир,
4. Букилић Радивоја Стеван,
5. Јовановић Ђукана Јосиф,
6. " Марка Видо,
7. " Малише Зарија,
8. " " Миле,
9. " " Војислав,
10. " Мијајла Миличко,
11. Машковић Перише Стојан,
12. " Милије Урош,
13. " " Бранко,
14. " Радоње Вукота,
15. " Савића Владимир,
16. " Мирка Радосав,
17. " Радосава Сретен,
18. " Ђорђија Вељко,
19. " Милована Милорад,
20. " " Милика,
21. Стевановић Миладина Милован.

Када су се пријавили, предали су оружје у Команду мјеста, дали кратке изјаве и пуштени кућама. Касније су млади, који

нијесу служили војску, позивани, као и сви други дорасли обвезници, да одслуже војни рок.

Само четири Осречанина су били у НОП-у од 1941. године, који су преживјели рат и добили Партизанску споменицу 1941. године:

1. Машковић Секуле Маријан,
2. Милошевић Андрије Велимир,
3. Јовановић Милована Батрић,
4. Симоновић Милована Лакић.

Орден Народног хероја Југославије добили су:

1. Машковић Секуле Саво и
2. Машковић Новице Јелица, родом из Плане.

За Осречане, који су раније одселили у околину Колашина и у друге крајеве нема довољно података о њиховом учешћу у Другом свјетском рату. Зна се само за погинуле Осречане у НОР-у из среза колашинског: Јелицу Машковић, Народног хероја, Новицу Машковића, Блажа Милошевића, Владимира Милошевића, Радојицу Милошевића и Милинка Лучића и његовог сина Јакшу и кћерку Јасну, који су до рата живјели у Шаховићима. Исто тако нема података за Осречане који су живјели на страни, а учествовали у рату у четничким редовима.

Носиоци Партизанске споменице 1941. су били:

1. Вељко Новичин Машковић из Плане,
2. Блажо Милутинов Машковић, свјештеник из Херцеговине,
3. Тадиша Благојев (Благов) Лучић из Бијелог Поља
4. Лазар Љубомиров Лазаравић из Београда.

Није било лако, 1942. године, оставити породицу и имање и поћи у јединице НОП-а, а не зна се сигурно ни гдје се иде ни колико ће се на другим територијама (ван Црне Горе) остати, али није било другога излаза. Само из куће Милошевића (Пековића) је пошло пет људи: Андрија, Велимир, Страхимир, Богдан и Ранко. Рат је преживио само Велимир, који је тада оставио болесну и стару мајку, болеснога брата, четворо дјеце и жену. Требало је доста храбрости и одлучности, да се тако уради, поготову што је био необразовани земљорадник, тек укључен у политички и партијски рад. Било је сличних случајева

и у другим морачким селима и у другим крајевима, па да иду, чак, и читаве породице. Ово је један од најизразитијих примјера, па заслужује да се сачува од заборава и да се покаже на какве су жртве били спремни прави патриоти и родољуби, када је у питању домовина, народ и слобода.

Жене осредачке, као и друге, су и у Другом свјетском рату, поднијеле велики терет и напоре да би одржале своје породице. У ранијим ратовима жене нијесу учествовале у борбама са непријатељем, изузев часних изузетака, а у Народноослободилачком рату је било доста дјевојака, па и удатих жена, које су од првих дана, ступиле у редове устаника против окупатора или масовно помагале Народноослободилачки покрет. Многе су биле, због тога, затваране, интерниране у логоре или објешене или стријељане, а неке и заклане од четника, Италијана, Њемаца, усташа и других непријатеља НОП-а. У борбама су дјевојке-партизанке биле веома храбре и издржљиве. Нема случаја да је нека партизанка дезертирала (побјегла) из Народноослободилачке војске, а мало их је и заробљено. Радије су се саме убијале него се предавале непријатељу. Више партизанки су за своју храброст и понашање у борбама добиле висока признања: ордене и споменице, а неке и звање Народног хероја Југославије, као што је Осречанка Јелица Машковић из Плане.

Као примјер храбрости и пожртвовања партизанки-бораца најбоље говори начин погибије Јелице Машковић, Осречанке из Плане:

”У крвавим борбама на Купресу Јелица је тешко рањена кроз обје ноге, али неустрашиви пушкомитраљезац није клонуо. Наредила је друговима да одступају и није дозволила да је извлаче. Стисла је зубе, њен пушкомитраљез се огласио и почео да коси усташке хорде. Кад су и посљедњи њени другови умакли из непријатељског обруча под заштитом Јеличиног пушкомитраљеза, њено оружје је, за тренутак, зањутало, а онда је одјекнула стравична експлозија. Јелица је посљедњу бомбу сачувала за себе, привила је на чедне дјевојачке груди и није допустила да крвницима жива падне у руке. Умјесто невјестинског вијенца, свила је на чело и име вијенац славе, вијенац народног хероја”. (Будо Симоновић: Мијат и Мојсије, стр. 17).

У Осрецима је било 1941. године више старијих људи, који, због старости, нијесу могли учествовати у рату ни на једној страни. Наравно, једни су симпатисали НОП, а други четнике, у зависности од тога на којој су страни били њихови најближи сродници, али се нијесу посебно истицали. Само је Мирко Симоновић, због краткотрајног учешћа у партизанској војсци, био ухапшен априла 1942. године у четнички затвор у Колашину и у њему остао до краја јула исте године. Неки су, због старости или болести, умрли у току рата или одмах иза рата, а они мало млађи и јачи су били главна радна снага и у породици и у селу и, заједно са омладином, и мушком и женском, дуго обављали најтеже послове, пошто није било млађих радника. Више њих је живјело и до 95. године живота.

Ево имена старијих Осречана:

1. Бјелић Савића Милија,
2. Бјелић Савића Радуле,
3. Меденица Милете Милош,
4. Лучић Малише Марко,
5. Јовановић Беша Ђукан,
6. Бјелић Радоша Тома
7. ” Томе Јован,
8. ” Нећељка Петар,
9. ” Арсенија Миро,
10. Машковић Богића Милован,
11. ” Нећељка Васо,
12. ” Милосава Милутин,
13. ” Дуке Радуле,
14. ” Новице Мијајло,
15. ” Милисава Мираш,
16. ” Драгоја Периша,
17. ” Грујице Гаврило,
18. ” ” Милија,
19. ” ” Радоња,
20. ” Новака Милован,
21. ” Перка Савић,
22. ” ” Стеван,
23. ” ” Јовета,
24. Главичанин Мила Ђуро,
25. Јовановић Вула Бошко,
26. ” Миливоја Милутин-Ћиле,

27. ” Мишеље Милисав,
28. ” Перка Мијајло,
29. Букилић Драгише Костадин,
30. ” Муја Радисав,
31. ” Милутина Радивоје-Рако,
32. Милошевић Петра Милисав,
33. ” Симеуна Радуле,
34. ” Спасоја Зарија,
35. ” Симеуна Благоје,
36. ” Лазара Радивоје,
37. Рнковић Борише Симо,
38. Стевановић Вељa Миладин,
39. Симоновић Василија Марко,
40. ””Мирко,
41. Лучић Малише Рашо,
42. Машковић Петра Ђорђије,
43. Бјелић Арсенија Милован,
44. Машковић Милисава Маринко.
45. Јовановић Милинка Миро

Обнова земље и радне акције

Завршетак рата су жељно чекали сви људи. Тешко је сада описати то масовно славље. Пјевало се и играло. Сви су били тужни због жртава, које су пале за четири године, тешког, најтежег рата, који су доживјели наши народи у дугој историји. Није било толико зло што су им најдражи изгинули, јер се гинуло и у свим ранијим ратовима, већ што су изгинули, највише, од својих сународника, често од комшија, па и од рођака. Треба да прође дуго времена да се утврди шта се дешавало са људима који су се опредијелили да се боре за интересе туђина и окупатора, а против патриота и бораца за слободу свога народа. То се никада раније није догађало, мада је, увијек кроз историју, било појединачних издаја.

Никада неће бити јасно како је могуће да слободарски Црногорци, онако масовно од краја 1941. године, ступе у службу Италијана, а од краја 1943. године, у службу Њемаца и онако се боре против НОП-а, најорганизованијег и најмасовнијег покрета отпора у Европи, па и у Свијету. Највише погинулих бораца НОР-а изгубили су животе у борби против четника или су стријељани од четника. Познато је колико су четници и у Србији и у Црној Гори предали окупаторима заробљених партизана, који су, углавном, били одмах стријељани.

У Србији, као и у другим крајевима Југославије издаја је била још масовнија. Тамо су били: Љотићевци, Дражиновци, Недићевци, Балисти, Усташе, домобрани, бјелогардејци и други, сви огорчени противници НОП-а и комуниста. И поред свега тога, завршетак рата је обећавао да ће кренути нови живот у слободи и тако престати четворогодишње страдање свих.

И Осреци, су као што је речено, имали велике губитке у људству:

3 погинула у Априлском рату,

21 погинулих бораца НОР-а,

22 погинулих на другој страни.

То су, углавном, били млађи људи, који су тек почели да живе. Њихов губитак се јако осјећао у раду и животу сваке породице, али се морало радити и живјети, "Кога нема, без њега се мора и може", каже стара изрека.

Завршетком рата требало је најприје нормализовати живот у селу, оправљати куће, колибе, савардаке, сеоске путеве, водопоје итд. Горене су кречане за потребе Колашина на Доброј води, за школу у Осрецима, за школу у Манастиру Морачи, за Економију на Вочју итд. За све то је требало доста радне снаге, добра организација, јака дисциплина и велика одговорност. Радне акције су имале готово четворогодишњу традицију, пошто су често и масовно извођене у току рата. Познате су акције омладине на преносу сијена из Требијеша у Колашин у зиму 1944. и у зиму 1945. године, преносу рањеника у љето 1944. године од Манастира Мораче до Јаворја и Боана, пренос премрзлих војних питомаца, у зиму 1945. године, од Вељега Дубокога до Биоча, уређењу аеродрома на Дугом Лазу у прољеће 1944. године, оправци колског пута према Колашину у прољеће 1944. године, на чишћењу снијега уз долину Таре, као и много акција у селу, у којима је учествовала сва одрасла омладина и доста старијих људи.

Нарочито велике напоре омладина је поднијела приликом познатог преноса 170 премрзлих војних питомаца у зиму 1945. године, који су на маршу од Никшића преко Бара Бојовића, Лукавице и Требијеша упали у снијежну олују и остали заметени у Требијешу. Прву помоћ су им пружили сељаци из Вељега Дубокога, смјестили их у своје домове и затражили помоћ од омладине Среза колашинског. Питомци су били у веома тешком стању са великим промрзлинама и готово непокретни. Позиву се без размишљања одазвала готово сва омладина колашинског краја, а нарочито Роваца и Мораче, њих неколико стотина. По готово немогућим условима, носећи их на приручним носилима, преко Лијешња, низ Церовицу и Платије, успјели су да их пренесу у Ријеку Пиперску (близу Биоча) на даљи транспорт у болницу у Подгорици. Акцијом на преносу премрзлих питомаца од Вељега дубоког до Ријеке Пиперске руководио је Влајко Симоновић из Осредака, који је тада био командир Посадне чете при Команди мјеста у Манастиру Морачи.

У Захвалници мјештанима Вељег Дубокога, која је уручена на 20-годишњицу Војно-техничке академије у Загребу 1965. године се, поред осталог, каже: ”Ми учесници прве групе питомаца Народноослободилачке војске Југославије, која је у јануару 1945. године, услијед јаке студени и сњежне вијавице ненадно страдала пробијајући се од Никшића према Манастиру Морача, опет смо се, послије 20 година, нашли на окупу. Овом приликом још једном изражавамо неизрециву захвалност свим мјештанима племенитог црногорског села Вељe Дубоко, који су, у часовима наше трагедије, показали неописиво пожртвовање, љубав и пажњу у борби за спас настрадалих другова. Никада нећемо заборавити материнску бригу и њежност жена и омладинки Вељег Дубоког, које су оне исказале превијајући ране на смрзнутим ногама наших другова и чинећи све што су могле да им олакшају болове” (Др Божо Вуковић: ”Култ рањеника у Црној Гори”-стр.146-147.

Уређивана су гробља погинулих партизана, као оно на Брези, преношени су погинули из Лубница, из Бара Краљских, из Босне и из других мјеста. Маја 1945. године дошао је на гроб сина Јурице, који је био сахрањен у Требаљеву, његов отац, стари др. Иван Рибар, предсједник АВНОЈ-а. Тада је на Јуричином гробу тужела Загорка Томова Ракочевић из Требаљева:

”Зар син тако срета оца,
О Јурице,
што под земљом кријеш очи,
очњи виде,
И крваву своју рану,
рано љута,
Ти отвори тешка врата,
оцу тешко,
Још позови Лолу брата,
браћо леле,
Те загрл’ те старог оца,
Тог храброга првоборца,
Обришите њему сузе,
Што сломисте оцу крила,
дјецо мила,
Он ти на гроб цвјеће сади,
Људски змају,

Ко сад не би сузе лио
зор делијо.

Осречани су, углавном, масовно учествовали на свим акцијама и нијесу изостајали иза других села у Морачи, ако нијесу предњачили. На рад су ишли и младићи и дјевојке, и стари и млади и у томе није било никаквих разлика, као ни по томе како су се које породице понашале у рату. Они који су били из партизанских породица, настојали су да продуже са активностима, које доприносе остваривању идеала за које су се борили њихови најближи, а они из породица четника су жељели да докажу да су напустили четничке и монархистичке идеје њихових родитеља или сродника и да желе заједнички живот са свима. Они су били заштићени од било каквих приговора и пребацивања на рачун четништва, јер су Комунисти и Скојевци спроводили ријечи Маршала Тита, изречене на митингу у Титограду, 12. јула 1946. године да "дјеца наших противника не смију да сносе никакве посљедице због држања њихових родитеља у минулом рату. Та дјеца су наша дјеца и ми морамо о њима да се бринемо као и о нашој дјеци".

Већ почетком 1946. године започета је изградња Омладинске пруге Брчко-Бановићи, а у љето и изградња пута Беране-Рожаје. На тој акцији, у трајању од мјесец дана, учествовало је 10 чланова омладинског актива из Осредака.

Идуће, 1947. године, почела је изградња пруге Никшић-Титоград и Омладинске пруге Шамац-Сарајево. Ишли су и старији на пругу Никшић-Титоград у саставу фронтовских бригада, све до њеног завршетка 13. јула 1948. године. Те године је почела изградња пута Биоче-Платије-Манастир Морача и изградња Титограда. У то вријеме је требало много радника за сјечу шуме у Комовима и Бјеласици, да би се произвело што више грађе за извоз и за домаће потребе. Идуће, 1949. године, започета је изградња Ауто-пута "Братство-Јединство" Београд-Загреб и ХЕ у Ријеци Мушовића, а 1950. године, изградња Новог Београда и исушивање Скадарског језера. Године 1951. грађена је пруга Добој-Бања Лука. На свим овим акцијама учествовали су Осречани, и то по више смјена у трајању од два мјесеца. Било је доста ударника и похваљених за напоре уложене на овим радовима. Сада није могуће ни приближно утврдити колико је Осречана учествовало на овим

радовима, јер о томе нема никакве евиденције, а незахвално је наводити несигурне податке. Један од оних који су највише времена провели на овим акцијама из Осредака је Влајко Симоновић, који је био интендант Колашинске фронтовске бригаде на прузи Никшић-Титоград, у јесен 1947. године, командант Бригаде у пролеће 1948. године, на истој прузи, командант свих бригада на путу Биоче-Платије у јесен 1948. и у пролеће 1949. године. Такође, је био командант на изградњи ХЕ Ријека Мушовића 1949. и 1950. године.

Оваквих акција је било и касније, али у мањем обиму, јер су створени услови да се изградња крупних објеката може финансирати домаћим средствима или страним кредитима, па није више био потребан добровољни рад. Мање акције су касније организоване ради разоноде, дружења, упознавања земље итд.

Осречани су у ратовима били храбри ратници, као и други Морачани и Црногорци. За показану храброст и ратне заслуге, а у социјалистичкој држави и за заслуге у раду, појединци или колективи су добијали одговарајућа одликовања и друга признања (похвале, дипломе, повеље итд.).

За вријеме државе Црне Горе најпознатији ордени, које су додјељивали Петар Први Петровић, Петар Други Петровић - Његош, Књаз Данило и Књаз (Краљ) Никола Први, били су: Златна и Сребрна Обилића медаља, Данилов крст и Споменица балканских ратова, а од почетка НОБ-а и револуције и послије ослобођења, Орден народног хероја, Орден за храброст, Партизанска звијезда (три реда), Медаља за храброст, Орден братства и јединства (три реда), Орден заслуга за народ (три реда), Орден рада (три реда), Медаља рада и други, које су додјељивали Предсједништво АВНОЈ-а, Президијум Народне скупштине ФНРЈ, а од 1954. године, Предсједник СФРЈ. Више Осречана су били носиоци једног или више ових одликовања и признања, али о томе нема тачних података, пошто ни насљедници одликованих не знају која су то одликовања била, нити су их сачували. Због тога нијесам у могућности да објавим податке о носиоцима одликовања, јер би непотпуни подаци изазвали оправдана реаговања.

Преживјели борци НОР-а имали су већ од 1945. године одређене бенефиције по основу борачког својства, у виду признавања времена проведеног у рату у пензијски стаж у

двоструком трајању, а породице погинулих бораца НОР-а су добиле писмене Споменице у знак признања за дате жртве. Добиле су и посебан вид материјалних примања: породичну инвалиднину, инвалидски додатак, додатак за самохраност, а потпуно неспособни за рад, и додатак за туђу његу и помоћ. То су била значајна примања, па су ове породице биле пристојно материјално обезбијеђене. Велики број бораца и борачких породица су добили станове или кредите из државног стамбеног фонда.

Кад је нова држава материјално ојачала и преживјели учесници ранијих ратова и породице погинулих ратника су, од 1967. године добили право на материјално обезбијеђење, као и борци НОР-а и породице погинулих бораца НОР-а. Тако су све породице из Осредака, које су испуњавале услове, имале примања по основу учешћа њихових чланова у свим ратовима. И сада ову помоћ ужива Јелка Радулова Машковић, друга Радулова жена, по основу Радуловог учешћа у Балканским и Првом свјетском рату (1912-1918. године). И ратни војни инвалиди су имали право на личну војну инваилиду, према степену оштећења организма од рањавања.

Радило се доста и код куће. Ту су највише радили стари, који нијесу могли ни у рат нити на радне акције. Градиле су се нове куће и старе поправљале, купована имања или поједине парцеле њива или ливада, градиле се нове колибе у планини. Они који су остајали код кућа, повећаним напорима су обрађивали имања, држали стоку, учествовали у сеоским мобама и акцијама. Одмах послије рата међународна организација УНРР-а је давала помоћ у храни и одјећи, али је мало тога стизало до села. Веће су биле потребе грађана разрушених градова.

Почетком 1947. године, у Манастиру Морачи је основана Земљорадничка задруга, која се, углавном, бавила трговином и снабдијевањем становништва индустријском робом: текстилом, обућом, металном робом за пољопривреднике и откупом пољопривредних производа: ракије, воћа, коже, вуне итд. Једна продавница такве робе налазила се на спрату у манастирским конацима, а касније, друга продавница и откупна станица у Кули Головића. Већ тада је Задруга основала своју економију на бившем црковном земљишту на Вочју и Дугом Лазу. У Задрузи су, дуже или краће вријеме, тада радили: Светозар Симоновић,

Ристо Меденица, Велимир Трипковић, Душан Шуковић, Грујица Илић, Велимир-Веко Машковић, Ананије Симоновић и други, а на Вочју, на економији, већа група физичких радника, са управником Благојем Мујовићем из Лијеве Ријеке, а касније Светозарем Селићем из Пипера. Тада је набавка и расподјела жита или брашна, а најчешће кукуруза, соли, гаса и шећера, за потребе сеоског становништва, вршена у Колашину, а само кратко вријеме, у прољеће 1947. године и у Манастиру, када је био оспособљен пут од Колашина за аутомобилски саобраћај. Од тада до завршетка јадранског пута кроз Морачу, са Колашином није било аутомобилског саобраћаја због рђавог стања пута. Нарочито тежак рад Задруге био је од почетка 1948. године, када је уведен систем снабдијевања становништва индустриском робом помоћу таблица и потрошачких тачкица (Р1 и Р2 за квалификоване раднике, Д1 и Д2 за дјецу према узрасту, Р3 за обичне раднике итд), као и систем обавезног откупа пољопривредних производа за потребе ЈНА и градског становништва. Све ове послове преузеле су сељачке радне задруге, које су основане почетком 1949. године.

Послије три године рада, већина СРЗ у Црној Гори су, 1952. године, расформиране, па је у Манастиру наставила рад Земљорадничка задруга. Предсједник је био Светозар Симоновић, књиговођа Данило Лучић, а продавач Чедислав Стевановић. Задруга је имала више радника на економији на Вочју, у продавницама и на другим пословима. Нешто касније је изграђена зграда на Броду, са двије веће продавнице разне робе, пошто је од 1952. године почела слободна продаја свих производа. Тих година организована је и сточна пијаца на Броду, у Јагодином потоку, гдје су становници Мораче могли да продају вишкове стоке, што је било знатно лакше него раније, када су то морали радити на пијацама у Колашину или у Никшићу. Негдје око 1965. године Задруга је припојена Предузећу "Велетрговина" из Колашина, која је на Вочју и Дугом Лазу засадила сортне јабуке, које су убрзо почеле давати добар род и приход. На Економији је радила већа група радника из Мораче, а из Осредака су били: Јосиф и Миодраг Јовановићи, Лабуд и Бранислав Главичани, Милосав-Мишо Машковић и други. Тада су отворене још двије продавнице у Манастиру, у којима су радили:Веселинка Булатовић, Цица Машковић, Саво

Драшковић и Мијо Букилић. Крајем осамдесетих година засади воћа су обољели, па је воћњак окрчен и на тој површини посијана дјетелина, што се показало неекономично.

Распадом политичког и економског система у Југославији, почетком 90-их година, престала је са радом "Велетрговина", па и економија на Вочју и сви други погони.

Све до 1958. године у Манастиру је постојао Ан, бивше власништво Димитрија Марковића. Тада је изграђен модеран Мотел, са више спаваћих соба, кухињом, кафаном и салом. У Мотелу су, дуже или краће вријеме, радили Осречани: Владимир и Милан Бјелић, Веко Машковић, Вукан и Драгиња Милошевић, Драгица Машковић, Јагода Главичанин-Марковић, Рада, Вељко и Милка Стевановић, Спаса Меденица, Влатко Машковић и други. Директори Мотела су били: Ђорђије Бакић из Лугова, Максим Шишовић из Горње Мораче, Спасоје Влаховић из Ровaца, Вукан Милошевић из Осредака и Слободан Драшковић из Колашина.

Доња Морача је још од завршетка Првог свјетског рата имала Пошту и телефонску везу са Колашином. Пошта и телефон нијесу радили од 1941. до 1945. године, а од тада раде непрекидно. Управник Поште, послије 1945. године, дуго година је био Бајо Шћепановић из Међуријечја. Баја је замијенио Драго Новаковић из Биоча, а Драга Милан Стевановић из Осредака.

Пошту из Колашина је, више година прије рата, као и од 1945. до 1962. године (када је завршен Јадрански пут), прегонио на коњу, Драгиша Петров Бјелић из Осредака. Ишао је у Колашин три пута недјељно (понедјељком, сриједом и петком) по сваком времену: по киши, по снијегу, по љетној жеги и по олуји, зими и љети. Од Закриља преко Манастира до Колашина и обратно има око 60 километара. То значи да је Драгиша годишње прелазио по 9.360 километара или за 16 година послије рата је прешао 149.760 километара. Драгиша на томе послу није био осигуран као стални радник, иако је то био веома напоран и одговоран посао. Уз велике тешкоће је остварио право на пензију пред крај живота. Умро је у Старачком дому у Рисну.

Сада су се појавили разни бежични телефони. Уведени су мобилни телефони, помоћу којих се може разговарати на разним даљинама, рецимо из Осредака са Подгорицом, Цетињем, Никшићем, Београдом, мада су и претплата и

разговори много скупљи од обичних телефона. И апарат је скуп за обичног грађанина. Али за хитну, важну потребу ни то није важно.

Јуна 1948. године дошло је до оштрог сукоба између руководства СССР-а и Југославије. Крајем јуна је објављена чувена Резолуција Информбироа (ИБ), у којој је изречено много оптужби и неистина на рачун руководства Југославије и КПЈ, а у првом реду против Тита, Кардеља, Ранковића и Ђиласа.

У Резолуцији се отворено позивају народи Југославије да збаце са власти "Титову клику". Одмах су се појавиле присталице Резолуције ИБ, међу којима је било доста незадовољника својим положајем и оних који су сматрали да се Југославија не може одржати пред притиском такве силе као што је СССР. Од руководства су најприје иступили Сретен Жујовић и Андрија Хебранг, а нешто касније и Арсо Јовановић, Владо Дапчевић и Кађа Петричевић, генерали ЈНА. Почела су хапшења, често и неоправдана, због малих кривица, неопрезних изјава, слушања Радио-Москве итд. Било је и подметања, личних обрачуна, освета.

Од 1948. године, када је објављена Резолуција ИБ до 1963. године, евидентирано је да је 55.663 лица у Југославији подржавало акцију Москве и Источног табора против наше земље. Од овог броја било је хапшено, суђено и смјештено у познате затворе и логоре: Голи оток, Билећа, Стара Градишка, Свети Гргур, Забела, Рамски рит и др, 16.731 лице, и то:

1 Срба: 7.235
1. Хрвата: 2.588
2. Словенаца: 566
3. Македонаца: 883
4. Црногораца: 3.439
5. Албанаца: 436
6. Мађара: 244
7. Италијана: 87
8. Бугара: 251

Остали (39.932) су саслушавани, кажњавани блажим казнама, сумњичени, позивани на разговор, али нијесу хапшени. Од 16.739 хапшених утврђено је да су њих 9.322 били завербовани агенти НКВД-а (Совјетска обавјештајна служба) - Драган Марковић: "Истина о Голом отоку"-стр. 17 и 147.

Режим према затвореницима је био суров, нарочито на Голом Отоку, гдје их је умрло око 300.

Први Осречанин који се изјаснио за Резолуцију Информбироа, био је Маријан Машковић, носилац Партизанске споменице 1941. и капетан прве класе, активни официр ЈНА. Резолуција га је затекла на школовању у СССР-у, али се вратио у Југославију и убрзо био ухапшен. Маријан је у току НОР-а био борац Четврте пролетерске црногорске бригаде. Показао се као способан артиљерац, пошто је војни рок служио у артиљерији. Познат је његов поступак у току Пете непријатељске офанзиве, када није поступио по наређењу да се уништи тешко наоружање, како би се јединице лакше извукле из непријатељског обруча. Маријан је сачувао свој топ и у одсудном тренутку га ставио у дејство, што је изненадило непријатеља, па је морао са једног дијела обруча да одступи, а то је омогућило извлачење јединица Народноослободилачке војске. За то је сазнао Врховни штаб, па је Маријана јавно похвалио. У филму "Сутјеска" који је режирао Вељко Булајић, приказана је и та епизода, наравно, без навођења Маријановог имена. Маријан се истакао као способан и храбар артиљерац и у тешкој борби против четника и Њемаца у јесен 1943. године код Рашковог гувна, у којој су партизани, захваљујући и његовом артиљеријском дивизиону, изишли као побједници.

Но, све то, па ни чињеница да су Маријанова браћа Војислав и Саво били истакнути организатори народног устанка и високи политички и војни руководиоци и као такви погинули 1942. односно 1944. године, није утицало да се Маријан не изјасни за Резолуцију ИБ. У затвору је остао 4-5 година, али ни касније није измијенио свој став у односу на југословенско руководство и Стаљина. Због честих иступа у том смислу и касније је више пута хапшен и у затвору проводио краће вријеме. Све до смрти је остао привржен Стаљиновој политици и често је, приликом поздрава, говорио: "Здравствујте" и "Досвиданије" (здраво и довиђења).

Из Осредака је, као присталица Резолуције ИБ, био ухапшен и Чедислав Стевановић, тадашњи командир Станице милиције у Пољима.

Касније, 1951. године био је осумњичен као информбировац и Велимир Милошевић, капетан прве класе, док је био у Пјешадијској официрској школи у Сарајеву, али није хапшен.

Као кривица му је била што је неколико пута рекао да се не може издржати напор обуке у школи, што је, вјероватно, било тачно, с обзиром да је тада имао 50 година. Отпуштен је кући, без пензије, иако је био носилац "Партизанске споменице 1941.", а у Босни су му погинули отац Андрија, брат Страхимир, стриц Богдан и брат од стрица Ранко. Више мјесеци је провео код куће без примања, а имао је бројну породицу. Морао је да иде да ради "под надницу" као и за вријеме монархије. Тада је Срески комитет СКЈ (1952. године) написао писмо Државном секретару за народну одбрану Ивану Гошњаку и објаснио Велимиров случај. Тражио је да му се призна право на пензју и врати чин, што је и прихваћено и више није имао никаквих посљедица због тога.

Чедислав је издржао двије године на Голом Отоку, а када је дошао 1952. године, запошљен је у продавницу у Манастиру, гдје је стекао право на пензију.

Период од 1948. до 1953. године је најтежи период у животу нове Југославије од 1945. до 1989. године. Југославија је била блокирана од Запада, а нарочито од Енглеске и Америке због хрватског Приморја (Задра, неких острва, Ријеке и Истре) и Трста, које су тражиле да се Југославија одрекне тих територија, иако их је ослободила од Италијана, уз много крви и жртава. Тек 1953. године је постигнут споразум да Југославији остану Задар, Ријека и Истра и неколико општина око Трста, а град Трст да остане Италији. Тако је избјегнут нови рат, који је био на помолу. Са друге стране СССР је прекинуо све дипломатске, економске и политичке односе са Југославијом, а то су учиниле, по диктату СССР-а, и све остале источноевропске земље: Албанија, Бугарска, Румунија, Мађарска, Пољска и Чехословачка.

На границама Југославије је било право ратно стање. Често је долазило до провокација, чак и напада. Из Југославије су бјежали или покушавали да бјеже присталице ИБ. Неки су, приликом бјекства, убијени (генерал Арсо Јовановић), а неки су хватани (генерали Владо Дапчевић и Кађа Петричевић и други). У том периоду (1948-1953) било је 7.877 граничних инцидената. У одбрани тековна Револуције од разних облика Информбировског притиска, изгубило је животе око 2.000 грађана Југославије, а троструко више их је рањено. (Др. Радован Радоњић; "Отпори револуцији-стр. 41.) Тада су

побјегли у Албанију Милун Јањушевић из Вељега Дубокога, Рајко Симоновић из Јасенове и Вељко Шћепановић из Речина. Убрзо су Милун и Вељко, у Албанији, ухапшени зато што су тражили да иду у СССР. Издржали су 15 година у затвору и тада се вратили у Југославију, а Рајко је остао у Албанији, до смрти прије годину дана.

Због тешке економске ситуације у Југославији су пооштрене мјере откупа пољопривредних производа и смањене таблице потреба грађана за индустриским производима. Та ситуација се почела побољшавати тек послије Стаљинове смрти марта 1953. године. Америка је почела давати кредите под повољнијим условима, које смо раније одбијали баш због тешких услова (Св. Вукмановић Темпо: "Мемоари").

Стаљина је замијенио Никита Сергејевич-Хрушчов, који је одмах признао да се никада (од 1924.г.) није слагао са Стаљиновом политиком, али је то морао прикривати да би остао на положајима које је имао, а нарочито у рату од 1941. до 1945. године. Хрушчов је, са највишим руководиоцима СССР-а, дошао у Београд 1955. године и признао да је политика руководства СССР-а према Југославији била погрешна, па се за то извинио народима Југославије. Од тада су односи између наше двије земље почели нагло да се побољшавају, да би се потпуно нормализовали 1956. године, размјеном амбасадора.

Нове куће у Осрецима

Одмах послије завршетка рата Осречани су почели да поправљају своје старе куће или да граде нове. Прве нове куће изградили су, уз помоћ државе, Богић Јовановић, Мираш Машковић и Ђукан Јовановић, који су до тада живјели у савардацима. Касније, а нарочито послије завршетка пута Титоград -Колашин 1962. године, изградили су нове куће:

1. Стевановић Чедислав,
2 Главичанин Здравко,
3 Булатовић Стеван,
4 Меденица Војислав,
5 Главичанин Лабуд (у којој живи Бранислав),
6 Главичанин Лабуд (на Офсишту, које сада нема),
7 Главичанин Лабуд (на Ђурђевини),
8 Јовановић Војимир,
9 Главичанин Радош,

10 Машковић Владимир,
11 Симоновићи Влајко и Ананије,
12 Меденица Реља,
13 Бјелићи Драгослав и Љубислав,
14 Бјелић Ђука,
15 Јовановић Јосиф,
16 Јовановић Веселин,
17 Машковић Милосав,
18 Јовановић Миличко,
19 Милошевић Љубо,
20 Милошевић Манојле,
21 Стевановић Милован,
22 Лучић Новак,
23 Лучић Божидар,
24 Машковић Бранко,
25 Лучић Миомир,
26 Машковић Момчило,
27 Машковић Новица,
28 Симоновић Ананије,
29 Букилић Миљан,
30 Букилић Бранко,
31 Машковић Спасоје,
32 Машковић Р. Ковиљка,
33 Машковић Ратко,
34 Машковић Јакша,
35 Машковић Лука,
36 Томић Милојица,
37 Главичанин Милован,
38 Трипковић Рада,
39 Букилић Драгомир,
40 ” Миломир,
41 ” Ратко,
42 ” Данило,
43 ” Богић,
44 ” Драгутин,
45 ” Веселин,
46 Букилић Слободан,
47 Букилић Радоје,
48 Главичнин Ћетко,
49 Кљајић Момчило,

50 Машковић Гојко,
51 ” Вељко,
52 ” Којадин,
53 ” Батрић,
54 ” Јездимир,
55 ” Бранислав-Туро,
56 Јовановић Вучић,
57 Милошевић Јелена,
58 Бјелић Милић,
59 Бјелић Никола,
60 Јовановић Вуксан,
61 Јовановић Татомир, Љубо, Стојан (Станоје),
62 Бјелић Благоје,
63 Бјелић Илија,
64 Бјелић Радош,
65 Машковић Сретен,
66 Јовановић Мирко,
67 Машковић Урош,
68 Машковић Вукота,
69 Рнковић Зорка,
70 Јовановић Драго.
71. Стевановић Рајко (купио од Душана Булатовића из Колашина)

Занимљиво је да је Манојле Радулов Милошевић, са синовима Радем, Радованом и Васом, изградио велику кућу, на спрат, од камена, са осам пространих соба. Камен је прибавио са око 300 метара даљине изнад куће, а тесани камен за све четири ћоше (ћошнике) је дотјерао на коњима из Сиришњака, далеко око 10 километара, од старе куће, коју је зидао Малиша Лучић 1894. године. Неки од тих ћошника су, приликом тесања, украшени неким шарама, што је права ријеткост у нашим крајевима.

Имајући у виду број новоизграђених кућа у Осрецима, могло би се, са задовољство, закључити да су Осречани знали за једну констатацију нобеловца Ива Андрића, записану у књизи: ”Знакови поред пута”, која гласи: ”Човјек, ако за живота није подигао кућу, остао је дужан животу”. Према томе, 71 Осречанин, који су само у Осрецима изградили куће, нијесу остали дужни животу. Ако се овоме броју дода и број од око 35

кућа, које су Осречани изградили у другим мјестима, тамо гдје стално живе, онда је ова констатација још тачнија и похвалнија за Осречане.

Све ове нове куће су, углавном, од тврдог материјала, са више соба, неке са подрумима, без избе за стоку, покривене цријепом, лесонитом, пластифицираним алуминијумом, поцинчаним лимом, а само у неколико случајева јеловом или храстовом шиндром (даском). У 16 нових кућа су уграђена купатила са текућом водом, бојлерима, кадом, ЊЦ шољом итд, али нијесу још сва завршена. Готово пред сваку кућу је доведена изворска вода укопаним пластичним цријевима, а у више кућа је и уведена. У више кућа су кухиње опремљене модерним намјештајем и машинама: фрижидер, замрзивач, електрични шпорет, итд.

Као што је раније речено, вода је у Осрецима била доста велики проблем за, готово, сва домаћинства. Зато су, када су се створили економски услови, и тај проблем доста успјешно ријешила готово сва домаћинства, довођењем воде подземним пластичним цријевима у куће или испред кућа. То је значајно побољшало живот, јер се не губи вријеме и не троши снага око доношења воде са велике удаљености. Први Осречанин, који је довео воду пластичним цријевима, био је Костадин Букилић. Његов син Ђорђије радио је у Загребу и послао му цријево, којим је довео воду из Гајева 1964. године. Касније је довео другу, бољу воду са извора са дно Зауглина. Лабуд Главичнин је довео воду код своје куће, на Ђурђевину са извора из Жутог потока, 1965. године. Касније је довео другу са Студене воде, далеко око 350 м. Лука Машковић је воду довео 1966. године са извора у Корањој Њиви, далеко око 150 м. Године 1967. воду је довео и Вукале Јовановић са извора из Ћепала, далеко око 250 метара. Симоновићи су довели воду у августу 1969. године са извора у кориту Јеловца, у близини Растока, далеко око 650 метара. Послије три године увели су воду у кућу и уградили купатило. То је било прво модерно купатило у сеоској кући у долини Мораче. Инсталирао га је Гојко Мугоша, водоинсталатер из Титограда за ондашњих 150.000 динара. Тада се просјечна плата кретала око 600.000 динара. За сва ова домаћинства наруџба цријева вршена је преко Ђорђија Букилића, који им је око тога много помогао. Касније су остали Осречани цријева могли купити и у Црној Гори, па су, за неколико година, готово

сви имали воду код куће. Са највеће удаљености, око 2.500 м. воду је довео Радисав Машковић, са врха Гнојишта, низ Обратни поток, преко Букове Равни и Пејина мрамора, а Маријан Машковић, око 2.000 м. са Студене воде преко Брајиних лаза, Кекове лазине и Корање Њиве. На овај начин је захваћена (каптирана) вода са готово свих извора у Осрецима и Љутој. Само неколико домаћинстава у селу и даље доносе воду са оближњих извора, који су на нижој надморској висини од њихових кућа.

Сада, а и од поодавно, нема у кућама разних гамади: стјеница, вашки, бува, које су загорчавале живот свим члановима породице. Зато, сада нема ни разних заразних болести, као што је било прије, у току и послије рата.

Нове куће у Осрецима зидало је више зидара из Осредака и из других мјеста, па чак и ван Црне Горе. Бранко и Јанко Букилићи из Пожње зидали су куће: Војимира Јовановића, Миличка Јовановића, Влајка и Ананија Симоновића и Милована Стевановића. Милош Бојић из Горње Мораче зидао је куће Здравка и Лабуда Главичанина и Манојла Милошевића. Куће Владимира Машковића и Стевана Булатовића зидали су Далматинци Мирко Баришић и његов син Срећко. Све ове куће су зидане од камена. Касније, када је изграђен пут кроз село, куће су зидане више од блок-опеке, него од камена, па су и мајстори били други људи.

Прва кућа у Осрецима озидана од блок-опеке је кућа Миомира-Муја Лучића у Раванцима, коју је почео 1977. године. Иако са Пејина мрамора до Раванаца није било пута, Мујо је читав материјал за кућу довукао на саоницама. Сам је био и зидар. Касније су и друге куће грађене од блок-опеке: Момчила Машковића у Равноме 1978. године - зидари: Милан Булатовић и Милија Тапушковићи из Церовице, Ананија Симоновића у Крушевљу, зидари: Ђорђе, Радомир и Тихомир Кларићи из Светозарева, Спасоја Машковића у Каменој Гори 1982. године, зидари: Стојан (Цока Јокин) Булатовић из Вишања и Веселин Вуковић из Вељега Дубокога, Јосифа Јовановића у Дебелом лугу 1985. године, зидар Марко Радовић из Бара (у Морачи), Луке Машковића у Корањој Њиви 1990.године, зидари: Ђоко Шуковић из Миоске и Срдан Машковић, Ђуке Бјелић у Закрињу 1983. године, зидари два Македонца, Ковиљке Р. Машковић у Раванцима 1993. године, зидар: Миомир Лучић, Божидара

Лучића у Раванцима 1989. године, зидари Вучић Јовановић и Бранко Букилић, Ратка и Јакше Машковића на Биљези 1991. године, зидар: Љубо Миљанић из Бањана, као и куће у Љутој: Веселина, Ратка, Радоја, Драгомира, Данила и Слободана Букилића и Николе Бјелића, али не знам ко су били зидари.

За кровове нових кућа, најприје је коришћена шинда (букова или храстова даска), а касније цријеп, салонит, лим и пластифицирани алуминијум. Прве кровове од цријепа ставили су Стеван Булатовић 1959. године, Владимир Машковић и Војимир Јовановић 1962. односно 1963. године. Први кров од салонита ставио је Маријан Машковић, а мајстор је био Драшко Јовановић, који је, касније салонитом покрио више кућа у Осрецима и Јасеновој па и Дом у Осрецима.

Неке од нових кућа су још у изградњи као: Влатка Машковића, Ћетка Главичанина, Ковиљке Р. Машковић, Милеве М. Милошевић, Зорке Машковић, Милована Главичанина, Драгомира Букилића, Данила Букилића, Слободана Букилића, Радоја Букилића, Раде Трипковић и Николе Бјелића.

Оправљене куће:

Старе куће у селу су поправљене и знатно модернизоване, са новим крововима, новим собама и кухињама, умјесто ранијих оџака са огњиштем, а само у мањем броју су и даље остале избе за стоку. Оправљене су куће:

1. Владимира Бјелића,
2. Батрића Јовановића,
3. Данила Лучића,
4. Дмитра Машковића,
5. Луке Машковића,
6. Века Машковића,
7. Аге Машковић,
8. Тихомира Јовановића,
9. пок. Луције Јовановић,
10. Светомира Јовановића,
11. Јелке Машковић,
12. Зорана Машковића,
13. Александра Букилића,
14. Вука Јовановића,
15. Љубе Милошевић,

16. пок. Зарије Милошевића,
17. Верице Милошевић,
18. пок. Блажа Јовановића,
19. Мијојке Милошевић,
20. Крста и Спасе Бјелић,
21. Божа Лучића,
22. Маре Милошевић,
23. Стојана Машковића,
24. Мијата Стевановића,
25. Манојла Стевановића,
26. Јеле Милошевић,
27. Боривоја Рнковића,
28. Вукића Јовановића,
29. Комнена и Трипка Машковића,
30. Мика Милошевића,
31. Вукала Јовановића,
32. Рајка Главичанина,
33. Маре Милошевић.

Кућа Станке Вељкове Машковић се не може рачунати ни у старе ни у нове. То је нека стаја, која нема ни собе ни оџака, а није ни савардак. Она сада живи у најтежим условима од свих Осречана. Зато у Љутој проводи само од пролећа до јесени, а преко зиме живи код једне од кћери. Исто тако, у веома лошем стању су и куће Маре Алексине Милошевић, која је покривена шиндом (даском) 1960. године и сада готово нема крова, кућа Божа Лучића, која је, у једном дијелу, покривена камионском церадом и кућа Данила Лучића. У њима је и ризично и тешко становати.

Сада су најстарије куће у Осрецима:
1. пок. Блажа Јовановића,
2. Верице Милошевић,
3. пок. Зарије Милошевића и
4. Мијојке Милошевић.

Електрификација села Осредака

Многи Осречани су проживјели свој вијек, а нијесу знали шта је то електрична енергија, као и многи други становници Црне Горе. Цетиње спада у мали број градова у Југославији,

који су доста рано добили електрично осветљење. То је било око 1910. године, само неколико деценија пошто су Едисон и Никола Тесла, Србин из Лике, измислили наизменичну струју. Тада су пронађени радио-апарати и други уређаји, који су радили помоћу електрике, а служили су људима за задовољење њихових животних потреба.

Становници у нашим крајевима су користили примитивна средства за осветљење својих кућа, у којима су живјели. Најдуже су користили само свјетлост са огњишта у кући и од запаљеног луча (сувог боровог дрвета), а много касније почели су набављати лампе (свит) или фењер са петролеумом (гасом) као горивом. За вријеме ратова, када се гас није могао куповати, за осветљење је, највише, коришћен лој, стављен у неку плитку посуду, а горио је и свијетлио помоћу малог фитиља од памука. То је, заиста, било и примитивно и неефикасно, јер се од такве свјетиљке нијесу ни чељад добро распознавала. Прво електрично осветљење, у долини Мораче, уведено је 1944. године, када је у Манастиру боравио Други ударни корупус НОВ Југославије. Централу-поточару инсталирао је, код воденице на Врелу, Миле Даниловић из Ђуђевине и њом руковао и краће вријеме послије ослобођења. Тада је био освијетљен Манастир, гдје је била смјештена болница са већим бројем рањеника.

Међутим, дуго послије рата, све до 1957. године, није било услова да се сеоска насеља у долини Мораче електрифицирају, јер су села и куће веома удаљена и неприступачна. Далековод од Колашина до Манастира Мораче изграђен је тек 1957. године, када је Инжињериска јединица ЈНА поставила свој логор на Пилопаћу, да би градила пут Титоград-Колашин-Мојковац-Бијело Поље. Одмах иза тога нека села, као Ђуђевина, Баре и Вочје су увела електрично осветљење у своје куће.

Осречани су (али не и Љућани) почетком 1970. године почели са акцијом за увођење струје. Но, ни то није ишло лако. Одмах су се појавили људи из села, који нијесу били расположени за то. Неки су говорили да је то скупо, да немају пара за увођење инсталације у кућу, други да је то велики посао итд. Ипак су се договорили да се почне рад. Само је један домаћин остао незаинтересован.

Сељаци су сами копали рупе, довлачили стубове и развлачили жицу, а Електродистрибуција је радила стручни дио посла. Стубови су сјечени у храстовим шумама у Водицама, у Гајевима и изнад Оструžња. Најтежи посао је био да се ти стубови довуку људском снагом до мјеста постављања, пошто је пао снијег, који се брзо смрзао. Нијесу се могле користити ни машине ни запрежна стока. Само људи. Радило се читаве године, и то доста сложно. Закриљани су своју линију водили сами са Пилопаћа, али се брзо показало да су погријешили, јер их је било мало, а посао велики. Радила су сва домаћинства, а она која нијесу могла радити, уплатила су новац. Радови су завршени 29. новембра 1970. године (Дан Републике). Међу најактивнијим организаторима ове акције био је Реља Машковић.

Одмах су домаћинства почела са куповином електричних апарате: радио-апарате, телевизоре, електричне шпорете, пегле, фрижидере, замрзиваче, а нека и бојлере за купатила. Сада има и машина за прање веша. Сви су, а нарочито жене, осјетили благодети, које омогућава елелктрична енергија, да би живот на селу био богатији и лакши.

Та електрична мрежа радила је доста добро око 15 година, а тада су стубови почели да труну и да се, под теретом снијега и јачих вјетрова, руше, што је доводило до прекида струје у читавом селу. Зато је 1987. године покренута акција за реконструкцију електричне мреже у селу. Електродистрибуција је обезбиједила потребан број инпрегнираних стубова и други електроматеријал, а домаћинства су прихватила обавезу да стубове развуку, ископају рупе и развуку жицу. Стубови су обезбијеђени тек крајем новембра, па су по селу развлачени и камионима и људском снагом, по врло хладном времену. Ипак, рад је завршен до сљедећег љета, па сада село има квалитетну електричну мрежу. Тада је Електродистрибуција из Колашина, чији је директор био Мирослав Шуковић изградила нову, модерну трафо-станицу на Броду, преко које се елктричном енергијом напајају сва села у Ровцима, Доњој и Горњој Морачи.

Љуђани су много касније почели радити на овом послу. Укључили су се у рад на изградњи далековода од Вочја према Драговића Пољу са Горњоморачанима тек 1981. године. То је био велики посао, с обзиром на удаљеност, велику количину материјала и врло тежак и неприступачан терен уз долину

Мораче (Бијеле стијене, Шуме рашачке итд.). Рад је трајао око двије године, па сада све куће имају струју. Сви су се брзо на њу навикли, па сада, ако се деси квар, одмах се љуте и псују, као да су са струјом рођени.

Изградња путева

И поред великог привредног развоја Југославије и Црне Горе и значајног пораста општег стандарда народа, па и Осречана, Осречани су дуго послије рата користили оне путине које су постојале од давнина. Дошло је вријеме да и они почну са градњом колског пута кроз село.

Акција је почела на Збору бирача 22. маја 1971. године, на којем се већина домаћинстава изјаснила да је заинтересована за изградњу пута од Дебелог Луга до Гробља, али је било и отпора. Тако је било предлога да се не дира оно "што су наши старинци урадили", или да се "изградња пута почне од Коњева" (што је било немогуће, јер до Коњева нема пута којим би пришле грађевинске машине), нашта су шаљивџије одговарале да се тражи хеликоптер од Никсона за пренос булдожера у Коњеве. Ипак, договорено је да домаћинства уплате по 20.000 динара, као симболично учешће. То је одговарало вриједности садашњих 50 динара.

Скупштина општине Колашин и три радне организације: "Велетрговина", Шумско газдинство и Импрегнација дрвета, одобриле су средства за плаћање рада булдожера за 9 дана. Обећана средства уплатило је 41 домаћинство, а 21 домаћинство није извршило ову своју обавезу. Средства је уплатило и 24 Осречана, који су живјели ван Осредака, као и Лакић Симоновић, Вуко Радовић и Душан Ковијанић, који нијесу имали ову обавезу. На позив се нијесу одазвали ни 18 Осречана, који не живе у Осрецима. Укупно је уплаћено 1.575.000 динара. За 10 дана рада булдожера, наднице, храну, бетонске цијеви и друго утрошено је 1.516.585 динара. Изградњом пута руководио је Режијски одбор, у саставу: Ананије Симоновић, Војимир Јовановић и Веко Машковић, који је, по завршеном раду, поднио писмени извјештај и доставио га свим домаћинствима. Рад је почео 8. марта 1972. године са

Јадранског пута у Дебелом лугу и за 10 дана стигло се до Закриља у дужини од 3.500 м. Булдожериста је био Илија Влаховић из Колашина, који је вјешто и поштено радио.

Од 1972. до 1976. године вршене су припреме за наставак изградње пута од Закриља до Крушевља и од Гробља до Њивица и Дурјачког Врта.

Пошто није било довољно сагласности и слоге о заједничком раду, ова два пута су рађена одвојено. За пут од Закриља до Крушевља били су заинтересовани готово сви Закриљани, синови Радоша Главичанина и Симоновићи са Крушевља, који су уплатили 2.150.000 динара, а 15 других Осречана 800.000 динара. Са два власника се нијесмо могли споразумјети да пут пређе преко њиховог имања, па је пут морао проћи поред куће Драгослава Бјелића, великим успоном, неповољним за сваки саобраћај.

Рад је почео 27. маја. Када смо дошли до имовине Ђуке Бјелић, она је одустала од раније погодбе, па није дозволила рад. Онда смо морали ићи старим путем поред куће Драгише Бјелића, који је пристао да идемо дијелом његове њиве у Чаклима за 150.000 динара. Рад је, са краћим прекидима због јачих киша, трајао до 12. јуна 1976. године. Булдожериста је био Лука Влаховић из Роваца. Свакога дана је долазило, просјечно, по 15 комшија, који су донијели 33 литра пића. Наравно, већина је долазила да гледа како се ради. Ипак, интересовање је било велико. Тако је завршен овај дио посла, на наше велико задовољство.

Око изградње пута преко села било је више проблема. Највише се причало о траси пута. Довођени су геометри, давани разни, па и смијешни предлози, јер је главна сметња био пролаз изнад куће Гајовића и имовином Вида Јовановића на Пасти. Било је љутње, пријетње, молбе, али се споро напредовало. Изабрани одбор за изградњу овога пута, у саставу: Блажо Јовановић, Радисав Машковић и Манојле Стевановић, није могао постићи задовољавајуће решење, па је поднио оставку. У нови одбор су изабрани: Боривоје Рнковић, Радисав Машковић и Миливоје Јовановић.

Нови Режијски одбор је покушао да пут проведе преко Равнога до извора Вулевића, али власници нијесу дозволили да пут прође преко њихове имовине, јер нијесу били заинтересовани да се пут гради даље од Школе. Тада је Одбор

одустао од изградње овога пута, с обзиром да је 1972. године пут доведен до имовине Драгослава Бјелића.

Одбор се сусрео са проблемом и приликом проласка пута преко Бињеге, али се ствар ријешила уз сагласност Ковиљке Ђурове Машковић, с тим да се пут изнад њихове куће уради ручно, да се озидају потпорни зидови итд, што је прихваћено (зид је озидан тек 5. маја 1991. године). Ипак је булдожер прошао изнад куће, а није се ништа рђаво десило, као што су неки предвиђали.

Послије је дошла на ред Паст. И око тога је било много приче, свађе, љутње, па је, на крају, дошао Суд и пресудио да се оштета плати 500.000 динара, што је и учињено. Остали власници, а међу њима и четири удовице, нијесу правили никакве сметње у вези са оштетом, иако је било наговарања да ове власнице не дозволе градњу "јер ће им упропастити имања". Рад је почео у јесен 1976. године, а мајстор је био Лука Влаховић. Први ауто који је дошао у Оструж̌ње био је "фића" Миливоја Јовановића. Одмах иза тога и Чедислав Стевановић је почео да врши припреме за изградњу пута од Гробља до Рупа. Ни овдје власник није дозволио да пут иде преко Корањских лазина према Преслу, јер би имао велику штету. Нијесу помогле ни молбе ни понуда да се штета плати. Око тога је било много приче, коментара и љутње. Тада је Чедислав одлучио да пут гради преко Дугачке лазине и Локвине, па уз Вељу Њиву. За тај пут је био заинтересован и Данило Лучић и Милосав Машковић, па су радили заједно. Сваке године на овај пут се рушило много материјала из брда Пресло, па се њиме није могло увијек пролазити. Утрошена су велика средства за често чишћење пута. Са Локвина је касније изграђен пут поред Росовог Лаза до Црнина.

Године 1977. је поново дошло до проблема на путу уз Закриље, пошто је дио пута поред куће Драгослављеве био неупотребљив због великог успона. Зато је урађена нова кривина и дио пута ранијим сеоским путем у дужини од 50-60 метара. Тада је дошло до љутње и свађе, долазио је и суд, али се и то некако завршило.

Пут је 1976. године доведен и до Дома на Ђурђевини, а касније до Ковачевца и до Офсишта. Касније је пут грађен од Закриља до Рожаца, из Црног потока до куће Вукала Јовановића, од Виноградине до Радошевог Трапа, од

Виноградине до куће Спасоја Машковића и од Поредица до куће Миличка Јовановића. Сада укупна дужина пута у Осрецима износи око 17 километара. Пута нема до кућа Тихомира, Војимира и Светомира Јовановића и до пет кућа у Раванцима, углавном, зато што се нијесу могли сложити куда пут треба радити. Пута нема ни до кућа Веселина, Анђелије и пок. Блажа Јовановића и пок. Луције Јовановић, због великог успона и неподесног терена.

Почетком 1991. године започета је нова акција за асфалитрање пута од Дебелог Луга до Биљеге у држини од 2.140 метара и за чишћење читавог пута кроз село. Изабран је нови одбор: Ананије Симоновић, Момчило Машковић, Јакша Машковић, Будо Симоновић и Драган Главичанин, који ће се бринути о радовима. Одлучено је да сви запошљени Осречани уплате трећину једномјесечних примања. Већина се одазвала позиву, а организоване су 2-3 масовне радне акције на расијецању шуме, на зидању зидова на Биљези и за насипање. Добијена су и значајна средства од Министарства за пољопривреду, односно од министра Абрамовића, са којима су се могли започети сви радови за припрему пута за асфалтирање. Због инфалције, која је убрзо наступила, сада је тешко изразити колико је средстава сакупљено и колико је за које врсте радова утрошено, иако Одбор о томе има све податке. У току 1991. и 1992. године обављени су сви предвиђени радови, почев од чишћења и проширења читавог пута, насипања, ваљања, ископа канала, зидања потпорних зидова, изливања бетонских ивичњака до постављања 17 бетонских пропуста. То су радиле велике машине Војне поште из Титограда, специјализоване за ове послове. Међутим, то је трајало веома дуго, јер су, већ тада почеле опште тешкоће, које су захватиле и Црну Гору. У 1992. години три пута је пут припремљен за стављање асфалта, али се увијек испријечила нека сметња. Дато је више чврстих обећања од најодговорнијих људи из Колашина и из Републичког фонда за путеве, али су сви изневјерили.

Крајем октобра 1992. године дошло је до незапамћених поплава (18.10.1992.) које су много оштетиле и осредачки пут као и много путева у Црној Гори, па и неке асфалтиране. Од поплаве пут је затрпан наносима земље, камена и блата, а више пропуста је затворено. Програмом јавних радова за 1995. годину

обухваћен је и овај пут, али ништа није урађено. Нестао је битумен, санкције трају, али неки путеви ближе градовима имају предност. Не зна се када ће се нешто урадити у том смислу.

Иначе, у свим овим радовима Осречани нијесу показали много спремности и разумијевања за заједнички рад. Често се дешавало да, за вријеме радова на путу, за неколико дана нико од сељака не дође ни да види, а камо ли да нешто помогне, како радови напредују, треба ли нека помоћ, јесу ли радници гладни или жедни итд. Радници са стране су се чудили томе и питали да ли неко живи у овом селу, је ли ово приватни пут Одбора итд, пошто по више дана нијесу никога видјели.

На другој страни било је више породица, које су уложиле доста и рада и пара и хране приликом рада на путу. Веома су биле гостопримне породице, поред чијих се кућа радило: Ковиљка и Веко Машковићи, Драгослав Бјелић, Боривоје Рнковић, Манојле Стевановић, Чедислав Стевановић, Симоновићи, Вукале Јовановић, Рајко Главичанин и други. Нарочито је много труда уложио, радећи на машинама, као радник Војне поште, Ратко Машковић.

И Љућани су каснили са изградњом пута. На иницијативу Вукмана Машковића, а уз помоћ Рајка Радосављевића из Колашина, генерал ЈНА Данило Јауковић, тадашњи командант Титоградског војног подручја, одобрио је 1976. године метални мост, који је монтирао на Морачи испод Липоравни. Јауковић је тада дао и мостове који су монтирани на ријеци Морачи у Муђуријечју према Церовици, Лијешњу и Вељему Дубокоме, на Лединцима према Пожњи и у Драговића Пољу према Старчу, Бајићима и Љевиштима.

Организатори рада на путу уз Љуту били су: Комнен Машковић, Лука Миошевић, Вукота Машковић, Радован Букилић и други. Најприје су изградили пут, по доста тешком терену, поред Врела и уз Дуго Село до Грабинскога потока, па лијево преко Ламућака, Ћелишта и Лединака до куће Букилића у Горњој Љутој. Касније су пут направили Комнен до његове куће, Жарко Јовановић до Липоравни, Лука Милошевић до Старога Села, а заједнички су радили дио пута од Грабинскога потока до Јаблана.

И у Љутој је било тешкоћа са неким власницима имовине, који су правили сметње приликом градње, али се и то некако завршило. Остао је само засеок Топли Потог без пута, а у

Његалице је пут доведен са пута Миоска-Драговић Поље, са мостом на Морачи. То су организовали синови Мила Јовановића и Бранко Букилић.

Изградњом пута у Осрецима и у Љутој живот се много измијенио на боље, јер су се људи ослободили оних уских и стрмих стаза и путина, обраслих трњем, шикарама и крупном шумом. Сада су добили могућност за превоз разног материјала за своје потребе моторним возилима, која се вјековима нијесу могла ни замислити да ће доћи под Вратло, под Једину букву, у Горњу Љуту, у Студенички Поток. Сада много мање и пјешаче, с обзиром да је у село, у периоду од 1972. до 1990. године, готово сваке недјеље, долазило и по 50 путничких аутомобила.

Овај мој рад се завршава почетком 1996. године, тако да касније догађаје у Осрецима нијесам обухватио. Ипак, осјећам потребу да, на крају поглавља, које се односи на изградњу пута кроз Осретке, запишем и догађаје у вези изградње пута од Осредака до планине Ропушнице, од Крша до Букове Равни, од Чомовић Лазине до Црнога потока, од Премацког брда до Црквине и од Црквине до Старога Села у Горњој Љутој током 1996. и 1997. године.

У прољеће 1996. године група млађих људи из Осредака покренула је акцију за изградњу пута од Криоча до Ропушнице. Образован је одбор за изградњу у саставу: Вуксан Симоновић, Славенко Јовановић, Драган Стевановић, Будо Симоновић, Спасоје Машковић, Јакша Машковић, Новица Машковић, Митар Машковић, Милија-Пујо Милошевић, Милика М. Јовановић, Милинко Лучић, Радомир Стевановић, Рајко Стевановић, Драган Главичанин, Љубислав Бјелић, Милан Стевановић, Рашко Машковић, Мило Лучић и Миливоје Јовановић. Одбор је закључио да затражи од свих Осречана, који су заинтересовани за изградњу овога пута, да уплате по 100 њемачких марака. Одмах је почела расправа о траси пута: једни су размишљали да се пут гради уз Вратло-Врањач крш-Пољане-Ропушница, други су говорили да је бољи правац Криоче-Крушевље-Крши-Сикови-Ропушница, а трећи су се залагали за правац Остружње-Подлазачје-Једина буква-Сикови-Ропушница. Ангажован је инжињер Раде Црногорац из ГП "Црна Гора из Никшића, који је трасирао пут до Пољана. Затим је ангажован инжињер Милош Ракочевић из Подгорице, који је обишао оба преостала правца и предложио правац Криоче-Крушевље-

Крши-Сикови-Ропушница, што је Одбор једногласно прихватио као коначну варијанту. Обезбијеђен је булдожер марке "Камаца", власништво ГП "Црна Гора", чији је директор Веселин Кљајић из Рашка, помогао изградњу овога пута. Свакако да није имао жељу и вољу да помогне својим школским друговима и пријатељима, вјероватно би ова акција остала за неко друго вријеме. Веселин Кљајић је, све што је обећао Одбору за изградњу пута, испунио. Машином је руковао искусни мајстор Миљан Дрекаловић, родом из села Васиљевићи-Жупа Никшићка.

Ми искуснији и старији смо с почетка били резервисани према овој акцији, имајући у виду, у првом реду, тешкоће које ће се појавити у изградњи, с обзиром на конфигурацију терена, дубоке потоке, клизаве и камените дионице, велику висинску разлику итд., али смо, међу првима уплатили припадајући износ средстава и касније учествовали у раду.

Мајстор и трасер су смјештени у кућу Влајка Симоновића на Крушевљу. Рад је почео 29. августа 1996. године. Првих два-три дана рада долазило је и по 10-15 сељана да помогну или да виде како се ради. Нарочито је било тешко пут пробити изнад Крушевља, јер се на траси појавило много камена, од којега је пријетила опасност да се оштете имања Милића и Влајка Симоновића, а нарочито је пријетила опасност Влајковој кући. Зато су се морале сјећи велике букве, које су намјештане тако да се иза њихових стабала заустави то огромно камење и земља. Тако је рађено и у Возницима, да камење не би отишло низ Пода и Крушевље. Вријеме није било наклоњено оваквом раду. Готово свакодневно је падала јака киша, па је рад више пута прекидан по неколико дана, па опет настављан. Испред машине је требало посјећи на стотине дебелих букових стабала старих и по неколико вјекова, па су ангажовани мајстори са моторним шегама: Миодраг Јовановић, Веселин и Драган Главичани, а касније Јакша Машковић и Лабуд Главичанин и др. Рачуна се да је посјечено око 1.200 таквих букава.

Због рђавог времена, рад се прилично одужио, па су тако прекорачене све прогнозе о року завршетка пута. Нарочито се споро напредовало преко Сикова, јер је минирањем требало пробити много великих стијена и пећина, које су се нашле на траси. Тако се дошло до Јасеновог дола, тек 14. октобра.

Тада се догодила несрећа, која је ожалостила све Осречане, а и многе друге људе који су за њу чули. Пошто је преко дана падала јака киша, одлучено је да се рад прекине и да мајстор Дрекаловић пође кући, на два-три дана, док се вријеме побољша. Као и неколико пута раније, кући га је возио Спасоје Машковић, својом "Тојотом". Те ноћи, у колима су са њима били и Рајко Стевановић и Пујо Милошевић. Кад су били према кућама Божовића у Пиперима, слетјели су у набујалу Морачу. Пујо је испао из аутомобила и утопио се, а Миљан је нађен мртав у колима. Спасоје и Рајко су се под веома тешким околностима, извукли из аута и препливали на обалу. Ноћ су, уз велике напоре, провели поред саме обале, да би тек ујутро изишли на магистралу. Пујо и Миљан су изнесени из кањона истога дана око 10,00 сати. Пујо је сахрањен 16. октобра у Осрецима уз присуство великог броја и Осречана и људи из других крајева, које је Пујова смрт искрено ожалостила, јер је био млад и цијењен човјек. Миљан Дрекаловић је сахрањен 17. октобра у родном селу, а сахрани је присуствовало и 36 Осречана. Лелекање Вучића Јовановића и опроштајни говор Буда Симоновића су до суза потресли све присутне Никшићане. Миљанова породица је храбро поднијела његову смрт и искрено захвалила Осречанима на показаној пажњи.

Будо Симоновић је у свом опроштајном говору, поред осталог, рекао:

"Вјерујем да се од прекјуче, од када је прострујала страшна вијест о трагедији у кањону Платије да су таласи ледене Мораче прогутали Миљана Дрекаловића и Милију Милошевића, веселе једино црногорске гудуре и сломоврати, јер више нема једног храброг горолома, који је, безмало, тридесет година крчио путеве у беспућима и отварао прозоре у свијет, тамо гдје су вјековима царовале дивокозе и, не без ризика, пролазила само дивљач. Судбина је, ево, како то она само зна и умије, удесила да човјек који је три деценије правио путеве, заврши на путу и то тамо гдје се не гине, тамо гдје би, чини се, ваљало потражити спас, гдје се без икаквог ризика може проћи.

Откад постоји морачко село Осреци никада један подухват није наишао на толико одушевљења и свеопште подршке, не само Осречана и оних који су на неки начин везани за овај крај, као љетошња одлука да прокрчимо пут до планине Ропушнице и остваримо вјековни сан наших предака. За дивно чудо, ни

једна врата на која смо закуцали за помоћ, нијесу остала неотворена, а најшире од свих врата је отворило никшићко предузеће "Црна Гора". Људи овог познатог градитеља путева, посебно директор Веско Кљајић, без двоумљења су нам притекли у помоћ и обезбиједили моћну машину, која такав подухват може остварити.

А кад је претпоследњег августовског дана у Морачу стигао булдожер Предузећа "Црна Гора", пред њим је стигао и глас о човјеку који рукује и управља том моћном јапанском грдосијом. То је, веле, онај Жупљанин, Миљан Дрекаловић, који је прокрчио пут уз Вијенац Церовички у Ровцима, који зна гдје је Трмање, Лијешње и Вељe Дубоко, гдје је Рашко и Кођача, гдје је Капетаново језеро, пред којим су дрхтала брда и недоходи Пиве и Дробњака, који је ломио љути крш од Бањана до Катунске Нахије, који је стизао од мора до Дурмитора и путеве проламао тамо гдје их никада није било, нити је икада ико заумио да их може бити.

А, да нам нијесу довољно казали, да нам нијесу у потпуности представили овог мајстора свог посла, прије свега да нам га нијесу представили као човјека, увјерили смо се за само један дан. Јер само један дан је био довољан да се увјеримо како се у том мирном, доброћудном човјеку који као оловку око прста, окреће моћну машину и тако немилосрдно пролама тврђу, крије једна племенита душа, крије човјек великог и отвореног срца, човјек који воли да чини добро, човјек за којег не постоји немогуће, који не признаје препреке.

Кад би се нама учинило да се даље не може, кад би нас дочикале непремостиве провалије и указала се тврђа и литице, он нас је храбрио и зборио: "Вала нећемо стати, него ћемо га пробити, да ћемо зубима...".

И никад грке и опоре ријечи не би. Да се макар једном ико од нас на њега наљути, данас би нам, чини се било бар мало лакше.На њега и све нас се једино љутило небо које је од првог дана, такорећи покушавало да нас омете, да нас заустави. Киша би нас зауставила за дан или два, тек толико да предахнемо и прикупимо снагу, да Миљан, брижни родитељ, тркне до Никшића и обиђе породицу и опет даље. Он је био тај који нас је покретао и пожуривао, чим би киша бар на сат стала, и у мутним облацима се указало парче ведрине. Чим би чуо

ведрију прогнозу, он окрене телефон Спасоја Машковића: ”Оћемо ли Спале, болан, да грабимо, остасмо за бруку”.

.....
.....

”Драги Миљане, да је било среће и како смо планирали, јуче би смо славили велики успјех на Ропушници, јуче би, можда, Милији, Спасоју и Рајку, заравњавао мјеста за викендице, како си им обећао. Милију смо, на жалост, јуче настанили у вјечној кући, а и ти си, ево, пожурио на пут без повратка, пожурио у загрљај брату и оставио толико још непрокрчених и неизграђених путева. Ми немамо и не умијемо наћи праве ријечи утјехе твојој породици. Можда ће им бити утјеха, можда ће схватити колико нас је све погодила и за вјечност ожалостила твоја смрт, ако им кажем, да Милијина мајка, браћа и сестре јуче нијесу тужели њега, него тебе, да се Рајкова мајка, иако је скоро већ изгубила једног сина, није порадовала и добродошлицом дочекала Рајка, кад се из Мораче, као из гроба, вратио без тебе и Милије”.

Поводом четрдесет дана од Миљанове и Пујове погибије Осречани су у ”Побједи”, објавили овај текст: ”Ни четрдестице, ни годишњице, ни вријеме бесконачно, не могу избрисати нашу тугу за Милијом-Пујом Милошевићем и Миљаном Дрекаловићем. Милија и Миљан, или Миљан и Милија. И имена вам све зборе. Одосте, а нама остаде дилема: понос или бол, пркос или туга. Ви би сте, знамо, оно прво, нас притиска и тишти оно друго. Морамо, како би сте ви достојанствено, пркосно, стојички. Вама за славу, нама за живот, који се не да зауставити. Нек брекћу машине, нек одјекују мине, а ехо вашег оптимизма и одушевљења послом који смо радили, проломиће брда непроломљена. Стиснућемо срце и испунити вашу жељу-нећемо стати. За успомену и сјећање на вас, за понос ваших породица, за вјечиту захвалност нашу и аманет потомству. А, колика је наша туга-то остављамо самоћи”.

Одбор је, послије ове несреће, размишљао да дефинитивно дигне руке од даље изградње пута, али је ипак једногласно одлучено да се испуни жеља и Милијина и Миљанова и да се изградња настави.

Са тугом и сјетом изградња пута према Ропушници, у укупној дужини од 6.800 метара настављена је 23. августа 1997. године. Машину марке ”Камаца”, опет је дао Веско Кљајић из

Грађевинског предузећа "Црна Гора" из Никшића, а мајстор је био Драгиш Рабреновић, родом од Пљеваља, а поријеклом из Пољске Бистрице. Већ 27. августа пут је пробијен до Катуништа, у Ропушници (са крацима према Коритима и Пољанама) и изишао теренски аутомобил "ГАЗ" Електродистрибуције са возачем Драганом Главичанином.

Како је на почетку договорено, послије 2-3 дана, 29. августа, почела је изградња пута са Крша низ Гнојишта, према Буковој Равни у дужини од 3.500 метара. Послије већих напора и тешкоћа, због неприступачног и каменитог терена, рад је завршен 12. септембра. Све је рађено као и приликом рада на путу према Ропушници. На изградњи овога дијела пута, почев од расијецања шуме, до завршетка на Буковој Равни највиши терет су поднијели: Драган Главичанин, Владета Симоновић, Рашко Машковић, Вељко Стевановић, Новак Лучић, Драган Стевановић, Радмило Машковић, Миладин-Мићо Стевановић и Миљан Рнковић. По дан-два радили су и други млађи људи из Оструж ња.

Тринаестог септембра почело је пробијање пута од Чомовић лазине, преко Поткриљача до Црнога потока, у дужини од 1.100 метара, који је завршен 17. септембра 1997. године. Ово је урађено захваљујући разумијевању Рајка Главичанина и његове супруге Миле.

Мајстор је и ове године, осим двије ноћи, спавао у кући Влајка Симоновића, гдје му је спремана и храна. Два-три оброка су му спремиле и планинке у Ропушници.

Нови пут, рађен 1996. и 1997. године дуг је:

1. Криоче- Катуништа: 6.800
2. Крши -Букова Раван: 3.500 м
3. Чомовић лазина-Црни поток: 1.100 м. или укупно 11.400 метара.

Сада је пут од Јадранског пута у Дебелом лугу до Ропушнице дуг 11.800 метара.

За изградњу новога пута утрошено је: 20.000 литара нафте, 500 кг експлозива, 10.441 ДЕМ прикупљених од Осречана и 1.620 ДЕМ прикупљених од људи ван Осредака. Утрошено је и 33.050 динара прикупљених од 15 приватних и друштвених фирми. Готово сви људи који су долазили да обиђу радове доносили су здравице.

У раду су се нарочито ангажовали чланови одбора Будо Симоновић, Рашко Машковић, Рајко Стевановић, Спасоје Машковић, Драган Главичанин, Драган Стевановић и предсједник Одбора Вуксан Симоновић, који је готово читави материјал (гориво, уље, експлозив и друго) на вријеме обезбјеђивао и транспортовао према Осрецима. Извјесну количину горива обезбиједио је и Славенко Јовановић у Колашину. Врло често је долазио, иако је био на послу и Милија-Пујо Милошевић, који је стално говорио да ће у Ропушници градити колибу. Долазили су и остали људи, млађи и старији, из читавог села, па и из Љуте, увијек са флашом пића. Изградњи пута су се нарочито радовале планинке из Ропушнице, па су и оне чашћавале раднике својим производима. У томе су учествовали и Весељко Радоњић и радници "Починка". Највише напора око спремања хране имала је Спасмила Владетина Симоновић, која је за 70 радних дана спремила преко 600 оброка за мајсторе и раднике, а Владета се бринуо о набавци хране и другим пословима и готово сваки дан провео уз мајстора на путу.

Осречани дугују захвалност свима који су помогли изградњу овога пута, а прије свих Веселину Кљајићу, директору Грађевинског предузећа "Црна Гора" Никшић, затим Веселину Перовићу, директору Водовода - Подгорица, Владу Вујовићу, директору Комуналног предузећа - Подгорица, Божидару Вујошевићу, директору Стамбеног предузећа - Подгорица, Радивоју Рашовићу, министру пољопривреде у Влади Црне Горе, Павлу Новаковићу, из Секретаријата за народну одбрану и Луки Меденици, директору СКИ Центра "Бјеласица" - Колашин.

Лијепо сада изгледа Ропушница, кад се погледа из Тали, испресијецана широким аутомобилским путем уздуж и попријеко. Већ од првог дана путем су кренули трактори и аутомобили. Шта би сада рекли стари Осречани, који нијесу могли ни замислити да ће некада до ове лијепе осредачке планине неко изградити аутомобилски пут и да ће се, из Осредака до планинских колиба, моћи доћи за мање од 30 минута, да ће се сијено и разни други терети из Ропушнице моћи превозити тракторима и камионима и тако престати напори и муке, зној и патње, које су вјековима улагане и трпљене, преносећи тај огромним терет, више на леђима него на коњима

беспућем низ Пољане и Вратло и преко Сикова и низ Обратни бријег.

Благодети пута су први искористили планинари из Никшића, Колашина и Подгорице са возачем Миодрагом Драговим Букилићем, који су 6. септембра 1997. изишли колима на Ропушницу и одатле се попели на Руду Главицу (2.020 м) на Талима и поставили планинарску кутију са евиденционом књигом, у коју ће се уписивати љубитељи планина. Ову кутију, иначе прву у нашем крају, поставили су: Станко Вујичић, Васко Савићевић, Урош Ераковић, Миодраг Букилић, Мијо Ковачевић, Брано Перовић, Данијел Винцек, Миливоје Јовановић и Ананије Симоновић.

У јесен 1996. године Равањчани и Оструњани су покренули акцију за изградњу пута од Премацког брда преко Подравања, уз Јељење брдо на Садове, преко Раванаца и Оструњa до Црквине у дужини од 4.200 м. Пут је трасирао инжињер Милош Ракочевић. У одбору за изградњу пута су били Милинко Лучић, Миомир Лучић, Милорад Рнковић, Винко Машковић и Владо Јовановић. Одбор је, у заједници са саинтересованим за изградњу пута, одлучио да сви запошљени уплате по 100 њемачких марака, да се тражи учешће приватних и друштвених фирми у обезбјеђењу нафте, експлозива и плаћању машине. Булдожер је власништво грађевинског предужећа "Горица" из Подгорице, а руководац Рајко Кујовић из Мијоске. Рад је почео 17. јануара 1997. године, а завршен 20. маја, са краћим или дужим прекидима због неповољног времена, или тешкоћа у набавци нафте или експлозива.

Средства је уплатило 24 учесника из Оструњa и Раванаца у износу од 2.450 марака и 300 динара, а помоћ је дало још шест домаћинстава из Осредака у износу од 250 марака и 1.500 динара. Седам фирми су платиле рад машине у трајању од 104 радна сата и уплатиле 41.500 динара. На изградњи пута је утрошено око 495 надница. Највише надница су имали: Новак Лучић-70, Дејан Радоњић-60, Миомир Лучић-36, Владо Јовановић-32. Утрошено је око 3.000 л нафте и 300 кг. експлозива.

Радове на путу су обилазиле и бројне комшије из Осредака и из Љуте. Њих 55 донијели су 73 л разног пића и 14 гајби пива. Нафту је од Јадранског пута до машине, углавном, превозио Влатко Машковић. Храна за мајстора је обезбјеђивана код

сељака, а највише се мајстор хранио и спавао код Новака Лучића и Миличка Јовановића. Радило се доста сложно и према могућностима сваког појединца. Знатну помоћ у прикупљању средстава од фирми пружили су Благоје и Милинко Лучићи и Милика М. Јовановић, а експлозив је обезбјеђивао Милорад Рнковић.

У јесен 1997. године, након завршетка изградње пута ка Ропушници, да би остварили давнашњу жељу пок. Луке Милошевића, његови синови Миодраг и Душко су покренули акцију за изградњу пута од Црквине (у Остружњу) преко Коњева и Закучнице до Старога Села у Горњој Љутој, у дужини од око 4.000 метара. За изградњу овога пута били су заинтересовани сви Горњољућани, па и остали Осречани. Рад је почео Драгиша Рабреновић 8. октобра, са машином ГП "Црна Гора" из Никшића. Радило се, са прекидима, 59 дана и утрошено око 250 радних сати. Остало је непробијено око 400 метара, због квара на машини. Уложен је велики рад на тешко приступачном и каменитом терену изнад Челине и Обода. Утрошено је око 6.000 ДЕМ, 5.000 литара нафте и 300 кг експлозива. Сељаци су уплатили 2.800 ДЕМ, а разлику су обизбиједили Душко и Миодраг Милошевићи. У раду су се највише истакли, поред Душка и Миодрага и Миљан и Здравко Букилићи, а велику помоћ је дао Новак Лучић, као искусни минерски радник. Нафту су обезбиједили Славенко Јовановић и Милета Булатовић, предсједник општине Колашин, а експлозив Периша Марковић, од Жељезаре и Рудника боксита из Никшића. Храну за мајстора су обезбјеђивали браћа Милошевићи и њихова мајка Мања и Миљан и Веселин Букилићи. Значајну помоћ је пружио и Миличко Јовановић, у чијој је кући највише ноћи спавао мајстор Рабреновић. "Кобру" за минање су уступили Министарство одбране Црне Горе и Манојле Стевановић. Велико интересовање за изградњу пута су показали сви Осречани који су стално посјећивали градилиште и чашћавали раднике.

Куће у Осрецима, у којима се не живи стално

Велики број Осречана се животно везао за градове због школовања дјеце, удобнијег и лакшег живота, забаве и

културног уздизања, па су у село долазили врло ријетко, па и љети све мање. Зато има доста добрих, нових и оправљених кућа, у којима се стално не живи, и то:

1. Радосава-Мишка Булатовића на Броду,
2. Батрића Јовановића у Дебелом Лугу,
3. Светомира Јовановића у Равноме,
4. Пок. Луције Јовановић на Пржини,
5. Ратка Машковића на Биљези,
6. Ћетка Главичанина у Равноме,
7. Луке Машковића у Корањој Њиви,
8. Миливоја Машковића на Биљези,
9. Милојице Томића у Корањој Њиви,
10. Мијојке-Мишне Милошевић на Закриљу,
11. Гојка Главичанина на Криочу,
12. Савке Милошевић на Закриљу,
13. Ананија Симоновића у Крушевљу,
14. Пок. Блажа Јовановића у Вртима,
15. Пок. Анђелије Јовановић у Вртима,
16. Веселина Јовановића у Вртима,
17. Вука Јовановића у Вртима,
18. Верице Милошевић у Вртима,
19. Пок. Зарије Милошевића у Вртима,
20. Александра Букилића у Каменој Гори,
21. Зорана Машковића у Каменој Гори,
22. Новице Машковића у Каменој Гори,
23. Марије Стевановић у Рупама,
24. Милосаве Стевановић у Буковој Равни,
25. Јеле Милошевић у Остружњу,
26. Вуке Јовановића у Доњој Љутој,
27. Милана Јовановића у Доњој Љутој,
28. Пок. Вељка Машковића у Доњој Љутој,
29. Уроша Машковића у Доњој Љутој,
30. Пок. Милована Машковића у Доњој Љутој,
31. Вуксана Јовановића у Његалицама,
32. Татомира Јовановића у Његалицама,
33. Пок. Радоша Бјелића у Топлом Потоку,
34. Драга Јовановића у Његалицама,
35. Пок. Љубице Букилић у Горњој Љутој,
36. Мика Милошевића у Старом Селу,
37. Драгомира Букилића у Горњој Љутој,

38. Ратка Букилића у Горњој Љутој,
39. Слободана Букилића у Горњој Љутој,
40. Данила Букилића у Горњој Љутој,
41. Радоја Букилића у Горњој Љутој,
42. Драгутина Букилића у Горњој Љутој,
43. Стојана и Љубомира Јовановића у Његалицама,
44. Момчила Кљајића у Горњој Љутој.

Куће којих сада нема

Сада нема кућа које су постојале 1941. године пошто су неке срушене да би на њиховом мјесту могле бити изграђене нове, друге су пропале због неодржавања, а неке су сагореле:

1. Милије Савићева Бјелића,
2. Видне Миланове Бјелић,
3. Радомира Мијајлова Меденице,
4. Петра Недјељкова Бјелића,
5. Милосаве Кљајић,
6. Радула Савићева Бјелића,
7. Станије Малишине Лучић (савардак),
8. Радисава Недјељкова Булатовића (савардак),
9. Нећељка Булатовића (савардак),
10. Вукосава Богданова Станковића,
11. Стеваније Спасојеве Милошевић,
12. Николе Максимова Милошевића,
13. Милотија Николина Милошевића,
14. Милисава Мишељина Јовановића,
15. Рада Гајова Машковића (савардак),
16. Томе Радошева Бјелића,
17. Јована Томина Бјелића (на Криочу),
18. Милића Јованова Симоновића,
19. Савића Перкова Машковића (у Равноме),
20. Милосава Мијаилова Јовановића,
21. Ђура Милева Главичанина (најстарија кућа у селу),
22. Јанка Милутинова Машковића,
23. Ђукана Бешова Јовановића (савардак),
24. Марка и Мирка Василијева Симоновића,
25. Зарије Ћирова Машковића,
26. Милутина Милосављева Машковића (савардак),
27. Буле Видакове Јовановић (савардак),

28. пок. Вучка Ђуканова Јовановића,
29. Мираша Милисављева Машковића (савардак),
30. Радула Симеунова Милошевића (у Сиришњацима),
31. Милисава Петрова Милошевића (савардак у Г. Љутој),
32. Гране Савине Стевановић,
33. Благоја Сименуова Милошевића,
34. Савића и Стевана Машковића (у Љутој),
35. Рада Гајова Машковића,
36. Мијајла Перкова Јовановића,
37. Васа Нећељкова Машковића,
38. Боја Миланова Јовановића,
39. Радоње и Милије Грујичина Машковића,
40. Машана Радивојева Букилића,
41. Стевана Радивојева Букилића,
42. Јанка Теодорова Машковића,
43. Ђорђија Петрова и Милована Н. Машковића (заједно),
44. Арсенија Радошева Бјелића.

Напуштене су куће:

1. Момчила Машковића у Подравању,
2. Радисава Букилића у Горњој Љутој,
3. Милована Н. Машковића у Љутој,
4. Гојка Главичанина на Криочу.

У селу нема савардака, који су дуго времена служили за затварање стоке, највише коза и оваца, а говеда су затварана у избу. Само у Закриљу постоје два мала савардака Љубислава и Крста Бјелића. Љубислављев служи за смјештај дрва, а Крстов за затварање говеди.

Пошто су у већини старих кућа и избе преуређене за оставе, подруме, а неке и за собе и кухиње, у близини кућа су изграђене појате за говеда, а у поткровљу се држи сијено и друга сточна храна. Појате су, углавном, зидане, са крововима од даске, лима, металних бачава (у којима је био битумен), цријепа итд. Таквих појата у селу има око 60.

У Ропушници нема колиба, које су постојале 1941. године:

1. Мијајла Машковића,
2. Милована Јовановића,
3. Златане Јовановић,

4. Гаја Машковића,
5. Костадина Букилића,
6. Миладина Стевановића.
7. Марка Симоновића
8. Перише Машковића

У Котлима нема колиба које су постојале 1941. године:
1. Радивоја-Рака Букилића,
2. Андрије Милошевића,
3. Марка Симоновића,
4. Ђукана Јовановића;
и савардака:
1. Милована Јовановића,
2. Бошка Јовановића.

Послије рата, у Котлима је имао колибу и Манојле Стевановић, али сада нема ни ње.

Од колиба, које су постојале 1941. године, поправљене су и постоје и сада:

1. Луке Лучића, која је сада Божа Лучића,
2. Васа Машковића, која је сада Лабуда Главичанина
3. Милорада Машковића, која је сада Станке-Ћике Маријанове Машковић.

Сада у Ропушници и у Котлима нема ниједан савардак, од 21 колико их је било 1941. године..

Послије рата у Ропушници је изграђено више нових колиба, али и од њих неке више не постоје, јер је њихов рок трајања веома кратак, поготово кровне конструкције, те ако се на вријеме поново не покрију, долази до њиховог пропадања и рушења.

Нове колибе су градили:
1. Новак Милијин Лучић,
2. Реља Перишин Машковић,
3. Мијат Миладинов Стевановић,
4. Боса Милијина Лучић (сада те колибе нема),
5. Божидар Лукин Лучић,
6. Манојле Радулов Милошевић,
7. Драго Радулов Милошевић,
8. Војимир Бошков Јовановић,

9. Тихомир Бошков Јовановић,
10. Видо Марков Јовановић,
11. Богић Видаков Јовановић,
12. Радуле Дукин Машковић (сада је стара, неупотребљива),
13. Јелка Радулова Машковић,
14. Лука Гајов Машковић (сада је нема),
15. Радисав Мирашев Машковић,
16. Александар Костадинов Букилић,
17. Милић Јованов Симоновић (сада је нема),
18. Ђуро Милев Главичанин (сада је нема),
19. Бранислав Ђуров Главичанин,
20. Вукале Милутинов Јовановић,
21. Данило Марков Лучић,
22. Влајко Марков Симоновић,
23. Драгослав Јованов Бјелић (сада је нема),
24. Велимир Андријин Милошевић (сада је нема)
25. Трипко Андријин Милошевић (сада је нема),
26. Бранко Милутинов Машковић (купио је В. Радоњић),
27. Вукота Вукаличин Радоњић,
28. Лабуд Ђуров Главичанин,
29. Здравко Ђуров Главичанин (купио ливаду Ђукину),
30. Илија Миров Бјелић (купио ливаду Драгише Бјелића, сада је Лабуда Булатовића),
31. Слободан Машанов Букилић,
32. Веко Гајов Машковић (сада је нема),
33. Веко Гајов Машковић.
34. Марко Малишин Лучић (сада је нема).

Из ових података се види да је за 20-30 година послије рата, у Ропушници било преко 40 колиба, у којима се преко љета живјело. Слично је било у Палежу и у Катуну, али о томе нема тачних података.

Осречани у грађанском рату 1991. и 1992. године

По мојем мишљењу, распад СФРЈ почео је на 14. конгресу СКЈ 1989. године, али је убрзан бројним митинзима по Црној Гори, а нарочито онога на Газиместану (на Косову) 28. јуна 1989. године.

Више митинга је одржано и у Црној Гори, а нарочито у Титограду, на којима су грађани, под утицајем вођа "Антибирократске револуције", тражили оставке црногорских руководилаца у органима власти и Партије Црне Горе и Југославије, како би се "побољшао" материјални положај привреде и становника и онемогућило "богаћење појединаца". На тим митинзима су учествовали и бројни Осречани, незадовољни својим материјалним положајем. Треба имати у виду да је у том периоду просјечна плата у Црној Гори износила од 800 до 1.000 марака. Али, давно се рекло: "Ко тражи веће, изгуби и оно из вреће". Почетком 1989. године смијењена су државна и партијска руководства, дошла су нова "млада и паметна", почела је војна мобилизација, Словенија се насилно одвојила од Југославије, почео је рат у Босни и Хрватској, Македонија се одвојила мирним путем и Југославије, оне познате широм свијета, као срећне и богате земље, је нестало. Тада је почео прави грађански, националистички рат: Срби су убијали Муслимане и Хрвате, Хрвати су убијали Србе и Муслимане, а Муслимани Хрвате и Србе. Формиране су паравојне формације: Аркановци, Шешељевци, Бели орлови, Добровољци СПО, Караџићева (четничка) српска војска у "Републици српској", Бабићева српска (Ђујићева четничка) војска у "Српској Крајини" и регуларна ЈНА. Вођене су крваве борбе, све је рушено, паљено, уништавано сво становништво без обзира на узраст, пљачкано све што се могло узети. Нарочито тешке борбе су вођене око Дубровника, Мостара, Сарајева,

Добоја, Вуковара и читавој Босни и Книнској Крајини. Стотине хиљада избјеглица је напуштало своја огњишта, остављајући сва своја материјална добра стечена у доба мирног и срећног заједничког живота од 1945. до 1989. године. У тим борбама је из Црне Горе погинуло око 150, а рањено око 400 младих људи.

Из Осредака је било мобилисано више младих војника: Рашко Машковић, Влатко Машковић, Жељко Машковић, Миљан Симоновић, Мартин Симоновић, Миливоје Јовановић, Анђелко Јовановић, Вељко Стевановић, Будимир Главичанин, Пеко Милошевић, Василије Милошевић, Миодраг-Бато Милошевић, Драгомир Стевановић, Машко Машковић, Веселин-Реља Меденица, Обрен Меденица, Перко Машковић, Раденко Јовановић, Дражен Симоновић, Милош Јовановић, Драган Машковић, Радован Букилић, Драгомир Бјелић и други. Срећом, нико од њих није страдао, осим Анђелка Јовановића, који је тешко рањен.

У читавом томе хаосу створена је мала Југославија од Србије и Црне Горе, али издвојена од свијета, са потпуном привредном и политичком блокадом, због учешћа у сукобима у Босни и Хрватској. У тим сукобима је учествовала и ЈНА, чије су јединице стизале до Баније, да би помогле војсци Милана Мартића, који је замијенио др Милана Бабића. Чак су и неки припадници ЈНА, оне ЈНА која је настављала традиције најславније и морално најчистије Народноослободилачке (партизанске) војске, постали плаћкаши. Како друкчије назвати војника, који из своје јединице украде 2-3 аутомата (један са ултрацрвеним зрацима за ноћно гађање), растави их у дјелове и донесе кући да "шенлучи" по селу, а који коштају по 8.000 марака. Није то само један. Тако су радили на стотине тих "храбрих бораца за Српство". Доносили су они и многе друге ствари, све које нијесу "висиле за небо". Каква је та војска постала?

У таквом хаосу, неки Осречани (од оних који су Други свјетски рат провели у шуми, у пећинама и шталама) су били задовољни "само кад пропаде власт комуниста, а ми ћемо сада довести краља", а заборавили су да су многи од њих, у монархији, били најамници.

Послије свега што се догодило, остварила се она стара изрека:

Ако нећеш брата за брата хоћеш туђина за господара".

Пошто нико није могао остварити своје циљеве, а да се не би истражили прије него их остваре, умијешала се Међународна заједница, чије су чланице још давно у све ово умијешале своје прсте, и присилила сукобљене стране да потпишу "Дејтонски споразум" 21. 11. 1995. године.

Зар може бити вишег понижења од онога које су доживјели Милошевић, Туђман и Изетбеговић у Паризу 14. децембра 1995. године, када им Предсједник Америке Клинтон каже: "Ви сте за све ово криви, немојте живи да се чујете, него ово спроведите". И они, као кукавице, без ријечи потписаше. Шта о томе више треба рећи? Ништа.

Осречани и садашња ситуација

Садашње политичко расположење одраслих Осречана, у већини је најсличнија са опредјељењем њихових предака у Другом свјетском рату.

Оснивањем више странака, послије 1990. године, већи број насљедника бивших противника НОП-а, су једва дочекали да се укључе у Српску радикалну и Народну странку. Народна странка је у свом програму предвидјела повратак монархије, а Српска радикална странка Велику Србију, а обје поништавање резултата развоја и живота за посљедњих педесет година и још много тога.

Челници и активисти ових националистичких странака су у социјалистичком систему остварили многе своје личне циљеве, добили образовање и висока звања, имали су разне функције од секретара Савеза комуниста до посланика и предсједника општина и тако имали пристојан живот и материјална богатства. Почетком новога рата били су ратнички расположени, док су се увјерили да је ратовање узалудно и тешко, па су брзо одустали од таквих циљева.

Међутим, значајан број људи, поготову они који су у радном односу или имају неке положаје, постали су чланови владајуће Демократске партије социјалиста. Са њима су и бивши чланови Савеза комуниста, који мисле да је ДПС исти онај Савез комуниста, само је промијенио име, што нема никаквог основа. Само мали број Осречана, који су прије били чланови СК, није се укључио у ДПС, већ су наставили своје чланство у СК-ПЈ. Ова партија је читаво вријеме новога рата тврдила да је рат пропаст за све народе и да ће узалуд страдати и гинути у међусобним сукобима, а кад се све заврши, мораће наставити заједнички живот као што су заједно живјели педесет година у Социјалистичкој Југославији.

Има Осречана који су чланови и Либералног савеза или Социјал-демократске партије, али је њихов број мали.

На вишестраначким изборима, 20. децембра 1992. године Осречани су (у Осрецима и Љутој) гласали:

За ДПС64 гласа,

За Народну странку44 гласа,

За СК-ПЈ5 гласова,

За све остале странке15 гласова.

Како се приближавао крај рата, тако су и изразити националисти и најактивнији осредачки народњаци почели да се повлаче и да одустају од ранијих екстремних и опасних ставова и иступања. Треба очекивати да ће људи, поготову млађи, брзо схватити да је национализам главни узрочкик свих зала и да се против национализма треба борити свим снагама и средствима.

Без обзира што је и Православна црква, за ових неколико година, била у офанзиви, што се тиче Осречана, може се рећи да се код њих то видније не манифестује. Они који су вјеровали и славили Божић и крсно име то и даље чине, а мало је оних који су сада почели са вјерским обредима у кући или у цркви. Извјесна мода у том погледу је краткотрајна, поготово што је црква много нападна, па нема изгледа да ће писменији и образованији народ лако прихватити црквене догме, које немају ослонца у науци и стварном животу.

Закључак

По завршетку ове хронике закључио сам да је веома тешко написати добру хронику о селу и његовим становницима, о којима нема ни писаних докумената нити других сигурних података. Зато сам свјестан да има мјеста за примједбе и критику, које бих, евентуално, у другом издању исправио.

У току рада користио сам књиге које сам поменуо у уводу, а и неке чланке и изворе мањег обима, али сам настојао да из њих не наводим цитате, већ сам, углавном, користио податке.

Моја запажања и констатације о многим питањима из живота Осречана могу се односити и на становнике других морачких и ровачких села, пошто су им животни услови били

веома слични и заједнички. Три племена у долини Мораче су међусобно повезана на више начина, а највише разним видовима сродства. Одавно је познато да су мајке великог броја добрих и познатих Морачана биле родом из Роваца, а, такође, и мајке више добрих Ровчана биле су родом из Доње Мораче. Према томе, нема великих разлика између припадника ова три племена. Само у нијансама се разликују по говору, јер нагласак код изговора неких ријечи је различит код Горњоморачана, Доњоморачана и Ровчана. У том погледу се осјећа утицај других граничних племена: на Горњоморачане утицај врше Дробњаци и Ускоци, на Ровчане Пипери и Бјелопавлићи, а на Морачане Васојевићи. Али, те разлике су, најчешће, незнатне и тешко их је човјеку са стране примијетити.

Из свега овога што сам написао о Осречанима и њиховом животу, може се довољно видјети и схватити одакле су дошли, како су живјели, каква им је прошлост, какви су били као људи, комшије, рођаци, ратници и радници, али се не може знати каква им је будућност. Осречани, а посебно млади, као и остали народ, морају се забринути како ће нормализовати живот, како ће створити породице и како ће обезбиједити услове да могу пристојно живјети. То могу постићи само радом, с обзиром да су све резерве исцрпљене за посљедњих 4-5 година, када нијесу, готово, ништа ново створили. То неће бити лако, али нема другог излаза. То могу учинити само ондје гдје сада живе, јер повратком у запуштено село, не могу остварити тај циљ. Но, остаје да се надамо у бољи живот у наступајућем времену, што свима искрено желим.

У књизи сам и ја употребљавао веома различите ријечи, које нијесу познате садашњем нараштају, а које, по мом мишљењу, треба сачувати од заборава.

На основу тога мислим да сам хронику о Осрецима и Осречанима написао на посебан, различит начин од многих хроника других села и крајева, па се надам да ће изазвати пажњу и интересовање и Осречана и других читалаца.

Био бих веома задовољан ако сам успио да садашњим Осречанима откријем, до сада, непознате догађаје и личности, који ће та сазнања задржати у памћењу и пренијети их својим потомцима, како би их сачували од заборава.

Шести дио

Опрема кућа

Осредачке куће су, у стара времена,биле веома оскудно намјештене и опремљене. Није било ни кревета, већ је породица спавала заједно на простирци.

Касније су главни дио намјештаја били дрвени кревети, у некој по један, а у већини кућа по два. На њима су спавали најстарији укућани, најчешће брачни другови. Ако на конак дође неки гост, њему је уступан кревет, што се сматрало великом почашћу. Остали чланови породице су спавали на поду, на постељи, која се састојала од штуре (исплетене од сламе) сламарице, простирача, поњаве и јастука, све израђено од вуне. Само у неколико кућа се могло наћи по један или два чаршава и јастучнице од платна.

Преко дана је постељина са пода склањана у неку оставу до слиједеће ноћи. У неким кућама, гдје је била бројнија породица, за спавање су коришћене и по 2-3 клупе, које су увече састављане и служиле као кревет. Ујутру су и, клупе враћане на стално мјесто.

Ево описа осталог намјештаја и опреме:

Кремен и огњило за паљење ватре,
Труд од букове гљиве (труд, мачина),
Пухалица - нека цијев за распиривање ватре,
Ожег - гвоздена лопатица са држачем и куком на крају,
Ватраљ - дрвена лопатица за узгртање жара и пепела,
Мангал или тегар - гвоздена посуда за жар за загријавање собе. Може и сач,
Троножац, сацак, сантрач, за држање мангала,
Машице - гвоздена двокрака алатка за хватање жара,
Метла за брисање куће,
Клупа за сједење, од камена или од дрвета,
Столице за сједење - од дрвета, троношка или столовача (са наслоном), наслоњача (врста фотеље),
Полице од дасака - равице, равови,

Полице од ширих дасака - за карлице са вареником приликом заметања скорупа-кајмака,

Наћве - већа дрвена карлица за мијешење хљеба,

Пријесјек - већи дрвени сандук са преградама за брашно, хлеб, месо, жито, посуђе идр,

Жрвањ - ручни млин за мљевење жита,

Сто - софра - трпеза са кратким ногама. Обично виси о зиду када се са ње не једе,

Сто - тавулин - астал. Око њега су високе столице са наслоном или клупе,

Ковчег - скриња, сепет, сандук - за држање одјеће и постељине. Има браву или катанац.

Дјевојачка скриња за чување мираза или у њему главна домаћица чува суво воће и своје личне

ствари,

Сандук, канавет - гдје се држе боца ракије, боца вина, дуван, слаткиши, новац,

Корпе, крошње, котарице - зембиљи од прућа у којима се држе разне ствари: клупка прећје,

плетива, конца и др,

Колијевка - за спавање и љуљање дјеце,

Дубак - за учење дјеце да ходају и стоје,

Текме, копања, шкип - корито за прање рубља или купање дјеце и одраслих,

Кабо - дрвена посуда за мужу или за доношење воде за пиће,

Штругља - дрвена посуда за мужу,

Дебе - дрвена, плосна посуда са поклопцем за ношење млијека или урде (око 12 литара),

Бурило - дрвена пљосната посуда за доношење воде на леђима или на коњу (око 40 литара),

Каца - мања дрвена округла посуда за сир или скоруп,

Каца - већа округла посуда за туршију,

Сиришњак - мања дрвена округла посуда са поклопцем и држачем. У њему се чува сириште,

Пљоска - плосната дрвена посуда за ракију (слична пљоснатој флаши),

Жбан - већа дрвена посуда са горњим и доњим дном, за држање ракије (храстови, борови,

муликови, мурвови), до 300 литара. Отвор на горњем дну зове се врањ, а мали отвор при
дну, пипа,

Бадањ - округла дрвена посуда са једним дном за држање пеке за ракију: шљиве, јабуке,
крушке, мурве, од 800 до 5.000 литара,

Кош - од плетеног прућа облијепљен говеђом балегом, за држање жита на тавану,

Дубина - дрвена посуда од стабла букве или храста са доњим дном, за држање брашна, или
меса на тавану,

Котао - алуминијски или бакрени суд са вријеслом-држачем, за кување варенике,

Карлица - издубљена, издужена дрвена посуда од једног дијела, најчешће брестова, за разливање
варенике, за мијешење хлеба, за купљење дрењина и др,

Ваган - издубљена, округла дрвена посуда од једног комада, из њега једу дјеца,

Стап - дрвена посуда слична каци, али уска и висока 1,5 м, за метење масла. Палица којом се
масло мете зове се мећаница, која на дну има округлу чашицу-врчку,

Фуруна, вуруна, пећ - од лима, са три металне ноге, вратанца за стављање дрва и отвор за дим
(за сулундар, чунак). У њу се ложи ватра за загријавање просторије, собе,

Лама, матара, канта - лимена посуда у којој се купује гас (петролеум) 15 литара. Служи за
доношење воде за пиће или за мјерење жита, пасуља,

Лијевка, пирија, лакомица - лимена или емајлирана посуда, са уском цјевчицом, служи
за сипање течности у флаше, жбанове, плъоске,

Коната, чаша (васојевићки сафа) - лимена посуда. Може бити од бакра или цинка, а има ручку
као шоља за чај. Из ње се пије вино и вода,

Чаша, маштраф - дрвена или сребрна, украшена, резбарена. Из ње се пије вино,

Бокал - стаклена или метална емајлирана, дубока посуда за поливање код умивања,

Ибрик - метална емајлирана (питурана) посуда са поклопцем и издуженим испустом за изливање
чаја. Служи за кување чаја, а зове се и самовар,

Бронзин, лонац - метална емајлирана посуда за кување јела или ношење млијека,

Крчак, ћуп - посуда од печене глине са ручком и пипом. Служи за воду за пиће,

Заватка, ћепчија, горужда - емајлирана посуда са издуженом ручком. Њом се пресипа млијеко и
течна јела,

Кутлача - дрвена посуда са издуженом дршком, од једног комада. Служи за сипање млијека,

Тигањ, тава - метална посуда, плитка, округла са дугачком дршком. Веома потребна посуда за
печење приганица, спремање запршке, пржење меса, јаја и др.

Разљевач - емајлирана посуда са издуженом дршком. Служи за сипање вруће варенике у
карлице,

Чашица, срча - чаша за пијење ракије,

Путијер - већа чаша од стакла за вино или воду,

Филџан - порцеланска шоља за кафу, без дршке,

Ћикара, шоља - порцеланкса посуда са петљом за црну каву,

Сач - метална, округла, плитка посуда испод које се пече хљеб на каменој плочи или у
загријаној црепуљи,

Црепуља - посуда од глине у којој се пече хљеб,

Котао или казан - метална посуда у којој се кува јело, месо и друго. Ако је од бакра мора
бити калајисан,

Пињата - врста котла са горњим суженим дијелом,

Варајица, варлаица, варјача - дрвена дуга кашика, којом се мијеша јело док се кува,

Оклагија - дрвена, обла мотка, којом се тањи тијесто за питу или колаче,

Лонац - метална питурана посуда. Има одвојени поклопац, Може бити и од глине. У њему се
кува јело,

Ћаса - мања посуда од печене глине. Служи као тањир,

Тањир, плат - плитка, округла емајлирана посуда. Може бити и од процелана и алуминијума.

Из њега се једе,

Сан - већа питурана посуда из које једе читава породица,

Нож - метално издужено сјечиво са оштром једном ивицом, којом се човјек служио у борби.

Сада се њиме сијече месо, хлеб, коље стока итд. Мањи нож, у врху проширен и заобљен зове

се скобла или касатур,

Бритва - мали нож у корицама од рога. Носе га и жене,

Мали нож у дрвеним корицама зове се бритва зато што је служио за бријање,

Бритвулин - мали нож који се преклапа у корице,

Кашика, ужица - метална, калаисана мала посуда са издуженим дршком (од гвожђа или

алуминијума). Кашиком се једе кашаста и ријетка храна,

Виљушка, пирун, пантанур, вилица - је дио прибора за јело. Има три или четири накрива

шиљка, са издуженим дршком. Служи за јело чврсте хране,

Ражањ, шпица - метална шипка за печење меса на огњишту, ватри,

Градељ, градела, роштиљ - решеткаста метална направа за печење ћевапа, меса, рибе,

Пржун, пржулин - метална, лимена посуда у виду бубња, са издуженим држачем. Служи за

пржење каве,

Млин, воденица - специјална направа за мљевење каве. Има кутију, зупчаник, поклопац и обртач,

Џеза, џезва - бакарна посуда са ручком за кување каве,

Ожичњак - плетена посуда од прућа као кошарица у коју се заћену кашике, виљушке и ножеви,

Тепсија - плитка, округла метална посуда у којој се пече пита, кромпир, колачи и др,

Сланик - дрвена, четвртаста посуда у којој се држи со. Вјеша се о зид,

Пегла, утија, супреш - има металну плочу од сировог гвожђа (душу), која се загријава помоћу

жара. Има дршку обложену дрветом, а служи за пеглање платна.

Мјешина - овча кожа, обријана са отвором гдје је била глава, а остали отвори су завезани. У
њој се носи ракија, вино, уље или ставља скоруп,

Саксија - округла, лимена посуда, која је служила за печење хлеба, најчешће у планини, јер се
у планину ријетко носио сач.

Пратљача - дрвена лопатица помоћу које се пере рубље и вунени одјевни предмети.

Кантар - справа за мјерење тежине.

Сада у сеоским кућама нема већине од ових посуда и опреме, већ су замјењене модернијим и практичнијим, као што су: радио-апарат, ТВ-апарат, креденац, бијели шпорет на дрва, електрични шпорет, фотеље, комбиноване спаваће собе, фрижидер, замрзивач, стаклено и порцеланско посуђе, бојлери, па чак и машине за прање веша, миксери, усисивачи, електричне пегле, вентилатори итд.

Дјелови ношње и средства за њену израду

Народна ношња у нашим крајевима је веома разноврсна, али јој је заједничка карактеристика да је, углавном, израђена од вуне и да су је израђивале дјевојке и жене или поједини вјештији мушкарци, који су се звали терзије. За израду дјелова ношње постојао је специјални прибор, који су, опет, израђивали сељаци-мајстори, и то са великом умјешношћу.

Прешлица - дрвена даска, на једном крају истањена за стављање за појас, а на другом крају лопатица за причвршћивање куђеље вуне за предење.

Гребени - састоје се од два комада. Гвоздени шиљци, усађени у два или три реда у шири дио даске. Уски дио је

рукохват. На један гребен се намакне чешљана вуна, а другим гребеном се извлачи влас вуне и завија у куђељу.

Штиљега - дрвена летвица, до половине заобљена, а друга половина четвртаста. Заобљени дио се држи водоравно у руци и заокреће са намотаном испреденом нити.

Вретено - заобљена танка летвица. На средини је 2-3 см четвртаста и ту се почиње намотавати испредена нит. Врти се врховима прстију десне руке, а вретено има вертикални положај и тако упреда нит. То је пређа за основу за сукно, а предена нит на штиљези је потка.

Натра, стан - уређај за ткање сукна, поњава, простирача, сламарица, клашања, ирама, губера, покроваца и др. Има више дјелова: стативе (двије), вратила (два), запоњача, брдило (доњи и горњи дио), брдо, нити (двоје или четири), скачци, подножи, чунак, више цијеви за намотавање потке и др.

Игле плетиће - металне, челичне, танке или дебље, за плетење чарапа, гета, фањела, рукавица, наглавака, завијуша, доњих гаћа, сукњи итд. Има их пет комада.

Капа, као дио мушке одјеће, претрпјела је највише промјена облика у Црној Гори.

Капе су, у ранија времена, биле различитог облика, плетене од вуне, израђиване од чоје, сукна или од другог материјала, па чак и од коже, сирове или штављене. Дуго су Црногорци, као и Срби, имали капе као и Турци - фесове. И Вук Караџић је носио фес. Његош је имао капу сличну садашњој црногорској, али знатно друкчију.

Књаз Данило је 1854. године наредио да сви Црногорци морају носити црногорске капе садашњег облика. У акцији похаре Куча 1854. године, убијани су сви мушкарци који на глави нијесу имали црногорску капу. Тзв. горња војска (Васојевићи, Морачани, Ровчани) стављали су своје капе на главу Куча да их Доња војска не би убила. Некима се нијесу свиђале нове капе, па их нијесу одмах прихватили, али су приморани оштрим казнама. Атанаско Иванов Меденица из Равни, је од капе направио кесу (ћесу) за дуван. Одмах су га пријавили Књазу, који је наредио да се, због тога, стријеља.

Послије смрти књаза Данила, краљ Никола је, на дно капе, са спољне стране, ставио свој симбол Н И (Никола први) коју су Црногорци носили све до 1918. године.

Послије присаједињења Црне Горе Србији (Југославији) 1918 године, овај симбол је замијењен крстом и четири слова С (или оцила), што је требало да значи: ”Само слога Србина спасава”. Има тумачења да ова четири оцила имају византијско поријекло, а некада су имала облик слова В, што је значило ”владари владара, владају владарима”. Срби су ова оцила ставили и на свој грб. Касније се на капу стављао монограм власника (почетна слова имена и презимена) а на женској капи извезен цвијет. Црногорска капа је била саставни дио свечане народне ношње: зланти џемадан, душанка, димије, докољене, токе, зубун, ципеле или прављени опанци итд. Ријетко се могао видјети човјек тако одјевен, јер је такво одијело било много скупо.

Касније су се појавиле куповне капе: качкети, шешири, беретке (француске), шубаре и друге. Они који су, послије 1918. године, служили војску, носили су српску шајкачу, као и већина Срба, нарочито сељака. У току Другог свјетског рата четници су носили шубаре или шајкаче, а партизани 1941. качкете, а касније партизанске капе ”титовке”, које су се у ЈНА задржале до почетка 1992. године, када је ЈНА престала да постоји. Сада војници носе ”беретке”, какве се никада прије код нас нијесу носиле.

Сада се ријетко може видјети комплетна црногорска ношња, осим на гусларима за вријеме гусларских сусрета. Задржани су качкети и шешири, а цивили рјеђе носе ”француске”. Више се мушке капе не плету од вуне, јер нема ни вуне ни плетиља.

Гуњ - капут од вуненог сукна.

Модре-плаве панталоне, гаће, димије, пеленгаће, од вуне или чоје (свите), око појаса веома широке, везале су се учкуром (гатњиком).

Џемадан - златни или свитни од чоје извезен златним везом или свиленим гајтанима.

Јелек - врста капута без рукава, од чоје или црвеног сукна, а по прсима извезен црним гајтанима. Не закопчава се.

Опанци - од говеђе или свињске коже, преплетени врнчаницама од опуте или шпага (памучног конца).

Докољене - вунене, сукнене, бијеле са кукама и петљама (око 30 пари) од стопала до кољена,

Чарапе, бјелаче, назубице - плетене од вуне, до пола ноге, бијеле или сигаве (сиве),

Гете - плетене од сигаве или црне вуне од стопала до кољена. Испод стопала уска трака,

Појас - изаткан од вуне или платнени, који се више пута опасује око струка. Иза њега, са предње стране је стављан силав од коже у који се ставља леворвер или нож или мале пушке и арбије (шипке за чишћење пиштоља). Ту је ношена марамица и новчаник,

Мушка кошуља - има оковратник и прорез на грудима. Увијек је бијела, а доњи дио се ставља у панталоне. Рађена је од лана, а касније од памука. Много мушкараца није имало кошуљу због сиромаштва. Мушка дјеца до шесте године су носила само кошуљу (котулу) без панталона,

Свитице, доње дуге гаће - везане су учкуром, а биле су плетене од вуне до испод кољена. Сада су од платна,

Наглавци, напрстак, приглавци - вунени или косретни (од козје длаке), плетени, само за стопало,

Обојци - од сукна, стављани су у кожне опанке да буде мекше и топлије,

Завијуша, шал - вунени, плетени, за завијање главе у "пошу" ако је хладно. Ко није имао завијушу скидао је појас да завије главу,

Токе - исто као и јелек, осим што имају металне или сребне плочице или дугмад међусобно приљубљене. Некада су се закопчавале и имале улогу оклопа,

Јечерма или ђечерма - замјењује џемадан. Она нема пешеве на преклапање, а прорез на прсима је раван. Са обје стране има два реда црних, свилених дугмади (до 30) као украс,

Душанка - златом извезене крагне и пешева, са рукавима раскројеним од врха до дна, који слободно висе. Таква је и долама, само што је од зеленог сукна, а украшена је тамно-црвеним гајтанима,

Тромболос - свилени појас, купован у Малој Азији. Он замјењује вунени или платнени појас,

Дубоке ципеле и чизме - ријетка обућа код Црногораца. Имали су их само богатији сељаци или официри и други главари,

Струка - важан дио одјеће, који се увијек носи, а нарочито зими. Простире се или се њим покрива на преноћишту. Носи се

преко рамена. Има их разних: црна, бијела, пругаста, сива (од кострети), дужине до 2,5 метра и ширине до 100 см,

Парталъ - комад обрађене коже четвороуганог облика са зачкама од олова на три краја. Носи се преко рамена да штити одјећу од пушке. Са њега се једе као са стола,

Кабаница - у неким крајевима замјењивала је струку. Бијела је или сива, са рукавима и капуљачом, а израђује се од сукна,

Ђурђинка - замјењује јелек, само што има кратке рукаве, који једва прелазе рамена. Има квадратне скутове и малу капуљачу. Названа је по Ђурђу Кастриоту,

Талаган - огртач без рукава, са отворима за руке. Израђен од црног сукна, а опшивен црвеним платном. Има бакарну дугмад. Купован у Скадру,

Кожук - од овчије коже, без рукава, само са отворима за руке и главу. Споља је дугачка вуна као и на овцама. Штити од хладноће и од кише,

Крапче или потковице - од метала, са кратким шиљцима а причвршћују се за стопала за ходање по смрзнутом снијегу и леду,

Крпље - дрвени обруч, преплетен конопом или везом са двије петље за увлачење ноге. Носе се по великом снијегу да се не би упадало у снијег,

Капуља - прави се од сукна, а слижи само за покривање главе за вријеме кише и велике хладноће. Два уска краја протурају се спреда и завезују на леђа,

Торбица, обрамница, ваљевица - четвороугаона, ткана или плетена од вуне, има шарене пруге и ресе, дебели повраз од више боја, а носи се на леђима о једно раме. У њој се носи брашњеник: хљеб, сир, комадић сувога меса, ријетко боца ракије и још ређе нешто од одјеће: кошуља, чарапе, пешкир. Са свим стварима у њој зове се пртљаг. За ситније ствари користи се кожна торбица (опток, чанта или чантра или џакљица). Жене су увијек носиле своју торбицу (плетивачу) са клупком, иглама и др,

Кишобран, чадор, лумбрела, амбрел - се касније појавио (око 1890. године). Војници нијесу смјели да га носе,

Џупа, џупелето, раша - је женски дио одјеће. Прави се од тканих клашања (танка ријетка тканина). Модерна сукња од платна је била забрањена до 1860. године,

Фањела, џемпер, прслук - плетена од вуне. Носи се до коже или поврх кошуље,

Капица - дио дјевојачке ношње, а мараму су носиле удате жене. У нашим крајевима дјевојке су носиле бијелу, а жене тамну или црну мараму. Било је срамота да жене и дјевојке иду голе главе,

Кошуља - главни дио женске одјеће. Њоме се хвали и по њој се види колико је жена вјешта везиља,

Кецеља - комадић црног и бијелог ријетког сукна (раше), одоздо опшивена. Зове се још опрежина, упрегљача или травеза,

Сукнени корет, гуњина, мрчина - је од сукна, а има рукаве као и мушки гуњ,

Ћемер - кожни појас са украсима и двије пређице са зеленим или тамно -црвеним камењем и двоструким сребрним ланцем, који виси у луку. Ћемер је замијенио тешки кожни појас који се раније носио, а звао се мукадем појас,

Корет - капутић без рукава од бијелог сукна, а не закопчава се,

Зубун - без рукава, не закопчава се, тамно-модре боје, са црвеним порубом по ивицама и грудима, са сребрним дугмадима испод грла. Дуг је до испод кољена,

Женске чарапе - бијеле или црвене, везене, плетене од вуне.

Рекла - женска блуза од црног платна, огруглих скутова

Жене су главни произвођачи све одјеће, женске и мушке. Оне преду, ткају, плету, везу. Домаћица је главна личност у кући: брине се о спремању хране, купљењу мрса, доноси дрва, воду, пере, чисти, музе, пере карлице, каце, крпе за мрс, припрема вуну за чешљање или за развлачење у вуновлачари, одређује шта ће се кувати за који оброк фамилији, спрема чобане, учи их куда ће јавити стоку на пашу и обавља стотину других послова.

Дјевојке чувају стоку, а кад одрасту помажу у скупљању сточне хране, носе бремена, иду у пазар, стално плету дјелове одјеће итд.

Садашња ношња, одјећа, и мушка и женска је потпуно различита од раније ношње. Сада готово нема вунене одјеће, јер нема ни вуне ни оваца. Све је од индустриског платна почев

од зимског капута до чарапа, па и од најлона и свиле, коже, сомота. Најмасовније се носе панталоне фармерице и то и мушки и женски млади свијет. Нема више жена и дјевојака, које знају ткати, прести, плести. Већина се школује и од младих дана спрема за градски, лакши и угоднији живот. Нема интересовања за било какав рад, какав се у ранија времена обављао у селу. Сада жене носе мини-сукње, балске хаљине, бунде, ципеле разних модела, чизме (кратке, средње, дуге), носе разне украсе од злата, платине, ћилибара, шминкају се, фризуру им уређују стручни фризери. То је потпуно нов и различит живот од онога како су живјели готово сви људи, па и Осречани, прије 50 а камо ли прије 80 или 100 и више година.

Алатке и прибор за рад

У свакој сеоској кући морао је постојати одговарајући алат и прибор за рад на имању и у кући. Богатије породице су имале бројнији и квалитетнији алат, који су често, позајмљивале сиромашнијим комшијама.

Сјекира челична - са дрвеним насадом-држалицом. Служи за сјечу и цијепање дрва, тесање греда и дасака. Са њом се ради објема рукама.

Косијер челични - криво сјечиво са куком, насађено на дрвено држало. Њим се сијече шибље, гране и тања дрва. Може се радити и једном и објема рукама.

Брадва челична - мање сјечиво, са кратком, кривом држаљом. Са њом се ради само десном руком, а обрађују се брвна, дуге даске и друго,

Трнокоп, будак, црнокопица - има отвор за држало, а према врху је све шири, око 6 см. Служи за копање тврдог земљишта, за окопавање воћака, за копање рупа и ископавање камена.

Крамп, казма - двокрака алатка од челика. На средини има отвор за држало. Један крај је пљоснат као трнокоп, а други у виду шиљка. Служи за копање врло тврдог земљишта, за

разбијање мањег камења и за крчење нових обрадивих површина.

Мотика - широка метална алатка. Има отвор за држало (уши), а њен шири дио има облик троугла. Служи за копање меког земљишта.

Лопата, ћурек, пала (васојевићки), посипка - метална алатка са дугим, кривим држалом. Служи за пребацивање меке земље, пијеска, стајског ђубрета.

Ашов - сличан је лопати, али ужи и на правом држалу. Са њим се копа-риља земља помоћу ноге и објема рукама, а захваћена земља се пребацује на друго мјесто или се преврће на исто мјесто.

Сврдло - метална алатка са оштрим врхом са завојима, помоћу које се, људском снагом, буше рупе у дрвету. Има кратки, дрвени, попречни рукохват помоћу којег се сврдло окреће.

Глијето - парче челика, на јеном крају пљоснато и оштро. Помоћу дрвене маљице, а рјеђе чекића, њим се буше четвороугаоне рупе у дрвету.

Пила, шега, тестера - метална трака, са једне стране назубљена. Тим зубима се прешегава или разшегава дрво. За дебља дрва употребљава се пила "бокара" дужине око два метра. За разшегавање већих трупаца служи пила "натра". Са "бокаром" раде два, а са "натром" три човјека.

Дубач - мала метална алатка са кружним сјечивом, којом се дубу дрвене кашике, вагани, кутлаче и др.

Просијек - двокрака метална алатка са рупом на средини за држало. Један крај је пљоснат и на врху оштар, а други крај је, такође, пљоснат у сурпотном правцу. Њиме се буше рупе у дрвету ударањем или се праве уздужна удубљења за спајање других комада дрвета.

Тесла, кесер - метална алатка са отвором за држало, кривим сјечивом широким до 8 см, које, на средини има троугласти отвор за вађење ексера. Уши тесле су, са спољне стране, нарезане, како се не би склизавала са ексера који се теслом укуцавају у дрво. Њом се може тесати.

Клијешта - двокрака метална алатка, чији су кракови спојени јаким шарафом. Краћи крајеви су савијени, којима се захватају ексери приликом извлачења из дрвета. Коњска

клијешта служе код поткивања коња, за вађење коњских клинаца.

Чекић, кораћ - парче челика са рупом на средини за држало. Њиме се укуцавају ексери, откива коса и има вешеструку употребу.

Дрвени маљ, такмак - направљен од младог, жилавог дебљег дрвета, на једном крају истањеног као држало. Њим се удара код цијепања дрва, побијања кољa итд.

Маца - веће парче челика, са рупом на средини за држало. Тешка је до два кг. Њом се ломи мање камење, а ударањем у штамп буше се минерске рупе у камену.

Штамп - парче челика дужине до два метра, на једном крају пљоснато. Њиме се буше минерске рупе у камену помоћу маце.

Маљ - веће парче челика са рупом на средини за држало. Тежак је до 12 кг. Њиме се разбија већи камен, побијају метални шипови, стубови итд.

Матрак - обично необрађено парче дрвета, дужине до 1,5 метра. Служи умјесто дрвеног маља.

Блања, ренда - комбинација дрвета и метала: глијето је широко до 6 цм, а усађено је у парче четвртастог дрвета, а својим оштрим дијелом, који пролази кроз насад, може да се блања (равна) даска или дрво.

Шараман - сличан блањи, али је много већи. Насад је дуг до 80 см. Служи за потезање даске за подове, столарију, дуга за бадњеве, каце, жбанове и друго, како би си боље спајале и задржавале течност.

Шеста, шестар, чап - има два метална или дрвена крака. На једном крају кракови су спојени, а на другом оштри. Служи за оцртавање кружних линија, код израде посуђа од дрвета.

Мистрија - метална алатка подесна за захватање малтера и малтерисање зидова.

Висак - парче метала са канапом. Помоћу виска се одређује вертикални правац код градње објеката. Највише га употребљавају зидари.

Ћускија, штанга - дужа метална-челична шипка, оштра на једном или на оба краја. Служи за разбијање већег камења или као полуга при дизању терета и за копање рупа у земљи.

Јарам - дрвена справа за упрезање волова. На оба краја има по двије рупе размака око 40 см за тељиге који се воловима

стављају испод грла. Тељизи се учвршћују помоћу дрвених пијавица са горње стране јарма у мале рупе на једном крају тељига. На средини јарма постоји веће удубљење (зарез) гдје се учвршћује гредељ од рала или саоница, руда од кола, како би терет био једнак за оба вола.

Ам - је средство за упрезање коња у запрегу. Има дрвени оквир, који се ставља коњу око врата и јастук напуњен вуном или памуком. Са обје стране се причвршћују двије штранге (тањи ланац или коноп) помоћу којих коњ вуче терет. Штранге се вежу за вагир (дрвени или метални) дужине око 50 см, који се причвршћује за терет. За тежи терет се упрежу два коња.

Узда - поводац за коња, од коже или неке уже ткане траке. Има оглав са металним дијелом, који се коњу ставља у уста, а зове се ђем. Испод доње вилице постоји метални танки ланац (чампара) помоћу које се коњ присиљава на послушност при јахању.

Улар - има оглавину и поводац. Оглавина је од кожног каиша или од конопа, а поводац је краћи метални ланац.

Рало - дрвена направа за орање њиве помоћу волова или коња. Има гредељ, ручицу, штичицу, козалац, поставак, подложак и метални раоник.

Дрљача, брана - метална или дрвена, а може и комбинована. Има рам и неколико пречага у које су причвршћени оштри метални клинови за уситњавање земље. Брана је дрвена љеса, преплетена прућем. Њом се дрља или влачи поорана њива када се сије пшеница, јечам или раж.

Коса - је важна алатка. Има косу од метала (челика) и косиште од дрвета. Коса се откива да би била тања и оштрија. На косишту има криви, предњи, и прави, задњи, бабак. Коса се причвршћује за косиште помоћу металне алке, која се зове гривна и дрвеним заглавцима.

Наковањ - има врат и два оштра крака за побијање у земљу. На њој се откива коса, да буде тања и оштрија.

Косни чекић - парче челика, са рупом на средини за држало. Оба краја су плъосната, којима се тањи коса.

Водијер - дрвена, лимена или пластична посуда за воду и билегију. Носи се око појаса или око поткољенице.

Билегија, билеђија - камени брус за оштрење косе. Има их разних величина, облика и квалитета.

Срп - метална полукружна алатка, чија је унутрашња страна оштра. Једним крајем се усађује у кратки насад од дрвета за држање руком. Служи за жњевење пшенице, ражи, јечма, траве, кукуруза, папрати идр.

Гвоздене виле - имају четири шиљка, мало навијена. На једном крају су спојени. Ту су уши за насад. Служе за рад око стајског ђубрета, сијена и сл.

Гвоздене грабуље - имају 19 или 21 зубац, а на средини уши за насад, који се зове грабуљиште. Служе за ситњење земље, за чишћење њиве и ливаде и сл.

Дрвене грабуље - имају орлић са 19 или 21 дреновим зупцем. Орлић је орахови. Грабуљиште је липово или орахово или јелово. Са њима се пласти сијено, чисти ливада и сл.

Саоне (саонице)- за сијено или за стајско ђубре. Имају двије криве, двије пречаге и четири ступца (коца). Служе за превоз сијена. Имају и велике саоне за превоз сијена помоћу коња или волова. Ове саоне имају високе ступце помоћу којих се товари више сијена. Саоне за ђубре имају на пречагама сандук од дасака, у који се товари ђубре.

Има још ситнијих алатки, које нијесу толико значајне, па их нећу набрајати.

Било је више породица у селу, које нијесу имале многе од ових алатки, већ су, често, позајмљивале од оних који их имају. Неке алатке се тешко дају на послугу другоме, као што је сјекира, коса, билеђија и друге, јер људи мање пазе туђе алатке него своје или не рукују са њима како треба, па их затупе, оштете, па чак и поломе.

Сада су дошле неке нове алатке, много подесније и ефикасније, као што су моторне шеге, електричне шеге, електричне блање, столарске електричне машине, мотокултиватори, трактори, приколице за превоз терета итд. Али, остале су и старе алатке у употеби, које, у нашим условима, још дуго неће добити праву замјену, па се морају набављати и израђивати, да би се обављали послови на селу.

Разни типови прскалица омогућавају лакше и успјешније натапање усјева, гдје има довољно воде и довољно притиска у водоводу, што зависи од висинске разлике између каптаже и краја водовода.

Називи мјеста (локалитета)

У Осрецима и Љутој, као и у осталим нашим крајевима, има веома чудних назива локалитета. За многе називе се не може утврдити шта значе, а за неке, које се односе на људе, нема доказа ко су ти људи били и када су живјели.

Навешћемо само неке примјере:

1. **Никоновац** се зове мјесто изнад Брода. Вјероватно се односи на неки новац.
2. Не зна се зашто се мјесто испод Веље Њиве зове **Росов Лаз**. У запамћеним именима Осречана нема ни једно име Росо.
3. **Карошевине** од давнина држе Главичани. Не зна се зашто се тако зове то мјесто, па ни шта значи.
4. Слично је и са **Биљегом, Росуљом и Корањом Њивом**.
5. **Ковачића Њива** и **Ковачевац** се тако зову или по томе што су ту биле ковачнице или зато што су ту живјели ковачи.
6. Не зна се по коме се зове **Медовић лазина** у Каменој гори.
7. У генези старијих Осречана нема имена Радош, али се једно мјесто зове **Радошев Трап**.
8. Не зна се шта значи ријеч "**нерезине**", како се зову ливаде у Каменој Гори (између Јеловца и Главице).
9. **Криоче** се, вјероватно, зове по народу, који се звао Кричи. У Прекобрђу има једно мјесто, које се зове Кричање, вјероватно, по истом основу. Предио испод Криоча сада се зове Поткриљаче, вјероватно од ријечи "под Криоче".
10. Горњи дио Врта зове се **Богишино Гувно**. Међу именима Осречана нема имена Богиша.
11. **Јељење брдо** се, вјероватно, зове по јеленима, који су се некада ту појављивали.

12. Ливада између Закриља и Брајиних Лаза зове се **Чомовића Лазина**. Нема доказа да су у Осрецима живјели неки Чомовићи, нити је било Осречанина по имену Чомо. Исти је случај и са **Брајиним лазима**. Не зна се ко је био Брајан или Брајо.

13. Не зна се шта значи ријеч "**брацковина**", како се зове коса изнад Почивала. Може се протумачити да је то била имовина неке браће.

14. Простор између Липе и Стубица зове се **Ћетков лаз**, али међу именима старих Осречана нема имена Ћетко.

15. **Једина буква** се зове коса између Остружња и Старога Села. На старим аустријским топографским картама ова коса се зове Велика буква. У близини се један дио зове Превоја. Ту и сада има трагова гробова, па се може претпоставити да је и ту некада било неко гробље.

16. **Закриље** се, такође, у аустријским картама звало Сакриље. Те карте су прављене око 1790. године.

17. Не зна се зашто се садашње **Крушевље** тако зове.

18. Врх изнад Стружина зове се **Скорин врх**. Не зна се ко је био тај Скор. У Бањанима код Билеће, такође се, један врх тако зове. Тешко је закључити да ли то има неке везе.

19. За **Тали** је речено на почетку да то име носе, вјероватно, још од времена када су у овим крајевима живјели Илири. На илирском језику, за високо брдо, вис, каже се "бад толи". Кроз дуго вријеме историје ова ријеч "бад" се изгубила, а од ријечи "толи" постало је име Тали.

20. Ријеч "**сопот**", како се зове један поточић у Остружњу, значи поток. У Шумадији се једна општина зове Сопот по неком потоку.

21. У Остружњу се једна ливада зове **Музга**, али се не зна шта та ријеч значи.

22. Између Остружња и Тодоровог бријега једна лазина се зове **Црквине**. Ту нема трагове неке грађевине, па није јасно зашто се тако зове.

23. Међу именима старих Осречана нема имена Тодор, а по њему се зове бријег између Остружња и Коњева.

24. У Каменој Гори има мјесто које се зове **Рончин врт**, а у Остружњу **Дурјачки врт**. Не зна се зашто се ова мјеста тако зову.

25. Поток који тече низ Дебели Луг зове се **Висов**, али нико не зна по коме се тако зове.

26. Поточић који тече низ Криоче зове се **Мочило**. Вјероватно да је ту вршено потапање куделье за производњу лаченог предива за платно.

27. Изнад Крушевља постоји ливада која се зове **Грацка лазина**. Исто тако се зове и једна лазина испод Остружња. Не зна се зашто су овим лазинама дата ова имена.

28. На путу од Вратла према Ропушници једно мјесто се зове **Врањач крш**, а друго **Јовањ крш.** Није јасно зашто су им дата ова имена.

29. У Талима има једно мјесто које се зове **Влашки камен**. Да ли то потиче од ријечи Влах (припадник Влаха, тј. народа влашког, Власи)?

30. У Јеловцу, код Зауглина, једна пећина се зове **Драгунина пећина**. Не зна се на коју се Драгуну то односи.

31. Између Корање Њиве и Поткриљача, изнад Кусога бријега, једно мјесто се зове **Кекова лазина**. Није познато ко је био Кеко и кад је живио.

32. Доњи дио Тодоровог бријега, у Остружњу, зове се **Кулински бријег**. Не зна се шта то значи. Кулински бријег се спушта до Клокочевог луга.

33. Коса изнад Закучнице се зове **Корунина глава**. Не зна се ко је била Коруна и када је живјела.

34. Није познато зашто се бријег испод Коњева зове **Пиотско брдо**, ни зашто се предио од ријеке Мораче до греде Челине и Пиотског брда зове **Чкаља**.

35. Изнад Челине има једна зараван, која се зове **Томашева крчевина**, али није познато ко је био тај Томаш.

Више мјеста у Осрецима се зове по познатим именима Осречана: Милијин до, по Милији Бјелићу, који је живио у горњем дијелу Закриља, гдје је сада кућа Крста Бјелића, Милијиног потомка. Брдо гдје је сада осредачко гробље звало се Умер Лекин по Леки Бојову Бјелићу. Једна ливада на Дугом Селу у Љутој зове се Лаковача по Лаку Јовановићу. Рупе Бећовића у Каменој Гори зову се по Бећу Машковићу. Сјењаци Грујичића испод Кошеница (у Талима) добили су име по Грујици Машковићу. У Закриљу има једна ливада која се зове Станишина Њива по Станиши Машковићу. У Ропушници се један бријег зове Станичин, по Станици Мирашевој Јовановић,

која је ту имала савардак. Греда Челина се, вјероватно, тако зове по пчелама које су ту имале своје ројеве. Миров мрамор се тако зове по Миру Чуброву Машковићу. Радојева пећина у Гајевима се тако зове по Радоју Стевановићу, а Петров крш, такође у Гајевима, по Петру Милошевићу.

Набројани називи мјеста по именима људи који нијесу запамћени, највјероватније, су дата по људима, који су стварно некада живјели у Осрецима, али су они или њихови потомци одселили из Осредака, или су умрли, а њихови потомци заборавили њихова имена.

А сада називи мјеста (локалитета), почев од Брода према Његалицама и Талима:

1. Брод,
2. Никоновац,
3. Јагодин поток,
4. Шпировац,
5. Никоновачко брдо,
6. Црнине,
7. Росов Лаз,
8. Дебели Луг,
9. Висов поток
10. Равнине,
11. Трновити луг,
12. Миров мрамор,
13. Премацко брдо,
14. Клисура,
15. Подравање,
16. Осоје,
17. Мало брдо,
18. Равно,
19. Торине,
20. Градина,
21. Плоче,
22. Прлови,
23. Пржина,
24. Креничиште,
25. Умер Лекин,
26. Лазине,

27. Биљега,
28. Росуља,
29. Карошевине,
30. Граб,
31. Паст,
32. Куцина рива,
33. Телећа Њива,
34. Дугачка лазина,
35. Подине,
36. Корањске лазине,
37. Обарак,
38. Локвине,
39. Вељa Њива,
40. Равниште,
41. Кућа Митровића,
42. Корања Њива,
43. Пресло,
44. Ковачића Њива,
45. Рупе,
46. Куси бријег,
47. Пишталине,
48. Макљенова раван,
49. Станишина Њива,
50. Закриље,
51. Чакли,
52. Милин До,
53. Орашац,
54. Чомовић Лазина,
55. Брајине лазе,
56. Лутово,
57. Гувнина,
58. Пушине,
59. Стјенице,
60. Поткриљаче,
61. Мацуркса главица,
62. Криоче,
63. Мочило,
64. Бријег,
65. Студена вода,
66. Ласац,

67. Ковачевац,
68. Доња Ђурђевина,
69. Горња Ђурђевина,
70. Обрешци,
71. Орашни поток,
72. Брњак,
73. Бара Рашовића,
74. Врта,
75. Заваље,
76. Жути поток,
77. Црни поток,
78. Богишно Гувно,
79. Маковиште,
80. Ћепало,
81. Зауглине,
82. Лазина,
83. Палеж,
84. Извори,
85. Крушевље,
86. Долина,
87. Клокочје,
88. Грацка лазина,
89. Солила,
90. Пода,
91. Клеке,
92. Јеловац,
93. Краљева вода,
94. Чакли,
95. Вратло,
96. Возници,
97. Врањач крш,
98. Јовања крш,
99. Плоче,
100. Пољане,
101. Стружине,
102. Стубице,
103. Скорин врх,
104. Клокочев луг,
105. Јељење брдо,
106. Садови,

107. Присоје,
108. Висилазе,
109. Папратна Њива,
110. Нерезине,
111. Овсиште,
112. Главица,
113. Рончин врт,
114. Рт,
115. Ваље,
116. Медовић лазина,
117. Рупе Бећовића,
118. Камена Гора,
119. Виноградина,
120. Радошев Трап,
121. Плоча,
122. Дамљина,
123. Радојева пећина,
124. Ћоп,
125. Велики бријег,
126. Мали бријег,
127. Драгунина пећина,
128. Гајеви,
129. Петров крш,
130. Гувнина,
131. Лазина,
132. Растоци,
133. Почивала,
134. Равни бријег,
135. Доња јужерица,
136. Горња јужерица,
137. Крши,
138. Широка долина,
139. Брацковина,
140. Раздоље,
141. Коштани,
142. Миљанова пећ,
143. Гроца,
144. Грацка лазина,
145. Гранични поток,
146. Раванца,

147. Пејин мрамор,
148. Камена гора (у Оструж њу),
149. Гробље,
150. Музга,
151. Лопар,
152. Силни До,
153. Кути,
154. Поредице,
155. Кулино кућиште,
156. Букова Раван,
157. Осојно Кућиште,
158. Сопот,
159. Дурјачки Врт,
160. Ћулав,
161. Њивице,
162. Обратни поток,
163. Обратни бријег,
164. Гнојишта,
165. Бадањ,
166. Липа,
167. Ћетков лаз,
168. Тодоров бријег,
169. Црвени бријег,
170. Коњеви,
171. Црквине,
172. Подлазачје,
173. Једина буква,
174. Превоја,
175. Сјењак,
176. Сикови,
177. Требежине,
178. Пиревине,
179. До,
180. Ломови,
181. Мали ломови,
182. Долине,
183. Превоја,
184. Главица Тошковића,
185. Главица Милићевића,
186. Горњи до,

187. Станичин бријег,
188. Пађ,
189. Катуништа,
190. Комуница,
192. Ђевица,
193. Корита,
194. Међеђа драга,
195. Плани,
196. Мале плани,
197. Мравињаче,
198. Точила,
199. Пријека греда,
200. Вилинска јама,
201. Лијепи до,
202. Лукање чело,
203. Врела,
204. Сјењаци Грујичића,
205. Драга,
206. Влашки камен,
207. Кошенице,
208. Штирна пећина,
209. Откивача,
210. Сирови бријег,
211. Позида,
212. Ћоп,
213. Руђак,
214. Тали,
215. Руда главица,
216. Чистине,
217. Кођи до,
218. Сметишта,
219. Гиликача,
220. Ластве,
221. Кокошија глава,
222. Куле,
223. Жлијеб,
224. Црвена греда,
225. Дуге велике,
226. Змајска јама,
227. Гвозд,

228. Вртаче,
229. Главица,
230. Копрчине,
231. Прелијес,
232. Затаок,
233. Лајушница,
234. Прасарница,
235. Кисјелица,
236. Рацкова буква,
237. Кекова Лазина,
238. Липораван,
239. Зечкуле,
240. Међупоточје,
241. Челина,
242. Завојице,
243. Закучница,
244. Доња Љута,
245. Дуго Село,
246. Лаковача,
247. Алуга,
248. Чукљине,
249. Грабински поток,
250. Јаблан,
251. Студенички Поток,
252. Бријег,
253. Топли Поток,
254. Његалице,
255. Пишче брдо,
256. Липе,
257. Марина вода,
258. Ламућаци,
259. Ћелиште,
260. Колибишта,
261. Загвожђе,
262. Катун,
263. Подови,
264. Луко брдо,
265. Мачковњаци,
266. Чукер,
267. Гробље,

268. Лединци,
269. Лугови,
270. Старо Село,
271. Грашица,
272. Крстац,
273. Врело,
274. Кук,
275. Стране,
276. Палеж,
277. Брегови,
278. Сиришњаци,
279. Регеџ,
280. Чкрке,
281. Ваље,
282. Планиница,
283. Мачак,
284. Ждријело,
285. Разбјени рт,
286. Пријесједаље,
287. Чиста ласта,
288. Кочишта,
289. Крстац,
290. Кулине,
291. Дубровачке долине,
292. Дубровачки поток,
293. Обарци,
294. Паљеви,
295. Долац Букилића,
296. Пећиница,
297. Петковине,
298. Пишталине,
299. Плоче,
300. Баришине,
301. Раутове долине,
302. Колински бријег,
303. Лијешће,
304. Стјенички поток,
305. Стјенице,
306. Главић,
308. Штрбина,

309. Главице,
310. Ждрелина Лазаревића,
311. Андрића ласта,
312. Подпозида,
313. Ребра,
314. Снијежница,
315. Изнад Дуга,
316. Мале Дуге,
317. Рашки до,
318. Чкаља,
319. Пиотско брдо,
320. Виногради,
321. Расута плоча
322. Корунина глава.

Вјероватно да има још мјеста, која нијесам обухватио овим списком, јер нијесам сазнао за њих. Свака породица има своје називе за поједине дјелове имања, али то нема значаја за остале, па ни за ове записе.

Истините и шаљиве приче и догађаји

У Осрецима је увијек било истинитих и шаљивих прича о појединим људима и догађајима. Мислим да бар неке треба сачувати од заборава, поготову што нијесу увредљиве и лажне. Зато сам прикупио неколико десетина таквих прича и шала, па ћу их записати.

Којача

Којача је била некаква осредачка баба, прави џенабет и баксуз, која се није удавала (како се причало "Над њом се нијесу гаће дријешиле"), а не зна се ни чија је била ни из којег је братства. Нико јој се није смио успротивити. Како је она рекла тако је морало бити. Не зна се, чак, ни када је живјела. О њој се највише зна поводом зулума некаквих колашинских Турака-Пијука, од прилике око 1800. године, када је дошло до Првог српског устанка.

Тада су Турци у Колашину били најјачи, јер нијесу питали "ни цара ни ћесара", већ су радили како су хтјели - палили, убијали, судили и смудили, па упуте наређење да сви виђенији Морачани дођу на збор и договор, а обећали су и дали тврду вјеру да се неће никоме ништа рђаво догодити. Паметнији и лукавији нијесу журили да буду први, но се нађу у послу да причекају и виде како ће други проћи.

Којача није хтјела чекати него је окупила десетак највиђенијих Морачана и пред њима пошла преко Црквине у Колашин. Турци их одмах ухапсе. Међу њима је био и Милован Илијин Бјелић, вила момачка. Издвајао се својом висином, љепотом и снагом међу цијелом бригадом. "Био му је црн перчин као да му је за врат пао гавран", тако су га описивали. Кад га је угледала нека Була, распитала се ко је, чији је, одакле је, како му се зове мајка, па у себи рекла: "Е, јадна ти мајка, имала те, немала те", Ко је то чуо било му је доста. Негдје испред ноћи Милован је почео да виче, да се превија, јер мора "напоље". Стражар мислио да је то истина, па га пушти, а он за њим до близу некога омара. Милован побије неку тојагу, па на њу стави некакву кабанчину (зимски капут) и објеси на тојагу, а поврх свега стави капу, да стражар мисли да је то Милован. Кад је то намјестио, онда је, што је могао брже, побјегао кроз оно жбуње. Његово друштво су исте вечери посјекли.

Милован је у Морачи брзо разгласио да се нико од Морачана и Ровчана не ојади и не оде на вјеру Турцима. Тако је прошло неколико деценија док се погибија мало заборавила, па се Морачани почну договарати како да се освете Турцима-Пијуцима. Од више предлога дошли су на једно: да се сви потурче, па да Турке преваре као шту су и они њих преварили. Тако негдје 1841. године позову Морачани Пијуке да дођу на Вучје, као да ријеше неке спорове око међаша између пасишта.

Турци сумњали, али су се понашали као силници и сматрали да ”ничија не може запуцати прије него њихова”, па дођу на Вучје.

Но, не би тако. Ни један Пијук не изнесе главу, а Морачани се сви здраво вратише кућама. О тој освети је и пјесма испјевана: ”Два Мекића за Боја Бјелића” итд. Ипак, пјесма није много пјевана, јер је било срамота за Морачане да побију Турке на превару, а не на јунаштво.

У историјским документима овај догађај није записан. Добричанин наводи да су Пијуци посјекли на превару Боја Бјелића и Вучића Милошевића (”Доња Морача”, стр. 148.). Вучић Милошевић се не помиње у генези братства Милошевића.

Милија Стеванов Милошевић

Рођен је у Поткриљачама, у Осрецима, а живио је и ратовао у доба Његоша, књаза Данила и књаза Николе. Послије ослобођења Колашина 1878. године преселио се у Требаљево и био командир граничне карауле на Препрану.

Једном приликом сретне Милија старога Мијајла Кргушића из Поља и пита га за Мијајловог братанића Малишу, племенског капетана, да ли је код куће. ”Шта ти, дијете, имаш са Малишом”, пита Мијајло. ”Немам ништа, пријатељи смо, поздрави га”, одговори Милија. Кад је Мијајло дошао кући, одмах пође код Малише: ”Ама, ко бијаше нека дервишина, мајку му његову, те ме пита за тебе. Обукао аљетину, опасало се ремичином, а голе вишеке носи у њедрима, а пушчетину објесило о рамену?, пита Малишу. Малиша се сјети, па рече: А би ли ти, стрико, вјеровао да та дервишина зна ђе је она међа на сред Округлице Вакића?” - ”Ма, бит не може”, рече Мијајло. ”Зна, зна он све о Округлици, ено какав је”, опет ће Малиша. ”Ето, видиш, како би се чоек преварио у онога чоека”, мирно ће Мијајло. Тада му Малиша исприча све како је било:

Поручио Малиша Милији да дође код њега, па га упита: ”Милија, ђе ћеш сјутра?” - ”Мислио сам да идем у Осретке да омлатим неко мало ражи, попискаше (поцркаше, умријеше) ми оно пилежи (ситне дјеце) од глади, нијђе прашке брашна у дому немам”, одговори Милија. ”Чуо сам да ће сјутра Осман Вакић изићи да коси Округлицу. Били ти бастало (смијеш ли) отићи да

га причекаш?", рече Малиша, који је тада био племенски капетан у Пољима, сила божја, зна да је примирје с Турцима и да књаз Данило главе скида за сваку турску, али опет није мировао, а у Милију има повјерење. Милија му се не мога одговорити, већ пристане да чека Османа. Тада Малиша устане, нађе неку торбетину па карлицом мјешајицом (у којој се мијеси хљеб) захвати из некакве вреће једно десет кила брашна и пружи Милији. "Ево ти, биће им ово док се вратиш из Мораче, па сјутра освани у Округлици", и испрати Милију.

Милија увече пође у Округлицу и завуче се у један омар (жбун) на сред Округлице. Ујутру ето бега са Кадуном, јаше на бедевији. Не отпасује оружје, па се закоси у ливаду. Његов кер обиграва око онога омара и све више се приближава Милији. Он му тада баци из торбе некакву кору хљеба да га заговори, али кер не хтједе ледну кукурузу, већ оде даље.

Кад се бег, око подне, примакао оном омару, Милија искочи и из пушке убије Бега, Пушка одјекну, а Кадуна остаде кукајући и плачући. Милија прегази Тару и заобилазним путем пође у Морачу. Нико није знао ко је убио Бега осим Малише Кргушића, капетана. Бег погибе и на томе се све заврши.

Прошле двије године од Бегове смрти. Милија крене у Морачу на сабор 28. августа. Са њим је био и његов брат Милинко. Уз пут упита Милија: "Знаде ли ти ко уби бега Вакића?" "Не, откуд знам." "Ја, бога ми", рече Милија. "Нијеси ни дао бог." Јесам бога ми." Милинко тога дана није радио о сабору, него ујутро право на Цетиње да пријави Књазу Данилу да је Милија убио Османа. Књаз одмах пошаље перјанике за Милију. Он се опрости од фамилије, а уз пут размишља шта ће и како ће, зна да му глава не може остати па да има девет живота.

"Милија, уби ли ти Османа Вакића", пита га Књаз.

"Господару, није вајде лагати, глава иде те иде, убих, вала ја, лично", одговори Милија.

-Е, добро, Милија, да ми нешто право кажеш.

-Хоћу, Господаре, ако знаднем.

-Колико си убио Турака од када је почело примирје?

-Е, вала, Господаре, бег Вакић је седамнаести.

-Није ни дао бог.

-Јес вала, Господаре, па ме сад на ватри пеци.

-Е, Милија, ајде сад у Морачу и удри ђе којег стигнеш, само пази да те ко не види и не опази и не казуј ни брату, сналази се за мрс, а за љеб не брини, ја ћу те хљебом ранити, и даде му један замотуљак. Кад је књаз Данило погинуо 1860. године, Милија га је ожалио као брата рођенога. Милија је и даље нападао потарске Турке и посјекао још једнога.

Милија је имао шест одликовања. Када га је краљ Никола позвао на Цетиње да му преда још једно, Милија га није хтио примити, већ је тражио да му Господар додијели земљу у Штитарици, што му је Краљ и удовољио.

Милија Стеванов је имао слугу - Турчина из Санџака, који је код њега радио више година и постао, готово, члан породице. Хранили су се заједно са исте трпезе. Једне ноћи, за вријеме вечере, Милијина жена Пауна примијети како Турчин не узима храну директно са трпезе, већ је преноси на мараму стављену на колјена, па одатле једе. Послије вечере Пауна то каже Милији, плашећи се да Турчин не направи неко зло, јер је знала да Турци не чине зло кући са чије трпезе једу. Милија прекори Пауну како јој то може пасти на памет кад зна колико их је година Турчин вјерно служио. Ипак, те ноћи, испред зоре, док је Милија спавао са најмлађим сином, чије име није запамћено, Турчин пуца на Милију, тешко га рани у раме, а сина му убије, па побјегне. Послије неког времена Црногорци ухвате тога Турчина и доведу га код Милије да га убије и освети сина. Милија им одговори да свезанога Турчина може убити и његова жена Пауна, па нареди да га пусте да иде кући, а он ће га, ако се опет сретну, посијећи, што је и учинио.

Милија је дуже времена размишљао како да убије некога Турчина, који је убио више Црногораца, па и једног Штитаричанина. Једне ноћи пређе на турску страну, јер је чуо да ће Турчин да ђене сијено на ливади близу куће. Турчин дође и почне са ђенидбом, а пушку објеси на стожину да му буде близу. Није Милија хтио да га убије мучки, већ сачека да Турчин површи сијено и стави љемежје. До тада је пушио дуван (крџу), па була, која је мужу додавала сијено, рече да силази са сијена, јер осјећа да "базди крмски дуван и да неко има у шуми". Турчин није ни посумњао да би њега, силнога и храброга, неко смио напасти. Кад је Турчин сишао са сијена Милија изиђе из шуме, каже ко је и одакле и посијече Турчина.

Кад је већ био у годинама, 1885. године, покушао је да посијече и 19-ту турску главу, али је био рањен и убрзо умро.

Милија је, док је био болестан од те ране, наредио да га кад умре, не туже жене, него да његов побратим Радосав Вуковић из Штитарице, отпјева уз гусле једну гусларску пјесму, што је Радосав и урадио, по причи Новака Вуковића, који је тада имао 12 година и присуствовао Милијиној сахрани.

На споменику Милије Стеванова у Штитарици уписан је овај текст:

”Овђе почива витешки знатни јунак Милија Стеванов М-ћ Осречанин који је посјекао 18 турских гл. Ови спомен подигоше му његови синови Мирко М. Милошевић са браћом 1909. г.”

Пријека греда

У Пријекој Греди је, око 1905. године, погинуо Мијајло Арсенијев Милошевић. Имао је око 18 година. Три године прије тога, изненада, је умро Милош Вељов Машковић, јединац међу девет сестара. Тога дана Мијајло је из гласа тужио за Милошем, а био је обичај да, ако умре млад момак, поготову јединац, нико у селу не пјева за три године. И било је прошло готово три године од Милошеве смрти, а тада је погинуо Мијајло. Опет није било пјесме три године. Мијајло је сједио на неком камену изнад греде и читао неку књигу. Изнад њега су биле овце, па је, у једном моменту полетио према њему већи камен. Он покуша да избјегне тај камен и падне низ греду високу око 40-50 метара и, наравно, погине. Тада су закукали неки чобани из Плани, који су то видјели, а то је чуо Мирко Василијев Симоновић, који је био у Котлима и потрчао према Мијајлу. Он је већ био мртав, па га је Мирко донио на Корита.

Послије тога десетак година, Мијајлова сесра Ивана, као стасала дјевојка, чувала је овце на Драги. Овце су пасле око ње, а она је легла на један велики, равни камен, који се налази на средини те лазине, и заспала. У сну јој се привидјело да је дошла Стака Богданова Станковић (мајка Вукосава Станковића) и ударила је коцем од клокочевине у кук. Тада јој се, сигурно, појавио бол од хладноће камена. Кад се пробудила није могла да устане од болова, па је почела да дозива чобане.

Одатле су је однијели у катун, а касније у село и за девет година је претрпјела велике муке. По тијелу су јој се отвориле живе ране и од тога је умрла.

Осредачки ловци

Пошла два Осречанина у лов на дивојарце у Тали. Успију да убију једнога јарца негдје у Дуге, донесу га у једну колибу у Котла и одеру. Тада се, изненада, погорша вријеме, падне магла и почне да пада снијег, па одлуче да остану да преноће. Наложе добру ватру и почну да спремају вечеру.

Тада чују неко дозивање. Кад боље послушају разумију: "О, Свилокоса!, а из Тали се чује други глас: "Што зовеш, о Златокоса?" Јеси ли ми ђе видјела Штикоја?, пита вила из Плани. Ова јој одговара: "Не ја, богами, не. Данас су били неки ловци по Котлима и чула сам да су пуцали."Тада се ловци препадну, па одлуче да један другоме завуку ноге у ногавице од панталона, тако да направе један труп са двије главе. Не прође дуго, долете двије виле и уђу у колибу. Они се направили као да су мртви, све слушају шта виле причају. Кад су видјеле ловце, једна ће рећи: "Е, ово нијесам никад видјела тако ми 377 извора на Лукавици." Мало се код њих задрже, али ловци не показују да су живи, па и оне одоше.

Послије су ловци причали шта им се десило и тако се дознало колико има извора на планини Лукавици.

Умро Павић Пеков

Чували осредачки чобани овце у Ропушници, али су становали у колиби Пауновој на Пољанама. Са њима је био и стари Павић Пеков, познати осредачки шаљивџија.

Једне ноћи опружио се Павић поред ватре и "пече" леђа, а момчадија крене на извор да донесу воде. Тада чују како се Осречани разилазе кућама са комишања кукуруза у Вртима или Ковачевцу. Момци се договоре да се мало са њима и Павићем

”нашале”, па почну из гласа да га лелечу: ”Леле Павићу, за тобом и за твојом јуначком и поштеном главом. Велики домаћине, дочеклијо и вриједни комшија и пријатељу, што остави, прије времена, твоју породицу и твоје братство да за тобом вјечно жале и тугују” итд. Док они лелечу, Павић испред ватре виче: ”Лелечите колико хоћете, мене се...”. Лелекање чује неко од сељака и одмах се почну дозивати да крену к Пољанама. Виде чобани уз Врта лучеве и чују дозивање, па одмах запјевају. Кад Осречани чују пјесму, сјете се да Павић није умро, па се почну разилазити кућама, уз псовке и пријетње да ће чобани добро платити за ову неозбиљну шалу. Неколико дана иза тога сазову сеоски скуп и позову и чобане. Али са њима дође и Павић. Било је ту оштрих ријечи и запријети опасност да их добро казне. Тада се јави Павић и каже: ”Немојте их дирати, нијесу лелекали никога осим мене. Ја их за то не оптужујем и пустите момке нека иду код оних оваца.” Осречани на то једва пристану и тако се све заврши.

Клачину, је ли?

На неком сједнику Осречана изазове Симеун Пеков Милошевић Малишу Лучића, познатог зидара, и пита га да ли би му озидао једну клачину (кречану) код Врела у Горњој Љутој, пошто хоће да прави кућу у Сиришњаке. Симеун то Малиши говори готово шапатом да га Малиша једва разумије. Кад схвати Малиша о чему се ради, викну из свега гласа: ”Клачину, је ли?” Симеун га умирује да не виче, а он поново: ”Ћеш да гориш клачину, је ли?” На поновно Симеуново упозорење да не виче да други чују, Малиша каже: ”Ако мислиш да гориш клачину вичи да сви чују, јер је сам не можеш сагорети, но треба да ти помогну сви сељаци.” И озидао му је клачину код Врела и озидао на њој волат, али је није довршио нити горио. Кажу да та зидина и сада стоји како је оставио Малиша прије око 100 година.

Женидба Луке Гајова Машковића и Радоша Милева Главичанина

Свадбе у Морачи су обично трајале по два дана и двије ноћи. Међутим понекад се дешавало да се двије свадбе одрже у исто вријеме, тако да се весеља споје и по више дана.

Тако су се, крајем јануара 1930. године у Осрецима женили два осредачка момка:

Испросио Лука Гајов Машковић, Цмиљану Петкову Илић из Оцке Горе и уговорио свадбу.

Одредио за старога свата стрица Радоњу Грујичина из Љуте, а у сватове позвао:

1.Гаја Грујичина Машковића, свога оца,
2.Миличка Гајова, свога брата,
3.Милована Новакова Машковића, рођака,
4.Радосава Миркова Машковића, рођака,
5.Блажа Ђокина Јовановића, комшију,
6.Маријана Секулова Машковића, рођака,
7.Перишу Драгојева Машковића, рођака,
8.Радула Дукина Машковића, рођака,
9.Вукосава Богданова Станковића, комшију,
10.Велимира Андријина Милошевића, комшију,
11.Влада Божова Милошевића, комшију,
12.Вукоту Ћирова Машковића, рођака,
13.Радоша Новичина Машковића, рођака,
14.Влајка Маркова Симоновића, брата од тетке,
15.Мијојку-Мишну Радулову Машковић, за енђибулу,
16.Ђура Милева Главичанина, комшију,
17.Костадина Драгишина Букилића, зета, за барјактара.

Стари сват нареди да сви сватови морају доћи код њега на ручак у Љуту, па ће се сви вратити заједно да иду у Оцку Гору. Ко не дође на ручак не може ићи у сватове. Тако иураде. Сви из Осредака се сакупе на Коњеве и пођу на ручак код Радоње. Пошто ручају крену натраг преко Осредака и Закриља и дођу на Вељу Гору, гдје их сачекају Јасеновци, распореде на конак и пођу сваки са својим домаћином, од Оцке Горе до Грабине.

Увече су ишли на сједницу у Присоје, у кућу Вукашина Радојевића. Сјутри дан се сви окупе, са домаћинима, који су ишли на пратњу, код Петка Оташева у Оцку Гуру, који је живио у савардаку. Послије свадбарског ручка и веселља невјесту су увече довели на Биљегу, гдје су их чекали сви Осречани, који су дошли на свадбу. Ту су остали до дубоко у ноћ, а ујутру су се опет окупили сви сватови на ручак, па се тек тада разишли кућама. Лука је одмах пошао да живи у тазбини док је купио кућу у Корањој Њиви 1938. године.

Одмах иза Лукине свадбе сазвао је сватове и Радош Главичанин, пошто је испросио Божану Рнковић из Пожње.

За старог свата је одредио Радосава Миркова Машковића, а у сватове је позвао:

1.Вукосава Станковића, комшију,
2.Паја Вулева Јовановића, комшију,
3.Мијајла Новичина Машковића, комшију,
4.Илију Вељова Стевановића, рођака,
5.Михаила Арсенијева Милошевића, комшију,
6.Влада Божова Милошевића, комшију,
7.Васа Недјељкова Машковића, комшију,
8.Луку Гајова Машковића, комшију,
9.Јована Томина Бјелића, зета,
10.Милију Лукина Лучића, комшију,
11.Андрију Драшковића, зета, за барјактара,
12.Влајка Маркова Симоновића, комшију,
13.Кату Божинину Главичанин, за енђибулу,
14.Радомира Јоскимова Бјелића, кума,
15.Ристана Кљајића, пријатеља,
16.Ђура Милева Главичанина, брата.

Пошто су ручали код старога свата продужили су у Пожњу, гдје су их чекали Пожњари и одвели на конак код својих кућа, а неке далеко и до ријеке Ратње. Ујутру су се окупили на Никољачу и дошли код домаћина Јована Рнковића. На Карошевине су дошли пред саму ноћ, гдје су их чекали сви Осречани, свадбари, па је свадба трајала до саме зоре. Ујутро су се поново окупили сви сватови на ручак. Тако су неки сватови на ове двије свадбе провели готово шест дана. Обје свадбе су прошле мирно, весело, нико се није опио или посваћао.

Веселље и жалост

Кад се удавала Станисава Милованова Машковић за Стевана Радивојева Букилића, јануара 1929. године, Миладин Арсенијев Бјелић узме црногорски левор да пуца у знак весеља, дозивајући Станисаву да се окрене, како би њена дјеца личила на ујаке, како се тада вјеровало. Сватови су већ били окренули од Грабинског Потока изнад Дугог Села према Горњој Љутој. За Миладином је из куће Милованове изишао Милош Василијев Јовановић и пружио руку да би узео левор од Миладина и да он пуца. Кад је ухватио за цијев левора, Миладин се оклизне са леда и снијега и левор опали и зрно погоди Миладина под браду а избије наврх главе, те је тако остао на мјесту мртав. Пошто су код куће чули кукање и плач, сватови су разумјели шта се догодило, па су невјесту само одвели у Горњу Љуту и сви се вратили на жалбу. Тако се веселље претворило у трагедију, па више нико није мислио на свадбу, због неопрезности и брзоплетости људи.

Зарија надница

Дуговао Зарија Милошевић Мијајлу Машковићу једну надницу. Поручи му Мијајло да дође да му окопава кукуруз. Зарија крене као на свој посао, али у Камену Гору дође пошто је изгријало сунце. Други надничари су већ били окопали добру "постат". Мијајло га пита: "Знаш ли ти, Зарија, колико траје дан?! Зарија се мучи не зна шта да му одговори, јер и сам види да је закаснио. Тада му Мијајло рече да иде кући, па "сјутра да дође прије него огрије сунце, јер тада дан почиње". Види Зарија да са Мијајлом нема шале, а може му доћи потреба да се опет код њега задужи, па се врати у Закриље. Сјутри дан је добро поранио и одужио надницу.

Доћи ће два-три друга

Издигао Благоје Симеунов у Сиришњаке. Оставио Шајку да ради о стоци, а он се врати кући да копа, коси, пласти, кропи усјев итд. Радио неколико дана, а Шајка му ништа не шаље од мрса за храну. Смисли он да јој поручи да донесе нешто за храну пошто ће доћи два-три друга да му помажу радити, па тако и уради. Умијеси Шајка добар хљеб, спреми сира, скорупа и млијека и крене на Лединке. Гледа она још из даљине ко помаже Благоју. Кад дође кући нађе Благоја како сам копа кукуруз, па га пита ће су му ти радници о којима јој је поручио да ће радити. Тада он рече: "Ти би, изгледа, жељела да ја овђе црknем од глади док ми ништа не доносиш. Знаш ли ти да се не може радити без хране. Зато сам ти и поручио да ми донесеш неку црквицу, да не липсавам од глади", одговори љутито Благоје.

Слагао само једном

Питали Павића Пекова Милошевића је ли срамота лагати. Он одговори: "Није понекад срамота ни слагати. Читавог живота сам говорио истину осим једном. И боље ми је било то што сам једном слагао но што сам увијек говорио истину", одговори Павић.

Симов лупеж

Симо Боришин Рнковић је био велики шалџија (шаљивџија), па и на своју штету. Једном приликом разапео Симо некакву кожу од јунета на таван, па отишао некуда у село. Како се кожа сушила вадили су се ексери из даске, па је изгледало да неко иде по тавану. Уплашила се Симова жена Милица и дјеца Боривоје и Жућа, па кад Симо увече дође, они му кажу да је, изгледа, на таван ушао неки лупеж. Он се одмах сјети шта је у питању, али хоће и са њима да се мало нашали. Симо рече Милици и дјеци да узму какве штапове и да чекају да он поплаши лупежа са тавана и оде горе, па нађе неку дубину (лубу - већа дрвена посуда за жито и др.), и почне по њој да удара и викне: "Чекајте га доље" и баци ону лубу на оџак пред њих. Они онако престрашени (Боривоје и Жућа су још били дјеца) притисну ону дубину и по њој ударају штаповима док се не увјерише да их је и овај пут преварио.

Симов Чакар

Имао је Симо Рнковић коња Чакара, (био је чакараст-имао бијелу рожњачу на оку). Једнога дана дође Гордана Малишина Лучић да од Сима тражи коња да са њим иде у воденицу. Чакар је био на Поредицама, па Гордана упита Сима како ће га ухватити. Симо јој каже: "Узми ову ламу (канту), па кад му се приближиш лупи по њој два-три пут каквим дрветом, па ће ти он прићи". Гордана је мислила да тако и треба, пошто је Симо стари човјек. Оде она преко ливаде, а Симо гледа шта ће бити. Кад је Гордана лупила по оној канти, Чакар се уплаши и побјеже путем према Коњевима. Тада и Гордана види шта је урадила, али је било касно. Онда је Симо морао ићи да тражи Чакара, ухвати га и предаде Гордани.

Другом приликом, дошао Рашо Лучић код Сима Рнковића да му тражи коња да тјера шљиве из Музге. Пита Рашо како ће осамарити Чакара, а Симо му каже: "Окрени онај шири крај самара к врату" (наопако). Рашо тако уради натовари 60-70 килограма шљива и крене на Вељу Њиву. Сретне га, у Јеловцу, Бошко Јовановић, зачуди се таквом товару, па пита Раша: "Ко те научи да тако товариш?" Рашо му одговори: "Симо, а да ко".

”Гром убио и тебе и њега”, рече Бошко, па растовари коња и поново натовари како треба.

Најбоље имање

Милутин Драгојев Машковић је ишао на Крит (острво у Средоземом мору) у саставу међународних мировних снага. Тамо је био око двије године, па су га назвали ”Милутин Крићанин”, по острву Криту.

Када се вратио причао је Осречанима шта је све видио и доживио за те двије године. Једном приликом, када су разговарали о имањима у Осрецима, Милутин им рече: ”Вала људи, нијесам видио боље имање него што је имање Мила Стевановића у Остружњу. Има доста њиве, ливаде, воћњака, добру кућу, а као најважније што низ имање пролазе два потока, са којих се имање може наводњавати”. Осречани то прихвате као тачно. Међутим, иако је Милево имање заиста добро, Осречани нијесу знали да је Милутин путовао пјешке преко Црне Горе до Котора, а оданде бродом до Крита. На Криту нема обрадивог земљишта, па према томе ни имања. Истим путем се вратио у Црну Гору и у Осретке, па није ни могао видјети неко боље имање, па му се може вјеровати да је рекао истину.

Снијег Новице Бећова

Милица Мијајлова Машковић опрала сву постаљину уочи Никољ-дана (крсне славе). Негдје око пола ноћи испред њихове куће прођу Чедислав Стевановић и Стојан Машковић, па једну пољаву скину са ленге и рашире је испред куће. Миличин свекар, стари Новица (Носја), испред зоре крене да изиђе напоље. Кад је видио да су оне плоче испред куће бијеле, помисли да је пао снијег, па се с прага помокри. Стресе се од ”хладноће”, па се врати у кревет. Укућанима саопшти да је пао снијег и да се не може изићи из куће. Ујутро нико не жури да устаје осим Милице, која је хтјела да сакупи и унесе у кућу

опрану постељину. Имала је шта и видјети: од снијега нигдје трага, а пољава сва жута. Морала је поново прати, а шта је мислила о ономе ко јој је пољаву скинуо с ленге не зна се.

Треба нам шараман

Негдје одмах послије рата покривали даском Благојеву кућу у Горњој Љутој његов сестрић Стојан и братанићи Љубо и Манојле. На тавану је Благоје држао жбан са ракијом, али није дао да пију више но по једну чашу, плашећи се да неко не падне са куће.

Кад Стојан види жбан каже: "Ујаче, требаће нам шараман (велика блања за потезање даске), па да идемо један за њега код куће Радомирове (око 400 м даљине). Да би мајстори више урадили и да не би губили вријеме, Благоје рече: "Не, не, ја ћу ићи, а ви радите". То Стојан једва дочека, па се окупе око жбана и добро се напију цријевом, а једну боцу сакрију у неке даске. Кад је донио шараман, Благоје почне да премјешта оне даске, па се Стојан уплаши да ће наћи ону боцу и открити њихову подвалу, па баци теслу под кућу. "Ето, ујаче, паде ми тесла под кућу, па морам сићи да је узмем", рече Стојан. "Не, не, ја ћу је донијети, а ти ради", каже Благоје и остави даске. Тада Стојан брзо сиђе на таван и узе боцу и стави је под блузу. Тако је читав дан радио и често припијао из ње.

Попова киша

У љето 1950. године завладала велика суша. И у Морачи све сагоре. Пресушили и неки извори, па и бунар на Заграцу изнад Манастира, гдје је живио поп.

Једнога дана поп узме једну већу демижану и дође на Брод код старога Милоша Милетина да сједи и да однесе на Заградац хладне воде за пиће. Осталих дана воду је узимао са чесме из манастирске порте, али је вода са извора испод Китошевина

била много хладнија и здравија. Разговарали су они двојица дуже времена, па и о суши. Тада поп почне да се жали на народ, који је обезбожио, па се не моли богу, те га он, Бог, због тога кажњава. Иначе, када би сви хтјели поп би могао лако учинити да падне киша и да се народ спаси невоља. То је слушао Милошев унук Војислав, дјечак од 10-12. године. Тада Милош упита попа зашто не учини то да падне киша, а поп му одговори да би требало да у цркву дођу сви грађани, па да он одржи летургију (очита молитву) и киша би сигурно пала. Иначе, молитва без вјерника не би била ефикасна, па киша не би ни пала. Стари Милош врти главом, али му ништа не одговори.

Кад је поп отишао, Војислав пита ђеда Милоша: "Како би он то, ђедо, могао учинити да падне киша"? Ђед му одговори: "Лако, сине. Њему би сигурно пала, јер би му сви вјерници приложили по неки динар, па би му то било боље него и да падне киша, а остали од тога не би имали никакве користи." Од тада Војо никада није ишао у цркву да се моли Богу нити у њега вјерује.

Огријешио си се, Команданте

У бригади фронтоваца у Пиперима, када се градио пут Титоград-Колашин 1948/1949. године био је и Милован Арсенијев Бјелић из Осредака. Тада је, са породицом, живио у кући Радула Бјелића, на Росовом Лазу, као избјеглица из Пећи. Једнога дана Милован тражи од команданта бригаде Влајка Симоновића да га пушти неколико дана да пође да види фамилију. Командант му одобри три дана отстуства, па кад се врати, пита га: "Како ти бијаше фамилија, Миловане?". Он одговори: "Добро бијаху, друже команданте, али си се огријешио и од мене и од Стане. Учинио си ни велику жалост што ме нијеси пуштио да више останем, код куће. Шта је то три дана, то је прави гријех, друже команданте".

Пајова патока

Радили Стојан, Драго, Манојле, Божидар и други као путари. Свако вече, кад дођу у Равно, траже код Госпаве Бошкове да купе литар ракије и попију. Кад је код Госпаве ракија нестала онда су куповали код Аге Батрићеве ракију Паја Вулева. Пајо је у јесен оставио један жбан патоке да је препече у пролеће. Међутим, кад је нестала и Пајова ракија, каже им Ага да има само нека патока, али не зна да ли ваља. Они одмах наставе да купују и патоку по истој цијени и пију као ракију.

Кад је дошло пролеће, ево Паја са својом опремом да препече патоку. Ага му донесе паре, али се њему учини да је то нешто много више него што је било ракије. "Не брини, Пајо, попили су Оструженани и патоку као најбољу ракију, но иди кући да се не мучиш", одговори Ага.

Ветеринар Стојан

Разболела се крава Анице Миловановe. Послије подне, враћајући се са посла, са Премацког Брда крену преко Падравања Стојан Перишин и Драго Радулов. Већ су били попили сву ракију Госпавину и Пајову, па више нијесу ишли преко Равнога. Пожали им се Аница да јој се разболела крава, а Стојан одмах смисли шта ће. "Донеси брзо једну боцу ракије. То је ко руком да макнеш". Донесе Аница боцу, али он врти главом. "Бојим се да је ово мало, доза је литар и по, поготово за овако велику краву. Донеси још пола литра". Оде Аница да донесе, али није имала уточену, него је споро вадила из жбана. Чим она оде у кућу, они навалише да пију, а Стојан виче да их Аница чује: "Држи, Драго, да не просипамо. Неда се, вук јој га попио, а да зна какав је ово лијек, боље би је пила но ја". Кад дође Аница, они бијаху снизили боцу готово до дна, па тек онда почеше давати крави. Кад све завршише, Аница и њима донесе по двије-три, а не сумња да су они ону литрењачу готово

испразнили. Тако одоше задовољни кућама, а крава се послије неколико дана оправи.

Ђе ћете то, људи?

Мираш Милисављев Машковић је дуго боловао. Сваки дан се очекивало да ће умријети. Једнога дана напију се Милија Букилић и Никола Бјелић и падне им на памет да кажу Љућанима да је Мираш умро. Пођу на дно Лединака и зову у Љуту и кажу: "Сахрана ће бити сјутра". Окупе се Љућани и крену на жалбу у Осретке. Кад су дошли код куће Боривоја Рнковића виде Боривоја да нешто ради око куће и зачуде се што није комшији на жалбу. Кад их Боривоје види, упита их: "Ђе ћете то, људи?". "Ада, на сахрану Мирашу, како питаш, но што нијеси и ти отишао?", одговоре му Љућани. Тада их Боривоје једва убиједи да Мираш није умро, него их је неко слагао, па се врате кућама. Уз пут псују Милију и Николу и договоре се да против њих поднесу пријаву Судији за прекршаје, па тако и ураде. Судија их казни по двадесет пет дана затвора, а казну су издржали у Спужу. Изгледа да је Миро, касније о томе спјевао пјесму:

"Иде Миро, про Коњева клече
И све мисли како да лелече.

Тачка

Кметови су, у своје доба, судили, изрицали новчане казне, затварали. Једном приликом осредачки кмет Богић Милићев Машковић саслушавао неку дјевојку, која је била у другом стању. Питао је: "Кажи чије је дијете?". "Чини ми се тога и тога", и казала неко име. Богићев писар био је Ђока Павлов Јовановић, а Богић неписмен. Но, то му није сметало да,

диктирајући записник, тражи и да писар ставља интерпункцију (запете и тачке). На овакву изјаву дјевојке, Богић је рекао: "Тачка". Ђока му вели да се ту не ставља тачка. Тада Богић, љутито, рече: "Док сам ја кмет ту ће бити тачка". На томе се заврши саслушавање и даље се није утврђивало очинство, јер кмету није био интерес за то.

Је ли ова крава стеона?

Продавала Спаса Радомирова краву на сточном пазаришту на Броду (поред Јагодиног потока). Дошао неки сељак, гледа краву, а гледа и Спасу. У неко доба упита Спасу: "Је ли ова крава стеона?"

-Не знам, богоми.

- А је ли водила?

- Водила јес, богоми.

- Па, како не знаш је ли стеона, ако је водила?

Онда ће Спаса љутито:

"Е, мој пријатељу, да сам сваки пут родила колико сам пута водила, све би био војник до војника, одовле до Маганика, но купуј краву или ми се мичи отоле. Можда ће је неко други купити кад ти одеш".

Јела "Јединка"

Дошао Вучић Јовановић код кума Мила Мујовића у Пожњу. Жали му се стари Миле да није добро, да је болестан и да је све некуветнији. Нарочито га брзо издаје вид и на оно једно око, које му је, до скоро, било здраво. "Ено, куме, више не видим ни ону јелу "Јединку" на дно Заграца, коју сам, до скоро, свако јутро гледао", жали се Миле куму Вучићу. "Богоми је, куме Миле, не би видио да су ти оба здрава. Њу је кум Вучић љетос посјекао и исцијепао за даску и продао", одговори му Вучић.

Онакви вама и требају

Момчило Машковић је дуго година радио у Републичком секретаријату за унутрашње послове. Често је долазио код мајке Анице у Осретке.

Једном приликом Аница пита Мома што не види да негдје запосли "оно дијете" (сина једнога рођака). Момо одговори да нема могућности да га запосли и на томе се заврши разговор. Кад је Момо опет дошао у Осретке, опет Аница помиње "оно дијете" (који је као момче био доста проблематичан), а Момо опет одговара да га нема гдје запослити. Онда Аница вели: "А, што га не запослиш у милицију?". "Пусти, бога ти Баба, оно је лудо". "Па, ја те за то и питам, Момо, ви имате половину онаквих у Милицији, па може и он", одговори Аница.

Ваља ли вода с Јеловца?

Поправљали Осречани Доњу воденицу у Јеловцу. Главни мајстор је био Вукале Ћилев. Ту је био и Мића Мијајлов и почео да приговара да Вукале не ради како треба: те не ваља ово, те не ваља оно. На то се Вукале наљути и напушти посао. Види Чедислав Дмитрин да од посла нема ништа, пошто нико други не зна то урадити, па запријети свима да не смију ништа радити без Вукаловог одобрења, и пође у Врта да моли Вукала да се врати, да би завршили оправку воденице. Пошто је Чедислав руководио акцијом, а са њим је Вукале био добар пријатељ, Вукале пристане и наставе посао. Читави дан Чедо пита: "ваља ли ово овако, може ли ово овако, како ћемо ово, како ћемо оно?". Кад је требало да се замијеша неки бетон Чедо пита: "Вукајло, ваља ли вода с Јеловца за овај бетон или да некога пошаљем да донесе с Мораче?" Тада сви праснуше у смијех, сви се "разведрише", па наставише да раде док су завршили посао.

Дошао бих на Брод

Посадио Бранислав Главичанин јабуке у Карошевине. Путем пролазио Реља Меденица, па га упита: ”Рађају ли ти ове јабуке, Брано?” ”Не, вала, никад”, одговори Брано. ”Па, попишај се за њих, па ће бити боље”, рече Реља. ”Ја да знам да ћеш ти бити бољи човјек, свако јутро бих дошао на Брод да се попишам на тебе”, одговори Брано.

Догађаји у Ропушници

У Ропушници, од када се памти, погинуо је Мијаило Арсенијев Милошевић око 1905. године и умрла је Круна Миркова Симоновић, рођена Милошевић, 3. јула 1941. године. Она је спавала у колиби у Котлима са дјецом Милосавом, Ананијем и Ђуком. Ујутру су дјеца устала да отварају стоку, а она је и даље ”спавала”. Када су је почели будити утврдили су да је умрла у сну. Она се раније са дјецом играла, правећи се да је умрла, па, када би јој отворили очи, тада би се насмијала. И тога јутра су јој отворили очи, али су одмах видјели да је мртва и почели да плачу и кукају. Одмах се окупио читав катун, а врло брзо су дошли готово сви из села да помогну да је однесу у село. Иначе у Ропушници је било доста опасности од изненадних временских непогода, а и непажње чобана.

Негдје 1946. године код Николе Максимова Милошевића била је у најму дјевојка Милица Јекнић из Горње Мораче. Једнога дана, испред ноћи, види Милица из Ропушнице козе у обручу више Дуга, па пође да их дотјера. Међутим, када је дошла до њих, козе су сјавиле низ неку ждрелину (пролаз), а она није смјела да се врати куда је ту ушла. Тада је већ пао и мрак, па је почела дозивати у Ропушницу. Пошто је то вријеме када у катуну има највише галаме, чују се чактари, звона и

чакалице, а и волови ричу, не зна се колико је Милица звала. Тек кад се катун умирио неко је чуо глас из Тали. Кад јој се неко одазвао, она је панично говорила: "Ја одовле не могу никуд, не, не!". Одмах се дигло све способно преко Котала, уз Кисјелицу на Влашки камен, па испод Црвене греде док нијесу дошли на Ћоп у Дуге. Она је била око 50 метара изнад њих у једном уском појасу изнад Дуга. Ако би одатле неко пао не би се уставио до Прасарнице, око 250 метара ниже. Тада су они најхрабрији, са упаљеним лучевима и фењерима, дошли до ње, ухватили се за руке и све стопу по стопу ишли према Црвеној греди. Појас је био толико узак да се у њему човјек није могао окренути, већ како је ушао тако је морао, стопу по стопу, натраг. Имали су срећу да нико не падне низ греду, иначе би у том случају, највјероватније, сви настрадали. Дошли су колибама негдје око пола ноћи, уморни и преплашени, али задовољни што су Милицу спасили сигурне смрти.

Негдје око 1958. године, у мртву јесен, Влајко Симоновић је чувао овце у Откивачи, у Талима. Послије подне почне да пада снијег, а овце кидисале да пасу, па му жао да их тјера. Кад је дошло вријеме да их крене према колиби, овце нијесу ни хтјеле ни могле да иду од великога снијега. Послије више покушаја да им направи пртину, да поведе овна с чактаром, али све без усјеха. Тада је почео да дозива сестру Ђуку и Тихомира Јовановића, који су остали у Ропушници да чисте колибе и спремају дрва.

Они су очекивали да стигне са овцама, али од подне, због магле, нијесу могли видјети гдје је. Кад су чули одакле зове и шта говори, крену преко Ломова, мислећи да је, са овцама, кренуо низ Сирови бријег к Врелима. Кад су разумјели да он зове испод Штирне пећине, окрену уз Драгу према Кошеницама, а снијег је падао као да га неко баца лопатом. Тек кад су изишли код њега некако су успјели да овце окрену изнад Врела, преко Кошеница. Тада су се из Ропушнице чули Милован Мујовић и Коса Секулова Симоновић, чије су овце биле код Влајка, па и они крену преко Долине Вучковића према Котлима. Али су и они, у мраку и магли, изгубили пут и заглавили се негдје у Вртачама испод Котала. Одатле нијесу ни могли ни знали изићи. Тек кад су ови са овцама стигли и они су се некако оријентисали и сви заједно дошли у Ропушницу око 23 сата, што

значи да су се борили са снијегом и овцама више од седам сати. Ипак, све се срећно завршило.

У јесен 1981. године (12. новембра) у Ропушници су били Бећа Мијатова Симоновић, Тихомир Јовановић и Вукота Радоњић са овцама. Тога дана Бећине и Тихомирове овце су биле у Талима. Око подне је пала густа магла, па нијесу могли видјети гдје им се овце налазе. Тада су кренули преко Точила и Дуга да их траже, али даље нијесу могли. Почела је да их хвата хладноћа, па су почели да дозивају Вукоту и Веска, који су били у Ропушници. Кад су разумјели да Бећа и Тихомир траже помоћ, Вукота и Веско су одмах пожурили преко Котала. Нашли су их на Ћопу, у Дугама, једва живе. Нијесу знали ни шта говоре. Бећа је рекла: "Какав имате нови шпорет и како добро гори". Тихомир се био потпуно смрзао. Одмах су их масирали снијегом и једва повратили у живот. Вукота је са њима пошао према Котлима, а Веско нашао овце у Ласт вама и једва их покренуо да крену колиби. У Ропушницу су дошли заједно тек око пола ноћи. Да није било Вукоте и Весељка сигурно би остали у Талима и Тихомир и Бећа и овце и не би преживјели. Тога дана снијег је пао до Мораче.

Чувао Веско Радоњић овце у Котлима половином јуна 1993. године. Испред ноћи почне јака љетња олуја са градом, вјетром и грмљавином. Већ је било вријеме да крене овце колиби, али оне неће ни да мрдну. Пошто су биле остријежене само су се прибијале једна уз другу или уз неко крупно камење да би их мање тукао град. Мучио се он са њима више од два сата и једва их окрене да јаве. Ноћ и магла пали на земљу, па се не види ни прст пред оком, па није ни видио да пред њим не јави ни половина оваца. То је видио тек кад их је затворио у тор. Није ни покушавао да иде да их тражи. У току дана је требало да из Љуте дође његова жена Рада са малим сином Новицом. Веско је мислио да ће их наћи код колибе, али их није било, јер је олуја почела и у Љутој баш кад је кретала од куће, па је одустала од пута. То му је било још теже, плашећи се да је негдје настрадала, па читаву ноћ није имао мира. Сјутри дан се вријеме нормализовало, па је Рада дошла, а половину оваца Веско је нашао у Котлима.

Љубица увијек стоји пред колибом

Љубица Јовановић, жена Војина Ћилева, је кћер Нешка Рајова Лакићевића из Бара. Удала се за Војина 1942. године. Била је веома вриједна домаћица и много је радила и у кући и око стоке. Није имала своје дјеце, али је радила као да их има најмање петоро. Неколико година, послије рата, издизала је са стоком на Синьавину, а највише у Ропушницу.

Њен дјевер Вукале и јетрва Милосава имали су шесторо дјеце - три сина и три кћери. Још док су били мали Љубица их је учила да раде око стоке, да на вријеме отварају и да их добро напасају, а преко зиме да на вријеме дају стоци да једе. Преко љета их је стално учила којим дијелом планине да напасају стоку, да не мијешају овце и козе са туђима. Често је звала из Ропушнице у Тали или у Плани да види гдје су јој овце или козе. Дјеци је говорила да она по читав дан гледа гдје се налазе. Миливоје је причао да је Љубица ујутру стављала капут или нешто слично на неки колац испред колибе, тако да је изгледало да она ту стоји читав дан и да гледа куда се он, са овцама, креће. Тако је једном пошла у село, али је оставила онај капут и увече испитала куда су овце јавиле, а онда потврђивала да је све видјела.

Била је оштра жена, али је није ништа друго интересовало осим рад, кућа, дјеца, стока. Опремила је за удају све три Вукалове кћери, а синовцима скупљала сир, скоруп, гајила телад да имају меса, а једне зиме (1993. године), кад је била несташица варенике у градовима, стално је носила у Колашин по 5-6 литара и дијелила Вукаловим унучадима. Још се носи са свим тешкоћама, али је почела да је издаје снага и здравље, па све теже издржава напоре, које јој живот намеће. Неке и сама ствара, да би било боље читавој породици и не схвата да су ти напори за њу превелики.

Владетино путовање

Путовао Владета Влајков Симоновић, јануара 1996. године у Ниш. Кад су ушли у воз на подгоричкој станици и посједали на своја мјеста, једна старија жена се појави на улазу у купе. Носила је 5-6 великих куфера и одмах "саопштила" осталим путницима чији је који куфер, ако дође милиција. Још им каза која је врста дувана у којој торби да се не би збунили па да кажу погрешно, што би милицији омогућило да утврде да је у питању шверц. Кад заврши причу жена сједе на своје мјесто, баш поред Владете и одмах поче да спава. Криво Владети што она спава, а њему натовари бригу око дувана, па смисли да јој барем то онемогући. Тек су били уз Братоножиће, а Владета буди сапутницу и пита: "Шта рече ти, који су цигари у "мојој" торби?". Она мало прогледа и, кроз сан, само изговори: "ЛМ". Око Мојковца опет је "дерне" лактом у ребра: "Како рече да се зову они цигари?". Опет она понови, али се не буди: "ЛМ". Будио је он тако до Ужичке Пожеге најмање десет пута, стално мислећи на милицију и на њену торбу. У Ужичкој Пожеги је шверцерка изишла и пошла за Чачак да прода цигарете из оних 5-6 торби, а нико их не контролиса.

Питали Владету зашто је стално будио сапутницу. Он каже: "Одмах сам помислио: "Неће, вала, ни она спавати, а ја мислити како ћу одговорити милицији, да би она добро зарадила и на мој рачун", одговори Владета.

Највише бих волио...

У раније вријеме сељаци у нашим крајевима нијесу гајили свиње. Прва домаћица у Осрецима, која је имала свињу (крме) била је Велика Завишина Лучић (око 1900. године). Дошао на Скупштину Осречана под Крушку Нећељко Лазаревић из Љуте. Разговарају сељаци о свему, те како се живи, шта је добро, а шта рђаво, шта би ко волио у животу итд. У једно доба Нећељко вели: "Највише бих волио да сам крмак Велике Завишине, која га добро храни, а он само једе и лежи или коњ Рама Богданова Булатовића (из Лијешња), који коња добро храни, а нити га јаше нити товари".

Осредачки пјесници

У Осрецима није било много пјесника. Неки су се бавили, повремено, пјевањем пјесама о догађајима у селу, али су остајали анонимни. Радо бих неке од тих пјесама овдје забиљежио, јер је било врло успјелих и занимљивих,али их нијесам могао наћи. Најпознатији пјесници су били Михаило Милошевић, Миро Милинков Јовановић и Чедислав Стевановић, а од млађих Владимир-Токо Машковић, Тихомир Јовановић и други.

Овдје ћу забиљежити двије пјесме Драгана Стеванова Букилића, које се односе на морачку природу, и на село Љуту и Мојсија Стевановића:

Морачка природа

У морачком дивном крају,
Божурови ђе цвјетају,
Ту су брда и долине,
Густе шуме и планине.
Окићене изворима,
Хладне воде, снијежнице,
Што извиру из шкрипова,
Ђе станују чавке, птице.
Ту планина Тали стоји,
Издигнута у небеса,
Па Морачку Капу гледа,
Како зими снијег стреса.
Кад Јаворје с Тали видиш,
Повуче те нека воља,

Да би прешо преко Лоле,
А починеш код Семоља.
Да одмориш душу своју,
У дебелој ладовини,
И да бациш један поглед,
По лијепој Сињавини.
Наоколо све катуни,
Видиш стада и главице,
Видиш снијег и намете,
А и младе чобанице.
Ту ћеш видјет дивокозу,
Дивно чудо у природи,
Како скаче низ литице,
И к изворској жури води.
Ако бациш с Тали поглед,
Преко Стола рашачкога,
нагледат се нећеш моћи,
Тога дара Морачкога.
Тамо шуме и пашњаци,
Плодне њиве и воћњаци,
Ту ријеке и потоци
И лијепи млади момци.
Ту широка цеста лежи,
Што је гради Војна пошта,
То природу уљепшава
И богатог новца кошта.
А Морача вода хучи,
Вијуга се попут змије,
На њој видиш риболовца
Како блинкер забацује.
Ето тако, то богатсво,
Природа је све створила
И народу морачкоме
У Морачи поклонила.

Ја, моје село и патриота

Ја се родих у најљепше дане

Кад слобода дође на све стране.
На подручју дивне земље наше
За њу живот патриоти даше.
Ја се родих четрдесет пете,
Када штуке престаше да лете,
Кад је гавран престао да гаче
И кад терет са леђа се маче.
Кад је сунце почело да гријe,
А брат брата престао да бије,
Ја се родих, мила браћо моја,
После мука и љутога боја.
Вјерутје ми, много ми је жао,
Што за муке нијесам сазнао,
Јер бих знао цијенит слободу,
А истину причати народу.
Да сам тешке преживио муке,
А душманске преламао руке,
Ја признајем да сам много мали
Да опјевам што су борци дали.
И хероји нашему народу
Да у миру ужива слободу,
Ја се родих у голе стијене,
Ту сви људи не познају мене.
Осмољетку кад сам завршио,
Своје село ја сам напустио,
Да бих нешто више зарадио,
А и себе боље нахранио.
Јер за седам рођенијех брата,
Моја кућа не бјеше богата
Да свакога школује и храни
Од болести тешке да одбрани.
Тако пођох са мало година
Про великих европских равнина,
Вићох доста технике и људи,
Добар живот, свакојаких ћуди.
О томе бих имао пјеват дуго,
али морам пјеват нешто друго.
Пјевађу вам о мојему селу
И његовом историјском дјелу.
Моје село носи име Љута,

Спомињат га морам више пута.
Јер у њему ја сам одрастао
И за себе први пут сазнао.
Од града је далеко превише,
Па о њему мало ко и пише.
зато ја ћу сада покушати
О мом селу мало запјевати.
То је село врлетно и мало,
А једног је шпанског борца дало.
Из врлети, ливада и драче,
Из дивнога кањона Мораче.
Познатога Савина Мојсија,
Нек му име у слободи сија,
А презиме Стевановић бјеше
Храбре жеље њега понијеше.
У Шпанију оде на жариште,
Да са друштвом савлада фашисте,
И Мијат је са њиме пошао,
Но, тамо је за стално остао.
То су биле двије душе фине,
О Мијатов граде Колашине,
Та два борца младост своју даше,
За интерес домовине наше.
И слободу шпанскога народа
Гдје је многе прогутала вода,
Јер стихију не могоше прећи,
Таласи су од њих били већи.
Ал' шпанскоме казаше народу,
Како треба бранити слободу.
Добровољно своје главе даше,
И за шпански народ попадаше.
Храбри Вељко није тамо пао,
У нашу је земљу жив дошао,
Своје друштво јако је жалио,
А и сам је муке пропатио.
Јер трећину тијела је дао
И гавран га црни прогутао.
Каже да му ноге није жао,
Ту је ногу добровољно дао.
Ко и многи што свој живот даше,

За добробит отаџбине наше.
Вељко сваког није познавао,
Само каже, јако му је жао.
Што Машковић Мијат се не врати
Тога друга Вељко добро памти.
Нити може прежалит Мојсија
Сад му име у слободи сија.
”Хитар бјеше, права жеравица,
Брзо момче као нека птица.
Но Франкова војска га савлада,
Куршуми га сагорјеше млада.
И тијело њему исписаше,
Те његова крила малаксаше.
Он никако није доћи мога
Заборавит нећу друга свога”.
Тако Вељко каже за Мојсија,
Сада хоћу нешто рећи и ја.
Јер ово се сакрити не смије,
Да од њега нико осто није.
Кућа му је у Љутој срушена
И дан данас није обновљена.
Јер с његове стране оста пуста,
Сад је по њој зобовина густа.
Под праг кућни змије шарке пиште,
А мишеви копају огњиште.
Но, његово име ће да блиста,
То свједочи у Морачи биста.
А на школи име му се сија,
Да и млади помињу Мојсија.
Мала школа у нашему селу
Зна његову историју цјелу.
И она се поноси са њиме,
Јер његово славно носи име.
У том селу сада сунце сија,
Свако ће ти рећи за Мојсија.
Да је био оштроумна глава,
Ал’ погибе за народна права.
Њега народ заборавит неће
Док се земља око сунца креће.
А на небу каже звјезда свака

Нека му је шпанска земља лака.

Ђаволу под реп

Дошао Ђорђије Машковић из Америке 1912. године. Као што је ред, донио дарове својим најближим, па и Цмиљани Новаковој, извањој снахи, неки шал, који се тада звао врнцулет. Причао тада Ђорђије да нема Бога, да нема светаца, да не треба постити, ићи у цркву итд, а да ће у свијету завладати комунизам. Доста људи је мислило да је Ђорђије полудио, па му се нијесу супротстављали. Послије десетак година сјети се Ђорђије да је Цмиљани донио врнцулет, али га никада није у ње видио, па је упита:

”Боготи, Цмиљана, ђе је тебе они врнцулет што сам ти донио из Америке”? ”Однијела га, дјевере Ђорђије, са страом, под Острог, свецу, нека му је слава и милост”, одговори она. Ђорђије мало стаде, изненади се да је однијела његов дар, па рече: ”Ђаволу под реп, снао, богоми”.

Ако буду штеђели, имаће два-три дана

Носио Симо Рнковић, у прољеће 1944. године, групи оструважањских четника нешто хране у онај поток изнад куће. Баш кад се враћао кући, са торбом о рамену, дође Мирко Шуковић, са четом партизана преко Поредица. Мирко пита Сима: ”Јеси ли то носио четницима ручак, Симо”? ”Јесам неку цркавицу, болан”. ”Јеси ли им однио доста?”, опет ће Мирко. ”Ако бидну штеђели имаће за два-три дана, а ако не штеде, могу све појести данас”, одговори Симо као да се шали, да би боље Мирка убиједио да није носио ништа. Мијат Миладинов, Симов комшија, кад је видио колону партизана, журно оде уз Сопот, али га Мирко познаде, па га зове као што га је звала мајка Ружица, Миркова тетка: ”Ће ћеш то, о Јате, врати се, Јате, овамо, не бој се.” Мијат продужи кући, говорећи: ”Не требам ти ја, Мирко, ништа, но иди куј си кренуо”.

Знам ја који би ти комат

Чувао Ђорђије Машковић овце и козе и стално са собом носио косијер да нешто сијече. Једне недјеље кренуо Ђорђије стоку уз Тали и, опет, узео косијер. Његова жена Ружица му, љутито, каже:

”Што ће ти данас косијер, знаш ли да је нељеља”?

”Каква нељеља, бено једна (то му је била стална узречица), недјеља је ко и други дан”, рече Ђорђије.

”Ајде, дабогда довече комате од тебе купили по Талима”, прокле га Ружица.

”Знам ја, бено, знам, који би ти комат најприје уватила”, рече јој Ђорђије и оде уз Тали.

Нешто сам заборавио

Напио се, по обичају, путар Богољуб Булатовић и чекао код путарске куће на Броду да га неко превезе бар до Осредака. Око 15 сати дође Драган Лабудов Главичанин и прими га у кола. Кад су изишли на Биљегу, Богољуб, онако пијан, изиђе из кола и каже Драгану: ”Ајде, ј.... ти очинскога оца”. Драган одмах рече: ”Сједи да те превезем до куће”. Богољуб то једва и чека и сједе у ауто, а Драган окрене поред Гробља према Манастиру. ”Ће ћеш то, Драгане?”, пита Богољуб. ”Нешто сам заборавио у Манастиру”, одговори Драган. До Брода нијесу ништа говорили. Богољуб се навија час на десну, час на лијеву страну и дријема. Кад су дошли код путарске куће, Драган му каже: ”Излази ми из кола и више нећеш у њих сједати”. Богољуб се нећкао, молио, али не помаже. Остаде на истом мјесту гдје га је Драган и нашао. И од тада Богољуб не чека Драгана, мада му превезе по

неку врећу брашна. ”Жао ми, каже Драган, ону дјецу да гладују, али Богољуб више не може самном”.

Матијино трње

Чувао Матије Новељин Станковић козе око Грла. Козе једу и пасу испод пута од Грла према Вочју, а Матије ставља по путу драче и трње и побија шиљке, ако неко туда буде пролазио нека га изболу. Падала је пролећна киша, па је Матије био бос. Заборави он на козе које оду у кукуруз Радисава Поповића-Пећанина на Шегунцу. Загалами Радисав и зове чије су козе које му направише штету у њиви. Кад то чује Матије, заборави на драче, трње и шиљке па потрчи путем. Док је дошао до Шегунца напуниле су му се ноге трња, те је послије дуже времена морао да их вади. Никад више то није радио.

Нека се избурукају

Матије Новељин Станковић је био на раду у Словенији (Крањској). Око Госпођина дана добију родитељи писмо да је Матије умро. Осречани гатају (договарају се) да ли да иду на сабор у Манастир или Матији на жалбу. Ипак, одлуче да иду на сабор, па ће, у повратку, изјавити саучешће Матијевим родитељима. Тако иураде.

Послије 5-6 дана дође Матије жив и здрав кући. Родитељи се, наравно, обрадују, и питају га зашто је послао вијест да је умро. ”Нека се Осречани мало избурукају”, одговори Матије. (Бурукају се волови кад хоће да се бију-боду).

Женидба Марка Симоновића

Марко Василијев Симоновић је, око 1900. године, живио у Јасенови или на Јеловици (у Оцкој Гори). Допадне се њему

Мируна Перкова Јовановић из Љуте, а и он њој. Испросе је Симоновићи, купе јој златно одијело, окупе сватове и доведу на Јеловицу. Послије 5-6 дана пођу "на записник" код попа Ника Симоновића у Манастир. Поп узме све податке о Марку, потребне за вјенчање и, на крају, пита ко га је крстио (ко му је кум). Марко одговори да га је крстио Милосав Базовић из Липова, који је тада живио у Китошевинама. Затим поп пита и Мируну ко је њу крстио. Кад и она одговори да јој је крштени кум био Милосав Базовић, поп им саопшти да се због тога "сродства" не могу вјенчати, тј. не могу бити муж и жена. То је за обоје било велико и непријатно изненађење, али није могло бити поговора. Тада Мирунини дјевери врате Мируну у род и са оним златним одијелом. Тада се са Мируном ожени Радуле Симеунов Милошевић, а Марко доведе Ружицу Вељову Машковић из Осредака.

Кад се Мијајлу Перкову Јовановићу, брату Мирунином, родио син Миличко 1920. године, у знак пријатељства и захвалности за поступак Симоновића, позове Марка да крсти Миличка и тако постану кумови.

Чактар Драга Паунова

Чувао Драго Паунов Симоновић, као момак, овце у Талима. Далеко му било да их сваке ноћи јави на Пољане, гдје му је била колиба, па одлучи да овце остави у Жлијебу. У саму ноћ сиђе Драго низ Кисјелицу до Прасарнице и тада чује како низ ону урвину (јаругу) поред Црвене греде звечи чактар са његовог овна. Помисли да му се сатро (сурво) ован па крене уз ону урвину да га тражи. Пипајући рукама нађе само чактар, који се откачио од тељига (дрвене огрлице за чактар), врати се у Ропушницу и испјева пјесму:

"Сви чобани у Котла сјавише,
Без авети што нема памети,
Но остави у Жлијебу овце,
И у њима овна предводника,

И на њему чактарина јака,
Па се авет ка колиби вуче,
Чактар му се низ точило туче".

Драгови су и ови стихови о Талима и Ропушници:

"Котла равна и Талија мала,
Чудна ли се допанула ала,
У вас нема ни стотина брава.
Тешко Кули и Рудој главици,
Гледајући равној Ропушници,
И по њојзи Мијатове овце.

Радованов трап

Радован Илијин Машковић је имао имање на Чукљинама, у Љутој. Тамо му је добро рађао "руски" кромпир, који је остављао у примитивном трапу на њиви. Радован се плашио да му Љућани не украду кромпир, па је, преко зиме, грање од потрошенога листа, који је давао (метао) стоци, стављао на онај трап. У рано пролеће је по околним ливадама чувао овце Радованов рођак Мирко Мијаилов. Да би увјерио Мирка да испод грања нема трапа, Радован му једнога дана, испред сељења у Осретке, рече: "Ето, не стигох да запалим ово грање, а можда не би ни сагорело, пошто је скоро падала киша". За неколико дана Мирко опет чува овце, па му падне на памет и запали оно грање, које брзо плане (сагори) "као барут". Кад се ватра и пепео стишају указа се онај Радованов трап као нека гомила. Кад је Мирко срио Радована, упита га: "Што ми ти, Радоване, не каза да ти је испод онога грања трап, но ја оно грање запалих"? "Нијеси ни д'о Бог", изненади се Радован. Кад му Мирко потврди, Радован пође у Љуту и нађе горњи слој кромпира испечен од оне јаке ватре, али више није било спаса.

Иначе је Радован често штетивао кромпир. Кад је једне јесени чувао овце у Ропушници са осредачким чобанима Михаилом, Петром, Андријом и Миликом Милошевићима, Мирком и Драгом Симоновићима, Васом Машковићем и другима, договоре се једне ноћи да играју прстен "под капе". На конак

код њих је био дошао из Лијешња и Радоња Машковић, на путу у Љуту. Те године је у Ропушници добро родио крompир, па се договоре да се "прстенају" у 100 килограма крompира. И ако је био добар "ишћилџија" (добро је погађао под којом је капом прстен), чим покаже ће је прстен, његов саиграч Андрија подигне ту капу и тако брзо "изгубе" у игри. Тада нађу неку велику врећу (врећетину) и пођу на Радованов трап. Радован сиђе у трап и одоздо додаје, а они сипају у врећу. Више пута је питао: "Је ли доста"? "Не, не, Радоване, велико је 100 кила", одговарали су "побједници" и сипали у ону врећу. Једва су је однијели до колибе. Од тада Радован није играо прстена у крompир.

Игра Бијо маглице

Посјекао Периша Драгојев Машковић, по одобрењу кмета, сеоску шуму у Сировом бријегу, између Врела и Палежа, с тим да има право да у ту паљевину сије пшеницу двије године, а онда да то постане сеоски пашњак. Тако је посјечена и паљевина испод Врујаске пећи, у Сјењацима, у Палежу и друге. Посије Периша пшеницу и очекује добар род.

На Илин дан одјави Мираш Милисављев Машковић, којег је мајка као малога звала Бијо, козе уз Тали, а он се врати на сједник у Ропушницу, пошто се већ био замомчио. Али, козе не одјаве уз Тали него се врате низ Откивачу и одјаве у Перишину пшеницу, која је већ почела класати. Тада Периша позове кмета Богића Машковића да утврди штету-потру. Кмет одмах "утврди" да су козе појеле и поваљале 100 килограма пшенице и нареди да Мираш ту штету надокнади Периши. Тада су Мирашу испјевали пјесму:

"Игра Бијо маглице,
За сто кила шенице"...

Слично је било и у љето 1942. године, када су, једне ноћи, пет осредачких коња поарали пшеницу Лучића у Требаженама. Кмет Никола Милошевић је одредио да власници коња плате, односно купе по 35 кила пшенице, или укупно 175 килограма.

Колико си га дана правио?

Сретне Чедислав Стевановић Драшка Јовановића са сином Анђелком. Драшко мали, једва да је висок 1,65 метара, а Анђелко виши од два метра. Тада Чедислав упита: ”Колико си га дана, Драшко, правио, те је овако висок”?

Баци, пасји сине

Остало је запамћено кад је Јоксим Радуловић, по ноћи, носио украденога овна путем изнад Чомовић Лазине. Сретне га Голуб Томичин и викне: ”Баци пасји сине”! Јоксим се уплаши и баци свезанога (спуђенога) овна и побјегне. Голуб узме овна, донесе кући и поједе. Послије 2-3 године окупили се Осречани и Јасеновци на сједнику и причају своје доживљаје из ”лова” и уопште из живота. Тада Јоксим почне: ”Идем ја једне ноћи изнад Чомовић Лазине, кад неко нешто носи, те ја викнух: ”Баци пасји сине”. Он баци нешто и побјеже. Ја прђи, кад спуђен ован. Узмем овна, однесем кући и поједем”. Поред њега сједи Голуб Томичин, па рече: ”А, јеси ли ти то био? Ево три године покушавам да сазнам коме сам отео овна и, ево, ноћас се сам јави”. Тада исприча како се све десило и да је он однио овна и појео. Јоксим се уђута, јер су сви знали да Голуб говори истину. Пошто је у то доба био такав начин живота, и други су ишли у такву пљачку, нико од Осречана није покушао да намири од Јоксима и Голуба ту штету.

Вићи, ови убио међеда

Дошао Бранислав Главичанин код Вукала Јовановића у Врта да тражи коња да оре. Вукале је читао неке новине. Кад се Брано мало одморио и прикупио храброст, почне изокола да прича како се нема са чиме орати, да је пролеће већ одмакло итд. Некако се усуди да пита: "Вукајло, ја сам дош'о да те питам да ли ћеш ми дати коња да сјутра узорем оно мало њиве"? Вукале и даље чита новине и каже: "Ево, ови код Ваљева убио међеда". Охлади се Бранислав, чека одговор, али узалуд. Тада поново прокамени: "Шта ми рече, Вукајло, за коња"? Вукале ко из топа: "Ево, у међеду било 250 кила". Још мало Брано сједи и презнојава се, па га још једном упита да ли може добити коња. Вукале му на то одговори: "Ево, у кожи му било 30 кила". Види Брано да од коња нема ништа, па оде кући, готово без поздрава. Вукале се није због тога нервирао, јер је унапријед одлучио да Брану не да коња, пошто му се био нешто замјерио, али није хтио да му то каже.

Не примичи се, мали, камионима

Радио Радојица Главичанин у Лутову, кад се градила пруга Београд-Бар, као возач великога камиона "Демпера". Једног дана му издуши гума, па Радојица укључи компресор да напумпа гуму, али није знао да је може препумпати. Зато гума експлодира и озлиједи Радојицу да је морао ићи у болницу у Титограду. Послије изљечења дође кући и исприча оцу Радошу и осталима шта му се десило. У једном моменту Радош мирно рече: "Јесам ли ти говорио, мали, да се не примичеш камионима".

Ево сам ти, Стадика, спремила ручак

Сатрла се Јелки Костадиновој крава низ Влашки камен. Неко јој помогне да је одеру, па месо стави у вреће и натовари на Вранца да тјера у село. Кад је дошла у Камену Гору, готово уплакана, још из далека види Костадина, па му вели: Ево сам ти, Стадика, спремила ручак", "Спремио сам и ја тебе", одговори мирно Костадин. Он је имао код себе, у селу, једну добру козу, па је свезао у неки трн да једе, али се она замакне (удави).

То се десило дан прије него је Јелка стигла. Иако је то била велика материјална штета за фамилију, Костадин се није много нервирао. Једном приликом натовари Костадин у Ропушници двије каце скорупа (кајмака) на Вранца и крене у село. У Сиковима Вранац удари кацом у једну букву на ивици пута. Каца се истовари и опучи (сурве) према Горњој Љутој. Костадин није могао ни видјети шта са кацом би. Наравно, брзо се распала, а скоруп просуо. Он само рече: "Отурај, Вранац, отурај" и мирно притовари ону другу кацу и продужи према селу.

Костадин је све примао мирно и сталожено и по томе је био познат у селу. Можда је и то утицало да живи 95 година, иако је имао много физичких напора од дјетињства до дубоке старости. Да није ништа урадио осим што је озидао оне зидове испод Радошевог Трапа, било би доста за читав живот. Никада није могао да мирује, већ је увијек био у покрету: крчио, косио, сјекао, носио бремена, зидао, копао, чувао стоку, све до пред смрт. Мало је било Осречана тако радних, тако сталожених и тако издржљивих.

Донио кући и брашна и меса

Однио један Осречанин 40 кг кукуруза да самеље у воденици Букилића, на Врелу, у Горњој Љутој. Пошто је "засуо" жито да се меље, пође код Радомира Букилића да сједи и разговара. Сједио је све до ноћи и с Радомиром причао о свему и свачему. Кад је "пала" ноћ и пошто су заједно вечерали, помељар покупи брашно у врећу и крене кући. Кад је дошао на Крстац учини му се да нешто "шушну" испред њега. Кад боље погледа види да је зец. Узме хитро пушку, којом је био

"подрамио" врећу, нанишани и убије га. Има у њему два кила меса. Продужи, задовољан, даље, па кад је сишао у Међупоточје, опет нешто шушне. Кад се увјери да је зец, поново опали и убије га, али га не узе да носи кући, већ га остави на путу. Задовољан таквим ловом продужи, а већ је и дубока ноћ. Излазећи на Коњеве, опет му нешто сумњиво "тумаца" испред њега. "Није ваљда и трећи зец", помисли. Али, није се преварио. Опет нанишани и зец се закопрца испред његових ногу. Не узе ни њега да носи кући. Доста му је онај што га је убио на Крсцу. Тада му би жао што онога првога не остави, а овога да носи кући, а оба су били велики. Убрзо стиже кући. Пожали што му кућа није још даље, јер хоћаше убити још некога зеца. То се може догодити само ловцу срећне руке, као што је овај наш комшија. (Испричао Радисав Машковић, у љето 1997. године, који је чуо ову причу од задовољног "ловца").

Дрва Вучића Јовановића

Посјекао Вучић Јовановћ камион дрва и кренуо да их прода у Титограду. На Биочу га заустави милиција у утврди да Вучић нема отпремнице, што значи да је дрва посјекао у државној шуми, без дозволе шумара. Саопшти Вучићу милиционар да дрва вози на њихово стовариште на Цијевни. Жао Вучићу дрва, а боји се и казне, па смишља како да превари милиционера. Онда упита: "Могу ли се ја коме жалити зато што сте ми заплијенили дрва"? Милиционер му одговори: "Не може ти, вала, помоћи ни Божо Радоњић" (командант милиције за Црну Гору). "Па, ја ова дрва и возим Божу Радоњићу, ми смо пријатељи", гракну Вучић. "Носи те ђаво, вози кад су Божова", одговори милиционар. Вучић задовољан што се брзо и добро снашао, па одвезе дрва у Загорич и продаде за добре паре.

Чија је оно кућа?

Иван Мијајлов Стевановић је имао кућу на једном високом кршу на Закучници. Кад су, једном, ишли Осречани да сијеку луч (боровину) у Сто (планина изнад Рашка), који су користили за освјетљење у кући и за цијеђење катрана, одморе се на неком заравањку на врх Рашка. Гледајући преко ријеке Мораче према Осрецима, Иван рече: "Чија је оно кућа, на ономе кршу, ђе је начиње, оца му његовога.....". На то се сви насмију и једва га убиједе да је то његова кућа.

Фук, с међом у гузицу.

Радован Илијин Машковић је, приликом разговора, често мијењао ријечи и смисао приче. Тако је једном причао шта му се десило кад је ишао "у сијено", на Пољане, па каже: "Поранио ја, на два мјесеца пред зору. Огријао мјесец, па се види као у сред ноћи. Кад сам био од Вратла према Шипу, видим вука како иде право к мене. Брзо промислих: "Ево, судио вук да ме изије Бог", те ја фук, с међом у гузицу, па вук прође путем куд је и наумио".

Ја биг то боље урадио

Сломио Павић Пеков руку. Неко од Осречана му је удлажи, али му рука криво прерасте.

Послије двије-три године, пође Павић у Ровца код неког пријатеља, да купи дувана. Кад му пријатељ виђе криву руку, упита га шта му је било, па кад му Павић одговори, он рече: "Ја биг то боље урадио". Павић оде до оближњег јасена, зађене руку у неку рачву и сломи је на исто оно мјесто гдје је била прије сломљена. "Ево ти, па ајде самном у Осретке и уради боље". И заиста пријатељ му поново удлажи руку, која правилно прерасте.

Дабогда сагорио

Негдје 1957. или 1958. године, ђенули (купили), Василијевићи лист у Гајевима, тамо далеко испод Јужерице. Лист су приносили њих седморо-осморо млађарије, а међу њима и тек пристасали момци Владета Влајков и Спасоје Заријин Машковић. Упекла небеска звијезда, па све "гори". Радници боси, оскудно одјевени, у поцијепане прње, знојави и изгребани од сувога листа и ситног жбуња. Доље испод њих Камена Гора, са доста зрелих шљива, јабука и крушака, а они горе гладни и жедни, муче се у оној стрмини, гдје свакога минута могу одлећети у провалију. Завирују под сваки накладњај (љиљак) листа да испод њега не чека скружана шарка. У међудневичкој челопечини (врућини) крупни инсекти цицикавци "запалили" лисник па се од њихове дреке ништа не чује. Мирко Василијев, стари мајстор за ђенидбу листа, иако већ у годинама, пожурује младеж, да брже приносе лист, јер "црче" горе на подини од превелике врућине. И Влајко поче на њих викати, што му нарамке листа љепше не слажу, но их љутито бацају на гомилу, па не може накомицама захватити љиљак и бацити га Мирку. Одужио се рад, а радници све рјеђе стижу, јер лист доносе из удаљенијих крајева лисника. Мирко велики пушаџија, онда сједне да савије и запали цигар ђузине. Док он искреше ватру, већ се нагомила доста листа иза подине. Момци све уморнији, све чешће, тихо, међусобно шапћу: "Оће ли више нестајати, дабогда сагорио". Пошто се некако заврши и тај мучни и тешки посао, у сумрак кренуше кући у Крушевље. И тада, уморни и незадовољни, што не могу на вријеме стићи на сеоску игранку на Ђурђевину, погледујући сађенути лист, још неколико пута поновише: "Дабогда сагорио".

Негдје иза пола ноћи, село освијетли велика ватра из Гајева. Малобројни будни Осречани лако закључише да то сагоре лист Василијевића. Рано ујутро, на Крушевље дође комшиница Деса, неким послом, али невесела, па не назива "добро јутро", као што је ред. Породица се узбуни и уплаши, да није неко у селу умро или се нешто друго рђаво десило, али она одмах упита: "Што ти, стари, запали лист", обраћајући се Мирку. Још уморни од јучерашњег рада укућани истрчаше пред кућу, да виде има ли им листа у Гајевима и кад га не могоше угледати,

закључише да је лист сагорио од Мирковог упаљеног труда (мачине) или од опушка цигара, који је дуго тињао негдје у листу. Пошто свршеном послу нема поправке, одмах почеше оштрити косијере, да сијеку други лист, негдје иза Вратла или изнад Закриља.

Тражи, к'о Милисав куку

Ђенули лист Милисаву Савину Машковићу негдје у Гајевима. Било их је у моби седморо-осморо. Кад су били готово при крају посла, лист почне да се навија на једну страну. Тада пошаљу Милисава да нађе неку дугачку грану са куком, којом ће запети (привезати) стожину листа за неко чвршће стабло. Оде Милисав са косијером и послије дуже времена врати се и рече "Ајте људи кући, ја куку не могу наћи". Тада неко други оде у лисник и ту у близини одмах нађе и донесе куку, те запеше лист. Од тада је у селу за некога ко не може нешто наћи, остала изрека: "Тражи к'о Милисав куку".

Немаш кад, Периша

Периша Драгојев Машковић је био добар мајстор за изградњу кућа и друге мајсторске послове. Био је познат и по томе, што је увијек радио супротно од онога што му је говорила његова жена Мијојка, иако су сложно живјели. Зато би Мијојка, кад би хтјела да Периша нешто уради, почела да га одвраћа од тога, па би Периша онда уинат урадио оно што она стварно жели. Сазна за то један његов комшија, којем је Периша требало да нешто поправи на кући, па дође код Мијојке и све јој објасни, а њу замоли да се она томе успротиви.

Послије неколико дана дође комшија и почне објашњавати Периши шта треба да му ради. Још није ни завршио причу, а Мијојка сјекне (повиче): "Немаш кад, Периша, оста ни она њива неузорана, па прво то уради".Периша је погледа "мрко", па рече комшији: "Ајде кући, доћи ћу сјутра да ти то урадим". Тако комшија оде задовољан, захваљујући кришом више Мијојки него Периши.

Мање познате ријечи и изрази (провинцијализми)

По говору Осречана, а и великог броја Црногораца, може се закључити да је Вук Караџић, као творац азбуке и правописа, погријешио што није у азбуку уврстио још бар два слова, како би се могао примијенити његов принцип "Пиши као што говориш". У нашим крајевима се, напримјер именица сјекира (једна од важних алатки у свакој сеоској кући) изговара са "меким" словом "сј", које се не може написати. Тако се изговарају и многе друге ријечи: сједи, сјутра, сјеча, наусјечениje, сјеме, сјекира се, итд. Исто тако се не може написати глагол "изјести" онако како се изговара са меким словом "зј".

У Осрецима и Морачи има много ријечи које нијесу познате у другим крајевима Црне Горе, а не употребљавају се ни у књижевном језику.

У књизи Рајка Раосављевића "Морача, Ровца, Колашин" забиљежено је око 1.500 ових ријечи (провинцијализама), које се употребљавају у говору у овим крајевима. Овдје ће бити

записано још око 1.900 ријечи, које се највише могу чути у селима Доње Мораче, а до сада су ријетко записиване.

А

АБГАРА - жена тамнога тена - лица,
АВИЗО СЕ - сјетио се, разумио,
АВРИК - непролазни предио од жбуња или трња,
АЖГАМ - много нечега - стоке и др.,
АЗГИНЛУК - непристојно понашање, силништво,
АИР - корист,
АЈАТ - приграда уз кућу, остава,
АЈВАН - брав, стока, непаметан човјек,
АЈКАРА - шала,
АЈКАТИ - плашити птице да не једу кукуруз, жито,
АЈЛОВИНА - дивљина обрасла шумом,
АКАТИ - непотребно показивати снагу, скакати,
АКНУТИ - скочити,
АКОБОГДА - куда ћеш, куда идеш?
АКОБОГДА - биће добро,
АЛА - маћа, пропада усјев од спарине послије кише,
АЛАБУРДЕ - брзо уплитање у свађу, сукоб,
АЛАКАТИ - викати, плашити вукове,
АЛАКАЧА - жена која много и гласно прича,
АЛАУГА - лапавица, киша и снијег са вјетром,
АЛАЧУГА - стари, поцијепани дио одјеће (алачугу на мачугу),
АЛАЦА - стари, поцијени дио одјеће,
АЛУГА - луг поред потока или ријеке обрастао шумом,
АЉИНЕ - ноћне, постељина,
АЉИДАТИ - скитати,
АМБАРИСАТИ - поготити гдје се налази нешто сакривено,
АМО - овамо,
АНДАЛОВАЦ - непролазни предио,
АНЂАВА - доста, много народа,
АНТРЕШЕЉ - простор између страника на натовареном коњу,
АПИТИ - брзо узети да нико не види,
АР - страх од срамоте, срамота,
АРАЊЕ - штета коју стока учини на туђем имању,

АРУГ - пртљаг код издизања у планину,
АРЏИЈА - човјек који неће да попусти у понашању и мишљењу,
АСИЈА - силан, крупан коњ,
АСНА - корист,
АСУЛИТИ - шкопити, кастрирати,
АУГ - чуђење (ауг шта се деси),
АЦЊУТИ - покренути се с мјеста,
АЧКАТИ - открити, ухватити,
АЏАИП - немиран младић,

Б

БАБУЉАТИ - гађати некога камењам,
БАБОВАЧА - сорта домаће јабуке,
БАГА - криво стопало, обично код коња,
БАГАРАЋ - човјек који тешко иде,
БАГЉИВ - коњ са деформисаном копитом,
БАГАШ - мјера за жито, 15 кг,
БАЖЂЕТИ - смрђети,
БАЗАТИ - ићи негје без циља,
БАКЕТАТИ - пријетити, викати на слабијега,
БАКОВИТ - во нестручно уасуљен, кастриран,
БАКУЉА - сатрули дио сијена на стогу,
БАКСУЗ - несој, несрећа,
БАЛО - неуредан човјек, слино,
БАЉЕГАРА - мотика, лопата којима се чисти штала,
БАЉЕЖИТИ - физиолошка потреба код стоке,
БАМБРЕК - угојено младо чељаде,
БАПИТИ - пасти са висине,
БАРИ - влажи,
БАРЕЧ - нешто ”опасно” у мраку (за плашење дјеце),
БАРНУТИ - некоме нешто приговорити што му није мило,
БАСКИЈАТИ - прикивати баскије на кровну конструкцију неке зграде,
БАСКИЈАЧА - чивија-ексер за баскије,
БАТ - топот,
БАТ - задњи крај некога предмета (балвана и сл.)
БАТА - справа за хватање птица, мишева,
БАТАЛ - нешто покварено, неупотребљиво,

БАТАРАЦ - ненајављен улазак у неку просторију,
БАТЛАКАСТО - неприкладно, дебело (држало, косиште и сл.)
БАТЛИЈА - навачан, прати га срећа,
БАТИЊАЧА - стара сорта домаће крушке,
БАУЉЕЧКЕ - кретање на рукама и колењима,
БЕАНИТИ - објавити, ширити неку причу,
БЕЗДУВА - мртав, брзо угинуо,
БЕЗДАНИЦА - јама без дна, понорница,
БЕЛЕНЗУК - украсна гривна на руци,
БИДНЕТЕ - будете,
БИЊАЏИЈА - човјек који воли да јаше доброга коња,
БЕНЏАЛИНА - отвор, рупа, јама,
БЕСТИЈАТИ - аветати, причати нешто без смисла,
БЕСТРАГИЈА - одлазак у непознато, у неповрат,
БЕСТРВА - негдје веома далеко,
БЕТНИК, БЕТУЉА - непријатан човјек или жена,
БЕУТ - сан, ошамућеност,
БИЊИКАТИ - скакати, викати, галамити,
БИЉМЕЗ - несмајан, нерадан,
БИРЕКО - рекао бих,
БИРИНЏИК - сналажљив,
БИСКАТИ - тражити нешто ситно (раније вашке у коси),
БИЦИК - трчање, играње,
БЈЕЛАЈИЦА - бијела вунена капа,
БЈЕЛОВАЧА - огуљена тојага, штап,
БЛАГОШ - нешто повољно, добитак,
БЛИЗНИЦА, БЛИЗНИК - двојке (дјеца, јагњад, јарад),
БЛИЗИКА - род, сродство,
БЉОШТУР - врста траве, коров,
БЉОШТУРЊАК - мјесто гдје расте само бљоштур,
БОГОБИТИНА - нерадан, неудрен,
БОДИНКЕ - доље, у провалију,
БОЈ - спрат,
БОЛЕЋ - чазбен, гостоприман,
БРАНА - љеса од грања за дрљање узоране њиве,
БРАЊЕВИНА - простор гдје се не пушта стока,
БРИЖДАЛИНА - простор гдје се појављује вода, бара,
БОЉ, БОЉ - брже, брже,
БОСОНОЖИЦА - пролаз за човјека и стоке у повоцу,

БРАБОЊАК - чврсти сточни измет,
БРАВИТИ - причати нешто непримјерно човјеку,
БРАВАК - непаметан човјек,
БРДИЛО - важан дио натре,
БРДИЛОШ - висока, несмајна жена,
БРДОНОЖИЦЕ - изненада пасти на земљу,
БРОЋИТИ, БРЕПИТИ - пасти, лупити,
БРОЋИТИ СЕ - љутити се,
БРСТ - сирове гране без лишћа,
БРСТИТИ - јести брст (коњ, говеда, козе),
БРУШКЕТ - листићи код подјеле имовине, слично коцкању,
БУКАЧ - галамџија, који непотребно виче,
БУКВА - дио шупљег стабла кроз које пада вода на воденичко коло
БУЛУМАЋ - неуредан, незнавен,
БУЉУК - веће стадо оваца,
БУЉУЧАК - мало стадо,
БУЉУЧИТИ - ковинати, повећавати број стоке,
БУРЛАТИ - просипати неку течност,
БУРУКАТИ - рика волова у катуну,
БУЦЕКАТИ СЕ - дуго плакати на глас,
БРУСНА - слаба, јадна, несрећна,
БУЊАК - мјесто гдје се одлаже стајско ђубре,
БУБУЉАК - мањи округли камен,
БУКАРА - ватра
БУРЛИЈЕКАТИ - викати, галамити,
БУСЕН, БУСИКА - дио земље обрастао травом,
БУШИНА - слаба, мршава овца,

В

ВАВОЛИ - тешко једе, јер нема зуба,
ВАГИР - дио запрежног прибора за коња,
ВАЗДУГИ ДАН - читави дан,
ВАЛЕНЦА - грешка,
ВАЛУТИЦА - већи покретни камен,
ВАЛ, ВАО - велики покретни камен,
ВАКЕТАН - неспособан, са физичком маном,
ВАКМАЈСТОР - старјешина аустријске жандармерије,
ВАКТИЛЕ - временом,

ВАКУСИТИ - умријети, црknути,
ВАЉАСТ - живахан, брз,
ВАЉЕ, ВАЛОВИ - крупно камење,
ВАНТУП - глуво-нијемо чељаде,
ВАРДА, ВАРДАЧИНА - човјек који много виче, галами,
ВАРОПЕК - врућина, жега,
ВАС - сав, читав,
ВАТИГАТИ - тешко ићи,
ВАТРАЉ - дрвена лопатица за узгртање жара и пепела,
ВАША - дугачки комад сланине,
ВЕЉУ - велим, кажем,
ВЕКТО - старо, издрто,
ВЕРВЕЛА - гомила, неред, галама,
ВЕРЕТИЗНО - несигурно,
ВЕРЕЏИК - сукоб, свађа,
ВИГАЊИТИ - викати, галамити,
ВИЖЛЕ - неваспитано дијете, младић,
ВИЈАРИТИ - лебдјети на вјетру,
ВИЈАТИ - пречишћавати жито помоћу вјетра,
ВИЛИЧНИК - ружан, ружна,
ВИРАНИЈА - просторија без врата и прозора,
ВИСИЉАК - стрмо земљиште,
ВИТАЛАЦ - кретање у круг од болова или тражећи нешто,
ВИТИЦА - сплетена женска коса, кике,
ВИТЛИТИ - брзо окретање воденичког камена,
ВИЋЕРИНА - стара, оронула кућа,
ВЈЕДОМО - сигурно,
ВЈЕТРОБОЈ - мјесто изложено вјетру,
ВЛАЧЕГ - дебели метални ланац,
ВОЛАТ - начин зидања, обично код клачине,
ВОЛОВОДИЦА - трчање волова за кравом,
ВОРЦАТИ - љутити се, причати дуго о истој ствари,
ВАЂЕВИНА - жито дато на зајам, уз камату,
ВАТАЊЕ - упрезање волова у јарам,
ВОЧ - нуђење говеди, телади да пију,
ВОЛОГОН - крупан плод воћа, поврћа,
ВРАНДОС - траг, линија, повреда на тијелу,
ВРЖДИТИ - јако ударити неким предметом,
ВРЛЕЋАК - стрмо земљиште,
ВРАЊ - отвор на жбану,

ВРИЈЕСЛО - држач котла, бронзина,
ВРЕВА, ВРЕСАК - галама,
ВРЉАК - неред, нечистоћа,
ВРЉАКНУТИ - бацити,
ВРЉИТИ - криво гледати,
ВРЉИКА - дрвена греда преко потока, дугачка нетесана даска на савардаку,
ВРНЧАТИ - стављати врнчанице на опанак, чинити опанке,
ВРСНИЦА - вршњакиња,
ВРЦ ПОД РЕП - стасао за женидбу, за удају,
ВУЈАЛИЦА - клизавица,
ВУНЦУП- лупеж, лопов,
ВУЦ, ВУЦИ СЕ - губи се, иди одмах,
ВИОМОЗГА - непаметна,
ВУЧАЦ - хладноћа, врста болести,
ВУШКИЈА - мокрина,

Г

ГАВЛЕТ - коњ, слаб коњ,
ГАГРИЧАВО - покварено, уцрвљало месо,
ГАЗИЈА - силник,
ГАИЛА - тешкоћа, мука,
ГАИРЕТ - веселье,
ГАЛАТЛУК - нечистоћа,
ГАЉА - црна овца,
ГАМИЗАТИ - ићи ситним корацима,
ГАРИБ - неугледан, ситан човјек,
ГАЋОЊА - са широким гаћама,
ГАФА - метална спојница дрвених дјелова, кламфа,
ГВОЖЂА - кључуса (замка за дивљач),
ГЕТЕ - чарапе без наглавака,
ГЕВЕЉАТИ - једва ићи,
ГЕРГА - више људи у покрету, у колони,
ГЕРГЕТ - старац,
ГЛАДУН, ГЛАДУНИЦА - лијеп, млад момак, дјевојка, жена,
ГЛАВЊЕ - дебела дрва на огњишту,
ГЛАСКАТИ СЕ - викати, плашити вукове гласом,
ГЛЕДАН, ГЛЕДНА - висок, висока,
ГЛОЦНУТИ СЕ - опоравити се,

ГЛИБ - блато,
ГЛИБУТАК - нешто много прљаво,
ГНОЈ - стајско ђубре,
ГЊАВИ - досађује,
ГЊАТИ - ноге, руке (мршаве),
ГЊИЛА - врста земље, иловача,
ГОЛАЋ, ГОЛОГУЗ - човјек без имовине,
ГОЛОБОК - са слабом, подераном одјећом,
ГОЛОМЕТ - мјесто изложено вјетру,
ГОЛОМРАЗИЦА - хладноћа, сјеверац,
ГОЛОСКОК - сиромашан, слабо обучен,
ГОРОГЛАВИЦА - много посла, рада,
ГОРЊАТИ СЕ - такмичити се,
ГОТ - врста стаклене чаше,
ГРАБУЉИШТЕ - дио грабуља,
ГРАГ - пасуљ,
ГРЕДЕЉ - дио рала,
ГРЕБАНИЦА - загорели дио јела,
ГРЕДА - већи камени масив, отесано дрво за кућу,
ГРЖНО - пресуво сијено, лист,
ГРДНА, ГРДОБА - много ружна особа, жена,
ГРИВНА - метална спојница косе и косишта,
ГРИНУТИ, ГРМАЧИТИ - халапљиво јести, брзо радити,
ГРИНТА - старо чељаде,
ГРОМОБИТИНА - несношљив, досадан,
ГУЖВА - више људи у нереду,
ГУЖВА - два котура од дреновог прућа на јарму за волове,
ГУЖВА - мало увијеног сијена код везања бремена,
ГУКА - израслина на тијелу,
ГУКА - мања количина сијена која се рукама ставља у јасле,
ГУНЦУЛАТИ СЕ - кретати се у нереду,
ГРЧИЛО - горчина,
ГРМЕН - велико стабло, најчешће дубово (храстово),
ГУМАТИ - јести халапљиво,

Д

ДАБОГДА ЦРКО - дабогда умро,
ДАВИЈА - свађа, тужба,

ДАВИЈАЧА - која се много тужи,
ДАДЕН - дат,
ДАЈАК - сила,
ДАЛАВЕРИСАТИ - свађати се,
ДАЛТАБАНЕ - брзо побјеже,
ДАРГИН - сила, снага,
ДВИЗЕ - шиљеже, старије јагње,
ДВИЗИЦА, ДВИСКА - млада, нејагњена овца,
ДЕВЕНДЕЛА - давнина,
ДЕВРЉИ - одваја се, иде у страну,
ДЕГЕНИЧИТИ - туђи некога,
ДЕЖМЕКАСТ - угојен, малог раста,
ДЕКИК - минут, трен,
ДЕКИЉАТИ - много и тешко радити,
ДЕПИЈА - тврдоглавост, настраност,
ДЕРЕПКА - несмајна,
ДЕРНЕК - пут низ стрмо земљиште,
ДЕРИГУЗ - неплодно и стрмо земљиште (обрадиво),
ДЕРНУТИ СЕ - увриједити се,
ДИВАН - лијеп, пријатан,
ДИВАНИТИ - причати,
ДИВИТ - мастило,
ДИВЉАКА - неокалемљена воћка, самониклица,
ДИВЉАН - јаки дуван, крџо,
ДИЈАТИ - дисати,
ДИЛИКАТИ - причати са смијехом,
ДИЛИКНУТИ - украсти,
ДЛАГА - дрвена дашчица за длажење сломљене руке или ноге,
ДИДОЛИТИ - мазити, миловати,
ДИКЛИ - пије с мераком,
ДИПИТИ, ЗДИПИТИ - украсти, опљачкати,
ДИПЛЕ - двојнице,
ДОАКАТИ - доскочити, осветити се,
ДОБРАВИТИ - доћи,
ДОВИЈАТИ СЕ - сналазити се,
ДОВЛЕТ - слаба иновина, имање,
ДОВУЋИ СЕ - доћи без воље,
ДОЖУДЊАК - миљеник,
ДОЗЛОПУТАТИ - доћи касно, доћи пијан,

ДОЈАНДИСАТИ - тешко издржати,
ДОЛАКТИЦЕ - дио скупе женске одјеће,
ДОКОЛИЦА - беспосленост, слободно вријеме,
ДОКОЉЕНА - нарцис, ружа,
ДОКСАТ - балкон,
ДОКОЉЕНЕ - дио мушке одјеће,
ДОПРЕТАТИ - доћи силом,
ДОРИЉАТИ - доћи тамо гдје је непожељан,
ДОСТИНА - више људи,
ДОТРТАТИ - доћи без циља и воље,
ДОЧЕКЛИЈА - добар, чазбен домаћин,
ДРЖАТИ СТОКУ - гајити, њивити,
ДРЕВЕН - непролазни предио обрастао жбуњем,
ДРЕТВА - дебљи канап,
ДРЕША - поцијепана одјећа,
ДРЕШЉАК - непролазни предио обрастао жбуњем,
ДРЗМАН - јак, неуредан,
ДРОБЉЕН - дио чврстога јела,
ДУБИНА - суд од стабла дрвета за жито, брашно,
ДУБОВАК - необрађено дубово дрво, батина,
ДУБОВИНА - храстовина,
ДУБИРОГ - савардак,
ДУГОРОГА - стара, љута жена,
ДУГОВРАТА - висока, мршава жена,
ДУГОРЕПА - овца дугога репа,
ДУГОРЕСА - име козе,
ДУПКЕ - усправно,
ДУБУРИ - стоји, дуго чека,
ДУГОЂЕРА - висока жена,
ДУСА - терет, брига,
ДУТИ И КОВАТИ - умије и лијепо и рђаво,
ДУШАК - кратко вријеме,

Ђ

ЂАВОЛИК - личи на ђавола,
ЂАПИ - велика уста,
ЂЕВЕРИСАТИ - бити ђевер, бити уз некога,
ЂИРАТИ - скитати,
ЂЕЉА - теше, мајсторише,

ЂЕРИЗ - блато, глиб,
ЂИПИТИ - скочити, прескочити,
ЂОЗЛАВ - неруедан,
ЂОНДРА - затвор, апс,
ЂУДА - дјечја халина,
ЂУТУРАТИ - извршити погодбу за цјелину,

Е

ЕГЛЕНИТИ - причати,
ЕДА ГА - има ли га,
ЕНЂИБУЛА - жена сват, млађа младожењина рођака,
ЕНБИС - игра, трка,

Ж

ЖВАТАЛИЦА - свашта прича, жваће,
ЖВАТНУТИ - нешто на брзину појести,
ЖГАДИЈА - скуп неозбиљних појединаца,
ЖГАМ - већи број (дјеце)
ЖДРАКНУТИ - свитнути, блеснути,
ЖЕВКАТИ - лајати,
ЖДРЕЛИНА - направљени пролаз за људе и стоку,
ЖИВИСТИЈАН - много људи, стоке, птица, инсеката,
ЖИВО - стока, мал,
ЖИВНУТИ - опоравити се, убрзати ход,
ЖИВАЦ - младо стабло, најчешће буково,
ЖЛИЈЕБ - канал, уски пролаз,
ЖМИРА - истопљена сланина, сало,
ЖМИРО - малих, ситних очију,
ЖМУЉАК - ситан, округласт кромпир и др.,
ЖОЉО - слаб, мршав,
ЖУЈИЦА - лежиште доњег дијела дрвених врата,

З

ЗААЈКАТИ - заборавити, изгубити се,
ЗААЛАКАТИ - загаламити, викати,
ЗААНДАРАТИ - сметнути некога са намјере, убиједити га,
ЗАБАВИО СЕ - задржао се,

ЗАБАСАТИ - отићи погрешним путем,
ЗАБЛЕСИТИ - заборавити шта треба радити,
ЗАБРЕКНУТИ - сипати воду у расушене дрвене судове,
ЗАБУНДАТИ СЕ - добро се обући, утоплити се,
ЗАБУШИТИ - избјећи, снаћи се,
ЗАВАРЧИТИ - бајати,
ЗАВАТАН СУД - заузет, пун,
ЗАВИД - углед,
ЗАВИДАТИ - зашарафити, затворити,
ЗАВИЉУШИТИ - запети (овну рогове да расту увис),
ЗАВРИЈЕТИ - гурати, упријети,
ЗАВРЧИТИ - отићи изненада,
ЗАВРАТА - будаласта особа,
ЗАГАБУЊАТИ - погрешно урадити,
ЗАГЛУВА - заклоњена удолина,
ЗАГЛУШАТИ - сметати гласном причом,
ЗАГЛАВИО - ухваћен као кривац,
ЗАГЛИБИО - задужио се, банкротирао, ухваћен у шверцу,
ЗАГНАТИ СЕ - покушати, затрчати се,
ЗАГРИЗАТИ - некога изазивати,
ЗАДАЈАЧИТИ - осилити,
ЗАДИЈЕВ - млада гора која се даје јагњадима,
ЗАДЕЉИТИ - гледати на погрешну страну,
ЗАЖДИТИ - потпалити,
ЗАЗОР - грешка, срамота,
ЗАДЛАНИЦА - шамар,
ЗАИВЕРИТИ - започети нешто велико, тешко,
ЗАИМАТИ - зарадити, обогатити се,
ЗАИНТАЧИТИ - нешто упорно радити,
ЗАЈАЗИТИ СЕ - најести се, задовољити,
ЗАЈАПРИТИ СЕ - поцрвенити,
ЗАЈЕЖИТИ - носити велику косу, неуредну,
ЗАКОЉЕДАВИТИ СЕ - свађати се за нешто,
ЗАКРТОЖИТИ - направити неред,
ЗАЛЕЧИТИ - заклонити,
ЗАЛИШИТИ - замијенити, помоћи,
ЗАЛУДРАН - нерадник,
ЗАЉОШТАТИ - запуцати,
ЗАЉУШТАК - оно што се почне одвајати од дрвета,
ЗАНОГА - сужени простор имовине, земљишта,

ЗАМАШИТ - јак, крупан,
ЗАМАШТРАТИ - избјећи, преварити,
ЗАМИРИТАТИ - започети сукоб, свађу, шалу,
ЗАМЛАТА - психички заостао,
ЗАМОЗОЉАТИ - забољети језик од приче,
ЗАКАМЕНИ СЕ - зачуди се, изненади се,
ЗАМУЗЕНКО - необразован, глуп,
ЗАНЕМОЋИ - разбољети се,
ЗАПИРАЧА - воће које запире (застаје) у грлу,
ЗАПРЕТАТИ - покрити ватром и пепелом,
ЗАПРАГНУТИ - нестати варенике у краве, овце,
ЗАПЛИШИТИ - потопити, поплавити,
ЗАПОДРИЈЕТИ - почети свађу, расправу,
ЗАПОШИТИ СЕ - завити главу завијушом, шалом,
ЗАПРО - не може ићи од умора,
ЗАПУЉЕЗАТИ - гађати некога камењем,
ЗАПУЧАТИ - најести се,
ЗАПУЧИТИ - закопчати дугме,
ЗЕЉЕ - коприва,
ЗЕВЗЕЧИ - не ради ништа, губи вријеме,
ЗЕМБЕРИК - простор гдје сунце мало грије,
ЗЛАРАДИЦЕ - намјерно, злонамјерно,
ЗЛОТУЦ - слаб, неумјешан радник,
ЗАПЕСТИО, ЗАУПИО - упоран у нечему,
ЗАРАНЦИ - крај дана, сумрак,
ЗАСАДА - мањи равни простор,
ЗАСЈЕРПАТИ - викати, псовати, свађати се,
ЗАСЈЕЧИВИЧИТИ - дуго се свађати,
ЗАСОПИТИ СЕ - запушити се нос,
ЗАСКОК - мјесто из којега се не може изићи,
ЗАТИЉАК - врат, потиљак,
ЗАТОНТАТИ - умотати без реда,
ЗАУГЛИНЕ - заклоњена мјеста, удолине,
ЗАУДАР - смрад,
ЗАФИСТАТИ - псовати, свађати се,
ЗАЧАМАТИ - закаснити, дуго се задржати,
ЗАЧУПИТИ - зарасти у косу,
ЗЏЕМРГАТИ - нешто рећи неразумљиво,
ЗАШАШУЉАТИ - причати нешто, шашаво,
ЗАШЛАМИТИ - натрунити,

ЗАШЛАЊАТИ - негдје ући са прљавом обућом,
ЗАШТУКНУТИ - добити изненада бол у леђима,
ЗБОЈАК - јак, чврст, снажан,
ЗБОРИТИ - говорити,
ЗБРЧКАТИ - урадити нешто на брзину,
ЗБУДИТИ - лабаво свезати,
ЗБУЦАТИ - скупити у гомилу,
ЗВЕК, ЗВЕКНУТИ - брука, брукати,
ЗВИЗНУТИ - звиждати,
ЗВИЗНУТИ - јако ударити,
ЗВЕЧИТИ - ударити главом у нешто тврдо,
ЗВИЈУК - нсстабилан човјек, жена,
ЗВОКОТАТИ - смрзавати се,
ЗВОКТАТИ - реаговати, поговарати,
ЗГРАНУТИ СЕ - полудјети, зачудити се,
ЗГРИВНАТИ СЕ - лећи око пећи, око ватре,
ЗГРУВАТИ СЕ - озлиједити се падом,
ЗГРЧИТИ СЕ - смањити се од старости,
ЗГУШИТО - загушљиво,
ЗДЕНДАТИ СЕ - угојити се,
ЗДОЉЕТИ - ослабити, смршати,
ЗДУВА - изненадно невријеме, олуја,
ЗДУВАЧ - може некоме нанијети зло врачањем (празновјерје),
ЗДУРНУТИ СЕ - добити снагу, осилити,
ЗЕРА - ситница, мало,
ЗИЈАН - штета,
ЗИЉАТИ - много некога звати,
ЗИНДАН - хладне просторије,
ЗИПА - већи камен којим се неко може ударити,
ЗЛИКАТИ - погоршање стања послије батина или болести,
ЗЛОВРЕМЕНИЦА - која најављује рђаво вријеме или неко зло,
ЗЛО ДОБА - касно послије поноћи,
ЗЛОЈУТРО - несрећа,
ЗЛОПУТАТИ - ићи куда не треба,
ЗЛОСЛУТНИК - ко слути злу, несрећи,
ЗОЋИТИ - пасти са висине,
ЗОР - сила,
ЗОРИТИ СЕ - поносити се, хвалити се,

ЗОРТ - страх,
ЗУЛУМ - терор,
ЗУЛУМЋАР - онај који чини терор,
ЗУКВА - самоникла јабука,
ЗУРЕТИ - гледати у нешто, у празно,

И

ИГРИШТЕ - игралиште,
ИЖЉЕЋИ - изићи,
ИЗБАСКИЈАТИ - некога добро истући,
ИЗБАЧИТИ СЕ - избацити мртав плод,
ИЗБИРИКАТИ СЕ - извјештити се, научити,
ИЗБРУСИТИ - некога изгрдити,
ИЗВАТИТИ - испразнити неки суд,
ИЗВРВЉЕТИ - изићи из неке просторије (више људи),
ИЗВУШТЕРИСАТИ - истући, избити некога прутом,
ИЗДЕГЕНЧИТИ - истући,
ИЗДЕДЕЧИТИ СЕ - лећи непристојно, на леђа,
ИЗДИРИ - излази напоље,
ИЗДУШИТИ - одушити, олакшати себи,
ИЗЖДЕНИТИ - истјерати стоку на пашу,
ИЗЛИШИТИ - код игре клиса преузети игру,
ИЗЉЕМЕЗАТИ - некога изударати љемезом (већим прутом),
ИЗМАТУФИТИ - постати забораван, склеротичан,
ИЗМЕКУТАТИ - истући батином,
ИЗМОЛАК - видиковац,
ИЗМОЛИТИ СЕ - појавити се иза заклона,
ИЗМРЧИТИ - нешто урадити под притиском другога,
ИЗНАОДИТИ - изналазити, измишљати,
ИЗНЕМАГАТИ - изговарати се, правдати се,
ИЗНЕБУВА - изненада,
ИЗРИПИТИ - много нечега узети, дати,
ИНГЛЕЗИН - шарка
ИНОКОСАН - малобројан, без радне снаге,
ИЗИО - појео,
ИЗРОД - слаб човјек од доброг оца,
ИМА КОМАТ - већа количина нечега,
ИМБРЕТ - брука,

ИНТИРИЗ - ситан,
ИПАЦ - брзина,
ИПИТИ СЕ - ухватити се у коштац,
ИСКОБЕЉАТИ СЕ - ослободити се, извући се,
ИСКОБИТИ - уређи, истражити се,
ИСКОПИНА - без потомства, затворена кућа,
ИСКОПЕЧИТИ СЕ - умријети изненада,
ИСКУЧИТИ - нешто узети на лукавство, на силу,
ИСПАЛАПУЦАТИ - истући некога прутом по рукама,
ИСПОТИЈА - кријући, тајно,
ИСПРЕЖАТИ - кријући од некога,
ИСПРДОМУШИТИ - нешто испричати што није за причу,
ИСПРИЈЕБУВА - изненада,
ИСПУЦЕКАТИ - истући прутом,
ИСТРАКИТИ - појавити се изненада,
ИСТЕЛЕЧИТИ СЕ - лећи непристојно,
ИСТОЛКОВАТИ - коментарисати,
ИЗФИСКАТИ - угланцати,
ИСЦИБРИТИ СЕ - извредрити се,
ИЦЕРА - стара кућа, стаја,
ИСЧАВИО - ослабио,
ИЋМИЛЕТ - много народа на једном мјесту,
ИШЧАКАРИТИ - једва гледати од болести, слабости,
ИШЧЕПРКАТИ - открити, откопати,
ИШЧИЉЕТИ - постепено нестајати,
ИШЋИЛИТИ - погодити гдје је нешто сакривено,

J

ЈАБАНАЦ - странац, из другога племена,
ЈАГМИТИ СЕ - грабити се,
ЈАДОВ - сиротиња, страшљивац, ни жена га не поштује,
ЈАВЕ - иду овце, козе, говеда,
ЈАДКА - мајка која остаје без дјеце,
ЈАДОЈКА - слаба дјевојка,
ЈАЗУК - штета,
ЈАКА - више људи, више браће,
ЈАМАР - врста кера, лопов,
ЈАМПИТИ СЕ - узети се, склопити брак,
ЈАМНИМ, ЈАНИМ - мислим,

ЈАНГИЈАТИ - ложити велику ватру,
ЈАНЏИК - мршав човјек,
ЈАРАМАЗ - груб човјек или жена,
ЈАРИНА - вуна од јагњета,
ЈАРИЧАВ - добио оспице око уста,
ЈАРЦАТИ - грубо псовати некога,
ЈАСЛАЧА - неуредна жена,
ЈАТАРА - стара кућа, рушевина,
ЈАТИТИ СЕ - скупљати се, окупљати се,
ЈАТОРНУТИ СЕ - поправити се,
ЈАЦКАТИ - зорити се, изазивати,
ЈЕДНОМАНИЦЕ - стално, упорно,
ЈЕЗИКОШ - оштра на језику,
ЈЕНЧИТИ - ујединачавати,
ЈОК - нећу, нијесам, немам, не могу
ЈОМУЖА - млади сир,
ЈОНУТИ СЕ - кренути веће количине нечега,
ЈОЦНУТИ - зауставити волове са којима се ради,
ЈУРТИСАТИ - кидисати, нападати,
ЈЕВЕРИЦА - вјеверица,
ЈЕЂИ - једи,
ЈЕСИ ЛИ ПОЈИО КОЊА, ОВЦЕ, КОЗЕ - да ли си им дао воду,

К

КАБАРИСАТИ - отећи, загнојити се рана,
КАБУЛИТИ - ризикати, одобравати,
КАВЕДАТИ - једва живјети,
КАЛАЦ - млада трава у прољеће,
КАЛАУЗ - кључ за сваку браву,
КАЛАУЗИТИ - показивати пут, бити водич,
КАЛОПЕРА - име овце,
КАЛИСА - трчи, трчкара,
КАБЛИЋ - мали дрвени суд за мужу,
КАЛУША - име овце,
КАЛУШКО - име овна,
КАЛЧИНА - стара, издрта ципела,
КАМАРА - мала, помоћна соба,
КАМЕНИЦА - удубљење у камену гдје се скупља вода,

КАНАТ - крило врата на кући,
КАНАТИТИ - штедјети, трошити по мало,
КАНТАРАТИ - често ићи истим путем,
КАНТАР - справа за мјерење тежине,
КАНЧЕЛАТИ - мотати прђу у канчело,
КАНЧЕЛО - намотај вунене прђе,
КАНЏИЈА - бич, прут за коње,
КАНЏИЈАШ - крупан, несмајан човјек,
КАПАК - калпак (дрвени) на прозору,
КАПАЦ - власник,
КАПАВИЦА - мали извор, кишница са крова зграде,
КАПИНА - пласт, навиљак сијена,
КАПЛАИСАТИ - падање јаке кише,
КАПУЉА - дио одјеће, штити главу,
КАРАКОЛ - опсада,
КАРАМЛУК - мрак, невиђелица,
КАРВАН - неред, доста ствари,
КАРЕТИТИ - кажњавати губитника у игри прстена,
КАРУПАН - крупан, снажан ован,
КАСТИГ - брука, срамота,
КАСТИГАТИ СЕ - брукати се,
КАСТИГЕВЕНИЈЕ - велико, срамно брукање,
КАСТИГУЉА - срамотна жена,
КАТАВА - кућица за чобане (покретна), плужина,
КАЋУН - плави цвијет у рано прољеће и касну јесен,
КАУЛ - гаранција,
КАУША - соба без прозора, апсана,
КАЧАК - способан, снажан момак,
КАШЕТ - мањи сандук, шкриња,
КВАРТАТИ СЕ - мијешати се у туђи посао,
КАЦАКАН - мангуп, несталан момак,
КВАРАТ - мјера за дужину (стиснута шака са испруженим палцем),
КВОЦАТИ - реаговати, понављати више пута,
КЕВНУТИ - ланути,
КЕКАЧИТИ - носити тешко бреме,
КЕМПА - пећина, склониште,
КЕНУТИ - ударити снажно, изненада,
КЕЊКАТИ - по мало плакати,
КЕРА - стара кућа, склона паду,

КЕРЕФЕКА - шала,
КЕЋ, КЕЋ - мамљење козе,
КЕЋАВ - нерасположен, слабуњав,
КИЈАК - необрађено парче дрвета, батина,
КИЈАМЕТ - рђаво вријеме, олуја,
КИКОТ - смијех, подсмијавање,
КИМЕТ - граница издржљивости,
КИНЂУРИТИ СЕ - уређивати се, китити се украсима,
КИТУЉА - име краве,
КИЦОШИТИ СЕ - зорити се,
КЛАПАК - незрели орах, са клапином,
КЛАПАРАТИ - често непотребно отварати врата,
КЛАШЊЕ - вунена тканина за женску одјећу,
КЛИК - непроходна стрмина,
КЛИПАН - неуредан, висок момак,
КЛЕТНИК - несрећан човјек, ожалошћен,
КЛОКОТАЊЕ - жуборење текуће воде,
КЉЕВО - са неспособном руком,
КЉЕТАРА - мала кућа од слабог материјала,
КЉУНУТИ - пасти од умора, заспати гдје било,
КЉУНУТИ - укључати,
КЉУЧЕВИ - укрштене дрвене баскије на шљемену куће од сламног крова,
КМАСТ - тамног тена - боје коже,
КОБЕЉАТИ СЕ - котрљати се, превртати се,
КОВА - канта од лима
КОВИСТАТИ СЕ - превијати се од болова,
КОВЈЕСНУТИ СЕ - поврнути се, опоравити се иза болести,
КОЕВИТЕЗ - упомоћ, спасавајте ме,
КОЛЕЖИТИ - кукати за неким,
КОЛЕТАТИ - љуљати, окретати,
КОЛОМАТИТИ - ићи далеко около, правити опанке од коже,
КОМАТ - комад, парче, много нечега,
КОМИЊАЊЕ, КОМИШАЊЕ - берба кукуруза, обично мобом,
КОМУШИНА - цимина од класова кукуруза,
КОМУН - сеоска, заједничка имовина,
КОНДУРЕ - ципеле,
КОНТАТИ - рачунати, мислити,

КОЊ - колац за играње клиса,
КОЊАСТ - крупан, снажан, несимпатичан (и жена),
КОНАГЏИЈА - човјек који је дошао на конак код пријатеља,
КОПОРНУТИ - једва се кретати,
КОПТИСАТИ - упорно нешто тражити, узимати,
КОРИТО - издубљено дрво за воду или за храњење свиња (крмади),
КОСА - мјера за површину ливаде (3.600м2)
КОСАН - љут, нервозан,
КОСИШТЕ - насад за косу,
КОСНУТИ СЕ - љутнути се, увриједити се,
КОПНИ - топи се снијег,
КОТИЉАТИ - рађати доста дјеце,
КОТРОБАН - дуван који продају произвођачи,
КОТУР - круг, точак,
КОРАЂ - чекић,
КОЦЕКНУТИ - тешко помаћи, премјестити,
КОЧОПЕРИТИ СЕ - правити се важан, уображен,
КОТЛЕЊАК - дрвена мотка на коју се ставља котао на огњиште,
КОШАРА - ограђени простор за јагњад, јарад, крмад,
КОЧАК - тор за јагњад,
КОШКАТИ СЕ - задиркивати се, свађати се,
КОШТИЉ - орах из којег се тешко вади језгро (згарица),
КРАЈЧИЦА - болест од стреса (празновјерје),
КРАПЧЕ - гвоздена направа за стопала да се не клиже по смрзнутом снијегу,
КРБУРА - дубина, дио стабла,
КРДИСАТИ - заклати велики број стоке,
КРЕБЕЧ - страшило, пудина,
КРЕВ - необрађено парче дрвета, осјечак код сјече листа,
КРЕВИНА - веће натруло, чворовато дрво,
КРЕКА - стабло са закржљалим гранама,
КРЕПАЋ - слаба, мршава стока, обично у пролеће,
КРЕСАТИ - сјећи гране са стабала,
КРИВАЦ - вјетар који дува од запада према истоку,
КРИВИ СЕ - јауче, запомаже,
КРИВОПЕРО - оперо, неравно (обично даска),
КРИВИТИ СЕ - плакати, запомагати,
КРИЖАНИЦА - дио кромпира за сјеме,

КРКАЧА, КРКНА - дебела жена,
КРКАЧИТИ - носити накрке, на леђа,
КРЉАТАК - натруло дрво са чворовима,
КРМЕЉИНА - осушена течност око очију,
КРМЛИЈЕКАТИ - плакати,
КРНУТИ - усути доста нечега,
КРПА - парче памучне тканине за сир, каце, марама,
КРПЉЕ - дрвени круг који се ставља на ноге да се не упада у снијег,
КРПИТИ - оправљати, стављати закрпе,
КРСТОБОЉА - болови у крстима,
КРТИТИ СЕ - споро се будити,
КРЦУМАТИ - селити се,
КУЂЕЉА - мања количина вуне за предење,
КРЧИТИ - вадити камен, жбуње, трње да би се направила њива или ливада,
КУЈ СЕ ЂЕДЕ - куд се изгуби,
КУКВЕГА - стари, изнемогли пас, ријетко човјек,
КУКОРОГА - стара крава са великим роговима, стара жена,
КУКРИКА - жбуње,
КУКУЊЕШ - србијанско коло,
КУЛА - кућа на спрат, од камена,
КУРЕП - висок, мршав човјек,
КУНДА - стара, слаба крава,
КУЖИНА - помоћна просторија, кухиња,
КУРИЛОВАЦ - стрми, непролазни простор, стрми дио имања,
КУРЊАВИ - нешто гори са великим димом,
КУРТАЛИСАТИ СЕ - спасити се, ослободити се од нечега,
КУСАТАК - нешто краће него што треба,
КУСТУРА - бритва, стари, тупи нож,
КУЧЕЛО - угао просторије,
КУЧЕТИНА, КУЧКА - љута, пргава жена,
КУЧЈЕ - остатак непоједеног сијена,
КУШТРИМ - врста овна,

Л

ЛАЗБА - неприступачна мања ливада,

ЛАЗДАК - нерадник, скитница,
ЛАЗИНА - мања ливада у шуми,
ЛАКАЦ - брз, вриједан момак,
ЛАКРДИЈА - шала, неред,
ЛАМА - канта, матара,
ЛАСТРА - лим, плех,
ЛАСТРЕЊАК - котао од плеха, ластре,
ЛАТИТИ - узети кријући,
ЛАТИКУР - несмајан, незграпан,
ЛАУТНУТИ - нешто мало појести на брзину,
ЛАМБИТИ - засијецати, уређивати даску за кров,
ЛАЦМАН - мангуп, неозбиљан, лукав,
ЛЕБЕТИНА - мртвиче, неотпоран,
ЛЕДЕНИК - мјесто гдје је хладно,
ЛЕМАТИ - туђи шамарима,
ЛЕНГА - дугачка мотка постављена хоризонтално на стубове. На њој се суше ноћне аљине и веш,
ЛЕНГО - спор, нерадан човјек,
ЛЕНТРАТИ СЕ - сликати се,
ЛЕНЦУН - чаршав,
ЛЕПЕНДЕК - мала површина имовине,
ЛЕТАВИЦА - дрвена брава на вратима,
ЛЕТЊАК - врло мршав, висок човјек,
ЛИНУТИ - пролити, усути,
ЛИЊА СЕ - опада му длака,
ЛИПСАЋ - слаба, мршава стока у прољеће, крепаћ,
ЛИПСАТИ - крепати, угинути,
ЛИПСУТАК - болестан, изнемогао,
ЛИСТРА - страна куће,
ЛИСТОСЈЕК - простор гдје се сијече један лист за стоку,
ЛИТИЦА - висока камена греда, громада,
ЛОГА - мјесто гдје борави дивљач, брлог,
ЛОНЏА - сједник,
ЛОПУР - врста траве великих листова,
ЛУЗБАР - изнемогло чељаде или крава, овца...,
ЛУНТА - стара, неупотребљива пушка,
ЛУМБРЕЛА - кишобран,
ЛУПЕТАТИ - свашта причати,
ЛУПОПРДА - причљива, несмајна жена,
ЛУЧИТИ - одлучити, одвојити јагњад од оваца,

Љ

ЉАРГА - велики прут, љемез,
ЉЕКА - мало, ситно,
ЉЕМЕЗ - грана, изданак, ставља се на сијено (осам комада) да га не растури вјетар),
ЉЕМЕЗАТИ - туђи,
ЉЕМИНА - ситни остаци траве или сијена,
ЉЕСА - дрвена направа од прућа или уских дасака за тор или за затварање струге (улаза у тор),
ЉЕШКЕРИТИ - туђи,
ЉИЉАК - пет-шест грана листа. Седам до десет љиљака се веже у једно бреме,
ЉОНУТИ - изгубити тежину и запремину због сушења,
ЉОСАК - весеље, галама,
ЉОСНУТИ, ЉОШТИТИ - пасти, треснути,
ЉОШТАТИ - веселити се, гласно се чути,
ЉУКАЧ - мало дрво којим се љукају (одбијају) телад од краве,
ЉУСАК - јака изненадна киша,
ЉУТАЧА - кисјела јабука,
ЉУЦНУТИ - просути нешто течно,
ЉУШТИНА - отпадак код чишћења кромпира,

М

МАГЛИЦА - србијанска игра у колу,
МАЂУПАЦ - глуп човјек,
МАЕРУЧКЕ - празних руку,
МАЗГАЛА - рупа, цвирина,
МАЗИЈА - врста казне,
МАИЈА - шаљивџија,
МАЕЧАК - ситан, мали,
МАЛ - стока,
МАКВА - бара, баруштина,
МАКИЊА - машина (шивања),
МАКОНОСА - име овце,
МАЛЕЧАК - ситан, мали,
МАЉУГА - тупа сјекира или друго сјечиво,

МАМЛАЗ - неваспитан човјек,
МАЂИЈА - враџбина,
МАНИСАТИ - бирати,
МАНУТИ СЕ - одустати од неке намјере,
МАЛИНА - мали број, мањина,
МАФИШ - ништа, нешто неодређено,
МЛАТУГА - топла, слаба вода за пиће,
МАСЛО - маст од варенике,
МАРИТИ - изненада обољети, ослабити,
МАРАГУН - мајстор, вјешт,
МАРИФЕТЛУК, МАРИФЕТ - способност, сналажљивост,
МАТРАК - необрађено дрво, батина, псовка,
МАТРАКАЧКИ - преко воље,
МАТУФ, ОМАТУФИО - склеротичан, заборављан,
МАЦЕКАТИ - неумјесно трошити имовину, новац,
МАШТРАТИ - зафркавати, циркусати,
МАУНЕ - боранија,
МЕКОФУК - меко, слатко јело,
МЕКТЕРИТИ - умиљавати се,
МЕЛЕМНИК - умиљат,
МЕТЕ - брише, чисти метлом,
МЕТЕ - прави масло од варенике,
МЕТЕРИЗ - тврђа, утврда,
МЕЏЕДИЈА - љекарија,
МЕШИН - мислим,
МИЛЕТ - несој, лажов,
МИРАГА - већи камен,
МИЛОРЕСА - име козе,
МИРИТАТИ - завађати,
МИРНИК - миран,
МЈЕД - плех од бакра,
МЛАТАЧКЕ - ударити дрветом или млацем,
МАЂИЈА - маћеха,
МАЧКА - штап за играње клиса,
МЛАЧИЦА - топла вода, добра за купање,
МЛАЂЕНИЦА - остатак варенике послије издвајања масла,
МНОЗИНА - више људи,
МОЗГАТИ - размишљати, гласно се свађати,
МОКАР - пијан, под гасом,
МОТОВИЛО - справа за мотање прађе у кончело,

МРГИН - међаш,
МРЗГОР - ситнина,
МРКА - име овце,
МРКАЉ - име овна,
МРКОВ - име коња,
МРКОЊА - име вола,
МРКОЧЕЛА - име овце,
МРС - млијечни производи,
МРТВИК, МРТВИЧЕ - лијењ човјек,
МРЧО - сиромашан, несамосталан, наређује му жена,
МРЧИО СЕ - ојадио се, оженио се слабо,
МРША - слаба овца,
МУЗДУК - сналажљив, брз,
МУАНАТ - осјетљив, пргав,
МУЛАР - дрвени стуб за кућу брвнару,
МУЛО - јаруга обрасла шумом,
МУКА - брашно, нешто ситно, меко,
МУКАЕТ - брига,
МУНУТИ - ударити,
МУНЂАТИ - шпекулисати,
МУСАФИР - сарадник,
МУФЉУЗ - неотесан, несналажљив, наређује му жена,
МУФТЕ - џабе, бесплатно,
МУЂАЈИЦА - човјек који завађа, мути,
МУШТРАТИ - мучити, злостављати,
МУЧКИ - изненада, кријући,
МУЧНИЦА - простор за брашно у воденици,

Н

НАБАСАТИ - нагазити на нешто,
НАБАСКИЈАТИ СЕ - најести се,
НАБАЧЕНО - натрпано без реда,
НА ВАКАТ - на вријеме,
НАВАЛИЦА, НАЛОГА - много заинтересованих за нешто,
НАВАЛИТИ СЕ - натоварити се,
НАВАЧАН - срећне руке,
НАВИЉАК - пласт сијена,
НАВИШИЦА - узбрдица,
НАВЕЛАМИТИ - наврсти се, навадити се,

НАВЕДЕН - луцкаст,
НАВЕСТИ - украсити везењем,
НАВРАМИТИ - намамити, навући,
НАГАМБАТИ - нагазити изненада,
НАГЕМБЕРИТИ СЕ - опоравити се иза болести,
НАГРАИСАТИ, НАГРАБУСИТИ - настрадати,
НАДАРИТИ - навести на нешто (надари ме ђаво),
НАДВАРАТИ - контролисати,
НАДВОР - напоље,
НА ДВИЈЕ ВОДЕ - врста крова, ласта вице,
НАДИКЛИТИ СЕ, НАДИЛИКАТИ СЕ, НАДУДУЧИТИ СЕ - напити се,
НА ДУШАК - одједном,
НАЗУБИЦЕ - вунене мушке чарапе,
НАЗУБИЧАР - снијег висине око 30 цм,
НА ЗОР - на силу,
НАЈАМ - рад код друге породице на дуже вријеме за плаћу,
НАИПАЦ - на брзину, хитно,
НАЈАНГИЈАТИ - наложити добру ватру,
НАЈАРГАТИ - натјерати стоку да трчи, да јури,
НАЈЕНГАН - наборан,
НАЈЛАК - лагано, полако,
НАЈПОКОЊИ - посљедњи,
НАПОЛИЦА - рад имања за половину фрута,
НАКАРАДАН - ненормалан, пакостан,
НАКОМИЧИТИ СЕ - такмичити се, надгорњавати се,
НАЛОЖИТИ - запалити ватру,
НАМ - глас, углед
НАМИРИВАЊЕ - дневни посао око стоке и мрса,
НАПРЕМАСЕ - прекопута - преко потока,
НАПРИШТИТИ СЕ - наљутити се,
НАРАМАК - бреме које се носи на рамену,
НАРЕД - опрема, алат,
НАРИКАЧА - тужбалица,
НАРОК - углед, образ,
НАРОЗАТИ СЕ - викати, карати,
НАРУЧАН - подесан,
НАСУЛИТИ - помирити, говорити,
НАТЕНТАТИ, НАТЕТИЉАТИ - случајно наћи,
НАТЛАИСАТИ СЕ - такмичити се,

НАТОТОРИТИ СЕ - уозбиљити се, пријетити,
НАТРТАТИ - наљећи, наићи изненада,
НАТУТАТИ - наћи по мраку,
НАТУЛЕКНУТИ - погодити, ударити неким предметом,
НАЋИРИКАТИ СЕ - напити се ракије,
НАЋУЛИТИ СЕ - подићи се,
НАЋУРУКАТИ СЕ, НАЋУТУЧИТИ СЕ, НАШИШАТИ СЕ - напити се,
НАЋУШИТИ СЕ - наљутити се,
НАУЗНАЧИЦЕ - леђи на леђа,
НАЦУБАТИ - набити нешто на главу, капу,
НА ЧЕТИРИ ВОДЕ - кров на своднике,
НАЧОНГЕРИТИ - провизорно направити,
НЕБИШИНА - неплодно имање,
НЕБОЛЕЋ - тврдица, неосјетљив, суров,
НЕ БИ МАРИЛО - не би сметало, могло би,
НЕВАКАТ - у невријеме,
НЕВИЂБОГ - забачено мјесто,
НЕВИЂБРАВ - слаб чобанин,
НЕВИЂЕЛИЦА - мрак,
НЕДОДЕР - добро, дуго служи (обућа, одјећа),
НЕДОЂИЈА - дивљина, беспуће,
НЕЗБОР - не говори са више људи,
НЕКУВЕТ - мале снаге, сиротиња, инокоштина,
НЕМАМ КАД - немам времена,
НЕМОТАЊ - болестан,
НЕМРЧИПУШКА - слаб борац, страшљивац, кукавица,
НЕПАТИСАТИ - радити без одмора,
НЕПОМЕНИК - не помиње му се име (вук, рак, змија),
НЕПРЕТВОРАН - непослушан,
НЕСМИРНИК - немирни човјек, не држи га мјесто,
НЕТРЕМИЦЕ - стално,
НИАБЕРА - без бриге, није му ништа,
НИМЕТ - светиња (хљеб),
НИЧКЕ - пасти напредачке,
НОГОСТОПИЦА - босоножица

Њ

ЊАЧЕ - риче магаре,

ЊИВИТИ - гајити,
ЊИРИ - много гледа, завирује,

О

ОАЗГИНИТИ - осилити,
ОБАЈАТИ - оговарати, оговорити,
ОБАКСУЗИТИ - омрзнути,
ОБАТАТИ - открити, пронаћи,
ОБИСНУТИ - закачити се за нешто,
ОБИСТИ - пробати,
ОБЈЕНУТИ СЕ - овеселити се,
ОБЛИЧЕВЕНИЈЕ - чудо, немогуће,
ОБЛИЧКЕ - гутање без жвакања,
ОБЛОГО - равно,
ОБЛУТАК - већи округли камен,
ОБУЦАК - дио папира, књиге,
ОБРАВНИЦА - вунена ткана торба,
ОБРУЧ - хоризонтални издужени камени масив,
ОБРЛАТИО - убиједио, навео некога на нешто,
ОВАНТУПИТИ - постати забораван, склеротичан,
ОВИ - овај,
ОВИЋАК - врх, горњи дио нечега,
ОВУДИЈЕ - овуда,
ОВНИЋАК - мушко јагње,
ОГРАЈИСАТИ - упасти у клопку, открити се,
ОГРАШИТИ - огријати сунце,
ОГЊИЛО - кресиво,
ОГРИЗИНА - остатак од једеног,
ОГРЉАК - дио чарапе или прње,
ОДВРСТИ - ослободити се некога,
ОДЕВРЉИТИ - одвојити се, отићи другим путем,
ОДИВА - кћерка, сестра, тетка,
ОДИВИЧИЋ - син одивин,
ОДИГНУТИ - одселити,
ОДЊИВИТИ - одгајити, подићи,
ОДПРДИВАТИ - осилити, прејести се,
ОДУВРИЈЕТИ - одупријети се,
ОДФИКАРИТИ - одсјећи, скинути,
ОДЦКРИНУТИ - мало отворити,

ОЂАЧИТИ - отворити широм,
ОЈАРИЧАТИ СЕ - добити ”огањ” око уста, оспе,
ОКЕБЕСИТИ - онервозити,
ОКЛЕ - одакле,
ОКОВЧИНА - нешто старо метално,
ОКОПИЈЕРИТИ СЕ - опоравити се,
ОКОСИТИ СЕ - љутито одговорити,
ОКОСИТИ - раскосити, посјећи жбуње, трње око пута, имања,
ОКРИЈЕК - водена зелена алга,
ОКУЦИТИ СЕ - окотити се,
ОКУЧИТИ - ухватити,
ОЛОВАРДА - сједник, скуп више беспослених људи,
ОНИ - онај,
ОНУДИЈЕ - онуда,
ОНДОЛЕ - оданде,
ОМАРЈЕ - густа ситна шума,
ОМЛАДАК - љетораст,
ОМЛАДИТИ СЕ - поново израсти из коријена,
ОМЛАТИТИ - обити, отрести (орахе, дрењине и др.),
ОМРКНУТИ - заноћити,
ОПАЈДАРА - лака жена,
ОПАНЧАР - калуп за израду опанака (дрвени),
ОПАЧАЦ - начин ђенидбе листа, извршивање,
ОПАЛИЧ - љут, кисио, жена језичка,
ОПЕР - крив,
ОПЈЕВИТИ - све узети, покупити,
ОПЕЉИТИ - онервозити,
ОПЕЉУГАТИ - опљачкати,
ОПЛАКАТИ - опрати суд,
ОПОГАНИТИ - омразити,
ОПОДОЈЧИТИ - угинути младунче,
ОПОРАВИТИ - урадити како треба,
ОПРАВИТИ - поправити, послати, упутити,
ОПРИЧАТИ - оговарати,
ОПРТ - тврд, храбар,
ОПЂЕШИТИ - оцијенити,
ОПУЧИТИ - одвојити, сурвати,
ОПУЧИО СЕ - добио брух,
ОРЕГНУТИ - ошинути,

ОСАКАТИТИ - онеспособити,
ОСЕБО - неправилно насађено,
ОСЕЛЕ - од сад, касније,
ОСЕКАТИ - отићи,
ОСЈЕЧАК - дрво које се одсијеца код сјече листа,
ОСМОЧИТИ - усути растопљени сир и скоруп у качамак,
ОСОБНИК - себичан, посебан,
ОСОЛОДРТИО - убиједио некога у нешто,
ОСОЈЕ, ОСОЈНИК - шума, земљиште окренуто сјеверу,
ОСТРВИТИ СЕ - навадити се,
ОСУМИЦЕ - насумице, напамет,
ОТЕСЛИМИТИ - ослободити, разићи,
ОТИРАЧ - пешкир, убрус,
ОТИШАК - заклоњено мјесто од вјетра,
ОТКЕАЧИТИ - одрасти (класови кукуруза),
ОТКОВАТИ - одбити од себе, клепати косу,
ОТОВРСТИ - кренути колона,
ОТОНТАТИ - одмотати, размрсити,
ОТОЛЕ - одатле,
ОТОПРАЧИО - незгодно сјео, раширио се, дуго остао,
ОТРО СЕ - очистио се, обрисао се,
ОТУРА - смањује, скида са гомиле,
ОТУТАШАН - подебео,
ОЋАРИТО - изложено сунцу и вјетру,
ОЋЕДИТО - стрмо, не задржава воду,
ОФИКНУТИ - одсјећи,
ОФИСНУТИ - ударити прутом,
ОФИТ - ујам,
ОФРУТИТИ - користити род, принос,
ОФУК - већи прут,
ОЋАСТРИТИ - отворити, открити,
ОЧЕМЕРАТИ СЕ - отровати се од чемерике (траве),
ОЧИНКАТИ, ОЧОПЛИТИ - обрати свако зрнце,
ОШВИЦА - украс, вез на женској кошуљи,
ОШОРИТИ - оневеселити се,

П

ПАВЕЗА - вунена веза за везање бремена,

ПАВРАТИЦЕ - носити два бремена на истој релацији, наизмјенично,
ПАВРЉАК - момчић,
ПАЛА - лопата,
ПАНУО - пао,
ПАНЦАТ - стар,
ПАЊАТ - стари, болесни човјек,
ПАПАЗ - басташан, сналажљив дјечак,
ПАПРАТЊАК - мјесто гдје расте само папрат,
ПАПУЛА - густо јело, пасуљ,
ПАРАПЕТ - ограда на мосту,
ПАС - иста генерација,
ПАРТАТИ - навијати некоме, за некога,
ПАСЈАЛУК - злоба, мржња,
ПАТИНА - крема за ципеле,
ПАТИНУТИ, ПАТИСАТИ - починути, одморити,
ПАЋИТИ - чистити, уређивати,
ПЕД - стара мјера за дужину, размак са врха палца до врха великог прста,
ПЕКСИНЧЕ - немирно дијете,
ПЕКСИНУЉА - зла, рђава жена,
ПЕЛИЈАШ - ивица котла, казана,
ПЕНЏЕР - прозор,
ПЕРУШИНА - перје од кокошке,
ПЕРЧИН - коса,
ПЕРЧИНАТИ СЕ - тући се, хватајући се за косу,
ПЕЦНУТ - убод игле, осе, пчеле,
ПЕШКЕШ - дар,
ПЕШНУТИ - ставити, тутнути,
ПЕЧОБРАЗНО - дрско, безобразно,
ПИЈАВИЦА - дрвени осигурач, заглавак,
ПИЛЕЖ - ситна дјеца,
ПИЛИКАТИ СЕ - гласно се смијати,
ПИТНИЧЕ - дијете које се пита, храни, а нема да посе,
ПИПОЉАК - ситни кромпир,
ПИРАК - мало ватре,
ПИРУН - виљушка,
ПИС МИЛЕТ - несој над несојима,
ПИЋА - сточна храна
ПИША - мека, слаба ракија,

ПИШТАЛИНА - мали извор, бара,
ПЈЕЗАТИ - тешко ићи (кроз снијег),
ПЛАНДОВАТИ - сједјети, лежати у хладовини,
ПЛАНДИШТЕ - мјесто гдје пландује стока,
ПЛЕКАТИ СЕ - мијешати се у туђи посао,
ПЛЕСКАТИ - причати свашта,
ПЛЕЋИМИЦЕ - кретање натрашке,
ПЛИЈАТИ - једва дисати,
ПОБИТИ КОЛАЦ - побости колац у земљу,
ПОДУКРАЈАН - непун суд, више од половине,
ПОБЈЕГУЉА - жена која је побјегла у род,
ПЉОШТИМИЦЕ - лећи на стомак,
ПЛОТЊАЧА - кућа од плота, од чакме,
ПЛОЧАНКА - сорта крушке,
ПОВИРОГА - име козе,
ПОВРАЗ - вунени коноп,
ПОВРШИЦА - смрзнути снијег,
ПОГАНИЦА, ПОГАНУЉА - змија,
ПОГАНШТИНА - слабо чељаде,
ПОДВИРЕП - страшљивац, кукавица,
ПОДВУЊИТИ - гледати са стидом, са страхом,
ПОДГУШИТИ - пригушени смијех,
ПОДКАКАРИСАТИ - навести некога на свађу,
ПОДЛАДИТИ - кад сунце крене ка заласку,
ПОДЛАНИЦА - шака, мјера за дужину,
ПОДЛЕДЕРИТИ - ставити нови ђон на ципеле,
ПОДМИГОТА - шалџија, спрдачина,
ПОДРЕБРАЧКЕ - тјерати откос, косити низ ливаду,
ПОДУСТОР - грање које се ставља под стог сијена,
ПОЂЕШТО - понешто,
ПОДШИВАЊЕ - стављање крова од сламе на кућу,
ПОДМЈЕРАК - нешто мале тежине, мали човјек,
ПОКАРА - слабо обучен човјек, спрдачина,
ПОКАРАБОСИТИ - покварити, створити неред,
ПОКАПЕТАТИ СЕ - кренути са великим бременом, теретом,
ПОКЛАПАН - незајажљив, халаплјив,
ПОКРКА - туча, свађа,
ПОЛА - парче вунене тканине,
ПОЛАГАЧИЦЕ - полако,
ПОЛЕНУТИ - загрцнути,

ПОЛИЈЕВНА - паре које дају сватови невјести,
ПО НЕАРИ - касно, преко воље,
ПОЊУКИВАТИ - окретати се за неким (за женом),
ПОПРЕКА - ширина стопала, мјера за дужину,
ПЛАОВИТ - немиран, жесток, плашљив,
ПЛЕТИВАЧА - мања ткана, вунена торба за ђаке,
ПЛАСА - мања количина сијена која се баца са подине,
ПОПРНДУСИТИ СЕ - опоравити се,
ПОПРУГ - широка вунена трака за притезање самара на коњу,
ПОРЕБАРКЕ - наокос,
ПОРУГАНИЦА - непоштена жена,
ПОСЕНСИЈА - крупна особа,
ПОСЛИ - ради по кући, посебно жене,
ПОСМРЧЕ - дијете рођено послије смрти оца,
ПОСПОРОВАТИ - дуго трајати,
ПОСУКАТИ СЕ - појавити се,
ПОСУЛНИК - миран човјек, пристаје на све,
ПОСУПАШИТИ - издизати у планину више породица у исту колибу,
ПОТВОРИТИ - поновити,
ПОТИКОВАТИ - понављати исту причу,
ПОТКАИТИТИ - опљачкати некога,
ПОТЉЕШЊИ - посљедњи,
ПОДВЛАЧАК - уска даска која се ставља испод двије личнице,
ПЉАТ - тањир,
ПОНТАТИ СЕ - помаћи се,
ПОРАД СЕБЕ - физиолошка потреба,
ПОДМЕТЕНО - кувана коприва са мало брашна,
ПОРТИК - ходник у старим кућама,
ПОТОЧИНА - мали поток, рива,
ПОТПЕСТИТИ СЕ - поткопати се,
ПОТРАГЉИВ - често се губи, не зна се гдје је,
ПОТРЕВИТИ - погодити,
ПОФУКАТИ - појести, потрошити,
ПОША - завијена, омотана глава,
ПОШЕНУТИ - помаћи,
ПОШМЕЉАТИ - све појести на брзину,
ПОЧЕРУПАТИ СЕ - потући се,

ПОЧПРКИВАТИ СЕ - подигравати се, подсмијавати се,
ПИРИНАЧА - неочешљана жена,
ПИШТАЛИНА - мали извор, бара,
ПОЦАТ - псовка старих људи, не зна се шта значи,
ПРАЗНОВ - увијек гладан, свега му је мало,
ПРАЗНОГАЋА - човјек ”женске” постати,
ПРОШИТИ - зашити, свуда проћи,
ПРАЋАК - човјек малог раста,
ПРДЊАВА - празна прича, лажа,
ПРДОМУША - који брзо све исприча,
ПРЕВЕГАРИЛО СЕ - омршавило, ослабило,
ПРЕВОРАЧ, ПРЕВОРНИЦА - дрво за закључавање врата на појати, савардаку,
ПРЕТВОРИТИ - послушати, урадити како се тражи,
ПРЕОБРАЗ - човјек од кога се неко стиди,
ПРИВАТИТИ - донијети нешто са другог мјеста,
ПРЉАГА - прлина, неплодно земљиште,
ПРИСОЈЕ, ПРИСОЈАК - земљиште изложено сунцу,
ПРИПОРАЦ - велики успон на путу,
ПРИСМАЧЕ, СМОЧИ - једе хљеб са сиром или скорупом,
ПРЕВЕЗА - класови кукуруза за сјеме,
ПРЕВРИЈЕТИ - запријечити преворачем,
ПРЕГРЕПСТИ - прекинути мељаву у воденици,
ПРЕМАНУТИ - прељепшати се вријеме послије кише,
ПРЕПОРИЈЕЧИТИ СЕ - започети свађу,
ПРЕСАЛДУМИТИ - одлучити се за нешто,
ПРЕСЕГНУТИ СЕ - обољети од подизања тешког терета,
ПРЕСНИЈЕТИТИ СЕ - пасти у несвијест,
ПРЕТРУПИТИ - прекинути причу,
ПРЕЧЕКУПАЦ - има право првјенства у куповини,
ПРИЧЕШЉИКА - летва,
ПРЕША - потреба,
ПРИБАЗДИ - ућути, прекини причу,
ПРИБУДИТИ - лабаво свезати,
ПРИВАЛИ - сједи и не причај,
ПРИДРИЈЕТИ СЕ - прислонити се,
ПРИДУШКАТИ - тешко дисати,
ПРИЖДИТИ - запалити,
ПРИЈАРИТИ - пожурити, убрзати, наложити већу ватру,
ПРИЈЕПУК - прејео се,

ПРИЈЕРОД - ситан плод зато што је много родило,
ПРИЈЕСЈЕК - велики сандук за жито,
ПРИЈЕТРАН - јак, не може се јести,
ПРИКОЈАСА - представа, мишљење, предвиђање,
ПРИЛАТ - присојак,
ПРИНЧИЦА - веза за говеда која се лако притеже,
ПРИПУЧИТИ - зашити, закопчати,
ПРИПУЗ - умиљава се свакоме, нарочито власти,
ПРИСМРДИ - ћути,
ПРИСПЈЕНАК - млади потомак, насљедник,
ПРИТАИРИТИ СЕ - примирити се,
ПРИГРНУТИ - огрнути, покрити,
ПРИЦКРЕНУТИ - притворити врата, некога ухапсити,
ПРИШАБАНИТИ - некога лажно оптужити,
ПРИШЊАК - љут, пријек,
ПРИШТУНУТИ, ПРИЧЕПИТИ - нагазити,
ПРКНАЧА - дебела жена,
ПРЛИНА - неплодно земљиште,
ПРЉУГ - суви снијег,
ПРЊА - дио одјеће,
ПРЊЕ - ноћне аљине,
ПРОЗУКНУТИ - покварити се, укисјелити се,
ПРОКАМЕНИТИ - тихо изговорити, једва изговорити,
ПРОКЛЕТИЈА, ПРОКЛЕШТИНА - проклет, несрећан човјек,
ПРОКОЧИТИ - црknути (клетва),
ПРОЉЕВ - јака киша,
ПРОПТАТИ - пропитати, дознати,
ПРОСОЧИТИ - прошпијати,
ПРОФУК, ПРОФУКЊАЧА - који свашта раде,
ПРОШПЕРАТИ - распитивати, дознати,
ПРОШТАЦ - цијепани храстови колац,
ПРОШТИНА - дуга неотесана даска која се ставља на савардак,
ПРТИТИ - правити пртину (путину) у снијегу,
ПРЋАКАТИ - љутити се,
ПРТЉАТИ - пресељавати, издизати у планину,
ПУГ - пух, пацов,
ПУДИНА - страшило за штеточине, изнемогао човјек,
ПУЗДРА - полни орган код мушког брава,
ПУЛА - снага,

ПУСТИНА - вунена простирка,
ПУСУЛА - писмени акт, доказ,
ПУСТОСВАТ - сват без чина, набигузица,
ПУСТОЛИНА - имовина без насљедника,
ПУСТОСТО - гласкање, плашење вукова, клетва,
ПУТАЉ - име коња,
ПУТИЛО - кратка веза за пућење коња да не оду далеко,
ПУТКЕ - пјешке,
ПУТОНОГА - животиња путастих ногу,
ПУЋИ ГРОБ - погинути,
ПУЦЕ, ПУЉКА - дугме,
ПУШТЕНИЦА - разведена жена,
ПУШЊАЧА - стара кућа, покривена сламом,
ПУШТИМИЦЕ - гађати некога дрветом, штапом,

Р

РАБОТНИЦА - жена (дјевојка) која преде, плете, тке,
РАЕТЛИ - бити весео,
РАЕТ, РАЕТАН - задовољство, расположен, весео,
РАЗЂИМИТИ - потрчати,
РАЗРАКОЛИТИ - све гласније причати,
РАД БИГ БИО - волио бих, желио бих,
РАЗУРА - уништење постојбине,
РАЛО - мјера за површину њиве (1.800 м2), узоре се за један дан,
РАНИЦА - сорта домаће крушке,
РАЊЧЕ - јагње које се рано родило,
РБИНА - сломљени зуб,
РАМАТИЗАМ - реума,
РАПТАТИ - зобати нешто,
РАСКАРВАНИТИ - растурити ствари,
РАСПАС - престанак свађе,
РАСКРТОЖИТИ - расчистити, довести у ред,
РАСЦИЦАТИ - разбити (главу),
РАШАТРИТИ - освијетлити,
РАШЋЕБАКАТИ - растурити около,
РАШЋЕРДАТИ, ПРОЋЕРДАТИ - потрошити, просути,
РАШЧЕПЕРИТИ - раширити,
РДАТИ - јести нешто тврдо,

РДОРОГА - стара, груба жена, стара крава,
РЕБРОЊА - јак човјек,
РЕВЕНА - неред, свађа,
РЕВИНА - стари, изнемогли човјек,
РЕКЛА - женска, црна блуза
РЕМИКАТИ СЕ - увијати се, превијати се,
РЕСА - име козе,
РЕУША - име овце,
РЗ - инат,
РЗИЛЕ - инаџија, из ината,
РИВОТОЧИНА - рива, поточина,
РИГАТИ - повраћати,
РИДАТИ - плакати, кукати,
РИМАЦ - снажан момак,
РИТА - стара прња,
РИПИТИ - скочити,
РКА - вика, тутањ,
РЊАГА, РПА - гомила нечега,
РТАН - снажан, жесток, брз,
РШУМ - вика, карање, пријетња,
РОГА - име овце,
РОБ - чељаде, члан породице,
РОБЉЕ - чељад,
РЕАВ - сув, брашњав кукурузни качамак,
РАСОВА - двокрако дрво за метање листа стоци,
РОГЉАТИ СЕ - свађати се,
РОДОВАТИ - остати дуго у роду (одива),
РУМАТИ - слатко јести,
РУЊАВ - длакав,
РУНУТИ - остарати, ослабити,
РУНТОВ - крупан пас са дугом длаком,
РУСВАЈ - неред,
РУШТАТИ - јести нешто чврсто,

С

САБАЈЛЕ - рано ујутро,
САВАРДАК - сувота, дубирог,
САИЈА - вијест, глас, обавијест,
САДНО - озљеда, рана на коњу од самара,

САКАТ - без руке или ноге,
САКИЈА, САКУЉА - ситан, мали дјечак,
САКСИЈА - лимени поклопац за печење хљеба
САЛАВИЈАТИ - опколити, ухватити, смирити,
САМАК - одвојени дио села,
САМАНТАТИ - смирити,
САМАШТЕНИЈЕ - утвара,
САМПАС - пуштање стоке без чобана,
САНСАРА - дебела, крупна жена,
САНДРУГА - трудна, у другом стању,
САНДРУГИ - у друштву са једним човјеком,
САНСОВ - крупан,
САНТАЛЕТ - замршено, повезано,
САНТРАЧ - подметач под тепсију, под казан,
САПИ - задњи дио коња,
САПЛАВАТИ - савладати,
САПРТ - збијен (плот),
САРУК - завој од сијена на врху стожине,
САСТАВЉАЊЕ - сипање сиришта у варенику,
САТАРА - алатка, сјекирица за месо,
САТРО СЕ - сурвао се у провалију,
САУЛИСАТИ СЕ - смирити се, уозбиљити се,
САШЉАТИ - смршати, ослабити
СВАРДАТИ - брзо, слабо урадити,
СВАТИТИ - орати са заједничким воловима,
СВИЂАТИ - радити по кући (домаћица, планинка),
СВИРАЛО - фрула, инструмент за свирање (код стоке, на сијелима),
СВИШТИТИ СЕ - скупити се од зиме, дрхатати,
СВОЧАД - дјеца из три брака,
СВРАТИШТЕ - гдје се много долази,
СВРНДАТИ - окрунити, огулити,
СЕГЕНТИЈАТИ - тешко радити,
СЕДЛЕНИК - оседлани коњ,
СЕЖАЊ - неодређена мјера за дужину, дубину (пропао девет сежања),
СЕКА - носи, вуче тешки терет,
СЕИР - спрдња, шала,
СЕЛАМЕТ - честитка,
СЕНТИНА - близина, на путу,

СЕРБЕЗ - слободно, без бриге,
СИЛЕСИЈА - крупан, силан, јак,
СИЛИМИЦЕ - на силу,
СИЉАПИТИ - скочити,
СИНСИЈА - лула за пушење, ситан човјек,
СИРОВИЦА - свјежа кожа од брава за лијечење плућа,
СИТА - бијело брашно, ”нуларица”,
СЈАТИТИ СЕ - окупити се,
СЈЕКА - нарав,
СЈЕНГАТИ СЕ - наборати се,
СЈЕРАСТ - насмијан, пријатне нарави,
СЈЕРПАЧА - жена која се много сваћа,
СКАВЕДАТИ - ослабити,
СКАЗА - грдоба, ружан, ружна,
СВУЧЕНИЦА - неморална, луда жена,
СКАНЧЕЛАТИ СЕ - лећи, савити се поред пећи,
СКАПУЛАТИ - спасити се,
СКАЧАК - дио натре,
СКОЛУТАТИ - опколити,
СКОПАТИ - зграбити, ухватити,
СКАЛАБУЧЕНО - нешто урађено без реда,
СКОПОСТ - снага,
СКУКАВЧИТИ СЕ - дрхтати од страха, од зиме,
СКУКВЕЖИТИ СЕ умирити се, не причати, шћућурити се,
СКУНАТОРИТИ - нешто скупити, снаћи се,
СКУЧИТИ - нешто наћи,
СЛОМОВРАТ - тешко проходно земљиште, стрмен,
СЛУТА, СМЛАТА- напаст од човјека,
СМАНУТИ - слагати, убиједити некога,
СМАШИТИ - добити болове у врату,
СМАШТРАТИ, ЗАМАШТРАТИ - преварити,
СМИРИТИ - завршити посао око стоке и мрса,
СМОНИЦА - иловача,
СМОЧНИЦА - просторија гдје се чува мрс,
СМОТАК - замотуљак, завежљај,
СМУДНУТИ - потпалити,
СМУНЂАТИ - преварити,
СНАЋИ СЕ - избјећи кривицу,
СНОЖИТИ - наоблачити,
СНОС - гомила, неред,

СОЈ - раса, сорта,
СОМИЋ - отвор на крову куће покривене сламом,
СПАЛАМЕТИТИ, СПАПУЊАТИ - сагорети, пропасти од суше,
СПИЦА - сјеменка тикве, краставца,
СПЛАЧИНА - рђав човјек, ништавило,
СПЛАЧИНЕ - остатак људксе хране спран са судова за јело,
СПЛИШИТИ - поарати, уништити усјев,
СПОДИРАТИ - започињати неку неважну причу,
СОВА - рачвасто дрво (двије служе за стављање котла на огњиште),
СПРАТИТИ - затворити стоку,
СПРЧИЛО СЕ - скупио се,
СПУЖАЛИНА - пуж,
СПУЉАТИ - убуђати, сатрунути,
СПУНЂЕТИ - сагорети,
СПУЧИТИ - отићи негдје, закопчати,
СРКЛЕТ - заклетва,
СРОВ - гомила неких плодова,
СРОЦАТИ СЕ - удружити се,
СРЧА - стакленица на петролеумској лампи,
СТАЛАРИТИ - скинути,
СТАМАНИТИ - уништити,
СТАНИТИ СЕ - стићи негдје далеко,
СТАНАЦ - не покретни камен,
СТАРУШИТИ - наређивати,
СТИМА - част, чашћавање,
СТИМАНИК - добар, чазбен домаћин,
СТИЊАТИ СЕ - смирити се, остати без снаге, умријети,
СТИЊИКАТИ, СТИРИНТАТИ - сломити нешто уз тресак,
СТИО - хтио,
СТОКУПЉЕВИНА - скупљено са више страна,
СТРАВОБАЗДА - страшљив,
СТРВ -кости од неке животиње,
СТРВИНА - угинули брав,
СТРЕПАЦА - страх,
СТОПА - мјера за дужину (око 25 цм),
СТОЖИНА - стубац око којег се ђене сијено,
СТРИЖА - шишање оваца и јагњади,

СТРКНУО - побјегао, не зна се куда,
СТРУГНУО - побјегао,
СТРЕНТАО - сагорио,
СТРУГ - предио на пашњаку, непошумљен,
СТРУНИТИ СЕ - бол у желуцу од неког напора,
СТОПИТИ - изгубити,
СТУВИЈА - крупан коњ,
СУВРС - вршњаци,
СУГУЗИЧИТИ СЕ - надмудривати се ко ће да уради,
СУД - посуда (бадањ, казан идр.),
СМРЖЕНИЈЕ - мраз, јака хладноћа,
СУКНУТИ - кренути,
СУКТАТИ - зобати,
СУМОСАТИ СЕ - неодлучно кренути, враћати се,
СУПАША, СУПОНИЦИ - заједнички живот у планини,
СУРГУН - пропаст,
СУРДУП - провалија,
СРГ - дугачко, танко дрво, изданак,
СУРИВУК - виоски, мршави човјек или жена,
СУПРАЖИЦА - врући пепео са жаром,
СУРУЉАК - дугачки замотуљак,
СУРУТКА - остатак од варенике послије издвајања сира,
СУСТРИМ - мелез од више раса,
СУТРАГА - ићи по трагу,
СУТУРАТИ - сурвати, пасти у провалију,
СУТУРИСАТИ - сакрити, уништити,

Т

ТАКАТИТИ - добро урадити,
ТАЛАНГИЈА - оштри, намиче косу,
ТАКУЛИН - новчаник,
ТАКУМИЛЕ - све у реду,
ТАЛИЧАН - навачан, срећне руке,
ТАЉИГАТИ - једва се кретати,
ТАМАМО - и овамо и онамо,
ТАМПАЉА - неотесана даска,
ТАНАНИЈАТИ - пјевати, умиривати дијете,
ТАНТАРЕ - неозбиљне приче,
ТАРАКАТИ, ТАРАКНУТИ - лупати у нешто,

ТАРАКОВИНА - бесмислица,
ТАРАМАНИЈА - поријекло,
ТАСЛАК - мршав,
ТЕВИКАТИ - викати, звати,
ТЕЉИГ - дрвени биочуг преко којег се стеже бреме,
ТЕЉИГА - једва иде,
ТЕЉИГ - дио јарма за волове,
ТЕКНУТИ - имати жељу за неко јело,
ТЕМЕЉ - чврст карактер,
ТЕНАН - слободно вријеме,
ТЕНАНИТИ - радити полако, лагано,
ТЕНТАТИ - причати свашта,
ТЕНЏЕРА - неупотребљиви плех, лим,
ТЕРЕТАН - тежак, спор, оптерећен,
ТЕРЏУМАН, ТОЛМАЧ - преводилац, тумач,
ТЕШКОСЈЕН - одбојан, непријатан,
ТЕШТО - ако, не мари,
ТИГАЊИЦА - тигањ, тава,
ТИЛУТ - тупи дио сјечива,
ТИМАРИТИ - уредити, опремити,
ТИНТАРА - глава,
ТИЊИК - одјек, тресак,
ТИЊИКНУО - ударио се, пао с треском,
ТОНТАТИ - замотавати, без реда,
ТОЊА - смрад, непријатни мирис,
ТОРИНА - мјесто гдје се стоци даје храна,
ТОРОКАТИ - гласно причати, обично жене,
ТОТОРИТИ СЕ - уозбиљити се, мрштити се,
ТРАБУЊАТИ - причати свашта, у трабуни,
ТОСКА - мала, дебела жена или дјевојка,
ТОЧАК - издубљено дрво којим тече вода, корито,
ТРАГА, ТРАЖБИНА - раса, поријекло,
ТРАКАСТ, ТРАКЕШ - прљав по лицу,
ТРАЊЕ - носке за камен,
ТРАЊАТИ - ићи неуредан, слабо одјевен,
ТРИНА - нешто ситно, ситнина од сијена,
ТРИНГО - потпуно,
ТРЉАПИТИ - скочити из постеље,
ТРНОКОП - будак, копало,
ТРЕНУТИ - мало заспати,

ТРЕНТА - гори,
ТРИЈЕБИТИ - чистити ливаду, имање,
ТРКНУО - отрчао,
ТРМУН - петељка на неким плодовима,
ТРЊАК - предио обрастао трњем.
ТРНТУЛА - несмајна, дебела жена,
ТРСА - раса, сој,
ТРСИТИ - умријети, угинути,
ТРТА - прича глупости,
ТРУНБОСА - са великим сисама (крава, овца, коза),
ТРУНТЕЧКА - дебела млада жена, дјевојка,
ТРУПАЧКЕ - у скоку, са обје ноге,
ТУРИ - остави, не дирај,
ТУРАТИ - бацати сијено или лист код ђенидбе,
ТУРАТИ СЕ - бацати камена с рамена,
ТУЛЕЗА - прича нешто рђаво, непаметно,
ТМУША - мрак, помрчина,
ТРЧКЕ - трчимице, у трку, трчећи,
ТУВАН - невријеме,
ТУВИРАТИ - дуго боловати,
ТУВИТИ - памтити,
ТУКА - неспособан за живот,
ТУКАТИ - присиљавати некога да иде, да ради,
ТУЛЕК - нешто тешко,
ТУЛИТИ - гасити,
ТУМАРАТИ - тражити, ићи по мраку,
ТУМАНУТИ - негдје се изгубити,
ТУМАЦАТИ - појављивати се више пута иза заклона,
ТУМЕТИТИ - старушити, наређивати,
ТУТАТИ - дуже тражити,
ТУТОЉАК - ситан, нечемуран,
ТУЦМАЉ - мали човјек са великом главом,
ТУЧИТИ СЕ - срести се,
ТУШИЦА - премиран, ситан човјек,

Ћ

ЋАВКАТИ - лајати,
ЋАГА - запис, потврда, писмо,
ЋАКНУТ - луцкаст,

ЋАЛАНУТИ - дићи, украсти,
ЋАЛАПРДАТИ - причати бесмислице,
ЋАПИТИ - зграбити, загристи,
ЋАРИТИ - олако зарадити, стећи,
ЋЕЛИЦА - неорана њива,
ЋЕЛОКУП - читав,
ЋЕПКО - лако се цијепа (дрво),
ЋЕРДАТИ - расипати, не штедјети,
ЋЕРПИЧ - печена глина,
ЋЕСА - кеса, мало, слабо јагње,
ЋЕТА - име овце,
ЋЕТАЉ - име овна,
ЋЕТУЉА - име краве,
ЋЕФ - волја, уживање,
ЋЕФНУТИ СЕ - попити мало више,
ЋЕШКЕТ - густина (пека од шљива),
ЋИВЕРИЦА - плетена капа,
ЋИЛИМАТИ СЕ - играти се, свађати се,
ЋИМБАСАТИ - скакати,
ЋИПРАНА - дјевојка,
ЋИПУРИЈЕ - понуде (болеснику),
ЋИРИКАТИ - све потрошити,
ЋИЋ, ЋИЋАТИ - мир, тишина,
ЋИЋЕРО - потпуно покварено,
ЋИЋИКАТИ - дражити пса,
ЋОВИНА - стара обућа, одјећа,
ЋОК, ЋОКНУТИ СЕ - глас, гласнути се, јавити се,
ЋОП - усамљени велики камен,
ЋОПАВ - без ноге, краће ноге,
ЋОПЕК - тврдоглав,
ЋОПИТИ - ошамарити,
ЋЕЋЕР - будала, аветиња,
ЋОРАТАТИ - тешко се кретати по мраку,
ЋОСАТИ СЕ - спрадати се, подсмијавати,
ЋУБИЛАШ - момак са великом косом, ћубом,
ЋУБЕРКА - име овце,
ЋУКОРИТИ - тихо се договарати,
ЋУЛИБРК - са ушћуљеним брковима,
ЋИКАЉ - ован који се ћика - иде за чобанином,
ЋИКАТИ - учити овна да иде за чобанином,

ЋУНТА - истурени дио земљишта, главица,
ЋУНУТИ - ударити ногом, шутнути,
ЋУПАТАК - чворовато дрво,
ЋУПИНА - тврда глава, тврдоглав,
ЋУРУКНУТИ - попити,
ЋУСТЕК - стоји на једном мјесту,
ЋУТЕКАТИ - некога туђи ћутеком, тврдим предметом,
ЋУТУК - неразуман,
ЋУТУЧИТИ - пити,
ЋУШИТИ СЕ - љутити се,

У

УАСУЉЕН - уштројен, кастриран,
УБИО СЕ - ударио се,
УБЕУТИТИ - успавати се,
УБОЈИЦА - јака киша,
УБРЕЧИТИ СЕ - најести се, надушити се,
УВАР - корист,
УВАТИТИ - спремити храну за стоку,
УВАТИТИ ВОЛОВЕ - упрегнути у јарам,
УВИСИНКЕ - у вис,
УБАРУСАО СЕ - опрљао се око уста,
УВРВЉЕТИ - ући без реда,
УВУШКИЈАТИ СЕ - сквасити се, покиснути,
УГАИПИТИ СЕ - изгубити се,
УГАСА - прекид лозе породице,
УГИЧ - ован,
УГЛАВА - договор о свадби, о раду, о куповини,
УГАРАК - нагорело дрво на огњишту,
УДРЛА - ушла вода (у сијено, у кућу),
УГЛАДУНИТИ СЕ - уредит се,
УГОВИТИ - умирити се,
УГРЕНТАТИ - ући негдје гдје не треба,
УДЕДЕЉИТИ - загледати се у нешто,
УДИЛЧИТИ СЕ - превише се исправити, испрсити,
УДРЕНИК - несрећан,
УДУТ - уски дио имовине између потока или туђе имовине,
УЖДИТИ - отићи негдје, запалити нешто,
УЖЕ - дугачка веза, као двије павезе,

УЗАВРЕТИ - прокувати, прокључати, загаламити,
УЗВАРИТИ - скувати варенику,
УЗГРАЦИЈАТИ - веселити се,
УЗМА - несрећа (узмо једна),
УЗМЕТНУТИ СЕ - незгодно лећи, не може се дићи,
УЗОРЕД, УЗОЧАС - на несрећу, у зао час,
УЈАДИТИ - донијети несрећу,
УЈДУРМА - на туђу штету,
УК, УКА - хука, одјек,
УКАНИТИ СЕ - ићи на ризик,
УКЕРЕПИТИ - ухватити, савладати, држати,
УКИДАК - парче везе, конопа,
УКЛЕПЕЗИТИ - ићи без воље, без циља,
УКОКОТИТИ - стати,
УКОП - сахрана,
УКОРДЕЊАЧИТИ СЕ - учврстити се, ствrдити се,
УКРЉИТИ СЕ - постати непокретан,
УЛИЗИЦА - онај што се умиљава,
УЛТИМА - посљедњи адут у игри фирцика,
УМАЈСТОРИТИ СЕ - стајати на једном мјесту,
УМАЦУПАТИ СЕ - умазати се, упрљати се,
УМИЛЕТИТИ СЕ - претварати се,
УМЛАТИТИ - убити батином,
УМОРОДАВИТИ - уморити се,
УМУАСЕРИТИ - уђуткати,
УМУТИТИ СЕ - умијешати се,
УНАВОЈИЦЕ - један за другим, у колони, у круг,
УПАЛАВЕРИТИ СЕ - удружити се,
УПАЛИТИ - добити упалу, запалити,
УПАРАДИРАТИ СЕ - ићи као на паради,
УПАЋИТИ - очистити,
УПИС - љепота,
УПРДАЉЧИТИ - отићи негдје далеко,
УПРИЧУ КРЕНУО - не иди тамо,
УРВИНА - стрмина,
УРНЕК - непристојан,
УСАГИТИ - сакрити, загубити, уништити,
УСАНДУПИТИ СЕ - покварити се вареника на карлици,
УСЈЕЧЕНИЈЕ - на зли пут (клетва),
УСТИСАТИ - кидисати,

УСТУПАЦ - немир, нервоза,
УСТУР - гомила неког материјала,
УСУЛИТИ СЕ - уризикати, са ризиком,
УПРЦО - отишао некуда,
УПРЕТ - огњиште,
УТАКТАИСАТИ - средити, очистити,
УТАЛУМИТИ - умирити, ућуткати,
УТАТРИТИ - гледати у исто мјесто,
УТЕТИЉАТИ - ући без најаве,
УТОРЊАК - алатка за урезивање утори на дрвеном суду,
УТРКМИТИ - забранити,
УТУМЕЗАТИ - утући, убити,
УТУЛИТИ - угасити,
УТУРАТИ СЕ - уметати се, глумити,
УЋЕВИТИ - уживати,
УЋЕЂЕРИТИ - у нешто дуго гледати,
УЋЕШИТИ СЕ - забавити се, овеселити се,
УЋУСТЕЧИО - стоји без циља,
УФИТИЉИТИ - ослабити,
УФУЊАТИ СЕ - кришом ући,
УЦИКВАТИ - изгубити на коцки, потрошити паре узалуд,
УЦИМИГРИЗИТИ - утањити, штедјети,
УЦМЕКАТИ - убити, утући,
УЧИ - хучи, јечи,
УЧИЊЕН - омиљен, поштен, добар,
УЧИЊЕТИ - направити опанке од коже,
УЧИЧМАЖИТИ - стајати на мразу недовољно обучен,
УЧКА - поворка,
УЧКУР - гатњик,
УТИРИШИТИ - уредити, очистити,
УШИМИЦЕ - ударити ушима од сјекире,
УШКОПАЦ - јалови во, ован, јарац,
УШЛЕПАК - једва жив,
УШТАВАК - слабе снаге, запуштен, прљав,
УШУШКАТИ - утоплити, повити дијете,

Ф

ФАКЕТАН - са физичком маном,
ФАЛЕНЦА - грешка, мана,

ФАСЛАК, ФАСЛАЧЕ - неваспитан, неозбиљно дијете,
ФЈО - брзо се изгубио, нестао,
ФИЖЛЕ, ФИЈУРИН, ФИЉА - неозбиљно момче, дјевојка,
ФИОК - платнена трака за женску косу,
ФИРАНГА - завјеса,
ФИСНУТИ - ударити изненада,
ФИШЕЧИНА - чаурица од метка,
ФОЈ - табак хартије,
ФРЉАКНУТИ - бацити далеко,
ФРТАЉ - четвртина нечега, кварат,
ФРУТ - принос са имања,
ФУНДУК, ФУНДУКАЧА - олако живи, висок човјек, жена,
ФУКАРА - нечовјек, ништавило, скуп мангупа,
ФОНДА - група проблематичних,
ФУРМИНЕ - шибице,
ФУРСАТИТИ - уцјењивати,
ФУШТУК, ФУШТУКОШ - високо чељаде,

Х

ХУЈ, ХУЈЦ - израз умора (обично жене),

Ц

ЦАВИНА, ЦАМИНА, ЦАПРЊА - мало, нечемурно,
ЦАКТАТИ - горети јака ватра у фуруни,
ЦАНГАТИ СЕ - свађати се,
ЦАПИН - крамп, алатка за рад са балванима,
ЦИЈЕПАЦ - дугачка ливада,
ЦИК - глава, чело,
ЦИКОВИНА - мраз, хладноћа,
ЦИЛИК - продоран смијех,
ЦИРИКНУТИ - цичати, вриштати,
ЦИПАН ЦИО - читав, сав,
ЦИЦ - врста тканине,
ЦКЛАД - стрмен испод њиве,
ЦИЦВАРА - готовац, варени сир,
ЦИЦОЉАК - нешто ситно (орах, кромпир),
ЦКЛЕНИЦА - танка стаклена чаша,
ЦМИЛИ - слабо освијетљено,

ЦРВОЉАК - слаба јабука, крушка,
ЦРЕПУЉА - глинена посуда за печење хљеба,
ЦРК - слаб млаз воде на извору,
ЦРКАВИЦА - нешто мало, јадно,
ЦРКОТИНА - угинула животиња,
ЦРНОЈКА - проблематична, нерадна дјевојка,
ЦРНОКА - име овце,
ЦУРИЈЕПАТИ - дуго, гласно звати,

Ч

ЧАВАТА - много прича, галами,
ЧАВЧАЛИЦА - јама, пећина гдје живе чавке,
ЧАКАЛИЦА - клепетуша (врста звона за козе),
ЧАКАР - име коња, има бијелу рожњачу на оку,
ЧАКМАЧА - ексер за чакму од 5-6 цм,
ЧАКМИТИ - прикивати чакму (пруће), туђи птапом,
ЧАКТАР - велика чакалица (за овна),
ЧАКТАЛО - парче дрвета причвршећно за воденички кош, додирује га млин да би испадало жито,
ЧАЛАУКНУТИ - нешто мало појести,
ЧАЛУЧИТИ - изгладњавати,
ЧАНКОЛИЗ - нечији миљеник, слуга за храну,
ЧАПЛИЈЕЗ - трава, кува се крмадима,
ЧАПЉИЗГА - говори нешто неуљудно,
ЧАПОР - рог на розги,
ЧАРАПАТИ - ићи неуредно обувен,
ЧВОРОВАК - дрво са доста чворова,
ЧВОРУГА - израслина на глави послије удара,
ЧЕГРЉАТИ - неразумљиво причати,
ЧЕГОВО - од какавог дрвета,
ЧЕКРКАТИ - чинити лијепе опанке,
ЧЕМЕР, ЧЕМЕРАН - јад, горчина, тежак живот,
ЧЕМЕРИКА - планинска отровна трава,
ЧЕНГЕЛЕ - несигурне скеле,
ЧЕПЕРАК - мјера за дужину (од врха палца до врха кажипрста),
ЧЕРГАТИ - често се пресељавати,
ЧЕРЕК - четврт рала (450 м2),
ЧЕЧЕРАВ - гргораве косе,

ЧЕШАГИЈА - алатка за тимарење коња,
ЧЕШЉАРИН - криви женски чешаљ за ношење у коси,
ЧИВИЈА - ексер,
ЧИВИЈАТИ - испитивати, дознати,
ЧИВИЛУК - мјесто за стављање одјеће,
ЧИВИТ - модра боја,
ЧИВИТЊАК - нешто што смрди, одбојне боје,
ЧИВЧИЈА - слуга,
ЧИВУТ - тврдица, груб,
ЧИТО, ЧИТИ - исто, исти,
ЧИПТИМИЦЕ - ударати, бранити се ногама,
ЧИСЛЕТКА - свашточинња,
ЧОПАТАК - патрљак,
ЧОНГЕРИТИ - наслонити, слабо утврдити,
ЧУДЕВЕНИЈЕ, ЧУДЕСА - чудно, несхватљиво,
ЧУКА - истурени, високи дио земљишта, доминира околином,
ЧУКАЉ - зглоб на стопалу или шаци,
ЧУЉА, ЧУЉАК - име овце, овна, са малим ушима,
ЧУНГАР - старо чељаде, непокренто,

Џ

ЏАРКАТИ - таркати, џарати ватру,
ЏАРА, ЏАРУТАК - стари, поцијепани дио одјеће,
ЏИЛИТ - дугачки прут који се баца,
ЏИЏАТИ - украшавати, шарати,
ЏЕБАНА - муниција, храна,
ЏЕВАПИТИ - спасавати,
ЏЕВЕРАСТ, ЏЕВЕР - шарен, шарени јавор,
ЏЕЛЕП - више стоке у буљуку,
ЏЕМРГАТИ - неразумљиво причати,
ЏЕЏАТИ, ЏОЊАТИ - дуго стојати, чекати,
ЏОКА - прња,
ЏОМБА - рупа на путу,
ЏУВЕРАК - мало сијено, лист, шеварина,
ЏУЛУП - старо, мршаво чељаде,
ЏУЛУСА - неприлика, неугодност,
ЏУПА - вунена, ткана сукња,
ЏУПАРА - ко краде џупе и сличне ствари,

Ш

ШАКЕТАТИ - ударати шаком,
ШАНТА - велика шака,
ШАУЛАТИ - причати без реда и смисла,
ШАШУЉА, ШАШУЉАН - непаметна жена или ичовјек,
ШВАЊИТИ СЕ - улијењити се,
ШЕЛЕТАТИ, ШЕМЕТАТИ - несигурно ићи,
ШЕМА - заостао у развоју,
ШЕРВАНИТИ - брзо радити по кући,
ШЕШЕЉАТИ - непаметно причати,
ШЕПУТ - чвор који се лако одвезује,
ШИБИГУЗ - који се шибљикан због крађе,
ШИБИГУЗОВИЋ - потомак шибигуза,
ШИБИКАТИ - ударити му 25 тојага,
ШИНГАТИ - стално нешто радити,
ШИПРАГА - суви снијег (као бобице),
ШИПАЧИТИ - далеко ићи,
ШИРИМИЦЕ - све отворити,
ШКАБАВЧЕ - мало, слабо младунче,
ШКАМЛИТИ - тражити, искати уз плач,
ШКАМУТАТИ - нешто причати уз плач,
ШКАТУЛА - кутија, пакло,
ШКИЉИТИ - гледати на једно око,
ШКЛАПАЦ - жуљ,
ШКЛАПИТИ - брзо појести,
ШКЉЕК - пека за ракију,
ШКРБИНА - празно мјесто, нема зуба,
ШКРБУТАТИ - шкрипати,
ШЛАМ, ШЛАМИНА - нечистоћа,
ШЛАЊО - слабо убучен и обувен,
ШМУРИТИ - пушити дуван,
ШОДАТИ - скитати, нешто тражити,
ШОДЕР - ситни камен за насипање пута,
ШОКНА - ћуша, њушка,
ШКУЉ - ован,
ШПИЦЛОВ - вјешт човјек,
ШТАВА - текућина из штале,
ШТАВУТАК - опрљано од штаве, слабо чељаде,

ШТАДАН - оштећен, огуљен (стабло),
ШИНДА - даска за кров,
ШТИЦА - даска,
ШТИЧИЦА - дио рала,
ШТРАКАЛИЦА - играчка,
ШТРЛИЈЕКАТИ - ићи појединачно,
ШОМА - слаба ракија,
ШЋЕЛА - хтјела,
ШЋИЋАТИ - умирити, престати са галамом,
ШУВЕЛИ - човјек мало ”накриво”,
ШУШБИНА - шума од кукуруза, цимина,
ШУЛОВЕТАН, ШУЛОВЕТНИК - аветињаст, блесав,
ШУЉ - балван,
ШУПКАРА - дебела жена,
ШУПЕЉАК, ШУПЕЉАЦИ - слаби, празни ораси,
ШУПЉОГЛАВ - непаметан,
ШУПОТРЕЊЕ - договарање кришом,
ШУЋАК - ован без рогова,
ШЧОКОТИТИ - смрзнути, стврдити се.

.....

ЛИТЕРАТУРА

Секуле Добричанин: Доња Морача, живот и обичаји, 1981.
Стеван Поповић: Ровца и Ровчани, 1990.
Андрија Јовићевић: Историја Мораче до 1820, 1927.
проф: Марко Драговић: Историја Црне Горе, Први дио, 1935.

Павел Аполонович-Ровински: Црна Гора у прошлости и будућности, 1993

Виала де Сомиер: Путовање у Црну Гору, 1922.

Вук Стеф. Караџић: Етнографски списи - О Црној Гори, 1969

Др Бранислав Ђурђев: Нови подаци о најстаријој историји брдских племена - Историјски записи, Титоград, број:1/1960

Тадиша Ракочевић: О Доњој Морачи, 1972.

проф. Стеван Ракочевић: Седам стотина година Манастира Мораче, 1952.

Тихомир Ђорђевић: Из Србије кнеза Милоша, 1922

Војна енциклопедија, књига друга

Др Миомир Дашић: Васојевићи до 1820.

Момир М. Марковић: Црногорски рат, 1996.

Бан Митрофан; Мемоари - рукопис,

Др Јован Ердељановић: Кучи, Пипери и Братоножићи, 1911.

Мојковачка операција 1915-1916, Зборник

Љубо Анђелић: Град на Тари, 1960.

Батрић Јовановић: Колашински крај у Социјалистичкој револуцији, 1983.

Колашин - Монографија, 1981.

Колашински четничко затвор - Зборник, 1987.

Раде Вујисић: Штитарица, 1995

Др Радоје Пајовић: Контрареволуција у Црној Гори, 1977

Војислав Перовић: Морачко Требаљево и Сјерогоште, 1996.

Драган Марковић: Истина о Голом отоку, 1987.

Милован-Мушо Шћепановић: Школе у колашинском крају, 1996.

Радун Трипковић: Посмртни обичаји и морачке жалопојке, 1967.

Вукоман Џаковић: Црногорске народне тужбалице, 1962

Будо Симоновић: Мијат и Мојсије, 1988.

Др Радован Радоњић: Отпори Револуцији, 1973.

Виктор Кучан: Борци Сутјеске, 1966

Др Божо Вуковић: Култ рањеника у Црној Гори, 1997.

Др Шербо Растодер: Црногорска буна и одметнички покрет 1918-1929. године

Драгиша Ђоковић: Краљ Никола и финансијски проблеми Црне Горе, током његове владавине

Ристо Ковијанић: Црногорци сахрањени у Мађмеђеру 1916-1918. Историјски записи, књига ЏИВ, бр. 1-2, 1958.
Урош А. Зековић: Зековићи, братство у Ускоцима, 1985.

САДРЖАЈ:

Увод.....2

Први дио

Село Осреци - географски опис и границе.....4
клима.....6
потоци и извори.....8
шуме и љековито биље.....11
путеви.....14

Други дио

Становници Осредака - поријекло.....17
Братства у Осрецима.....19
1. Бјелићи.....23
2. Главичани.....25
3. Јовановићи.....27
4. Лазаревићи.....30
5. Лучићи.....32
6. Машковићи.....33
7. Милошевићи.....38
8. Станковићи.....41
9. Стевановићи.....41
10. Породице других братстава.....44
а)
Букилићи.....44
б)
Симоновићи.....45
в)
Меденице.....48
г)
Булатовићи.....48
д) Бојићи.....49
ђ) Рнковићи и Зорићи.....49
е)
Кљајићи.....49
ж)
Томићи.....49
Бракови у Осрецима.....57
Домаћинства у Осрецима 1941. године.....58
Домаћинства у Осрецима сада.....66
Осречани који су радили на државним пословима, а породице им биле у Осрецима.....68
Осречани који су радили ван Осредака и остварили пензију..69

Осречани који нијесу радили на државним пословима.....70
Осречани који живе и раде ван Осредака.....70
Осречани старији од 20 година, неожењени.....76
Садашња квалификациона структура Осречана.....79

Трећи дио

Начин и услови живота.....80
Земљорадња.....90
Сточарство.....93
Воћарство.....102
Повртларство.....105
Пчеларство.....105
Лов и риболов.....106
Домаћа радиност.....107
Воденице.....110
Забавни живот.....112
Религиозност народа.....121
Гробља и сахране.....126
Манастир Морача.....136
Школа и образовање.....139
Спорови и свађе.....146
Органи власти.....148
Несрећни случајеви.....155

Четврти дио

Осречани у ранијим ратовима.....160
Живот у Осрецима између два рата.....173
Осречани у Другом свјетском рату.....176

Пети дио

Обнова земље и радне акције.....200
Нове куће у Осрецима.....205
Поправљене куће.....208
Електрификација села 209
Изградња путева у Осрецима и Љутој.....210
Куће у Осрецима у којима се не живи стално.....216
Куће којих сада нема.....217
Осречани у грађанском рату 1991/1992. године.....219
Осречани и садашња ситуација.....221
Закључак.....222

Шести дио: Прилози

Опрема кућа.....226
Дјелови ношње и средства за њену израду.....228
Алатке и прибор за рад.....232
Називи мјеста (локалитета).....235
Истините приче и шаљиви догађаји.....244
Мање познате ријечи и изрази (провинцијализми).....266